

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

AKDENİZ’DE OSMANLI-İSPANYA REKABETİ,
1560-1574: TEŞKİLAT, DENİZGÜCÜ VE SAVAŞ

HÜSEYİN SERDAR TABAKOĞLU
2502100017

TEZ DANIŞMANI:
PROF. DR. İDRİS BOSTAN

İSTANBUL, 2016

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Hüseyin Serdar TABAKOĞLU Numarası : 2502100017
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : Tarih Danışmanı : Prof.Dr.İdris BOSTAN
Tez Savunma Tarihi : 30.12.2016 Saati : 14:00
Tez Başlığı : "Akdeniz'de Osmanlı İspanya Rekabeti, 1560-1574: Teşkilat, Denizgücü ve Savaş"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞU~~ LA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof.Dr.İdris BOSTAN		Kabul
2-Prof.Dr.Mahmut AK		KABUL
3-Prof.Dr.Feridun EMECEN		Kabul
4-Prof.Dr.Abdülkadir ÖZCAN		Kabul
5-Prof.Dr.Ertan EĞRİBEL		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof.Dr.Ömer İŞBİLİR		
2-Yrd.Doç.Dr.Yusuf A. AYDIN		

ÖZ

Akdeniz’de Osmanlı-İspanya Rekabeti, 1560-1574: Teşkilat, Denizgücü ve Savaş

Hüseyin Serdar TABAKOĞLU

XVI. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu dünya hâkimiyeti iddiasıyla İspanya’nın da bir parçası olduğu Kutsal Roma/Habsburg İmparatorluğu ile karşı karşıya gelmişti. XVI. Yüzyılın ikinci yarısında V. Carlos’un idaresi altındaki toprakları bölmesi sonucu II. Felipe’nin idaresine bırakılan İspanyol Monarşisi kendi çıkarları çerçevesinde Akdeniz’de Müslüman korsanlarla ve Osmanlı denizgücüyle mücadeleyi sürdürmüştü. 1560 yılında Cerbe Savaşı’ndaki İspanyol yenilgisinden sonra II Felipe Osmanlı donanmasıyla mücadele edebilmesi için İspanya’nın Akdeniz’de iddialı bir denizgücü olması gerektiğini anlamıştı. Akdeniz’de Osmanlı deniz hâkimiyetini kırmayı amaçlayan İspanyol denizgücü stratejisi kapsamında İspanya kaynaklarını Akdeniz cephesi için seferber etmiş ve çok sayıda kadirga inşa edilip donatılmıştı. İnebahtı Deniz Savaşı’nda Osmanlı donanmasının yenilebilmesi ancak İspanyol denizgücü stratejisinin bir sonucu olarak mümkün olabilmişti. Buna karşılık Osmanlıların donanmalarını hızla yeniden inşa etmeleri ve 1574 yılında Tunus’u geri almaları İspanyolların İnebahtı sonrasında da Osmanlı denizgücü ile rekabet edemeyeceklerini ortaya koymuştu. Böylece Akdeniz’de iddialı bir denizgücü olma hedefinden vazgeçmek zorunda kalan II. Felipe İspanyol Monarşisi’nin kaynaklarını Kuzey Avrupa ve Atlantik cephesine yoğunlaştırmıştı. Bu doktora tez çalışması Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının karar verme mekanizmalarını, askerî-malî bürokrasilerini ve denizcilik altyapılarını denizgücü bağlamında karşılaştırmalı olarak inceleme amacını taşımaktadır. Bu çalışmanın bir diğer hedefi de Osmanlı denizgücünün kapasitesinin tam olarak ortaya konulabilmesi için 1560-1574 yılları arasında Akdeniz’de gerçekleşen Osmanlı-İspanyol çatışmalarının ele alınması olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İspanya, Akdeniz, Teşkilat, Denizgücü, Savaş, Cerbe, Malta, İnebahtı.

ABSTRACT

Ottoman-Spanish Rivalry in the Mediterranean, 1560-1574: Organization, Seapower and War

Hüseyin Serdar TABAKOĞLU

In the first half of the sixteenth century the Ottoman Empire, as a part of ideological rivalry on the world domination, confronted the Holy Roman/Habsburg Empire and Spanish Monarchy as a part of united Habsburg front. In the second half of the sixteenth century Holy Roman Emperor and King of Spain Carlos V divided his lands, and the Spanish Monarchy under the rule of Felipe II continued its struggle against the corsairs and Ottoman seapower. After the defeat of Spanish galleys in the Battle of Djerba in 1560, Felipe II understood that the only way of competing with the Ottoman seapower was building a Spanish seapower strategy in the Mediterranean. As a part of Spanish seapower strategy which aims to destroy the Ottoman sovereignty in the Mediterranean, Spain mobilized its resources and a large number of galleys were built and equipped for war. The Christian victory in the Naval Battle of Lepanto was a result of the Spanish seapower strategy. On the other hand, the reconstruction of the Ottoman galley fleet in a short notice and re-conquest of Tunis showed that there was no way of competing with the Ottoman seapower even after the Battle of Lepanto. As a result, Felipe II, who had to abandon the seapower strategy in the Mediterranean, redirected the resources of the Spanish Monarchy to the Northern Europe and the Atlantic. This study aims to examine the decision-making process, fiscal-military bureaucracy and maritime infrastructure of the Ottoman and Spanish empires in the context of seapower in a comparative approach. Another aim of this study is to discuss the Ottoman-Spanish conflicts in the Mediterranean in 1560-1574 in order to reveal full extent of the Ottoman seapower.

Keywords: Ottoman, Spain, Mediterranean, Organization, Seapower, War, Djerba, Malta, Lepanto.

ÖNSÖZ

XVI. Yüzyıl Akdeniz dünyası ve Osmanlı denizgücü üzerine çalışmam konusunda beni teşvik eden doktora tez danışmanım Prof. Dr. İdris Bostan'a teşekkür borçluyum. Kendisinin Osmanlı denizcilik tarihi konusunda derin bilgi ve tecrübesiyle yaptığı yönlendirmeler olmasaydı Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının denizgücü bağlamında sağlıklı bir mukayese zeminine oturması asla mümkün olmazdı. Tarihçi olarak mesleki ciddiyeti ve duruşu ile her zaman örnek aldığım hocam Prof. Dr. İdris Bostan, tez başlığının tespitinden itibaren bu konunun olmazsa olmazı olarak İspanyol arşivlerinin önemine vurgu yaparak, mutlaka bu arşivlerde çalışmam konusunda beni teşvik etmiştir.

TÜBİTAK 2214/A Yurtdışı Doktora Araştırma Bursu sayesinde 2015 yılında İspanya'da Simancas Arşivi ve Madrid Deniz Müzesi Arşivi'nde araştırma imkânı buldum. Her iki kurumun da değerli çalışanlarına gösterdikleri misafirperverlik ve yardımlar için minnet borçluyum. İspanya'daki çalışmalarım boyunca hem Osmanlı-İspanya ilişkileri üzerine mevcut İspanyolca araştırma eserlerine dikkatimi çeken hem de İspanyol arşivlerinde nasıl çalışmam gerektiği konusunda bana yol gösteren Miguel Ángel de Bunes Ibarra'ya müteşekkirim. Kendisinin çok değerli vaktini ayırması sonucu yaptığımız haftalık değerlendirmeler Osmanlı ve İspanyol denizgüçlerinin mukayese noktalarının daha iyi ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. İspanya'daki çalışmalarımı ve Bunes Ibarra ile görüşmelerimi *Consejo Superior de Investigaciones Cientificas* (CSIC) çatısı altında yaptığımı belirtmem gerekir. CSIC'in sağladığı çalışma ortamı ve Tomas Navarro Tomas Kütüphanesi'ne erişim imkânı sayesinde İspanya'daki araştırmalarım beklediğimden çok daha verimli geçmiştir. İspanya'daki ikametim boyunca Madrid'deki evlerini bana açarak, beni küçük ailelerinin bir bireyi olarak benimseyen Gladstone ailesine; Matthew, Veronique ve Himani'ye teşekkür ederim.

Daha lisans hayatımda beni Osmanlı-İspanya ilişkilerine yönlendirerek, İspanyolca öğrenmem konusunda teşvik eden hocam Prof. Dr. Kemal Beydilli'ye teşekkürlerimi ne kadar ifade etsem azdır. Osmanlı tarihi üzerine çalışmalarıyla örnek aldığım hocam ve yüksek lisans tez danışmanım Prof. Dr. Feridun Emecen'e ve beni yerleşik kalıplar dışında düşünmeye sevk ederek, farklı sorular sormamı teşvik eden

Prof. Dr. Ertan Eğribel'e bu çalışmaya katkıları için minnettarım. Osmanlı ve İspanyol askerî teşkilatları üzerine değerli görüşleri için Yrd. Doç. Dr. Özgür Kolçak'a ve Osmanlı-Habsburg ilişkilerini Alman kanadından inceleyen bir doktora tezi hazırlayan değerli arkadaşım Ergün Özsoy'a değerlendirme ve görüşleri için teşekkür borçluyum. Kırklareli Üniversitesi Tarih Bölüm Başkanım Doç. Dr. Mesut Ayar'a çalışmalarım süresince gösterdiği anlayış ve destek için müteşekkirim. Bu doktora tezinin hazırlanması aşamasında sürekli fikir alışverişinde bulunduğum değerli mesai arkadaşlarım Arş. Gör. Yahya Koç ve Arş. Gör. Seyfullah Aslan'a teşekkür ederim. Değerli dostum ve mesai arkadaşım Arş. Gör. Volkan Dökmeci'nin İtalyanca kaynakların tercümesi konusunda gösterdiği yardımlar olmasaydı kuşkusuz bu çalışma çok önemli kaynaklardan mahrum kalacaktı, bu sebeple çalışmalarının yoğunluğu arasında ayırdığı değerli zamanı ve dostluğu için kendisine minnettarlığımı ifade etmeliyim.

İlmi disiplini ve titizliği ile her zaman kendime örnek aldığım bir ilim adamı olan babam Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu'na bu çalışmanın hazırlanmasına tavsiye ve görüşleriyle katkıda bulunduğu için teşekkür borçluyum. Ayrıca annem Semiha Tabakoğlu'nun sevgisi ve desteği olmasa bu çalışmanın hazırlanması mümkün olmazdı. Kendisi de bir tarih öğrencisi olan pek sevgili kardeşim Yusuf Sinan Tabakoğlu'na da yardımları için müteşekkirim. 2010 yılı Ağustos ayında ben bu çalışmayı hazırladığım doktora programına girmek üzereyken, vatani hizmeti esnasında vefat eden ağabeyim Hasan Basri Tabakoğlu'nu özlemle anıyorum. Son olarak, bu çalışmayı beni ilim hayatımda maddi ve manevi olarak destekleyen ve sonsuz sevgisini esirgemeyen dedem Mimar-Mühendis Ali Şefik Yücel'e ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: OSMANLI VE İSPANYOL İMPARATORLUKLARININ YAPISAL KONUMLARI VE MUKAYESESİ	17
1. 1. Akdeniz Rekabetinde Siyasi Yapıların Etkisi	18
1. 1. 1. Osmanlı İmparatorluğu'nun Devlet Yapısı	18
1. 1. 1. 1. Divân-ı Hümâyûn ve Karar Verme Süreci	21
1. 1. 2. İspanyol Monarşisi'nin Oluşumu	29
1. 1. 2. 1. Konsey Sistemi	31
1. 1. 2. 2. Meclisler	41
1.2. Diplomasi	45
1. 2. 1. Osmanlı Diplomasisi ve Ahidnâme Politikası	45
1. 2. 2. İspanyol Diplomatik Teşkilatı	62
1. 3. Askerî Güçler	73
1. 3. 1. Osmanlı Askerî Teşkilatı ve Yeniçeriler	80
1. 3. 2. İspanyol Askerî Sistemi ve Terciolar	90
1. 3. 2. 1. Tercioların Teşkilat Yapıları	96
1. 4. Ekonomik Güçler	108
1. 4. 1. Osmanlı Ekonomisi	110
1. 4. 2. İspanyol Ekonomisi	115

1. 4. 2. 1. Amerikan Gümüşü	124
1. 4. 2. 2. Kredi Sistemi	126
II. BÖLÜM: DENİZGÜCÜ'NDE REKABET	134
2. 1. Donanmaların Yönetimi	146
2. 1. 1. Osmanlı Donanmasının Yönetimi	146
2. 1. 2. İspanyol Donanmasının Yönetimi	151
2. 2. Donanma Merkezleri	166
2. 2. 1. Osmanlı Donanma Altyapısı ve Tersâne-i Âmire	167
2. 2. 2. Akdeniz'deki İspanyol Tersaneleri	174
2. 2. 2. 1. Tersane ve Donanma Görevlileri	184
2. 2. 2. 2. II. Felipe'nin Kadirga İnşa Programı	188
2. 2. 3. Akdeniz'deki Osmanlı Filoları	197
2. 2. 3. 1. Ege (Kavala, Midilli)	199
2. 2. 3. 2. Doğu Akdeniz (Rodos, Mısır-İskenderiye)	201
2. 2. 3. 3. Batı Akdeniz (Garp Ocakları)	205
2. 3. İspanyol Filoları	207
2. 3. 1. İber Yarımadası'ndaki Filolar	208
2. 3. 1. 1. Biskay Filosu (La Armada de Vizcaya)	209
2. 3. 1. 2. Endülüs Kıyı Güvenlik Filosu (La Armada de Guardacostas de Andalucía)	209
2. 3. 1. 3. Granada Kraliyet Filosu (La Armada del Reino Granada) – İspanya Filosu	210
2. 3. 1. 4. Levant Filosu (La Armada de Levante)	212
2. 3. 1. 5. Santiago Tarikatı Filosu (Galeras de Santiago)	213
2. 3. 2. İtalya'daki Filolar	214

2. 3. 2. 1. Cenova Filosu (La Armada de Génova)	214
2. 3. 2. 2. Napoli Filosu (La Armada de Galeras de Nápoles)	215
2. 3. 2. 3. Sicilya Filosu (La Armada de Sicilia)	216
2. 3. 3. Diğer Filolar	217
2. 3. 4. İspanyol Donanmasında Sözleşme Sistemi	218
2. 4. Kadirgalar	223
2. 4. 1. Mürettebat	229
2. 4. 1. 1. Denizciler	230
2. 4. 1. 2. Savaşılar	235
2. 4. 1. 3. Kürekçiler	240
2. 4. 2. Donatım	250
2. 4. 3. Levazımat – İaşı	254
2. 4. 4. Formasyon ve Taktikler	258
III. BÖLÜM: XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA AKDENİZ'DE SAVAŞ	264
3. 1. Akdeniz'e Yönelik Stratejiler	267
3. 1. 1. Osmanlıların Akdeniz Politikası	267
3. 1. 2. II. Felipe'nin Akdeniz Stratejisi	269
3. 2. İnebahtı'ya Kadar Osmanlı-İspanya Savaşları	273
3. 2. 1. Cerbe Savaşı, 1560	273
3. 2. 2. Vehrân (Orán) ve Mers-el-Kebir (Mazalquivir), 1563	292
3. 2. 3. Peñón de Vélez, 1564	294
3. 2. 4. Malta Kuşatması, 1565	299
3. 2. 5. Malta'dan İnebahtı'ya	314

3. 3. İnebahtı Deniz Savaşı, 1571	318
3. 3. 1. Kutsal İttifak ve Osmanlı Donanmasının Hareketi	318
3. 3. 2. Kuvvet Dengesi ve Savaş Düzenleri	323
3. 3. 3. Savaş	327
3. 4. İnebahtı Savaşı Sonrası	343
3. 4. 1. Osmanlı Donanmasının Yeniden İnşa Edilmesi	347
3. 4. 2. Kutsal İttifak Filosunun 1572 Harekâtı	352
3. 4. 3. Tunus Seferi, 1573-1574	360
3. 4. 4. Akdeniz’de İspanyol Seferberliğinin Sonu	370
SONUÇ	376
BİBLİYOGRAFYA	383
EKLER	414
ÖZGEÇMİŞ	446

KISALTMALAR

AGS	Archivo General de Simancas
AMN	Archivo de Museo Naval (Madrid)
Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
CODOIN	Colección de Documentos Inéditos para la Historia de España
Çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
Hk.	Hüküm
Leg.	Legajo
MD.	Mühimme Defteri
No.	Numara
S.	Sayfa

GİRİŞ

Konunun Kaynakları Üzerine

1560-1574 yılları arasında Osmanlı-İspanya ilişkilerinin incelenmesinde Türk ve İspanyol arşivleri kuşkusuz en önemli kaynaklardır. Erken Modern dönemde çağdaşlarının ilerisinde birer bürokratik ve askerî altyapı kuran Osmanlı İmparatorluğu ve İspanyol Monarşisi'nin faaliyetleri geniş belge koleksiyonlarının oluşmasına neden olmuştur. Özellikle Osmanlıların merkez teşkilâtı ve bir karar alma mekanizması olarak Divân-ı Hümayun'un verimliliği dikkat çekicidir. Divân'da alınan kararlar imparatorluğun ücra köşelerindeki yerel meselelerden devletin genel stratejisine kadar birçok konuya ışık tutmaktadır. XVI. yüzyılda Akdeniz'de Osmanlı-İspanya rekabeti ile ilgili Osmanlı arşiv kaynaklarının başında gelen mühimme defterlerinde çalışmamızda ele alınan Cerbe Savaşı, Malta kuşatması, İspanya, Venedik ve Papalığın Osmanlılara karşı bir ittifak oluşturmaya neden olan Kıbrıs seferi, İnebahtı yenilgisi üzerine gerçekleştirilen donanma hazırlıkları ve Tunus seferi ile ilgili hükümler dikkat çekmektedir.

Akdeniz'de Osmanlı deniz savaşlarını ve İspanya ile rekabeti konu alan kaynakların başında Kâtib Çelebi'nin "*Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr*" isimli eseri gelmektedir. Kâtib Çelebi'nin 1657 yılında yazdığı eseriyle denizcilik tarihimizdeki parlak sayfaları hatırlatıp, dersler çıkartarak Girit Savaşı'nın devam ettiği bir dönemde kamuoyundaki denizciliğimize dair olumsuz havayı dağıtmayı amaçladığı bilinmektedir. "*Tuhfetü'l-kibâr*"ın Osmanlı denizcilik tarihinin en önemli yazılı kaynaklarından biri olduğu vurgulanmaktadır.¹ XVI. yüzyılın ikinci yarısına dair bir diğer önemli Osmanlı kaynağı olan Selanikî Mustafa Efendi'nin eseri "*Tarih-i Selânikî*" 1563-1600 yılları arasındaki olayları ele almaktadır. Tez çalışmamızda ele aldığımız dönem itibarıyla Selânikî'nin verdiği bilgiler Malta kuşatması, İnebahtı

¹ Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr Fi Esfâri'l-Bihâr*, haz. İdris Bostan. Ankara, 2008.

Deniz Savaşı ve Tunus seferine ilişkin Osmanlı devlet adamlarının olaylara bakış açısını yansıtmaları bakımından önemlidir.²

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Akdeniz’de Osmanlı-İspanya rekabetini inceleyen çalışmamızda ağırlıklı olarak İspanyol kaynaklarından istifade edilmiş ve Osmanlı donanması ve denizcilik teşkilatı ile ilgili mevcut araştırmalar da göz önünde tutularak, ülkemizde pek az bilinen Akdeniz’deki İspanyol donanma teşkilatının ortaya konulmasına öncelik verilmiştir. 1956 yılında İspanyol arşivlerinin önemine dikkat çeken Halil İncik, Osmanlıların daha tarihlerinin başından itibaren İspanyollarla temas halinde olduğunu ifade ederek, XVII. yüzyıl sonlarına kadar her iki devletin çok yoğun bir ilişki yaşadığını belirtir. Ulusal Tarih Arşivi (*Archivo Historico Nacional*) ve Aragon Krallığı Arşivi (*Archivo de la Corona de Aragon*) gibi farklı İspanyol arşivlerinden bahseden İncik V. Carlos ve II. Felipe dönemlerinin başlıca “*vesika hazinesi*” olan Simancas Arşivi’nin (*Archivo General de Simancas*) Osmanlı tarihi için en önemli arşivlerden biri olduğunu vurgulamıştır.³

Halil İncik’in yarım asırdan uzun bir süre önce bu kaynaklara vurgu yapmasına rağmen Türk tarihçilerinin İspanyol arşivleri ile yeterince ilgilendiğini söylemek zordur. Türkiye’de İncik’tan sonra Muzaffer Arıkan 1964 yılında Türk-İspanyol ilişkileri bağlamında Aragon Kraliyet Arşivi’nin önemine tekrar dikkat çekmiş⁴ ve Paulino Toledo ile birlikte önemli belge yayınları gerçekleştirmiştir. Arıkan ve Toledo 1990-1995 yılları arasında OTAM’da “Türk Deniz Tarihi ile ilgili Belgeler” başlığı ile XVI. yüzyılın başlarında İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaros Hayrettin Paşa’yı konu alan belgelerden oluşan makaleler yayınlamışlardır. Arıkan İspanyol arşivlerinin özellikle Türk deniz tarihi ile ilgili çok zengin belgeler içerdiğini belirterek, bu kaynaklarda Barbaros kardeşler gibi meşhur Türk denizcilerinin yanı sıra, henüz varlığından bile haberdar olmadığımız denizcilerimiz

² Selânikî Mustafa Efendi, **Tarih-i Selânikî**, cilt I-II, haz. Mehmet İpşirli, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1999.

³ Halil İncik, “V. Beynelmîlel Onomastik İlimler Kongresi”, **Belleten**, sayı 78, cilt XX, Nisan 1956, s. 230-236.

⁴ Muzaffer Arıkan, “Türk-İspanyol Münasebetleri Bakımından Aragon Kraliyet Arşivi’nin Ehemmiyeti ve Türklerle İlgili Vesikalar”, **Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, cilt 2, sayı 2, 1964.

hakkında keşfedilmeyi bekleyen bilgiler bulunduğunu ifade etmektedir.⁵ İdris Bostan da Osmanlı-İspanya ilişkilerinin incelenmesi için Simancas Arşivi'nin önemine vurgu yaparak, burada bulunan Türkçe ve Arapça belgelere dikkat çekmiştir.⁶

Bu tez çalışması için TÜBİTAK desteği ile Simancas ve Madrid Deniz Müzesi (*Museo Naval de Madrid*) arşivlerinde araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Avrupa'daki en zengin ve en önemli belge koleksiyonlarından birine ev sahipliği yapan Simancas Arşivi XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıl sonlarına kadar İspanyol Monarşisi'ne ait her türlü idari, askeri ve ekonomik mekanizmanın ürettiği belgeleri içermektedir. XVI. yüzyılda İspanyol donanma teşkilatını ve Akdeniz politikasını daha iyi anlamamıza yardımcı olacak arşiv serileri “*Guerra y Marina* (Savaş ve Denizcilik)”, “*Varios/Galeras* (Çeşitli/Kadırgalar)”, “*Estado/Armada y Galeras* (Devlet/Donanma ve Kadırgalar)” koleksiyonlarıdır. Bu serilerde yer alan dosyalar sadece İspanya donanmasına dair belgeler içermemekte, aynı zamanda Osmanlı harekâtlarına dair rapor ve değerlendirmeleri de barındırmaktadır.

Akdeniz'de Osmanlı-İspanya rekabeti konusuna ışık tutacak bir diğer İspanyol arşivi bugüne kadar çok az sayıda araştırmacının dikkatini çekmiş olan ve Türkiye'de ise neredeyse hiç bilinmeyen Madrid Deniz Müzesi Arşivi'dir. Bu arşiv Osmanlı-İspanya ilişkilerini çalışan tarihçiler için hem Simancas'ın gölgesinde kalmış hem de sadece modern dönemlerle ilgili belgeler içerdiği ve XVI. yüzyıla dair belge bulunmadığı kanaati sebebiyle yeterince ilgi görmemiştir. Bu algı yanlıdır, zira her ne kadar çoğunluğunu Simancas ve bölgesel arşivlerden alınan kopyalar oluştursa da bu arşivde XVI. yüzyıl tarihli orijinal belgeler de bulunmaktadır. Madrid Deniz Müzesi Arşivi'nde ağırlıklı olarak XVIII. ve XIX. yüzyıl İspanyol denizcilik

⁵ Muzaffer Arıkan, Paulino Toledo, “Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler, I: İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaroslar”, **Ankara Üniversitesi OTAM**, sayı 1, 1990, Muzaffer Arıkan, Paulino Toledo, “Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler, II: İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaroslar”, **Ankara Üniversitesi OTAM**, sayı 2, 1991, Muzaffer Arıkan, Paulino Toledo, “Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler, III: İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaroslar”, **Ankara Üniversitesi OTAM**, sayı 3, 1992, Muzaffer Arıkan, Paulino Toledo, “Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler, IV: İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaroslar”, **Ankara Üniversitesi OTAM**, sayı 5, 1994, Muzaffer Arıkan, Paulino Toledo, “Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler, V: Barış Arayışı, Andrea Doria ile Hayrettin Paşa Arasındaki Müzakereler (1537-1540)”, **Ankara Üniversitesi OTAM**, sayı 5, 1994 ve Muzaffer Arıkan, Paulino Toledo, **XIV-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimize İlgili İspanyol Belgeleri**, Ankara, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 1995.

⁶ İdris Bostan, “Simancas Arşivi'ndeki Osmanlı: Belgelerle Kanuni'nin Akdeniz Politikası”, **Toplumsal Tarih**, no. 137, Mayıs 2005, s. 84-91.

tarihi, keşifler, bilimsel seferler ve diğer deniz güçleriyle çatışmalar üzerine belgeler yer almasına rağmen XVI. ve XVII. yüzyılları konu alan Navarrete, Barutell ve Vargas Ponce koleksiyonları dikkat çekmektedir.

Madrid Deniz Müzesi Arşivi'nde belirtilen koleksiyonlarda yer alan belgeler özellikle İspanyol denizcilik teşkilâtı, kraliyet görevlileri, donanma komutanı görev ve yetkileri konularında bilgi vermektedir. XVI. yüzyılda İspanyol kadırgalarının ne kadar mürettebata sahip olması ve nasıl donatılması gerektiğine dair önerileri içeren raporlar ile İspanyol filolarının Akdeniz'de Türk tehdidine karşı nasıl kullanılması gerektiği hakkında görüşler bu koleksiyonlarda yer almaktadır. Bununla birlikte tasniflerde başta Barselona olmak üzere imparatorluk tersanelerinde gemi inşa süreci ile bilgi veren yeterli belge bulunmamakta, gemi inşa konusundaki bilgiler Katalunya ormanlarından kereste temini ile ilgili birkaç belge ile sınırlı kalmaktadır. XVI. Yüzyılın ikinci yarısında Akdeniz'de gerçekleşen Osmanlı harekâtları, İspanyol girişimleri, özellikle de Cerbe, Malta ve İnebahtı savaşları ile ilgili İspanyol komutanların kapsamlı değerlendirme raporları Madrid Deniz Müzesi Arşivi'nin içerdiği önemli belgeler arasında yer almaktadır.

Bu tez çalışmasının bir diğer önemli İspanyol arşiv malzemesi kaynağını "*Colección de Documentos Inéditos para la Historia de España*" (CODOIN) oluşturmaktadır. 1842 ve 1895 yılları arasında yayınlanmış olan CODOIN, 113 cilt ve daha sonra Nueva CODOIN ismiyle bu seriye ilave edilmiş 6 ciltten oluşmaktadır. CODOIN içinde XVI. ve XVII. yüzyıla ait belgeler kronolojik olarak belirli bir sıra takip etmemekle birlikte kişilere ve konularına göre farklı ciltler halinde tasnif edilmişlerdir. Akdeniz'de Osmanlı-İspanya rekabeti bağlamında V. Carlos'un 1535 Tunus seferi ve 1541 Cezayir harekâtı ile ilgili yazışmalar, Don García de Toledo'nun İspanyol donanmasının başına getirilmesi ve 1564 Peñón de Vélez harekâtı, 1564-1566 yılları arasında II. Felipe ve García de Toledo arasındaki yazışmalar, Malta Kuşatması ve Türk donanmasının durumu ve alınacak önlemlerin tartışıldığı belgeler CODOIN içinde dikkat çekmektedir. Osmanlıların Kıbrıs Seferi sonucunda Kutsal İttifak'ın nasıl oluştuğu, İnebahtı Deniz Savaşı'ndan önce Hristiyan donanmasının hazırlıkları, İnebahtı Savaşı'nın nasıl cereyan ettiği ve savaştan sonra yapılan durum değerlendirilmesini gösteren belgeler yine

CODOIN’de yer almaktadır. Bu seride yer alan yazışmalar ve raporlar sayesinde 1560-1574 yılları arasında İspanya’nın Akdeniz’e yönelik politikaları, denizgücü stratejisinin gelişimi, kadirga filolarının nasıl seferber edildiği ve İspanyol donanmasının Osmanlı denizgücüne karşı nasıl kullanıldığına dair bilgilere ulaşmak mümkün olmaktadır.

Yayınlanmış İspanyol arşiv belgelerini içeren bir başka çalışma Rafael Vargas-Hidalgo’nun “*Guerra y diplomacia en el Mediterraneo: Correspondencia inédita de Felipe II con Andrea Doria y Juan Andrea Doria*” isimli kitabıdır. II. Felipe ile Andrea Doria ve Gian Andrea Doria arasındaki hemen hemen bütün yazışmaları içeren bu eserde Don Juan de Austria, İspanyol genel vali ve komutanların mektupları ile elçi ve casus raporlarına da yer verilmektedir. İspanyol donanma hazırlıkları, kadirga ve filoların idaresi ile lojistik sorunlar hakkında detaylar içeren bu belgeler Akdeniz’de İspanyol denizgücünün gelişimine dair ipuçları vermektedir.

XVI. Yüzyıl Osmanlı-İspanya ilişkileri için bir diğer birincil kaynak İngiliz Arşivlerinin (Public Record Office) hazırladığı “*Calendar of State Papers*” serisidir. Madrid’de bulunan Venedik elçilerinin raporlarını içeren “*Calendar of State Papers Relating to English Affairs in the Archives of Venice*” başlıklı seri 38 ciltten oluşmakta ve 1202-1675 yılları arasını kapsamaktadır. Ayrıca bu seri içinde yer alan “*Calendar of Letters, Despatches, and State Papers, Relating to the Negotiations Between England and Spain, Preserved in the Archives at Simancas and Elsewhere*” başlıklı 13 cilt 1485-1558 yılları arasını kapsamaktadır. Bu serinin devamı olan “*Calendar of State Papers, Spain (Simancas)*” isimli seri 4 ciltten oluşmaktadır ve 1558 ve 1603 yılları arasındaki gelişmeleri içermektedir. Bu seri içinde daha çok Londra’daki İspanyol elçilerinin Madrid ile yazışmaları yer almaktadır.⁷

⁷ Halil İnalcık İngiliz arşivlerinin (Public Record Office) 1870 yılından beri İspanya’da İngiltere tarihi ile ilgili belgeleri tarattığını ve yayınlattığını ifade ederek bu serilere atıf yapmaktadır. İnalcık bu belgelerin her ne kadar doğrudan İngiliz tarihi ile ilgili olanları seçilse de, bunlar içinde Osmanlıları ilgilendiren pek çok belge olduğunu belirtmektedir. Gerçekten de bu belgeler Kraliçe Elizabeth idaresindeki Protestan İngiltere’nin Osmanlı İmparatorluğu’nu İspanyol gücüne karşı vazgeçilmez bir denge unsuru olarak algıladığını göstermesi bakımından önemlidir. Bkz. İnalcık, “V. Beynelmilel Onomastik İlimler Kongresi”, s. 235.

Dönem, Metod ve İçerik

XVI. yüzyılda Osmanlı-İspanya ilişkileri tarih araştırmalarında önem verilen bir konu olmuş ve birçok eser kaleme alınmıştır. Osmanlı ve İspanyol imparatorlukları arasındaki benzerlikleri ilk farkedenden ünlü Alman tarihçi Leopold von Ranke olmuştur. Ranke 1839 yılında yayınladığı “*Onaltıncı ve Onyedinci Asırlarda Osmanlılar ve İspanya Krallığı*” başlıklı çalışmasıyla iki ülke arasındaki ilişkilere dikkat çekmiştir.⁸ 1949 yılında ise Fernand Braudel “*II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*” adlı eseriyle Osmanlı-İspanyol ilişkilerinin Akdeniz tarihi açısından temel önemini vurgulamıştır. Braudel Doğu ile Batı arasında garip benzerlikler olduğunu ifade ederek birbirinden farklı dünyaların her zaman karşıt olmaları gerekmediğini savunmuştur.⁹

1978 yılında Andrew C. Hess “*Unutulmuş Sınırlar: 16. Yüzyıl Akdeniz’inde Osmanlı-İspanya Mücadelesi*” başlıklı eseriyle Braudel’in Akdeniz’deki kültürel birlik tezine karşı XVI. yüzyıl Akdeniz dünyasının tarihini iki rakip medeniyetin mücadelesi olarak ele almış ve çatışma tezini ön plana çıkarmıştır. XVI. yüzyıl Akdeniz dünyasının birbirine rakip iki kültür sahasına bölündüğünü ifade eden Hess Osmanlı ve İspanya imparatorlukları arasında bir mücadele sahası olarak Kuzey Afrika ve Batı Akdeniz’e ağırlık vermektedir. Hess bu sınır bölgesinin tarihinin ulusal ve tek kültürlü yapılarla anlaşılamayacağını, burada gerçekleşen olayların mutlaka Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının faaliyetleri ile beraber düşünülmesi gerektiğini savunmaktadır.¹⁰

J. H Elliott “*History in the Making*” başlıklı eserinde alandaki boşluklara dikkat çekerek, Osmanlı Türkçesi üzerinde uzmanlaşma yolundaki zorluklarla

⁸ Miguel Ángel de Bunes Ibarra’ya göre Ranke iki ülkenin askeri ve jeopolitik özelliklerini karşılaştırmalı olarak ele almaktan çok Osmanlı ve İspanyol kurumlarını ve siyasi gelişmeleri birbirine paralel olarak ele almıştır. Bununla birlikte Osmanlı ve İspanya imparatorluklarını beraber ele alma konusunda Ranke’nin “*eserinin başlığından çok sayfalarının derinliklerinde yeralan sezgileri*” kayda değerdir. Bkz. Miguel Ángel de Bunes Ibarra, “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ve İspanyol Monarşisi: Akdeniz’in Öteki Ucunun İspanya’dan Görünümü”, **Ankara Üniversitesi OTAM**, sayı 5, 1994, s. 155 ve Leopold von Ranke, “Onaltıncı ve Onyedinci Asırlarda Osmanlılar ve İspanya Krallığı”, **Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri**, cilt VI, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1971.

⁹ Fernand Braudel, **The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II**, cilt I-II, çev. Sian Reynolds, Fontana/Collins, 1976.

¹⁰ Andrew C. Hess, **Unutulmuş Sınırlar: 16. Yüzyıl Akdeniz’inde Osmanlı-İspanyol Mücadelesi**, çev. Özgür Kolçak, İstanbul, Küre Yayınları, 2010.

yüzleşebilecek ve Ranke'nin “*Onaltıncı ve Onyedinci Asırlarda Osmanlılar ve İspanya Krallığı*” adlı eserinin modern bir uyarlamasını yazabilecek cesarete sahip tarihçileri büyük fırsatların beklediğini ifade etmiştir. Elliott ilk bakışta kalabalık görünen alanlarda bile, yeni anlayış ve fikirlerle konuların daha iyi anlaşılabilceğini belirtmektedir.¹¹ Osmanlı-İspanya ilişkileri konusunda çalışmak isteyen Batılı araştırmacıların Osmanlı Türkçesi öğrenme ihtiyacı kadar Türk tarihçilerin de başta İspanyolca olmak üzere Batı dillerinde uzmanlaşma gereğini vurgulamak gereklidir. Olayları doğal olarak kendi tarihlerine etkileri bağlamında inceleyen İngiliz ve Amerikalı tarihçilerin İspanya ve Akdeniz algılarının dışına çıkılabilmesi ancak İspanyol arşiv kaynaklarına doğrudan ve aracısız şekilde ulaşarak mümkün olabilir.

Batı’da gerçekleştirilen çalışmalara ek olarak Türkiye’de de son yıllarda Osmanlı-İspanya ilişkilerine ve İspanyol kaynaklarına ilginin artması sevindirici bir husustur. Sertuğ Galip İnan “*XVI. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri*” başlıklı yüksek lisans tezinde 1560 yılına kadar olan gelişmeleri ele almaktadır. İnan, Osmanlı-İspanya ilişkilerini daha çok İtalyan Savaşları çerçevesinde ve Barbaros kardeşlerin Osmanlı denizgücüne yaptıkları katkılar çerçevesinde ele aldığını belirtmektedir.¹² Emrah Naki de “*İki Savaş Arası Osmanlı-İspanya İlişkileri (1571-1588): Büyük Kopuş*” başlıklı doktora tezinde İnebahtı Deniz Savaşı ve Armada Seferi arası gelişmeleri ele almış, Osmanlı ve İspanya imparatorluklarının hangi sebeplerle bir mütareke imzalayarak Akdeniz’de büyük ölçekli çatışmalara son verdiklerini incelemiştir.¹³

“*Akdeniz’de Osmanlı-İspanya Rekabeti, 1560-1574: Teşkilat, Denizgücü ve Savaş*” başlıklı çalışmamızda daha önce hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezleri de dikkate alınarak ele alınan dönem, metod ve içerik olarak farklı bir tez ortaya konulmaya çalışılmıştır. Osmanlı ve İspanyol donanmaları arasında 1560 yılında gerçekleşen Cerbe Savaşı ilişkilerde bir dönüm noktası teşkil etmesi

¹¹ J. H. Elliott, **History in the Making**, New Haven and London, Yale University Press, 2012, s. 217-218.

¹² Sertuğ Galip İnan, “XVI. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri”, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.

¹³ Emrah Naki, “İki Savaş Arası Osmanlı-İspanya İlişkileri (1571-1588): Büyük Kopuş”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015.

nedeniyle çalışmanın başlangıç tarihi olarak seçilmiştir. Bu savaşta aldığı büyük yenilgi sonucu II. Felipe İspanyol Monarşisi'nin diğer bütün sorumluluklarını ikinci plana atarak, önceliği Akdeniz'de Osmanlılarla mücadeleye vermiştir. Tez çalışmasının sonunu belirleyen 1574 tarihi ise Osmanlıların Tunus'u nihai olarak İspanyolların elinden geri almaları ve Akdeniz'deki büyük çaplı donanma harekâtlarının sonunu temsil etmesi nedeniyle seçilmiştir. 1574 yılı aynı zamanda İspanya'nın Akdeniz'de bir denizgücü olma stratejisinden vazgeçmesi bakımından önemlidir.

Bu tez çalışmasında yöntem olarak karşılaştırmalı tarih metodu kullanılmıştır. Marc Bloch bu metodu zaman ve mekân açısından yakın, birbirlerinden sürekli olarak etkilenmiş ve eşzamanlılıkları sebebiyle benzer etkilere maruz kalmış toplumların birlikte incelenmesi olarak tanımlamıştır.¹⁴ Bu yöntem ile devlet teşkilatı ve denizgücü bağlamında Osmanlı İmparatorluğu ve İspanyol Monarşisi arasındaki benzerlik ve farklılıklara dikkat çekilerek, bu devletlerin özgünlüklerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Osmanlı denizcilik teşkilâtı ve Tersane-i Âmire üzerine yapılan çeşitli çalışmalar sonucu erken modern dönem Akdeniz'inde Osmanlı denizgücünün üstünlüğü ifade edilmiştir. Bununla birlikte bu durumun daha iyi anlaşılabilmesi ve kanıtlanması için Osmanlı İmparatorluğu'nun çağdaşı bir Akdeniz devletiyle karşılaştırılması faydalı olacaktır. İspanyol Monarşisi hem sahip olduğu devlet yapısı ve askerî-malî bürokrasi hem de 1560-1574 döneminde Akdeniz'de bir denizgücü olma iddiası ile bu karşılaştırma için erken modern dönem Akdeniz'inde en uygun devlettir.

Tez çalışmamız içerik olarak da daha önce yapılan çalışmalardan farklı bir şekilde tasarlanmıştır. Çalışmanın “Osmanlı ve İspanyol İmparatorluklarının Yapısal Konumları ve Mukayesesi” başlıklı ilk bölümünde öncelikle Akdeniz rekabetinde siyasi yapıların etkileri üzerinde durulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet yapısı ve Divân-ı Hümâyûn ile karar verme süreci incelendikten sonra Osmanlıların ahidnâme politikası ile Avrupa devletleri üzerinde nasıl etki kurdukları ele alınmıştır.

¹⁴ Bloch karşılaştırmalı tarih çalışmasının ancak sağlam doküman, eleştiri ve ayrıntılı olgulara dayanırsa anlam kazanabileceğini ifade eder. Bkz. Marc Bloch, “Avrupa Toplumlarının Karşılaştırmalı Tarihi İçin”, **Tarih ve Tarihçi: Annales Okulu İzinde**, der. Ali Boratav, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1985, s. 20-49.

Bu başlık altında aynı zamanda XV. yüzyılda İspanya'nın siyasi birliğini sağlamasından itibaren bir dünya gücü haline gelmesi ele alınmıştır. Ayrıca İspanyol yönetim sisteminde önemli bir yere sahip olan konseylerden bahsedilmiş ve meclislerin (*cortes*) karar alma sürecine etkileri tartışılmıştır. Daha sonra İspanya'nın sahip olduğu diplomatik teşkilat ve daimî elçilerin Avrupa başkentlerinde İspanyol politikalarını desteklemek için gösterdikleri çaba irdelenmiştir. Askeri güçler başlığı altında ilk olarak “Askerî Devrim” kavramı ele alınarak XVI. yüzyıl Akdeniz dünyasına etkileri incelenmiştir. Daha sonra Osmanlı askerî teşkilatı ve yeniçeriler ile İspanyol askerî sistemi ve tercio alayları karşılaştırılmıştır. İlk bölümdeki son başlık olan ekonomik güçler kısmında ise Osmanlı ve İspanyol ekonomik sistemleri hakkında genel bilgi verilmiş ve her iki devletin Akdeniz'deki mücadelelerinde seferber edebilecekleri kaynaklar incelenmiştir.

“Denizgücü’nde Rekabet” başlığını taşıyan ikinci bölümde öncelikle Alfred Thayer Mahan'ın “Denizgücü” teorisi üzerinde durulmuş ve bu yaklaşımın XVI. yüzyıl Akdeniz dünyasına uyarlanmasının mümkün olup olmadığı tartışılmıştır. Denizgücü kavramının ele alınmasından sonra Osmanlı ve İspanyol donanmalarının yönetimi komutanlar ve kapudan paşalardan örnekler verilerek karşılaştırılmıştır. Osmanlı donanma altyapısı ve Tersane-i Âmire ile Akdeniz'deki İspanyol tersaneleri mukayese edilmiş, II. Felipe'nin kadirga inşa programı üzerinde durulmuştur. Daha sonra Akdeniz'de Osmanlı ve İspanyol donanmalarını oluşturan çeşitli filolar incelenmiştir. Osmanlıların Ege, Doğu Akdeniz ve Batı Akdeniz'de sahip olduğu filolara karşılık İspanyol Monarşisinin hizmetindeki İspanya, Napoli, Sicilya ve Cenova filoları üzerinde durulmuştur. Bu başlık altında ayrıca İspanyol donanmasında kadirga veya filo işletme yöntemi olarak sözleşme sistemi de ele alınmıştır. İkinci bölümün son başlığı olan “Kadırgalar”da ise Akdeniz kökenli bu savaş gemisinin çeşitli özellikleri, denizci, savaşçı ve kürekçilerden oluşan mürettebatı, donatım, iase ve çatışmalarda kullanılan taktikler incelenmiştir.

“XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Akdeniz’de Savaş” başlıklı tezin üçüncü ve son bölümünde ise “Büyük Strateji” kavramı tartışılarak Akdeniz’e yönelik Osmanlı ve İspanyol politikalarının daha geniş bir stratejinin parçası olup olmadığı ele alınmıştır. İnebahtı Deniz Savaşı tartışmanın merkezine oturtturularak 1560-1574

yılları arasındaki Osmanlı-İspanya çatışmaları incelenmiştir. Cerbe Savaşı, Vehrân ve Mers-el-Kebir'e Osmanlı müdahalesi, İspanyolların Peñon de Vélez harekâtı, Malta Kuşatması ve İnebahtı'ya uzanan süreç bu bölümün ilk başlığı altında incelenen konulardır. Daha sonra Osmanlıların Kıbrıs Seferi üzerine İspanya, Venedik ve Papalığın bir araya gelerek bir Kutsal İttifakı oluşturmaları ve Osmanlılara karşı sefer hazırlıkları ele alınmıştır. Osmanlı ve İspanyol donanmalarının kuvvet dengeleri ve savaş düzenlerine değinildikten sonra İnebahtı Deniz Savaşı detaylı bir şekilde ele alınmıştır. İnebahtı'da Osmanlı yenilgisinin sebepleri hakkında öne sürülen savlar incelenmiş ve Akdeniz'de İspanyol denizgücü stratejisine ve donanma seferberliğine vurgu yapan yeni bir yorum ortaya konulmuştur. Bu bölümün son başlığında ise İnebahtı Deniz Savaşı sonrası gelişmeler ele alınmış, Osmanlı donanmasının yeniden inşa edilmesine vurgu yapılarak 1572 harekâtı incelenmiştir. Son olarak İspanyolların 1573 Tunus seferi ve Osmanlıların ertesi sene Tunus'u nihai olarak geri almaları sonucu İspanya'nın Akdeniz'de iddialı bir denizgücü olma stratejisinden vazgeçmesi ve kuvvetlerini küresel çıkarlarının öncelikli olduğu Atlantik Okyanusuna kaydırma kararı tartışılmıştır.

1560 Cerbe Savaşı'na Kadar Osmanlı-İspanya İlişkilerine Genel Bir Bakış

XVI. Yüzyıl Akdeniz dünyası Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur. Bu mücadelenin yüzyılın ilk ve ikinci yarısındaki seyri ise birbirinden farklıdır. İlk dönemde Barbaros Hayreddin Paşa'nın faaliyetleri ve Osmanlı-Fransa ittifakı Osmanlı-İspanya rekabetinde öne çıkan etkenlerdir. İspanya XV. yüzyıl sonlarında ve XVI. yüzyıl başlarında Akdeniz dünyasında ikili bir mücadele yürütmekteydi. Bunlardan birincisi Kuzey Afrika'da Müslümanlarla mücadele iken, ikincisi İtalya üzerinde Fransa ile rekabetti. İspanya'nın Habsburgların hâkimiyetine girmesinden sonra da bu iki mücadele sahasında başarı arayışı İspanya'nın Akdeniz stratejisine yön vermişti. 1492 yılında Katolik Hükümdarlar Fernando ve Isabel öncelikle Endülüs Müslümanlarının siyasi varlıklarına son vererek İspanya'da siyasi birliği sağlamışlar, daha sonra da

Reconquista'yı Kuzey Afrika'ya taşıyarak Müslümanlarla savaşa devam etmişlerdi.¹⁵ Osmanlı İmparatorluğu hemen hemen İspanya ile aynı dönemlerde Anadolu'daki siyasi birliği sağlamış ve Balkanlarda önemli bir güç haline gelmişti. Osmanlıların İspanyol Monarşisi ile karşı karşıya geleceği yer Akdeniz ve Kuzey Afrika kıyıları olacaktı.¹⁶

Kraliyet kâtibi Fernando de Zafra 1494 yılında Katolik hükümdarlara gönderdiği raporlarda Kuzey Afrika'daki Müslümanlar ve İspanya'daki Moriskolar arasındaki temaslar hakkında bilgi vermekte ve İspanya kıyılarının güvenliğine dikkat çekmekteydi.¹⁷ Zafra'nın endişelendiği tek şey Mağribli korsanlar ve Endülüs Müslümanları ile temasları değildi. Zafra 1494 gibi oldukça erken bir tarihte Türk denizcilerinin Kuzey Afrika kıyılarında görülmeye başlandığını ve önlem alınmazsa Hristiyan sularında çok büyük zararlara sebep olabilecekleri konusunda Katolik Hükümdarları uyarmaktaydı. Zafra'ya göre böyle bir gelişmeyi önlemek için Kuzey Afrika'daki önemli üslerin çok büyük bir çaba sarfetmeden ele geçirilmesi mümkündü.¹⁸ İspanya bu önerileri ciddiye almış ve 1497 yılında Melile'nin (Melilla) İspanyol hâkimiyetine geçmesi ile Kuzey Afrika'da yeni bir yayılma süreci başlamıştı. Bu süreç Toledo Başpiskoposu Kardinal Jiménez de Cisneros ve Pedro Navarro'nun gerçekleştirdiği seferler ile devam etmiş ve 1511 yılına gelindiğinde Kuzey Afrika'da iâsesi deniz yoluyla sağlanan bir dizi kıyı istihkâmı oluşturulmuştu.¹⁹ Bu stratejide Kuzey Afrika sahil kesimindeki önemli kaleleri ele geçirerek bölgesel güçleri kontrol altında tutmak ve bu üslerin korsanlar tarafından kullanılmasını engellemek amaçlanmaktaydı. Böylelikle Batı Akdeniz'de kıyıların,

¹⁵ Andrew Hess İspanyolların Kuzey Afrika'daki yayılmalarının üç aşamada gerçekleştiğini ifade etmektedir. Hess'e göre ilk aşama İber Yarımadası'ndaki *Reconquista* hareketinin bir devamı olarak meydana gelmiştir. İkinci aşamada Mağrib kıyıları bir nevi serbest ticari bölgeye çevrilmiş ve son olarak Atlantik deniz yollarının ve Hristiyan kıyılarının güvenliği için Mağrib sınırı bir savunma hattı haline getirilmiştir. Bkz. Hess, **Unutulmuş Sınırlar**, s. 42.

¹⁶ Ibarra, "XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ve İspanyol Monarşisi", s. 155-166.

¹⁷ Hess, **Unutulmuş Sınırlar**, s. 53-55 ve "Fernando de Zafra'dan Katolik hükümdarlara", 14 Ocak 1494, **CODOIN**, LI, s. 72-74, "Fernando de Zafra'dan Katolik hükümdarlara", 4 Şubat 1494, **CODOIN**, LI, s. 75-77.

¹⁸ "Fernando de Zafra'dan Katolik hükümdarlara", 12 Şubat 1494, **CODOIN**, LI, s. 78-83, "Fernando de Zafra'dan Katolik hükümdarlara Afrika seferi üzerine", 25 Nisan 1494, **CODOIN**, LI, s. 88-92, "Fernando de Zafra'nın Afrika seferi için gereken asker ve para raporu", **CODOIN**, LI, s. 106-109.

¹⁹ Peñón de Velez, Melile, Vehrân (Orán), Cezayir, Bicâye (Bugia) ve Trablus'da İspanyol üsleri tesis edilmişti. Bkz. Hess, **Unutulmuş Sınırlar**, s. 24-25 ve 59-60 ve Beatriz Alonso Acero, **Cisneros y la conquista española del norte de África: cruzada, política y arte de la guerra**, Madrid, Ministerio de Defensa, 2006, s. 100-118, 158-194 ve 225-239.

ticaret ve iletişim yollarının güvenliği sağlanmış olacaktı. Bu yeni yayılma politikasında İspanyol gemileri kara harekâtlarına yardımcı olmak ve amfibi saldırılar gerçekleştirmek için kullanılmıştı.²⁰ İspanyolların bu dönemde Kuzey Afrika'da büyük bir zorlukla karşılaşmadan yayılmaları ateşli silahlar, donanma gücü ve profesyonel piyade birlikleri ile Mağrib bölgesindeki siyasi oluşumların zayıflığı ile açıklanmaktadır.²¹

XVI. Yüzyıl boyunca Osmanlı ve İspanyol imparatorlukları dünya hâkimiyeti iddiası ile girdikleri mücadelede Akdeniz ve Kuzey Afrika kıyılarında bir dizi çatışmada karşı karşıya geldiler.²² Kanuni Sultan Süleyman 1532 yılında “Alaman” seferine çıktığı zaman V. Carlos Andrea Doria'ya Viyana üzerindeki Osmanlı baskısını hafifletmek amacıyla bir donanma seferi düzenlemesini emretti. 18 Ağustos 1533'te Mesina limanından denize açılan İspanyol donanması yaklaşık 40 kadırgaya sahipti. Donanmanın amacı Osmanlı filosunu bulup yok etmek ve Mora yarımadasına saldırmaktı. Doria'nın kadırgasında toplanan Savaş Konseyi 2500 askerle Koron'u işgal etmeye karar verdi.²³ Bununla birlikte Akdeniz'deki İspanyol üslerinden çok uzak bir mesafede bulunan Koron garnizonunun lojistik olarak desteklenmesi mümkün değildi ve nihayetinde Osmanlılar Koron'u geri almayı başardılar.²⁴ İspanyolların Koron saldırısının en önemli sonucu Osmanlı yönetiminin dikkatini tekrar denizlere vermesi oldu. Cezayir'de üslenen Barbaros Hayreddin Koron saldırısı sonrası İstanbul'a davet edilmiş ve 1534 yılında kendisine kapudan paşalık verilerek Osmanlı donanmasının başına getirilmişti. Barbaros denizcilik

²⁰ I. A. A. Thompson, “Las Galeras en la Política Militar Española en el Mediterráneo durante el siglo XVI”, *Manuscripts*, 24, 2006, s. 100-101, 104.

²¹ Hess, *Unutulmuş Sınırlar*, s. 30. Kuzey Afrika'da ilk İspanyol fetih dalgasının kolaylıkla gerçekleşmesine rağmen sınır hattında bir dizi tahkim edilmiş noktadan oluşan savunma sistemi asla kendi kendine yetebilen bir yapıya kavuşamamıştı. İspanyol garnizonlarının iase ve maaşları deniz yoluyla ana karadan sağlanmak zorundaydı. İspanyol askerleri güvenlikleri için çoğu zaman müttefik Müslüman kabilelere güvenmek zorunda kalıyorlardı. Bkz. Hess, *Unutulmuş Sınırlar*, s. 60-61.

²² Gülru Necipoğlu, “Süleyman the Magnificent and the Representation of Power in the Context of Ottoman-Hapsburg-Papal Rivalry”, *Süleyman the Second and His Time*, ed. Halil İnalcık ve Cemal Kafadar, İstanbul, The Isis Press, 1993 ve Paulino Toledo, “Osmanlı-İspanyol İmparatorluklarında Dünya İmparatorluğu Fikri, 16. Yüzyıl”, *İspanya-Türkiye: 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk*, ed. Pablo Martín Asuero, çev. Peral Bayaz Çarum, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006.

²³ James D. Tracy, *Emperor Charles V, Impresario of War*, Cambridge University Press, 2002, s. 141-143.

²⁴ Özlem Kumrular, “Koron Seferi: Uzak Topraklarda İmkânsız Misyon,” *Toplumsal Tarih*, no. 127, Temmuz, 2004.

tecrübesi ve teşkilatçılık becerisi ile donanmada ve tersanede düzenlemeler yapmış ve Osmanlı denizgücü kapasitesini önemli ölçüde genişletmişti.²⁵

Tunus'ta Hafsî hanedanı içinde yaşanan taht kavgasına son vermeyi ve bölgedeki İspanyol nüfuzunu kırmayı amaçlayan Barbaros Hayreddin Paşa 1534 yılında yaklaşık 100 gemiyle Tunus seferine çıktı. 15 Ağustos 1534'te askerlerini karaya çıkararak Barbaros Tunus'u kolaylıkla fethetti. Tunus'un fethi ile Osmanlılar Sicilya Boğazı'nın güneyinde önemli bir üs elde etmiş oldular.²⁶ Buna karşılık İspanyolların bu fetihe sessiz kalması mümkün değildi, derhal bir sefer için hazırlıklara başlandı. Papa III. Paul (1534-1549) Barselona'ya gönderdiği bir temsilci vasıtasıyla V. Carlos'tan Hristiyanlığın büyük filosunun İstanbul'a yönlendirilmesini istedi.²⁷ Buna karşılık V. Carlos Andrea Doria'nun da tavsiyesi ile bu öneriyi reddetti, zira Barbaros gibi tehlikeli bir düşman geride bırakılıp Doğu Akdeniz'e sefere gidilemezdi. Venedik'teki Kutsal Roma İmparatorluğu elçisi Lope de Soria'nın verdiği bilgilere göre İstanbul'a saldırı için koşulların uygun olduğu düşünülmekteydi, zira "Büyük Türk" İran'da seferdeydi ve İstanbul'un korunması için bırakılan kuvvetler yetersizdi. Ayrıca alınan haberlere göre Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Hristiyan halk da ayaklanmaya hazırды. Barbaros'un arkada bırakılması da önemli bir sonuç doğurmazdı, zira onun yapabileceği her tür zarar telafi edilebilirdi ama İstanbul alınırsa Türkler bütün imparatorluklarını kaybederlerdi.²⁸ Bu iddialara rağmen Tunus seferi kararından geri dönülmedi. V. Carlos hem İspanyol Monarşisine bağlı Napoli ve Sicilya krallıklarının güvenliğini

²⁵ 1534 yılında Osmanlı denizgücünün yeniden yapılanması çalışmaları kapsamında Cezâyir-i Bahr-i Sefid eyaletinin kurulması bir diğer önemli gelişmeydi. Bkz. İdris Bostan, "Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu, 1534", **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006.

²⁶ İdris Bostan, "Kanuni ve Akdeniz Siyaseti 1530-1550", **Muhteşem Süleyman**, ed. Özlem Kumrular, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2007, s. 29 ve Hess, **Unutulmuş Sınırlar**, s. 107.

²⁷ İstanbul üzerine sefer düzenlenmesi önerisinin Avrupa'da yankı bulduğu anlaşılmaktadır. 1529-1545 yılları arasında Londra'da bulunan İmparatorluk elçisi Chapuys bu meseleyi Fransız elçisinden duyduğunu ifade etmekte, İstanbul seferi konusunun halk arasında da heyecan yarattığı için bu bilgilerin yayınlanmasına izin verildiğini belirtmektedir. Bkz. "Eustace Chapuys'dan V. Carlos'a", 16 Haziran 1535, **C.S.P. Spain**, Vol. 5, Part 1, no. 174.

²⁸ "Lope de Soria'dan", 21 Mayıs 1535, **C.S.P. Spain**, Vol. 5, Part 1, no. 161.

sağlamak hem de Osmanlıların Batı Akdeniz'e geçişlerini sınırlamak için 1535 yılında bizzat Tunus üzerine sefere çıktı.²⁹

V. Carlos'un Savaş Konseyi Tunus şehrine doğru ilerlemeden önce La Goleta'nın alınması gerektiği konusunda karara vardı. İtalyan askerî mühendislerin yardımı ile konuşlandırılan üç batarya ve denizden de kadırgaların topları ile kale ateş altına alındı. Bu bombardımana büyük bir Portekiz kalyonunun topları ile St. Jean Şövalyelerine ait bir karakanın silahları da destek vermektedir. Tunus'ta İspanyol kuvvetlerinin başarısı sonucunda Barbaros Hayreddin Paşa Cezayir'e geri çekilmek zorunda kalması üzerine İspanyollara bağlılığını bildiren Mevlây Hasan tekrar tahta çıkarıldı. Bölgedeki İspanyol çıkarlarının daha iyi korunabilmesi için Tunus limanının girişini kontrol eden La Goleta kalesinde daimî bir garnizon bırakılmasına karar verildi.³⁰

Tunus'taki İspanyol başarısı Akdeniz'de artan Osmanlı gücünü sınırlamayı başaramamıştı. Yenilginin izlerini silmeye çalışan Barbaros Hayreddin Paşa V. Carlos'un Tunus seferine misilleme olarak aynı yıl Minorka adasına bir saldırı gerçekleştirdi.³¹ Batı Akdeniz'deki faaliyetlerine ek olarak Hayreddin Paşa Ege Denizi'ndeki adaların da fethini tamamlayarak denizlerdeki Osmanlı hâkimiyetini güçlendirmeye çalışmaktaydı. Osmanlı yayılmasına bir son vermek amacıyla 1538 yılının Şubat ayında Papa III. Paul'un önderliğinde bir Kutsal İttifak oluşturuldu. Mart ayından itibaren Korfu adasında toplanmaya başlanan Hristiyan donanmasına Papalık, İspanya, Venedik, Portekiz ve Malta gemileri destek vermektedir. Hristiyan donanmasının sayısal üstünlüğüne rağmen Barbaros'un taktik becerisi ile 28 Eylül günü Preveze'de meydana gelen deniz savaşında Osmanlı kuvvetleri büyük bir zafer kazandılar. Preveze Deniz Savaşı Akdeniz'de Osmanlı denizgücünün etkisinin hissedilmesinde önemli bir dönüm noktası teşkil etti.³²

²⁹ Tracy, **Emperor Charles V**, s. 146-147 ve Özlem Kumrular, "İspanyol Kaynakları Işığında V. Karl'ın 1535 Tunus Seferi", **Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011, s. 203-209.

³⁰ Tracy, **Emperor Charles V**, s. 145-149 ve Kumrular, "V. Karl'ın 1535 Tunus Seferi", s. 212.

³¹ Özlem Kumrular, "V. Karl'ın Tunus Zaferinin İntikamı Olarak Mahón'un Yağmalanması: Barbaros, 1535", **Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011.

³² İdris Bostan, "Preveze Deniz Zaferi ve Sonrasında Akdeniz Dünyası", **Türk Denizcilik Tarihi**, I, ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, 2009. Bu yenilgiden sonra İspanyol gücüne duyduğu güven

1541 yılında Kanuni Sultan Süleyman Macaristan üzerine seferde iken Osmanlı kuvvetleri ile doğrudan çatışmaya girebilecek kadar büyük bir ordu toplaması mümkün görünmeyen İmparator V. Carlos Osmanlılarla Orta Avrupa’da savaşmak yerine Tunus başarısının da verdiği güvenle Akdeniz’de dikkatleri dağıtacak yeni bir deniz seferi düzenlemek istiyordu.³³ 1541 yılının yaz ayları boyunca Cezayir’e karşı bir donanma seferi için Akdeniz’deki İspanyol üslerinde önemli hazırlıklar yapılmış, asker toplanmış, silah, cephane ve peksimet hazırlanmıştı. V. Carlos böyle bir sefer için en uygun zamanın Eylül ayı olduğunu ifade etmekteydi.³⁴ Her ne kadar donanmanın Eylül ayı başlarında denize açılması planlansa da hazırlıkların geç tamamlanabilmesi sebebiyle Hristiyan kuvvetlerin Cezayir’e çıkması 22 Ekim tarihini bulmuştu. İspanyol, İtalyan ve Alman askerleri karaya çıkarılmış ve milletlere göre ayrı ayrı kamplar oluşturulmuştu. Sırada topların ve cephanenin karaya çıkartılması ve Cezayir’in bombardımanına başlanması vardı. Ancak o gece çıkan bir fırtına İspanyol kuvvetlerini ve yüklerini boşaltmak için bekleyen gemileri darmadağın etti. Her ne kadar V. Carlos’un Savaş Konseyinde Hernán Cortés gibi bazı komutanlar küçük bir garnizon tarafından korunan Cezayir’in alınmasının hala mümkün olduğunu savunsalar da V. Carlos seferin başarısızlığını kabul ederek geri dönme emri verdi.³⁵

1551 yılında Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı donanması Trablus’u ele geçirerek Kuzey Afrika kıyılarında mücadelenin devam edeceğinin işaretini vermişti. Bununla birlikte Avrupa’da Protestanlık hareketiyle meşgul olan V. Carlos Akdeniz seferlerini yenilemekte isteksizdi. İmparator Habsburg hanedanı çatısı altında birleştirdiği büyük imparatorluğu 1556 yılında kardeşi Ferdinand ve oğlu Felipe arasında bölüştürerek tahttan çekildi. Avusturya, Bohemya, Macaristan, Hırvatistan ve Kutsal Roma İmparatoru ünvanı Ferdinand’a bırakılmış, İspanya tacı, Yeni Dünya kolonileri, Alçak Ülkeler ve İtalya’daki topraklar ise Felipe’ye verilmişti. Böylece V.

azalan Venedik Cumhuriyeti 1540 yılında Osmanlılarla ayrı bir barış antlaşması imzalamış ve Kutsal İttifak dağılmıştı. Bkz. Michael J. Levin, **Agents of Empire: Spanish Ambassadors in Sixteenth-Century Italy**, Ithaca and London, Cornell University Press, 2005, s. 19.

³³ Tracy, **Emperor Charles V**, s. 170.

³⁴ İmparator büyük ihtimalle Akdeniz’de normal sefer mevsimi dışında Osmanlı donanmasının İspanyolların Cezayir harekâtına müdahale edemeyeceğine güvenmekteydi. Bununla birlikte sonbahar fırtınaları sadece Osmanlılar için değil Akdeniz’deki bütün donanmalar için bir risk oluşturmaktaydı.

³⁵ Tracy, **Emperor Charles V**, s.176.

Carlos'un kendi şahsında birleştirdiği İspanyol Monarşisi ve Kutsal Roma İmparatorluğu tekrar bölünmüş oluyordu. Orta Avrupa'daki Habsburg çıkarlarını korumak Ferdinand'a düşerken, Akdeniz'deki İspanyol çıkarlarının ve Hristiyanlığın ortak menfaatlerinin muhafazası ve Osmanlı denizgücü ile mücadele II. Felipe'nin (1556-1598) sorumluluk sahasında yer almaktaydı. 1551'de kaybedilen Trablus'un geri alınması meselesi ancak 1560 yılında St. Jean Şövalyeleri ve Sicilya Genel Valisi Medinaceli Dükü tarafından gündeme getirilecek ve Akdeniz'de Osmanlılara karşı yeni bir savaş dönemi başlayacaktı.

I. BÖLÜM

OSMANLI VE İSPANYOL İMPARATORLUKLARININ YAPISAL KONUMLARI VE MUKAYESESİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim yapısı kendisinden önceki İslâm, İran ve Bizans devlet geleneğinden etkilenmişti. Osmanlılar sahip çıktıkları bu tarihi tecrübeye ek olarak *örf* veya *kanun* denilen eski Türk devlet geleneğinden de istifade etmişlerdi. Osmanlıların sahip oldukları devlet geleneği ve pratik tecrübeleri ilk defa XV. yüzyılda Fatih Kanunnâmesi ile biraraya getirilmiş ve Osmanlı devlet teşkilâtının kurumsallaşmasında önemli bir adım atılmıştı. Kanuni Sultan Süleyman dönemine gelindiğinde askerî-malî bürokratik altyapı büyük ölçüde yerine oturmuştu. Buna karşılık Osmanlıların karşısında yer alan İspanya'nın devlet teşkilâtının gelişimini tamamlaması ise neredeyse yüzyıl sonra mümkün olabilmisti. 1516'da İspanya tahtına çıkan V. Carlos, XV. yüzyıldan itibaren devam eden Kastilya devlet geleneğini ve kurumlarını devam ettirmekle beraber, yönetim mekanizmasında bir reform gerçekleştirerek yeni kurumlar ve konseyler oluşturmuştu. V. Carlos döneminde başlayan reform çalışmaları II. Felipe döneminde de devam etmiş, genişleyen imparatorluğun ihtiyaçları doğrultusunda yeni konseyler kurularak bürokratik yapı genişletilmişti. Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının devlet yapılarının ve karar verme mekanizmalarının karşılıklı olarak incelenmesi iki rakip gücün devlet yapılarındaki farklılıklardan kaynaklanan avantaj veya dezavantajlara sahip olup olmadıkları sorusuna cevap vermeye yardımcı olacaktır.

Osmanlı ve İspanyol imparatorlukları arasındaki bir diğer mukayese noktası diplomasi alanındaki faaliyetleridir. XVI. yüzyılda İspanyollar Akdeniz'de Osmanlılarla mücadelelerinde büyük önem taşıyan İtalyan kent devletleri, Papalık ve Venedik'te daimî elçilikler bulundurarak onları Osmanlılara karşı savaşmaya davet etmişti. Buna karşılık aynı dönemde Osmanlı diplomasisi geleneksel Fransa ittifakına önem vermiş, 1559'da Cateau-Cambrésis antlaşması sonucu yakın askeri işbirliği sona erdikten sonra bile Fransa'nın tarafsız kalması için çalışılmıştı. Osmanlılar ayrıca hatırı sayılır bir denizgücü olan Venedik'in de Osmanlı-İspanyol çatışmalarında tarafsız kalmasına dikkat etmişlerdi. Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının siyasi, bürokratik ve diplomatik yapılarının yanı sıra askeri

teşkilâtları ele alınacak ve Akdeniz’de yaşanan çatışmalarda “*Askeri Devrim*”in etkileri tartışılacaktır. İspanyol tercioları ve Osmanlı yeniçerileri karşılıklı olarak ele alınarak ateşli silahlarla teçhiz edilmiş profesyonel birliklerin ve modern istihkâmların Osmanlı-İspanya çatışmaları üzerindeki etkileri incelenecektir. Son olarak her iki imparatorluğun sahip olduğu ekonomik kaynaklar ve maliye bürokrasileri incelenerek, askeri faaliyetlerini nasıl finanse ettikleri konusu aydınlatılmaya çalışılacaktır.

1. 1. Akdeniz Rekabetinde Siyasi Yapıların Etkisi

1. 1. 1. Osmanlı İmparatorluğu’nun Devlet Yapısı

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına yayılan toprakları ile bir dünya gücü görünümündeydi. Farklı krallıkların birleşmesiyle oluşan İspanya’nın aksine Osmanlı İmparatorluğu tek bir hanedanın fetih politikaları ile oluşan merkezi bir devlettir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı İmparatorluğu’nun toprakları 2.500.000 km²’ye ulaşmaktaydı. Buna karşılık İspanyol Monarşisi’nin Avrupa’daki toprakları İspanya 500.000 km², İtalya 150.000 km² ve Flandra 50.000 km² olmak üzere toplam 700.000 km² kadardı. Buna 250.000 km²’lik Avusturya toprakları ilave edildiğinde Habsburgların yaklaşık 1.000.000 km²’lik bir coğrafyaya hâkim oldukları görülmektedir. Habsburgların sadece Avrupa topraklarının hesaba katıldığı zaman Osmanlıların rakiplerinden iki kat daha fazla toprağa sahip olduğu anlaşılmaktadır.¹ Nüfus bakımından da 4-5 milyonluk bir nüfusa sahip olduğu düşünülen Amerika dışarıda bırakıldığı zaman her iki imparatorluğun hemen hemen denk olduğu görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun 20-21.000.000 kadar bir nüfusa sahip olduğu tahmin edilmekteyken, İspanya Habsburgları 15.000.000, Avusturya ise 5-6.000.000’luk bir nüfusa sahipti.²

¹ Bununla beraber 5.000.000 km²’lik Amerika toprakları hesaba katıldığında denge Habsburglar lehine bozulmaktadır. Bkz. Charles Issawi, “The Ottoman-Habsburg Balance of Forces”, **Süleyman the Second and His Time**, ed. Halil İnalcık ve Cemal Kafadar, İstanbul, The Isis Press, 1993, s. 145-146.

² Osmanlılar şehirleşme bakımından Habsburglardan ilerideydiler. İstanbul 400.000, Kahire 200-300.000 ve Halep 100.000 nüfusa sahip olmasına rağmen Habsburg İmparatorluğu’nda sadece

Anadolu’da Moğol hâkimiyetinden sonra Bizans İmparatorluğu’na komşu bir uc beyliği olarak ortaya çıkan Osmanlı Beyliği takip ettiği gaza ve cihad politikası ile Bizans topraklarında ve Rumeli’de fetihlerle geniş Türkmen kitlelerin desteğini kazanarak güç kazanmıştı. Osmanlılar daha sonra Türkmen beyliklerine yönelmişler ve XV. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Anadolu’daki siyasi birliği büyük ölçüde sağlamayı başarmışlardı.³ II. Mehmed’in İstanbul’u fethi ile birlikte Osmanlılar artık bir imparatorluk olarak tanımlanmaya başlanmışlardı. Fatih Kanunnâmesi ile gerçekleştirilen düzenlemelerle başta Divân-ı Hümâyûn olmak üzere devletin temel kurumları ve bürokratik yapısı yerleşmişti. Böylece devletin daha ilk dönemlerinden itibaren oluşan bürokratik gelenek ve kurumlar bir araya getirilip düzenlenmiş oluyordu. İstanbul’u imparatorluğun merkezi haline getiren Fatih Sultan Mehmed Türk ve Roma geleneğinden gelen evrensel egemenlik iddialarını tekrar etmekteydi. Sultan I. Selim’in İslâm halifeliğın merkezi olan Hicaz bölgesi ile Arap topraklarını imparatorluğa katması ile Osmanlı padişahı aynı zamanda Mekke ve Medine’nin hâmisi ve hac yollarının koruyucusu oluyordu. Bu durum kuşkusuz Osmanlılara İslâm dünyası içinde ayrıcalıklı bir yer kazandırmıştı. Yeryüzünde tek bir hükümdar ve tek bir devlet olması iddiası Kanuni Sultan Süleyman döneminde daha güçlü bir şekilde vurgulanmış ve bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu Habsburgların dünya egemenliği iddialarına açıkça meydan okumuştur.⁴

Osmanlı İmparatorluğu’nun XVI. yüzyılda bir dünya gücü haline gelmesinde takip edilen istikrarlı fetih stratejisinin payı büyüktür. Tedrici bir fetih siyaseti takip eden Osmanlılar ilk olarak komşu devletler üzerinde bir hâkimiyet kurup, onları kendilerine bağlı siyasi yapılar haline getirmeyi amaçlamışlardı. İkinci aşama ise bölgenin Osmanlı idaresine ısınması ile doğrudan yönetimin kurulmasıydı. Bu aşamada fethedilen bölgenin nüfus ve kaynakları tahrirler ile kayıt altına alınır ve timâr sistemi tesis edilirdi.⁵ Osmanlı İmparatorluğu’nun asker ve kaynak merkezinde Anadolu ve Rumeli toprakları yer almaktaydı. İmparatorluğun idari

Napoli’nin nüfusu 100.000 kadardı, diğer büyük şehirleri ortalama 50.000 civarındaydı. Issawi, “The Ottoman-Habsburg Balance of Forces”, s. 147.

³ Feridun Emecen, **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2005, s. 37-74.

⁴ Halil İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)**, çev. Ruşen Sezer, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2008, s. 61-64.

⁵ Halil İnalcık, “Ottoman Methods of Conquest”, **Studia Islamica**, no. 2, 1954, s. 103-107.

teşkilatlanmasında I. Murad döneminden itibaren eyalet sistemi benimsenmişti. İlk olarak I. Murad döneminde merkezi Edirne olan Rumeli eyaleti teşkil edilmiş, Yıldırım Bayezid döneminde ise Kütahya merkezli Anadolu Beylerbeyliği kurulmuştu.⁶ Kanuni Sultan Süleyman 1520 yılında tahta çıktığı zaman Rumeli, Anadolu, Rum, Karaman, Diyarbekir, Halep, Şam ve Mısır olmak üzere sekiz beylerbeylik mevcuttu. XVI. yüzyıl boyunca devletin idari yapısının genişlemesiyle yeni eyaletler kurulmaya devam edilmiş ve XVI. yüzyılın sonlarında toplam eyalet sayısı otuzu geçmişti.⁷

Osmanlı İmparatorluğu sahip olduğu toprakların idaresi için tek tip bir siyasi ve idari yapı dayatmamış, esnek bir idare tarzı benimsemişti. Bu sistem içinde farklı tip eyaletler ve Eflak, Boğdan voyvodalıkları, Erdel, Hicaz Emirliği, Kırım Hanlığı ve Dubrovnik gibi imtiyazlı eyaletler ve bağlı devletler yer almaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu'na tâbi olan devletler belirli bir vergi ve asker göndermeleri kaydıyla iç işlerinde bağımsız olarak hareket edebilmekteydiler.⁸ Osmanlı taşra teşkilatı içinde eyaletler sâlyâneli (yıllıklı) ve sâlyânesiz (yıllıksız) eyaletler olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Sâlyânesiz eyaletlerde klâsik Osmanlı toprak rejimi uygulanmakta ve eyalet toprakları has, zeamet ve timâr olarak ayrılmaktaydı. Sâlyâneli eyaletler ise timâr sistemine dâhil olmayıp doğrudan devlet hazinesi tarafından iltizama verilmekteydi. Bu eyaletlerin senelik gelirlerinden bir kısmı beylerbeyi, sancakbeyi ve askerlerin maaşı için ayrılmakta, belli bir miktarı ise merkezi hazineye gönderilmekteydi.⁹

⁶ Çetin Varlık, “Anadolu Eyaleti, Kuruluşu ve Gelişmesi”, **Osmanlı**, VI, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 123.

⁷ Rumeli, Anadolu, Rum, Karaman, Diyarbekir, Halep, Şam, Mısır, Zülkadriye, Erzurum, Cezayir-i Bahr-i Sefid, Cezayir-i Garp, Trablusgarp, Musul, Bağdat, Yemen, Budin, Basra, Van, Temeşvar, Lahsa, Habeş, Kefe, Şehrizer, Kıbrıs, Trablusşam, Tunus, Trabzon, Çıldır, Şirvan, Tiflis, Kars, Bosna, Rakka, Özi ve daha sonra Eğri, Kaniye ve Girit beylerbeylikleri. Bkz. Nejat Göyünç, “Osmanlı Devleti’nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat’a Kadar)” **Osmanlı**, VI, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 77-78 ve Orhan Kılıç, “XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti’nin Eyalet ve Sancak Teşkilatlanması”, **Osmanlı**, VI, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 90.

⁸ Göyünç, “Osmanlı Devleti’nde Taşra Teşkilatı”, s. 86.

⁹ Sâlyâneli eyaletlere Mısır, Bağdat, Yemen, Habeş, Cezayir, Tunus ve Trablusgarp eyaletleri örnek olarak verilebilir. Timâr sisteminin uygulanmadığı bu eyaletlerde tahrir de yapılmıyordu. Buna karşılık Anadolu, Rumeli, Karaman, Diyarbekir, Erzurum, Şam ve Budin’in örnek gösterilebileceği sâlyânesiz eyaletlerde ise kaynakların tespiti için tahrirler gerçekleştirilmekte ve merkezi otorite daha yoğun olarak hissedilmekteydi. Bkz. Mehmet Ali Ünal, “Osmanlı Devleti’nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı”, **Osmanlı**, VI, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 113.

Osmanlı İmparatorluğu'nun idari yapılanmasına ve beylerbeyliklerin oluşumuna bakıldığında zaman bir eyaletin bazen 40-50 seneye varan uzun bir oluşma döneminden sonra askeri, siyasi ve idari gelişmeler ve zaruretlere sonunda kurulduğu görülmektedir. Eyalet idaresinde en yetkili organ ve doğrudan doğruya beylerbeyine bağlı olarak onun başkanlığında toplanan eyalet divanıydı. Yerel halkın istek ve şikâyetlerini dinleyen eyalet divanı imparatorluk merkezinde yer alan Divân-ı Hümâyûn'un küçük bir modeli konumundaydı. Eyalet divanının kararlarından memnun olmayanların şikâyetlerini payitahta, Divân-ı Hümâyûn'a iletmeleri mümkündü.¹⁰

1. 1. 1. 1. Divân-ı Hümâyûn ve Karar Verme Süreci

Osmanlı devlet yapısının ve karar verme sisteminin başında mutlak yetkilere sahip padişah yer almaktaydı. Hükümdarlık anlayışı temel olarak İslâmî anlayışa uygun olmakla birlikte Osmanlılar köklerini eski Türk-Oğuz geleneğine de dayandırarak Türk beylikleri üzerinde meşruiyet iddialarını sağlamlaştırmaya çalışmışlardı. Bu sebeple Osmanlı hükümdarları XIV. ve XV. yüzyıllarda “Bey” ve “Hân” ünvanlarının kullanımına ağırlık vermişlerdi. Yine aynı dönemde Osmanlı Sultanları Hristiyanlar üzerine gerçekleştirdikleri seferlere vurgu yaparak “Gazi” sıfatını da ünvanlarına eklemişlerdi. İlk dönemlerinde “imparator” karşılığı olarak “Hüdâvendigâr” ünvanı kullanılmışsa da Fatih dönemi ile birlikte “Pâdişah” ünvanı yaygınlık kazanmıştır. Buna ek olarak Fatih Sultan Mehmed'in siyasi amaçlarla Roma İmparatorluk geleneğini de benimseyerek Sezar anlamına gelen “Kayser” ve “Kayser-i Rûm” ünvanlarını kullandığı bilinmektedir. Bu dönemde aynı zamanda iki karanın sultanı ve iki denizin hakani anlamındaki “sultânü'l-berreyn ve hakânü'l-bahreyn” ünvanı da kullanılmıştı. Sultan I. Selim Kutsal Topraklar üzerindeki Memlûk hâkimiyetine son verdiği zaman “hâdimü'l-haramayni's-şerîfeyn” ünvanını

¹⁰ Metin Kunt, *Sancaktan Eyalet: 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1978, s. 26-28 ve Göyünç, “Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı”, s. 79.

kullanmakla birlikte İslâm dünyasının hâkimi olma anlamında hilâfet ünvanını kullanmamıştır.¹¹

Osmanlı İmparatorluğu'nda bütün dünyevi ve dini idarenin padişah adına yapılması söz konusuydu. Bu anlayışa göre padişahlar dünyevi meselelerde mutlak yetkilerinin kullanımını “*vekîl-i mutlak*” olarak sadrazama ve onun idaresindeki Divân-ı Hümayun'a bırakmışlardır.¹² Dini meselelerin idaresinde ise padişahların önceleri kazaskerleri, daha sonra şeyhülislâmlar aracılığı ile bu yetkilerini kullanmışlardı. Divân toplantılarında alınan her türlü kararın arz yoluyla padişahın onayına sunulması da onun nihai karar makamı olduğunu göstermektedir.¹³

XV. yüzyıl ortalarından XVII. yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda idarede padişaha yardımcı olan en önemli yürütme organı Divân-ı Hümayun idi. Osmanlılar devlet işlerini bir divan kurarak görüşme yönündeki Türk-İslâm geleneğini takip etmekteydiler. Tarihi süreç içinde Divân'ın hükümdarın vereceği kararların altyapısının hazırlandığı bir kuruldan bir karar verme mekanizmasına dönüştüğü görülmektedir. Padişah adına hareket eden ve yetki kullanan Divân-ı Hümayun böylece en yüksek idari organ konumuna gelmekteydi. Divân'da siyasi, askeri, idari, örfî, şer'î ve mali konular ile şikâyet ve davalar görüşülüp karara bağlanırdı. Divân-ı Hümayun devlet işlerini görmesinin yanı sıra halkın şikâyetlerini gündeme getirebileceği bir yüksek mahkeme konumundaydı.¹⁴

Divân-ı Hümayun'un izlerini Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk zamanlarında görmek mümkündür. Orhan Bey zamanında divan toplanıp devlet meselelerinin görüşüldüğüne dair bilgiler vardır. Bu dönemde divan için önemli olan vezirlik kurumu kurulmuştu. Orhan Bey'in divanı diğer beyliklerin divanlarından daha ileri

¹¹ Halil İnalçık, “Osmanlı Padişahı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt 13, sayı 4, 1958, s. 68 ve Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – II*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 63-67. Kanuni Sultan Süleyman döneminde yeryüzündeki tek meşru hükümdar yani “Sezar-Kayzer” olma iddiasında olan Habsburg İmparatoru V. Carlos ile bir mücadele yaşanmıştı. 1606 Zıttorok antlaşmasında Habsburg İmparatoru “kral” ünvanını kabul etmezken Osmanlılar da evrensel hâkimiyet iddialarını hatırlatan “Kayzer-Çesar” ünvanını vermeye yanaşmamışlardı. Bulunan orta yol “imparator” ünvanının kullanılması idi. Bkz. Colin Imber, *Osmanlı İmparatorluğu, 1300-1650*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 160-161.

¹² İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, II, s. 43.

¹³ İnalçık, *Klâsik Çağ*, s. 94, Mumcu, *Divan-ı Hümayun*, Ankara, Phoenix Yayınları, 2007, s. 15.

¹⁴ Pal Fodor, “Sultan, Imperial Council, Grand Vizier: Changes in the Ottoman Ruling Elite and the Formation of the Grand Vizierial Telhis”, *Acta Orientalia*, cilt 47, sayı 1-2, 1994, s. 72.

değildi.¹⁵ Bununla birlikte Divân-ı Hümâyûn'da asıl gelişme I. Murad (1360-1368) zamanında vezir sayısının artması ve kazaskerliğin teşkili ile gerçekleşmiştir. I. Bayezid (1389-1402) döneminde de padişahın başkanlık ettiği divan hergün toplanmakta ve padişah halkın şikâyetlerini dinlemekteydi. II. Mehmed (1451-1481) dönemine kadar padişahın başkanlık ettiği divan, klâsik dönemde haftanın her günü Topkapı Sarayı içinde Kubbealtı denilen yerde sabah namazından sonra toplanır, öğleye kadar devam eden divan toplantıları öğleyin yemek yenildikten sonra biterdi.¹⁶

II. Mehmed döneminde bir imparatorluk görünümüne kavuşan Osmanlı Devleti'nin artan bürokratik ihtiyaçları için Divân-ı Hümâyûn ele alınmış, daha önceki uygulamalar esas alınarak çalışma şekli ve teşrifat kuralları düzenlenmişti.¹⁷ Divân'a padişahın başkanlık etmesi usûlünden vazgeçilerek bu görev sadrazama bırakılmıştı. Padişah toplantılarda yer almadığı için Divân'da ele alınan konuların padişahla görüşülüp karara bağlanması ve kararların onaylanması için arz günleri belirlenmişti. Fatih Kanunnâmesi ile Divân-ı Hümâyûn'a ait çeşitli kural ve gelenekler bazı ilavelerle geliştirilip kanunlaştırılmıştı. Fatih döneminden sonra da gelişimini sürdüren Divân-ı Hümâyûn en mükemmel haline I. Süleyman (1520-1566) zamanında ulaşmış ve kurumsal yapısına kavuşmuştur. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Divân'ın haftanın hergünü değil, Cumartesi, Pazar, Pazartesi ve Salı günleri olmak üzere haftada dört gün toplandığı görülmektedir. Divân-ı Hümâyûn Osmanlı İmparatorluğu'nun temel yürütme organı olarak XVII. yüzyıl ortalarına kadar önemini korumuş ve bu dönemden sonra devlet meselelerinin görüşülmesinde sadrazam divânları öne çıkmaya başlamıştır.¹⁸

XVI. yüzyıl ortalarında kurumsal yapısına büyük ölçüde kavuşan Divân-ı Hümâyûn'a sadrazam başkanlık etmekteydi. Padişah ise genellikle Divân'a doğrudan katılmaz, isterse tartışmaları kafes arkasından takip ederdi. Divân üyeleri arasında

¹⁵ Mumcu, **Divan-ı Hümayun**, s. 2 ve Recep Ahışalı, "Divân-ı Hümâyûn Teşkilatı", **Osmanlı, VI**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 24.

¹⁶ Mumcu, **Divan-ı Hümayun**, s. 3-4 ve İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984, s. 2.

¹⁷ Mumcu, **Divan-ı Hümayun**, s. 7-8.

¹⁸ Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 3-4, Ahışalı, "Divân-ı Hümâyûn Teşkilatı", s. 24-25 ve Mumcu, **Divan-ı Hümayun**, s. 9-10.

Sadrazam, Kubbealtı vezirleri, nişancı, kazaskerler, defterdarlar ve Rumeli Beylerbeyi yer almaktaydı. Bu üyelerin dışında Kapudan Paşa ve Yeniçeri Ağası ancak vezirlik rütbesi kazanırlarsa Divân'a katılabilmekteydiler. Bunlara ek olarak Reisülküttâb divân üyesi olmamakla birlikte toplantılara katılır ve bürokratik işlemleri kendisine bağlı kalemler vasıtasıyla yürütürdü. Divân'da farklı sorumluluk sahalara sahip devlet adamlarının bir arada yer almaları, meselelerin bütün yönleriyle ele alınmalarını ve karar verme sürecinin hızlanmasını sağlamaktaydı. Mesela sadrazamın gündeme getirebileceği askeri bir harekâtın bütçesi hakkında toplantıda hazır bulunan defterdar da düşüncesini ifade edebilirdi.¹⁹

Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresinde padişahın sonra gelen en güçlü kişi sadrazam idi. Sadrazamın temel görevi Osmanlı İmparatorluğu'nda "*nizâm-ı âlem*" denilen sosyal ve siyasi düzeni korumaktı. Sadrazamlar bu geniş görev sahasının gereklerini yerine getirebilmek için Padişahın mutlak vekilleri olarak yetki kullanmaktaydılar. Sadrazamın devlet adına en yüksek yetkileri kullanması kendisine verilen "*mühr-i hümayun*" ile görülmektedir. İmparatorluğun en önemli karar verme mekanizması olan Divân-ı Hümayun'a başkanlık eden sadrazamın kararlarını diğer vezirler, nişancı ve defterdar gibi önemli devlet görevlileriyle istişare ederek alması esastı. Sadrazam yanlışlıkla teamüllere ve "*kanun*"a aykırı bir iş yaparsa örfi kanunu iyi bilen uzmanların Divân'da kendisini uyarması gerekmekteydi. Sadrazam mutlak yetkilerini kullanırken padişaha karşı sorumluydu. Divân-ı Hümayun toplantısı bitip padişaha arza çıkıldıktan sonra sadrazam kendi ikinci divânını toplayabilir ve yetkisi dâhilindeki diğer meseleleri halledebilirdi.²⁰

Sadrazamları en çok meşgul eden konulardan başında ülke çapında yaptıkları tayinler (tevcihat) gelirdi. Osmanlılarda vazife ve makamlar belirli sürelerle verilir, İlmiye sınıfı dışındaki bütün tayinler sadrazamın arzı ile olurdu. İlmiye mensuplarının tayini ise şeyhülislâmın teklifinden sonra, sadrazamın padişaha arzı ile

¹⁹ Fodor, "Sultan, Imperial Council, Grand Vizier", s. 73-74, Mumcu, **Divan-ı Hümayun**, s. 22 ve Ahışhalı, "Divân-ı Hümayun Teşkilatı", s. 29-31.

²⁰ Mübahat S. Kütükoğlu, **Lütfi Paşa Âsafnamesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, 1991, s. 9, Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 136-138, Fodor, "Sultan, Imperial Council, Grand Vizier", s. 74 ve Mumcu, **Divan-ı Hümayun**, s. 15-16, 22-24.

gerçekleşirdi.²¹ Sadrazamın görevleri arasında başkent İstanbul'da düzenin korunması ve şehrin iaşesi meselesi önemli bir yer tutmaktaydı. Sadrazam bu görevini yerine getirmek için İstanbul kadısı başta olmak üzere kalabalık bir maiyet ile çarşı ve pazarları gezerek esnafı ve fiyatları kontrol ederdi.²² Sadrazamlar serdâr-ı ekrem olarak ordunun başında sefere gittiklerinde yetki ve sorumlulukları artardı. Bu dönemde her türlü icraatında nihai kararlar verir, önceden beraberinde götürdüğü tuğralı kâğıtlara fermanlar, beratlar yazabilirdi. Sadrazam seferdeyken İstanbul'da yerine vekâlet eden bir sadaret kaymakamı bırakırdı. Sefer zamanı olağanüstü yetkilerle donatılan sadrazamlar bütün karar ve uygulamalarından padişaha karşı sorumlu tutulmaktaydılar. Sadrazam sefere gitmediği zaman ise vezirlerden birisi serdâr tayin edilir, fakat seferin gidişatından yine sadrazam sorumlu tutulurdu.²³

Önemli devlet işlerinin ele alınmasında ve karar verme sürecinde sadrazam ve padişah arasındaki görüşmeler önem kazanmaktaydı. Lütü Paşa Âsafname'de “(Sadrazamın) Pâdişah ile olan mükâlemesin ve irâda müteallik müşaveresin haricden değil belki sâir vüzerâ bile bilmemek ve vâkıf olmamak gerekdür” şeklinde ifade ederek padişah ve sadrazam arasındaki görüşmelerin gizli olduğunu ve diğer vezirlerden bile saklanması gerektiğini belirtmekteydi.²⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nun karar verme sürecinin tepesindeki bu iki karakterin görüşmelerinde daha sonra yöntem olarak sadrazam tarafından ele alınan meseleyi özetleyen bir “*telhîs*” yazılması benimsendi.²⁵ Divân'da görüşülen bir konu hakkında sadrazam tarafından

²¹ Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 150-151.

²² Lütü Paşa “*Ahvâl-i narh umûr-ı mühimmedendür, muhkem takayyüd gerekdür*” diyerek İstanbul'da fiyat ve narhların kontrolünün sadrazamın önemli görevlerinden biri olduğuna dikkat çekmektedir. Bkz. Kütükoğlu, **Lütü Paşa Âsafnamesi**, s. 22-23, Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 141-144 ve Mehmet İpşirli, “Klâsik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı”, **Osmanlı Devleti Tarihi**, Cilt I, ed. E. İhsanoğlu, İstanbul, 1999, s. 166 ve İnalcık, **Klâsik Çağ**, s. 97.

²³ “*Hakk subhânehû teâlâ serdâra feth ü zafer müyesser iderse sadr-ı azamın hüsn-i tedbiridir dirler. Eğer Hakk teâlâ fursatı öte tarafa virse vezir-i azamın sû-i tedbiridür dirler. Her ne vâki olsa cümle avâmm u havass vezir-i azamdan bilürler.*” Bkz. Kütükoğlu, **Lütü Paşa Âsafnamesi**, s. 31, Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 158-163, İnalcık, **Klâsik Çağ**, s. 100-101 ve Ahışalı, “Divân-ı Hümâyun Teşkilatı”, s. 29.

²⁴ Kütükoğlu, **Lütü Paşa Âsafnamesi**, s. 5-6.

²⁵ Arapça “*lahhasa*” kelimesinden gelen “*telhis*” özetlemek anlamına gelmektedir. Genel olarak alt kademedeki bir görevlinin üstüne bir meselenin çeşitli aşamalarını anlattığı belgeye telhis denmekle beraber, telhisten esas olarak sadrazam telhisleri anlaşılır. Sadrazamın divan toplantıları sonrasında arza girmek, tebrik veya taziyede bulunmak, yabancı elçi kabulünü bildirmek, ulufe dağıtılması için izin istemek veya herhangi bir mesele için padişahın emrini istemek için yazdığı yazılara telhis denmektedir. Bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, İstanbul, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, 1994, s. 206-207.

padişaha yazılan telhîs bir keseye konup mühürlenir ve telhîs kesesi padişaha gönderilirdi. Padişahın onayından sonra telhîsci ağa tarafından telhîs sadrazama getirilir ve padişahın hatt-ı hümayunu gereğince mesele halledilirdi. Bazen de padişah önemli bir mesele hakkında sadrazamdan telhîs isteyebilirdi. En önemli kararlar bu şekilde alınırdı.²⁶ Telhîslerin ve padişahın emirlerinin şifahi olarak alındığı zamanlar olmakla birlikte XVI. yüzyıldan itibaren bunların yazılı olarak alınmasına dikkat edilmişti.²⁷ Osmanlı devlet geleneğinde prensip olarak sadrazamın aldığı kararlarının ve telhîslerinin padişah tarafından onaylanması beklenirdi. Lütfi Paşa bu durumu şöyle izah etmektedir: “*Pâdişaha vezirün itdüği rey makbûl olup ve arz itdüği umûr dönmemek gerekdür.*” Buna karşılık sadrazamın icraatlerinde padişaha karşı mutlak sorumlu olduğu ve görevi ihmalinde idamının gündeme gelebildiği hatırlanmalıdır.²⁸

Kubbealtı vezirleri Divân-ı Hümayun’un asli üyeleri arasında yer alırlardı. Divân’ın toplantı yeri olan Kubbealtı’nda çalıştıkları için “*Kubbealtı vezirleri*” denilen bu vezirlerin sayısı üç ile yedi arasında değişmekteydi.²⁹ Osmanlı İmparatorluğu’nda vezirler sadece merkezde değil, aynı zamanda taşrada eyalet yönetimiyle de görevlendirilmişlerdi. Net bir görev tanımı olmayan Kubbealtı vezirlerinin Divân’da yer almalarının iki sebebi olabilirdi. Bunlardan birincisi çeşitli görevlerde bulunmuş, devleti tanıyan tecrübeli devlet adamlarından Divân-ı Hümayun içinde istifade etme isteğidir. Sadece danışma görevine sahip bu vezirler ancak sadrazamın buyruğu ile iş yapabilirlerdi. İkinci neden ise yetenekli ve yüksek vasıflı devlet adamlarını merkezde bir yedek güç olarak tutma arzusudur. Bu vezirler

²⁶ Halil İnalcık’a göre telhîsler mühimmelerdeki fermanlardan daha önemlidir, zira telhîsler fermanlarda özetlenen kararların ilk müzakere aşamasını göstermektedir. Telhîsler ayrıca padişah ve sadrazam arasındaki yazışmayı göstermesi bakımından da aydınlatıcı belgelerdir. Bkz. İnalcık, **Devlet-i Aliyye**, II, s. 45, 349-350.

²⁷ Örneğin Lala Mehmed Paşa’nın bazı önemli meseleri padişahla konuşma isteğine I. Ahmet “*kâğıd ile bildirsin*” cevabını vermişti. Bkz. Kütükoğlu, **Diplomatik**, s. 207 ve Pal Fodor, “The Grand Vizieral Telhis: A Study in the Ottoman Central Administration, 1566-1656”, **Archivum Ottomanicum**, sayı 15, 1997, s. 169-170.

²⁸ Kütükoğlu, **Lütfi Paşa Âsafnamesi**, s. 7. Aynı şekilde Sultanın onayına sunulan Divân-ı Hümayun kararlarının da reddedilmemesi bir gelenek olarak yerleşmişti. Bkz. İnalcık, **Devlet-i Aliyye**, II, s. 73.

²⁹ XVI. yüzyılın ilk yıllarında sarayda bulunan Menavino “*Büyük Türk’ün yanında paşa adı verilen üç kölesi var. Bunlar Sultan’ın sarayının hem zenginlik hem yetki bakımından en ön sırada gelen adamlarıdır*” diyerek büyük ihtimalle sadrazamla birlikte sayılarının üç olduğunu anladığımız Kubbealtı vezirlerini kastetmekteydi. Bkz. Giovan Antonio Menavino, **Türklerin Hayatı ve Adetleri Üzerine Bir İnceleme**, çev. Harun Mutluay, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2011, s. 90-91.

kriz durumlarında ordularda veya önemli eyaletlerde görevlendirilebilirlerdi. Bunlara ek olarak vezirlerin sadrazamın güçlenmesine karşı bir denge unsuru olarak da kullanıldıkları düşünülebilir.³⁰

Osmanlı İmparatorluğu'nda askerî sınıfa ait olan dava, veraset ve diğer şer'î ve hukukî işler kazaskerler vasıtasıyla görülürdü. Kazaskerler Divân-ı Hümâyûn hiyerarşisinde vezirlerden sonra gelirlerdi. Divân toplantılarında vezirler sadrazamın sağ tarafında yer alırken, kazaskerler ise sadrazamın solunda oturlardı. II. Mehmed döneminin sonlarına kadar bir kazasker varken bu dönemde Rumeli ve Anadolu kazaskerleri olmak üzere iki kazasker ortaya çıkmıştır. Kazaskerlerin görevleri yalnız askerî hukuka ait işlere bakmak değildi. XVII. yüzyılın başlarına kadar kendi bölgelerindeki kadılıkları ve müderrislikleri sadrazamla görüşüp tayin ederlerdi. Gerek Divân-ı Hümâyûn ve gerek sadrazam divânında şer'î ve hukukî davaları Rumeli kazaskeri dinler, Anadolu kazaskeri kendi halinde oturur, iş çok olursa sadrazamın müsaadesi ile Anadolu kazaskeri de dava dinlerdi.³¹

Divân-ı Hümâyûn üyelerinden nişancının en önemli görevi padişah fermanlarına tuğra çekmek olsa da görevleri bununla sınırlı değildi. Nişancı divân çalışmalarının hazırlanması ve sağlıklı yürütülmesi ile ilgili görevlere sahipti. Fermanların hazırlanmasını sağlamak, önemlilerini bizzat yazmak, örfî kanunlarla ilgili düzenlemeleri takip etmek nişancının vazifeleri arasında yer almaktaydı. Bunlara ek olarak nişancı defterdarların hazırladıkları belgelerin denetimini yapar, merkeze gelen şikâyetleri inceleyerek sıraya sokardı. Nişancı örfî hukuk alanına giren meselelerin halledilmesinde yardımcı olurdu.³²

Osmanlı İmparatorluğu'nda maliye bürokrasinin başı olan Başdefterdar Divân-ı Hümâyûn'un önemli üyeleri arasında yer almaktadır. Lütî Paşa'ya göre

³⁰ “Evvelâ bir canibe sefer lazım gelse vüzerâ-yı izâmdan biri serasker veyâhûd beğlerbeğilerden birini serdâr etmek gerekdir. Ve lâkin mümkün oldukça vüzerâdan gayrıyı serasker itmeyeler. Beğlerbeğilerine itâat çendân vüzerâ-yı izâm gibi olmaz, farkı çokdur.” Bkz. Kütükoğlu, **Lütî Paşa Âsafnamesi**, s. 25, Mumcu, **Divan-ı Hümayun**, s. 25-26 ve Ahışalı, “Divân-ı Hümâyûn Teşkilatı”, s. 29.

³¹ İpşirli, “Klâsik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı”, s. 267-269, Mumcu, **Divan-ı Hümayun**, s. 27 ve Ahışalı, “Divân-ı Hümâyûn Teşkilatı”, s. 29-30.

³² İpşirli, “Klâsik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı”, s. 173-175 ve Mumcu, **Divan-ı Hümayun**, s. 27-29.

“Başdefterdâr olan kimesne gayet ehl-i vukuf ve basiret üzre” olmalıdır.³³ Başdefterdar hazinenin gelir ve gider hesaplarının tutulduğu ve maliyede koordinasyonun sağlandığı büroların başında yer almaktaydı. Başdefterdarın sayıları zaman içinde değişen yardımcıları vardı. Fatih Kanunnâmesi’ne göre “*pâdişahın malının vekili*” olarak görülen defterdar maliye kayıtlarının tutulması, malî işlerin düzenlenmesi ve bu konularda hüküm verme yetkisine sahipti. Böylece sadrazamın yetkileri defterdarın malî alandaki yetkileri ile sınırlandırılmış oluyordu. Buna karşılık sadrazam da defterdar üzerinde denetim yetkisine sahipti. Lütî Paşa bu denetimi “*Sadrazam başdefterdâr üzerine nazırdır*” diyerek ifade etmektedir. Yine Lütî Paşa’ya göre defterdarın veya rûznâmecinin bir kusurları tespit edilirse: “*İkisini de Yedikule’de veya yeni hisar’da niçe müddet habs kanûndur.*” Malî kayıtların muhafaza edildiği defterhane başdefterdar bulunmadan açılmazdı. Diğer iki defterdar ile Divân toplantılarına katılan başdefterdara toplantılarda mali konularla ilgili danışmak mümkündü.³⁴ Bütün ağaların başı olarak her ne kadar Yeniçeri ağası Divân teşrifatının yürütülmesinde büyük bir öneme sahipse de vezir olmadıkça Divân toplantılarına katılamazdı. Aynı şekilde Kapudan Paşa da yalnızca vezirlik rütbesine sahipse Divân-ı Hümâyûn toplantılarına katılabilmekteydi.³⁵

Divân’da öncelikle dış ilişkilerle ilgili meseleler, savaş konuları ve askerî kuvvetlerin ihtiyaçları konuşulur, daha sonra ise iktisadî ve malî konular ele alınır. En son olarak ise davalar görülür ve halkın şikâyetleri dinlenirdi. Önemli stratejik meselelerin yanı sıra imparatorluğun gündelik işleyişi ile ilgili konular da belirli bir sıra ve düzen içinde Divân-ı Hümâyûn’da ele alınmaktaydı. Divân’da bütün kararlar padişah adına alınır ve ilgili yerlere yazılması gereken hükümler de padişah adına yazılırdı.³⁶ Divân toplantılarından sonra haftanın belirli günleri (Pazar ve Salı) arza çıkılır ve görüşülen meselelere ilgili alınan kararlar padişahın onayına sunulurdu. Her

³³ Defterdar seçimi oldukça önemlidir. “*Vezir-i azam olanlar Divâna kabil ve müdebbir ve ehl-i kalemden sâhibü’l-vekar defterdârlar getürmek gerekdür. Ve anlara istiklâl virüp umûr-ı hazineyi anlara tevcih lâzımdur. Amma anlar da kendü havâlarında olmayup mâl-ı pâdişâhiyle takayyüd itmek gerekdür.*” Bkz. Kütükoğlu, **Lütî Paşa Âsafnamesi**, s. 36-37.

³⁴ Kütükoğlu, **Lütî Paşa Âsafnamesi**, s. 37, Ahmet Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2012, s. 202-203 ve Mumcu, **Divan-ı Hümâyûn**, s. 29-31.

³⁵ Mumcu, **Divan-ı Hümâyûn**, s. 33-36.

³⁶ Divân’da dışişleri ve savaş konularının dışında bayındırlık ve inşaat işleri, su yolları ve çeşitli vakıflarla ilgili meseleler de ele alınmaktaydı. Bkz. Imber, **Osmanlı İmparatorluğu**, s. 225-226 ve Mumcu, **Divan-ı Hümâyûn**, s. 106-107.

Divân günü arza çıkılmaz ama önemli meselelerin görüşülmesi gerekirse padişah'tan bir telhîs ile yetki istenirdi. Bütün bu süreç belli bir program ve protokol içinde oldukça süratli bir şekilde gerçekleşmekteydi.³⁷

1. 1. 2. İspanyol Monarşisi'nin Oluşumu

İspanya'da siyasi birliğin sağlanması için ilk adım 1469 yılında Aragonlu Fernando ile Kastilyalı Isabel'in evlenmesi ile atılmıştı. Isabel 1474 yılında Kastilya kraliçesi olmuş, Fernando da beş yıl sonra Aragon tahtına çıkmıştı. 1492 yılında yarımada'daki son Müslüman sultanlığı olan Gırnata'nın da alınmasıyla Portekiz dışında İber Yarımadası'nın siyasi birliği sağlanmış olmaktaydı.³⁸ İspanya çeşitli Avrupa devletleriyle oluşturduğu siyasi ittifakları dikkatli bir şekilde planlanan evlilik politikasıyla desteklemişti. İngiltere ile olan ittifak bağlarının güçlendirilmesi için Aragonlu Catherine Galler Prensi Arthur ile evlendirilmişti. 1496 ve 1497 yıllarında ise İspanya ve Kutsal Roma İmparatorluğu arasındaki ittifak için çifte evlilikler yapılmıştı. Katolik hükümdarlar Fernando ve Isabel'in tek oğlu ve İspanya tahtının varisi Juan İmparator Maximilian'ın kızı Margaret ile evlenmişti. Ayrıca Katolik hükümdarların kızı Juana Maximilian'ın oğlu Arşidük Philip ile evlenmişti. Bununla birlikte İspanya tahtının varisi Juan'ın evliliğinden altı ay sonra ölmesiyle bütün planlar altüst olmuştu. Böylece hiç beklenmedik bir şekilde Juana ve Philip'in en büyük oğlu Karl hem İspanya'nın hem de Habsburg topraklarının varisi haline gelmişti.³⁹

1516 yılında Fernando'nun ölümüyle Habsburg prensi Karl I. Carlos olarak İspanya tahtına çıkmış ve başlangıçta annesi Kraliçe Juana ile ortak bir yönetim sürdürmüştü. 1519 yılında İspanya kralı Carlos'un V. Carlos olarak Kutsal Roma İmparatoru seçilmesiyle İspanyol Monarşisi Habsburg İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmişti.⁴⁰ 1556 yılında V. Carlos'un Habsburg İmparatorluğunu kardeşi Ferdinand ve oğlu Felipe arasında bölmesi sonucunda İspanya tahtı ve imparatorluk

³⁷ Mumcu, **Divan-ı Hümayun**, s. 114-115.

³⁸ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 670, J. H. Elliott, **Imperial Spain 1469-1716**, London: Penguin Books, 2002, s. 15-24.

³⁹ Elliott, **Imperial Spain**, s. 135.

⁴⁰ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 672 ve Elliott, **Imperial Spain**, s. 135-144.

tacı tekrar birbirinden ayrılmıştı. Ferdinand imparatorluk tacı ile birlikte Avusturya, Bohemya ve Macaristan'ın idaresini devralmıştı. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Akdeniz'de Osmanlılarla mücadele edecek olan II. Felipe ise İspanya ve Yeni Dünya'daki koloniler, İtalya'da Napoli ve Sicilya, Sardinya; Kuzey Avrupa'da Alçak Ülkeler'den oluşan İspanyol Monarşisini yönetmekteydi. 1580 yılında ilhak edilen Portekiz Krallığı ve bütün denizaşırı kolonileri de bu geniş imparatorluğa dâhil olacaktı.

XVI. yüzyılda İspanya temelde Kastilya ve Aragon krallıklarından oluşmaktaydı. Yaklaşık beş-altı milyonluk bir nüfusa sahip olan Kastilya, nüfusu, ekonomik kaynakları ve askeri gücü itibarıyla İspanyol Monarşisi'nin çekirdeğini oluşturmaktaydı. Kastilya aynı zamanda İspanyol kraliyet idaresinin en güçlü olduğu krallık konumundaydı, bu nedenle kral bu bölgeden asker ve vergi toplamak konusunda diğer yerlere göre nispeten daha az zorluk yaşamaktaydı. İber Yarımadası'nın kuzeydoğusunda yer alan Aragon Krallığı yaklaşık bir milyonluk bir nüfusa sahipti. Aragon'un devlet yapısı daha merkezi bir yapıya sahip olan Kastilya'ya karşı federatif bir görünüm sergilemekteydi. Aragon tarihsel olarak geniş imtiyazlara sahip Katalunya, Aragon ve Valencia krallıklarından oluşmaktaydı. Bu otonom eyaletlerin kendi meclisleri (*cortes*), yasaları ve vergi sistemleri vardı. Her ne kadar "Aragon" krallığı olarak isimlendirilse de krallıkta Katalanların ağırlığı daha fazla hissedilmekteydi. Aragon tarihsel bağları ve ticari ilişkileri sebebiyle Akdeniz'le yakından ilgiliydi.⁴¹ 1580 yılında ilhak edilen ve 1640'a kadar İspanyol Monarşisinin bir parçası olan Portekiz ise yaklaşık bir milyonluk bir nüfusa sahipti. Güney Amerika ve Hint Okyanusundaki kolonileri ile muazzam bir denizaşırı imparatorluğa sahip olan Portekiz kalyon tipi gemilerle donatılmış okyanus donanması ile de önem arz etmekteydi.⁴²

⁴¹ XIII. ve XIV. yüzyıllar arasında Katalan-Aragon krallığı Akdeniz'de temel olarak tekstil ihracatına dayanan bir ticaret imparatorluğu kurmayı başarmıştı. Bkz. Elliott, **Imperial Spain**, s. 24-44.

⁴² Portekiz filosu 1580 yılında oluşturulan İspanyol Okyanus Donanmasının çekirdeğini teşkil etmiş ve 1588 yılında gerçekleştirilen başarısız Armada harekâtında yer almıştı. Bkz. John Merriman, **A History of Modern Europe: From the Renaissance to the Present**, New York and London: W.W. Norton and Company, 2004, s. 183.

İspanyol Monarşisi İtalya’da Aragon tacına bağlı olan Napoli, Sicilya ve Sardinya üzerinde de hâkimiyete sahipti.⁴³ Tarihsel olarak İspanya ve Fransa arasında bir çekişmeye neden olan İtalyan toprakları XVI. yüzyılda Osmanlı denizgücüyü mücadelede de merkezi bir rol oynayacaktı. Bu mücadelede Cenova 1528 yılında Habsburg cephesine katılmış, Milan Dükalığı da 1535’te İspanya tarafından ilhak edilmişti. 1530 yılında V. Carlos Floransa Cumhuriyeti’ne son vererek, burada Medici ailesini başa getirmiş ve Floransa Dükalığı’nı kurmuştu. Neticede Venedik ve Papalık dışında bütün İtalya doğrudan veya dolaylı olarak İspanyol hâkimiyetini tanımak zorunda kalmıştı.⁴⁴

İber ve İtalya yarımadalarını bir bütün olarak gören İspanyollar için İtalyan toprakları imparatorluklarının savunması için hayati öneme sahipti. Buna karşılık İtalya’nın hiçbir zaman bütün ve birleşik bir yapıda olmaması yönetilmesini zorlaştırmaktaydı. İtalya, her biri kendi çıkarları çerçevesinde takip ettiği farklı gündemlere sahip olan çeşitli kent devletleri, cumhuriyetler ve krallıklardan oluşuyordu. Çok sayıda siyasi yapıyı imparatorlukları içinde bir arada tutmaya çalışan İspanyollar bağımsızlıklarına düşkün olan İtalyan kent devletleri üzerinde zaman zaman askeri güç kullanma tehdidini de içeren bir kontrol uygulamışlardı.⁴⁵

1. 1. 2. 1. Konsey Sistemi

İspanyol Monarşisi’nde yürütmenin başında yer alan kral farklı özerk bölgeleri ve ulusları yönetimi altında birleştirmekteydi. Ülkenin idaresinde krala yardımcı olan uzmanlardan oluşan konseyler bulunmaktaydı. 1385 yılında bir danışma kurulu olarak kurulan *Consejo Real* veya *Consejo de Castilla* (Kastilya Konseyi) bunların hem en önemlilerinden hem de en eskilerindendi. Katolik

⁴³ Aile bağları sebebiyle Napoli, Sicilya ve İtalya’nın kuzeyi üzerinde hak iddia eden Fernando Fransa ve Venedik’le mücadele etmek zorunda kalmıştı. İspanyol iddialarından rahatsız olan Fransa İspanya ile çatışmaya girdi ancak Fransa 1504 yılında Napoli’deki İspanyol hâkimiyetini kabul etmek zorunda kaldı. Nihayetinde Fernando Aragon mevrus toprakları olan Napoli, Sicilya ve Sardinya’yı korumak için Kastilya’nın kaynaklarını kullanmış ve Akdeniz’deki İspanyol yayılmasının temellerini atmıştı. Bkz. Henry Kamen, **Empire: How Spain Became A World Power 1492-1763**, Perennial, 2004, s. 10.

⁴⁴ Levin, **Agents of Empire**, s. 4-5.

⁴⁵ Geoffrey Parker, **The Grand Strategy of Philip II**, New Haven and London, Yale University Press, 2000. s. 82.

Hükümdarlar Fernando ve Isabel tarafından Kastilya'nın merkezi yönetim organı olarak görülmüş olan Kastilya Konseyi aynı zamanda bütün idari sistemin temel taşı konumundaydı. Kastilya'da en yüksek mahkeme olan konsey, yerel yönetimi denetliyor ve hükümdarlara atamalarla ilgili tavsiye veriyordu. Böyle geniş yetkilere sahip bir konseyin yerel güç odaklarının eline geçmemesi için gerekli önlemler alınmıştı. Konsey bir üst düzey din görevlisi, üç şövalye (*cabelleros*) ve sekiz veya dokuz hukukçudan (*letrados*) oluşmaktaydı. Devlet yönetiminde bürokrasinin ağırlığının artması ile Kastilya üniversitelerinde hukuk eğitimi almış bürokratlar (*letrados*) idarede önemli rol oynamaya başlamıştı. Yerel soylular toplantılara katılabilmekle birlikte oy kullanma hakkına sahip değillerdi. Bu dönemde komutanlıklar, diplomatik ve idari görevler daha çok alt tabakadan soylulara ve hukukçulara verilmekteydi. Böylece büyük soyluların önemli makamlardan uzak tutularak, siyasi güçlerinin zayıflatılması ve kraliyet otoritesinin korunması amaçlanmaktaydı.⁴⁶

Devlet işleyişi içinde önemli bir yere sahip olan Kastilya Konseyi'nin üç üyesi bütün yasal belgeleri imzalamak zorundaydı. Her gün toplanmak zorunda olan konsey hükümetin gündelik çalışması ile ilgili bütün ayrıntılarla ilgilenmekteydi. Kastilya Konseyi farklı konularda çalışan beş alt komiteden oluşmaktaydı. İlk komitede konsey üyeleri önde gelen soylular ve kral ile buluşup dış politikayı tartışırlardı. Bu komite 1526 yılında Devlet Konseyi'nin çekirdeğini oluşturacaktı. İlk yıllarında hükümdarın bizzat başkanlık ettiği ikinci komite krallığın yüksek yargı mercii konumundaydı. Üçüncü komitede kraliyet hazinesinin görevlileri ekonomi ile ilgili konuları görüşmekteydiler. Bu komite de 1523 yılında Hazine Konseyine dönüşecekti. Dördüncü komite ise 1498 yılına kadar faaliyet gösteren *Hermidad* (Kardeşlik – Taşra kolluk kuvvetleri) komitesiydi. Beşinci komitede ise Aragon, Katalunya, Mayorka, Valencia ve Sicilya'dan soylular ve hukukçular bir araya gelirlerdi. Bu komite de 1494 yılında Aragon Konseyi olarak farklı bir siyasi yapıya kavuşmuştu. Kraliyet sekreterleri konsey ve hükümdar arasındaki ilişkileri düzenlemekteydiler. Konseyin gündemini belirleyen bu sekreterler hükümdarla yakın

⁴⁶ Elliott, **Imperial Spain**, s. 90 ve Henry Kamen, **Spain 1469-1714: A Society of Conflict**, Pearson-Longman, 2005, s. 29.

ilişkilerinden dolayı zaman zaman siyasi ve idari kararların alınmasında etkili olmuşlardı.⁴⁷

Katolik Hükümdarlar Fernando ve Isabel döneminde devlet idaresinde oldukça etkili olan Kastilya Konseyi Habsburgların yönetiminde oldukça güç kaybetmişti. İspanya’da yokluğunun bir güç boşluğu oluşturmamasından ve Kastilya Konseyi’nin bağımsız hareket etmesinden çekinen V. Carlos konsey üyelerini yetenek ve becerilerine göre değil kendisine olan bağlılıklarına göre atamaktaydı. II. Felipe tahta çıktığı zaman Kastilya Konseyi’nde reform çağrıları ile karşılaştı. Konseyin üye sayısının arttırılması, yeni bir alt komitenin kurulması ve üyelerin maaşlarının iyileştirilmesi talepler arasındaydı. II. Felipe 1559 yılında gerçekleştirilen reformla üye sayısını konsey başkanına ek olarak onaltıya çıkardı. 1598 yılında yeni bir düzenlemeyle de Kastilya Konseyi’nin dört kısma ayrılmasına karar verildi: Başkan ve beş üye idari işlerle ilgilenecek, diğer onbir üye de üç komite halinde çalışacaktı. Bunlar arasında beş üyeden oluşan ilk komite kamu işleri ile ilgilenecek, üçer üyeden oluşan diğer iki komite de sadece yargı işleriyle meşgul olacaktı.⁴⁸

1 Kasım 1478 tarihinde Papa IV. Sixtus Katolik Hükümdarlar Fernando ve Isabel’e iki veya üç piskoposu İspanyol topraklarında engizisyon yargıcı olarak atama yetkisi verdi. Başlarda geçici ve olağanüstü bir kurum olarak düşünülen Engizisyon İspanya’da hızla yayıldı ve daimî bir karakter kazandı. Hükümdarlardan sonra İspanya genelinde yetkiye sahip tek kurum olan Engizisyon Hristiyan olmayanlar üzerinde yargılama yapamazdı. Asıl görevi Katolik Hristiyanlığa yeni geçenlerin samimiyetini sorgulamak olan Engizisyon 1480 yılında Sevilla’da çalışmalarına başladı ve on yıl içinde bütün Kastilya’ya yayıldı. 1483 yılında Engizisyon yargıcı Tomás de Torquemada’nın (1420-1498) talimatı ile bir başkan ve üç üyeden oluşan Engizisyon Konseyi (*Consejo de Inquisición*) kuruldu.⁴⁹

⁴⁷ Elliott, **Imperial Spain**, s. 91 ve Kamen, **Spain**, s. 85-87.

⁴⁸ Carmen Iglesias, “El Gobierno de la Monarquía”, **La Monarquía de Felipe II**, ed. Felipe Ruiz Martín, Madrid, Real Academia de la Historia, 2003, s. 501-502 ve Roger Bigelow Merriman, **The Rise of the Spanish Empire in the Old World and in the New**, Cilt IV: Philip the Prudent, New York, The MacMillan Company, 1934, s. 413-415.

⁴⁹ Stafford Poole, **Juan de Ovando: Governing the Spanish Empire in the Reign of Philip II**, University of Oklahoma Press, 2011, s. 80-81.

Katolik Hükümdarlar döneminde Kastilya ve Engizisyon konseylerinin yanı sıra başka konseyler de oluşturulmuştu. Bunlar arasında Tarikatlar Konseyi (*Consejo de Órdenes*) ve Haçlı Konseyi (*Consejo y Comisaría de Cruzada*) yer almaktaydı. 1489 yılında kurulan Tarikatlar Konseyi bir başkan ve altı üyeden oluşmaktaydı. İspanya’da *Reconquista* döneminde büyüyen Santiago, Calatrava ve Alcantára askeri tarikatları *encomienda* denilen geniş topraklara ve önemli gelirlere sahip oldukları için bunların idaresine kraliyet tarafından önem verilmekteydi. Tarikatlara bağlı unvan ve mevkiilerin dağıtılması ile tarikat üyesi şövalyelerin yargılanması da konseyin görev alanları arasındaydı.⁵⁰ 1509’da kurulan Haçlı Konseyi’nin temel görevi Papalığın Müslümanlarla mücadele için İspanya yönetimine bıraktığı *cruzada*, *subsidio* ve *excusado* gelirlerinin toplanması ve idaresiydi. Diğer konseylerden farklı olarak bu konseyin başında bir başkan değil, genel komiser (*comisario general*) bulunmaktaydı.⁵¹

1494 yılında Aragon krallığına bağlı bölgelerin idaresi için Aragon Konseyi (*Consejo de Aragón*) kuruldu. Konsey başkan, Aragon krallığının baş haznedârı ve iki Aragonlu, iki Katalan ve iki Valencialı olmak üzere altı üyeden oluşmaktaydı. Konseyin temel görevi Aragon krallığına bağlı olan Aragon, Katalunya, Valencia ve Batı Akdeniz’deki adalarla ilgili meseleleri görüşmekti. Aragon tacına bağlı İtalyan eyaletlerinin idaresi için 1555 yılında ayrı bir konsey kurulmuştu.⁵²

İspanya’nın Habsburgların hâkimiyetine girmesinden sonra konsey sistemi kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmiş ve yeni konseyler kurulmuştu. 1522’de V. Carlos’un imparator ünvanı ile İspanya’ya dönmesinden sonra Şansöyle Gattinara’nın yönetiminde devlet yapısında kapsamlı bir reform programı uygulanmaya başlandı. Bu reformun nedenleri arasında Yeni Dünya’dan gelen

⁵⁰ Tarikatlar konseyinde 1576 yılına kadar Santiago tarikatından sorumlu bir sekreter ile Calatrava ve Alcantára tarikatlarından sorumlu ikinci bir sekreter görev yapmaktaydı. 1576 yılında II. Felipe tek bir sekreter uygulamasına geçerek Martín de Gaztelu’yu bu göreve atadı. Bkz. María Jesús Álvarez-Coca Gonzales, “El Consejo de las Ordenes Militares”, **Cuadernos de Historia Moderna**, n. 15, Madrid, 1994, s. 303-304, Francisco Fernández Izquierdo, “La Orden de Calatrava en la Edad Moderna”, **Las Ordenes Militares en el Mediterráneo Occidental, Siglos XII-XVIII**, Madrid, Casa de Velázquez-Instituto de Estudios Manchegos, 1989, s. 192-198 ve Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 421.

⁵¹ José Martínez Millán, Javier de Carlos Morales, “Los Orígenes del Consejo de Cruzada (Siglo XVI)”, **Hispania: Revista Española de Historia**, cilt 51, n. 179, 1991.

⁵² Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 420.

kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılması, kralın yokluğu ile zarar gören ve ihmal edilen hükümet yapısının yeniden kurulması ve Fransa ile savaşın gerektirdiği malî ve askerî tedbirler yer almaktaydı.⁵³ 1523 yılında İspanyol Monarşisi'nin gelirlerini ve harcamalarını bir düzen altına almak için Felemenk modeli örnek alınarak bir Hazine Konseyi (*Consejo de Hacienda*) kuruldu.⁵⁴ Başlangıçta altı üyeden oluşan Hazine Konseyi zaman içinde gelişmiş ve maliye bürokrasisinden gelen uzmanların görev aldığı bir kurum haline gelmişti. Hazine Konseyi bütün finansal sistemin işleyişinden sorumluydu.⁵⁵ V. Carlos döneminde imparatorluğun uzak bölgelerinin idaresi için bölgesel konularda uzmanlaşmış konseyler kurulmasına karar verildi. Bu amaçla 1524 yılında Amerika ile ilgili meselelerin ele alınması için Yeni Dünya Konseyi (*Consejo de Indias*) oluşturuldu.⁵⁶

İspanyol Monarşisi'nin yönetiminde en önemli konsey V. Carlos tarafından ilk olarak 1523 yılında kurulan ve 1526'da yeniden düzenlenen Devlet Konseyi (*Consejo de Estado*) idi. Avrupa'da İspanya'nın diplomatik, ticarî ve askerî çıkarlarını takip etme sorumluluğunu üstlenen Devlet Konseyi aynı zamanda devletin genel stratejisini de belirlemekteydi.⁵⁷ Kralın başkanlık ettiği bu konsey genellikle İspanyol Monarşisi'nin dış politikası ve diğer devletlerle olan ilişkileriyle ilgilenmekteydi. Üye sayısı sabit olmayan bu konseye kral uygun gördüklerini atayabilirdi. Konseyin nasıl çalışacağı, karar alacağı ve görevini nasıl yerine getireceğine dair belirlenmiş kurallar yoktu.⁵⁸ Devlet Konseyi Alçak Ülkeler ve İtalya'daki İspanyol birliklerinin denetiminde de söz sahibiydi. Artan bürokrasi ve iş yükü sebebiyle 1570 yılında Devlet Konseyi'nin sekreteryasının (*Secretaría de*

⁵³ Elliott, *Imperial Spain*, s. 170-171.

⁵⁴ Javier de Carlos Morales, "Politica y Finanzas en el siglo XVI: El Gobierno del Erario Real y Consejo de Hacienda de Castilla, 1523-1602", *Universidad Autonoma de Madrid*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1994, s. 28-41 ve Elliott, *Imperial Spain*, s. 173.

⁵⁵ Gelecek yılın gelir ve gider tahminlerini yapmak da bu konseyin göreviydi. Gelirler giderlere göre çok düşük kaldığı için Hazine Konseyi sürekli olarak yeni gelir kaynakları arayarak bu açığı kapamaya çalışırdı. Bkz. Merriman, *The Rise of the Spanish Empire*, IV, s. 437.

⁵⁶ Parker, *The Grand Strategy of Philip II*, s. 21-22 ve Kamen, *Spain*, s. 30.

⁵⁷ Iglesias, "El Gobierno de la Monarquía", s. 501 ve Parker, *The Grand Strategy of Philip II*, s. 21-22.

⁵⁸ II. Felipe konseye başkanlık etmeyi tercih etmemekte, konseyle olan ilişkilerini sekreterleri vasıtasıyla düzenlemekteydi. Konseyde görüşülen konular krala birer rapor (*consulta*) halinde sunulurdu. Her ne kadar Devlet Konseyi kralla birlikte idarenin yükünü paylaşıyor gibi görünse de karar verme sürecinde etkisi özellikle II. Felipe döneminde sınırlı kalmıştı. Bkz. Merriman, *The Rise of the Spanish Empire*, IV, s. 412-413.

Estado), Felemenk, Fransa ve Kutsal Roma İmparatorluğu ile ilişkileri takip eden *Negocios de España y del Norte* ve İtalya meseleleri üzerine yoğunlaşan *Negocios de Italia* olmak üzere ikiye ayrılmasına karar verilmişti.⁵⁹

İspanyol devlet teşkilatı içinde askerî-idarî hiyerarşinin tepesinde Savaş Konseyi (*Consejo de Guerra*) yer almaktaydı.⁶⁰ Bu konsey esas olarak askerî meseleler üzerine uzman eski askerlerden ve devlet adamlarından oluşan bir danışma meclisi olarak görev yapmaktaydı. Konseyde genel olarak İber Yarımadası'nın savunması, askerî planlamalar, askere alma konuları, atamalar ve terfiler tartışılmakta fakat bu konularla ilgili son kararları her zaman kral bizzat vermektedir.⁶¹ Savaş Konseyi İspanya, Kuzey Afrika, Balear ve Atlantik adalarında bulunan kara ve deniz kuvvetlerinden, askerî harekâtların idaresinden ve lojistik ihtiyaçların karşılanmasından sorumluydu. Askerî atamalar konusunda tavsiyede bulunma ve diğer teknik meselelerin halledilmesi de konseyin görev sahası içinde yer almaktaydı.⁶² Savaş Konseyi'nin altında pratikte bağımsız hareket eden belirli konularda uzman kişilerden oluşan komiteler yer almaktaydı. Konsey savaşıla ilgili genel meseleleri ele alırken, komiteler de belirli ihtiyaçlara odaklanmaktaydı.⁶³

İspanyol Monarşisi'nin çıkarlarını korumak için takip edilecek stratejilerin belirlenmesi, savaş hazırlıkları ve çatışmaların finansmanı Devlet Konseyi ve Savaş Konseyi ile Hazine Konseyi tarafından ele alınmaktaydı.⁶⁴ Devlet Konseyi ve Savaş Konseyi arasında zaman zaman yetki çatışmaları gündeme gelmiş ve sorumluluk

⁵⁹ Ricardo Cerezo Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, Lizbon, 1989, s. 61-62.

⁶⁰ Konsey ile ilgili ilk kayıtlar 1516'den itibaren görülmekte ve zaman içinde Kastilya Konseyi'nin bir alt komitesi olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. 1522'deki genel düzenlemelerde Savaş Konseyi de ele alınmış ve II. Felipe dönemine kadar önemli bir değişiklik olmadan gelmişti. Bkz. I. A. A. Thompson, "The Armada and the Administrative Reform: The Spanish Council of War in the Reign of Philip II" **The English Historical Review**, cilt 82, no. 325 (Ekim 1967), s. 700.

⁶¹ I. A. A. Thompson, **War and Government in Habsburg Spain, 1560-1620**, University of London, The Athlone Press, 1976, s. 38.

⁶² Thompson, "The Armada and the Administrative Reform", s. 698 ve 707.

⁶³ 1566'da özellikle Akdeniz'de Osmanlı tehdidinin yoğunluğu sebebiyle Devlet Konseyi'ne bağlı olarak *junta de noche*, gece komitesi kurulmuştu. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 61. 1570'lerde Savaş Konseyi'nin altında üç komite bulunmaktaydı. İlk komite konsey üyeleri ve yasal yardımcılarının toplandığı *junta de visitas* idi. İkincisi İspanya ve İtalya'daki kadirgaların ekonomik yönetiminden sorumlu olan *junta de galeras* idi. Üçüncü komite olan *junta de Indias*'ın görev sahasında Yeni Dünya'daki kolonilerin savunması ve ticaretin güvenliği yer almaktaydı. 1594'de *junta de galeras*'ın Atlantik filosu için bir benzeri olan *junta de la armada del mar océano* kuruldu. Bkz. Thompson, "The Armada and the Administrative Reform", s. 720 ve Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 40.

⁶⁴ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 59-60.

sahalarının paylaşılmasında sıkıntılar yaşanmıştı. Bu dönemde Savaş Konseyi, daha geniş yetkilere sahip olan Devlet Konseyi'nin bir alt bürosu olarak görülmekteydi. V. Carlos'un çizdiği sınırlara göre Devlet Konseyi'nin görevi savaşla ilgili temel politikaların oluşturulmasından, Savaş Konseyi de bu planların uygulanabilmesi için gerekli hazırlıkların yapılmasından ve harekâtın başarılı bir şekilde icrasından sorumluydu. Bu ortak çalışmada Devlet Konseyi'nin önemli bir ağırlığı vardı ve her iki konseyde de bulunan üyeleri vasıtasıyla Savaş Konseyi üzerinde bir nevi denetim uygulamaktaydı.⁶⁵

İspanya'da 1522-1524 yılları arasında V. Carlos tarafından kurulan idarî sistem önemli değişiklikler olmadan 1550'lere kadar geldi. Carlos'un tahttan çekilmesi ve İspanya tahtına oğlu II. Felipe'nin geçmesi ile İspanyol yönetim yapısında yine değişiklikler gündeme geldi. Daha önceleri İspanyol askerî-idarî mekanizmasında farklı uluslardan devlet adamları yer alabilmekte iken II. Felipe idaresinde devlet teşkilatı kralın önemli görev ve mevkilere İspanyolları atama tercihi ile daha "İspanyol" hale getirildi.⁶⁶ II. Felipe'nin hükümdarlığının ilk yarısında yaptığı reformlar yönetim mekanizmasını daha verimli hale getirmeyi ve mevcut yasal düzenlemeler arasındaki karışıklığı gidermeyi hedeflemekteydi.⁶⁷ Buna ek olarak İspanyol Monarşisi'nin yönetiminde V. Carlos ve II. Felipe'nin karakterlerinden kaynaklanan farklar vardı. Felipe toprakları arasında sürekli seyahat eden babasının aksine Madrid'i sabit bir başkent yaparak İspanya'da ikamet etmeye başlamıştı. Felipe böylece seyahatlere harcayacağı zamanı imparatorluğun idaresi ile ilgili belge ve raporları inceleyerek geçirebileceğini düşünmekteydi.⁶⁸ Felipe sahadaki ordu ve donanma komutanları ile sürekli irtibat halinde olmakla birlikte, babasından farklı olarak orduların komutasını profesyonel askerlere bırakmıştı.⁶⁹

II. Felipe döneminde devletin artan bürokratik iş yükü konseylerde reformlar yapılmasını gerektirmiş, bu sebeple mevcut konseylerin yükünü azaltmak için yeni

⁶⁵ Thompson, "The Armada and the Administrative Reform", s. 702.

⁶⁶ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 676 ve Thompson, "The Armada and the Administrative Reform", s. 699.

⁶⁷ Thompson, "The Armada and the Administrative Reform", s. 699.

⁶⁸ V. Carlos döneminde İspanya'nın sabit bir başkenti yoktu. İdareciler ve bürokratlar Valladolid kentinde çalışmakla beraber konseyler kral ile birlikte hareket etmek zorundaydı. Bkz. Kamen, **Spain**, s. 87.

⁶⁹ Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 409-411.

konseyler kurulmasına karar verilmişti.⁷⁰ Daha önceki yıllarda İtalya ile ilgili meseleler Aragon Konseyi'nde ele alınmaktayken 1555 yılında İtalya Yarımadası ve Akdeniz'deki İspanyol çıkarları ile ilgili meleselerden sorumlu İtalya Konseyi (*Consejo de Italia*) kurulmuştu. Bununla beraber konsey asıl şeklini ancak 1579 yılında II. Felipe'nin düzenlemeleri ile aldı. İspanya'da toplanan konsey başkan, Aragon krallığının baş haznedârı ve üç İspanyol, üç de İtalyan üyeden oluşmaktaydı. Bu sisteme göre Napoli, Sicilya ve Milan konseye birer temsilci gönderecekti.⁷¹

1580'de İspanya Portekiz'i ilhak etmiş, ancak İspanyol Monarşisi içinde ayrı bir siyasi yapı olarak da muhafaza etmişti. Portekiz ve denizaşırı kolonilerinin idaresi ile ilgili meseleler için 1583 yılında Portekiz Konseyi (*Consejo de Portugal*) kuruldu. 1588'de de Flandra Konseyi (*Consejo de Flandes*) kurulmuştu.⁷² Bütün askerî hazırlıkların, gemi inşa faaliyetlerinin ve harekâtların bütçeleri ise Hazine Konseyi tarafından denetlenmeye devam etmekteydi.⁷³ İtalya, Flandra, Yeni Dünya ve Portekiz konseyleri sadece kendi bölgelerindeki askerî harekâtlar ve kaynakların idaresi gibi konularla ilgilenirken Devlet, Savaş ve Hazine konseyleri bir bütün olarak İspanyol Monarşisi'nin genel idaresini ve savunmasını ele almaktaydı.⁷⁴

XVI. yüzyılda İspanyol Monarşisi'nin idarî teşkilatı içinde Aragon, Katalunya, Valencia, Navarre, Sardinya, Sicilya, Napoli ve Yeni Dünya'daki koloniler Yeni İspanya ve Peru olmak üzere dokuz genel valilik bulunmaktaydı. Bu sistem büyük ölçüde eski Aragon-Akdeniz imparatorluğunun bir dünya imparatorluğuna genişletilmiş şekliydi. İspanyol idarî mekanizmasının başarısı yerel yönetimlerin verimi ve maksimum merkezileşme arasındaki hassas dengenin sağlanmasına bağlıydı. Her genel vali merkezde kendi bölgesi ile ilgilenen konseyle çalışmak zorundaydı. Mesela Peru ve Yeni İspanya genel valileri Yeni Dünya Konseyi ile Aragon ve Katalunya genel valileri ise Aragon Konseyi ile yazışmaktaydılar. Genel valilerin icraatlarını takip etmek ve yetki aşımı olmamasına dikkat etmek merkezdeki ilgili konseylerin önem verdiği konulardı. Konsey genel valilerin kendi bölgeleriyle ilgili ilettiği meseleler üzerinde tartışır, konsey üyelerinin

⁷⁰ Iglesias, "El Gobierno de la Monarquía", s. 498.

⁷¹ Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 419-420.

⁷² Parker, **The Grand Strategy of Philip II**, s. 21-22 ve Kamen, **Spain**, s. 87.

⁷³ Parker, **The Grand Strategy of Philip II**, s. 22.

⁷⁴ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 60.

fikir ve çözüm önerilerini son kararı vermek üzere *consulta* denilen bir rapor halinde krala sunardı. Kral bu rapor üzerinden nihai kararını verebileceği gibi, konunun farklı bir konseyde de ele alınmasını isteyebilirdi. Karar verme sürecinin sonunda kral nihai kararını ilgili konseye bildirir ve gerekli talimatları imzalardı. Daha sonra bu talimatlar da merkezden karar bekleyen genel valilere gönderilirdi.⁷⁵

1580'lerden itibaren İspanya'nın girdiği çatışmaların yoğunluğunun artması ve savaşın genel olarak talep ve maliyetleri arttırması ile İspanyol askerî-malî sisteminde yeni bir reform ihtiyacı gündeme geldi. Bu yeniden yapılanma çabalarının merkezinde Savaş Konseyi yer almaktaydı.⁷⁶ İspanya'nın Portekiz, Azor Adaları ve Atlantik'te gerçekleştirdiği seferler daha önce Türklerle girilen savaşlarla kıyaslanamayacak ölçüde büyük masraflara neden olmaktaydı. 1580'lerin başında İspanya'nın sahip olduğu askerî ve idarî mekanizma İngiltere'yi işgal gibi muazzam büyüklükte ve karmaşıklıkta bir planı hayata geçirmek için yeterince hazırlıklı değildi ve bu yöndeki ihtiyaçlar savaş makinasındaki büyüme ve uzmanlaşmayı da beraberinde getirmişti.⁷⁷ 1585 yılında Savaş Konseyi'nin sekreteryası artan iş yükü ile baş edebilmek için kara ve deniz olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Yine bu dönemde konseye altı yeni üye daha atanmış ve bu üyelerin seçiminde sahip oldukları ünvanlardan ziyade askeri tecrübelerine dikkat edilmişti. Daha önceleri sekreteryada bulunanlar konsey üyelerinin kişisel hizmetkârları iken Şubat 1587'den itibaren sekreteryaya kraliyet görevlileri atanmaya başlanmıştı. Bu atamalarda da adayların sadece devlet hizmetinde tecrübeli bürokratlar değil, askerî idarenin çeşitli seviyelerinde yer almış kişiler olmalarına dikkat edilmekteydi.⁷⁸

II. Felipe'nin idaresinde İspanyol Monarşisi'nin yönetim ve karar verme mekanizmasının merkezinde hükümdar tek gerçek otorite olarak yer almaktaydı.⁷⁹ Bağımsız politika yürütme ve karar verme yetkileri olmayan konseyler hükümdara

⁷⁵ Elliott, **Imperial Spain**, s. 175-177.

⁷⁶ 1580'e kadar İspanya'nın savaş maliyeti 750.000 ile 1.000.000 duka arasında değişmekteyken bu rakam 1587'de 3.000.000 duka'ya ulaşmıştı. Bkz. Thompson, "The Armada and the Administrative Reform", s. 710.

⁷⁷ 1586'da Savaş Konseyi'nin yapısında düzenlemeler yapılmış ve XVII. yüzyıl boyunca komitelerin sayısı artmaya devam etmişti. Bkz. Thompson, "The Armada and the Administrative Reform", s. 721-723.

⁷⁸ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 62 ve Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 39-40.

⁷⁹ Iglesias, "El Gobierno de la Monarquía", s. 499.

ancak tavsiye niteliğinde belge ve raporlar sunabilirlerdi. Buna ek olarak konsey sisteminin doğasından kaynaklanan sorunlar mevcuttu.⁸⁰ II. Felipe her ne kadar konsey toplantılarına katılmayı ve sözlü şikâyetleri dinlemeyi tercih etmese de nihai karar mercii olarak bütün meselelerin ve soruların kendisine yazılı olarak iletilmesini istemekteydi. II. Felipe konsey üyelerinin ve danışmanlarının kendisine ilettiği belge ve raporlar (*consultas*) üzerinde titizlikle çalışırdı. Bununla beraber Felipe'nin bu çalışma yöntemi karar verme sürecini önemli ölçüde yavaşlatmasına sebep olmaktaydı.⁸¹

II. Felipe önemli konuların farklı konseylerde farklı boyutları ile ele alınmasına önem veriyordu. Buna karşılık kral konsey üyelerini ve danışmanlarını birbirinden farklı bölümlerde tutmaya dikkat ederek, onları kendi alanları dışındaki bilgilerden uzak tutardı. Felipe aynı zamanda konseyler içindeki rakip siyasi hizipleri birbirlerine karşı kullanmakta ve üyeler arasındaki ihtilaflardan faydalanmaktaydı. Felipe böylece devlet görevlileri üzerinde daha kolay bir kontrol uygulayabileceğini düşünmekteydi, bununla birlikte bu idare biçimi idarede önemli sıkıntılar yaratmış ve devlet idaresinde zafiyetin doğmasına sebep olmuştu.⁸² Acil karar alınması gereken meselelerin birçok farklı konseyde ele alınması ve konsey üyelerinin çoğu zaman birbirlerinden habersiz olması İspanyol idari sisteminin temelinde yetki çatışmasından kaynaklanan bir anarşi doğurmaktaydı.⁸³ Yabancı gözlemciler de genel olarak konsey sisteminin olumsuzluklarından bahsetmişler ve bu sistemin tatmin edici bir şekilde işlemediğini ifade etmişlerdi.⁸⁴

⁸⁰ Devlet adamlarının birden fazla konseyde ve farklı mevkiilerde görev alması sıkıntılara sebep olmaktaydı. Örneğin diğer birçok konseyde olduğu gibi Savaş Konseyi üyelerinin çoğu zaten başka mevkiilerde ve başka konseylerde görevli oldukları için Savaş Konseyi'nin işlerine gerektiği kadar zaman ayıramıyorlardı. Bunun sonucu olarak konsey çok yavaş çalışıyordu ve bu da işlerin yığılmasına sebep oluyordu. Bkz. Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 38.

⁸¹ H. G. Koenigsberger, "The Statecraft of Philip II", **European History Quarterly**, cilt 1, 1971, s. 4-5 ve Kamen, **Spain**, s. 152.

⁸² 1565 yılında Devlet Konseyi üyesi Gonzalo Pérez II. Felipe'nin yönetim felsefesindeki sıkıntıları dile getirmekteydi: "*Majesteleri hatalar yapmaktaydı ve görünüşe göre hata yapmaya da devam edecekti, zira majesteleri meseleleri farklı kişilerle görüşmekte ve bir konsey üyesi ile görüştiklerini diğerinden gizlemekteydi. Bunun sonucu olarak birbirinden farklı ve çelişen kararlar verilmekteydi.*" Bkz. Koenigsberger, "The Statecraft of Philip II", s. 6 ve Kamen, **Spain**, 152-153.

⁸³ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 41-43 ve Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 411-412.

⁸⁴ Thompson, "The Armada and the Administrative Reform", s. 701 ve 708. Bununla birlikte İspanyol merkez teşkilatının verimliliği taşradaki kraliyet görevlilerinin suistimallerden uzak durmaları ve

1. 1. 2. 2. Meclisler

XII. yüzyılın sonlarından itibaren İspanyol krallıklarında soylular ve din adamları ile kasaba ve şehir temsilcilerinin yer aldığı meclisler (*cortes*) bulunmaktaydı. XV. Yüzyıla gelindiğinde bütün krallıklar üç sınıfın temsil edildiği düzenli meclislere sahiptiler. İspanyol Monarşisi içinde yer alan farklı krallıkların birbirinden farklı hak ve özgürlüklere sahip meclisleri vardı. Bazı yerlerde meclislerin düzenli olarak toplanma zorunluluğu varken, diğer bölgelerde meclislerin belirli bir zaman diliminde toplantıya çağırılma zorunluluğu yoktu. Genel olarak ele alınacak olursa XVI. yüzyılda meclisler daha çok yerel talepleri hükümdara iletmek ve hükümdarın gündeme getirdiği ek ödeme ve vergi taleplerini tartışmak için toplanmaktaydı.⁸⁵

İspanyol Monarşisi içindeki meclislerin başında Kastilya Meclisi gelmekteydi. 1450'lerden itibaren din adamları ve soyluların toplantılara katılma hakkı olmakla birlikte genellikle sadece kasaba temsilcileri toplanan meclislere katılmaktaydılar. Katolik Hükümdarlar Fernando ve Isabel döneminde 18 Kastilya şehrinin ikişer temsilci (*procuradores*) gönderme hakkı bulunmaktaydı.⁸⁶ Kralın Kastilya Meclisi'ni düzenli olarak toplantıya çağırma mecburiyeti yoktu. Yasaların yürürlükten kaldırılması için meclisin onayı gerekirken, yeni yasama yapılması sadece kralın yetkisindeydi.⁸⁷ Bununla birlikte XIII. yüzyıldan beri yerleşen siyasi geleneklere göre kralın ek ödeme veya vergi taleplerinin görüşülmesi için Kastilya Meclisi'ni toplaması gerekmektedir.⁸⁸ Mesela Kastilya Meclisi V. Carlos'un saltanatı boyunca onbeş kez toplanmıştı. Her ne kadar bu toplantıların amacı

işlerini layıkıyla yapmalarına da bağlıydı. Bkz. Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 48.

⁸⁵ Kamen, **Spain**, s. 33.

⁸⁶ 1563 yılında toplanan Kastilya meclisine Burgos, Toledo, Leon, Sevilla, Granada, Cordoba, Jahen, Murcia, Cuenca, Madrid, Guadalajara, Segovia, Valladolid, Toro, Salamanca, Zamora, Aulia ve Soria temsilcileri katılmıştı. Bkz. **Actas de las Cortes de Castilla**, publicadas por acuerdo del congreso de los diputados, cilt I, Madrid, 1861, s. 9-10.

⁸⁷ Elliott, **Imperial Spain**, s. 34-35 ve Kamen, **Spain**, s. 33.

⁸⁸ V. Carlos ve II. Felipe İspanyol İmparatorluğunun artan askeri harcamalarını karşılamak için sık sık Kastilya meclislerine başvurmuşlar ve önemli miktarlarda destek sağlamayı başarmışlardı. Bkz. J. M. Carretero Zamora, "Los Servicios de las Cortes de Castilla en el siglo XVI", **Cuadernos de Historia Moderna**, no. 21, monográfico IV, 1998.

Carlos'un ek kaynak taleplerini oylamak olsa da bölgesel meselelerin görüşülmesinde hiçbir kısıtlama getirilmemişti.⁸⁹

Krala yapılacak ek ödemelerin görüşmesinde soylular ve din adamları malî muafiyetleri sebebiyle konuya fazla ilgi göstermemekte, kasaba ve kent temsilcileri kral karşısında yalnız kalmaktaydı. Bununla birlikte hükümdarın ek vergi (*subsidio* ve *servicio*) taleplerine karşılık meclis üyeleri kendi yerel çıkarları doğrultusunda bazı isteklerde bulunabilmekteydi. Bazı durumlarda meclis önce yerel meseleleri görüştüktan sonra kralın taleplerini gündeme almaktaydı. Mesela V. Carlos döneminde Kastilya Meclisi İspanya'nın savunması, Müslümanlara karşı savaş ve Fransa tehdidi gibi konuları ancak bölgesel meseleler V. Carlos ve yardımcıları tarafından kabul gördükten sonra ele almışlardı.⁹⁰ Bununla birlikte Batı Akdeniz'deki Osmanlı faaliyetleri İspanya için yakın bir tehdit oluşturduğu zaman Kastilya Meclisi ek ödemeler konusunda daha esnek olabilmekteydi. İmparator Akdeniz'de Osmanlı tehdidine karşı harekete geçeceğine söz vererek Habsburg İmparatorluğu'nun Avrupa'daki ihtiyaçları için ek ödeme istemekteydi.⁹¹ Kastilya Meclisi babasının aksine sürekli olarak İspanya'da ikamet eden ve Akdeniz'de İspanyol çıkarlarını savunmayı önceliği haline getiren II. Felipe'nin ek ödeme taleplerine daha olumlu yaklaşmıştı.⁹²

Hükümdar ve yönetilenler arasındaki feodal sözleşme geleneğinin daha güçlü olduğu Aragon Krallığı'nda meclis uygulamasının daha güçlü olduğu görülmekteydi. Aragon Krallığı içinde Katalunya, Aragon ve Valencia'nın ayrı ayrı meclisleri vardı. Bununla beraber bu meclisler zaman zaman aynı yerde *Cortes Generales* ismiyle kralın başkanlığında toplanabilirlerdi. Aragon Meclisi din adamları ve kasabaların yanı sıra *ricos-hombres* (zenginler) ve *caballeros* (şövalyeler) olmak üzere ikiye ayrılan aristokrasi kesiminden meydana geliyordu. Katalunya ve Valencia meclisleri ise geleneksel olarak din adamları, soylular ve kasabalar olmak üzere üç kesimden

⁸⁹ Kamen, **Spain**, s. 88.

⁹⁰ Aurelio Espinosa, "The Spanish Reformation: Institutional Reform, Taxation and the Secularization of Ecclesiastical Properties under Charles V", **The Sixteenth Century Journal**, cilt 37, no. 1, (İlkbahar 2006), s. 10.

⁹¹ V. Carlos 1523-1538 arasında yılda ortalama 300.000 duka, 1538-1555 arasında ise ortalama 470.000 duka ek gelir elde etmeyi başarmıştı. Bkz. Espinosa, "The Spanish Reformation", s. 11.

⁹² Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 427.

oluşuyordu. Düzenli olarak toplanan meclislerde krallıkla ilgili meseler, şikâyetler ve çözüm önerileri önerileri görüşülür ve kralın talepleri oylanırdı. Bütün bunlara ek olarak meclisler yasama yetkisine sahiptiler. Mesela Katalunya'da yasal tasarılar ancak kralın ve meclislerin ortak onayı sonucu yasalaşabilirdi.⁹³ Aragon meclisleri (*cortes generales*) V. Carlos'un saltanatında altı kez toplantıya çağrılmalarına karşılık II. Felipe döneminde 1563 ve 1585 yıllarında olmak üzere sadece iki defa toplantıya çağırılmışlardı. Bunun sebebi hem Aragon meclislerinden elde edilebilecek ek gelirlerin Kastilya'ya göre daha az olması hem de Aragon'un sahip olduğu özerklik seviyesi ile II. Felipe'nin taleplerini sınırlamasıydı.⁹⁴

Aragon tacının sahip olduğu hak ve özgürlüklerin titizlikle korunması amacıyla Aragon soyluları arasından *justicia* ünvanıyla bir yasal görevli atanırdı. *Justicia*'nın görevi yerel hak ve özgürlüklere kraliyet idaresi tarafından zarar verilmesini önlemektir. Katalunya ve Valencia'da ise *Generalitat* veya *Diputació* benzer görevleri yerine getiren kurumlardır. Meclisler tarafından onaylanan ek ödemeleri toplamak için oluşturulan bu kurum XIV. Yüzyılın ikinci yarısında kalıcı hale gelmişti. Temel olarak finansal bir göreve sahip olan *Diputació* zamanla Katalunya'nın özgürlüklerini koruyan bir ofis haline gelmişti.⁹⁵ İspanyol Monarşisi'nin İtalyan eyaletlerinde de benzer bir meclis sistemi bulunmaktaydı. Sicilya ve Sardinya Aragon modelini esas alan bir meclis sistemine sahipti.⁹⁶

İspanyol Monarşisi'nin merkezinde yer alan Kastilya ve Aragon krallıklarında hükümdar ve yönetilenler arasındaki ilişkilerde meclisler önemli bir rol oynamaktaydılar. Meclis sistemi yerel meselelerin kraliyet gündemine getirilmesini ve şehirlerin özerkliklerinin korunmasını amaçlamaktaydı. Buna karşılık hükümdar da ihtiyaç duyduğu olağanüstü vergi ve ek kaynakların onaylanması için meclislere ihtiyaç duymaktaydı. Merkeziyetçi eğilimlerin daha güçlü olduğu Kastilya Krallığı'nda meclislerin hükümdarın taleplerine karşı koyma güçleri daha azken, feodal sözleşme geleneğinin daha güçlü olarak hissedildiği Aragon Krallığı'nda

⁹³ Elliott, **Imperial Spain**, s. 28. İspanyol Monarşisi içinde geniş hak ve özgürlüklere sahip bu bölgede kraliyet otoritesini kralın atadığı genel valiler temsil etmekteydiler. Bkz. Elliott, **Imperial Spain**, s. 31.

⁹⁴ Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 433-434.

⁹⁵ Elliott, **Imperial Spain**, s. 29-30.

⁹⁶ Elliott, **Imperial Spain**, s. 30.

meclisleri ikna etmek hükümdarlar için daha zorlu olabilemekeydi. Meclisler İspanya hâkimiyetindeki diğer bölgelerdeki sorunların yarattığı kaynak taleplerine soğuk davranmaktayken, Akdeniz harekâtlarına ek ödenek sağlama konusunda istekli davranmaktaydılar. Neticede V. Carlos ve II. Felipe Akdeniz'deki Türk tehdidine karşı harekete geçme sözü vererek önemli kaynaklar elde etmeyi başarmışlardı.

Sonuç olarak XVI. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının yönetim anlayışlarında ve karar verme mekanizmalarında başlıca üç noktaya dikkat çekmek mümkündür. İspanya II. Felipe'nin (1556-1598) 42 yıllık idaresinde uzun bir siyasi istikrar dönemi yaşamıştı. Buna karşılık aynı dönemde Osmanlı tahtında önce I. Süleyman bulunmaktayken 1566 yılında II. Selim ve 1574 yılında da III. Murad tahta çıkmıştı. Osmanlı tarihinde her taht değişiminin devlet yönetiminde krizlere sebep olma potansiyeli dikkate alınmalıdır. Bu geçiş dönemlerinde askerlere cülûs bahşişlerini dağıtarak çıkabilecek huzursuzlukları engellemek ve tahta yeni çıkan padişahın güvenliğini sağlamak esastır. Bu dönemlerde Osmanlı devlet geleneğinin, kurumsallaşmış bürokrasinin ve Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın idaresinin istikrarın bozulmasını engellediği ve Osmanlı-İspanya mücadelesinde bir zafiyet oluşturmamasının önüne geçtiği görülmektedir.

İspanya'da kral karar verme sürecinde merkezi bir konumda bulunmaktaydı. Kralın etrafında kendisine yardımcı olan çeşitli konseyler ve tecrübeli devlet adamları yer almakla birlikte bunların kararların oluşmasında etkileri sınırlıydı. II. Felipe danışmanlarının devlet meseleleri hakkındaki görüşlerini kendisine *consulta* adı verilen özet raporlar halinde yazılı olarak sunmalarını emretmekteydi. “Tedbirli” lakabı ile tanınan Felipe'nin bu raporlar üzerinde titizlikle çalışması karar verme sürecinin oldukça uzamasına sebep olmaktaydı. İspanya'da hükümdara yardımcı olacak kurumsallaşmış bir başvekillik makamı bulunmamakla birlikte bireysel yönetim anlayışında krala yardımcı olan sekreterler mevcuttu. Osmanlı sisteminde ise mutlak yetkilere sahip olan padişah nihai karar mercii olmakla birlikte imparatorluğun idaresi padişah adına “*vekil-i mutlak*” olan sadrazamlara ve Divân-ı Hümâyûn'a bırakılmaktaydı.

İspanyol Monarşisi'nin idaresinde hükümdara yardımcı olan konseyler arasında Devlet Konseyi ülkenin tamamını ilgilendiren stratejik meseleleri ele

almaktaydı. Buna karşılık askerî harekâtlarda Savaş Konseyi ve finansman konuları için de Hazine Konseyi'nin görüşlerinin alınması gerekiyordu. Buna ek olarak gündeme gelen mesele hangi bölge ile ilgiliyse o bölgenin işlerine bakan bölgesel konseyin de sürece dâhil olması söz konusu olmaktaydı. Farklı konseyler arasında Devlet Konseyi'nin üstünlüğü dışında belirli bir hiyerarşi olmadığı gibi aralarındaki iletişim de net olarak da belirlenmiş değildi. Bu da çoğu zaman aynı mesele üzerinde birbirlerinden habersiz olarak çalışmaları anlamına gelmekteydi. Sonuç olarak önemli bir meselenin en az üç farklı konseyde ele alınması, tartışmaların rapor haline getirilmesi, karar için yine krala gönderilmesi ve onun da bu raporları inceleyerek karar vermesi oldukça uzun sürmekteydi. Buna karşılık Osmanlı merkez teşkilâtında sadrazamın başkanlık ettiği Divân-ı Hümayun imparatorluğun idaresinde yetkili tek yönetim organıydı. Böylece devlet meseleleri askerî, malî ve hukukî yönleriyle tek bir konseyde ele alınmış oluyordu. Neticede XVI. yüzyıl ortalarında Osmanlı karar verme mekanizmasının İspanyol sisteminden çok daha verimli ve hızlı olduğunu söylemek mümkündür.

1. 2. Diplomasi

1. 2. 1. Osmanlı Diplomasisi ve Ahidnâme Politikası

Osmanlı İmparatorluğu'nun erken modern dönemde oluşmakta olan Avrupa devletler sisteminin tamamen dışında kaldıkları iddiası dile getirilmektedir. Bu iddianın temelinde Osmanlıların yabancı ülkelerle ilişkilerini “daimî savaş” halini esas aldığı iddia edilen katı İslâmî prensiplere göre yürüttüğü fikri yer almaktadır. Bu yaklaşıma göre dünya Müslüman devletlerin hâkim olduğu Dârülslâm ve İslâm hâkimiyetinin dışında kalan Dârülharp olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Bu iki kavramın dışında yer alan Dârulsulh ise kendilerine ahidnâme verilerek geçici bir barış yapılan gayrimüslim dünyayı ifade etmek için kullanılmaktaydı. Bazı görüşlere göre Dârülharp ile daimî bir barış yapılamazdı.⁹⁷ Buna karşılık Osmanlılar Hristiyan

⁹⁷ Bu görüşe karşılık Ahmet Özel Dârülharp kavramının Müslümanların gayrimüslimlerle sürekli savaş halinde oldukları şeklinde yorumlanmaması gerektiği belirtir. Özel, İslâm hukukundaki hâkim anlayışa göre gayrimüslim devletlerle savaşın meşruiyet sebebinin önce onların Müslümanlara savaş açmaları olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Ahmet Özel, “Dârülharp”, *DİA*, cilt 8, 1993, s. 536.

devletlerle olan ilişkilerinde bu görüşleri bir engel olarak görmemişler ve ilişkilerinde devletin çıkarlarını esas alan pratik bir yaklaşım tercih etmişlerdi. Çeşitli sebeplerle Osmanlı topraklarına gelen gayrimüslimlere emân verilerek korunmaları sağlanmış ve yabancı ülkelere ahidnâmeler verilerek onlarla barışçı ilişkiler kurulmuştu. Osmanlıların Avrupa ile ilişkilerinde eşitlik ilkesini tanımamaları sebebiyle bu dönemde yapılan antlaşmalar karşılıklı müzakere edilen metinler olmaktan ziyade Osmanlıların tek taraflı olarak ihsan ettikleri belgeler olarak görülmekteydi. Yapılan antlaşmalar geçici mütarekeler olarak görülse de bu antlaşmaların yenilenmeleri sebebiyle Osmanlı İmparatorluğu pratikte birçok devletle sürekli barış içinde yaşamaktaydı.⁹⁸

Osmanlıların mütekabiliyet ve eşitlik kavramlarına dayanan Avrupa devletler sisteminin dışında yer aldığı iddialarının bir diğer sebebi olarak bu kavramların Osmanlılar tarafından kabul edilmemesi gösterilmektedir. Avrupa devletlerinin eşitlik prensibi çerçevesinde karşılıklı müzakere esasına dayanan diplomasi anlayışına karşılık Osmanlılar kendine has siyasi ve diplomatik avantajları olan bir sistem olan tek taraflı diplomasi yaklaşımını tercih etmekteydiler.⁹⁹ Aynı şekilde Osmanlılar mütekabiliyet anlayışına da uzak durmuşlardı. Osmanlı İmparatorluğu yabancı ülkelere daimî elçiler göndermemekle birlikte, Osmanlı başkentinde daimî elçilerin bulunmasını bir nevi Osmanlı üstünlüğünün kabul edilmesi ve boyun eğme olarak algılamaktaydı. Bu sistemde birer rehine gözüyle bakılan yabancı elçiler kendi tebaalarının eylemlerinden sorumlu tutulurdu. İlişkilerin gerildiği dönemde elçi daha sıkı bir gözetim altına alınır ve dış dünya ile iletişimi sınırlanırdı. Savaş halinde ise genel uygulama elçinin sınırdışı edilmesi değil, düşman devletteki Osmanlı tebaasının güvenliğine karşılık bir rehine olarak görülen elçinin Yedi Kule zindanlarına kapatılmasıydı.¹⁰⁰

⁹⁸ A. Nuri Yurdusev, "The Ottoman Attitude toward Diplomacy", **Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?** Ed. A. Nuri Yurdusev, Palgrave Macmillan, 2004, s. 15-16.

⁹⁹ G. R. Berridge, "Diplomatic Integration with Europe Before Selim III", **Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?** Ed. A. Nuri Yurdusev, Palgrave Macmillan, 2004, s. 121 ve Yurdusev, "The Ottoman Attitude toward Diplomacy", s. 5-13.

¹⁰⁰ Berridge, "Diplomatic Integration with Europe Before Selim III", s. 118-120. Avrupa ülkelerinde rahatsızlık veren bir elçinin geri çağırılması istenebilir veya elçi sınırdışı edilebilirdi. Örneğin II. Felipe İngiltere'nin Madrid daimî elçisi olan John Man'a daha İspanya'ya ayak basar basmaz bir Protestan olarak Engizisyon'un geniş bir yargı sahasına sahip olduğu Katolik bir ülkede bulunduğunu

Osmanlılar İslâmi anlayış ve imparatorluk yapıları ile kendilerini Avrupa ülkelerinden üstün görmekte ve başta Kutsal Roma İmparatoru olmak üzere Avrupa hükümdarlarının evrensel hâkimiyet iddialarını reddetmekteydiler. Avrupa hükümdarları yazışmalarında yerleşik diplomatik anlayış çerçevesinde birbirlerine “kardeşim” veya “kuzenim” diye hitap ederek kendi aralarındaki eşitliği kabul etmekteydiler. Osmanlı diplomasi anlayışında padişah ile eşit sayılmayan Avrupa hükümdarları ancak sadrazama denk sayılmaktaydı. Osmanlı padişahının doğrudan dost hükümdarlara yazdığı nâme-i hümayunlarda bile bu üstünlük iddiası ve himaye havası hissedilmektedir. Osmanlılar kendilerine çeşitli sebeplerle yapılan ödemeleri haraç olarak görmekte ve ödeme yapan devletin haraçgüzâr olarak kendisine tâbi olduğunu iddia etmekteydi.¹⁰¹ Bu eşit görmeme hali ilk defa 1606 yılında imzalanan Zıttorok antlaşması ile değişmiş, Kutsal Roma hükümdarının “imparator” ünvanı ve Osmanlı padişahı ile eşitliği tanımak zorunda kalmıştı.¹⁰²

Osmanlı İmparatorluğu’nun XVIII. yüzyıl sonlarına kadar yabancı ülkelerde daimî elçilikler açmamış olması Osmanlıların diplomasiyi ihmal ettiği şeklinde bir algıya neden olmuştur. Osmanlılar her ne kadar yabancı ülkeler nezdinde daimî temsilciliklere sahip olmasalar da diplomatik görevler Sultan’ın olağanüstü ve geçici temsilcileri tarafından yerine getirilmiştir.¹⁰³ Osmanlılar imparatorluğun gücünü ve

hatırlatmış ve özellikle dini meselelerde hareketlerine dikkat etmesi yönünde kendisini uyarılmış. Buna karşılık İngiliz elçisi birçok taşkınlığının yanı sıra 1568 yılında İspanyolların da bulunduğu bir yemekte Papa aleyhine konuşmalar yapmış ve Papa’nın “ikiyüzlü küçük bir keşiş’ten başka bir şey olmadığını” söylecek kadar ileri gitmişti. Bunun üzerine II. Felipe Man her ne kadar “bir kazığa bağlanıp yakılmayı hak etse de” Kraliçe Elizabeth’ten onu geri çekmesini yoksa kendisini sınırdışı etmek zorunda kalacağını ifade etmişti. İngiliz elçisi önce İspanyol sarayından uzaklaştırılmış ve daha sonra Elizabeth tarafından geri çekilmişti. Bkz. “İngiltere’deki İspanya elçisi Guzman ve II. Felipe arasındaki yazışmalar”, Nisan-Mayıs 1568, **C.S.P. Spain (Simancas)**, II, no. 14, 19, 20, 21 ve 30.

¹⁰¹ Osmanlı sisteminde iki çeşit haraçgüzârlık olduğu görülmektedir. Birincisi Eflak, Boğdan ve Dubrovnik gibi devamlı olarak haraç ödeyen ve işlerinde özerk ancak Osmanlı himayesinde olan siyasi yapılarıdır. İkinci haraçgüzârlık statüsünde ise yaşanan savaşlar sonunda Osmanlıların geçici olarak haraç ödemeye zorladığı yabancı devletler yer almaktadır. Örneğin Kanuni Sultan Süleyman döneminde Habsburglar ellerinde tuttıkları Macar topraklarının bir kısmı için Osmanlı İmparatorluğu’na haraç ödemekteydiler. Bkz. Feridun Emecen, “Haraçgüzâr”, **DİA**, cilt 16. 1997, s. 90-92.

¹⁰² Yurdusev, “The Ottoman Attitude toward Diplomacy”, s. 21 ve Bülent Arı, “Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period”, **Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?** Ed. A. Nuri Yurdusev, Palgrave Macmillan, 2004, s. 41-42.

¹⁰³ Hükümdarın tahta çıkışını tebrik, onaylanan antlaşmaların teslimi, barış görüşmeleri, sınır düzenlemeleri, yabancı bir elçiye karşılık verilmesi veya dostça ilişkiler kurulması amacıyla olağanüstü elçiler gönderilebilirdi. Bkz. Arı, “Early Ottoman Diplomacy”, s. 48. Osmanlı İmparatorluğu’nun yabancı devletlere gönderdiği elçilerin bir listesi için bkz. Faik Reşit Unat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1992, s. 221-236.

görkemini temsil edecek olan bu elçilerin seçiminde titizlik göstermekteydiler. Bu kişilerin genellikle yabancı dil bilen ve daha önce Osmanlı bürokrasisinde görev yapmış olan kimselerden seçilmesine dikkat edilirdi.¹⁰⁴

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ülkeleri ile temaslarında İstanbul'da bulunan daimî elçilikler de önemli rol oynamışlardı. İstanbul'un fethinden itibaren başkentte bir Venedik bailosu olan Barteleme Marcello'nun daimî olarak ikametine izin verilmişti. Onu 1536 yılında Fransız daimî elçisi Jean de la Forêt takip etmiş¹⁰⁵, daha sonra İngiliz elçisi William Harborne (1583) ve Felemenk temsilcisi Cornelis Haga (1612) İstanbul'daki daimî elçiler arasında yerini almıştı.¹⁰⁶ İstanbul'da bulunan her daimî elçi kendisinden sonra gelen elçinin çalışmalarını engelleyerek kendi ülkesinin imtiyazlarını korumaya çalışmıştı. Mesela Venedik elçisi Fransızların bir ahidnâme almasına karşı çıkmış, 1580 yılında da Fransa elçisi İngilizlerin kendi bayrakları altında ticaret yapma hakkını almalarına engel olmaya çalışmıştı. Daha sonra ilk Felemenk elçisi Haga da benzer sorunlarla karşılaşmıştı. Elçiler arasında protokolde bir öncelik çekişmesi yaşanmasına rağmen Fransız elçisi Osmanlı makamları tarafından diğerlerinden üstün tutulmaktaydı.¹⁰⁷ Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa diplomasi sistemi içindeki ağırlığı diğer devletler tarafından da tanınmaktaydı. XVI. yüzyılda iyi bir büyükelçinin Yunanca ve Latince'nin yanı sıra bilmesi gereken yabancı diller arasında İtalyanca, Fransızca, İspanyolca, Almanca ve Türkçe gösterilmekteydi.¹⁰⁸

Erken modern dönemde oluşmakta olan Avrupa güç dengesi içinde kuşkusuz Osmanlı İmparatorluğu önemli bir yer tutmaktaydı.¹⁰⁹ Zira Osmanlılar XIV.

¹⁰⁴ Arı, "Early Ottoman Diplomacy", s. 48.

¹⁰⁵ Jensen, "The Ottoman Turks in Sixteenth Century French Diplomacy", s. 456-457.

¹⁰⁶ Berridge, "Diplomatic Integration with Europe Before Selim III", s. 117, Arı, "Early Ottoman Diplomacy", s. 39. İstanbul'daki ilk Fransız daimî elçisinin görevi Habsburglara karşı ittifakı koordine etmekti. Bkz. Garret Mattingly, **Renaissance Diplomacy**, New York, Dover Publications, 1988, s. 154-155.

¹⁰⁷ Arı, "Early Ottoman Diplomacy", s. 47 ve De Lamar Jensen, "The Ottoman Turks in Sixteenth Century French Diplomacy", **The Sixteenth Century Journal**, cilt XVI, No. 4, 1985, s. 466.

¹⁰⁸ Mattingly, **Renaissance Diplomacy**, s. 186.

¹⁰⁹ XVI. yüzyılda Avrupa güç dengesinin oluşumuna katkıda bulunan Osmanlılar aynı zamanda diplomatik kuralların ve uygulamaların gelişimine de etkiye bulunmuşlardı. Daniel Goffman'a göre İstanbul'da ikamet eden elçilere ahidnâmelerle sağlanan sınırötesi (extraterritorial) haklar Avrupa'da ancak XVII. yüzyılın sonlarında gündeme gelebilmişti. Bkz. Daniel Goffman, "Rönesans Devletleriyle Müzakere Etmek: Osmanlı İmparatorluğu ve Yeni Diplomasi", **Erken Modern Osmanlılar: İmparatorluğun Yeniden Yazımı**, ed. Virginia H. Aksan, Daniel Goffman, çev. Onur

yüzyıldan itibaren Avrupa sahnesinde faal olarak yer almakta ve devletlerin politikalarını etkilemekteydiler. Osmanlılar XV. yüzyılda İtalya Savaşları'nda ağırlıklarını hissettirmişler,¹¹⁰ XVI. yüzyılda yaşanan Habsburg-Valois mücadelesinde de Fransızları desteklemişlerdi. Her ne kadar V. Carlos Habsburg gücünü meşrulaştırmak için İslâm'ın ilerleyişine karşı Hristiyanlığın savunucusu rolünü üstlenmeye çalışsa da Avrupa'da birçok devlet asıl tehdidin imparatorun bizzat kendisinden geldiğini düşünmekteydi. 1525'te Pavia Savaşı'nda İspanyollar tarafından esir alınan I. François Habsburglara karşı Kanuni Sultan Süleyman'dan yardım istemişti. Fransa Kralı tarafından gönderilen ilk elçi Bosna'da öldürülmüş olsa da, ikinci elçi Jean Frangipani İstanbul'a ulaşmayı başarmış ve önemli temaslar kurulmuştu. Osmanlıların da Fransa ile yakınlaşmaya sıcak bakmaları ile birlikte ortaya çıkan Habsburg karşıtı ittifak XVI. yüzyılın ilk yarısında Avrupa diplomatik sisteminde önemli bir ağırlık oluşturmuştu.¹¹¹ Fransa kralı I. François 1532 yılında Venedik elçisine Habsburglara karşı diğer devletlerin bağımsızlıklarının teminatı olarak gördüğü Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü olmasını tercih ettiğini itiraf etmekteydi. Osmanlılar da Habsburglara karşı Fransızları destekleyerek bir denge politikası takip etmişler ve verdikleri ahidnâmelerle Avrupa dünyasını bölünmüş durumda tutmayı amaçlamışlardı.¹¹²

Osmanlı İmparatorluğu XVI. yüzyılın ikinci yarısında Fransa ve Venedik'le diplomatik ilişkilere büyük önem vermekteydi. Bu iki devletin Osmanlı-İspanya mücadelesinde mümkünse Osmanlı tarafına çekilmeleri, ya da tarafsız kalmalarını sağlamak temel amaçtı. XVI. yüzyılın ilk yarısında Habsburglarla mücadelede

Güneş Ayas, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011, s. 90, 102 ve Yurdusev, "The Ottoman Attitude toward Diplomacy", s. 25-26.

¹¹⁰ İtalya üzerinde artan Fransız etkisine karşı Napoli ve Papalık Sultan'la müzakereler yürütmüşlerdi. 1495 yılında Fransızlara karşı İkinci Kutsal İttifak imzalandığı esnada II. Bayezid'in elçisi de gözlemci olarak törende yer almaktaydı. Bkz. Yurdusev, "The Ottoman Attitude toward Diplomacy", s. 21-22, Sertuğ Galip İnan, "1494-1559 İtalyan Savaşları ve Osmanlı Devleti'nin Bu Savaşlara Katılması", **History Studies: International Journal of History**, cilt 4, sayı 2, 2012, s. 169-196 ve Goffman, "Rönesans Devletleriyle Müzakere Etmek", s. 88-89.

¹¹¹ Mattingly'ye göre Mohaç'taki Türk zaferi Pavia'ya bir cevap niteliğindeydi. Bkz. Mattingly, **Renaissance Diplomacy**, s. 152 ve Jensen, "The Ottoman Turks in Sixteenth Century French Diplomacy", s. 452-453.

¹¹² John H. Elliott, "Ottoman-Habsburg Rivalry: The European Perspective", **Süleyman the Second and His Time**, ed. Halil İnalcık ve Cemal Kafadar, İstanbul, The Isis Press, 1993, s. 154, Yurdusev, "The Ottoman Attitude toward Diplomacy", s. 22-23 ve Halil İnalcık, **Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – I**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s. 149-151.

önemli rol oynayan ve Osmanlı donanmasına Batı Akdeniz’de güvenilir limanlar sağlayan Fransa ittifakı 1559 yılında imzalanan ve İspanya-Fransa savaşını sona erdiren Cateau-Cambrésis antlaşması ile geçerliliğini yitirmişti. Bu tarihten sonra Fransa’nın Osmanlılarla Batı Akdeniz’deki yakın askeri iş birliği sona ermiş, ilişkilerin ekonomik ve ticari boyutu ön plana çıkmaya başlamıştı.¹¹³

1559 sonrası dönemde Fransa Osmanlı-İspanya rekabetinde görünürde tarafsız kalmakla birlikte, gizli bir şekilde Osmanlılara yardım etmeye devam etmekteydi. Mart 1560’da Fransa kralı II. François’in huzuruna çıkan bir Cezayir elçisi getirdiği çeşitli hediyelerin yanı sıra Kanuni Sultan Süleyman’dan bir mektup taşımaktaydı. Bu mektupta Sultan Fransa ile geçmiş dostluğu hatırlatarak bu durumun değişmemesi için dua ettiğini ifade etmekteydi. Bununla beraber Fransa’nın İspanya ile bir ittifak içinde olduğu ve Cezayir’e karşı gerçekleştirilecek bir seferde İspanya’ya yardım edeceği söylentileri Osmanlı tarafında rahatsızlığa sebep olmuştu. Sultan Fransa Kralı’na Cezayir’in Osmanlı koruması altında olduğunu hatırlatarak, Fransa’nın tarafsız kalması gerektiğini belirtmişti.¹¹⁴ Hediye olarak altı at, birkaç köpek ve kuş getiren elçiye bir miktar para ve elbise verilmiş, Fransa’nın İspanya kralı ile imzalanan antlaşmayı ihlal etmeden Osmanlılar ile dostluğun devam ettirilmesi arzusunda olduğu ifade edilmişti. Elçi bir miktar top barutu ve gülle istediğinde de Fransızlar bu talebi karşılamayı kabul etmişlerdi. Marsilya’ya Cezayir elçisinin isteklerinin gizlice karşılanması için emirler gönderilmiş, bu durumdan İspanya elçisinin haberinin olmamasına dikkat edilmesi hatırlatılmıştı.¹¹⁵

Hristiyan dünyasının Osmanlılara karşı birlikte mücadele etmesini arzu eden İspanya Fransa kralından da destek beklemekteydi. 1560 yılında Cerbe’de İspanyol donanmasının büyük bir yenilgiye uğradığı haberi üzerine II. Felipe önde gelen

¹¹³ Jensen, “The Ottoman Turks in Sixteenth Century French Diplomacy”, s. 459-460, Colin Imber, “The Navy of Süleyman the Magnificent”, **Archivum Ottomanicum**, VI, 1980, s. 223 ve Halil İnalcık, “Avrupa Devletler Denge Sistemi ve Osmanlı-Fransız İttifakı, 1525-44: Barbaros Hayreddin Paşa Fransa’da”, **Muhteşem Süleyman**, ed. Özlem Kumrular, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2007.

¹¹⁴ “Fransa’daki Venedik elçisi Giovanni Michiel’den Doç’a ve Senato’ya”, 28 Mart 1560, **C.S.P. Venice**, VII, no. 141. 1559 yılında imzalanan barış antlaşması ile Fransa’nın İspanya ile yakınlaşması ihtimali Osmanlı tarafında tedirginliğe sebep olmuştu. Temmuz 1559’da Cezayir Beylerbeyine gönderdiği bir fermânda Mesina limanında toplanan İspanyol donanmasına 40 kadar Fransız gemisinin de katılmasının beklendiğini bildirmekteydi. Bkz. BOA, **MD**, 3, h. 139.

¹¹⁵ “Fransa’daki Venedik elçisi Giovanni Michiel’den Doç’a ve Senato’ya”, 13 Nisan 1560, **C.S.P. Venice**, VII, no. 149.

devlet adamlarıyla görüşmelerde bulunmuş, İspanya ve Sicilya kıyılarının savunması için hızlı bir şekilde elde kalan kadırgaların biraraya getirilmesi emredilmişti. 2 Haziran 1560'da Venedik elçisi Paulo Tiepolo Doç'a gönderdiği raporunda İspanya, Napoli, Savoy, Cenova ve Floransa gemilerine ek olarak Fransa kralından da kadirga filosunun isteneceğini yönündeki söylentileri paylaşılmaktaydı.¹¹⁶ Tiepolo 8 Haziran'daki raporunda ise Fransa kadırgalarının henüz istenip istenmediği konusunda kesin bir bilgisi olmadığını ama Marsilya'da kadirga sahiplerinin gemilerini İspanya kralına satabileceklerini ifade etmekteydi.¹¹⁷ Fransa'da bulunan Venedik elçisi Giovanni Michiel de 22 Haziran tarihli mektubunda İspanya temsilcisine Fransa kadırgalarını isteme yönünde bir emir gelmediği, İspanyolların böyle bir talimat beklemediklerini yazmaktaydı. Zira II. Felipe bu kadırgaların kendisine sağlayacağı hizmetlerden çok Fransa tarafından verilebilecek muhtemel bir red cevabından çekinmekteydi. Fransa tarafında ise henüz Cerbe yenilgisinden dolayı genel bir üzüntü ifadesinden başka bir hareket yoktu.¹¹⁸ Neticede Cerbe yenilgisinin yaşandığı günlerde Fransız filosunun istenmesi düşünüldüğü ancak bu düşüncenin hayata geçirilmediği anlaşılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerinin bozulmasını istemeyen Fransızlar da ancak Cerbe'ye olası bir yardım harekâtı tamamen gündemden kalktıktan sonra İspanya'ya kadirga ve asker teklifinde bulunmuşlardı.¹¹⁹

Cerbe Savaşı'nda birçok Fransız'ın İspanya tarafında savaşıması Osmanlıların tepkisiyle karşılanmıştı. İstanbul'daki Fransız temsilcisi bu kişilerin kralıyla hiçbir ilgisi olmayan avâm takımı olduğunu ve Fransız gemilerinin kesinlikle İspanyollara destek sağlamadıkları konusunda Osmanlılara güvence vermektedir.¹²⁰ Savaşın

¹¹⁶ İspanya'nın İskoçya meselesinde verdiği desteğe karşılık olarak görülen bu talebin Fransa tarafından reddedilemeyeceği düşünülmekteydi. Bkz. "İspanya'daki Venedik elçisi Paulo Tiepolo'dan Doç'a ve Senato'ya.", 2 Haziran 1560, **C.S.P. Venice**, VII, no. 166.

¹¹⁷ "İspanya'daki Venedik elçisi Paulo Tiepolo'dan Doç'a ve Senato'ya.", 8 Haziran 1560, **C.S.P. Venice**, VII, no. 169.

¹¹⁸ "Fransa'daki Venedik elçisi Giovanni Michiel'den Doç'a ve Senato'ya.", 22 Haziran 1560, **C.S.P. Venice**, VII, no. 175.

¹¹⁹ 25 Haziran'da Tiepolo Fransa elçisinin Kralı'nın emri ile Marsilya'daki kadırgaları ve ihtiyaç duyulan diğer şeyleri II. Felipe'ye vermeyi teklif ettiğini yazmaktaydı. Bkz. "İspanya'daki Venedik elçisi Paulo Tiepolo'dan Doç'a ve Senato'ya", 25 Haziran 1560, **C.S.P. Venice**, VII, no. 176 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 982-983.

¹²⁰ Bununla birlikte bu kişilerin resmi Fransız askerlerinden ziyade gönüllüler, paralı askerler ve St. Jean Tarikatı mensupları olmaları muhtemeldir. Bkz. J. W. Zinkaisen, **Osmanlı İmparatorluğu**

sonra Fransa Kralı II. François Sultan Süleyman'a bir mektup gönderip iki devlet arasındaki dostluğa binaen Fransız esirlerin serbest bırakılmasını istemişti. Buna karşılık Sultan Süleyman Kasım 1560'da II. François'e gönderdiği nâme-i hümayun'da bu kişilerin Osmanlı topraklarında haksız yere alıkonulan kişiler olsalar derhal serbest bırakılacaklarını, ancak bu Fransızların kendilerine karşı savaşta esir alındıklarını ve bu sebeple serbest bırakılmalarının söz konusu olamayacağını bildirmekteydi. Bununla birlikte Sultan iki devlet arasındaki ilişkilerin bu olaydan etkilenmeyeceğini ve dostluğun devam edeceğini vurgulamaktaydı.¹²¹

1565 Malta Kuşatması esnasında da Fransa açık bir şekilde destek vermekten kaçınsa da Osmanlı taraftarı bir politika izlemişti. Mayıs ayında Osmanlı donanması Malta kuşatması için harekete geçtiği zaman İspanyol donanma komutanı Don García de Toledo "En Hristiyan Kral" ünvanı taşıyan Fransa kralı'ndan kadırga filosunu istemeyi teklif etmiş ancak bu öneri II. Felipe tarafından uygun bulunmamıştı.¹²² Kuşatma devam ederken Türk elçileri zaman zaman Fransa'da temaslarda bulunmaktaydılar. İngiltere'deki İspanya elçisi Guzmán de Silva Turgut Reis tarafından gönderilen bir elçinin Fransa Kralı'dan borcu olan 15.000 crown'u istediği yönündeki haberleri aktarmaktaydı. Malta kuşatması devam ederken Hristiyan bir ülkenin Türk elçisini kabul etmesi İspanya'ya pek de sıcak bakmayan İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth tarafından bile, en azından görünüşte, kınanmıştı.¹²³ Temmuz 1565 tarihli bir mektupta Gonzalo Perez Don García de Toledo'ya Fransa Kralı ile görüşmek için 50 süvarinin eşlik ettiği bir Türk elçisinin geldiğini haber vermekteydi. Türk elçisinin donanmanın kışlaması için liman, cephane ve levazımat

Tarihi, cilt II, çev. Nilüfer Epçeli, çev. kont. Kemal Beydilli, ed. Erhan Afyoncu, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2011, s. 657-658.

¹²¹ BOA, MD. 3, h. 1622.

¹²² "II. Felipe'den Don García de Toledo'ya", 22 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 161. Osmanlı denizgücüne karşı koyabilmek için Toledo'nun Fransız kadırgalarının istenmesi meselesini Malta kuşatması başladıktan sonra tekrar gündeme getirdiği anlaşılmaktadır. Bununla beraber II. Felipe'nin bu meselede olumsuz tutumu devam etmekteydi. Bkz. "II. Felipe'den Don García de Toledo'ya", 10 Haziran 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 188.

¹²³ Kraliçe Silva'ya böylesi bir dönemde Hristiyan prenslerin majestelerini yalnız bırakmalarından dolayı duyduğu üzüntüyü paylaşmıştı. Bkz. "İngiltere'deki İspanya elçisi Guzman de Silva'dan II. Felipe'ye", 13 Temmuz 1565, **C.S.P. Spain (Simancas)**, I, no. 308. Kraliçe Elizabeth İspanya elçisine Osmanlıların İspanyol filosuna karşı muazzam güce sahip olduklarını duyduğunu, barışı sağlamak için gerekirse Büyük Türk'ün oğlu Bayezid'le evlenebileceğini bile ifade etmekteydi. Bkz. "İngiltere'deki İspanya elçisi Guzman de Silva'dan II. Felipe'ye", 6 Ağustos 1565, **C.S.P. Spain (Simancas)**, I, no. 313.

isteyeceği düşünülüyordu. Osmanlıların kendilerine karşı bir donanma gönderdikleri bir dönemde Fransızların bir Türk elçisini kabul etmeleri İspanyolları oldukça rahatsız etmişti. Her ne kadar Fransızlar eğer elçi İspanya'nın çıkarları aleyhine bir iş için geldiyse kendisiyle görüşmeyecekleri konusunda İspanyollara güvence verseler de İspanyolların kuşkularını dindirememişlerdi. Bu gelişmelere ek olarak Fransa Kralı Malta'ya gidebilmek için kendisinden gemi isteyen St. Jean Şövalyelerini geri çevirmişti. Bunun üzerine şövalyeler İspanya'ya başvurmuşlar ve II. Felipe kendilerine iki kadirga verilmesini emretmişti.¹²⁴

İnebahtı Savaşı döneminde de Fransa'nın tarafsızlık politikası devam etmekteydi. Osmanlıların 1570 yılında Kıbrıs'a saldırımları üzerine İspanya, Venedik ve Papalık arasında oluşturulan Kutsal İttifak'a Fransa'nın da dâhil edilmesi için Papa V. Pius büyük çabalar sarfetmiş ancak Fransa Kralı IX. Charles Osmanlılarla arasını bozabilecek her türlü girişimden uzak durmayı tercih etmişti. Venedik Fransa'yı ittifaka katılmaya davet ettiği zaman Fransızlar bu sefer de 10 yıl süren yıpratıcı iç savaşı bahane ederek bu teklifi reddetmişlerdi. Fransa İnebahtı'dan sonra İspanya'nın savaşta yalnız kalması için Venedik-Osmanlı barış görüşmelerinde arabuluculuk yapmıştı.¹²⁵

Hem Osmanlılar hem de İspanyollar bir denizgücü olarak Venedik'in Akdeniz'deki mevcut dengeleri değiştirebileceğinin farkındaydılar. Osmanlı İmparatorluğu XVI. yüzyıl boyunca ciddi bir kadirga filosuna sahip olan Venedik Cumhuriyeti'nin Akdeniz'deki mücadelede İspanya'ya destek vermemesine ve tarafsız kalmasına gayret etmişti. İspanyol donanması tek başına Osmanlı denizgücüne bir tehdit oluşturamazdı ancak Venedik'in dâhil olacağı bir ittifak bu durumu değiştirebilirdi. Osmanlılar Venedik'e Doğu Akdeniz'deki ticari ilişkilerini güçlendirecek ahidnâmeler vererek Osmanlı karşıtı ittifaklardan uzak tutmaya çalışmışlardı. Buna karşılık İspanyol Habsburgları da Akdeniz'de Osmanlılara karşı Hristiyan davasının savunulmasında Venedik'in kendi taraflarında yer alması için baskı yapmaktaydılar. 1560 Cerbe yenilgisi üzerine donanma gücünün yeniden

¹²⁴ “Gonzalo Perez'den Don García de Toledo'ya”, 19 Haziran 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 230-231 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1024-1025.

¹²⁵ Zinkaisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, II, s. 664-665.

oluşturmaya çalışan İspanya’da Venedik’ten de yardım istenmesi düşünülmüştü.¹²⁶ Tiepolo Cerbe yenilgisi ile ilgili olarak II. Felipe’ye üzüntülerini ifade etmiş, Türk donanmasının hareketleri ile ilgili bütün haberlerin Venedik, Roma ve Milan’daki yabancı elçilere iletildiğini ve tavsiyeler verildiğini söylemişti.¹²⁷ Venedik 1540-1570 arasındaki 30 yıllık dönemde Osmanlı-İspanya çatışmalarında dikkatli bir tarafsızlık politikası takip etmiş, ancak her iki tarafa da istihbarat sağlamaya devam etmişti. Venedik Cumhuriyeti’nin bu iki büyük imparatorluk arasında korumaya çalıştığı hassas denge ve tarafsızlık politikası 1570 yılında Osmanlıların Kıbrıs’a saldırımları üzerine değişmiş ve Venedik İspanya ve Papalık ile birlikte Osmanlı karşısı Kutsal İttifak’ta yer almıştı.¹²⁸

1558 yılında bir Protestan olan I. Elizabeth İngiltere tahtına çıkmasıyla Katolik dünyası önemli bir darbe almıştı. Saltanatının ilk yıllarında Elizabeth önceki Kraliçe Mary’nin kocası ve İngiltere kral naibi olan II. Felipe ile ilişkilerinin dengeli olmasına dikkat etmekteydi.¹²⁹ Buna karşılık I. Elizabeth’in tahtını güvence altına almaya çalıştığı ilk yıllarında bile Katolik dünyasına mesafeli olduğu hissedilmekteydi. 1558-1580 arası yıllar İspanya ile İngiltere ilişkileri bakımından açık bir çatışmanın yaşanmadığı, bir nevi “Silahlı Tarafsızlık” dönemi olarak görülebilir. Londra’da bulunan İspanya elçisi Piskopos Álvaro de la Quadra 1563 yılında II. Felipe’nin emriyle Vehrân’daki (Oran) Türk kuşatmasının kaldırıldığını Kraliçe’ye haber verdiğini, Kraliçe’nin de bu zaferden dolayı kendilerini tebrik ettiğini ifade etmekteydi. Bununla birlikte Quadra II. Felipe’ye “*bu tebriğin ne kadar*

¹²⁶ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 986-987. Venedik elçisi Paulo Tiepolo bazı kişilerin kendisine yaklaşarak Cerbe felaketinin yaralarını sarmak için Venedik’in de İspanya’ya yardımcı olup olamayacağını sorduklarını ifade etmektedir. Tiepolo Venedik’in İspanya’nın çıkarları için barışı bozup Sultan Süleyman’a savaş ilan edemeyeceğini belirterek bu umutları ortadan kaldırdığını ifade etmektedir. Bkz. “İspanya’daki Venedik elçisi Paulo Tiepolo’dan Doç’a ve Senato’ya”, 2 Haziran 1560, **C.S.P. Venice**, VII, no. 166.

¹²⁷ “İspanya’daki Venedik elçisi Paulo Tiepolo’dan Doç’a ve Senato’ya”, 8 Haziran 1560, **C.S.P. Venice**, VII, no. 169.

¹²⁸ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1078-1080.

¹²⁹ Eşi Mary’nin 1558’de ölümünden sonra II. Felipe İngiltere’nin Habsburg yörüngesinde tutulması için çalışmış ve hatta yeni tahta çıkan I. Elizabeth’le evliliği bile gündeme gelmişti. Felipe İngiltere’de Protestanlığın güçlenmesinden rahatsız olmakla birlikte bu konuda yapabileceği fazla birşey yoktu. 1559 yılında Fransızlarla bir barış yapılmasına rağmen Akdeniz’de Osmanlı gücü İspanyol hakimiyetini hala tehdit etmekteydi. Bu nedenle Felipe İspanya’ya dönerek saltanatının başında bütün enerjisini ve kaynaklarını Akdeniz’in savunmasına harcamak zorunda kaldı. Osmanlı tehdidi olmasa II. Felipe büyük ihtimalle İngiltere’deki gelişmelerle çok daha yakından ilgilenebilecek ve muhtemelen Protestanlığın bu kadar güçlenmesine imkân tanımayacaktı. Bkz. Colin Martin, Geoffrey Parker, **The Spanish Armada**, Manchester University Press, 1999, s. 57-59.

samimi olduğu bilemediğini çünkü bu insanların büyük ölçüde Mağribilerin Majestelerini küçük düşürmesine güvendiklerini” söyleyerek fikirlerini belirtmekteydi.¹³⁰ Quadra’dan görevi devralan İspanyol elçi de benzer gözlemlerde bulunmuştu. Don Diego Guzmán de Silva 1566 yılında II. Felipe’ye gönderdiği raporunda Türklere karşı Hristiyanların başarısı için ayinler düzenlenmesini emreden İngiltere Kraliçesi Elizabeth’in içten davranmadığını düşündüğünü belirtmekteydi. Guzmán “*Eminim bu sapkınlar ortak bir düşman olmasına rağmen Türklerin başarılarını arzu ediyorlar...*” diyerek kanaatini ifade etmişti.¹³¹

İngiltere’de Protestanlığın hâkim olması, Katoliklerin baskı altına alınması ve Avrupa genelinde Protestan hareketlerin desteklenmesi I. Elizabeth ile II. Felipe arasında gerilimi tırmandırmaktaydı. Türklerin dini hoşgörülerini İngiliz ve İspanyollar arasındaki dini ihtilaflarda da bir sav olarak kullanılmıştı. II. Felipe 1564 yılında göreve başlayan Londra elçisi Silva’ya Katoliklerin kiliselerinde ayinlerini özgürce yerine getirebilmeleri için çalışmasını emretmekteydi. II. Felipe elçisine “*bu konuda gerekirse Türklerin bile kendi topraklarında yaşayan Hristiyanların kendi istedikleri şekilde ibadet etmelerine izin verdiklerini*” söyleyebileceğini belirtmekteydi.¹³² Buna karşılık Kraliçe Elizabeth de İspanyol elçisine “*Burada Türkler veya Mağribiler gibi yaşadığımız düşünülmemeli, Katoliklerle çok az konuda ayrılıyor*” diyerek İspanyolların rahatsızlıklarını teskin etmeye çalışmıştı.¹³³

İngiliz-İspanyol ilişkilerinde bir diğer önemli gerilim konusu İngiliz tüccar ve girişimcilerin İspanya’nın Yeni Dünya ile ticaret tekeli tanınamaması ve bu yasağı delerek ticari seferler ve akınlar gerçekleştirmeleriydi. 1570’lere doğru başta Sir Francis Drake olmak üzere İngiliz korsanlarının Kraliçe’nin de üstü kapalı desteği ile İspanya ile Yeni Dünya arasındaki ticareti hedef almaları ilişkilerin hızla

¹³⁰ “İngiltere’deki İspanya elçisi Quadra’dan II. Felipe’ye”, 17 Haziran 1563, **C.S.P. Spain (Simancas)**, I, no. 238.

¹³¹ “İngiltere’deki İspanya elçisi Guzman de Silva’dan II. Felipe’ye”, 5 Ekim 1566, **C.S.P. Spain (Simancas)**, I, no. 384.

¹³² “II. Felipe’den Guzman de Silva’ya talimatlar”, 19 Ocak 1564, **C.S.P. Spain (Simancas)**, I, no. 244.

¹³³ “İngiltere’deki İspanya elçisi Guzman de Silva’dan II. Felipe’ye”, 26 Nisan 1565, **C.S.P. Spain (Simancas)**, I, no. 296 ve 28 Ocak 1566, no. 335.

bozulmasına sebep olmuştu.¹³⁴ Akdeniz cephesinde Osmanlı karşıtı Kutsal İttifak'ın temellerinin atıldığı 1570 yılında ise artık açık bir şekilde İspanyol gemilerini hedef alan İngilizlere karşı II. Felipe eyleme geçmeye karar verdi. Gündeme gelen seçenekler İngiltere'nin istilası, Fransızlarla ortak bir işgal harekâtı ve İrlanda'ya saldırı planlarıydı.¹³⁵ Akdeniz'de Osmanlı tehdidi ile meşgul olan İspanyollar Elizabeth'i devirmek için planlanan komplolara destek verirken¹³⁶ İngilizler de mümkün olan her fırsatta İspanyolların düşmanlarını destekleyerek onları başka cephelerde meşgul etmeye çalışmışlardı. İspanyol elçi Guerau de Espés'e göre İngiliz hükümetinde Morisko İsyanına (1568-1570) destek sağlanması planları yapılmaktaydı. İngilizler isyana Fas aracılığı ile silah, gemi ve malzeme sağlamayı düşünmüşler, Mağribîleri gemilerle İspanya'ya taşımayı ve onlara ödeme yapmayı planlamışlardı. Buna ek olarak İngilizler Türklerin de isyana destek için büyük bir donanma ile İspanya'ya gelecekleri beklentisi içindeydiler.¹³⁷

İngiltere Avrupa'da her fırsatta Protestanları destekleyerek Katolik Kilisesi'nin savunucusu konumda olan İspanyol Monarşisi'ne meydan okumaktaydı. II. Felipe'nin Fransa'daki iç savaşta Protestanlara karşı Katolik Ligi destekleme kararına karşılık olarak Elizabeth de Felemenk isyancılarla 1585 yılında Nonsuch Antlaşmasını imzalayarak para, silah ve asker sağlama sözü vermişti.¹³⁸ 1585 yılında

¹³⁴ 1562 yılında daha önce Kanarya adaları ile ticaret yapan John Hawkins Yeni Dünya'ya köle götürmenin kârlı bir iş olacağını düşünmüş ve İspanyol otoritelerinden izin almadan ilk seferini gerçekleştirmişti. İlk seferin başarısı üzerine 1564-5 yılında girişimin tekrarlanmasına karar verilmiş ve bu sefer Kraliçe Elizabeth de yatırımda bulunmuştu. Hawkins'in 1567 yılındaki üçüncü seferinde ise İngilizleri korsan olarak gören İspanyol filosu ile çatışmaya girilmiş ve İngiliz filosu yenilgiye uğratılmıştı. Bkz. Martin ve Parker, **The Spanish Armada**, s. 59-61.

¹³⁵ Alba Dükü geniş çaplı askerî harekâtların muazzam kaynaklara ihtiyaç duyacağını belirterek, şimdilik sadece İngiltere ve İrlanda'da Kraliçe Elizabeth'in yönetiminden rahatsız olan Katoliklerin desteklenmesini tavsiye etmekteydi. Bkz. Martin ve Parker, **The Spanish Armada**, s. 63-64.

¹³⁶ Elizabeth'e karşı İspanyolların destek verdiği en ünlü girişim 1571 yılındaki "Ridolfi komplosu" idi. Bununla birlikte İngiltere'deki Katoliklerin ayaklanmasına bir istila kuvveti ile destek verilmesini içeren plan başarısız olmuştu. 1572 yılında ise hem Alçak Ülkeler'deki huzursuzluklar hem de Osmanlı denizgücünün İnebahtı yenilgisi sonrası beklenmedik bir hızla toparlanması II. Felipe'yi İngiltere'ye karşı doğrudan bir harekâta girişmekten alıkoymuştu. Bkz. Martin ve Parker, **The Spanish Armada**, s. 64-66.

¹³⁷ "İngiltere'deki İspanya elçisi Guerau de Espés'den II. Felipe'ye", 18 Haziran 1570, **C.S.P. Spain (Simancas)**, II, no. 190.

¹³⁸ Kraliçe Elizabeth yönetimdeki İngiltere Ağustos 1585 tarihli Nonsuch Antlaşması ile İspanyollara karşı mücadele eden Felemenk isyancıları 6.350 piyade ve 1.000 süvari bulundurmaya ve İspanya'ya karşı savaşın masraflarının dörtte birini ödemeyi taahhüt etmekteydi. Bkz. Geoffrey Parker, "Spain, Her Enemies and the Revolt of the Netherlands 1559-1648" **Past & Present**. No. 49. (Kasım 1970), s. 89.

II. Felipe önde gelen danışmanlarından Don Juan de Zúñiga'ya İspanyol Monarşisi'ni tehdit eden stratejik sorunlar hakkında kapsamlı bir rapor hazırlamasını emretti. Zúñiga raporunda dört büyük düşman güç sıralamaktaydı: Türkler, Fransızlar, İngilizler ve Felemenkler. Zúñiga'ya göre Türkler İran'la savaşta olduğu için Akdeniz'deki kuvvetlerin savunmada kalması yeterli olacaktı. Fransa'da Protestanlara karşı Katolik ligi desteklenmeye devam edilmeliydi. Böylece geriye İngiltere ve Felemenkler kalmaktaydı. Uzun süredir uğraşılan Felemenk isyanı Protestan İngiltere'nin desteği ile bağlantılıydı.¹³⁹

İngiltere her ne kadar İspanya'ya karşı Osmanlıların önemli bir ağırlığı olduğunu kabul etse de 1578 yılında William Harborne İstanbul'a gönderilmesine kadar iki ülke arasında doğrudan bir temas kurulmamıştı. İngiliz gemileri Fransız bandırası altında Osmanlı sularında faaliyet göstermekteydiler. Harborne'un görevi Osmanlı İmparatorluğu ile doğrudan ticari ilişkiler kurup, İngiliz gemilerinin kendi bayrakları altında ticaret yapmaları için izni almak ve İspanya'ya karşı bir ittifak için zemin aramaktı.¹⁴⁰ Harborne Divân'la ilk temasları sonucu ancak Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'dan Kraliçe'ye hitaben bir mektup alabilmeyi başarmıştı. Harborne sadrazamla görüşmesinde İspanya'nın Portekiz'i ve denizaşırı kolonilerini ele geçirdiği takdirde Osmanlıların maruz kalabilecekleri tehlikeler hakkında bilgi vermiş ve İngiltere'nin İspanya'ya karşı güçlü ve güvenilir bir müttefik olacağını da ifade etmişti. Harborne'un Fransız himayesinden çıkarak Osmanlı İmparatorluğu ile doğrudan ticari ilişkiler kurma çabalarından rahatsız olan Fransa elçisi Germigny bu çalışmalara engel olmaya çalışmıştı.¹⁴¹

Fransa elçisinin ve Kapudan Paşa'nın aksi yöndeki girişimlerine rağmen Harborne Sokullu Mehmed Paşa'nın da yardımıyla 1580 yılında bir ahidnâme ve

¹³⁹ Geoffrey Parker, "The Making of Strategy in Habsburg Spain: Philip II's "Bid for Mastery" 1556-1598", **The Making of Strategy: Rulers, States and War**, ed. W. Murrey, M. Knox, A. Berstein, Cambridge, 1994, s. 137-139.

¹⁴⁰ Arthur Leon Horniker, "William Harborne and the Beginning of Anglo-Turkish Diplomatic and Commercial Relations", **The Journal of Modern History**, cilt 14, no. 3, Eylül 1942, s. 289-290.

¹⁴¹ Germigny İngilizlerden pek haz etmeyen Kapudan Kılıç Ali Paşa ile görüşmesinde İngiltere'nin çok uzakta olduğu ve Akdeniz'de herhangi bir fayda sağlayabilecek kadirgalara ve gemilere sahip olmadığını ifade etmişti. Buna karşılık Fransa himayesindeki İngiliz tüccarlar elinden alınırsa Fransa kralının itibarı büyük zarar görürdü. Fransız elçinin ısrarları sonucu Kılıç Ali Paşa bu meselede sadrazam üzerindeki nüfuzunu kullanmayı vadedmişti. Bkz. Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, III, s. 300-303.

Sultan III. Murad'dan Kraliçe'ye hitaben bir mektup almayı başarmıştı. Bu antlaşmanın en önemli maddesi İngilizlere artık Fransız bandırası altında değil, kendi bayrakları altında ticaret özgürlüğü verilmesiydi. Bununla beraber bu ilk ahidnâme Germigny'nin çabaları sonucu Sultan tarafından geri çekildi. 1580 yılında Harborne Sultan'ın mektubu ile birlikte İngiltere'ye döndü.¹⁴² İngiliz-Osmanlı diplomatik temasları İspanyollar tarafından kaygıyla takip edilmekteydi. Londra'da bulunan İspanyol elçi Don Bernardino de Mendoza 12 Kasım 1580 tarihli mektubunda İstanbul'dan İtalyan asıllı olduğu anlaşılan bir mühtedinin elçi olarak Kraliçe'ye geldiğini yazmaktaydı. Sultan'dan bir mektup getiren bu elçinin temel görevinin Kraliçe'ye dostluk önererek, iki ülke arasında bir ticaret antlaşması düzenlenmesi için İstanbul'a temsilcilerinin gönderilmesini istemek olduğu düşünülmekteydi. Türk elçisi aynı zamanda Kraliçe'nin Portekizlilere yardım ederek ülkelerinin İspanyolların eline geçmesini önlemeye çalışmasını istemekteydi.¹⁴³ Mendoza Türk elçisinin bununla da yetinmeyerek Felemenk isyancıların lideri olan Prens Orange'ı görmeye gittiğini yazmaktaydı.¹⁴⁴ Mendoza İngilizlerin Berberi korsanlara silah ve cephane satmalarının yanı sıra artık Levant ile de ticarete başladıklarını rapor etmekteydi. İngilizler Türklere kalay ve diğer yasak malları satmaktaydılar.¹⁴⁵ Osmanlılar savaş sanayinde gerçekten de İngiliz kalayı, çelik ve kurşun gibi hammaddelere ihtiyaç duymaktaydı. Mendoza bu ticaretin İngilizler için çok kârlı olduğunu çünkü top dökümünde ve askeri sanayide kalay ve kurşuna büyük ihtiyaç duyan Türklerin bu hammaddeler karşılığında neredeyse ağırlıklarına denk altın verdiklerini ifade ediyordu.¹⁴⁶

¹⁴² Kraliçe I. Elizabeth ve III. Murad arasındaki yazışmalar Sultan'ın vefatına kadar devam etmişti. Bkz. Rayne Allinson, **A Monarch of Letters: Royal Correspondence and English Diplomacy in the Reign of Elizabeth I**, Palgrave-Macmillan, 2012, s. 131-151.

¹⁴³ "İngiltere'deki İspanyol elçisi Bernardino de Mendoza'dan II. Felipe'ye", 13 Kasım 1580, **C.S.P. Spain (Simancas)**, III, no. 52 ve 4 Mayıs 1581, **CSP Spain (Simancas)**, III, no. 86.

¹⁴⁴ "İngiltere'deki İspanyol elçisi Bernardino de Mendoza'dan II. Felipe'ye", 11 Aralık 1580, **C.S.P. Spain (Simancas)**, III, no. 57.

¹⁴⁵ "İngiltere'deki İspanyol elçisi Bernardino de Mendoza'dan II. Felipe'ye", 9 Ocak 1581, **C.S.P. Spain (Simancas)**, III, no. 59.

¹⁴⁶ İngiliz-Osmanlı ticareti için Akdeniz ve Kuzey yolu olmak üzere iki güzergâh vardı. Akdeniz yolu Cebelitarık ve İtalya üzerinden geçiyordu ve hem vergi yükü hem de İspanya'nın kontrolünde olması sebebiyle İngilizler alternatif bir güzergâh aramışlardı. İspanyol topraklarına uğramak istemeyen İngilizler için Almanya ve Lehistan üzerinden geçen Kuzey rotası gündeme gelmişti. Bkz. "İngiltere'deki İspanyol elçisi Bernardino de Mendoza'dan II. Felipe'ye", 15 Mayıs 1582, **C.S.P.**

1582 Kasım ayında Kraliçe'den yetki belgelerini alan Harborne 14 Ocak 1583'de İngiltere'den ayrıldı. İspanyol elçi Mendoza Harborne'un taşıdığı mektupların içeriğini öğrenemediğini ancak bunların kesinlikle majestelerinin çıkarlarına sakıncalı olduğunu yazmaktaydı. Elçi II. Felipe'ye Harborne'u taşıyan "Susannah" (Susan) isimli gemi İspanyol limanlarına gelirse mektupların ele geçirilmesini ve geminin yolculuğuna engel olunmasını önermekteydi.¹⁴⁷ II. Felipe gerçekten de Mendoza'nın tavsiyesine uymuş olmalıydı. Zira Harborne'u taşıyan İngiliz gemisi Mayorca limanına geldiği zaman İspanyol vali elçiyi ele geçirmeyi denemiş, bunu başaramayınca limana toplar yerleştirerek geminin ayrılmasına engel olmaya çalışmıştı. Buna karşılık İngilizler limandan kaçmayı başarmışlar ve 29 Mart günü İstanbul'a ulaşmışlardı.¹⁴⁸

1583 yılında bu sefer Kraliçe Elizabeth'in İstanbul resmi elçisi sıfatıyla tekrar İstanbul'a gelen Harborne Sultan III. Murad ve Kapudan Kılıç Ali Paşa'ya hitaben yazılmış mektuplar ve hediyeler taşımaktaydı. İngiliz elçisi bu sefer Divân'dan yeni bir ahidnâme almayı başardı ve William Harborne İngiltere'nin İstanbul'daki ilk daimî elçisi olarak göreve başladı.¹⁴⁹ Harborne İstanbul'da bulunduğu süre boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nu İspanya aleyhine bir ittifaka sokmak için çalışmış ancak Osmanlılardan somut bir cevap alamamıştı. Harborne 1587 yılında padişaha hitaben bir mektubunda İngiltere kraliçesi'nin Osmanlıların "putperestlere karşı" kendilerine yardım edecekleri umuduyla İspanya ile bütün ilişkilerini kestiğini ve gelen barış tekliflerini geri çevirdiğini ifade etmekteydi. Buna karşılık Osmanlı İmparatorluğu da İspanya'ya karşı bir deniz savaşına başlamalıydı. İngiltere üzerine gönderilen İspanyol Armadası'nın yenilmesinden sonra, 1588 yılı Kasım ayında İngiliz temsilcisi Edward Barton tekrar bir girişimde bulunarak Osmanlılardan İspanya sahillerine 100 kadar kadirga göndererek İspanyol güçlerini bölmesini istemekteydi. Neticede İngilizlerin bütün ısrarlarına rağmen İran savaşlarıyla meşgul olan

Spain (Simancas), III, no. 265 ve Halil İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, cilt I: 1300-1600, çev. Halil Berktaş, İstanbul, Eren Yayıncılık, 2000, s. 427.

¹⁴⁷ "İngiltere'deki İspanyol elçisi Bernardino de Mendoza'dan II. Felipe'ye", 10 Kasım 1582, **C.S.P. Spain (Simancas)**, III, no. 294.

¹⁴⁸ H. G. Rawlinson, "The Embassy of William Harborne to Constantinople, 1583-8", **Transactions of the Royal Historical Society**, Fourth Series, cilt V, 1922, s. 7.

¹⁴⁹ Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, III, s. 306. William Harborne 1583-1588 yılları arasında İngiltere'nin İstanbul'daki ilk daimî elçisi olarak görev yapmıştı. Rawlinson, "The Embassy of William Harborne", s. 7-8.

Osmanlılar İspanya ile imzaladıkları mütarekeleri uzatarak savaştan uzak durmayı tercih ettiler.¹⁵⁰

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Felemenk isyanı İspanya'nın bütün kaynaklarını ve askeri gücünü Osmanlı İmparatorluğu üzerine yönlendirmesine engel olmuştu. Felemenk soylular İspanyolların Alçak Ülkeler'deki hareketlerinin Akdeniz'deki Türk tehdidi ile doğrudan ilişkili olduğunun farkındaydılar. Osmanlı donanması Akdeniz'de sefere çıktığı zaman II. Felipe'nin tüm gücünü Felemenk isyanına karşı yönlendirmesi oldukça zordu.¹⁵¹ Osmanlılar ve Felemenk isyancılar arasındaki temaslar her ne kadar oldukça sınırlı olsa da isyanın lideri Orange'lı William'ın bu dönemde Osmanlı başkentine bir temsilci gönderdiği bilinmektedir. Felemenklerin huzursuzluklarının temel sebebi dini idi. Zira Protestanlığın bu bölgede yayılmasına karşılık İspanyollar muhalifleri Engizisyon mahkemeleri ile sindirmeye çalışmaktaydılar. Ayrıca Alçak Ülkeler'de İspanya'nın savaşlarını finanse etmek için konulan vergiler ve İspanyol askeri varlığı da 1560-64 yılları arasında İspanyol hâkimiyetine karşı yerel muhalefetin artmasına sebep olan unsurlar arasındaydı. Felemenk soyluların bölgenin idaresinde daha etkin rol alma istekleri ve eyaletlerin özerklik talepleri İspanya ile pazarlıkların başlıca gündem maddesini oluşturmaktaydı.¹⁵²

Felemenk soylular eyaletlerinin yönetim mekanizmasında ağırlık kazanarak İspanyolların merkezileştirme çalışmalarına karşı bölgesel özerkliklerini korumaya çalışıyorlardı. 1564'te Felemenk Devlet Konseyi taleplerini II. Felipe'ye aktarmak için Kont Egmont'u gönderdi. Aynı yıl Osmanlı donanmasının Batı Akdeniz'e bir sefer hazırlığı (Malta seferi) içinde bulunduğu söylentileri ve savunma hazırlıkları Felipe'nin aklını meşgul etmekteydi. Bu sebeple Felipe Egmont'la Felemenk meselesini geniş bir şekilde tartışırken taleplerine olumsuz bir yanıt vermekten

¹⁵⁰ Horniker, "William Harborne and the Beginning of Anglo-Turkish Diplomatic and Commercial Relations", s. 311-313 ve Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, III, s. 308-310.

¹⁵¹ Parker, "Spain, Her Enemies", s. 82-83.

¹⁵² Muhallifler öncelikle Alçak Ülkelerin güney sınırlarındaki garnizonlarda bulunan İspanyol askerlerinin tahliyesini sonra da İspanyol yöneticisi Kardinal Granvelle'in geri çağırılmasını istiyorlardı. Birliklerin çekilmesi özellikle de 1560 Cerbe Savaşı'ndaki kayıpların telafisi de göz önünde bulundurularak kabul edilmiş, Akdeniz'de donanma hazırlıklarına yoğunlaşıldığı bir dönemde başka bir cephede huzursuzluk istemeyen II. Felipe Kardinal Granvelle'in de geri çekilmesini emretmişti. Bkz. Parker, "Spain, Her Enemies", s. 77.

kaçındı.¹⁵³ İspanyolların sessiz kalmasından istifade eden Felemenk Devlet Konseyi 1565 yazında bölgenin idaresinde ağırlığını arttırmış ve bütün kamu işlerinin yürütülmesini üstlenmişti. Flandra'daki İspanyol idaresi kraldan bir tepki beklerken II. Felipe bütün dikkatini Osmanlı kuşatması altındaki Malta'ya yardım ulaştırılmasına vermişti. Malta'daki zaferin elini rahatlatmasıyla Felipe, Alçak Ülkeler'de Engizisyona olan desteğini tekrarlamış ve muhalefetin taleplerine karşı daha katı bir tutum benimsemişti.¹⁵⁴

1566 yılında Osmanlı donanmasının Batı Akdeniz'e gelmesinden endişe eden İspanya Akdeniz'deki bütün askerlerini ve kadirgalarını savaşa hazır tutmaktaydı. Buna karşılık Osmanlı donanmasının faaliyetleri Doğu Akdeniz'le sınırlı kalmış ve İspanya'nın Kuzey Afrika'daki mevzilerine karşı herhangi bir saldırı gerçekleşmemişti. 1566 sonbaharında Osmanlı tehdidinin azaldığını düşünen İspanyol Devlet Konseyi Flandra'daki askeri kuvvetlerin arttırılmasına karar verdi. Bu karar sonucu Akdeniz'deki kadirga filolarında hizmet eden tecrübeli İspanyol askerleri Kasım ayı başlarında Milan'da toplanmış, daha sonra bu kuvvetin Alman ve Felemenk birlikleriyle takviye edilerek Alba Dükü Fernando Álvarez de Toledo (1567-1573) komutasında Flandra'ya gönderilmesine karar verildi.¹⁵⁵

1568 yılında Felemenk muhalifler Prens Orange komutasında Alba Dükü'ne karşı bir mücadele başlattı. Osmanlı donanmasının 1568'de büyük bir sefer için Akdeniz'e açılmaması üzerine II. Felipe bütün kaynaklarını isyancıları dize getirmek için savaşan Alba Dükü'ne rahatlıkla gönderebilmişti.¹⁵⁶ Orange Prensi William 1569 yılında Osmanlı sarayında etkinliği olan Joseph Nasi aracılığı ile İspanya'ya karşı destek aramış, Nasi Osmanlı devlet adamları ile Felemenk isyanını tartışarak meselesinin gündeme gelmesini sağlamıştı. Neticede Osmanlı Sultanı İspanyol hâkimiyetindeki Luthercilere bir mektup göndererek kendilerine destek vadetmişti.¹⁵⁷

¹⁵³ Parker, "Spain, Her Enemies", s. 78.

¹⁵⁴ Parker, "Spain, Her Enemies", s. 79-80.

¹⁵⁵ II. Felipe Osmanlı donanmasının 1567'de Akdeniz'de herhangi bir sefere çıkmayacağından emin olana dek birliklerin Flandra'ya gönderilmesini ertelemiş, askerler ancak Temmuz ayında yola çıkabilmişlerdi. Bkz. Parker, "Spain, Her Enemies", s. 81-82.

¹⁵⁶ Parker, "Spain, Her Enemies", s. 82.

¹⁵⁷ İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, I, s. 435 ve Bülent Arı, "İlk Osmanlı-Hollanda Münasebetleri", **Osmanlı**, cilt I, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 494.

Bu dönemde Felemenk isyancılar arasında “*Papa taraftarı olmaktansa Türk olmak*” sloganı yayılmış ve isyancılar kıyafetlerinde hilal sembolleri kullanmışlardı.¹⁵⁸

1567 ve 1570 yılları arasında Akdeniz’de geniş çaplı bir Osmanlı donanma harekâtı gerçekleşmemesi üzerine İspanyol kuvvetleri Orange’ın askerlerini yenmek için serbest kalmışlardı. 1570 yılında Alba Dükü’nün ordunun masraflarını karşılayabilmek için yeni bir satış vergisi gündeme getirmesi ve muhalefetin itirazlarına kulak tıkaması isyanın yeniden canlanmasına sebep oldu. 1572 yılında insiyatifi ele geçiren Felemenk güçleri Brill’i almayı başardılar.¹⁵⁹ İspanyollara karşı isyanlarını derinleştiren ve İngiltere’nin de desteğini alan yedi muhalif eyalet 1581 yılında Felemenk Cumhuriyeti ismiyle bağımsızlığını ilan etmiş, ancak bu durum İspanya tarafından tanınmamıştı. İstanbul’daki Felemenk temsilcisi Cornelius Haga’nın başarılı girişimleri sonucu Osmanlı İmparatorluğu tarafından Felemenk Cumhuriyeti’ne 1612 yılında bir ahidnâme verilerek yakın ticari ve siyasi ilişkiler kuruldu. Bu ahidnâme ile düşmanla çatışmaya giren Felemenk gemilerinin Osmanlı limanlarına sığınmalarına ve yardım almalarına imkân tanınmaktaydı. Buna karşılık Cezayir korsan gemileri de Felemenk limanlarından cephe ve malzeme ikmali yapabileceklerdi. 1614 yılında Cornelius Haga Felemenk Cumhuriyeti’nin İstanbul’daki ilk daimî elçisi olarak atanmış ve 1639 yılına kadar bu görevde kalmıştı.¹⁶⁰

1. 2. 2. İspanyol Diplomatik Teşkilatı

XVI. yüzyılda birçok cephede tehditlerle karşılaşan İspanya sorunlarının bir kısmını diplomasi yoluyla çözerek bütçesine ağır yük getiren askeri harcamalardan kurtulmayı amaçlamaktaydı. İspanya mütekabiliyet anlayışı çerçevesinde yabancı ülkeler nezdinde daimî elçilikler bulundurmakta ve her ne kadar önemli sıkıntılar yaşasalar da İspanyol diplomatları kraliyetin çıkarlarını savunmak için çalışmaktaydılar. XV. yüzyılda İtalyan kent devletleri arasında ortaya çıkan daimî

¹⁵⁸ “Antonio Guaras’dan Zayas’a”, 5 Aralık 1574, **C.S.P. Spain (Simancas)**, II, no. 406.

¹⁵⁹ Parker, “Spain, Her Enemies”, s. 83.

¹⁶⁰ Arı, “İlk Osmanlı-Hollanda Münasebetleri”, s. 496-497 ve İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, I, s. 436-438.

diplomasi uygulamasına İspanya çok geçmeden dâhil olmuştu. Katolik Hükümdarlar Fernando ve Isabel diplomasiye önem vermiş ve daimî elçiliklerin oluşturulmasına öncelik vererek İspanya'nın Avrupa devletler sistemi içinde temsil edilmesine dikkat etmişlerdi. Bu dönemde İspanya elçilerini rutin diplomatik faaliyetlerden ziyade Fransa'ya karşı oluşturmaya çalıştığı ittifak sisteminin birer temsilcisi olarak yabancı saraylara göndermekteydi.¹⁶¹

Habsburglar döneminde İspanya diplomatik etki alanını genişletmiş, Roma, Venedik, Fransa, Cenova, Lizbon, Londra ve Viyana'nın da içinde bulunduğu geniş bir daimî temsilcilikler ağı kurulmuştu.¹⁶² XVI. yüzyıl boyunca İspanya'nın diplomatik hedefleri büyük ölçüde değişmeden kalmıştı. Fransız yayılmasının engellenmesi, Batı Akdeniz'de hâkimiyet kurulması ve Türk ilerleyişinin durdurulması İspanyol dış politikasının öncelikli amaçları olmayı sürdürmüştü.¹⁶³ Osmanlıların Katolik Hristiyan dünyasını bölme çabalarına karşılık olarak İspanya da Osmanlı İmparatorluğu'nu arkadan vurabilmek için Safevilerin yönetimindeki İran'la ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştı. İspanyolların temel politikası İran'ı Osmanlılara karşı kışkırtıp Osmanlı kuvvetlerini başka cephelerde meşgul etmektir.¹⁶⁴

İspanyol Monarşisi'nin Akdeniz'de Osmanlılarla mücadelesinde İtalya çok önemli bir yere sahipti. İtalya'da konuşlu kadirga ve askerlere ek olarak bu bölgeden toplanan kaynaklar donanma seferlerinin hazırlığında büyük paya sahipti. Buna karşılık İtalya'daki asker ve kaynakların yarımada dışında rahat bir şekilde kullanılabilmesi için bölgenin huzur ve barış içinde olması şarttı. XVI. yüzyılın sonuna gelindiğinde İtalya'da sadece Venedik Cumhuriyeti ve Papalık İspanyol hâkimiyetinin dışında bağımsız siyasi yapılar olarak varlıklarını sürdürmekteydi. Her

¹⁶¹ İspanya'nın diplomasi alanındaki çalışmaları Fransa'yı çevrelemeye yönelikti. İlk İspanyol daimî temsilciliği 1480'lerde Roma'da kurulmuş, bunu Lorenzo Suarez de Figueroa'nın elçilik görevi ile Venedik takip etmişti. 1495'ten itibaren Londra'da da bir daimî İspanyol elçiliği bulunmaktaydı. Aynı dönemde Habsburg sarayında ve Hollanda'da da birer İspanyol temsilcisinin bulunmasına dikkat edilmekteydi. Bkz. Mattingly, **Renaissance Diplomacy**, s. 125.

¹⁶² Mattingly, **Renaissance Diplomacy**, s. 159, Parker, **The Grand Strategy of Philip II**, s. 56 ve Kamen, **Spain**, s. 9.

¹⁶³ Kamen, **Spain**, s. 8-9.

¹⁶⁴ Luis Gil, "Diplomatik Denge: İspanya, Osmanlı ve Safevi İmparatorlukları", **İspanya-Türkiye: 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk**, ed. Pablo Martín Asuero, çev. Peral Bayaz Çarum, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006 ve Emrah Naki, "Osmanlı'ya Karşı İran'la İttifak: 16. Yüzyılın Siyasi ve İktisadi Rekabet Ortamında Avrupa'nın Müttefik Arayışları", **TAD**, cilt 35, sayı 59, 2016, s. 122-127.

ne kadar İtalya’da görünüşte bir *pax hispanica* yaşıyor olsa da merkeze sürekli uyarılar gönderen İtalya’daki İspanyol elçilerinin raporlarında İspanyol hâkimiyetinin çok kırılgan olduğundan bahsedilmekteydi. II. Felipe çeşitli prenslikler, dükalıklar, cumhuriyetler ve yarı-bağımsız şehir devletleri ile kontluklardan oluşan bu karışık bölgeyi farklı yöntemlerle elde tutmayı denemişti. Bazılarıyla aile ittifakları kurmuş, İtalyan soylularına toprak ve unvan vermiş, ancak stratejik bölgelerde askeri garnizonlar oluşturmaktan da geri kalmamıştı. İspanya, İtalyan devletlerinden herhangi birisinin düşmanlarından birisiyle ittifak yaparak kendi egemenliğine zarar verebileceğinin farkındaydı. Her zaman İspanya çıkarlarına aykırı hareket takip etmesi mümkün olan Venedik Cumhuriyeti ve Papalığın karar verme süreçlerine müdahale edilmesi ve bunların kontrol altında tutulması İspanyol elçilerinin en önemli göreviydi.¹⁶⁵

İtalya’da görev yapacak İspanyol diplomatların seçimi önem arz etmekteydi. Zira görevleri İspanyol çıkarları doğrultusunda İtalyanları etkilemek olan diplomatlar doğrudan İspanya kralının temsilcisi olarak görev yapmaktaydılar. XV. yüzyılda Don Fernando kendisi bir Katalan olmasına rağmen yabancı devletlere gönderilecek elçilerin büyük bir kısmını Kastilyalılar arasından seçmekteydi. Buna ek olarak elçilerin sahip olduğu bir diğer ortak nokta hepsinin kraliyet idaresinde hizmet etmiş olmalarıydı.¹⁶⁶ V. Carlos Habsburg İmparatorluğu’nun diplomatik teşkilatı için çeşitli milletlerden elçileri istihdam etmesine rağmen, İtalya’da görevli elçilerin İspanyollardan (Kastilyalılar) oluşması geleneğini devam ettirmişti. Genellikle iyi eğitilmiş, askeri ve idari konularda tecrübeli diplomatlar imparatorluğun çıkarlarını savunmak için çalışmıştı.¹⁶⁷ II. Felipe dönemine gelindiğinde ise İtalya’daki daimî elçilikler İspanyol emperyal sisteminin vazgeçilmez çapaları haline gelmişti. İtalya’daki elçileri İspanyollardan seçme tercihinin karşılık bu İspanyol elçilerin her zaman İtalyanlardan hoşlandıkları da söylenemezdi.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Levin, **Agents of Empire**, s. 3, 5.

¹⁶⁶ Mattingly, **Renaissance Diplomacy**, s. 130-131.

¹⁶⁷ Mattingly, **Renaissance Diplomacy**, s. 160 ve Parker, **The Grand Strategy of Philip II**, s. 56.

¹⁶⁸ Gerek Türklerle girişilen savaşlarda olsun gerekse Flandra ve İngiltere’de Protestanlarla olan mücadelelerinde olsun İspanyollar İtalyanların Hristiyanlık davasına kendileri kadar bağlı olmadıklarını düşünüyorlardı. Zaman zaman Papalık veya Venedik İspanyol çıkarları aleyhinde bir harekette bulunduğu zaman elçiler kendilerini ihanete uğramış hissediyorlardı. Örneğin aynı zamanda önemli bir devlet adamı da olan İspanyol elçisi Don Luis de Requeséns “eğer Tanrı beni bir İspanyol

Erken modern Avrupası'nda statü tartışmaları oldukça ön plandaydı. Bu nedenle İspanyol Monarşisi'nin itibarı yani "*reputación*" meselesi kralın temsilcileri olan elçilerin üzerinde hassasiyetle durdukları bir konu olmuştu. İspanyol temsilcileri özellikle sosyal statü ve seremoniler konusunda dikkatliydi. Elçilerin hangi sırayla odaya girdiği, teşrifatta nerede olduğu, ayinlerde oturduğu sıranın kilisenin sunağına yakınlığı gibi konular temsil edilen hükümdarın statüsünü göstermekteydi. Ortaçağ boyunca yerleşen teamüllere göre teşrifatta Kutsal Roma İmparatorluğu birinci, Fransa ve İngiltere de ikinci ve üçüncü sıralarda yer almaktaydılar. XV. yüzyıla kadar Kastilya ve Aragon krallıkları Fransa'nın üstünlüğünü kabul ediyorlardı. Bu dönemde Kastilya diplomatları üçüncülük için İngiliz elçileri ile çekişme halindeydi. Bununla birlikte bu durum 1519 yılında İspanya Kralı Carlos Kutsal Roma İmparatoru seçilince değişmiş, artık İmparator V. Carlos'u temsil eden İspanyol elçileri protokolde ilk sıraya yükselmişlerdi.¹⁶⁹

İspanyol Monarşisi ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nu birleştiren Habsburg İmparatorluğu 1556 yılında V. Carlos tarafından ikiye bölününceye kadar İspanyol elçileri aynı zamanda "imparatorluk" elçileri olarak teşrifat ve dini ayinlerde diğer ülke elçilerine göre öncelik sahibiydiler. Ancak V. Carlos "imparator" ünvanını oğlu Felipe'ye değil de kardeşi Ferdinand'a bırakınca İspanyol elçileri ayrıcalıklı konumlarını kaybetmişlerdi. Dünya üzerindeki en güçlü hükümdar olduğunu iddia eden ama "imparator"¹⁷⁰ ünvanından yoksun olan II. Felipe'yi temsil eden elçilerin diğer elçilere göre konumu evsahibi devlet nezdinde ve diğer elçiler ile çatışma konusu olmaktaydı. Uluslararası diplomatik standartların belirlendiği Papalık sarayı İspanyol elçilerinin verdikleri öncelik mücadelesinin savaş alanı haline gelmişti. Bu dönemde en büyük diplomatik mücadele Avrupa'daki hegemonya mücadelesinin bir

olarak yaratma lütfunu göstermemiş olsaydı, bir İtalyan olmaktansa Tatar olmayı tercih ederdim" şeklinde bir ifadede bulunacak kadar ileri gitmişti. Bkz. Levin, **Agents of Empire**, s. 7.

¹⁶⁹ Michael J. Levin, "A New World Order: The Spanish Campaign for Precedence in Early Modern Europe", **Journal of Early Modern History**, cilt 6, sayı 3, 2002, s. 235, 237 ve William Roosen, "Early Modern Diplomatic Ceremonial: A Systems Approach", **The Journal of Modern History**, cilt 52, sayı 3, Eylül 1980, s. 456-458.

¹⁷⁰ 1563 yılında bir imparatorluk ünvanı arayışında olan II. Felipe'nin kendisini "Yeni Dünya İmparatoru" ilan edeceği konuşulmaktaydı. Bkz. Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 675. Felipe'nin İnebahtı sonrası doğudaki seferlere devam ederek Kutsal Toprakları ele geçireceği ve eski "Doğu'nun İmparatoru" ünvanını kullanacağı da söylentiler arasındaydı. Bkz. Parker, **The Grand Strategy of Philip II**, s. 101 ve Levin, "A New World Order", s. 238.

yansıması olarak İspanyol ve Fransız elçileri arasında gerçekleşmekteydi.¹⁷¹ 1566 yılında seçilen Papa V. Pius Fransa'nın tekrar Türklerle işbirliği yapmasından çekindiğini ifade ederek, Fransızları kızdıracak bir karar veremeyeceğini belirtmiş ve II. Felipe'den öncelik meselesini bırakmasını istemişti.¹⁷²

Cenova 1528 yılında Andrea Doria'nın Habsburg hizmetine girmesinden itibaren İspanyol Monarşisi'ne bağlı bir devlet konumundaydı. Burada yönetici sınıfın çıkarları hem ticaret hem de siyaset bakımından İspanyol çıkarları ile birleşmişti. Cenova Cumhuriyeti'nin deniz ticaretinin %80'i II. Felipe'nin toprakları ile yapılmaktaydı.¹⁷³ Cenova sahip olduğu denizcilik tecrübesi ve kadirga kuvveti ile Akdeniz'deki İspanyol donanmasında önemli bir paya sahipti. V. Carlos büyük güven duyduğu Andrea Doria'yı donanma komutanı (*capitán general de la mar*) ilan ederek İspanyol kadirgalarının başına getirmişti. Buna ek olarak Cenovalı bankerler İspanyolların ihtiyaç duyduğu kredileri sağlama konusunda da kolaylık sağlıyorlardı. Cenova İspanya'nın sıkı bir müttefiki olduğu için buradaki İspanyol elçisinin temel görevi İspanyol ekonomisinin çarklarının dönmesinde vazgeçilmez öneme sahip Cenovalı bankerlerle ilişkileri düzenlemektir. İspanyol elçileri aynı zamanda birer istihbarat görevlisi gibi de hareket ederek, kent içinde kimin İspanyol kimin Fransız taraftarı olduğunu tespit etmeye çalışmışlardır. Elçiler hem bir iç tehdit veya ayaklanmaya karşı İtalyan devletlerini gözetim altında tutmaya çalışıyorlar hem de İspanya'nın düşmanları Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı istihbarat topluyorlardı.¹⁷⁴

XVI. yüzyılda hem Orta Avrupa ve İtalya arasında, hem de Batı Avrupa ve Doğu Akdeniz arasında kritik bir geçiş noktasında bulunan Venedik Cumhuriyeti İspanya'nın İtalya ve Akdeniz politikasında önemli bir yere sahipti. İspanyol

¹⁷¹ Levin, "A New World Order", s. 234, 236 ve Roosen, "Early Modern Diplomatic Ceremonial", s. 462-463. Şubat 1564'te Roma'da bulunan İspanyol elçisi Don Luis de Requeséns Papa IV. Pius'tan teşrifat ve ayinlerde öncelikli bir yer istemişti. Requeséns'e göre İspanyol Monarşisi'nin itibarını korumak için öncelik hakkında ısrar edilmeliydi, zira itibarına zarar gelmesi bütün İspanya hâkimiyetindeki bütün toprakları tehlikeye atardı. Bkz. Levin, "A New World Order", s. 233, 253-254.

¹⁷² Levin, "A New World Order", s. 260.

¹⁷³ Parker, "The Making of Strategy in Habsburg Spain: Philip II's "Bid for Mastery" 1556-1598", **The Making of Strategy: Rulers, States and War**, ed. W. Murrey, M. Knox, A. Berstein, Cambridge, 1994, s. 124.

¹⁷⁴ Thomas Allison Kirk, **Genoa and the Sea, 1559-1684**, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 2005, s. 19-22 ve Levin, **Agents of Empire**, s. 10.

Monarşisi İtalya'daki hâkimiyetine meydan okuyan Fransa ve Akdeniz'deki konumunu tehdit eden Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Venedik denizgücüne ihtiyaç duymaktaydı. İspanyol donanması ancak Venedik kadırgalarıyla birleştiği zaman Osmanlı donanmasına sayısal olarak yaklaşabilmekteydi. Bu sebeple İspanyollar Venedik'le yakın ilişkiler kurulmasına önem vermişler, hem V. Carlos hem de II. Felipe Türklere karşı Venedik'le bir ittifak yapmaya çalışmıştı. Buna karşılık Venedik'in İspanyolların beklentilerini karşıladığı söylenemezdi.¹⁷⁵

Venedik'e gelen İspanyol elçileri Habsburg gücüne karşı yerleşmiş bir korku ve çekingenlikle karşılaşmışlardı. Elçiler Habsburg topraklarıyla çevrili olan Venedik'i bu korkularından kurtarmak için çaba sarf etmişler ve İspanya'nın sadece Avrupa barışı ve Hristiyan dünyasının güvenliği için çalıştığı konusunda güvence vermişlerdi. İspanyol elçileri Venedik'i kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmışlar ama bunda çoğu zaman başarılı olamamışlardı.¹⁷⁶ V. Carlos, Mart 1530'da göreve başlayan İspanyol elçisi Rodrigo Niño'ya verdiği talimatlarda Venedik'le dostluğu muhafaza etmesini ama aynı zamanda olan biten her şeyi Madrid'e rapor etmesini emretmekteydi. Bununla beraber Venedik'le dostluğu korumak sadece İspanyol çıkarlarının bir kısmıydı, zira asıl önemli olan Venedik'i Osmanlılara karşı bir ittifaka çekebilmektir. Buna karşılık Venedik ise Habsburglar ve Osmanlılar arasında bir denge siyaseti izliyordu. İspanyol elçileri Venediklilerin Osmanlı İmparatorluğu ile yakın ticari ve diplomatik ilişkilerini anlamakta güçlük çekiyorlar ve onları açgözlülük ve korkaklıkla suçluyorlardı.¹⁷⁷

Haziran 1530'da Venedik'e gelen bir Osmanlı elçisi İspanyolları iyice tedirgin etmişti.¹⁷⁸ İspanyol elçisi Rodrigo Niño, görünüşte Osmanlı şehzadelerinin sünnet düğününü haber vermek için gelen bu rakip elçinin hareketlerini ve

¹⁷⁵ Venedik Cumhuriyeti Türklere karşı oluşturulan ittifaklara katılmakla beraber kendi çıkarları söz konusu olduğu zaman önce 1540'ta, sonra da 1573'te ayrı bir barış antlaşması imzalayarak katıldığı ittifakları terk etmekten çekinmemişti. Türklere karşı savaşta gösterdiği gönülsüzlüğün üstüne Venedik Fransa ile de dostane ilişkilerini devam ettirmişti. Bkz. Levin, *Agents of Empire*, s. 13.

¹⁷⁶ Levin, *Agents of Empire*, s. 13-14.

¹⁷⁷ Levin, *Agents of Empire*, s. 17.

¹⁷⁸ Venedik Doç'unu Sultan Süleyman'ın şehzadelerinin sünnet düğününe davetle görevli bu elçi Hüseyin Çavuş olmalıdır. Sünnet düğününe Doç'u temsilen Venedik elçisi Tommaso Mocenigo katılmıştır. Bkz. Maria Pia Pedani, *Osmanlı Padişahının Adına: İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, çev. Elis Yıldırım, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2011, s. 122.

Venediklilerin ona karşı davranışlarını ve uygulanan protokolü yakından gözlemlemişti. Saraya gelen Osmanlı elçisini Doç bizzat karşılamış ve onu Papalık temsilcisinin yeri olan, ama yokluğunda İspanyol elçisinin oturduğu protokol bakımından yüksek bir yere oturtmuştu. Osmanlı elçisinin Venedik'te ikameti boyunca Niño Doç Andrea Gritti'ye Kanuni Sultan Süleyman'a karşı savaş açması yönünde telkinde bulunmuştu. Doç ise Türklerin şimdilik kışkırtılmaması gerektiğini ifade etmiş ve Türklerin donanmalarının şu anda denize açılması halinde bunun dünyayı yok etmek için olacağını ilave etmişti. Niño ise İspanyolların savaşa hazır olduklarını vurgulamasına rağmen Venediklileri ikna edememişti.¹⁷⁹

1539'dan 1545 yılına kadar Venedik'te İspanya'yı temsil eden Diego Hurtado de Mendoza'nın temel görevi Venedik'te V. Carlos ve Habsburg İmparatorluğu'nun çıkarlarını savunmaktı. Mendoza bu dönemde Fransa'nın çabalarına karşı Venedik'in Osmanlılarla bir yakınlaşma içine girmesini engellemeye çalışmıştı. Preveze yenilgisi ve daha sonra Castilnovo'nun kaybı İspanyol elçinin görevini zora sokmaktaydı. Buna ek olarak Fransa Venedik'i Osmanlılarla bir uzlaşmaya varması konusunda sürekli teşvik ediyordu.¹⁸⁰ Venedik 1540 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile barış yapmış ve 300.000 dukalık ağır bir tazminat ödemeyi kabul etmişti. İspanyol elçisi Mendoza Venedik'in ağır şartlarla barış yapmasına bir anlam verememiş ve antlaşmayı Venedik Cumhuriyeti'nin çöküşü olarak yorumlamıştı.¹⁸¹

İspanyol diplomasisi Venedik'te Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir askeri ittifak oluşturmak ve bunu sürekli hale getirme peşindeydi. Bununla birlikte İspanya'nın stratejik hedeflerinden ziyade kendi iktisadi çıkarları doğrultusunda hareket eden Venedik ancak başka hiçbir çare kalmadığı zaman Osmanlılarla çatışmaya girmeyi kabul etmekteydi. XVI. Yüzyıl boyunca İspanya İtalya'nın çoğuna hükmetmesine rağmen Venedik İspanya'nın kontrolü dışında kalmıştı. Venedik İspanya ile doğrudan çatışmaya girmemeye dikkat etmiş ancak çıkarları

¹⁷⁹ Özlem Kumrular, "Rodrigo Niño: Venedik'te Türkler'den Haber Veren Bir İspanyol", **Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011, s. 170-152 ve Levin, **Agents of Empire**, s. 17-18.

¹⁸⁰ Miguel Ángel de Bunes Ibarra, "V. Carlos, Venedik ve Babiâli: Diego Hurtado de Mendoza'nın Venedik'teki Büyükelçiliği", **Muhteşem Süleyman**, ed. Özlem Kumrular, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2007, s. 141-146.

¹⁸¹ Ibarra, "V. Carlos, Venedik ve Babiâli", s. 147-148.

örtüştüğü zaman birlikte hareket etmişti. Neticede XVI. yüzyılın büyük bir bölümünde Venedik Cumhuriyeti Osmanlı ve İspanyol imparatorlukları arasında dikkatli bir tarafsızlık politikası takip etmeyi tercih etmişti.¹⁸²

XVI. yüzyılda İspanya-Papalık ilişkileri siyasî, ruhanî ve iktisadî olmak üzere birkaç farklı boyuttan oluşmaktaydı. Engizisyon mahkemesinin İspanya'daki faaliyetleri, kardinal ve piskoposların atanması, *cruzada* ve *subsidio* gelirlerinin yönetimi, siyasî ve ruhanî idare arasındaki çekişme İspanya ve Papalık arasındaki temel sorunları oluşturmaktaydı. Bu problemlerin İspanya lehine çözülmesi kuşkusuz İspanyol yanlısı bir kardinalin Papa seçilmesiyle mümkün olabilirdi. Bu nedenle Roma'daki İspanyol elçilerinin en önemli görevleri İtalya ve Avrupa genelinde İspanyol çıkarlarını destekleyecek kardinallerin Papa seçilmesini sağlamaktı. İspanyol temsilcisi Don Luis de Requeséns 1566'da II. Felipe'ye yazdığı bir mektupta “*düşman bir Papa'nın Türklerden veya Fransa kralı'ndan daha büyük bir tehlike olduğunu*” yazmakta ve “*onlar nihayetinde yenilebilir ama Papalığa karşı zafere ulaşmak imkânsızdır*” diye eklemekteydi. Elçiler İspanyol bir kardinalin Papa olmasını sağlayamazlarsa en azından İspanyol karşıtı olmayan tarafsız bir kardinalin Papa seçilmesini sağlayarak, İspanya'nın çıkarları doğrultusunda onun desteğini sağlamaya çalışmışlardı.¹⁸³

XVI. yüzyılda İspanya-Papalık ilişkilerinin gerçekleştirilen ittifaklara rağmen istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. İspanyol Monarşisi'nin siyasî ve askerî gücü ile rekabete giren Papalar da olmuş, en kötü senaryo İspanyol düşmanlığı ile tanınan IV. Paul'un (1555-1559) 1555'te Papa seçilmesiyle gerçek olmuştu. Fransız yanlısı olarak bilinen IV. Paul Katolik inancını yaymaya çalışmış ama aynı zamanda Habsburg güç ve itibarını da hedef almıştı. IV. Paul Habsburglara savaş ilan etmiş ve İtalya'yı İspanyol hâkimiyetinden kurtarmaya çalışmış ve hatta Türkleri İtalya'ya çağırdığı söylentileri yayılmıştı.¹⁸⁴ Bu gelişmeler üzerine Napoli'deki İspanyol

¹⁸² Levin, **Agents of Empire**, s. 8.

¹⁸³ Levin, **Agents of Empire**, s. 152.

¹⁸⁴ Papa IV. Paul'un yeğeni Kardinal Charles Carafa 1556 Aralık ayında İspanya'ya karşı Venedik'le bir ittifak yapmaya çalışmaktaydı. Carafa görevden alındıktan sonraki sorgusunda açık bir şekilde İspanyollara karşı Türklerin desteğini istediğini inkâr etmeyecekti. Bkz. Paolo Preto, “Relations Between the Papacy, Venice and the Ottoman Empire in the Age of Süleyman the Magnificent”, **Süleyman the Second and His Time**, ed. Halil İnalcık ve Cemal Kafadar, İstanbul, The Isis Press, 1993, s. 199.

birlikleri Alba Dükü komutasında hızla Papalık topraklarını işgal etmiş ve Fransa da bu savaşa dâhil olmuştu. Fransızların St. Quentin’de Habsburg güçleri tarafından yenilmesinden sonra IV. Paul bütün ümitlerini kaybetmiş ve barışa razı olmuştu.¹⁸⁵

Papalık ve İspanyol Monarşisi arasında önemli bir yetki mücadelesi de yaşanmaktaydı. Kraliyet hem İber Yarımadası’nda hem de Habsburg İmparatorluğu’nun diğer topraklarında din ve dinî kurumlar üzerinde geniş bir kontrol uygulamaktaydı.¹⁸⁶ Papalık açık bir şekilde Habsburg yetkililerinin İspanya ve İtalya’da Katolik Kilisesi’nin otoritesini ve yargılama yetkisini gasp ettiklerini ifade ediyordu.¹⁸⁷ İnebahtı’dan sonra İspanyol Monarşisi Papalıkla Türklere karşı girişilecek bir askeri ittifaktan ziyade Avrupalı düşmanlarına karşı Papalığın finansal ve ruhanî desteğini almayı amaçlamıştı. Bununla birlikte Papalık tam tersi bir gündeme sahipti ve Felipe’nin kaygıları Papalığı zerre kadar ilgilendirmiyordu.¹⁸⁸

1580’lere gelindiğinde İnebahtı zaferinin İspanyol Monarşisi lehine estirdiği olumlu hava kaybolmuş ve İspanyollara karşı duyulan güvensizlik tekrar ağırlık kazanmaya başlamıştı. V. Sixtus (1585-1590) II. Felipe’yi İngiltere’nin işgali için harekete geçmeye zorlamakla birlikte gerekli malî yardımı geciktiriyordu. Papalık üzerindeki kontrolünü arttırmaya çalışan II. Felipe’ye karşılık V. Sixtus kilise işlerine karışılmamasını istiyordu. Bu dönemde Papalık ve İspanya arasında gerilimin temel sebebi Fransa idi. İspanya Fransa’ya karşı Papalığın kayıtsız şartsız desteğini isterken Papalık Fransa’da yayılan Protestanlığa rağmen bir denge politikası takip etmeyi tercih ediyordu.¹⁸⁹ Papalık ve II. Felipe arasındaki gerilim 1582-1591 yılları arasında Roma’da görev yapan İspanyol elçisi Olivares’e yansımaktaydı. Papa Olivares’i aforoz edip Roma’dan sürmekle tehdit ediyordu.

¹⁸⁵ Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 6-9, Kenneth M. Setton, **The Papacy and the Levant, 1204-1571**, cilt IV, The American Philosophical Society, 1984, s. 620, 625, 632 ve Levin, **Agents of Empire**, s. 9.

¹⁸⁶ Levin, **Agents of Empire**, s. 137.

¹⁸⁷ Levin, **Agents of Empire**, s. 142.

¹⁸⁸ Örneğin Papa XIII. Gregory (1572-1585) Portekiz’in İspanya tarafından ilhak edilmesini onaylamamıştı. XIII. Gregory döneminde İspanya-Papalık ilişkileri oldukça gerilmişti. Papa İspanyolları Türklere karşı harekete geçmemekle itham ederken, II. Felipe de Papa’yı Flandra’da Katolik kilisesinin düşmanları ile savaşırken kendisine yeterli desteği vermemekle suçluyordu. Bkz. Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 61-62 ve Levin, **Agents of Empire**, s. 107.

¹⁸⁹ Papa Fransa’nın Katolik kalmasına önem vermekle birlikte, aynı zamanda güçlü ve bağımsız bir Fransa’yı Habsburglara karşı denge siyasetinin önemli bir parçası olarak görmekteydi. Bkz. Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 64-65.

Buna karşılık II. Felipe de İtalya'daki askerlerini seferber edip, Papalıktan desteğini çekme tehdidi ile bu tehdide karşılık veriyordu. Papa bir keresinde Olivares'e "*Kral Papa mı olmak istiyor?*" diye sormuş, "*Bu durumda onu öncelikle kardinal yapmamız gerekir*" diye alay ederek eklemiştir. VIII. Clement ise bir Protestan olan Henry'yi Fransa kralı olarak kabul etmiştir.¹⁹⁰

İspanya'nın XVI. yüzyılda Akdeniz'de Osmanlılarla giriştiği mücadelede İtalya'nın vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu görülmektedir, zira İspanya ancak İtalya'daki askerî ve malî kaynakları seferber edebildiği sürece Osmanlılara karşı bir başarı şansına sahipti. Diğer İtalyan şehir devletleri bir şekilde kontrol altına alınmasına rağmen Venedik Cumhuriyeti ve Papalık İspanyol Monarşisi'nin beklediği kayıtsız şartsız desteği vermek yerine genel olarak bir denge politikası takip etmeyi çıkarlarına daha uygun bulmaktaydılar. Her ne kadar Papalık *cruzada* ve *subsidio* gibi Kilise vergilerini Akdeniz'de güçlü bir donanma bulundurma ve Müslümanlarla mücadele şartıyla İspanya'ya bıraksa da bu gelirlerin belirli zaman aralıklarında yenilenmesi İspanya ve Papalık arasında her zaman müzakere konusu olmuş ve İspanya hiçbir zaman Papalıktan beklediği koşulsuz desteği bulamamıştı. Bu dönemde genel olarak bir tarafsızlık politikası takip eden Venedik ise kadırgalarını Osmanlı-İspanyol çatışmalarından mümkün olduğunca uzak tutmaya gayret etmişti. İspanyol Monarşisi'nin bütün çabalarına rağmen Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı-İspanya rekabetindeki genel tarafsızlık politikası 1538 Preveze ve 1571 İnebahtı olmak üzere XVI. yüzyılda sadece iki kere bozulmuştu.

Sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu ve İspanyol Monarşisi'nin XVI. yüzyıldaki diplomatik faaliyetleri Akdeniz'deki mücadeleleri bağlamında karşılaştırıldığında birkaç önemli tespite bulunmak mümkündür. Osmanlı ve İspanyol diplomasi anlayışları arasında en önemli fark sistemseldi. XVI. yüzyılda İspanyol Monarşisi Avrupa başkentlerinde daimî elçilere ve ilişkilerde mütakabiliyet esaslarına dayanan diplomatik teamülleri uygulamaktaydı. Buna karşılık tek taraflı bir diplomatik yaklaşım tercih eden Osmanlılar XVIII. yüzyıl sonlarına kadar yabancı ülkeler nezdinde daimî temsilcilikler açmamışlar ve zorunlu diplomatik görevleri geçici elçiler yerine getirmişti. Bu tercihin en önemli sebebi Osmanlıların

¹⁹⁰ Koenigsberger, "The Statecraft of Philip II", s. 16-17.

daimî elçi bulundurmayı bir zafiyet gibi algılaması ve İstanbul'da elçileri de bir nevi rehine gibi görmelerinden kaynaklanmaktaydı.

Venedik Cumhuriyeti sahip olduğu coğrafi konum ve denizgücü itibarıyla hem Osmanlı İmparatorluğu hem de İspanyol Monarşisi için oldukça önemliydi. Venedik'te bulunan İspanyol elçilerinin temel görevi Venedik'in Osmanlı karşısı ittifaka girmesini sağlamaktı. Buna karşılık Osmanlılar da Venedik'i Akdeniz'deki mücadelede kendi taraflarına çekmeye veya tarafsız kalmasını sağlamaya çalışmışlardı. Osmanlıların en önemli diplomatik aracı kuşkusuz Venedik'in Doğu Akdeniz'de ticaretini sürdürebilmesi için hayati öneme sahip olan ahidnâmelerdi. Neticede 1540-1570 yılları arasında Venedik'in, her iki tarafa da istihbarat sağlamasına rağmen, tarafsız kalması Osmanlı politikasının başarısını göstermektedir. Bu durum ancak 1570 yılında Osmanlıların Kıbrıs için Venedik'e savaş ilan etmeleriyle değişmiş ve İspanya, Papalık ve Venedik arasında bir Kutsal İttifak oluşturulmuştu. Buna karşılık İnebahtı'nın Hristiyanlar için kalıcı bir sonuç doğurmaması üzerine Venedik 1573 yılında Osmanlılarla ağır şartlarda bir barış imzalayarak ilişkileri normalleştirmek zorunda kalmıştı.

Fransa'ya yönelik Osmanlı politikası hemen hemen Venedik politikası ile benzerdi. XVI. yüzyılın ilk yarısındaki Osmanlı-Fransız ittifakın tekrarlanması zaman zaman gündeme gelse de¹⁹¹ 1560 sonrası dönemde temel amaç Fransa ile geleneksel dostluğu muhafaza ederek Akdeniz'deki Osmanlı-İspanyol çatışmasında tarafsız kalmasını sağlamaktı. İspanya için ise Fransa politikası iki boyutluydu. İspanyollar hem dinî bir iç savaş yaşayan Fransa'da Katolik grupları destekleyerek ülkenin Protestanların eline geçmesine engel olmaya çalışmakta hem de Fransızları Akdeniz'deki mücadelede İspanyol tarafına çekmeye gayret etmekteydiler. Sonuçta Fransa ile geleneksel dostluk ve ticari imtiyazlar içeren bir ahidnâmeyle dayanan Osmanlı politikası başarılı olmuştu. Fransızlar 1560-1574 yılları arasında Akdeniz'deki çatışmalarda hem İspanya'ya destek vermekten uzak durmuşlar hem de Osmanlıları ve Cezayir korsanlarını gizlice desteklemeye devam etmişlerdi.

¹⁹¹ 1572 yılında Sultan II. Selim Fransa Kralı'na gönderdiği bir mektupta İspanya'ya karşı Osmanlı donanmasının yardımını öneriyor ve Fransa, İngiltere ve Felemenk'in hep birlikte İspanya'ya saldırmasını teklif ediyordu. Bkz. İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, I, s. 428.

XVI. yüzyılda Avrupa dünyasını bölmeyi amaçlayan Osmanlılar Katoliklere karşı doğal müttefikleri olarak gördükleri Protestanları desteklemişlerdi. Osmanlılar İnebahtı sonrası dönemde Portekiz'i ve kolonilerini de bünyesine katan İspanyol Monarşisi'ne karşı İngiltere ve Felemenk Cumhuriyeti ile yakınlaşma yoluna gitmişlerdi. Bu bağlamda 1580-1583'de İngiltere ve 1612 yılında da Felemenk Cumhuriyeti'ne verilen ahidnâmeler saldırgan bir dış politikanın unsurları olarak değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun İspanya-Portekiz gücüne karşı bir denge oluşturma araçları olarak görülmelidir.¹⁹² 1560-1580 döneminde Akdeniz'deki Osmanlı tehdidi İspanya'yı meşgul ederek, hem Kraliçe I. Elizabeth yönetimindeki İngiltere ile daha erken ilgilenmesini engellemiş hem de daha filizlenme aşamasında iken Alçak Ülkeler'deki problemlere odaklanmasına mani olarak sorunların büyümesine sebep olmuştu.¹⁹³

1. 3. Askerî Güçler

Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının dünya hâkimiyeti iddiası ile karşı karşıya geldikleri XVI. yüzyıl tarihçiler tarafından orduların ve savaş yapma biçimlerinin önemli ölçüde geliştiği bir dönem olarak kabul edilmekte ve bu gelişmeler sonucunda Avrupa'da bir "Askerî Devrim" yaşandığı iddia edilmektedir. Michael Roberts Askerî Devrim tezini ilk defa ortaya attığında XVII. yüzyılda İsveç askerî sistemini ve İsveç Kralı Gustav Adolf'un reformlarını tezinin merkezine almıştı. Roberts'a göre temel sorun birliklerin sahip olduğu vurucu gücün, manevra kabiliyetinin ve savunma yeteneğinin birleştirilmesiydi ve bunun çözümü de Nassau'lu Maurice ve Gustav Adolf tarafından getirilmişti.¹⁹⁴

Michael Roberts'a göre taktiksel ve stratejik sebeplerden dolayı XVI. yüzyılda askerî çatışmaların gerçekleştiği cepheler çoğalmış ve savaşlar daha geniş

¹⁹² İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, I**, s. 428-429.

¹⁹³ Elliott, "Ottoman-Habsburg Rivalry", s. 158-162 ve Arı, "Early Ottoman Diplomacy", s. 37-38.

¹⁹⁴ Roma geleneğinden esinlenilerek sıradan askerin disiplini ve eğitimi öne çıkmış, derin kare formasyonu yerine daha esnek ve ateşli silahlarla donatılmış çizgisel piyade birlikleri meydana gelmişti. Gustav Adolf bu birlikleri hücum odaklı bir anlayış benimseyen süvari kuvvetleri ile hafif ve kolay taşınabilir sahra topları ile destekledi. Bkz. Michael Roberts, "The Military Revolution, 1560-1660", **The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe**, ed. Clifford J. Rogers, Westview Press, 1995, s. 13-14.

bir alanda gerçekleşmeye başlamıştı. Yeni taktikler, savaşın yoğunluğunun artması ve askerlerin ihtiyaç duyduğu silah, teçhizat, giyecek ve yiyeceğin karşılanması sorunu yeni idarî mekanizmalara ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştu.¹⁹⁵ Charles Tilly daimî silahlı kuvvetlerin meydana gelmesinin aynı zamanda sürekli devlet yapısının oluşmasına katkıda bulunduğunu ifade etmektedir. Zira hem ordu devlet içinde önemli bir kurum haline gelmiş hem de askeri kuvvetlerin kurulması ve işletilmesi ihtiyacı tamamlayıcı örgütlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştu.¹⁹⁶ Roberts'a göre savaşın daha pahalı hale gelmesi, daha büyük ordular ve donanmalar ile bunların gerektirdiği idari yapının finansmanı büyük bir maliyet getirmekteydi. Devletlerin bu maliyetleri karşılamak için bulduğu çözüm ise olağanüstü finansal araçlar ve borçlanma idi.¹⁹⁷

Askerî Devrim konusunu yeniden ele alan Geoffrey Parker Roberts'ın tezine birkaç noktada eleştiri getirmektedir. Parker XVII. yüzyılda Gustav Adolf'un önemli yenilikler getirdiğini kabul etmekle birlikte Askerî Devrim teorisini daha erken bir tarihe çekmek gerektiğini belirterek, XVI. yüzyıldaki İspanyol tecrübesine ve profesyonel tercio birliklerine dikkat çekmektedir. Parker özellikle İspanyol Flandra ordusu üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda elde ettiği bulgulara dayanarak tercio alaylarının iddia edildiği gibi hantal yapılar olmadığını, 1560'larda 120-150 kişilik esnek ve hareket kabiliyetine sahip bölükler şeklinde örgütlendiğini ifade etmektedir.¹⁹⁸ Erken modern dönemde Askerî Devrim'in gelişimini anlayabilmek için İspanyol tecrübesinin yanı sıra Osmanlı yeniçerilerine de vurgu yapmak gerekmektedir. John F. Guilmartin Osmanlıların yeniçeri birliklerinin ateşli silah kullanımı bakımından dikkat çekici olduğunu ifade etmekte, ancak bu kuvvetlerin

¹⁹⁵ Roberts, "The Military Revolution", s. 20.

¹⁹⁶ Bu yardımcı mekanizmalar arasında orduları destekleyecek iaşe hizmetleri, askere alma sistemi, vergi teşkilatı gibi askeri ve mali bürokrasi önemli yer tutmaktaydı. Bkz. Charles Tilly, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, çev. Kudret Emiroğlu, Ankara, İmge Kitabevi, 2001, s. 128.

¹⁹⁷ Roberts, "The Military Revolution", s. 21. Tilly de XVI. yüzyılda savaşların devlet harcamalarının artmasına sebep olduğunu ve bunun da bütün Avrupa devletlerinin bütçelerini ve vergi sistemlerini iyileştirerek, kredi olanaklarını arttırmaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Bkz. Tilly, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, s. 134.

¹⁹⁸ İspanyol terciolarında arkebüzücü bölüklerine ek olarak her bölükte belirli bir oranda misket tüfekçisi bulunmaktaydı. Ateşli silahlar ve mızraklarla karma bir şekilde silahlanan 60-100 kişilik İspanyol süvari bölükleri Türkler gibi sarıklar giyen hafif atlılardan oluşmaktaydı. Bkz. Geoffrey Parker, "The Military Revolution, 1560-1660, A Myth?", **The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe**, ed. Clifford J. Rogers, Westview Press, 1995, s. 39.

Batılı örneklerinden farklı olarak süvari karşısında bağımsız hareket edebilme yeteneği geliştiremediğini belirtmektedir. Guilmartin bu durumu yeniçerilerin savaş alanlarında çok uzun süre iyi işleyen taktiklerinin esiri oldukları şeklinde yorumlamaktadır.¹⁹⁹

Geoffrey Parker’a göre “Askerî Devrim”in ateşli silah kullanan birliklerin yaygınlaşması, top ateşine dayanıklı istihkâmların inşa edilmesi ve kalabalık orduların iâşe ve malî yükünü üstlenebilecek askerî-malî yapıların ortaya çıkması olmak üzere üç temel göstergesi vardı. Bu yenilikler de büyük ölçüde İspanya, Hollanda ve Fransa’da ortaya çıkmış ve bu bölgelerde tecrübe edilmişti.²⁰⁰ Parker Roberts’dan farklı olarak yeni tarz istihkâmların önemi üzerinde durmaktadır. Ateşli silahların ordularda daha yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıyla birlikte top ateşine dayanıklı “*trace italienne*” denilen top kaleleri ortaya çıkmıştı. Geleneksel Ortaçağ kalelerinden daha geniş bir alanı koruma prensibi ile inşa edilen bu istihkâmlar top ateşine dayanmaları için daha alçak ve kalın duvarlara sahipti. Savunma ve atış alanları titizlikle hesaplanarak geometrik bir şekilde inşa edilen bu kaleler ateşli silahlarla donatılmış kalabalık garnizonlar tarafından korunmaktaydılar. Bu kalelerin savunmasını duvarları koruyan geniş ve derin bir hendek tamamlamaktaydı. Bu hendekler hem sürpriz saldırı ihtimalini düşürmekte hem de düşman laşımcılarının harekâtlarını sınırlamaktaydı. Kazılan hendeklerin de ayrıca inşa edilen tabyalarla koruma altına alınmasına dikkat edilirdi. Parker’a göre bir bölgede *trace italienne* tarzı istihkâmların bulunup bulunmaması orada Askerî Devrim’in yaşanıp yaşanmadığının önemli bir göstergesiydi. Bu modern kalelerin ele geçirilebilmesi için saldıran ordular içindeki piyade sınıfının genişlemesi ve genel olarak orduların mevcudunun artması bir zorunluluk idi.²⁰¹

¹⁹⁹ John F. Guilmartin, “The Military Revolution: Origins and First Tests Abroad”, **The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe**, ed. Clifford J. Rogers, Westview Press, 1995, s. 304-305.

²⁰⁰ Geoffrey Parker, **Askerî Devrim: Batı’nın Yükselişinde Askerî Yenilikler 1500-1800**, çev. Tuncay Zorlu, İstanbul, Küre Yayınları, 2006, s. 33-34.

²⁰¹ Parker, **Askerî Devrim**, s. 15-16. Akdeniz’deki Osmanlı-İspanya mücadelesinde 1560 yılında Osmanlıların ele geçirdiği Cerbe kalesi ve 1574 yılında fethedilen Tunus’taki La Goleta kalesi İspanyolların İtalyan askeri mühendislerin yardımıyla *trace italienne* tekniğine göre inşa ettikleri istihkâmlardı.

Geoffrey Parker, Roberts'ın XVI. yüzyılda orduların büyümesi tezine katılmaktadır. Parker'a göre 1530-1710 yılları arasında Avrupa orduları neredeyse on katına çıkmıştı.²⁰² XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı ordusunda da, özellikle ateşli silahlarla teçhiz edilmiş birliklerde bir artış dikkat çekmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1550 yıllarında yaklaşık 13.000 Yeniçeri bulunurken bu sayı 1600'lere gelindiğinde 38.000'i bulmuştu. XVII. yüzyıl başlarında diğer kapıkulu sınıflarında yer alan Osmanlı askerlerinin sayısı 75.000'i geçmekteydi.²⁰³ Gábor Agoston yeniçeri sayısının artmasının Kanuni Sultan Süleyman döneminde başlayan ve 1578-1611 Osmanlı-Habsburg ve Osmanlı-Safevi savaşlarıyla hız kazanan, iç ve dış gelişmelere dayalı genel bir askeri büyüme eğiliminin sonucu olduğunu ifade etmektedir.²⁰⁴ Kutsal Roma İmparatoru V. Carlos 1552 yılında İspanya, Flandra, İtalya, Almanya ve Kuzey Afrika'daki garnizon ve birliklerde toplam 148.000 asker beslemekteydi. Asker sayısındaki bu artış iâşe, silah ve cephane ihtiyaçlarının karşılanması ve orduların mali yükü olmak üzere birçok problemi beraberinde getirmişti.²⁰⁵

XVI. yüzyıl sonlarına gelindiğinde daha büyük orduların beslenmesi, savaşların daha uzun sürmesi ve fiyat devrimi genel olarak savaşın maliyetini ciddi bir şekilde arttırmıştı.²⁰⁶ 1596 yılında İspanyol Savaş Konseyi sekreteri Esteban de Ibarra II. Felipe'ye sunduğu raporunda ordu ve donanmada aynı miktarda asker için V. Carlos döneminin üç katı harcama gerektiği vurgulamaktaydı. İspanyol Monarşisi'nin artan askerî harcamaları hem V. Carlos döneminde hem de II. Felipe zamanında borçlanma yoluyla karşılanmaya çalışılmıştı.²⁰⁷ Savaşın giderek daha

²⁰² Parker, "The Military Revolution, 1560-1660, A Myth?", s. 43.

²⁰³ Halil İnalcık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700", **Archivum Ottomanicum**, VI, 1980, s. 288-289 ve Rhoads Murphey, **Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700**, çev. M. Tanju Akad, İstanbul: Homer Kitabevi, 2007, s. 68.

²⁰⁴ Gábor Agoston, "Firearms and Military Adaptation: The Ottomans and the Military Revolution, 1450-1800", **Journal of World History**, cilt 25, no. 1, (Mart 2014), s. 88, 111-118.

²⁰⁵ Parker, **Askeri Devrim**, s. 79-80.

²⁰⁶ Parker, "The Military Revolution, 1560-1660, A Myth?", s. 46-47.

²⁰⁷ Parker, **Askeri Devrim**, s. 101, 103. Thompson bu alıntının çoklukla Askeri Devrim ve maliyet bağlantısını savunmak için kullanıldığını belirtmekte ve raporun diğer kısımlarının görmezden geldiğini ifade etmektedir. Zira raporda israf ve yozlaşma vurgusu yapılmaktadır. Thompson'a göre bu maliyet artışının temel sebebi para enflasyonudur, çünkü İspanya'da fiyatlar 1530 ve 1630 yılları arasında yaklaşık üç kat artmıştır. Bkz. I. A. A. Thompson, "Money, Money, and Yet More Money!: Finance, the Fiscal-State and the Military Revolution, Spain 1500-1650", **The Military Revolution**

karmaşık ve daha maliyetli bir hale gelmesi, orduların mevcudunun artması ve bunların ihtiyaç duyduğu yiyecek, silah ve cephanenin temin edilmesi meselesi XVI. yüzyılda Avrupa devletlerinin idari mekanizmalarını ve askeri bürokrasilerini modernleştirerek çözmeye çalıştıkları önemli bir sorundu.²⁰⁸

I. A. A. Thompson'a göre İspanya için yeni istihkâmlar, ateşli silahlar ve teçhizat masrafları savaşın genel olarak artan maliyetinde marjinal bir orana sahipti. Buna karşılık askeri bütçeyi büyük oranda maaş alan askerlerin sayısı belirlemekteydi. Maaşlar ve yiyecek masrafları temel gider kalemlerini oluşturmaktaydı. Örneğin İspanyol hizmetindeki filoların işletme maliyetinin %80'i personel giderleri, %12,5'i gemi donanımı ile ilgili giderler ve %7,5'i de cephane masraflarından oluşmaktaydı. Karada ise Askerî Devrim'in taktiksel sonuçları, yani ordular içinde piyade ve subay oranının artması maliyetleri arttırmaktaydı. Thompson'a göre savaşın maliyetinin artmasının temel sebebi enflasyon ve ordularda daha çok askerin daha uzun süre silahl altında tutulmasıydı. İspanyol ordularındaki asker sayısı 1480'ler ve 1640'lar arasında 6-7 kat artmıştı. Bu askeri genişleme büyük ölçüde Habsburg hâkimiyetine giren İspanya'nın çok geniş bir coğrafyada yeni çatışmalara girmesinden kaynaklanmaktaydı.²⁰⁹

Askerî Devrim'in genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'na ve Akdeniz'deki Osmanlı-İspanyol mücadelesine yansımaları nasıl olmuştu?²¹⁰ Uzun Savaş (1593-1606) döneminde Osmanlı askerlerinin Avusturyalılar karşısında başarı gösterememesi üzerine askerî alandaki yeniliklere dikkat çekilmiş ve çeşitli önlemler alınması gündeme gelmişti. Osmanlıların askerî sahadaki gelişmelere ilk tepkisi ordularındaki tüfekli piyade sayısını arttırmak olmuştu. Bu amaçla öncelikle yeniçeri birliklerinin sayısı artırılmış, daha sonra da tüfek kullanan köylüler silahl altına alınarak ücretli sekban-levend bölükleri oluşturulmuştu. Osmanlılar XVI. yüzyılın sonlarından itibaren bu birliklerin sebep olduğu askerî maliyetleri karşılamak için

Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe, ed. Clifford J. Rogers, Westview Press, 1995, s. 283.

²⁰⁸ Parker, **Askerî Devrim**, s. 288-289.

²⁰⁹ Thompson, "Money, Money, and Yet More Money!", s. 281-283.

²¹⁰ Osmanlılar ve Askerî Devrim tartışmaları için bkz. Özgür Kolçak, "XVII. Yüzyıl Askerî Gelişimi ve Osmanlılar: 1660-64 Osmanlı-Avusturya Savaşları", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012, s. 22-75.

İspanya ve diğer Avrupalı devletler gibi uluslararası piyasadan borçlanma yoluna gitmemişler, kendi malî sistemlerinde çeşitli düzenlemeler yaparak bu maliyeti iç imkânlarla karşılamaya çalışmışlardı.²¹¹

Tüfekçi piyade sayısını arttıran ve askerî-malî bürokrasilerini değişen ihtiyaçlara göre elden geçiren Osmanlılar taktiksel boyuttaki değişimlere nasıl cevap vermişlerdi? John F. Guilmartin'e göre XV. ve XVI. yüzyıllarda "Piyade Devrimi" olarak adlandırılan gelişme piyadelerin düşman süvarisinin hücumlarına dayanabilecek şekilde karma bir şekilde silahlanması ve buna uygun taktikler geliştirilmesiydi. Guilmartin bu taktiklerin Alman *Landsknechts* birlikleri ve İspanyol tercio alayları tarafından uygulanırken Osmanlı yeniçerileri tarafından benimsenmediğini ifade etmektedir.²¹²

Batıda piyade silah ve taktiklerinin gelişiminin temel sebebi savaş alanında düşman süvarisine karşı koymak olarak görülmektedir. XVI. yüzyılın başlarında İtalya Savaşları'nda Fransız ağır süvarisine karşı geliştirilen silah ve taktik birleşimi İspanyol piyadesinin gelişiminde belirleyici olmuştu. Bu sistemde tüfekçileri yakın mesafede kargıcılar korumaktaydı. Peki, Batı tipi uzun kargıları benimsemeyen Osmanlı yeniçerileri kendilerini düşman süvarisinin hücumlarından nasıl korumaktaydılar? Feridun Emecen Osmanlıların II. Kosova Savaşı'ndan (1448) itibaren Batı'da "*wagenburg*" olarak bilinen Osmanlı'da ise "*tabur cengi*" olarak isimlendirilen savaş taktiğini kullandıklarını ifade eder. Bu sistemde top ve tüfeklerle takviye edilmiş arabalar birbirlerine bağlanarak bir nevi seyyar kale meydana getirilmekte ve güçlü bir merkez hattı oluşturulmaktaydı.²¹³ Tüfekli yeniçeriler bu savunma hattının arkasında üçerli saflar oluşturmakta ve silahlarını ateşlemekteydiler. Emecen tüfekli yeniçerilerin ağırlıklı olarak süvari kuvvetleri ile öne çıkan düşman ordularına karşı Çaldıran, Mercidabık ve Ridaniye savaşlarında çok etkili olduklarını ve yaylım ateşini çağrıştıran bir ateş gücü sağlayabildiklerini

²¹¹ Bu amaçla öncelikle olağanüstü avarız-ı divaniyye ve tekâlif vergileri düzenli vergiler haline getirildi. Timâr ve haslar da devletin artan nakit ihtiyacını karşılamak için mukataalara çevrilerek iltizama verilmeye başlandı. Özellikle sekban-levend bölüklerinin finansmanı için imdad-ı seferiyye gündeme geldi. Bkz. İncik, "Military and Fiscal Transformation", s. 312-313, 315 ve 326.

²¹² Guilmartin, "The Military Revolution: Origins and First Tests Abroad", s. 304.

²¹³ Feridun M. Emecen, "Ateşli Silahlar Çağı: Askerî Dönüşüm ve Osmanlı Ordusu", **Osmanlı Klasik Çağında Savaş**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s. 31-32 ve Agoston, "Firearms and Military Adaptation", s. 91-92.

ifade etmektedir.²¹⁴ Osmanlı merkez hattında yeniçeri saflarının arkasında okçular bulunmakta ve bu merkez kanatlarda yer alan kargıcı süvari birlikleri tarafından korunmaktaydı.²¹⁵

Guilmartin'e göre Türkler Askerî Devrimin bir diğer özelliği olan *trace italienne*'yi benimsememişler ve geleneksel istihkâma bağlı kalmışlardı. Osmanlılar modern kaleler konusundaki eksiklerini daha aktif ve esnek bir savunma ile telafi etmekteydiler.²¹⁶ Buna karşılık İspanyollar “*alla moderna*” da denilen yeni tarz istihkâmları yaygın olarak kullanmışlardı. Trablus kıyılarındaki Cerbe kalesi ve Tunus'taki La Goleta kalesi İspanyolların yeni usulle tahkim ettikleri kaleler arasında dikkat çekmekteydi. Buna karşılık Osmanlı-İspanyol çatışmalarında modern istihkâmların etkisinin sınırlı olduğu görülmektedir. Zira ateşli silahlar ve gelişmiş kuşatma teknikleri kullanan Osmanlılar önce Cerbe kalesinin (1560) ve daha sonra La Goleta'nın (1574) alınmasında büyük bir başarı göstermişlerdi.

Erken modern çağda deniz ötesi hedeflerde büyük kuşatmalar gerçekleştirmenin ciddi bir hazırlık dönemi ve güçlü bir idarî-malî teşkilât gerektirdiği kabul edilmektedir. Osmanlıların bu hususlarda rakiplerine karşı üstün olduklarını ifade etmek mümkündür. Guilmartin Osmanlıların savaşın idaresi için iyi tasarlanmış ve verimli bir bürokrasi ile mükemmel işleyen lojistik bir altyapıya sahip olduklarını belirtmektedir.²¹⁷ Kendi donanma üslerinden oldukça uzak hedeflere yelken açan Osmanlı deniz harekâtlarına karşılık İspanyollar sadece İber Yarımadası veya İtalya'daki üslerine yakın hedefler için harekete geçerek, lojistik sorunlarını sınırlamaya çalışmışlardı. İspanyol kuvvetleri 1535 yılında Tunus, 1541 yılında Cezayir, 1564'te Peñón de Velez ve 1573'te de tekrar Tunus kentlerini kuşatmışlardı.²¹⁸ İnebahtı Deniz Savaşı sonrası Kutsal İttifak filosunun 1571 ve 1572 harekâtlarını sınırlayan en önemli etken yine lojistik sorunlardı. Buna karşılık

²¹⁴ Emecen, “Ateşli Silahlar Çağı”, s. 55 ve Agoston, “Firearms and Military Adaptation”, s. 95-98.

²¹⁵ Emecen, “Ateşli Silahlar Çağı”, s. 59. Avrupa savaş alanlarında asıl süvari tehdidinin savaş alanında yayılarak, düşmanı arkadan vurma özellikleriyle tanınan Osmanlı hafif süvarisi olduğunu hatırlamak gerekir.

²¹⁶ Guilmartin, “The Military Revolution: Origins and First Tests Abroad”, s. 318-319.

²¹⁷ Guilmartin, “The Military Revolution: Origins and First Tests Abroad”, s. 303.

²¹⁸ İspanyol donanmasının sadece Mora yarımadasında Koron'a gerçekleştirdiği sefer bir istisna niteliği taşımaktadır, bununla birlikte kale lojistik açıdan desteklenmesi mümkün olmadığı için elde tutulamamış ve kısa sürede Osmanlılar tarafından geri alınmıştır.

Osmanlılar 1574 yılında Tunus'u İspanyolların elinden geri almak için XVI. yüzyıl Akdeniz'indeki en büyük deniz ötesi harekâtı gerçekleştirmişlerdi.

Askerî Devrim'in bir diğer önemli göstergesinin ateşli silahların ordularda yaygınlaşması olduğu kabul edilmektedir. Osmanlı ve İspanyol imparatorlukları çağdaşlarından çok önce profesyonel birlikler istihdâm etmişler ve bu birlikleri ateşli silahlarla teçhiz etmişlerdi. Osmanlı ordusunun profesyonel piyade gücü yeniçerilerden oluşmaktayken, İspanyollar Avrupa savaş alanlarında şöhret bulan İsviçre piyadesini yeniden yorumlamışlar ve ortaya *tercio* birlikleri çıkmıştı. Akdeniz'deki Osmanlı-İspanyol rekabetinde her iki gücün profesyonel askerleri deniz savaşlarında ve Kuzey Afrika'daki kuşatmalarda karşı karşıya gelmişler ve birbirlerine üstünlük sağlamaya çalışmışlardı. Profesyonel birliklerin bu çatışmalardaki performanslarını ve savaşların sonucuna etkilerini daha iyi anlayabilmek için İspanyol ve Osmanlı askeri sistemleri içinde elit asker rezervini oluşturan bu birliklerin yakından incelenmesi faydalı olacaktır.

1. 3. 1. Osmanlı Askerî Teşkilatı ve Yeniçeriler

XVI. yüzyıl ortalarında Osmanlı askerî teşkilâtı içinde piyade sınıfı temel olarak Müslümanlar arasından silahlıta alınan azebler ve gayrimüslim tebaa arasından devşirme usulü ile toplanan yeniçeri birliklerinden oluşmaktaydı. XV. yüzyıldan beri varlıkları bilinen azebler genel olarak köylüler arasından seçilip askere alınmaktaydı. Bu birliklerin toplanmasında kadı ve subaşı, mahalle imamı ve bir halk temsilcisiinden oluşan bir komite yetkiliydi.²¹⁹ Askerliğe uygun gençler mahalle meydanında toplanır ve azeb olmaya uygun gençler bu komite tarafından seçilirdi. Semt sakinleri hem belirlenen sayıda azeb sağlamak hem de 300 akçeye kadar bu askerlerin ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüydüler. Mahallenin belirlenen her bir azeb askeri için yükümlülüklerini yerine getirmemesi veya firar etmesi durumuna karşı bir kefil göstermesi zorunluydu. Askere alma sistemi azeb alınan bölgenin kadısında ve devlet merkezinde tutulan birer defter aracılığıyla

²¹⁹ İdris Bostan, "Azeb", *DİA*, IV, 1991, s. 312 ve Gyula Káldy-Nagy, "The First Centuries of the Ottoman Military Organization", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, cilt 31, no. 2, 1977, s. 163.

denetlenmekteydi. Osmanlı ordusundaki azeb sayısı hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla beraber çeşitli kaynaklarda 1475'te 6000, 1514 yılında da 10.000 kadar azeb olduğu yönünde bilgiler yer almaktadır. Bununla birlikte ordudaki azeb sayısının sabit olmayıp, seferdeki ihtiyaca göre dalgalandığı anlaşılmaktadır. XVI. yüzyıla gelindiğinde azebler Osmanlı askerî sisteminde yeniçerilerle birlikte hem muharebelerde hizmet etmekte hem de kale garnizonlarını oluşturmaktaydılar. Muharebe anında hafif piyade olarak hizmet eden azeb kuvveti Osmanlı savaş düzeninde yeniçerilerin önünde yer alır ve ilk düşman hücumunu karşılardı.²²⁰

İmparatorluğun geneline yayılmış olan azeb birlikleri bulundukları eyalette beylerbeyinin emrinde bulunmaktaydılar. Eyaletlerde bulunan azeb teşkilatlarında azebler ağası ve ona yardımcı olan bir kâtip bulunmaktaydı. Azebler teşkilat bakımından ortalara ayrılmakta ve bu ortaların başında reis, odabaşı ve bayraktar bulunmaktaydı. Sefer zamanı eyaletlerdeki azeb kuvvetleri azeb ağası komutasında ve beylerbeyi maiyetinde sefere katılmaktaydı. Osmanlı askerî teşkilatı içinde azebler kara hizmetinin yanı sıra aynı zamanda denizde de görev yapmaktaydılar. Deniz azebleri, tersanede kaptan, reis gibi tersane halkı içinde yer alan azebler ve donanmada özellikle tüfekli asker olarak hizmet eden azebler olmak üzere ikiye ayrılırdı. Donanma hizmetinde azeb reisi terfi edip harc-ı hassa reisi yani kaptan olabilirdi. Reis kaptan olmazsa sırasıyla vardıyanbaşı, hünkâr gemisi reisi olur ve tersane kethüdâsı olabilirdi. XVI. yüzyıl ortalarında Osmanlı donanması ve tersanesinde başta nefer, yelkenci ve kürekçi olmak üzere çeşitli görevleri yerine getiren 2279 deniz azebi bulunmaktaydı.²²¹

Osmanlı askerî teşkilatı içinde profesyonel kuvvetler olarak kapıkulu askerleri merkezi konumda yer almaktaydı. Kapıkulları arasında sultanın seçkin muhafız birliği olan yeniçeriler ön plana çıkmaktadır. Yeniçeri ocağının kurulması büyük ihtimalle I. Murad döneminde (1359-1389) gerçekleşmişti. Ocağın kurulma sebebi eldeki askerlerin azlığı ve devlet merkezinde daimî bir kuvvetin bulunmasının

²²⁰ Káldy-Nagy, "The First Centuries of the Ottoman Military Organization", s. 163 ve Imber, **Osmanlı İmparatorluğu**, s. 337-339.

²²¹ Bostan, "Azeb", s. 312-313 ve Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 406-410.

gerekliliği olarak görülmektedir.²²² Yeniçeri ocağının mevcudu ilk zamanlarda 1000 kişi kadardı. Cemaat de denilen her yüz askerlik birliğin başında bir yayabaşı bulunmaktaydı. XV. yüzyılda Sekban bölükleri de yeniçeri ocağına katılmış ve daha sonra II. Bayezid döneminde Ağa Bölükleri'nin kurulması ile ocak mevcudu genişlemişti.²²³ Klâsik dönemde Yeniçeri ocağına asker alımı devşirme sistemi içinde pençik usulü ile gerçekleşmekteydi. Buna göre ele geçirilen savaş esirlerinin hükümdarın payına düşen beşte birlik kısmı önce 3-5 sene kadar Türk ailelerin yanına veriliyor, daha sonra da eğitim için acemi ocağına alınıyorlardı. Acemi Ocağında 7-8 sene süren eğitimlerini tamamlayan askerler yeniçeri ocağına katılıyorlardı. Yeniçeri ocağına alınanların isimleri, eşkâlleri ve yevmiyeleri ulûfe defterinde kayıt altına alınırdı.²²⁴ Klâsik dönemde yeniçeriler birlikte yaşamının ve seferde birlikte savaşmanın getirdiği bir dayanışma ruhuna sahiptiler. Devşirme usulü ile ailelerinden alınan ve eğitilen yeniçeriler birbirlerini kardeşleri olarak görürler ve bu da ocakta birlik ruhunu güçlendirirdi.²²⁵

Osmanlı İmparatorluğu askerî teşkilâtı içinde yeniçeriler oldukça ayrıcalıklı bir yere sahiptiler. Geleneklere göre Osmanlı padişahı da yeniçeri ağa bölüklerinden birinci bölüğe kayıtlıydı. Bu bölükte padişaha has bir taht-ı hümayun odası bulunmaktaydı.²²⁶ Yeniçeri Ocağı teşkilat bakımından toplam 196 orta ve bölükten oluşmaktaydı. Her bir orta ilk zamanlarda 100-150 askerden oluşmaktayken, daha sonra yeniçeri ocağının mevcudunun artması ile bölüklere düşen asker sayısı da artmıştı.²²⁷ Yeniçeri kuvveti üç kısımdan meydana gelmekteydi. İlk kısım *Cemaat* denilen Yaya Beyler, ikinci kısım *Sekban* ve üçüncü kısım *Ağa Bölükleri* veya Bölüklüler idi. Cemaat ortaları ilk teşkil edilmiş yeniçeri birlikleriydi. Sekban ve Ağa

²²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları I: Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 144-145 ve Káldy-Nagy, "The First Centuries of the Ottoman Military Organization", s. 164-165.

²²³ Yeniçeri Ocağı Yayabeyler cemaatleri 101 orta, Sekban bölükleri 34 bölük, Ağa Bölükleri 61 bölük olmak üzere toplam 196 ortadan meydana gelmekteydi. Bkz. Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, I, s. 155-156 ve Orhan Sakin, **Yeniçeri Ocağı Tarihi ve Yasaları**, İstanbul, Doğu Kütüphanesi, 2011, s. 23-24.

²²⁴ Yeniçeri ocağının ilk kurulduğu zamanlar esirlerin doğrudan yeniçeri yapılmasının sakıncaları görülmüş, bu sebeple önce acemi ocağına alınmaları uygun görülmüştü. Daha sonra esirlerin bir süre Türk ailelerin yanında kaldıktan sonra acemi ocağına alınmaları usulü benimsenmişti. Bkz. Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, I, s. 145-146, ve 151.

²²⁵ Murphey, **Osmanlı'da Ordu ve Savaş**, s. 50-51.

²²⁶ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, I, s. 242.

²²⁷ Sakin, **Yeniçeri Ocağı**, s. 24.

Bölükleri ise önceleri ayrı birer kuvvet iken daha sonra yeniçeri ocağına dâhil edilmişlerdi.²²⁸ Cemaat ortaları savaş zamanı dışında da çeşitli görevleri yerine getirirlerdi. Deveci ortaları sefere giden Yeniçeri ağasının ağırlıklarını taşıırken, Hasekiler ve av köpeği besleyen ortalar (Zagarcılar ve Seksoncular) padişah ava çıktığında ona eşlik ederlerdi.²²⁹

Yeniçeri Ocağının üst komutasında ilk olarak *Yeniçeri Ağası* yer almaktaydı. Ondan sonra Sekbanbaşı ve Kul Kethüdası ocağın komutasında öne çıkmaktaydı.²³⁰ Yeniçeri ağaları XVI. yüzyıl başlarına kadar ocaktan gelmişler ancak bu tarihten sonra padişahlar ocak üzerindeki kontrollerini arttırmak için bu önemli mevkiye dışarıdan güvendikleri isimleri tayin etmişlerdi. Yeniçeri ve acemi ocaklarının en büyük komutanı olan Yeniçeri Ağası aynı zamanda İstanbul'un asayişinden sorumlu idi.²³¹ Yeniçeri Ağası ocağın işlerini, askerlerin maaş ve terfi durumları ile disiplin meselelerini görüşmek için ocak komutanlarının katıldığı bir "Ağa Divânı" toplardı. Yeniçeri ağası sefere çıktığı zaman *sekbanbaşı* yeniçeriler ile ilgili bütün işleri takip eder ve Ağa Divânı'nda yeniçeri ağasına vekâlet ederdi. Yeniçeri ocağının komutasında üçüncü sırada yer alan Kul Kethüdası veya Kethüda Bey yeniçeri ağası ile sefere katılırdı. Kethüda Bey sefer esnasında yeniçerileri idare eder ve savaş düzenini planlardı.²³²

İlk zamanlarda yaklaşık 100-150 kişiden oluşan yeniçeri ortalarının komutanlarına genel olarak *çorbacı* denirdi. Bununla beraber cemaat ortalarının çorbacılarına "yayabaşı", Ağa ve Sekban bölüklerinin çorbacıları ise *bölükbaşı* ünvanlarını kullanmaktaydı. Çorbacılar ortanın bütün işlerinden ve düzeninden birinci derecede sorumluydular.²³³ Ortanın komutasında *çorbacı*'dan sonra *odabaşı* ve *vekilharç* yer almaktaydı. Odabaşı görev yaptığı bölüğün disiplin işlerinden

²²⁸ Cemaat bölükleri ilk yeniçeri birlikleri oldukları için sekban ve ağa bölüklerine karşı birtakım imtiyazlara sahiptiler. Bunlar kale anahtarlarını korurlar, Yeniçeri ağası yanında ata binebilirler ve diğerleri kırmızı çizme giyerken bunlar sarı çizme giyerlerdi. Bkz. Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, I, s. 155, 160.

²²⁹ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, I, s. 158-159.

²³⁰ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, I, s. 174.

²³¹ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, I, s. 177.

²³² Gülgün Üçel-Aybet, **Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Ordusu, 1530-1699**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 110-114.

²³³ Sakin, **Yeniçeri Ocağı**, s. 37. Askeri rütbe ve komuta bakımından yeniçeri çorbacılarını İspanyol askeri sisteminde tercio bölüklerinin komutanı olan capitán'a benzetmek mümkündür.

sorumluydu. Odabaşı aynı zamanda ocak içinde yeniçerilerin kendi aralarında topladıkları paraların işletilmesinden ve harcanmasından sorumluydu. Ortada görev yapan bir diğer subay olan vekilharç ise ortanın iâşesinden sorumluydu.²³⁴ Yeniçeriler önceleri yiyecek ve iâşelerini kendi maaşlarından karşılamaktayken, daha sonra fiyatların artması ile birlikte devlet aradaki farkı ödemeye ve iâşe yardımında bulunmaya başlamıştı.²³⁵

XVI. yüzyıl başlarında yeniçeri neferlerinin yevmiyeleri ortalama 5 akçe civarındayken, yüzyılın sonlarına doğru zamanla 8 akçeye kadar çıkmıştı. Yeniçeriler maaşlarını üç ayda bir ödenen ulufe şeklinde alırlardı.²³⁶ XVI. yüzyıl ortalarında bir akçede 0.47 gr. gümüş olduğu hesaba katılırsa bir yeniçeri neferinin maaşının aylık karşılığının 70,5 ile 112,8 gr. arasında gümüş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca yeniçerilerin maaşlarına ek olarak çeşitli bahşişlerle, yiyecek, giyecek ve silah yardımı aldıkları da hesaba katılmalıdır.²³⁷ Osmanlı yeniçerilerinden farklı olarak maaşlarını altın olarak alan İspanyol tercio neferi ayda 3 escudo maaş almaktaydı. Üç escudo'nun gümüş karşılığının 153,36 gr. olduğu hesaba katılırsa²³⁸ İspanyol askerinin aylık maaşının yeniçerileri geçtiği görülmektedir. Neticede her iki birliğe de yapılan silah, donanım ve iâşe için yapılan ek ödemeler ayrı tutulursa, İspanyol tercio piyadesinin çağdaşı bir yeniçeri neferinden fazla ücret aldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu maaşların zamanında ve eksiksiz olarak ödenebilmesinin erken modern dönemde devletlerin askerî-malî bürokrasilerini zorladığı unutulmamalıdır.

Lütfi Paşa Âsafname'de "*ulûfeli yeniçeri on iki bin olmak kanundur*" diyerek XVI. yüzyıl ortaları için Osmanlıların sahip olduğu yeniçeri sayısını vermektedir.²³⁹ İmparatorluk elçisi Busbecq de bu rakamı doğrulayarak 1555 tarihli ilk mektubunda Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamına dağılmış 12.000 kişilik bir yeniçeri gücü olduğundan bahsetmektedir.²⁴⁰ 1527 yılında acemiler dışarıda bırakılırsa 7886 yeniçeri varken bu sayı 1574'de neredeyse iki katına çıkmış ve 13.599'a ulaşmıştı.

²³⁴ Aybet, **Osmanlı Ordusu**, s. 97-98.

²³⁵ Aybet, **Osmanlı Ordusu**, s. 101-102.

²³⁶ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, I, s. 411-413.

²³⁷ Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, s. 394 ve Aybet, **Osmanlı Ordusu**, s. 104-105.

²³⁸ XVI. Yüzyıl ortalarında 1 altın escudo = 16 gümüş real. 1 realdeki gümüş miktarı ise 3,195 gr.

²³⁹ Kütükoğlu, **Lütfi Paşa Âsafnamesi**, s. 35.

²⁴⁰ Ogier Ghislain de Busbecq, **Türk Mektupları**, çev. Derin Türkömer, İstanbul, Doğan Kitap, 2005, s. 19-20.

XVI. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise (1597) bu sayının tekrar ikiye katlanarak 35.000'e ulaştığı görülmektedir.²⁴¹ Lütü Paşa yeniçerilere ek olarak aynı zamanda “*ve sipâhi ve silahdâr ve dört bölük cümle altı bölük olur. Cebeci ve topçu bu cümle dahi on beş bin asker olur. Bu zikr olunan cümle yirmi yedi bin ulûfeli kul olur*” şeklindeki ifadesiyle Osmanlı İmparatorluğu’nun sahip olduğu maaşlı profesyonel asker rezervini toplam 27.000 kişi olarak göstermektedir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde sadrazamlık da yapmış olan Lütü Paşa bu kuvvetin fazlasıyla yeterli olduğu yönündeki kanaatini şöyle ifade etmektedir: “*Bir yılda iki sefer vâki olsa kara ve derya seferleri yine ikisine de müstevfâ yeter.*”²⁴²

Yeniçeriler savaş alanında Osmanlı merkez hattında yer alırlar, eğer sefere katılıyorsa padişahı korurlardı. Osmanlı muharebe hattının kanatlarını ise sipahiler korumaktaydı. Zamanla yeniçerilerin bulunduğu merkez hattı iyice tahkim edilmiş bir mevki haline gelmişti. Yeniçerilerin önünde toplar, topların da önünde azebler bulunmaktaydı. Sultan II. Mehmet döneminde Osmanlı ordusu ve yeniçeri kuvveti hem top hem de tüfeklerle donatılmış modern bir güç olarak rakiplerine üstünlük sağlamaktaydı.²⁴³ Temel Osmanlı savaş taktiği düşmanı güçlü Osmanlı merkez hattına çekip imha etmektir. Bu taktiğin başarısında ateşli silahlarla teçhiz edilmiş yeniçerilerin isabetli atışları önemli rol oynamaktaydı. 1564-1568 yılları arasında Macaristan’daki Habsburg kuvvetlerine komuta eden Lazarus Schwendi yeniçerilerin nişancılıklarını övmüş ve birliklerin Osmanlı merkez hattına yaklaşmaması gerektiğini savunmuştu.²⁴⁴

Osmanlı İmparatorluğu’nda yeniçeriler sadece savaş alanında bir muharip kuvvet olarak değil, aynı zamanda bir kolluk kuvveti olarak kendilerine verilen görevleri yerine getirmekteydiler. Busbecq yeniçerilerin görevini düşmanın saldırısına karşı kaleleri, halkın tecavüzüne karşı da Hristiyan ve Yahudi tebaayı

²⁴¹ Gábor Agoston, “Doğu-Orta Avrupa’da İmparatorluklar ve Savaş, 1550-1750: Osmanlı-Habsburg Rekabeti ve Askeri Dönüşüm”, **Osmanlı’da Strateji ve Askeri Dönüşüm**, çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul, Timaş Yayınları, 2012, s. 177-179, 203-204 ve Murphey, **Osmanlı’da Ordu ve Savaş**, s. 68.

²⁴² Kütükoğlu, **Lütü Paşa Âsafnamesi**, s. 35. Gábor Agoston Osmanlı arşiv kaynaklarına dayanan çalışmasında 1520 yılındaki ulufeli asker sayısını 17.332, 1567-68 senesindeki ulufeli asker sayısını ise toplam 34.258 olarak vermektedir. Bkz. Agoston, “Doğu-Orta Avrupa’da İmparatorluklar ve Savaş”, s. 177-179.

²⁴³ Emecen, “Ateşli Silahlar Çağı”, s. 32-33, Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, I, s. 374-376 ve Imber, **Osmanlı İmparatorluğu**, s. 357-358.

²⁴⁴ Emecen, “Ateşli Silahlar Çağı”, s. 54-55 ve Imber, **Osmanlı İmparatorluğu**, s. 359.

korumak olarak izah eder.²⁴⁵ Yeniçeriler üçer ay süre ile şehirlerde *yasakçı* olarak görev yapıp asayişini temin ederlerdi. Üç ay sonra görevi biten asker kışlasına döner, yerine bir başka yeniçeri atanırdı.²⁴⁶ Esas olarak İstanbul'daki kışlalarında ikamet eden yeniçeriler ihtiyaç olduğu zaman üçer yıl süre ile kale garnizonlarında muhafızlık görevine gönderilebilirdi. Üç yıl sonra görevi biten yeniçeriler geri çağrılır, yerlerine İstanbul'dan yeni askerler gönderilirdi. “Serhat kulları” denilen bu yeniçeriler beylerbeyinin komutası altında bulunmaktaydılar. Osmanlılar sınır bölgelerindeki garnizonlarında ve birliklerinde görev yapan gönüllülere toprak ve gelir gibi çeşitli teşvikler vermektedir.²⁴⁷

Yeniçeriler silah olarak kılıç, küçük balta, ok, yay ve tüfek kullanmaktaydı.²⁴⁸ Busbecq Osmanlılarda savaş tecrübesine sahip bir piyadenin her zaman süvariye tercih edildiğini belirtir. Busbecq'e göre hafif silahlarla donatılan yeniçeriler genellikle yakın çatışmaya girmez, muharebede “misket tüfekleri” kullanırlardı.²⁴⁹ Gábor Ágoston'a göre Yeniçeri tüfekleri İspanyol ve Venediklilerin kullandıkları tüfeklere oldukça benzerdi. Avrupa'da tipik fitilli tüfek 120-150 cm uzunluğunda ve 2,5-4,5 kg. ağırlığındaydı. Özellik olarak benzer olmakla birlikte Türk tüfeklerinin daha kaliteli olarak üretildikleri kabul edilmekteydi.²⁵⁰ Feridun Emecen Osmanlıların kendilerine has tüfekler geliştirdiklerini ifade etmektedir. Emecen'e göre XVI. yüzyıl başlarında Osmanlı tüfekleri savaş alanında son derece kullanışlı, hafif silahlardı. Bu dönemde Osmanlıların uzun tüfekleri 110-115 cm iken, daha yaygın olan kısa tüfekler ise 88-92 cm idi. Osmanlılar uzun ve kısa tüfeklere ek olarak daha ağır

²⁴⁵ Busbecq, **Türk Mektupları**, s. 19-20.

²⁴⁶ Aybet, **Osmanlı Ordusu**, s. 148.

²⁴⁷ Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, I, s. 325, Sakin, **Yeniçeri Ocağı**, s. 228 ve Aybet, **Osmanlı Ordusu**, s. 146. Buna karşılık İspanyol askerleri için Kuzey Afrika'daki *presidiolarında* ise görev yapmanın pek cazip olduğu söylenemezdi. Bu garnizonlarda görev yapan birlikler çoğu zaman maaşlı askerlerden oluşmaktaydılar. Ancak bulundukları bölgede onların ihtiyaçlarını karşılayacak dost bir hinterland olmadığı için, askerlerin maaşlarını ve ihtiyaç duydukları levazımata İspanyol filoları İber Yarımadası'ndan veya İtalya'dan getirmek zorundaydılar. Bu ikmal çoğu zaman yetersiz olarak gerçekleşmekteydi ve İspanyol askerleri en iyi durumda kendilerini güvenilmez müttefiklerle kuşatılmış olarak bulmaktaydılar. Bkz. Rhoads Murphey, “A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources and Readiness for War circa 1520 to circa 1570”, **Guerra y Sociedad en la Monarquía Hispánica: Política, Estrategia y Cultura en la Europa Moderna. (1500-1700)**, cilt I. Madrid, 2006, s. 92.

²⁴⁸ Aybet, **Osmanlı Ordusu**, s. 139-140.

²⁴⁹ Busbecq, **Türk Mektupları**, s. 83-84.

²⁵⁰ Gábor Ágoston, **Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi**, çev. Tanju Akad, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006, s. 128-129.

metris tüfekleri de kullanmışlardı.²⁵¹ III. Murad döneminde (1574-95) Yeniçeri birlikleri arkebüzlerden daha ağır fitilli misket tüfekleri ile donatılmıştı. Bu tip tüfeklerin ilk olarak XVI. yüzyıl başlarında İtalya Savaşları'nda İspanyol tercio alayları tarafından kullanıldığı düşünülmektedir. İspanyolların kullandıkları misket tüfekleri 8 kg. civarında bir ağırlığa sahiptiler ve 56-57 gr. ağırlığında mermi atabilmekteydiler.²⁵²

Askerî disipline büyük önem verilen Osmanlı sisteminde disiplini bozan veya çeşitli suçlara karışan yeniçerilere farklı cezalar verilmekteydi. Ağır cezalara çarptırılmaları pek görülmemekle birlikte yeniçerilere işledikleri hafif suçlar için değnek cezası uygulanmaktaydı. Bu ceza suçlunun kaba etlerine, tabanlarına ve sırtına değnek ile vurulması ile uygulanırdı. Ağır suçlar için ise yeniçeriler ya başka bir birliğe gönderilirler ya da ordudan tamamen atılırlardı.²⁵³ Buna karşılık devlet otoritesini temsil eden yeniçerilerin yargılanmaları ve cezalandırılmaları halka açık bir şekilde değil, gizlice yapılırdı. Yargılama yeniçeri ağasının başkanlığında Ağa Divânı'nda görülürdü. Hakkında şikâyet olan yeniçeri bağlı olduğu odanın odabaşısı tarafından divâna getirilirdi. Yeniçerilerin ölüm cezası gerektiren bir suç işlemeleri halinde yeniçeri ağası idam kararı verebilirdi.²⁵⁴

Osmanlı İmparatorluğu piyade gücü olarak başta yeniçeri ve azeblere güvenmekteyken, süvari kuvvetlerini esas olarak kapıkulu (hassa) süvarileri ve timârlı sipahiler oluşturmaktaydı. Osmanlıların elit süvari gücünü oluşturan Altıbölük süvarileri sağ ve sol sipahi, sağ ve sol silahdar, sağ ve sol ulufeci ile sağ ve sol gariplerden oluşmaktaydı. 1527'de 5088 kapıkulu süvarisi varken 1574'te bu sayı 5957'ye çıkmış, yüzyılın sonunda ise neredeyse üçe katlanarak 17.000'e ulaşmıştı. Kapıkulu süvarileri sefere yanlarında ek süvari ve yardımcılarını ile katıldıklarından bu

²⁵¹ Emecen, "Ateşli Silahlar Çağı", s. 40-43. Osmanlılar kendi üretimlerinin dışında İngiltere ve Hollanda'dan da arkebüz ve misket tüfeği almak için girişimlerde bulunmuşlardı. Bkz. Ağoston, **Barut, Top ve Tüfek**, s. 129-130.

²⁵² Ağoston, **Barut, Top ve Tüfek**, s. 126.

²⁵³ Kendi birliğinden atılan kişiden ait olduğu eski birliğine ait semboller de elinden alınarak uzak bir sınır boyundaki başka bir birliğe gönderilirdi. Burada ölenler bir yeniçeri olarak değil, sıradan bir asker olarak gömülürlerdi. Bkz. Busbecq, **Türk Mektupları**, s. 108.

²⁵⁴ İdam kararı verilen yeniçeri önce Baba Cafer zindanına götürülür, infaz emri verildikten sonra boğularak denize atılırdı. Bkz. Aybet, **Osmanlı Ordusu**, s. 142-145.

sayı artabilmekteydi.²⁵⁵ Hafif örme zırh veya iki parçalı zırh giyen kapıkulu süvarileri ok, yay, kılıç, kalkan, cirit ve kısa mızraklar kullanmaktaydılar.²⁵⁶ Habsburg elçisi Busbecq Osmanlı askerlerinin düşmanla çarpışmaya girmeden önce zırhların getirildiğini belirtir. Bu zırhların çoğunun eski savaş ganimetleri olduğunu ifade eden Busbecq bunların hassa süvarilerine dağıtıldıklarını yazmaktadır.²⁵⁷

Osmanlı askerî teşkilâtında süvari gücü olarak kapıkulu süvarilerinden sonra timârlı sipahiler yer almaktaydı. Osmanlı timâr sisteminde devlete ait topraklar sipahinin denetiminde köylülerin işletilmesine bırakılmaktaydı. Bu topraklar büyüklüklerine göre timâr, hâs ve zeâmet olarak ayrılmaktaydılar. Timârların esas olarak askerî sınıf içinde kalmasına dikkat edilir ve sipahilerin oğullarına öncelik tanınırdı. Bununla birlikte timârlar seferde yararlılık gösteren askerlere ödül olarak da verilebilmekteydi. Osmanlılar timâr sistemi içinde sipahiler ellerinde bulunan timârın geliri ölçüsünde atlı asker temin ederek, seferde hazır bulunmak zorundaydılar. Yeniçeriler ve kapıkulu süvarileri silah ve cephanelerini cebeci ocağı eliyle devletten temin edebilirken, timârlı sipahiler silah, zırh, çadır vs. ihtiyaçlarını kendileri karşılamak zorundaydı.²⁵⁸ Böylece Osmanlılar merkezi hazineden doğrudan bir harcama yapmadan 150.000-200.000 civarında potansiyel bir atlı asker rezervine sahip olabilmekteydiler. Buna karşılık bu rakamların kâğıt üzerindeki tahminler olduğuna dikkat edilmelidir. Çoğu zaman bu sayıdan çok daha az bir kuvvetin seferber edildiği, geri kalanların ise bir nevi ihtiyat kuvveti oluşturduğu düşünülmektedir. Timârlar hem eyaletlerdeki hem de merkezdeki defterler aracılığı ile sıkı bir kayıt altında tutulurlar ve timârlı sipahilerin savaş performansları denetlenirdi.²⁵⁹ Timârların sıkı bir kontrol altında tutulması ve gerektiği zaman yeniden dağıtılıp bu askerî güçten azami faydayı sağlamayı esas alan sistem Osmanlı bürokratik denetim mekanizması ile mümkün olabilmekteydi. XVI. yüzyılda timârları denetleyen ve bunların amacına uygun olarak kullanılmaması durumunda

²⁵⁵ Murphey, **Osmanlı'da Ordu ve Savaş**, s. 68 ve Imber, **Osmanlı İmparatorluğu**, s. 337.

²⁵⁶ Aybet, **Osmanlı Ordusu**, s. 185-186.

²⁵⁷ Busbecq bu zırhların çoğu zaman askerlerin bedenlerine uymadığını da ifade eder. Diğer süvariler ise koruma için hafif kalkanlar kullanmaktadırlar. Bkz. Busbecq, **Türk Mektupları**, s. 83-84.

²⁵⁸ Murphey, **Osmanlı'da Ordu ve Savaş**, s. 60-66 ve Imber, **Osmanlı İmparatorluğu**, s. 348.

²⁵⁹ Murphey, "A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources", s. 88 ve Aybet, **Osmanlı Ordusu**, s. 236.

timârları yeniden dağıtan Osmanlı idari-askeri sistemi sahip olduğu denetim mekanizması ile çağının ilerisindeydi.²⁶⁰

Erken modern dönemde Osmanlılar ordularının ihtiyaç duyduğu levazımat, mühimmat ve savaş araçlarını tedarik etmede rakiplerine nazaran büyük bir başarı göstermişlerdi. Tedarik edilen bütün bu malzeme imparatorluk genelinde oluşturulmuş bir iç ulaşım ağı ile taşınıyordu. Bu sistemin verimliliğini sağlayan şey ise bu yapının denetlenmesi ve sorunların merkeze rapor edilmesi idi. Ordu için gerekli levazımat merkezi idare tarafından planlanıp, satın alındığı için askerî taleplerin iç pazara zarar vermesinin de önüne geçiliyordu. Böylece devlet kısıtlılara veya fiyat yükselmelerine sebep olmadan ordunun ihtiyaçlarını karşılayabilmekteydi. Ayrıca Osmanlılar imparatorluğun çeşitli cephelerindeki askerî ve mali talepler üzerinde dikkatle durarak, bunları dengelemeye çalışmışlardı. Osmanlılar stratejik planları çerçevesinde başarı ihtimali ve getirisi yüksek askerî girişimlere sıcak bakıyorlar, uzak cephelerde, sonuçsuz kalabilecek çatışmalarda kaynaklarını israf etmekten kaçınıyorlardı.²⁶¹

Avrupalı gözlemciler Osmanlı ordusunun iâşesinin mükemmelliğine dikkat çekmişlerdir. Thevenot “*Orduları hiçbir zaman açlıktan mahvolmaz, gıda maddeleri tüm ülkelerden ve yeterli miktarda gelir, çünkü onlar her şey için tam ve zamanında ödeme yaparlar*” diyerek Osmanlı sisteminin üstünlüğüne işaret etmektedir. Devletin sağladığı sefer ödeneklerine ve çeşitli iâşe desteklerine ek olarak yeniçeriler kendi aralarında para toplayıp ortak bir fon oluşturarak sefer sırasındaki olağanüstü zorlukların etkilerini hafifletmeyi amaçlamışlardı.²⁶² Osmanlıların askerî idaresi ve bürokratik becerileri gerçekleştirilen seferlerin başarısında büyük paya sahipti. İmparatorluk genelinde uygulanan Osmanlı menzil sistemi zamanının oldukça ilerisinde bir yapı oluşturmaktaydı.²⁶³ Buna karşılık Avrupa’da büyük orduların

²⁶⁰ Murphey, “A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources”, s. 88.

²⁶¹ Murphey, “A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources”, s. 88-90.

²⁶² Rhoads Murphey Osmanlı askerlerinin Avrupalı rakiplerine göre daha iyi beslenmekte olduklarını ifade etmektedir. Bkz. Murphey, **Osmanlı’da Ordu ve Savaş**, s. 108-110 ve Murphey, “A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources”, s. 88-90.

²⁶³ Osmanlılar ülke içinde ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için yiyecek maddelerinin depolandığı ve gerekli hazırlıkların önceden tamamlandığı menzil noktalarına güvenmekteydiler. Bkz. Yusuf Halaçoğlu, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Menzil Teşkilâtı Hakkında Bazı Mülâhazalar”, **Osmanlı Araştırmaları**, cilt II, İstanbul, 1981 ve Murphey, **Osmanlı’da Ordu ve Savaş**, s. 117.

ayakta tutulabilmesini sağlayan askerî-idarî mekanizmalar ancak XVII. yüzyılın sonlarında gündeme gelebilmişti. 1683 yılındaki II. Viyana kuşatmasına kadar Osmanlı lojistik sistemi Avrupalı gözlemcilerin hayranlıklarını ifade ettikleri bir yapıydı.²⁶⁴ Osmanlı lojistik sistemi ile karşılaştırıldığında İspanyol kraliyet idaresinin ve sözleşmecilerin lojistik hizmetleri birlikte sağladığı sistemin büyük sıkıntılara neden olduğu görülmektedir.²⁶⁵

1. 3. 2. İspanyol Askerî Sistemi ve Terciolar

XVI. Yüzyılda İspanyol askerî sistemi Ortaçağ feodal düşüncesinden modern ve ulusal askerî hizmet anlayışına geçmekteydi. Bu yeni sistemde siyasi birliğini sağlayan İspanya, hükümdar ve lordlar arasında geleneksel feodal sözleşme ilişkisi sayesinde toplanan askeri kuvvetler yerine hiçbir feodal bağlılığı olmayan, ulusal ve daimî bir orduya sahip olmayı hedeflemekteydi. İspanya’da Müslümanların elinde kalan son siyasi yapı olan Granada Emirliği’nin ele geçirilmesi için yürütülen Granada Savaşı’nda (1482-1492) *Hermanidad* milisleri İspanyol ordusunun çekirdeğini oluşturmuş, ancak birliklerin çoğu büyük feodal lordların sağladığı askerlerden oluşmuştu. İspanya’nın dönüşümünü tamamlayabilmesi için feodal birliklerinden oluşan bu Ortaçağ ordusunun, kalifiye subaylar tarafından idare edilen modern, örgütlü ve iyi silahlanmış bir orduya dönüşmesi gerekiyordu.²⁶⁶

İspanya’da 1496 yılında 20 ve 45 yaş arasında her on iki kişiden birinin kraliyet kuvvetlerinde hizmet etmek üzere silahaltına alınacağı ilan edildi. Bununla birlikte bu birlikler daimî olarak silahaltında bulunmayacak, sadece savaş durumunda

²⁶⁴ Murphey, **Osmanlı’da Ordu ve Savaş**, s. 121-122 ve Ömer İşbilir, “XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İâşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış doktora tezi, 1996.

²⁶⁵ İspanyol lojistik sisteminde para akışının kesilmesi sebebiyle sıkıntılar başgösterdiğinde açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalan İspanyol askerleri ihtiyaçlarını genellikle bulundukları bölgeden karşılamak zorunda kalmaktaydılar. Bir yerleşim bölgesinde istedikleri evlere yerleşen askerler çoğu zaman bir karşılık önermeksizin yerel halktan ihtiyaçlarının karşılanmasını talep etmekteydiler. Bkz. Geoffrey Parker, **The Army of Flanders and the Spanish Road 1567-1659**, Cambridge University Press, 2014, s. 87-88.

²⁶⁶ Merriman, **The Rise of the Spanish Empire in the Old World and in the New**, cilt II: The Catholic Kings, New York, The Macmillan Company, 1918, s. 155-156 ve Fernando Gonzalez de Leon, “Doctors of the Military Discipline: Technical Expertise and the Paradigm of the Spanish Soldier in the Early Modern Period”, **The Sixteenth Century Journal**, cilt 27, no. 1, 1996, s. 61-85.

göreve çağrılacak ve kendilerine ödeme yapılacaktı. Bu süreç daimî orduya geçişte sadece bir adım olmakla birlikte feodal askeri sistemin yok oluşunun başlangıcını teşkil etmişti. Zira oluşturulan yeni ordu tamamen merkezî hükümet tarafından idare edilmekteydi.²⁶⁷ 1516 yılında Kardinal Cisneros mevcut askerî teşkilâtın yeniden düzenlenmesi için çalışmalara başlanmasını emretmişti. Hazırlanan planlar çerçevesinde belirlenen bölgelerde 31.800 kişinin silahaltına alınması öngörülmüştü.²⁶⁸ 1525 yılına gelindiğinde Habsburg İmparatorluğu'nun askerî kuvvetlerinin sayısı 9.850 İspanyol, 24.080 Alman ve 25.903 İtalyan piyadesi ile 4.740 hafif süvari ve diğer birliklerle toplam 67.153'ü bulmaktaydı.²⁶⁹ XVI. Yüzyılın sonuna gelindiğinde İspanyol Monarşisi Avrupa'daki en büyük askeri kuvvete sahipti. Hazine Konseyi başkanı 1587 yılında ülke çıkarlarının filolardaki askerler, Flandra, İtalya ve diğer İspanyol garnizonlarında bulunan birliklerle beraber toplam 108.000 askerle savunulduğunu ifade etmekteydi.²⁷⁰

İspanya'da *Reconquista* döneminde daha çok savaş dönemlerinde silahaltına alınan ve sefer bitiminde dağılan askeri kuvvetler istihdam edilmekteydi. Buna karşılık İspanya'nın Kuzey Afrika ve İtalya'daki çıkarlarını daha etkin bir şekilde savunabilmesi için daimî birliklere ihtiyaç duyduğu görülmekteydi.²⁷¹ İspanyol askerî teşkilatı ülkenin iç güvenliğini ve asayişini sağlayan milis örgütü ve kraliyet ordusu olarak yapılanmıştı. XI. Yüzyıldan beri Kastilya'nın farklı bölgelerinde kasabalara bağlı olarak kırsal güvenliği bir nevi milis kuvveti olan *Hermendades* (Kardeşlikler) teşkilatı sağlamaktaydı. 1476 yılında Madrigal'da toplanan Kastilya Meclisi'nde kırsal düzenin sağlanması için *Hermendad* teşkilatının gözden

²⁶⁷ Merriman, *The Rise of the Spanish Empire*, II, s. 156-157. İspanya'da 1493 yılında çıkarılan bir nizamname ile *capitanía* yani bölük İspanyol ordusunun temel piyade birimi olarak tanımlanmıştı. Bu bölükler de *cuadrilleros* tarafından idare edilen müfrezelere bölünmüştü. 1497 yılında girilen çatışmalarda İspanyol piyade birliklerinin teşkilat yapısı da gelişmişti. Piyade üç kısma ayrılmış, ilk kısım kargı, ikinci kısım kılıç ve kalkan kullanırken, üçüncü ve son kısım ise arbalet ve hafif el topları kullanmaktaydı. Bkz. Ignacio & Iván Notario López, *The Spanish Tercios, 1536-1704*, Osprey Publishing, 2012, s. 4.

²⁶⁸ Joaquín de Sotto y Montes, "Organización militar de la casa de Austria (Siglo XVI)", *Revista de Historia Militar*, no. 18, 1965, s. 80.

²⁶⁹ Montes, "Organización militar de la casa de Austria (Siglo XVI)", s. 86.

²⁷⁰ "İspanya'daki Venedik elçisi Hieronimo Lippomano'dan Doç'a ve Senatoya", 5 Kasım 1587, *C.S.P. Venice*, VIII, no. 593.

²⁷¹ Juan Laborda Barceló, "Las campañas africanas de la Monarquía Hispánica en la primera mitad del siglo XVI. Vélez de Gómera: Un nuevo tipo de guerra", *Guerra y Sociedad en la Monarquía Hispánica: Política, Estrategia y Cultura en la Europa Moderna, (1500-1700)*, cilt I, Madrid, 2006, s. 104.

geçirilmesine ve *Santa Hermandad*'ın (Kutsal Kardeşlik) kurulmasına karar verildi. İki yapı arasında anlayış ve oluşum olarak önemli farklar vardı. Önceden yerel güç odaklarının elinde bulunan farklı milis kuvvetleri birleştirilmiş ve Cartagena Piskoposu'nun başkanlık ettiği Hermandad Meclisi'nin kurulmasıyla merkezi kontrol sağlanmıştı. *Santa Hermandad* hem yargı gücünü hem de kolluk kuvvetlerini kendi bünyesinde birleştirdiği için kraliyet kontrolü önem arz etmekteydi.²⁷²

Habsburglar döneminde İspanyol Monarşisi her ne kadar dünya üzerindeki en büyük askerî güçlerden biri olsa da İber Yarımadası'nın güvenliği daima bir endişe sebebi olmaya devam etmişti, zira monarşinin en iyi birlikleri yarımada dışında görev yapmaktaydı. Bu dönemde Kastilya'da iç güvenliği sağlamak için milis teşkilatının yeniden düzenlenmesine karar verilmişti. Bununla birlikte 1568-1570 Morisko İsyanı milis kuvvetlerinin isyanı bastırmak için yeterli olmadığını göstermiş, bunun üzerine İtalya'dan donanma komutanı Don Juan de Austria komutasındaki profesyonel askerlerin getirilmesine karar verilmişti. Özellikle İspanya'nın kuzey kıyılarına İngiliz korsan saldırılarının arttığı bir dönem olan XVI. yüzyıl sonlarında milis kuvveti 60.000'i bulmaktaydı.²⁷³ Bu dönemde İber Yarımadası'nın savunması için milis güçleri, kıyı savunma sistemleri, çeşitli istihkâmlar ile denizde de kadirga filolarının destek verdiği bir sistem kurulmuştu.²⁷⁴

İspanyol askerî sisteminde milis teşkilâtı ülke içindeki güvenliği sağlarken, daimî *tercio* alayları İspanyol Monarşisi'nin çıkarlarını korumak için Akdeniz ve Atlantik'teki filolarda görevlendirilmişler, Flandra, İtalya ve Afrika'daki garnizonlarda konuşlandırılmışlardı. Katolik Hükümdarlar Fernando ve Isabel

²⁷² Hermandad teşkilatında her kasaba ve köye belirli bir asker kotası getirilerek, her yüz haneden bir süvari sağlaması istenmekteydi. Buna ek olarak her kasaba kendi bölgesinde güvenliği sağlamak ve suçluları takip etmek için bir okçu bölüğü oluşturmaktaydı. Ağır cezalar uygulayan yargı sistemi ve etkili kolluk gücüyle *Santa Hermandad* kısa sürede Kastilya kırsalını eşkıyalardan temizledi. Kasabalar artık gereksiz bir masraf olarak gördükleri örgütün dağıtılmasını isterken Katolik Hükümdarlar Fernando ve Isabel Müslümanlara karşı yürütülen Granada seferi boyunca *Hermandad*'ın kuvvetlerinden istifade etmeye devam ettiler. 1498 yılında Hermandad Konseyi lağvedilerek, örgütün maaşlı görevlilerinin işine son verilmekle birlikte gücünü kaybeden *Hermandad* birlikleri kırsal polis olarak var olmaya devam etmişlerdi. Bkz. Elliott, **Imperial Spain**, s. 86-88, Joaquin de Sotto y Montes, "Organización militar de los Reyes Católicos (1474-1517)", **Revista de Historia Militar**, no. 14, 1963, s. 14-15, 29 ve Montes, "Organización militar de la casa de Austria (Siglo XVI)", s. 91-92.

²⁷³ Montes, "Organización militar de la casa de Austria (Siglo XVI)", s. 92-93.

²⁷⁴ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 103 ve Jan Glete, **War and the State in Early Modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as Fiscal-Military States, 1500-1660**, Routledge, 2002, s. 33-34.

tarafından *Reconquista*'nın son yıllarında istihdam edilen meşhur İsviçre piyadeleri kuşkusuz İspanyolların kendi özgün piyade birlikleri için en büyük ilham kaynağı olmuştu.²⁷⁵ Bu yeni birliklerin esas fikri okçu, arbaletçi ve kargıcı askerlerden oluşan bölüklerin biraraya getirilmesi idi. İspanyolların klâsik İsviçre piyade anlayışına getirdikleri yenilik ise esas olarak kılıç ve kalkan askerleri idi. Bunlar çatışma anında dost ve düşman kargılarının altından kendilerine yol açarak düşmana ulaşmaya çalışırlardı.²⁷⁶ İtalyan Savaşları'nda kendini gösteren bu kılıç-kalkan askerleri zamanla ortadan kalkmış ve terciolar kargı ve ateşli silahlarla donatılan birlikler olmuşlardı.²⁷⁷ Terciolar teşkilat bakımından ise XVI. yüzyıl başlarında Gonzalo Fernández de Córdoba tarafından oluşturulan *coronelía* sistemine dayanmaktaydılar.²⁷⁸ Kargı, arkebüz ve misket tüfekleri ile donatılan İspanyol bölüklerinin sahip oldukları manevra yeteneği ve ateş gücü ile savaşta kendilerine verilebilecek her türlü göreve hazır olmaları beklenmekteydi.²⁷⁹

İspanyol Monarşisi'nin hâkimiyeti altındaki birçok bölgede farklı milletlerden tercio alayları oluşturulmasına rağmen İspanyol komutanlar Flandra'da ve Osmanlılara karşı girilen deniz seferlerinde İspanyollardan oluşturulan tecrübeli Napoli, Sicilya, Milan ve Lombardiya tercio alaylarını kullanmayı tercih etmekteydiler. XVI. yüzyılın ilk yarısında bu ilk tercio alaylarının mevcudu yaklaşık olarak Napoli 2.000, Sicilya 2.500, Lombardiya 2.200 ve Milan 2.000 olmak üzere

²⁷⁵ Eduardo de Mesa Gallego, "Innovaciones militares en la Monarquía hispánica durante el siglo XVI: origen y desarrollo", **Guerra y Sociedad en la Monarquía Hispánica: Política, Estrategia y Cultura en la Europa Moderna, (1500-1700)**, cilt I. Madrid, 2006, s. 538. Düşman süvarilerine karşı sıkışık kargı düzeninde savaşan İsviçre piyadelerine az sayıda arbaletçi ve el topçusu da destek vermektedir. Bir bütün olarak savaşan bu birliklerin saldırı ve savunma manevralarını doğru bir şekilde icra edebilmeleri askerlerin sıkı bir disiplin ve talim ile bir grup olarak hareket etmeyi öğrenmelerine bağlıydı. Bkz. López, **The Spanish Tercios**, s. 3.

²⁷⁶ Gallego, "Innovaciones militares en la Monarquía hispánica", s. 538 ve López, **The Spanish Tercios**, s. 4.

²⁷⁷ Elliott, **Imperial Spain**, s. 134.

²⁷⁸ İspanyolların İsviçre modelini yeniden yorumlamalarıyla kelime olarak *colonna*'dan gelen *colunela* denilen bin kişilik birlikler ortaya çıktı. Bu dönemde bunlara başlarında bulunan *coronel*'den (Albay) dolayı *coronelía* denmekteydi. XV. yüzyıl sonları ve XVI. yüzyıl başlarında bu birlikler İspanyolların Büyük Komutan (*Gran Capitán*) olarak andıkları Gonzalo Fernández de Córdoba yönetiminde Fransa ile girilen İtalya savaşlarında büyük tecrübeler elde etti. Bkz. Montes, "Organización militar de los Reyes Católicos", s. 31-33, Elliott, **Imperial Spain**, s. 133-134 ve Luis Bermudez de Castro, "Los Tercios de Galeras", **Conferencias sobre Lepanto**, cilt I, Madrid, Museo Naval, 1947, s. 109, s. 84.

²⁷⁹ Luis Bermudez de Castro. "Los Tercios de Galeras", **Conferencias sobre Lepanto**, cilt I, Madrid, Museo Naval, 1947, s. 89.

toplam 8.700 kadardı.²⁸⁰ Sefer zamanı eksiklerin acemilerle tamamlanmasıyla bu sayısı 12.000-15.000'e kadar çıkabilmekteydi. Bu rakam yıllara göre biraz değişmekle birlikte XVI. yüzyılda İspanya'nın gerek Kuzey Afrika'da, gerek Akdeniz'deki donanma çatışmalarında Osmanlı İmparatorluğu'na karşı seferber edebileceği profesyonel asker rezervini göstermesi bakımından önemlidir.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'daki en büyük daimî askeri kuvvet İspanyolların Flandra ordusuydu. Bu ordu 1567 yılında II. Felipe'nin Felemenk eyaletlerinde artan siyasi ve dini huzursuzlukları bastırmak için Alba Dükü Fernando Álvarez de Toledo'yu Flandra'ya göndermesiyle ortaya çıkmıştı. Flandra ordusunun çekirdeğini tecrübeli İspanyol ve İtalyan askerleri oluşturmakla birlikte bu kuvvet Alman ve Valon birliklerle de desteklenmekteydi. Bu ordunun özelliği ateşli silahlarla teçhiz edilmiş piyadelerinin süvarilerden sayıca fazla olmasıydı. Flandra ordusunun mevcudu genelde 60.000 civarında iken, 1640 yılında 88.000 asker ile zirveye ulaşmıştı. İspanya'nın kuvvetlerini Kuzey Avrupa'da yoğunlaştırması önemli bir stratejik ikilemi beraberinde getirmekteydi. Flandra ordusu II. Felipe'nin Avrupa politikasında elini güçlendirmekte, Fransa, İngiltere ve Alman prensleri üzerinde büyük bir siyasi ve askeri baskı unsuru oluşturmaktaydı. Buna karşılık en iyi birliklerin Kuzey'de toplanması Akdeniz cephesinde stratejik inisiyatif Osmanlılara bırakmak anlamına gelmekteydi.²⁸¹

Avrupa'nın genelinde olduğu gibi Ortaçağ boyunca İspanya'da süvari birlikleri en etkin savaş gücü konumundaydı.²⁸² Katolik Hükümdarlar Fernando ve Isabel Granada'nın ele geçirilmesinden önce süvari birliklerini yeniden düzenleyerek, süvarilerin silah ve teçhizatlarını iyileştirmişlerdi. İspanya'nın ilk daimî kuvvetlerinden biri 25 bölükte toplam 2500 süvariden oluşan *Guardas Viejas de Castilla* (Kastilya Muhafızları) idi.²⁸³ XVI. yüzyıla gelindiğinde İspanyolların atlı

²⁸⁰ Flandra'daki çatışmalarda da durum benzerlik göstermektedir. Eski Napoli Terciosu (3.200 asker), Eski Lombardiya Terciosu (2.200 asker), Sardinya Terciosu (1.600 asker) ve Eski Sicilya Terciosu (1.600 asker) 1567 yılında Alba Dükü'nün komutasında Flandra'ya gönderildi. Her ne kadar Flandra'da başgösteren huzursuzlukları bastırmak için daha büyük bir orduya ihtiyaç olsa da toplam 8.600 kişiden oluşan bu tercio kuvveti yüksek kalitede profesyonel İspanyol piyadesinden oluşmaktaydı ve sonuç alacağı düşünülmekteydi. Bkz. López, **The Spanish Tercios**, s. 13.

²⁸¹ Glete, **War and the State**, s. 33, 85, 88.

²⁸² Montes, "Organización militar de los Reyes Católicos", s. 13.

²⁸³ Barceló, "Las campañas africanas de la Monarquía Hispánica", s. 104.

birlikleri *Hombre de armas* denilen ağır süvariler ve *jinete* denilen hafif süvarilerden meydana gelmekteydi.²⁸⁴ Ağır zırhlı şövalye geleneğine rağmen savaş alanlarında piyadeyi destekleyen hafif süvarilerin etkinliğinin arttığı görülmekteydi. İspanyollar *jinete* denilen hafif süvarilerin savaş alanında kendilerine verilebilecek keşif, koruma ve hücum gibi çeşitli görevleri daha etkili olarak yerine getirebileceklerini düşünmekteydiler.²⁸⁵ XVI. yüzyıla gelindiğinde her piyade alayına yarısı ağır, yarısı hafif olmak üzere 600 süvari destek vermektedir.²⁸⁶

XII. Yüzyılda İspanya’da ortaya çıkan Santiago²⁸⁷, Alcántara²⁸⁸ ve Calatrava²⁸⁹ askerî tarikatları *Reconquista* döneminde Müslümanlarla mücadelede önemli rol oynamışlar, diğer küçük tarikatlar zamanla bu üç büyük tarikata dâhil edilmişlerdi. Katolik Kilisesi’ne bağlı olarak kurulan bu askerî tarikatlar Papalığın özel izniyle faaliyet göstermekteydi. Her bir tarikatın idaresinden sorumlu bir büyük üstad (*gran maestra*) ve ona yardımcı bir konsey bulunmaktaydı. Tarikatların üyeleri çoğunlukla birer soylu olan şövalyelerden oluşmaktaydı.²⁹⁰ Zaman içinde geniş topraklara ve gelirlere sahip olan²⁹¹ bu tarikatların yetki sınırları içinde XV. yüzyılda bir milyondan fazla insanın yaşadığı tahmin edilmektedir. Müslümanlara karşı bir sefer çağrısında elit bir süvari gücü oluşturan tarikat şövalyeleri kargı, zırh, zırhlı at ve savaşmak için gereken diğer bütün malzemeleri temin ederek savaş alanına gelmek zorundaydılar. Santiago 433, Calatrava 300 ve Alcántara tarikatı 128 süvari temin etmek mecburiyetindeydi. İspanya’da merkezî bir devlet oluşturma gayreti içinde olan Katolik Hükümdarlar Fernando ve Isabel bu tarikatların devlet içinde bağımsız bir güç odağı oluşturmalarına göz yumamazdı. Bu sebeple tarikatların

²⁸⁴ Montes, “Organización militar Española de la casa de Austria (Siglo XVI)”, s. 101.

²⁸⁵ Gallego, “Innovaciones militares en la Monarquía hispanica”, s. 538 ve Montes, “Organización militar de los Reyes Catolicos”, s. 35-36.

²⁸⁶ Merriman, *The Rise of the Spanish Empire*, II, s. 158.

²⁸⁷ Bkz. Ángela Madrid y Medina, “La Orden de Santiago: Notas para su Estudio”, *Revista de Historia Militar*, Askerî Tarikatlar Özel Sayısı, 2000.

²⁸⁸ Bkz. José María de Francisco Olmos, “Aproximación a la Historia de la Orden de Alcántara (Siglos XII-XX)”, *Revista de Historia Militar*, Askerî Tarikatlar Özel Sayısı, 2000.

²⁸⁹ Bkz. Blas Casado Quintanilla, “La Orden Militar de Calatrava”, *Revista de Historia Militar*, Askerî Tarikatlar Özel Sayısı, 2000.

²⁹⁰ Alfonso de Ceballos-Escalera y Gila, “De Las Órdenes Reales y de las Condecoraciones: Introducción a la Historia de las Órdenes Militares”, *Revista de Historia Militar*, Askerî Tarikatlar Özel Sayısı, 2000, s. 24.

²⁹¹ Askerî tarikatlar bir nevi timâr olan toplam 183 *encomienda*’ya sahiptiler. 1533 yılında tarikatların bu topraklardan yıllık Santiago tarikatı 60.000 duka, Alcántara 45.000 duka ve Calatrava 40.000 duka gelir elde etmekteydi. Zamanla bu gelirler önemli ölçüde artmıştı. Bkz. Elliott, *Imperial Spain*, s. 89.

yönetiminin İspanya kralının kendi şahsına alması ve tarikatların sahip olduğu kaynaklar üzerinde kontrol kurulması amaçlanmıştı.²⁹² XVI. yüzyıldaki Osmanlı-İspanya mücadelesinin çoğunlukla denizlerde gerçekleşmesi üzerine II. Felipe şövalyelere kadirgalarda hizmet yükümlülüğü getirmişti.²⁹³

1. 3. 2. 1. Tercioların Teşkilat Yapıları

İspanyol piyade alayları için kullanılan tercio kelimesi ilk defa 1536 yılında V. Carlos tarafından Cenova’da çıkarılan bir nizamnamede geçmektedir. Bu belgede Napoli, Sicilya, Lombardiya tercioları ile Nice’de konuşlanan Malaga terciosundan bahsedilmektedir.²⁹⁴ Profesyonel İspanyol piyade alaylarını tanımlamak için kullanılan “*tercio*” kelimesinin kökeni konusunda kesin bir kanaat yoktur. Bu kelimenin esas olarak askerlerin kullandığı silah çeşitlerine atıfta bulunduğu ve kargıcılar, ateşli silah kullanan askerler ve kılıç ve kalkan askerlerinin bir arada savaştığı birliği ifade etmek için kullanılan ve üçte bir anlamına gelen “*tercio*” kelimesinden geldiği düşünülmektedir.²⁹⁵

İlk tercio alayları XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde İspanyol Monarşisi’nin İtalya’daki topraklarında kurulmuştu. Bu tercihin sebebi İtalya’nın hem Fransa ile çatışmaların yoğun olarak yaşandığı bir bölge olması hem de gerektiği zaman birliklerin Kuzey Afrika’daki kalelere veya İspanyol koridoru vasıtasıyla Flandra’ya kolaylıkla sevk edilebilmesiydi. İlk olarak komutanın ismi ile anılan Zamudio alayı 1513 yılında Napoli birliğine ve daha sonra bir tercio alayına dönüştü. 1534 yılında kurulan Sicilya Terciosu ise V. Carlos’un Tunus seferinde görev alacaktı. 1536 yılında ise İspanyol Monarşisi’nin Avrupa’daki askerî harekâtlarının ve lojistik

²⁹² 1476 yılında Santiago tarikatının büyük üstadı öldüğü zaman Kraliçe Isabel bu ünvanın kocası Don Fernando’ya verilmesini istemişti. 1487 ve 1494 yıllarında diğer tarikatların büyük üstatları öldüğü zaman Don Fernando bu ünvanları da üstlenmişti. Neticede askeri tarikatlar 1523 yılında bir Papalık bildirisi ile doğrudan kraliyete bağlandılar. Bkz. Elliott, **Imperial Spain**, s. 88-89, Glete, **War and the State**, s. 76 ve Izquierdo, “La Orden de Calatrava en la Edad Moderna”, s. 181-182.

²⁹³ María Jesús Álvarez-Coca González, “Fuentes de Investigación en las Órdenes Militares”, **Revista de Historia Militar**, Askerî Tarikatlar Özel Sayısı, 2000, s. 51.

²⁹⁴ López, **The Spanish Tercios**, s. 11.

²⁹⁵ Fernando Martínez Lainez ve José María Sánchez de Toca, **Tercios de España: La Infantería Legendaria**, Edaf, 2007, s. 20-22, Joaquin de Sotto y Montes, “Los Grandes Tercios Viejos de la Infantería Española”, **Revista de Historia Militar**, no. 11, 1962, s. 26-29 ve López, **The Spanish Tercios**, s. 11-12.

ağının dayanak noktası olan Milan’da ayrı bir tercio oluşturulması emredildi. Kuruluş aşamasında *Tercio Ordinario del Estado de Milan* olarak isimlendirilen alay daha sonra *Tercio Viejo de Lombardía* olarak adlandırılmıştı.²⁹⁶ İspanyol askerî teşkilatı içinde ayrıcalıklı bir yer tutan Napoli, Sicilya ve Lombardiya tercioları daha sonra *Tercios Viejos* (Gedikli/Eski Terciolar) olarak isimlendirilecekti.²⁹⁷

1537 yılında V. Carlos’un bazı tercio bölüklerini Akdeniz’deki kadirgelerde görevlendirmesiyle birlikte bu birlikler donanma harekâtlarında daha fazla yer almaya başladılar. II. Felipe de kadirga donanmasının piyade ihtiyacını karşılamak için *Tercio Nuevo de la Mar de Napoles*’i (Yeni Napoli Deniz Terciosu) ve *Tercio de Galeras de Sicilia*’yı (Sicilya Kadirgaları Terciosu) kurdu. Bununla birlikte donanmada görev yapacak askerler bu birliklerle sınırlı kalmamış, II. Felipe sefer zamanı donanmanın savaşçı gücünü arttırmak için normal tercio alaylarının özellikle arkebüzücü bölüklerinin gemilere bindirilmesini emretmişti. II. Felipe sadece Akdeniz’deki kadirgaların değil, aynı zamanda Okyanus Donanması’nın da asker ihtiyacını karşılamak için önlemler almıştı. Bu amaçla *Tercio de la Armada del Mar Océano* (Okyanus Denizi Donanması Terciosu) ve *Tercio Viejo del Mar Océano y de Infantería Napolitana* (Okyanus Denizi ve Napoli Piyadeleri Terciosu) kurulması emredildi.²⁹⁸

XVI. yüzyıldaki İspanyol askerî düşüncesi gibi tercio alaylarının teşkilatları da Roma askerî geleneğinden önemli ölçüde etkilenmişti. Tercio alayları Roma lejyonları düşünülerek tasarlanmış ve örgütlenmeleri de bu düşünce çerçevesinde şekillenmişti.²⁹⁹ İspanyol askerî teşkilatında ayrıca *Reconquista* dönemi boyunca Müslümanlarla yapılan çatışmalarda elde edilen tecrübenin sonucu olarak *jinete* denilen hafif süvari kuvvetleri ve savaş alanında esnek piyade birimleri

²⁹⁶ İtalya’daki İspanyol alaylarının tam olarak hangi tarihlerde “tercio” olarak adlandırıldıkları net olarak bilinmemektedir, Joaquin de Sotto y Montes ilk tercio birliklerinin 1535-1536 yıllarında oluşturulduklarını öne sürmektedir. Ona göre Lombardiya Terciosu 1534’te, Sicilya Terciosu 1535’te, Napoli Terciosu ise 1539 yılında kurulmuştur. Bkz. Montes, “Los Grandes Tercios Viejos”, s. 43, 48, 51.

²⁹⁷ Málaga Terciosu daimî bir yapıya sahip olmadığı için bu alaylar arasında yer almamaktadır. Bkz. Láinez ve Toca, **Tercios de España**, s. 17, López, **The Spanish Tercios**, s. 11 ve Castro, “Los Tercios de Galeras”, 1947, s. 85.

²⁹⁸ López, **The Spanish Tercios**, s. 14 ve Láinez ve Toca, **Tercios de España**, s. 97-106.

²⁹⁹ Ricardo Gonzáles Castrillo, **El Arte Militar en la España del Siglo XVI**, Edición Personal, 2000, s. 79-82.

benimsenmişti. Fransa ile girişilen İtalya Savaşları'nda ise ağır zırhlı Fransız süvarisine karşı ateşli silahlarla teçhiz edilmiş piyadeler ön plana çıkmıştı. Neticede İspanyol askerî teşkilatı ve terciolar Roma geleneği, *Reconquista* tecrübesi ve İtalya Savaşları'nda elde edilen birikimle şekillenmişti.³⁰⁰

V. Carlos'un 5 Aralık 1536 tarihinde çıkardığı Cenova Nizamnamesi ile İspanyol terciolarında bundan sonra bir yerine üç *coronelia*³⁰¹ bulunması kararlaştırılmıştı. Normal bir *coronelia* 3 kargıcı ve 1 arkebüzücü bölüğü olmak üzere 4 bölükten oluşmaktaydı. Böylece her tercioda toplam 12 bölük (*compañía*) yer alacaktı. Her bölüğün ortalama 200-250 askerden oluşması düşünülmekte ve bir tercionun toplam savaş gücünün 3.000 askere ulaşması beklenmekteydi.³⁰² II. Felipe 1560 yılında çıkardığı yeni bir nizamname ile tercioları yeniden düzenlemiş, bölük sayısı 2 arkebüzücü ve 8 kargıcı bölüğü olmak üzere her biri 300 askerden oluşan 10 bölüğe düşürülmüştü. Bununla birlikte kargıcı bölüklerinde de ateşli silahlar kullanan askerlerin yer aldığını unutmamamız gerekir.³⁰³

Bir tercio alayının başında kral ya da ordu komutanı tarafından atanan *Maestro de Campo* bulunmaktaydı. Bu "Sahra Komutanı"nın temel görevi askerlerin iaşesini güvenceye almak ve alay içinde düzeni sağlamaktır. Tercio alayının ilk bölüğü içinde ilk müfreze sahra komutanının gerektiğinde danışabileceği yaşlı ve tecrübeli askerlerden oluşmaktaydı. Bu müfreze içinde *oficiales reformados* denilen komutası olmayan subaylar da yer almaktaydı. Bu birlik bir karargâh birimi olarak da

³⁰⁰ Saul Martínez Bermejo, "Antigua disciplina: El ejemplo Romano en los tratados militares ibéricos, c. 1560-1600", *Hispania*, cilt 74, no. 247, 2014, s. 367-376, Thomas F. Arnold, "16. Yüzyıl Avrupa'sında Savaş: Devrim ve Rönesans", *Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815*, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003, s. 48-50 ve Glete, *War and the State*, s. 33.

³⁰¹ Tercioların örgütlenmesi hakkında bilgi veren Lombardiya Terciosunun komutanı Sancho de Londoño bir İspanyol terciosunun *banderos* da denilen üç *coronelia*'dan oluştuğunu ifade etmektedir. Modern anlamda bir İspanyol terciosunu 1000 kişilik üç taburdan oluşan bir alaya benzetmek mümkündür. Bkz. Castro. "Los Tercios de Galeras", s. 86.

³⁰² Bununla birlikte askere almadaki sorunlar ve savaş alanlarındaki zaiyatlar sebebiyle terciolardaki asker miktarının genel olarak bu sayının altında kaldığı görülmektedir. Mesela 1567 yılında Alba dükü ile birlikte Flandra'ya gönderilen dört tercio alayından sadece Napoli terciosu 3000'in üzerinde askere sahipti. Diğer tercioların asker sayısı 1500-2000 civarında kalmaktaydı. Bkz. Laínez ve Toca, *Tercios de España*, s. 24, Montes, "Los Grandes Tercios Viejos", s. 33, López, *The Spanish Tercios*, s. 12 ve Gallego, "Innovaciones militares en la Monarquía hispánica", s. 541.

³⁰³ Geoffrey Parker'ın hesaplarına göre 1567-1636 yılları arasında Flandra'da savaşan kargıcı bölüklerinde 11 subay, 219 kargıcı ve 20 msket tüfekçisi, arkebüz bölüklerinde ise 11 subay, 224 arkebüzücü ve 15 msket tüfekçisi bulunmaktaydı. Bkz. Parker, *The Army of Flanders*, s. 233, Appendix B, Laínez ve Toca, *Tercios de España*, s. 25 ve López, *The Spanish Tercios*, s. 13.

düşünülebilir. Aylık 40 escudo maaş alan *Maestro de Campo* 8 Alman teberdar'dan (*halberdier*) oluşan bir kişisel korumaya sahipti.³⁰⁴ Ona yardımcı olarak ise bir *sargento mayor* bulunmaktaydı. Genellikle tecrübeli ve saygı duyulan askerler arasından seçilen *sargento mayor* alay komutanının emirlerini bölük komutanlarına (*capitán*) iletmekle yükümlüydü. Askerlerin konaklaması, birlik hareketlerinin planlanması ve icrası ve son olarak müfrezelerin savaş düzeni alması *sargento mayor*'un görevleri arasında yer almaktaydı. Aylık 20 escudo maaş alan *sargento mayor* görevinin göstergesi olarak ahşap bir değnek taşırdı.³⁰⁵

Bölük komutanı olan *capitán* ya en az 10 yıllık tecrübeye sahip askerler arasından kraliyet tarafından yeni bölükler oluşturmak için seçilir ya da sefer esnasında ordu komutanı tarafından atanırdı. Bunlar görevlerinin bir göstergesi olarak kısa bir teber (*halberd*) taşımalarına rağmen savaşta komuta ettikleri bölüklerin cinsine göre ateşli silahlar, kargılar veya kılıç-kalkan kullanmaktaydılar. *Alfárez* bölüğün komutasında *capitán*'a yardımcı olmaktaydı. Yetenekli askerler arasından seçilen *alfárez*'in temel görevi bölüğün onuru ve şöhreti demek olan sancağın muhafazası idi.³⁰⁶ *Sargento* (çavuş) temel olarak bölüğün disiplin işlerinden sorumluydu. *Sargento* aynı zamanda askerleri silah çeşitlerine ve taktik becerilerine göre en gerekli kısımlarda konuşlandırarak bölüğün savaş düzenini de oluşturmaktaydı. Görevinin göstergesi olarak bir teber taşımaktaydı. Müfrezenin disiplini ve eğitiminden sorumlu olan *Cabo* (onbaşı) *sargento*'ya her türlü görevde yardımcı olmaktaydı.³⁰⁷

Sargento mayor'a bağlı olan *tambor mayor* veya *tambor general* (mızıka şefi) bütün bölük davulcularının eğitiminden sorumluydu ve aylık 10 escudo maaş almaktaydı. Bütün dost ve düşman ulusların davul ritimlerini, seslerini ve bu milletlerin dillerini bilmesi gerekmektedir. *Tambor mayor* davulcular ve flütçülerle

³⁰⁴ Laínez ve Toca, *Tercios de España*, s. 39, Montes, "Los Grandes Tercios Viejos", s. 31, Castro, "Los Tercios de Galeras", s. 84 ve López, *The Spanish Tercios*, s. 14.

³⁰⁵ Laínez ve Toca, *Tercios de España*, s. 38, Montes, "Los Grandes Tercios Viejos", s. 32 ve López, *The Spanish Tercios*, s. 14.

³⁰⁶ López, *The Spanish Tercios*, s. 15-16, *alfárez* aynı zamanda Arapça kökenli bir kelimedir ve el-fâris'den gelmektedir.

³⁰⁷ López, *The Spanish Tercios*, s. 16.

birlikte birliklerin yürüyüş ritmini belirlemekteydi.³⁰⁸ *Furriel mayor* (İaşe subayı) teçhizat ve levazımata birliklere dağıtımından ve bunların kayıtlarından sorumluydu. Onun altında bütün bölüklerde birer iaşe subayı bulunmaktaydı. *Barrachel* (veya *Barrichel*) yardımcıları ile birlikte kamplarda düzeni sağlamakla görevli bir subaydı. *Auditor* ise en önemli görevi askerlerin vasiyetlerini tasdik etmek olan bir adli subaydı.³⁰⁹ İspanyol terciolarında savaşçı birimler yanında yardımcı sınıflar da yer almaktaydı. *Capellán* (papaz), *cirujano* (cerrah), *boticario* (eczacı), *alguacil*, *carcelero* (gardiyan) ve *verdugo* (cellat) bu muharip olmayan sınıf içinde bulunmaktaydı.³¹⁰

XVI. yüzyılda İspanyol Monarşisi'nde asker toplama hakkı dikkatli bir şekilde korunan bir kraliyet imtiyazıydı. Sadece kralın ve merkezî otoritenin izni ile yeni birlikler silahaltına alınabilirdi. Tercio alaylarının saflarını askerî hizmet için gönüllü olan kişiler oluşturmaktaydı. Askere alma süreci V. Carlos ve II. Felipe dönemlerinde pek değişmemişti. Kraliyet asker ihtiyacı duyduğu zaman yeni bölüklerin oluşturulacağını ve komutanlıkların verileceğini ilan ederdi. Bunun üzerine belirli bir tecrübeye ve hizmet süresine sahip askerler Savaş Konseyi'ne başvurarak üst komutanları tarafından imzalanmış olan hizmet kâğıtlarını teslim ederler ve yeni bir bölük toplamak için kalifiye olduklarını ifade ederlerdi. Bu kişilerin askeri tecrübeleri ve kraliyete hizmetleri esas alınır, soylu olup olmadıklarına bakılmazdı. Savaş Konseyi hizmet belgelerini dikkatlice inceledikten sonra krala söz konusu kişinin bölük komutanı olarak atanmasının uygun olduğunu bildirirdi. Bunun üzerine kraliyetten yeni bölük komutanına asker toplama yetkisini gösteren *Patente Real* veya *Conducta* denilen izin kâğıtları ve toplanacak askerlerin ilk maaşları ve ihtiyaçları için belirli bir para teslim edilirdi.³¹¹

Bölük komutanları (*Capitánes*) ilk iş olarak gedikli askerler arasından kendi yardımcılarını tayin eder, sonra onlarla birlikte asker toplama izni verilen köy ve kasabaları gezmeye başlardı. Komutan bir kasabaya vardığı zaman ilk olarak belediye binasına gider ve gelişini yerel otoritelere haber verip, resmi izin belgelerini

³⁰⁸ Montes, “Los Grandes Tercios Viejos”, s. 32-33, Castro, “Los Tercios de Galeras”, s. 87-88 ve López, *The Spanish Tercios*, s. 17.

³⁰⁹ López, *The Spanish Tercios*, s. 17.

³¹⁰ Castro, “Los Tercios de Galeras”, s. 87.

³¹¹ Láinez ve Toca, *Tercios de España*, s. 30-31.

gösterirdi. Bölge idaresi de komutan ve yardımcılarına geçici bir süre yerleşmeleri için boş bir ev gösterirdi. Bundan sonra subaylar alay sancaklarını açıp, davulcular ile varlıklarını duyururlar ve insanların dikkatlerini çekerek onları bölüklerine katılmaya ikna etmeye çalışırlardı. Karşılayabildikleri en iyi kıyafetleri giyen subaylar toplanan kalabalığa abartılı zafer ve macera hikâyeleri anlatarak askerî hizmetin cazibesini arttırmaya çalışırlardı. Genel bir kural olarak 20 yaşın altındakiler silahaltına alınmamakla birlikte bu ilkenin her zaman gözetilmediği anlaşılmaktadır.³¹²

Belirlenen bölgede bir bölüğün toplanması bölük komutanının bölgeye gelmesinden itibaren ortalama 20 gün içinde tamamlanmaktaydı. Bu sistemde seçilen bölük komutanı önemli rol oynamaktaydı. Komutan asker toplanan bölgenin yerlisi ise asker toplama işini çok daha rahat tamamlayabilmekteydi. Bir bölüğün toplanması aynı zamanda ekonomik bir yatırım anlamına geliyordu. Zira askerlerin doyurulması, giydirilmesi ve teçhiz edilmeleri gerekliydi. Komutan aynı zamanda gerektiği zaman askerlere ihtiyaçlarını karşılamaları için borç da veriyordu. Kraliyet fonlarının yeterli desteği sağlayamadığı durumlarda parası olmayan bir komutanın bölük toplaması oldukça zordu. Bu sebeple asker toplama görevi verilen komutanların sadece askerî geçmişlerine değil, maddi güçlerine de dikkat edilmekteydi.³¹³

İspanyol askerî teşkilatı içinde askere alma sistemi daha çok Kastilya, Navarre, Valencia ve Aragon bölgelerinde uygulanmaktaydı. Kastilya dışında örneğin Katalunya gibi özerk bölgelerin yerel imtiyazları ve merkezî otoriteye mesafeli tutumları asker toplama işini güçleştirmekteydi. İspanyol Monarşisi ihtiyaç durumunda İber Yarımadası dışında İtalya ve Almanya'da da yeni birlikler oluşturabilir ve paralı askerleri hizmete alabilirdi. Zaman zaman kırsal bölgedeki haydutlara da af karşılığı askerî hizmete girmeleri önerilmekteydi. İspanyol askerlik sistemi gönüllülük esasına dayanmakla beraber asker kayıplarının yoğun olarak yaşandığı dönemlerde zorunlu olarak silahaltına alınan birlikler de olmuş, ancak

³¹² Montes, "Los Grandes Tercios Viejos", s. 36-37 ve López, **The Spanish Tercios**, s. 16.

³¹³ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 108-111.

bunlardan beklenen verimin sağlanamadığı görülmüştü.³¹⁴ Kralın gözüne girmek isteyen soylular da maliyetlerini kendileri karşılamak kaydıyla birlikler oluşturabilmekteydiler. II. Felipe'nin saltanatının başında kraliyet otoritesine rakip olabilecek önde gelen soyluların askerî ve idarî mekanizmalarda yüksek mevkilere gelmelerine izin verilmezken 1580'lerden itibaren bu durum değişmeye başlamıştı.³¹⁵

Bir *tercio* alayı içinde askerlerin zamanla terfi ederek yükselmeleri mümkündü. Acemi askerler görevlerine genellikle kargı ile silahlanmış olan, ancak zırh koruması olmayan *pica seca* (yalnızca kargı) olarak başlardı. Zamanla tecrübe kazandıkça kendisine bir göğüs zırhı (*cuirass*) satın alıp *coselete* olabilirdi. Aynı şekilde arkebüzücü ve misket tüfekçisi saflarında da yükselme mümkündü. Onbaşılığa (*cabo*) terfi için 5 yıl geçmesi gerektiği düşünülmekteydi. Bir yıl sonra da çavuş (*sargento*), iki yıl sonra teğmen (*alfárez*) ve 3 yıl sonra da bölük komutanı (*capitán*) olmak mümkündü.³¹⁶

Kriz anlarında istisnaları görülmekle birlikte hiç kimseyi savaş için doğru düzgün bir eğitim almadan sefere göndermemek *tercio* alaylarında temel bir ilkeydi. *Camarada* denilen 8-10 askerden oluşan gruplar beraber yaşar, yemeklerini paylaşırlar ve birbirlerine destek olarak yoldaşlık bağlarını güçlendirirlerdi. Kışlalara varan acemiler tecrübeli birlikler arasında dağıtılarak hem alaya hızlı bir şekilde entegre olmaları sağlanır hem de birliklerdeki boşluklar doldurulurdu.³¹⁷ Öncelikle askerlere bireysel olarak kargı ve diğer silahları kullanma eğitimi verilir, daha sonra grup eğitimine geçilerek askerlere formasyon halinde savaşmaları öğretilirdi.³¹⁸ İspanya'da silahlı altına alınan gönüllüler Akdeniz limanlarından ya İtalya'ya ya da Kuzey Afrika'daki İspanyol garnizonlarına gönderilmekteydiler. Bulundukları garnizonlarda bir veya iki yıl daha eğitim alan ve askerlik hayatına alışan birlikler

³¹⁴ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 116-117.

³¹⁵ XVI. yüzyılın sonlarına doğru merkezi otorite eliyle bir araya getirebildiği askeri ve ekonomik kaynaklar İspanya'nın içinde bulunduğu çatışmaların taleplerine yetmemeye başlamıştı. Buna ek olarak 1580 ve 1590'larda İber Yarımadası'na gerçekleşen İngiliz akınları İspanyol savunma zihniyetini önemli ölçüde etkilemişti. Neticede İspanyol Monarşisi'nin savunması için ihtiyaç duyulan asker ve para miktarının artması ile kraliyet idaresi zorunlu olarak artan bir şekilde soylulardan ve yerel güçlerden yardım istemek zorunda kalmaya başlamıştı. Bkz. Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 127 ve 149.

³¹⁶ López, **The Spanish Tercios**, s. 17.

³¹⁷ Montes, "Los Grandes Tercios Viejos", s. 39 ve López, **The Spanish Tercios**, s. 18.

³¹⁸ López, **The Spanish Tercios**, s. 19.

sefere gönderilirken yerlerini yeni acemilere bırakmaktaydılar. İtalya’da Milan’da toplanan birlikler Avrupa’yı kuzey-güney ekseninde boydan boya geçen “İspanyol yolu” ile Flandra’daki savaş alanlarına ulaşabilmekteydiler.³¹⁹

İspanyol profesyonel askerleri maaşlarını altın olarak alırlardı. Askerlerin aldıkları altın cinsinden maaş İspanya’daki enflasyon sebebiyle ülke dışında daha değerliydi. Katolik Hükümdarlar Fernando ve Isabel döneminde askerlere üç doble³²⁰ maaş verilmekteydi. XVI. yüzyılda ise altın escudo ile ödeme yapılmaya başlandı. Bölük komutanları 40 escudo alırken normal bir kargıcı 3 escudo, eğer zırhı varsa bir escudo daha alırdı. Arkebüzücü ve misket tüfekçileri de 3 escudo maaşlarına ek olarak cephaneleri için üç escudo daha almaktaydılar.³²¹ 1534 yılından itibaren genel maaş endeksi neredeyse üç kat artmasına rağmen sıradan İspanyol piyadesinin maaşı yüz yıl kadar değişmeden kalmıştı.³²²

1550’lerde İtalya’ya gönderilen Fransız işgal kuvvetlerinin ihtiyaçlarının karşılanması için menzil sistemine benzer bir iâşe sistemi (*étapes*) kurulmuştu. Bu sistemde tüccarlar, mallar, iâşe ve diğer ihtiyaç maddeleri belirli merkezlerde toplanarak dağıtılıyordu. İspanyollar Fransızlar 1559’da çekildikten sonra da bu sistemi kullanmaya devam ettiler. İâşe için ayrılan para askerlere dağıtılmak yerine askerlerin geceyi geçireceği belirli merkezlere dağıtılacak ve her asker için karşılanması gereken yiyecek miktarı kesin bir şekilde belirtilecekti. İâşe sistemi kısmen İspanyol Yolu’nda uygulanabilmişti. Savoy’daki iâşe ve barınma merkezleri (*étapes*) daimî karakterdeyken, güzergâhın geri kalanındakiler (Franche-Comté, Lorraine ve Flandra) geçici olup sadece ordu geçeceği zaman oluşturulmaktaydı. Buna karşılık İspanya içinde benzer bir sistem kurulması fikri kabul görmemişti. XVII. yüzyılda bile İspanya içinde askerlerin toplanma bölgelerinden gemilere binecekleri limanlara kadar bir iâşe sistemi kurulması önerisi gereksiz bir idarî ve ekonomik yük olarak görülüp reddedilmişti.³²³ İspanyol ordularının beslenmesinde yerel huzursuzlukları azaltıp, verimi arttırmanın çözümü olarak özel sözleşmecilerin hizmetleri gündeme gelmişti. Kraliyet tarafından sözleşmecilere bir avans ödenmekte

³¹⁹ Parker, “The Military Revolution, 1560-1660, A Myth?”, s. 40 ve Glete, **War and the State**, s. 79.

³²⁰ Büyük bir altın para olan doble 4,6 gr. altın içermekteydi.

³²¹ Láinez ve Toca, **Tercios de España**, s. 51-54.

³²² Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 106-107.

³²³ Parker, **The Army of Flanders**, s. 88-89.

ve sözleşmeciler de ordunun iâşe ihtiyacını organize etmekteydiler. Ödemelerin geri kalanı ise daha sonra gerçekleşmekteydi.³²⁴

Lojistik sistem askerlerin levazımat, silah ve cephane ihtiyaçlarını karşılamak üzerine tüccarlar ile yapılan sözleşmelere dayanmaktaydı. Devlet tarafından temin edilen silahların masrafları askerlerin maaşlarından düşülmekteydi. Tüccarların yapılan sözleşmelerin şartlarını yerine getirip getirmediikleri *veedor* denilen kraliyet müfettişleri tarafından denetlenmekteydi. İspanyol lojistik ağının sağlıklı işlemesi merkezden sahradaki ordulara nakit para akışına bağlıydı. Sıklıkla görüldüğü üzere maaşlar zamanında ödenemediğinde askerler en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaz duruma düşmekte ve bu sebeple isyan çıkarmaktaydılar.³²⁵ Bireysel ve kollektif disiplin suçları ciddiye alınır ve en ağır şekilde cezalandırılırdı. Bireysel suçlarda asılarak idam cezası uygulanırken, kollektif disiplin suçlarında söz konusu tercio alayının tamamen lağvedilmesi bile gündeme gelebilmekteydi. Örneğin 1568 yılında Flandra seferinde Alba Dükü'nün kesin emirlerine karşı gelen Sardinya Terciosu lağvedilmiş, alay sancakları ve bayrakları yakılmıştı.³²⁶

Tercio askerlerinin temel silahı “silahların kraliçesi” olarak kabul edilen kargı idi. Kargıcı askerler savaş alanında köşelerini arkebüzçülerin koruduğu bir kare formasyonu oluşturmaktaydı. XVI. Yüzyılın ortalarında İspanyol askerlerinin kullandığı kargıların uzunluğu yaklaşık 5-5,5 metre ve ağırlıkları da 3,5 kg kadardı. Savaş esnasında kargılar dik olarak taşınır, düşmana yaklaşıırken indirilirdi. Donanmada ise uzun kargılardan ziyade 3 metre uzunluğundaki yarım kargılar tercih edilmekteydi.³²⁷ Bölük komutanları ise farklı sııklı silahlar kullanmaktaydılar. Çavuşlar ve arkebüzçüleri koruyan askerler teber kullanırken, bölük komutanları

³²⁴ Parker, **The Army of Flanders**, s. 92.

³²⁵ López, **The Spanish Tercios**, s. 20.

³²⁶ López, **The Spanish Tercios**, s. 33. 1564 yılında II. Felipe müttefiki Cenova'ya Korsika'da çıkan isyanda yardımcı olmak için Sardinya'da bir tercio alayı kurulmasını emretmişti. Gonzalo de Bracamonte terciosu olarak bilinen bu alay 1565'te Osmanlılara karşı Malta adasına gönderilmişti. Sardinya Terciosu 1567 yılında ise Flandra'ya sevk edilmişti. 1568 yılında Flandra'daki muharebelerde Alba Dükü'nün emirlerine itaatsizlik gösterdiği için alayın tamamen lağvedilmesi emredilmişti. Bkz. Leandro Martínez Peñas, “El Tercio de Cerdeña (1564-1568)”, **Revista de Historia Militar**, no. 109, 2011. Osmanlılarda benzer bir durumun yeniçeri ocağı içinde gerçekleştiği rivayet edilmektedir. 1622'de Sultan II. Osman altmış beşinci ortaya mensup bir yeniçeri tarafından şehit edildikten sonra o orta lağvedilmişti. Orta kaldırıldıktan sonra da gerek ulufe divanında gerekse yoklamalarda altmış beşinci orta sırası gelince hep bir ağızdan “yok olsun!” denilerek, ortanın lanetlendiği ifade edilmektedir. Bkz. Uzunçarşılı, **Kapukulu Ocakları**, I, s. 422-423.

³²⁷ Láinez ve Toca, **Tercios de España**, s. 75-77 ve López, **The Spanish Tercios**, s. 34.

gineta denilen ve ucunda uzun bıçaklar olan kısa mızraklar taşımaktaydılar. Kılıç ise ikincil silah olarak savunması kırılmış olan düşmana nihai darbeyi vurmakta kullanılmaktaydı.³²⁸

İspanyol piyade birliklerinde ateşli silahlar önemli bir yer tutmaktaydı. XV. yüzyılda kullanılan ilkel ateşli silahlar için “el topu” ifadesi kullanılmaktadır. Yüzyılın sonlarına doğru ise tüfeklerde fitil mekanizmaları ortaya çıkmıştı. XVI. yüzyılın başlarından itibaren bu fitilli tüfekler arkebüz olarak adlandırıldı ve tercio alaylarının temel ateşli silahı olarak kabul edildi. Yaklaşık olarak 5 kg. ağırlığında ve 90-130 cm. uzunluğunda olan arkebüz 21-42 gr. ağırlığında mermi atabilmekteydi. Yaklaşık 50 metre menzile sahip arkebüzlerin etkili menzilleri ise 25-30 metrede civarındaydı.³²⁹ Misket tüfeği ise arkebüzün daha ağır ve daha uzun menzilli bir çeşidi idi. Ateşleme mekanizması aynı kalmakla birlikte misket tüfeğinin namlusunun çatallı bir ahşap desteğe ihtiyacı vardı. XVI. yüzyılın ortalarında yaklaşık 9 kg ağırlığında olan misket tüfekleri yaklaşık 100 metre menzile sahiptiler.³³⁰ Bu tüfekler daha çok kale savunmalarında kullanılmakla birlikte XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tercioların arkebüz bölüklerinde de belirli sayıda misket tüfekçisi bulunması emredilmişti.³³¹

Tercio alayı İsviçre birliklerinin aksine tek bir savaş birimi değildi. Tercio birbirinden bağımsız ve kendine yeterli bölük sistemi ile çok daha esnek ve hareketli bir yapıya sahipti. Savaş alanında önce misket tüfekçileri 100 metre mesafeden silahlarını ateşlerdi. Düşman daha da yaklaşıncı arkebüzçüler atışa başladılar. İspanyol arkebüzçüleri genellikle ateş devamlılığını sağlamak için peş peşe yaylım atışları yaparlardı.³³² Düşman ile temas sağlandığı zaman kargıcılar kargılarını indirerek çatışmaya girerler ve tüfekçileri korurlardı.³³³ XVI. yüzyılda tercio alaylarında koruma amaçlı olarak göğüs zırhları tercih edilmekteydi. Kargıcılar “*bacinete*” isimli

³²⁸ López, **The Spanish Tercios**, s. 34 ve Láinez ve Toca, **Tercios de España**, s. 83-85.

³²⁹ Silahı doldurma ve ateşleme işlemi yaklaşık 2 dk. sürmekteydi. Bununla birlikte her beş atıştan sonra namlunun soğuması için beklemek gerekmekteydi. Bkz. López, **The Spanish Tercios**, s. 34-35.

³³⁰ Barceló, “Las campañas africanas de la Monarquía Hispánica”, s. 115.

³³¹ 1567’de Flandra’daki İspanyol ordusunun başına geçen Alba dükü özellikle süvari hücumlarına karşı koruma sağlamak için her bölükte 15 misket tüfekçisi bulunmasını emretmişti. Bkz. Montes, “Los Grandes Tercios Viejos”, s. 41 ve López, **The Spanish Tercios**, s. 35.

³³² Láinez ve Toca, **Tercios de España**, s. 19 ve López, **The Spanish Tercios**, s. 38-39.

³³³ Láinez ve Toca, **Tercios de España**, s. 89-93.

başlıklar kullanırken, arkebüzçüler “*morrión*” denilen miğferler giymektedirler. Tercionun genellikle ön saflarındaki kargıcılar tam bir “*coselete*” zırh takımı giyerken, arkalarındaki askerler zırh giymezlerdi.³³⁴ Neticede İspanyol piyadesi Habsburg ordularının çekirdeğini oluşturmakta ve savaş alanında en tehlikeli konumlarda görev yapmaktaydı. İspanyol tercio piyadelerinin kendilerine has onur ve hizmet anlayışları³³⁵ ile Osmanlı yeniçerilerine benzer bir “birlik ruhu”na (*esprit de corps*) sahip oldukları ve savaş alanında sadece yeniçerilerin tercio piyadeleri ile başarılı bir şekilde mücadele edebilecekleri ifade edilmektedir.³³⁶

Sonuç olarak XVI. yüzyılda Osmanlı ve İspanyol askeri sistemlerini mukayese ettiğimiz zaman bazı sonuçlara ulaşmamız mümkündür. İspanyol askeri düşüncesi Roma askerî geleneğinden, *Reconquista* tecrübesinden ve İtalya Savaşları’nda elde edilen birikimle evrilmişti. İspanyol ordusunun belkemiği olan tercio birlikleri de elde edilen bu tecrübe sayesinde ortaya çıkmıştı. Buna karşılık “savaşçı bölükler” şeklinde teşkilatlanmış olan ilk Osmanlı kuvvetleri konar-göçer Türkmen askerî geleneğinden ortaya çıkmıştı. XV. yüzyıldan itibaren Avrupa savaş alanlarında başta ateşli silah kullanımı ve tabur cengi denilen “*wagenburg*” olmak üzere askeri yenilikler ve taktiklerle karşılaşan Osmanlı ordusu bu yenilikleri hızla benimsemiş ve kendini geliştirmişti. XVI. Yüzyıla gelindiğinde Osmanlı ordusu ateşli silahlarla donatılan yeniçeri birlikleri ve toparla desteklenen güçlü merkez hattı ve sipahilerin koruduğu kanatlarla temel savaş düzenini oluşturmuştu.³³⁷

İspanyol tercioları 1530’larda teşkilatlanmaya başlarken, Osmanlılar XIV. yüzyıldan itibaren etkin bir yeniçeri gücüne ve kurumsallaşmış bir askerî teşkilata sahiptiler. Hem yeniçeriler hem de terciolar seçkin birlikler olarak bulundukları orduların belkemiğini oluşturmuşlardı. XVI. Yüzyıl ortalarında Osmanlı ve İspanyol

³³⁴ López, **The Spanish Tercios**, s. 35.

³³⁵ İspanyol tercio alayları Avrupalı çağdaşları gibi para ödeyen herkesin hizmetine giren paralı askerler değillerdi. Derin bir onur ve görev anlayışına sahip olan bu birlikler sadece İspanya kralına hizmet ederlerdi. Kendini Katolik Hristiyanlığın savunmasına adanmış İspanyol askeri, İspanyol ulusuna, İspanya kralına ve üstlerine sadakat duygusu ile bağlıydı. Özellikle de Flandra’da çıkan asker isyanlarının sebebi maaşların uzun süreler ödenememesi olarak görülmekte idi, bu durumda bile askerler İspanya kralı’nı doğrudan sorumlu olarak görmezlerdi. Bkz. López, **The Spanish Tercios**, s. 23-24 ve Láinez ve Toca, **Tercios de España**, s. 43-45.

³³⁶ Gallego, “Innovaciones militares en la Monarquía hispánica”, s. 539.

³³⁷ Feridun M. Emecen, “İlk Osmanlı Savaşları ve Taktikleri”, **Osmanlı Klâsik Çağında Savaş**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s. 15-25, Emecen, “Ateşli Silahlar Çağı”, s. 30-33 ve Imber, **Osmanlı İmparatorluğu**, s. 349-350.

imparatorluklarının sahip oldukları profesyonel asker sayılarının hemen hemen birbirine denk olduğu görülmektedir. Bu dönemde İspanya hizmetinde yaklaşık 8-9.000 tercio piyadesi varken Osmanlıların yeniçeri sayısı da 12.000-14.000 civarındaydı. Garnizonlarda, kasabalarda ve başkentte görevli bazı yeniçerilerin seferlere katılmadığı da göz önüne alınırsa Osmanlılar ve İspanyolların savaş alanına sürebilecekleri profesyonel piyade gücünün birbirine oldukça yakın olduğu iddia edilebilir.³³⁸

Hem İspanyol terciolarında hem de Osmanlı yeniçerilerinde hükümdara olan bağlılığın ve kendini verilen göreve adanmanın karşılığı düzenli ödeme beklentisiydi. Maaşlarını altın olarak (escudo) alan tercioların aksine yeniçeriler maaşlarını gümüş (akçe) olarak almaktaydılar. Maaşlar arasında bir mukayese yapıldığı zaman bir tercio piyadesinin yeniçeri neferinden daha yüksek bir ücret aldığı görülmektedir. Maaşların ödemesinde gecikme durumunda askerler arasında isyan çıkabiliyordu. Her ne kadar XVI. yüzyılda maaşların ödenmesi konusunda İspanyol meslektaşları kadar sık sorun yaşamaları da Osmanlı yeniçerileri de maaşları geç veya düşük ayarlı akçe ile ödendiği zaman yönetime karşı huzursuzluklarını ifade etmekteydiler.³³⁹

XVI. yüzyıl ortalarında Osmanlı İmparatorluğu ve İspanyol Monarşisi hem Avrupa'daki savaşlarında hem de Akdeniz'deki mücadelelerinde muazzam kaynakları seferber etmişlerdi. Sahip olduğu askerî kuvvetler ve ekonomik kaynaklar dağınık bir durumda bulunan İspanya'nın savaş anında gücünü tek bir noktada yoğunlaştırması zaman almakta ve neticede İspanyolların sefer hazırlıkları oldukça uzun sürmekteydi. Buna karşılık Osmanlılar sahip oldukları askerî-malî bürokrasi ve merkeziyetçi yapı ile kısıtlı ekonomik kaynaklarını Avrupalı hasımlarından çok daha verimli bir şekilde kullanmayı başarmış ve kuvvetlerini kısa zamanda seferber edebilmişlerdi.³⁴⁰ Osmanlı İmparatorluğu'nun lojistik teşkilâtı İspanyolların oldukça

³³⁸ Örneğin XVI. yüzyıl ortalarında 13.661 yeniçerinin 2126'sı eyaletlerde garnizon görevinde bulunmaktaydı. Bkz. Murphey, **Osmanlı'da Ordu ve Savaş**, s. 81.

³³⁹ Geoffrey Parker'e göre İspanyol Flandra ordusu 1572-1609 arasında 45 kere isyan etmişti. Bkz. Murphey, "A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources", s. 96.

³⁴⁰ Rhoads Murphey'e göre XVI. yüzyılda Osmanlıları rakiplerinden ayıran en önemli özellik üstün savaş teknolojisi veya karmaşık savaş alanı taktikleri değil, mevcut kaynaklarını en verimli şekilde kullanabilme yetenekleriydi. Bkz. Murphey, "A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources", s. 76 ve Ágoston, **Barut, Top ve Tüfek**, s. 258.

ilerisindeydi. Her ne kadar İspanyollar sık kullandıkları askeri rotalarda kalıcı ve geçici menzıl benzeri depolar ve merkezler oluşturmak için girişimlerde bulunmuşlarsa da orduların lojistik ihtiyacı büyük ölçüde özel girişimcilerle yapılan sözleşmelere ve hizmet alımlarına dayanmaktaydı. Buna karşılık Osmanlılar iâşe ve askerî malzemelerin dağıtımını merkezden organize etmekte ve kaynakları verimli bir şekilde dağıtmaktaydılar.³⁴¹

1. 4. Ekonomik Güçler

1560-1574 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu ve İspanyol Monarşisi Akdeniz'deki rekabetlerini büyük ve masraflı kadirga filoları vasıtasıyla yürütmüşlerdi. Bu dönemde her iki taraf da ekonomik kaynaklarının ve denizgücü altyapılarının el verdiği ölçüde bir kadirga inşa ve donatma yarışına girmişlerdi. Bununla birlikte mürettebat, donatım, levazımat vs. giderlerle kadirga işletme maliyetlerinin gemi inşa maliyetini aştığı bir dönemde bu yarışın kazananı denizcilik altyapısı kadar tarafların sahip olduğu ekonomik kaynaklar ve askerî-malî bürokrasinin verimliliği tarafından belirlenecekti. XVI. yüzyılda binlerce kişiden oluşan mürettebatlarıyla büyük Akdeniz kadirga filolarının ihtiyaçlarının karşılanması askerî güçlerin o dönemde karşılaştığı en büyük malî ve lojistik sorun konumundaydı.³⁴²

Donanmaların her zaman ordulardan daha karmaşık ve sermaye yoğun örgütlenmeler olduğu kabul edilmektedir.³⁴³ XVI. yüzyılda daimî bir devlet donanmasının idaresi ve bakımı herhangi bir idare için oldukça zordu, zira filolar herhangi bir kara ordusundan çok daha fazla doğrudan sermaye yatırımına ihtiyaç duymaktaydı. Ordular sefer esnasında araziden beslenebilmekte ve dolaylı olarak desteklenebilmekteyken, donanma hazırlıklarının malî yükü büyük ölçüde merkezî

³⁴¹ Murphey, **Osmanlı'da Ordu ve Savaş**, s. 123.

³⁴² Jan Glete, "The Sea Power of Habsburg Spain and the development of European navies (1500-1700)", **Guerra y Sociedad en la Monarquía Hispánica: Política, Estrategia y Cultura en la Europa Moderna. (1500-1700)**, cilt I, Madrid, 2006, s. 837.

³⁴³ N. A. M. Rodger, "Introduction: Navies and State Formation", **Navies and State Formation: The Schumpeter Hypothesis Revisited and Reflected**, ed. Jürgen G. Backhaus, LIT, 2012, s. 11-12.

hazine üzerine düşmekteydi.³⁴⁴ XVI. yüzyıl sonlarında birkaç defa sadarete getirilen Koca Sinan Paşa donanma harekâtlarının kara seferlerine benzemediğini, uzun süre hazırlık ve paraya ihtiyaç duyduğunu bir telhîsinde şu kelimelerle ifade etmekteydi: “...kara seferi hemân bir emre muhtacdır, herkes atına binüb gider. Deryâ seferi öyle değildir. Farzan lâzım gelse her ne kadar bezl-i mâl ve kudret olunsa yedi sekiz ayda hâsıl olur ve bi'l-cümle zaman ister.” Koca Sinan Paşa ayrıca “tersane tedârûki her ne kadar tedrîcle tutulsa cüz’i nesne ile hâsıl olmayacağını ma’lum-ı şerîfleridir” diyerek tersanedeki hazırlıkların zamana yayılsa bile masraflı olacağını vurgulamaktadır.³⁴⁵

Jan Glete daimî ordu ve donanmaların devletlerin gelişiminde önemli rol oynadıklarını ifade ederek, bunların varlığını erken modern dönemde askerî-malî devletin ortaya çıkışının göstergeleri olarak kabul etmektedir.³⁴⁶ Donanmalar ve erken modern devletin gelişimi arasındaki ilişkiye işaret eden birkaç gösterge bulunmaktadır. Donanmaların finansmanı kuşkusuz devletlerin ekonomik kaynakları üzerinde büyük bir baskı yaratmıştır. Filoların harekete geçebilmesi için ihtiyaç duyulan acil nakit harcamalarının yanı sıra, donanmanın her zaman hizmete hazır olması ülkenin denizcilik altyapısına ve tersanelerine uzun dönemli ve sürekli yatırımlar gerektirmekteydi. Bu altyapı yatırımlarının gerçekleştirilebilmesi de neticede ülkenin düzenli gelir kaynakları ile bu kaynakları en verimli şekilde kullanacak gelişmiş bir askerî-malî bürokrasiye sahip olmasına bağlıydı.³⁴⁷

XVI. yüzyıl Avrupa’sındaki hâkim güç olmasına rağmen İspanyol Monarşisi dünyanın dört bir yanındaki stratejik çıkarlarını ve emperyal itibarını korumak için kendisine meydan okuyan birçok güçle mücadele etmek zorundaydı. İspanya XVI. yüzyıl boyunca Akdeniz’de ve Kuzey Afrika kıyılarında Osmanlı İmparatorluğu ve Garp Ocaklarına bağlı korsanlar ile savaşmak zorunda kalmıştı. Ayrıca Fransa da İtalya üzerindeki İspanyol hâkimiyetini tanımayı reddetmekteydi. İspanyollar dış güçlerin yanı sıra imparatorluklarına siyasî olduğu kadar dinî olarak da meydan

³⁴⁴ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 163.

³⁴⁵ **Koca Sinan Paşa’nın Telhisleri**, haz. H. Sahillioğlu, İstanbul, IRCICA, 2004, s. 4.

³⁴⁶ Glete, **War and the State**, s. 39.

³⁴⁷ Rodger, “Introduction: Navies and State Formation”, s. 17 ve Ian Thompson, “Navies and State Formation: The Case of Spain (1500-1800)”, **Navies and State Formation: The Schumpeter Hypothesis Revisited and Reflected**, ed. Jürgen G. Backhaus, LIT, 2012, s. 321.

okuyan Felemenk ve Morisko isyanları ile boğuşmuşlardı. XVI. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise İspanya Atlantik'te giriştiği mücadele sebebiyle daha önce benzeri görülmemiş ölçüde askerî harcamalar yapmak zorunda kaldı. Hem V. Carlos hem de II. Felipe savaşların maliyetini karşılayabilecek gelir kaynakları ve finansal araçlar bulmaya çalışmışlardı.³⁴⁸

XVI. Yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu rakiplerine karşı askeri mücadelesini mevcut ekonomik kaynakları ve askerî-malî yapısıyla finanse etmeyi başaramıştı. Bu sistem içinde devletin ekonomik kapasitesini en verimli şekilde kullanmayı amaçlayan tahrirlere dayanan timâr sistemi ve olağanüstü askeri harcamaları nakdi ödemeler veya zorunlu hizmet yoluyla karşılamaya olanak sağlayan avârız sistemi öne çıkmaktadır. Osmanlılar 1560-1574 yılları arasında İspanyollara karşı donanma seferlerini mevcut askerî-malî bürokrasilerinin imkânlarıyla organize etmişlerdi. Savaşların artan maliyeti ancak XVI. yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlıları askerî-malî bürokrasilerini gözden geçirerek yeni gelir kaynakları aramak zorunda bırakmıştı.

1. 4. 1. Osmanlı Ekonomisi

XVI. Yüzyılda İspanya'nın karşısında yer alan Osmanlılar kurumsallaşmış bir malî bürokrasiye ve bütçe anlayışına sahiptiler. Erken modern dönemde Avrupalı gözlemciler Osmanlıların sahip olduğu merkezî yapı ve idarî teşkilatın benzersiz olduğunu ve Avrupalı devletlerce örnek alınması gerektiğini yazmaktaydılar. Osmanlı maliyesi geniş imparatorluk toprakları üzerinde esnek bir özellik göstermekteydi. Fethedilen bölgelerdeki yerel iktisadî gelenekler değerlendirilerek malî yapı içine dâhil edilmişti. Malî ve idarî bakımdan özerk ve yarı özerk yapılar onları denetleyen ve kontrol eden merkeziyetçi bir anlayış içinde ele alınmışlardı. Osmanlı malî teşkilatı merkez maliyesi, timâr sistemi ve vakıflar olarak üç kısımda ele alınabilir.³⁴⁹

³⁴⁸ Murphey, "A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources", s. 82-83.

³⁴⁹ Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, s. 248-249.

Bilinen ilk Osmanlı bütçesi II. Bayezid döneminde 1509-10 yılına aittir. Fatih Kanunnamesi'nde de yılda bir kez padişahın huzurunda devletin gider ve gelirlerinin okunmasının kanun olduğu ifade edilmektedir. Bu sebeple Osmanlı malî kurumsallaşmasının XV. yüzyılın ortalarına kadar uzandığını düşünmemiz mümkündür.³⁵⁰ Osmanlıların malî hareketlerine ilişkin hesap cetvelleri olan bu bütçeler çeşitli isimler altında toplanmakta olan vergilerin tamamını merkezî devlet idaresinin gelirleri olarak içermemektedir. İmparatorluk gelirlerinin büyük bir kısmı hâs, zeâmet ve timâr şeklinde veya vergi muafiyetleri karşılığında çeşitli askerî ve idarî hizmetlerin karşılığı olarak özel şahıslara tahsis edilmişti. Buna ek olarak dinî, kültürel ve sosyal hizmetleri karşılayan vakıflar ve onların gelirleri de idarî ve malî özerkliklere sahipti.³⁵¹ Aynı şekilde bu bütçeler imparatorluk genelinde gerçekleşen bütün harcamaları da içermemektedir, zira birçok gelir eyaletlerin ve sınır bölgelerinin garnizon ve askerî hazırlık harcamaları için yerel olarak harcanmaktaydı. Bununla birlikte XVI. yüzyıla ait yayınlanmış bütçeler Osmanlıların bu dönemde sahip oldukları merkezî gelir kaynakları ve harcamaları hakkında bir fikir sahibi olmamıza imkân sağlamaktadır.³⁵²

Osmanlı bütçelerinde timâr ve vakıf sistemi dışında kalan nakdî hareketler yer almaktadır. Bütçede yer alan başlıca gelir kalemleri mukataa, cizye ve avârız gelirleridir.³⁵³ Mülkiyeti devlete ait işletmeler olan mukataalar doğrudan devlet eliyle işletilebildikleri gibi özel kişiler veya devlet görevlileri tarafından da idare edilebilirlerdi. Gümrükler, madenler ve darphaneler önemli mukataa işletmeleri arasında yer almaktaydı. Mukataa gelirleri merkezî hazinenin bir kalemi olmakla birlikte bu gelirler vakıflara bırakılabilmekte veya devlet görevlilerine maaş karşılığı ocaklık veya has olarak verilebilmekteydi. Mukataa gelirlerinin bütçe içerisindeki oranları %24 ile %37 arasında değişmektedir. Mukataalar iltizâm, emanet ve malikâne yöntemleri olmak üzere başlıca üç şekilde işletilmekteydi. İltizâm mukataaların özel sektör eliyle işletilmesiyle gerçekleşirdi. Üçer yıllık dönemler için

³⁵⁰ Erol Özvar, "Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları (1509-1788)", **Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler**, Cilt I, Haz. Mehmet Genç ve Erol Özvar, İstanbul, 2006, s. 199.

³⁵¹ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu Bütçelerine Dair Notlar", **Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Tetkikler-Makaleler**, cilt II, İstanbul, 2000, s. 728-729.

³⁵² Özvar, "Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları", s. 197.

³⁵³ Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, s. 278.

tahsis edilen mukataalar bu sürenin sonunda veya bu süre dolmadan açık artırma ile tekrar iltizama verilebilmekteydi. Böyle durumlarda öncelikli alıcı olma hakkı eski mültezime ait olmakla birlikte, mukataanın daha yüksek teklif veren başka birine verilmesi de mümkündü. Mültezimler mukataa alabilmek için kefil göstermek zorundaydılar ve malları da hazineye ipotekli sayılmaktaydı. Bu sistemde esas olan devletin ekonomik menfaatleriydi.³⁵⁴

Mukataaların işletilmesinde ikinci uygulama olan emanet yönteminde devletin önem verdiği ve stratejik işletmeler özel şahıslara bırakılmaz, emin denilen bir devlet görevlisi eliyle işletilirdi. Mukataaların işletilmesinde üçüncü temel yöntem ise iltizâmın ömür boyu mültezime teslim edilmesi olan malikâne yöntemi idi. Bu sistem özellikle hazinenin artan nakit ihtiyacını karşılamak için XVII. yüzyılın sonlarından itibaren yaygınlaşmıştı. Bu şekilde mukataa gelirleri peşin bir ödeme ve her yıl ödenecek taksitler karşılığında özel şahıslara verilmekteydi. Bu yöntem ile malikâne sahiplerinin kendilerine ömür boyu verilen mukataalarına yatırım yapacakları ve iltizâm sisteminin sorunlarının ortadan kalkacağı düşünülmüştü. Bununla birlikte bu beklentilerin karşılanmadığı zaman içinde görülmüştür.³⁵⁵

Osmanlı merkezî gelirlerinin ikinci önemli kısmını İslâm devletlerinde zimmî statüsündeki gayrimüslim erkek nüfustan alınmakta olan cizye gelirleri oluşturmaktaydı. Ruhban sınıfı ve devlet hizmetindeki gayrimüslimlerin muaf olduğu cizye gelirlerinin bütçe içerisindeki payı %23 ile %48 arasında değişmekteydi.³⁵⁶ Osmanlı bütçesinde üçüncü gelir kalemi olan avârız denilen olağanüstü vergilerdir. Osmanlı sisteminde savaş dönemlerinde merkezden nakit harcamaları en düşük seviyede tutmak temel prensipti. Osmanlılar imparatorluk genelindeki lojistik ağ ile sahradaki orduları olağanüstü vergiler ve hizmet yükümlükleri ile desteklemeye gayret etmekteydiler.³⁵⁷ Bu amaçla kullanılan avârız vergileri planlanandan yüksek askeri harcamaları karşılamak için gündeme gelmiş, ancak XVII. yüzyıldan itibaren

³⁵⁴ Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, s. 278-279.

³⁵⁵ Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, s. 279-280.

³⁵⁶ Osmanlı İmparatorluğuna tabi Eflak, Boğdan voyvodalıkları ve Dubrovnik cumhuriyeti bedel-i cizye öderlerdi. Bkz. Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, s. 282.

³⁵⁷ Guilmartin, "The Military Revolution: Origins and First Tests Abroad", s. 319.

giderek olağan hale gelerek, bütçe gelirleri arasında daimî bir yere sahip olmuştur.³⁵⁸ Avârız aynî olarak da ödenebilmekteyken zaman içinde nakdî bir karakter kazanmıştır. Bu vergi 3-10 gerçek hânenin oluşturduğu “avârız hânesi” denilen birimler üzerinden toplanmaktaydı. Askerî, dinî ve malî hizmetlerde bulunan bazı kesimler ile devletin ihtiyaç duyduğu çeşitli hizmetleri yerine getirenler de bu vergiden muaf tutulabilmekteydi. Avârız gelirlerinin toplam bütçe gelirlerine oranı %10-20 arasındaydı.³⁵⁹

XVI. Yüzyılda Osmanlı Bütçe Gelir ve Gider rakamları (Duka olarak)³⁶⁰		
Yıllar	Gelirler	Giderler
1546-47	4.028.531	2.864.539
1547-48	3.314.788	1.866.624
1565-66	3.050.000	3.160.000
1566-67	3.095.590	3.465.542
1567-68	3.817.249	3.692.208
1581-82	4.371.698	3.847.165
1582-83	4.237.121	4.205.739
1592-93	2.445.000	3.028.333
1597-98	1.304.348	2.608.696

³⁵⁸ Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, s. 282.

³⁵⁹ Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, s. 283. Osmanlı mali sistemi içinde avârız vergisi ihtiyaçlara göre düzenlenmesi mümkün ve esnek bir yapıdaydı. Osmanlılar iktisadi düşünce yapılarına uygun olarak vergilerin adil olmasına ve vergi tabanının geniş tutulmasına özen göstermişlerdi. Buna karşılık İspanyol mali sisteminde soyluların ve din adamlarının sahip oldukları muafiyetler sebebiyle vergi yükü daha çok ödeme gücü en az olan halk kesiminin üzerine düşmekteydi. Bkz. Murphey, “A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources”, s. 81.

³⁶⁰ Özvar, “Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları”, s. 204.

Bazı istisnalar dışında Osmanlı bütçesi XVI. yüzyılda büyük açıklar vermemiş, hatta bütçe fazlaları ortaya çıkmıştı. Yüzyılın bir ortalaması alındığında hazine gelirlerinin yaklaşık 3.000.000 duka, giderlerin ise ortalama 2.680.000 duka olduğu görülmektedir.³⁶¹ Bununla birlikte bu rakamların Osmanlı İmparatorluğu'nun toplam gelirlerini oluşturmadığı tekrar vurgulanmalıdır. XVI. yüzyıl ortalarında bütçe gelirleri timâr, vakıf ve merkez gelirlerinden oluşan toplam mali gelirlerin %51'i kadardı.³⁶²

Osmanlı bütçelerinde mevâcibât, teslimât ve ihrâcât isimli üç önemli gider kalemi vardı. En büyük harcama kalemini oluşturan mevâcibât Osmanlı merkezi hazinesi tarafından gerçekleştirilen maaş ödemelerini içermektedir. Bu kalem içinde sadece yeniçeri, acemi, topçu vs. gibi merkezi ordu mensuplarına olan ödemeler değil, garnizonlarda ve sınır boylarında görev yapan askerlere yapılan maaş ödemeleri de yer almaktadır. Aynı şekilde sürekli olarak devletin çeşitli kademelerinde çalışan görevlilerin maaşları da bütçeden karşılanmaktaydı.³⁶³ Merkezi hazineden yapılan maaş ödemeleri XVI. yüzyılda bütçe giderlerinin ortalama olarak %55'ine denk gelmekteydi.³⁶⁴ Bütçede daimî askerlerin sayısındaki artışa bağlı olarak maaş ödemelerinin artmasına rağmen bu harcamalar sürdürülebilir düzeyde kalmaktadır.³⁶⁵

Osmanlı maliyesindeki ikinci önemli harcama kalemi olan teslimât ise hazine adına alımlarda bulunan kimselere yapılan ödemeleri, sarayın iâşesi, tersane ve tophane gibi askeri kurumların ihtiyaçlarını ve askeri kesimin iâşe giderlerini içerirdi. Bu giderlerin bütçe içindeki payı %25 ile %50 arasında değişmektedir. Üçüncü temel gider kalemi olan ihrâcât hac masrafları, teşrifat masrafları, hazinenin çeşitli kırtasiye harcamaları, saray vs. gibi yerlerin onarım masraflarını içermektedir. Bu harcamalar

³⁶¹ Özvar, "Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları", s. 207-208.

³⁶² Ahmet Tabakoğlu, **Osmanlı Mali Tarihi**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2016, s. 136.

³⁶³ Osmanlı bütçelerinde yer alan düzenli askerlere maaş ödemelerinin dışında askeri harcamaların önemli bir kısmının hazineden para çıkmadan timâr sistemi içinde karşılanmış olmasını da dikkate almak gerekir. Bkz. Özvar, "Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları", s. 213-214 ve Murphey, "A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources", s. 77.

³⁶⁴ Özvar, "Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları", s. 215.

³⁶⁵ Buna karşılık Osmanlılarla mücadele eden İspanya çoğu zaman maaş ödemelerinde zorlanmaktaydı. V. Carlos İtalya ve Kuzey Afrika'da giriştiği seferler için ordusunun büyük bir kısmını sözleşmeli olarak ve sadece sefer mevsimi için seferber etmekteydi. Bkz. Murphey, "A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources", s. 79-80.

da bütçe giderleri arasında %2 ile %5'lik bir yere sahipti. Maaş harcamalarını ve teslimât kalemi içinde hesaplanan savaş malzemeleri ve lojistik giderleri düşünecek olursak Osmanlı İmparatorluğu merkezi bütçesindeki giderlerin %90-95'ini askerî harcamaların oluşturduğu görülmektedir.³⁶⁶

Avrupa devletleriyle Osmanlıların harcama oranlarını karşılaştırmak mümkündür. XVI. yüzyılda Osmanlı merkezi harcamaları gümüş olarak yıllık ortalama 118 tondur. Aynı yüzyıl için Venedik 46-66 ton, Fransa 440 ton, İspanya ise yıllık 500 ton gümüş harcama yapmaktaydı. Osmanlı harcamaları Fransa ve İspanya'nın gerisinde gibi görünmesine rağmen bu harcamaların sadece merkezî harcamalar olduğu ve timâr ve vakıf sistemleri ile gerçekleştirilen harcamaları içermediği hatırlanmalıdır. XVI. yüzyılda özellikle İspanya ciddi oranlara ulaşan harcamalarını finanse etmekte zorluklarla karşılaşmış ve II. Felipe döneminde 1557, 1560, 1575 ve 1596 yıllarında borç ödemelerini durdurmak zorunda kalmıştı. Buna karşılık Osmanlıların bu dönemde Avrupalı devletlerle mukayese edilebilecek kronik ve sürekli malî sorunlarla karşılaşmadığı ifade edilebilir.³⁶⁷

1. 4. 2. İspanyol Ekonomisi

Jan Glete İspanya'nın XVI. yüzyıldaki idarî ve ekonomik yapısını açıklamak için “askerî-malî devlet” (*fiscal-military state*) teorisini kullanmaktadır. Glete'e göre hükümdarlar ve yerel güçler arasında bir anlaşma modeli olan askerî-malî devlette hükümdarlar koruma, şiddet tekeli ve istikrar sağlama vaatleri karşılığında toplumdan büyük kaynaklar toplayıp daimî askerî kuvvetler oluşturabilmişlerdi. Bununla birlikte devletler bu süreçte toplumdan daha çok kaynak toplayabilmek ve bu kaynakları silahlı kuvvetlerine aktarabilmek için idarî ve malî bürokrasilerini de geliştirmek zorunda kalmışlardı. Ortaya çıkan *Erken Modern Devlet* silahlı kuvvet kullanan yerel güçlerin ve bölgesel çıkar odaklarının yoğun olduğu *Ortaçağ Devleti*'nin yerini almıştı.³⁶⁸ İspanya'nın Batı Avrupa'daki ilk askerî-malî devlet olduğunu iddia eden Glete'e göre İspanya'da toplumdan ve yerel elitlerden önemli

³⁶⁶ Özvar, “Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları”, s. 214-217.

³⁶⁷ Özvar, “Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları”, s. 210-213.

³⁶⁸ Glete, **War and the State**, s. 2-7.

kaynaklar toplanmıştı. Hükümdarın doğrudan idaresi ile merkezî bir şekilde kontrol edilen bu kaynaklar sayesinde daimî ordu ve filoların meydana getirilmesi mümkün olabilmıştı.³⁶⁹

İspanyol Monarşisi'nin XVI. yüzyılın ikinci yarısında muazzam askeri harcamalarını nasıl finanse edebildiğini anlayabilmek için devletin hangi bütçe gelirlerine sahip olduğunu ve bu gelirler yetersiz kaldığı zaman ne gibi finansman yöntemlerine başvurduğunu incelemek gerekmektedir. İspanya'nın kısıtlı kaynaklarını verimli şekilde kullanabilecek malî bürokrasiye sahip olup olmadığı da üzerinde durulması gereken bir diğer konudur. XVI. yüzyılda İspanyol Monarşisi dört önemli bölgeden gelir sağlamaktaydı. Gelir ve nüfus bakımından imparatorluğun merkezi olan Kastilya Krallığı İspanyol Monarşisi'nin yükünü omuzlarken İber Yarımadası'nın doğusunda kalan Aragon Krallığı'nın askerî girişimlere katkısı daha sınırlı kalmaktaydı. İspanya'da toplanan gelirlere ek olarak İtalya'da Napoli ve Sicilya, Felemenk eyaleti ve Yeni Dünya'dan elde edilen gelirler imparatorluk hazinesine katkıda bulunmaktaydı.³⁷⁰

İspanyol Monarşisi'nin olağan ve olağanüstü vergi gelirlerinin büyük kısmı Kastilya Krallığı'nda toplanmaktaydı. XVI. yüzyıldaki vergi gelirlerinin büyük bir kısmını başlangıçta %5 olarak tespit edilen bir satış vergisi olan *alcabala* oluşturmaktaydı.³⁷¹ *Alcabala* kasaba ve şehir konseyleri tarafından kraliyetle

³⁶⁹ Buna karşılık İspanyol Monarşisi çağının ilerisinde başladığı bu bürokraside modernleşme ve merkezileşme hareketini devam ettirememiş, XVII. yüzyılda duran merkezileşme daha sonra tersine dönmüş ve kaynakların idaresi ve asker toplanmasında yerelleşme artmıştı. Bkz. Glete, **War and the State**, s. 68-70.

³⁷⁰ 1520'lerde İspanyol Monarşisi'nin gelirleri içinde İber Yarımadası'nın payı %52 (1.478.067 duka), İtalya'nın payı %30 (845.821 duka) ve Felemenklerin katkısı %18 (520.910 duka) idi. 1540'lara gelindiğinde bu oranlar %47, %38 ve %15 olarak gerçekleşmişti. Bkz. Murphey, "A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources", s. 85.

³⁷¹ İspanyol Kraliyet Akademisi'ne göre "alcabala" veya "alcavala" sözcüğü Arapça bir çeşit vergi anlamına gelen "alqabāla" kelimesinden gelmekteydi. Bkz. **Diccionario de la Lengua Española**, Real Academia Española, 23. Edisyon, 2014. Cengiz Kallek'e göre kabāle sözlükte "kefil olmak, taahhüt etmek" anlamlarına gelmektedir. Bkz. Cengiz Kallek, "Kabāle", **DİA**, 24, 2001, s. 10-12. Faruk Bal kabālenin Endülüs Emevi Devleti'nde Sultan'ın belirli bir bölgenin gelirlerinin, toplu bir ödeme karşılığında bir kimseye yıllık mukataa olarak verilmesi olarak tarif eder. Bkz. Faruk Bal, "Endülüs Emevi Devleti'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı (756-1031)", **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 106. Murat Çizakça'ya göre İslâm ekonomisinin iki temel kurumu ikta ve kabāle idi. İkta hizmet karşılığı toprakların dağıtımını düzenlerken, qabala ise iltizam usulünde vergi toplamayı ifade etmekteydi. İslâm ekonomisinde kabāle olarak isimlendirilen bu usul daha sonra Osmanlı iltizam sisteminin de

müzakere edilerek, sabit bir meblağ olarak da ödenebilmektedir. Vergilerin şehir ve kasaba temsilcileri tarafından yerel olarak toplandığı ve kraliyet idaresine toplu biçimde ödendiği bu sisteme *encabezamiento* denmektedir.³⁷² İspanyol malî sistemi içinde daha sonra sadece sıradan tebaanın ödemekle yükümlü olduğu *servicio* ve gümrük vergileri gelmektedir.³⁷³ *Servicio* vergileri (olağan ve olağanüstü) *alcabala*'dan farklı olarak Kastilya Meclisi'nde temsil edilen şehirlerin kraliyet idaresine gönüllü olarak yaptıkları katkılardır. Bununla birlikte bu katkının miktarı ve koşulları kraliyetle meclis arasında müzakere edilmeliydi. Geçici karakterde olan *servicios* belirli sürelerde yenilenmek zorundaydı. Her ne kadar Kastilya Meclisi'nin kraliyetin taleplerine çok fazla direnme şansı olmasa da müzakereleri uzatarak ödenecek vergi miktarı ve koşulları üzerinde etkili olabilmektedir.³⁷⁴

Başta *servicio* olmak üzere bütün olağanüstü vergilerin belirli sürelerde yenilenmeleri ve kraliyetin ek gelir taleplerinin akıbeti meclislerde görüşülüp, onaylanmalarına bağlıydı. Aragon Krallığı ve diğer özerk bölgeler geleneksel özerklikleri ve anayasal sistemleri tarafından korunduğu için vergi gelirlerinin en rahat arttırılması mümkün olan eyalet doğrudan idarenin daha güçlü hissedildiği Kastilya'ydı. Geniş topraklara sahip olan Katolik Kilisesi ve soyluların imtiyazları sebebiyle giderek artan vergi yükü ödeme gücü en düşük kesim olan Kastilya köylüsü üzerine düşmekteydi.³⁷⁵ 1590 yılında II. Felipe Armada'nın kaybını telafi etmek amacıyla Kastilya Meclisi'ni yeni bir vergi koymaya ikna etti. *Millones* denilen bu yeni vergi şarap, et, zeytinyağı ve sirke üzerinde bir dolaylı vergi olarak alınacaktı. Her ne kadar dolaylı bir vergi olduğu için soyluları da kapsamaktaysa da,

temelini oluşturacaktı. Bkz. Murat Çizakça, **Islamic Capitalism and Finance: Origins, Evolution and the Future**, Edward Elgar Publishing, 2011, s. 58-59.

³⁷² *Alcabala* sadece İber Yarımadası'nda değil, Alba Dükü tarafından Felemenk eyaletlerinde ve daha sonra Amerika'daki kolonilerde de uygulanmıştı. Bkz. Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 285 ve Poole, **Juan de Ovando: Governing the Spanish Empire**, s. 163-164.

³⁷³ "Breve Resúmen de las rentas Reales. Epoca y motivos de su concesion y establecimiento", **CODOIN**, II, s. 296-304, Carlos Álvarez-Nogal ve Christophe Chamley, "Debt Policy under Constraints: Philip II, the Cortes and Genoese Bankers", **The Economic History Review**, 67, I, 2014, s. 197, Stanley G. Payne, **A History of Spain and Portugal**, cilt I, Wisconsin, The University of Wisconsin, 1973, s. 282 ve Elliott, **Imperial Spain**, s. 202.

³⁷⁴ Álvarez-Nogal ve Chamley, "Debt Policy under Constraints", s. 198 ve Drelichman, M., Voth, H.-J. "The Sustainable Debts of Philip II: A Construction of Castile's Fiscal Position, 1566-1596", **The Journal of Economic History**, 70, 4, Aralık, 2010, s. 4.

³⁷⁵ Payne, **A History of Spain and Portugal**, s. 283.

temel tüketim ürünlerinin fiyatlarının artmasına sebep olduğu için köylüleri daha da zor duruma soktu.³⁷⁶

Kastilya'nın dışında İspanyol Monarşisi 1568 isyanına kadar zengin Felemenk eyaletinden de destek görmekteydi. Bununla birlikte 1568 yılında İspanyol yönetimine karşı isyanının patlak vermesi ile Felemenk toprakları İspanya için bir zenginlik kaynağı olmaktan çıkmış ve "Avrupa'nın mezarlığı" olarak anılan kanlı bir savaş alanına dönmüştü. İspanyol Monarşisi XVI. yüzyılın ilk yarısında Milan'dan 300.000 ve Napoli'den yaklaşık 290.000 duka ve Sicilya'dan da 75.000 duka gelir elde etmekteydi. Ancak İtalyan eyaletlerinin asıl önemli katkısı doğrudan yapılan nakit ödemeleri değil, birer donanma inşa merkezi olarak Akdeniz'de Osmanlılara karşı mücadelenin büyük yüküne destek olmalarıydı. Zira bu krallıklarda toplanan vergilerin çoğu savunma harcamalarına ve donanma giderlerine ayrılmakta ve yerel olarak harcanmaktaydı.³⁷⁷

XVI. Yüzyılın ikinci yarısında İspanyol Monarşisi'nin bir diğer önemli ek gelir kaynağı Katolik Kilisesi'nin topladığı *cruzada*, *excusado* ve *subsidio* vergileriydi. "Tres Gracias" (Üç Lütuf) olarak da isimlendirilen bu vergiler Papalığın özel izni ve Hristiyanlığın düşmanlarına karşı mücadele şartı ile İspanyol yönetimine bırakılmaktaydı. Bu gelirler arasında en eskisi olan *cruzada* İspanya'nın Endülüs Müslümanlara karşı yürüttüğü *Reconquista*'nın finanse edilmesi için Papalık tarafından kraliyet idaresine verilmişti. *Cruzada* günahlarından bağışlanmak isteyen herkese satılan endüljans belgelerinden elde edilen gelirden oluşmaktaydı.³⁷⁸ Akdeniz'de iddialı bir denizgücü olmayı amaçlayan II. Felipe kadirga inşa programının maliyetini karşılayabilmek için Papalık'tan *cruzada*'ya ek olarak *subsidio*'nun da kendisine bırakılmasını istedi. 1561 yılının Ocak ayında bu isteği uygun görülen II. Felipe'ye 1560 yılından başlayan 5 yıllık dönem için, 50 kadirga donatılması karşılığında 300,000 duka tahsis edildi. Ancak Papalığın şartlarına göre bu filo sadece Hristiyanlığın ortak düşmanlarına ve Katolik Kilisesi'ne karşı

³⁷⁶ Payne, **A History of Spain and Portugal**, s. 283-284 ve Elliott, **Imperial Spain**, s. 285-286.

³⁷⁷ Payne, **A History of Spain and Portugal**, s. 282.

³⁷⁸ Her ne kadar 1492 yılında Granada'nın ele geçirilmesiyle İspanya içinde Müslümanlara karşı savaş sona ermiş olsa da Don Fernando *cruzada* gelirlerinin İspanya'ya bırakılmaya devam etmesinde Papalığı ikna etmeyi başarmıştı. Bkz. Elliott, **Imperial Spain**, s. 103 ve David Goodman, **Spanish Naval Power, 1589-1665: Reconstruction and Defeat**, Cambridge University Press, 2002, s. 55-56.

çıkanlara karşı kullanılacaktı.³⁷⁹ II. Felipe uzun pazarlıklar sonunda bu rakamı 1 Ağustos 1560'tan itibaren geçerli olmak üzere 420.000 duka'ya çıkarmayı başardı.³⁸⁰ 1563 yılında İspanya'nın ve *cruzada* ve *subsidio* gelirlerinden toplam 750.000 duka elde ettiği tahmin edilmekteydi. Papalığın 1565'teki hesaplarına göre İspanya'ya bırakılan Kilise vergilerinin toplamı 1.970.000 duka'yı bulmaktaydı.³⁸¹

Kraliyet idaresine bırakılan *cruzada* ve *subsidio*'ya ek olarak, cemaatlerin Kilise'ye ödeyecekleri bir vergi olan *excusado* da ilk defa 1567 yılında Papa V. Pius tarafından Katolik Kilisesi'nin düşmanları ile mücadelesi için II. Felipe'ye bırakılmıştı. Kastilya din adamları bu vergi kapsamında kraliyete 250.000 duka sabit bir ödeme yapmaktaydılar.³⁸² XVI. Yüzyılda Kastilya bütçesi üzerine yapılan son çalışmalara göre kraliyete bırakılan Kilise gelirleri Akdeniz'de İspanyol seferberliğinin başladığı 1560 yılında 360,000 duka olmuş, bu rakam 1561, 1562 ve 1563 yıllarında 530,000 duka olarak gerçekleşmişti. Bu gelirler Osmanlı donanma hazırlıklarının Hristiyan dünyasını tedirgin ettiği bir dönem olan 1564, 1565 ve 1566 yıllarında 800,000 duka'ya ulaşmış, ancak Malta Kuşatması'ndan sonra Osmanlıların yeni bir büyük deniz seferine çıkmamaları üzerine takip eden yıllarda tekrar 500,000 duka seviyesine düşmüştü. Bununla birlikte Kutsal İttifak Seferi'nin de etkisiyle 1572 yılından itibaren Kilise gelirleri Kastilya bütçesi içinde 1.200.000 duka'ya çıkmış ve bu gelirler Akdeniz'de İspanyol seferberliğinin zirvesini gösteren 1574 yılında 1.316.000 duka'ya ulaşmıştı.³⁸³

Kilise vergilerinin toplanması İspanyol maliyesi için hayati öneme sahipti, zira İspanya özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısında giriştiği savaşlar sebebiyle büyük bir ekonomik bunalım içindeydi. Papalık bu vergileri esas olarak İspanyol

³⁷⁹ “Paulo Tiepolo'dan Senato'ya ve Doç'a”, 18 Haziran 1561, Madrid, **C.S.P. Venice**, VII, no. 264 ve Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 56. II. Felipe hem bu miktarı yetersiz bulmuş hem de donatılacak 50 kadirganın kullanımı ile ilgili sınırlamaların kaldırılmasını istemişti. Kral ise filonun topraklarının korunması ve gerekebilecek her türlü görev için kullanılabilmesini istemekteydi. Bkz. “Paulo Tiepolo'dan Senato'ya ve Doç'a”, 21 Temmuz 1561, Madrid, **C.S.P. Venice**, VII, no. 267.

³⁸⁰ Bu antlaşmanın Akdeniz'de Türklerle mücadelenin devam ettiği 1566 ve 1570 yıllarında da yenilenmesi uygun görülmüştü. Bkz. Thompson, “Las Galeras en la Política Militar Española”, s. 107 ve Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 16.

³⁸¹ “Paulo Tiepolo'dan Senato'ya ve Doç'a”, 3 Temmuz 1561, Madrid, **C.S.P. Venice**, VII, no. 265, Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1009 ve Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 81.

³⁸² Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 56.

³⁸³ Drelichman ve Voth, “The Sustainable Debts of Philip II”, Appendix A.

donanmasında yeni kadırgalar inşası için serbest bırakmakla birlikte, bu gelirlerin acil ihtiyaç duyulan diğer yerlerde de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle 1567 sonrası dönemde İspanya askerî kuvvetlerini ve ekonomik kaynaklarını Felemenk İsyanı'yla mücadele için Akdeniz'den Kuzey Avrupa'ya kaydırmak zorunda kalmıştı.³⁸⁴ *Tres Gracias* vergilerinin İspanya tarafından toplanmaya devam edilebilmesi için Papalığın bu imtiyazı belli aralıklarla yenilemesi gerekiyordu ancak Papalık bu yenileme meselesini her seferinde İspanya'ya yeni şartlar dayatabilmek için bir fırsata çevirmekten çekinmiyordu.³⁸⁵

Kastilya Krallığı Gelirleri (Milyon duka olarak)³⁸⁶						
	Yıl					
	1560	1565	1570	1574	1580	1595
Satış Vergisi (Alcabala)	0,939	1,277	1,277	1,277	2,715	2,755
İç ve Dış Gümrükler	0,515	0,777	1,129	0,957	0,997	1,017
Tekeller	0,331	0,575	0,520	0,587	0,636	1,010
Servicio	0,404	0,404	0,537	0,404	0,404	0,404
Tres Gracias	0,360	0,807	0,554	1,316	1,286	1,476
Yeni Dünya	0,573	0,352	1,010	0,700	1,739	5,738 ³⁸⁷
Diğer	0,034	-	0,079	0,411	0,042	1,658 ³⁸⁸

³⁸⁴ 1620'de İspanyol Monarşisi'ne bırakılan Papalık gelirleri hala 1.600.000 duka seviyesindeydi. Bununla birlikte bu gelirlerin amaçlarının dışında İspanya'nın diğer harcamalarını finanse etmek için kullanıldığı da olmaktaydı. Her ne kadar donanma yönetimi ve Papalık bu kaynakların amaç dışı kullanımını engellemeye çalışmışlarsa da başarılı olamamışlar ve bu durumdan en çok kadırgalar zarar görmüştü. Bkz. Goodman, *Spanish Naval Power*, s. 57-59.

³⁸⁵ Levin, *Agents of Empire*, s. 134-135.

³⁸⁶ Drellichman ve Voth, "The Sustainable Debts of Philip II", Appendix A.

³⁸⁷ 5.738 milyon duka Yeni Dünya'dan elde edilen gelirler için XVI. yüzyılın zirvesi olmuştur.

³⁸⁸ Bu rakamın 1.333 milyon dukası 1590 yılında konulan millones vergisi idi.

Toplam	3,155	4,192	5,106	5,652	7,818	14,058

İspanyol Monarşisi'nin düzenli giderleri arasında kraliyet hanesinin harcamaları, bayındırlık işleri, idari teşkilatın masrafları ve yurtdışındaki diplomatik temsilciliklerin giderleri yer almakta ancak en önemli gider kalemini askerî harcamalar oluşturmaktaydı. Bunlar içinde maaşlı profesyonel askerler (tercio alayları), kale garnizonları ve filolar için yapılan ödemeler büyük yer tutmaktaydı. Akdeniz'de Osmanlı tehdidi, korsan saldırıları, Felemenk isyanı ve Atlantik ticaretine saldıran Fransız ve İngiliz korsanları karşısında İspanyol Monarşisi'nin ekonomik kaynaklarını yetersiz kalmaktaydı. İspanya sadece savunma ve sefer masrafları ile uğraşmıyordu, girişilen bir seferin başarılı olması durumunda da önemli masraflar ortaya çıkıyordu. Zira ele geçirilen topraklarda istihkâmlar kurularak, buralarda daimî garnizonlar bulundurulması gündeme geliyordu.³⁸⁹ Mesela 1573 yılında Tunus Don Juan de Austria tarafından ele geçirildiği zaman II. Felipe şehrin savunması için yeni bir gider kalemi anlamına gelen yeni bir kale yapılmasına karşı çıkmıştı. İspanya olağanüstü durumların ve sefer hazırlıklarının gerektirdiği masrafları genellikle alınan kredilerle karşılanmaktaydı.³⁹⁰

XVI. Yüzyılın ikinci yarısında İspanyol Monarşisi'nin savunma harcamalarını iki farklı cephede düşünmek gereklidir. İspanya'nın 1560-1574 döneminde Akdeniz'de Osmanlı denizgücü ile rekabetinin masrafları ile 1580 sonrası Atlantik'teki savaş harcamaları birbirinden ayrılmalıdır. 1560 yılından itibaren Akdeniz'de bir denizgücü olma stratejisi belirleyen II. Felipe Osmanlı donanmasıyla rekabet edebilmek için çok sayıda kadirganın inşa edilmesini emretmişti. 1560-1574 yılları arasında takip edilen bu denizgücü stratejisi ve kadirga inşa programı kapsamında 3,5 milyon duka'dan fazla harcamıştı. Söz konusu dönemde Barselona tersanelerinde bir kadirga inşa etmenin ve donatmanın maliyetinin 12.000-13.000

³⁸⁹ Murphey, "A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources", s. 83.

³⁹⁰ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 63.

duka kadar olduğunu ve kadirgaların 8-10 yıl kadar hizmette kaldığını ifade eden Thompson yaklaşık 300 kadirganın inşa edildiğini tahmin etmektedir.³⁹¹

1560 ve 1565 yılları arasında İspanya'nın savunma harcamalarını yaklaşık 4 milyon duka tutmuş ancak 1565 yılından itibaren peş peşe gelen Malta Kuşatması, Felemenk ve Morisko isyanları ile 1571 sonrası Kutsal İttifak Seferleri'nin giderleri kısa sürede bütçeyi zorlayacak seviyelere gelmişti. Özellikle Akdeniz ve Felemenk cephelerindeki mücadelenin aynı dönemlere denk gelmesi İspanya'yı stratejik tercihlerini gözden geçirmeye zorlamıştı.³⁹² 1560 ve 1570'li yıllarda İspanyol Monarşisi Akdeniz'deki garnizon ve filo masrafları için yıllık ortalama 1.500.000 duka harcamaktaydı.³⁹³ Thompson Akdeniz'deki İspanyol seferberliğinin zirvesini temsil eden 1574 yılında ortalama 50-60.000 kişi taşıyan yaklaşık 150 kadirgalık İspanyol donanmasının bütün askeri harcamaların yaklaşık %20'sini oluşturduğunu ifade etmektedir.³⁹⁴ 1560'larda hazırlanan bir İspanyol raporuna göre 82 denizci-asker ile 164 kürekçi taşıyan bir kadirganın yıllık giderleri mürettebatın maaşları ve levazımat masrafları ile birlikte 5,653 duka olarak gerçekleşmekte, 347 duka da barut, yelken, halat vs. gibi kadirganın diğer ihtiyaçları için eklenerek bu rakam 6.000 duka'ya tamamlanmaktaydı.³⁹⁵ Bu rakamlara göre II. Felipe'nin donanma inşa programını başlattığı yıllarda bir kadirga inşa etmenin maliyetinin 6,000 duka ve yıllık giderinin de aynı şekilde 6,000 duka civarında olduğu görülmektedir. Bununla birlikte XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İspanya'daki değerli maden bolluğundan kaynaklanan genel fiyat artışları denizcilik sektöründeki maliyetleri de

³⁹¹ Bununla birlikte bu üretim sadece Barselona tersanelerinde gerçekleşmemiş, gemilerin daha ucuza inşa edilip, donatılabildiği Cenova, Napoli ve Mesina başta olmak üzere İtalyan limanları da önemli katkı sağlamışlardı. Bkz. Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 17.

³⁹² 1567 ve 1575 yılları arasında Alçak Ülkeler'e 15 milyon gönderilmiş, 1571-1577 yılları arasında Akdeniz'de 6 milyon duka harcanmıştı. Bkz. Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 69.

³⁹³ Bununla birlikte bu meblağın tamamı doğrudan İspanya hazinesi tarafından karşılanmamakta, İspanya ile ona bağlı Napoli ve Sicilya krallıkları arasında bölüşülmekteydi. 1586'da bu miktarın yaklaşık iki katı sadece İspanya tarafından Atlantik filosu ve kıyıların tahkimatı için harcanmaktaydı. Bkz. Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 69.

³⁹⁴ Thompson, "Navies and State Formation: The Case of Spain", s. 325-327.

³⁹⁵ AMN, **Colección Navarrete**, XII, fol. 313, dt. 84: "*Relación del gasto que una galera hace en un año con la gente ordinaria que ha de traer que son ochenta y dos personas de cavo, y sienta y sesenta y cuatro remeros así del sueldo, como de las raciones que se les dá, y todas las demás cosas que necesarias ala dicha galera en el dicho año como todo irá declarado en este manera.*"

etkilemiş ve kadirga donatımının masrafı yüzyılın sonlarına doğru önemli ölçüde artmıştı.³⁹⁶

İspanya 1574 yılından itibaren Akdeniz denizgücü stratejisinde değişikliğe giderek kaynaklarını giderek artan bir şekilde Kuzey Avrupa ve Atlantik cephesine kaydırmaya başlamıştı. 1580 yılında Portekiz Krallığı'nın ve denizasıırı kolonilerinin ilhak edilmesiyle birlikte İspanyol Monarşisi'nin Atlantik siyaseti daha da belirginleşmişti. Bu yeni stratejinin amacı İspanya ve Yeni Dünya arasındaki hazine konvoylarını ve ticaret gemilerini korsan saldırılarından korumaktı. Bununla birlikte öncelikle Protestan İngiltere'nin dize getirilmesi ve İngiliz destekli Felemenk isyanının bastırılması gerekiyordu. Atlantik siyasetinin temeli aynı Akdeniz'de olduğu gibi güçlü bir donanma oluşturmaya dayanıyordu. 1580'lerden itibaren çekirdeğini Portekiz kalyonlarının oluşturduğu bir Okyanus Denizi Donanması meydana getirilmiş ve bu kuvvet 1588 yılında "Yenilmez Armada" adıyla İngiltere üzerine gönderilmişti.³⁹⁷

İspanya'nın 1560-1574 döneminde Akdeniz'de yaptığı askeri harcamalar ile 1580'lerde Atlantik'te yaptığı harcamalar arasında büyük bir fark olduğu dikkat çekmektedir. 1571 yılında Osmanlı donanmasına karşı kazanılan İnebahtı Deniz Savaşı'nın İspanyol Monarşisi'ne maliyeti 1 milyon duka iken, 1588'de İngiltere'ye karşı düzenlenen Armada Seferi için yaklaşık 10 milyon duka harcanmıştı. İspanya Akdeniz'de Osmanlılarla mücadelenin yükünü müttefikleri arasında paylaşabilmişti, ancak Atlantik'te yürütülen savaşın maliyeti İspanyol Monarşisi içinde ağırlıklı olarak Kastilya maliyesi üzerine düşmekteydi.³⁹⁸

³⁹⁶ 1535-1602 yılları arasında bir kadirga donatmanın yıllık maliyeti ikiye katlanarak 6,000 dukadan 12,000 dukaya yükselmişti. Bkz. Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 112. 1580 yılında İspanya filosuna bağlı bir kadirganın yıllık levazımat, maaş ve cephanesinin dâhil olduğu yıllık maliyeti 13,757 duka olarak gerçekleşmekteydi. Bkz. AMN, **Colección Navarrete**, XII, fol. 371, dt. 100: "*Relación de lo que cuesta una galera ordinaria de las de España cada año de comida, sueldo, municiones en esta manera.*"

³⁹⁷ İspanya aynı zamanda Yeni Dünya'daki kolonilerini ve ticaretini İngiliz ve Fransız korsanların saldırılarından korumak için önemli harcamalar yapmak zorundaydı. 1586 ve 1598 arasında Atlantik'teki kıyı savunmalarına ve donanmaya yaklaşık 3 milyon duka ödemişti. Korsan saldırılarına karşı önlem olarak Yeni Dünya ticaret filolarına eşlik eden muhafız kalyonlarının masrafları, gemilerin taşıdığı ticari mallar üzerinden alınan *averia* vergisi aracılığı ile karşılanmaktaydı Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 63-64.

³⁹⁸ İspanyol Monarşisi'nin Akdeniz'deki masraflarının önemli bir kısmını Napoli ve Sicilya krallıkları üstlenmekteydi. Sadece Sicilya 1571-1573 yılları arasında Akdeniz'deki İspanyol girişimlerine 1

1. 4. 2. 1. Amerikan Gümüşü

XVI. yüzyılda İspanyol ekonomik sistemi içinde Yeni Dünya büyük bir öneme sahipti. Koloniler ilk başta hem hammadde kaynakları hem de İspanyol ürünleri için pazar olma potansiyeli taşıyorlardı. Fakat Yeni Dünya'nın keşfinin en büyük etkisi Avrupa'ya akan büyük miktardaki gümüş olmuştur. İspanya 1501'de yabancıların Yeni Dünya'ya gitmelerini ve ticaret yapmalarını yasaklamış, 1503 yılında da Yeni Dünya ile ticareti kontrol altında tutmak için Sevilla'da *Casa de Contratación* kurulmuştur. Bu kurumun temel amacı Yeni Dünya ile bütün ticareti tamamen Kastilya tekelinde tutmaktır.³⁹⁹ İspanyollar Avrupa'dan gelebilecek herhangi bir rekabeti baştan yasaklamışlar ve Yeni Dünya'da karşılaştıkları yerel direnişi de fazla zorlanmadan ezmişlerdir.⁴⁰⁰ Meksika ve Peru'nun ele geçirilmesi ile 1545 yılında Potosí gümüş madenlerinin bulunması Yeni Dünya'dan Avrupa'ya değerli maden akışını hızlandırmıştır. 1503 ve 1660 arası dönemde Sevilla'ya yaklaşık 16.000.000 kg. gümüş ve 185.000 kg. altın gelmiştir. İspanyol kraliyet idaresi hâkimiyeti altındaki topraklarından çıkan madenler üzerinde hak sahibi olduğu için özel girişimcilerin İspanya'ya getirdiği değerli madenlerden *quinto real* denilen beşte bir oranında vergi almaktaydı.⁴⁰¹

XVI. yüzyılın ilk yarısında Amerikan gümüşünün İspanya hazinesi üzerine etkisi oldukça sınırlı olmuştur. V. Carlos'un saltanatında Amerikan gelirleri yıllık ortalama 200.000-300.000 duka arasında değişmekteydi.⁴⁰² XVI. yüzyılın ikinci yarısında giderek artan miktarlarda değerli maden taşıyan hazine gemileri korsanların

milyon duka'dan fazla katkı sağlamıştı. Buna ek olarak Papalığın Akdeniz'de Osmanlılara karşı mücadele için önemli kaynaklar aktardığını tekrar etmek gerekir. Bkz. Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 70.

³⁹⁹ Earl J. Hamilton, "Imports of American Gold and Silver into Spain, 1503-1660", **The Quarterly Journal of Economics**, cilt 43, sayı 3, Mayıs 1929, s. 441, Elliott, **Imperial Spain**, s. 182. XVIII. Yüzyıl başlarına kadar Sevilla şehri ve Sanlucar limanı İspanya-Yeni Dünya ticaretinde tekel merkezi olarak yerini korumuştur. Bkz. Carlo M. Cipolla, **Fatihler, Korsanlar, Tüccarlar: İspanyol Gümüşünün Efsanevi Öyküsü**, çev. Tülin Altınova, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s. 8-10.

⁴⁰⁰ 1521 yılında Hernan Cortés liderliğindeki İspanyol ve müttefik kuvvetleri Aztek İmparatorluğu'nu ortadan kaldırdı ve 1535 yılında Yeni İspanya (Nuevo España) genel valiliği kuruldu. 1535 yılında aynı zamanda Francisco Pizarro'nun yönettiği birlikler İnka İmparatorluğu'na son vermişler ve Peru genel valiliği kurulmuştur. Bkz. Cipolla, **Fatihler, Korsanlar, Tüccarlar**, s. 2.

⁴⁰¹ Hamilton, "Imports of American Gold and Silver", s. 468 ve Elliott, **Imperial Spain**, s. 183.

⁴⁰² Elliott, **Imperial Spain**, s. 200.

hedefi olmaya başlamış, Yeni Dünya ile ticaretin daha rahat korunabilmesi için ticaret gemileri silahlandırılmış ve hazine gemilerinin savaş gemilerinin korumasında konvoylar halinde denize açılmalarına karar verilmişti.⁴⁰³ 1560-1574 döneminde Amerikan gümüşünden elde edilen gelirlerin Akdeniz'deki Osmanlı-İspanyol mücadelesine doğrudan yansması sınırlı olmuştu, zira 1560 ve 1570'li yıllar boyunca Yeni Dünya'dan gelen değerli maden miktarı hem sınırlı hem de ön görülemez olmaya devam etmişti.⁴⁰⁴ Bu dönemde İspanyol kadırgalarının finansmanında Amerikan gümüşünden ziyade Kilise gelirleri ve İtalyan eyaletlerinin katkıları öne çıkmaktaydı.⁴⁰⁵ Akdeniz'de İspanyol gücünün zirveye ulaştığı 1574 yılında Kastilya bütçesi içinde Kilise gelirlerinin katkısı 1.316.000 duka iken Yeni Dünya'dan elde edilen gelir 700.000 dukada kalmıştı.⁴⁰⁶

Amerikan gümüşü 1580 ve 1590'lı yıllarda Kastilya bütçe gelirleri içinde kendini hissettirecek ve 1595 yılına gelindiğinde 6 milyon dukaya yaklaşarak rekor kıracaktı. 1580'de Portekiz'in ilhakı ve Armada Seferi büyük ölçüde Yeni Dünya'dan gelen değerli madenlerdeki bu artışla mümkün olabilmişti. II. Felipe'nin saltanatının ilk yirmi yılında hazineye 12.500.000 duka, son yirmibeş yılında ise 52 milyon duka gelmişti. XVI. yüzyılın sonunda Atlantik'teki yüksek maliyetli savaş sonucu İspanyol malî sistemi içinde bir felaketi önleyen en önemli etken Amerika'dan gelen gümüş olmuştu. Bununla beraber Amerikan gümüşündeki artış kalıcı olmamış, XVII. yüzyılın başlarından itibaren gelirlerde bir düşüş gerçekleşmişti.⁴⁰⁷ Neticede Amerikan gümüşünün 1560-1574 yılları arasında Osmanlılara karşı seferber edilen İspanyol kadırgalarının finansmanına katkısı sınırlı olmuştu. Bununla birlikte Avrupa ve Osmanlı pazarlarına akan çok miktarda

⁴⁰³ Hamilton, "Imports of American Gold and Silver", s. 445-447 ve Cipolla, **Fatihler, Korsanlar, Tüccarlar**, s. 11.

⁴⁰⁴ Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 207-209.

⁴⁰⁵ II. Felipe 1568 yılında Don Juan de Austria'ya gönderdiği talimatlarda kadırgaların ihtiyaçlarının karşılanması için Katolik Kilisesi'nin destekleri (*subsidio eclesiástico*) ve Napoli ile Sicilya gelirlerinin önemli olduğunu vurgulamaktaydı. Bkz. "II. Felipe'nin Don Juan de Austria'ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları", **CODOIN**, III, s. 320-321.

⁴⁰⁶ Drelichman ve Voth, "The Sustainable Debts of Philip II", Appendix A.

⁴⁰⁷ Hamilton, "Imports of American Gold and Silver", s. 466 ve Thompson, "Money, Money, and Yet More Money!", s. 287.

gümüşün uzun vadede sebep olduğu fiyat hareketleri sebebiyle Osmanlı ve İspanyol ekonomileri üzerinde yıkıcı bir etkiye neden olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır.⁴⁰⁸

1. 4. 2. 2. Kredi Sistemi

Devlet harcamaları toplam gelirlerinin gerisinde kalan İspanya’da ortaya çıkan malî açığı hem V. Carlos hem de II. Felipe borçlanma yoluyla kapatmaya çalışmıştı. Buna karşılık borçlanma politikasının sonucu devlet maliyesinin daha derin bir batağa sürüklenmesiydi. II. Felipe 1556’da İspanya tahtına çıktığında yaklaşık 9 milyon duka olan devlet borçları, 1575 yılına gelindiğinde 74 milyon dukaya ulaşmaktaydı.⁴⁰⁹ XVI. yüzyılda sadece İspanya’nın değil, diğer Avrupa devletlerinin giriştikleri savaşların sürekli artan maliyetlerini karşılamak başvurdukları en önemli malî tedbir borçlanmaydı.⁴¹⁰

İspanya’nın kaynaklarının yetersiz kaldığı durumlarda kullandığı kredi sistemi nasıl işlemektedir? İspanya’da devlet XV. yüzyıldan itibaren *juros* adı verilen uzun vadeli bonolarla borçlanmaktaydı. Bu yöntemde *alcabala* gibi gelecek yıllara ait düzenli gelirler teminat gösterilerek bonolar satılmaktaydı. Katolik Hükümdarlar Fernando ve Isabel Endülüs Müslümanlarına karşı yürüttükleri Granada Savaşı’nı büyük ölçüde bu şekilde finanse edebilmişlerdi. Habsburg egemenliğinde de borçlanma giderek İspanyol Monarşisi’nin temel finansman aracı haline gelmişti. İspanya ortalama %7 faiz ödediği *juro*’lara ek olarak *asiento* isimli kısa vadeli borç sözleşmeleriyle de bankerlerden para bulabilmekteydi. *Asiento*’lar kraliyetin kısa sürede nakit ihtiyacını karşılamasını ve paranın hızla imparatorluğun

⁴⁰⁸ Hamilton, “Imports of American Gold and Silver”, s. 469-472, Şevket Pamuk, “The Price Revolution in the Ottoman Empire Reconsidered”, **International Journal of Middle East Studies**, cilt 33, 2001, s. 69-89 ve Emrah Naki, “XVI. Yüzyılda Latin Amerika Gümüşünün Osmanlı-İspanyol Rekabetindeki Rolüne Dair Bazı Düşünceler”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, yıl 14, sayı 20, Bahar 2016, s. 236-246.

⁴⁰⁹ Felipe gelir ve giderleri arasındaki boşluğu kapatmak için öncelikle vergi gelirlerini arttırmayı hedeflemiş ve Kastilya içindeki vergi gelirlerini %50 oranında (yaklaşık 1.300.000 duka) arttırmayı başarmıştı. Bununla birlikte masrafların olağan gelirlerle karşılanamayacağı anlaşılmış ve borçlanma giderek tercih edilen finansman yöntemi olmuş. Bkz. Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 67-68 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 64-65.

⁴¹⁰ Erol Özvar bu dönemde devletlerin maliye politikalarını borç yönetimi üzerine kurduklarını ifade etmektedir. Zira Avrupalı devletlerin temel mali sorununu borç aldıkları anaparanın ve bunun faizinin nasıl ödeneceği meselesi oluşturmaktaydı. Özvar, “Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları (1509-1788)”, s. 218.

herhangi bir yerine aktarılmasını sağlamaktaydılar. *Asiento*'lara 1570-75 arası dönemde yıllık %12 faiz ödenmişti. İspanya'nın finansal yapısının sağlamlığı kraliyet, meclisler ve bankerler arasındaki ilişkilere bağlıydı. Zira kraliyet idaresi 18 büyük şehri temsil eden Kastilya Meclisi'yle mevcut vergi miktarlarını müzakere edip, borçlanma üst limitini belirledikten sonra uzun vadeli borçlanmaya (*juros*) gidebiliyordu.⁴¹¹

V. Carlos 1520-32 yılları arasında yıllık 414.000 duka ortalama ile 5,4 milyon duka borç almış, saltanatının sonlarına doğru 1552-1556 yılları arasında Fransa ve Osmanlılarla girdiği savaşları finanse edebilmek için yıllık 2 milyon ortalama ile toplam 9,6 milyon duka borç almak zorunda kalmıştı. İspanya'nın Avrupa finans piyasasında bu kadar büyük miktarda borç bulabilmesinin temel sebebi Kastilya Krallığı'nın gelirlerinin ve daha da önemlisi Yeni Dünya'dan gelen altın ve gümüşün borçlara karşı teminat olarak gösterilebilmesiydi.⁴¹² V. Carlos saltanatının ilk yıllarında ağırlıklı olarak Alman bankerlerden, özellikle de Fugger ve Welser'lerden borçlanmaktaydı. 1520-1542 döneminde bankerlerin yaklaşık %50'si Alman, %40'ı İtalyan ve kalan %10'u da İspanyollardan oluşmaktaydı. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren ise Almanların oranı %25'lere kadar düşmüş, onların yerini İtalyanlar, özellikle de Cenovalı bankerler almıştı.⁴¹³

XVI. yüzyılın ikinci yarısında İspanya 1557, 1560, 1575 ve 1596 olmak üzere dört önemli malî krizle karşılaştı ve borç ödemelerini durdurmak zorunda kaldı. II. Felipe tahta çıktığı zaman 1561 yılına kadar devlet gelirlerinin borç ödemelerine teminat olarak gösterildiğini görmüştü. Ülke gelirleri üzerinde kontrolünü geri kazanmak isteyen Kral 17 Nisan 1557'de yılında ilk kez borç ödemelerini

⁴¹¹ Álvarez-Nogal ve Chamley, "Debt Policy under Constraints", s. 193-195 ve Drelichman ve Voth, "The Sustainable Debts of Philip II", s. 5-6. 1522 yılında borç ödemeleri normal gelirlerin %36'sına gelmekteydi. V. Carlos'un saltanatının sonunda bu rakam %68'e kadar ulaşmıştı. Buna karşılık bankerler aracılığıyla borçlanmanın maliyeti korkunçtu. Zira 1520'lerde %17,6 olan faiz oranı 1550'lere gelindiğinde %50'ye yaklaşmıştı. Bkz. Kamen, **Spain**, s. 94.

⁴¹² Parker, **Askeri Devrim**, s. 103-104.

⁴¹³ 1558-1574 yılları arasında İspanya kısa vadeli asientolar ile Cenovalı bankerlerden 14 milyon duka borç almıştı. 1575'e gelindiğinde II. Felipe'nin borçlarının %63,2'si Cenovalı bankerlere aitti. Cenovalıların bu başarısının ardında bankacılık tekniklerini mükemmelleştirmeleri ve para transferini kolaylaştıran yöntemler bulmaları yer almaktaydı. Uzun mesafelerde çok miktarda altın ve gümüş transfer etmenin taşıdığı risklere karşı paraya çevrilebilir değerli kâğıtların dolaşımı çok daha güvenliydi. Bkz. Kirk, **Genoa and the Sea**, s. 29-31, Tracy, **Emperor Charles V**, s. 97-98, Braudel, **The Mediterranean**, I, s. 500-504, Poole, **Juan de Ovando: Governing the Spanish Empire**, s. 165 ve Kamen, **Spain**, s. 94.

durdurduğunu ilan etti. II. Felipe bütün maliye hesaplarının denetlenmesini emretmiş ve bankerlerle kısa vadeli *asiento*'ların uzun vadeli *juros*'lara çevrilmesi için müzakerelere başlamıştı. Görüşmeler sonunda Felipe bütün mevcut borçları %5 faizle uzun vadeli *juros*'lara çevirdiğini ilan etti. Sadece en büyük kredi veren kuruluş olan Fuggerler bu düzenlemenin dışında bırakılmıştı.⁴¹⁴ Bununla birlikte bu düzenlemenin yeterli olmaması sebebiyle II. Felipe 14 Kasım 1560'da bir kez daha kısa vadeli *asiento*'ların ödemelerini durdurduğunu ilan etti. 1559-60'da Toledo'da toplanan Kastilya Meclisi alcabala vergisini %37 oranında arttırmayı kabul etmiş ve kraliyet idaresi tekrar bankerlerle masaya oturarak borçları yeniden yapılandırmıştı. Bu düzenlemeden sonra İspanya yeniden kısa vadeli *asiento*'lar imzalamaya devam etmişti.⁴¹⁵

1560'ların ortalarından itibaren Felemenk İsyanı ve Akdeniz'de Osmanlılara karşı gerçekleştirilen harekâtlar sebebiyle İspanya'da bütçe açığı oldukça artmıştı. Bu dönemde İspanyol tüccarlara karşı zengin Cenovalı girişimcilerin devlet ihalelerinde ve borçlanma sözleşmelerinde (*asiento*) ön plana çıkmaları rahatsızlıklara sebep olmaktaydı. 1573-1575 arasında Kastilya Meclisi'nden vergileri arttırmasını isteyen kraliyet idaresi bu girişiminde başarısız olunca 1 Eylül 1575'te Cenovalı bankerlere borç ödemelerini durdurduğunu ilan ederek, hem Kastilya Meclisi hem de bankerlerle müzakereye başladı. Cenovalı bankerler bu gelişmeye İspanya hâkimiyeti altındaki bütün bölgelerde dolaşımda olan ve askerlerin maaş ödemeleri için hayati öneme sahip paraya çevrilebilen değerli kâğıtların ödemelerini durdurarak cevap vermişlerdi. Osmanlılarla mücadelenin hızını kaybettiği bu dönemde bu hareketin Akdeniz cephesinde pek bir etkisi olmamıştı ancak Flandra ordusunda maaş ödemelerinin durması İspanyol birliklerinin isyanına sebep olmuştu. 1577 yılında İspanyol tüccarların ve Fuggerlerin Cenovalı bankerlerin yerini tutamayacağı anlaşılmış ve antlaşma sağlanmıştı.⁴¹⁶

⁴¹⁴ Álvarez-Nogal ve Chamley, "Debt Policy under Constraints", s. 202-203 ve Drelichman ve Voth, "The Sustainable Debts of Philip II", s. 2.

⁴¹⁵ Álvarez-Nogal ve Chamley, "Debt Policy under Constraints", s. 203.

⁴¹⁶ Braudel, **The Mediterranean**, I, s. 505-506, Álvarez-Nogal ve Chamley, "Debt Policy under Constraints", s. 203-208, A. W. Lovett, "Juan de Ovando and the Council of Finance (1573-1575)", **The Historical Journal**, cilt 15, no. 1, Mart 1972, s. 18-19 ve Drelichman ve Voth, "The Sustainable Debts of Philip II", s. 12.

1588 yılında İngilere'nin istilası için hazırlanan Armada Seferi'nin başarısız olması ve bu yenilgiden sonra gelen masraflar İspanyol maliyesini daha önce görülmemiş bir bunalıma sokmuştu. Yenilmez Armada'nın inşası için 10 milyon duka harcanmış ve yenilgiden sonra da kayıpların telafisi için de muazzam harcamalar gerekmişti. 1596 krizi de öncekilerle benzer şekilde Kastilya Meclisi'nin uzun vadeli borç tavanını belirleyen vergi gelirlerini arttırmayı reddetmesiyle patlak verdi ve 29 Kasım 1596'de ödemeler tekrar askıya alındı.⁴¹⁷

İspanya'da kraliyet idaresi stratejik konumunun gerektirdiği askerî harcama seviyesini karşılayabilecek bir malî sistem kuramamıştı. Ödemeler ancak kaçınılmaz hale gelince o anda bulunabilen kaynaklardan yapılmaktaydı. II. Felipe döneminde gerek olağan gerekse olağanüstü askeri harcamaların karşılanmasında sağlam bir finansal yaklaşım yoktu. Bunun yerine geçici ve olağanüstü tedbirler, devalüasyon, borçlanma, askerî ve idarî işlevlerin özelleştirilmesi gibi yöntemler benimsenmişti.⁴¹⁸ Thompson'a göre sorun temel bir zayıflık olan malî teşkilatın ve merkezî idarenin başarısızlığından kaynaklanmaktaydı. Bununla birlikte Thompson, doğru verilere dayalı bir politika takip edememenin sadece İspanya'nın değil, bütün XVI. yüzyıl yönetimlerinin ortak bir zayıflığı olduğunu ifade etmektedir.⁴¹⁹ XVI. yüzyılda İspanyol Monarşisi'nin ekonomik politikalarının düzenleneceği tek bir makam yoktu. Bunun yerine Hazine Konseyi (*Consejo de Hacienda*), *Contaduría Mayor de Hacienda* ve *Cuentas* olmak üzere üç kurum bulunmaktaydı. Bu dönemde İspanya'da ekonomi yönetimi içinde yer alan çeşitli idari yapılar arasında belirli bir hiyerarşi ve kurumsallaşmış bir ilişki kurulamamıştı.⁴²⁰

II. Felipe döneminde maliye bürokrasisinde reform önerileri gündeme gelmişti. 1574'te Hazine Konseyi Başkanı Juan de Ovando maliye bürokrasisi ile ilgili II. Felipe'ye sunduğu raporunda üçlü mekanizmanın sınırlarının tam olarak belli olmadığını dile getirmekteydi. Ona göre *Contaduría de Hacienda* hazinenin

⁴¹⁷ Álvarez-Nogal ve Chamley, "Debt Policy under Constraints", s. 211 ve Drelichman ve Voth, "The Sustainable Debts of Philip II", s. 21-22.

⁴¹⁸ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 80 ve Thompson, "Money, Money, and Yet More Money!", s. 291.

⁴¹⁹ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 76-77.

⁴²⁰ Francisco Gallardo Fernandez, **Origen, Progresos y Estado de las Rentas de la Corona de España, su Gobierno y Administracion**, Madrid, Imprenta Real, 1805, s. 20-37.

günlük işleyişi ve çeşitli gelirlerin toplanması ile ilgilenmeli, *Contaduría de Cuentas* da kraliyet görevlilerinin hazırladığı hesapları denetlemeliydi. Bu iki yapıdan ayrı tutulması gereken Hazine Konseyi ise ekonomi politikalarının belirlenmesi ve gelirlerin arttırılması ile uğraşmalıydı. Ovando bunlara ek olarak çok başlılığa son verilerek, imparatorluğun bütün finansal yapısının başında tek bir güçlü idareci bulunmasını önermekteydi. Göreve gelecek başkan, bağımsız birimlerden ziyade Hazine Konseyi'nin alt büroları şeklinde örgütlenecek olan maliye birimlerinin koordinasyonunu sağlayacaktı. Ovando'ya göre Hazine Konseyi üyeleri başka işlerle uğraşmamalı, gece-gündüz sadece finans meselelerini düşünmeliydiler. Son olarak farklı maliye birimleri arasında kopukluk olmaması için Hazine Konseyi'nin belirli günlerde bütün birimleriyle birlikte toplanması önerilmekteydi.⁴²¹

Maliye bürokrasisindeki kurumların sorumluluk ve yetki sahalarının net bir şekilde belirlenmemesi sistem içinde karmaşıklığa sebep olmaktaydı. Askerî harekâtların finansmanında Hazine Konseyi'nin yanı sıra Savaş Konseyi de devreye girmekte, bu da kurumlar arasındaki çatışmayı arttırmaktaydı. Normalde Savaş Konseyi belirli bir sefer için gerekli kuvvetleri ve bunun tahmini maliyetini Hazine Konseyi'ne bildirir, Hazine Konseyi de gerekli kaynakları bulmaya çalışırdı. Bununla birlikte Hazine Konseyi çoğu zaman askeri harcama tahminlerinin gerçekçi olmadığından şikâyet etmekte ve maliyetlerin şişirildiğinden şüphelenmekteydi. Buna karşılık Savaş Konseyi de acil ihtiyaçların görmezden gelindiği ve kaynak taleplerinin geciktirildiğinden şikâyet etmekteydi. İspanyol idarî sisteminin bu sıkıntılara getirdiği çözüm önerisi ise konseylerde çapraz üyelik sistemi getirerek, bazı üyelerin her iki konseyde de görev almaları ve ortak çalışacak komitelerin kurulması yönünde olmuştu.⁴²²

Sonuç olarak Osmanlı ve İspanyol ekonomik sistemleri birlikte ele alındığında birkaç önemli tespitte bulunmak mümkündür. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı ve İspanya imparatorluklarının normal bütçe gelirleri

⁴²¹ II. Felipe başta Juan de Ovando'nun reform paketini reddetmiş, ancak 1580 ve 1590'larda İspanyol maliyesinin girdiği büyük bunalımlar sonunda reform ihtiyacını kabullenmiş ve 1593 yılında çeşitli düzenlemeler yapılmasına onay vermek zorunda kalmıştı. Bkz. Lovett, "Juan de Ovando and the Council of Finance", s. 9-12, 21, Poole, **Juan de Ovando: Governing the Spanish Empire**, s. 168-169 ve Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 436-438.

⁴²² Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 78-80.

arasında ciddi bir dengesizlik dikkat çekmektedir. Akdeniz’de Osmanlılarla yeni bir mücadele döneminin başladığı ve Cerbe Savaşı’nın yaşandığı 1560 yılında 3 milyon duka olan Kastilya gelirleri, 1565’te 4 milyon’u geçmişti. Buna karşılık 1565-67 döneminde Osmanlı bütçe gelirleri ise 3.000.000 duka civarında seyretmişti. Bu tarihten sonra da Kastilya bütçe gelirlerinin sürekli olarak artarak Osmanlı bütçe gelirlerini geride bıraktığı görülmektedir. 1570’lerde 5 milyon ve 1580’lerde ise 8 milyon dukaya ulaşan Kastilya gelirlerine karşılık 1581 yılında Osmanlı bütçe gelirleri ise bu rakamın yaklaşık yarısı olan 4.371.698 duka’da kalmıştı.⁴²³

Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının sahip oldukları kaynaklar kadar bu kaynakları nasıl kullandıkları da önemli bir konudur.⁴²⁴ İspanyol sisteminde Hazine Konseyi, *Contaduría Mayor de Hacienda* ve *Cuentas* olmak üzere üç kurumun bulunması ekonomi yönetiminde çok başlılık yaratmaktaydı.⁴²⁵ Buna karşılık Osmanlı ekonomi yönetiminde tek bir maliye teşkilatı ve Başdefterdar denilen tek bir üst yönetici vardı.⁴²⁶ Osmanlılar sahip oldukları malî-idarî bürokrasi sayesinde kaynaklarını daha verimli olarak kullanabilmekteydiler. Ekonomik teşkilat bakımından Osmanlılar ekonomileri üzerinde daha sıkı bir kontrole sahiptiler ve kaynaklarının daha büyük bir kısmını seferber edebilmekteydiler.⁴²⁷ XVI. yüzyılın ilk yarısında İspanyol devlet teşkilatının ve kontrolünün göreceli olarak gelişmemiş olması askerî-malî yapıdaki verimsizliğin temel sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Osmanlıları savaşa hazırlık durumlarında istisnai yapan şeyin, onların belli bir alandaki mutlak üstünlükleri değil, kaynaklarının genişliği ve bunları en

⁴²³ Burada hem Osmanlı hem de İspanyol rakamları ile ilgili dikkat edilmesi gereken iki önemli husus vardır. İlk olarak Osmanlı bütçe gelirlerinin sadece merkezi hazinenin gelir ve giderlerini içerdiği ve vakıf ve timâr gelirlerini kapsamadığı unutulmamalıdır. Osmanlı bütçe gelirlerinin toplam imparatorluk gelirlerinin yaklaşık %51’i olduğu tahmin edilmektedir. Bkz. Tabakoğlu, **Osmanlı Malî Tarihi**, s. 136. İkinci önemli husus İspanya ile ilgilidir. Burada ele alınan Kastilya bütçesi her ne kadar Yeni Dünya ve Kilise gelirlerini içerse de yerel olarak harcanan vergileri ve İspanyol Monarşisine bağlı İtalya ve Flandra gibi bölgelerden elde edilen gelirleri içermemektedir ve eksik kalmaktadır. Buna karşılık bu iki husus göz önünde tutulmak kaydıyla, her iki devlete ait somut bütçe rakamlarının genel bir mukayese için yeterli olacağı düşünülmektedir.

⁴²⁴ Jan Glete iyi yönetilen kısıtlı kaynakların savaşta kötü yönetilen daha büyük kaynaklara üstün olduğunu ifade etmektedir. Ona göre teşkilat ve kaynakların kontrolü bir toplumda bulunan kaynakların miktarından daha önemlidir. Bkz. Glete, **War and the State**, s. 136.

⁴²⁵ Lovett, “Juan de Ovando and the Council of Finance”, s. 9.

⁴²⁶ Aynı zamanda Divân-ı Hümayun üyesi olan Başdefterdarın emri altında gelir ve gider hesaplarının tutulduğu ve maliye bürokrasisinin ihtiyaç duyduğu çeşitli kalemler yani bürolar yer almaktaydı. Bkz. Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, s. 202 ve Kütükoğlu, “Defterdar”, **DİA**, cilt 9, 1994, s. 94-96.

⁴²⁷ Issawi, “The Ottoman-Habsburg Balance of Forces”, s. 150 ve Murphey, “A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources”, s. 93.

verimli şekilde kullanabilecek bürokratik ve malî yapıya sahip olmaları olduğu ifade edilmektedir.⁴²⁸

Osmanlı ve İspanyol ekonomik yapıları arasındaki bir diğer fark hükümdarların sahip oldukları kaynak potansiyeline ulaşma ve bunları harcama yetkisiydi.⁴²⁹ Osmanlı hükümdarları ve merkez maliye bürokrasisi imparatorluk genelinde kaynaklarına tam olarak hâkimdi ve vergi artışlarının müzakere edileceği veya şartlara bağlanacağı herhangi bir yapı bulunmamaktaydı. Böylece gerektiği zaman bir bölgedeki malî açık nispeten kolaylıkla başka bir eyaletten nakit transferi yoluyla kapatılabilmekteydi. Bu da Osmanlılara büyük bir malî esneklik sağlamaktaydı.⁴³⁰ Buna karşılık İspanyol Monarşisi'nde ise kral siyasî ve malî gücünü yerel elitlerle paylaşmaktaydı. Monarşinin çeşitli bölgelerinde ek vergi koymak ve asker toplamak çoğu zaman bölgesel meclislerin onayına bağlıydı. Bu sistem Osmanlıların gerçekleştirdikleri gibi bir idarî ve malî merkezileşmenin İspanya'da oluşturulması önünde ciddi bir engel teşkil etmekteydi.⁴³¹

Osmanlı ve İspanyol ekonomileri arasındaki bir diğer önemli fark kullanılan finansman araçlarıydı. Osmanlılar merkezî harcamalarını temel olarak sahip oldukları vergi gelirleriyle ve önceki yılların bütçe fazlalarıyla finanse etmekteydiler.⁴³² Gelirlerin yetersiz kaldığı dönemlerde ise mevcut malî sistemleri içinde yer alan olağanüstü vergileri olağan hale getirmişler ve hazinenin nakit ihtiyacını karşılamak için toprak sistemi içinde iltizâmı yaygınlaştırmışlardı. Buna

⁴²⁸ Rhoads Murphey Osmanlıların askeri idare ve savaşı sürdürmek için gerekli bürokratik araçları oluşturmada Avrupalı çağdaşlarının önünde olduğuna dikkat çekmektedir. Osmanlıların sahip olduklarına benzer bir bürokratik yapının Avrupa'da ancak XVII. yüzyıl ortalarında, 30 Yıl Savaşları'ndan sonra gerçekleştiği kabul edilmektedir. Bkz. Murphey, "A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources", s. 82, 86-87.

⁴²⁹ Murphey, "A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources", s. 95.

⁴³⁰ Murphey, "A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources", s. 78.

⁴³¹ Murphey, "A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources", s. 84 ve 86.

⁴³² Osmanlıların bir sonraki sefer mevsiminde kullanabilecekleri hazine rezervlerine sahip olmaları, savaş planlamalarında yöneticilere büyük bir rahatlık sağlamakta ve kısa dönemli getirilere bağlı kalınsız uzun süreli stratejik çıkarların gözetilmesine imkân sağlamaktaydı. Osmanlılar stratejik planlarını yaparken farklı cephelerdeki harekâtların maliyetlerini de düşünmekteydiler. Her harekât seçeneğinin maliyeti ve uzun vadeli getirileri dikkatle tartılmalıydı. Zira Osmanlılara göre bir seferin sadece başarılı olması değil, aynı zamanda mali açıdan karşılanabilir olması esastı. Bkz. Gábor Ágoston, "Enformasyon, İdeoloji ve Emperyal Siyasetin Sınırları: Osmanlı-Habsburg Rekabeti Bağlamında Osmanlı Büyük (Grand) Stratejisi", **Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç**, çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul, Timaş Yayınları, 2012, s. 62-63 ve Murphey, "A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources", s. 77, 82.

karşılık İspanya harcamalarını finanse etmek için olağan vergi gelirlerini teminat göstererek *juros* adı verilen bonolarla uzun vadeli borçlanmaya gitmekte, gerekli durumlarda İspanyol yönetimi bankerlerle *asiento* denilen kısa vadeli borç sözleşmeleri de imzalamaktaydı. Bunların finansmanı ise daha çok Amerikan gümüşü gibi olağanüstü gelirlerle gerçekleşmekteydi. Finans ve borçlanma araçlarını kullanma bakımından İspanyol ekonomisinin Osmanlılara göre daha gelişmiş olduğunu söylemek mümkündür.⁴³³

⁴³³ Issawi, “The Ottoman-Habsburg Balance of Forces”, s. 150-151.

II. BÖLÜM

DENİZGÜCÜ'NDE REKABET

XVI. yüzyıl Akdeniz dünyasında Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının güç mücadelesinde kara seferlerinden ziyade donanma seferleri ve deniz savaşları ön plana çıkmaktadır. Bu sebeple her iki devlet de denizgücüne önem vermiş ve donanmalarını daha etkin bir şekilde kullanmaya çalışmışlardır. Alfred Thayer Mahan 1890 yılında yayınlanan “*Deniz Gücünün Tarih Üzerinde Etkisi, 1660-1783*” isimli ünlü eserinde denizgücü kavramına dikkat çekmiştir. Mahan’a göre ulusal güç ve refah deniz yollarının kontrol edilmesine bağlıdır. Denizgücünün temel amacı ülkenin deniz yollarını, askerî ve ticarî deniz trafiğini korumak ve düşman denizciliğine zarar vermektir. Bu amaçlara ulaşabilmek için de denizlerin tam kontrolünün sağlanması gerektiği ifade edilmektedir.¹

Denizgücünü etkileyen unsurlar şöyle sıralanmaktadır: Coğrafi konum, fizikî çevre, bölgenin genişliği, nüfus, insanların ve devletin karakteri.² İlk üç unsurda bir ülkenin denize kıyısı olup olmadığı, sahip olduğu limanlar ve kıyı şeridinin uzunluğu ön plana çıkmaktadır. Bir ülke kendisini savunmak veya yayılmak için denize açılmaktan başka çaresi yoksa kıta ülkelerine göre daha avantajlıdır, zira geniş bir kara sınırına sahip devletlerin dikkati kolayca karada yayılmaya ve büyük bir ordu beslemeye kayabilir. Bir ülkenin coğrafi konumu aynı zamanda onun sahip olduğu donanma kuvvetlerinin dağılımını da etkiler. Coğrafi konum bir ülkenin deniz kuvvetlerinin belirli bir bölgede toplanmasına olanak sağlayabileceği gibi farklı alanlara dağıtılmasını da gerektirebilir. Donanma gücünün bir bölgede toplanmasının getireceği fayda ancak kuvvetlerin dağıtılmasından elde edilecek kazanç çok daha büyükse feda edilebilir.³

¹ Mahan denizgücü teorisini açıklarken tarihten örnekler vermekte, Kartaca ve Roma İmparatorluğu arasındaki II. Pön Savaşı ile Fransa ve İngiltere arasındaki Napoleon Savaşları’na dikkat çekmektedir. Mahan’a göre her iki örnekte de muzaffer olan taraf denizlere hâkim olandır. Mahan daha sonra başarılı bir deniz gücü olarak Britanya örneğini vermekte ve Amerika’nın da onun izinden gitmesi gerektiğini savunmaktadır. Bkz. Alfred T. Mahan, **The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783**, Boston, Little, Brown and Company, 1918.

² Mahan, **The Influence of Sea Power**, s. 28-29.

³ Mesela tarihte Britanya deniz kuvvetlerini küresel çıkarlarını savunmak için kolonileri arasında dağıtmıştır. Zira bu kolonileri arasındaki ticaretin getireceği kâr daha büyük bir donanma beslemesine

Denizgücünü etkileyen unsurlar arasında fizikî çevre, kıyı şeridinin uzunluğu ve elverişli limanların önemi vurgulanmaktadır. Bunların yanı sıra çevre ve iklim koşulları da bir ülkenin denize yönelmesini etkileyebilir. Bununla birlikte Fransa hem Akdeniz’de hem de Atlantik’te uygun limanlara sahip olmasına rağmen hemen denizcilere yönelmemiştir. Bunun sebepleri arasında karasal çıkarlarının peşinde koşması kadar topraklarında halkın ihtiyaç duyduğundan daha fazla üretim yapabilmesi yatmaktadır. Buna karşılık iç kaynakların nüfuslarını beslemekte yetersiz kaldığı İngiltere ve Hollanda’nın denizlere açılmaktan başka çaresi yoktu. Bu devletlerin denizgücü öncelikle muhtaç oldukları deniz ticaretine dayanmaktaydı. Uzun bir kıyı şeridi ülkenin sahip olduğu nüfusa göre bir güç kaynağı olabileceği gibi, nüfusun yetersiz olduğu yerlerde bir zayıflık sebebi olabilir.⁴ Denizgücünü etkileyen unsurlar arasında halkın ulusal karakterine ve hükümetin karakterine dikkat çekilmektedir. Burada kastedilen şey halkın denizlere ve denizciliğe olan eğilimidir. Aynı zamanda ticarete meyil, ticaretini yapacak bir şey üretmek şartıyla, denizgücünün oluşmasındaki en büyük ulusal özellik olarak görülmektedir. Son olarak bir hükümetin karakteri yani denize yönelik yaklaşımı da ülkenin denizgücünü etkilemektedir. Devletin denizi nasıl gördüğü, hangi amaçlarla kullanmak istediği ve bu amaçla izlediği denizcilik politikaları denizgücü olma iradesini göstermektedir.⁵

Denizgücü kavramı XVI. yüzyılda Akdeniz dünyasına uyarlanıp, Osmanlı ve İspanyol imparatorlukları için kullanılabilir mi? Mahan’ın denizgücü teorisini ürettiği XIX. yüzyıl koşulları şüphesiz XVI. yüzyıldan çok farklıdır. Mahan teknolojinin değiştiğini kabul etmekle birlikte deniz tarihinde bazı genel prensiplerin değişmeden kaldığını ifade ederek ve bunların incelenmesinin öğretici olacağını savunmaktadır.⁶ Buna karşılık John F. Guilmartin ise denizgücü ile ilgili öğretilerin

olanak sağlayacaktır. Mahan’a göre bir ülkenin coğrafi konumu aynı zamanda muhtemel düşmanlara karşı da stratejik bir üstünlük sağlayabilir. Bkz. Mahan, **The Influence of Sea Power**, s. 29-30.

⁴ Denizgücüne etki eden bir unsur olarak önemli olan ülkenin toplam nüfusu değil, donanmada istihdam edilebilecek olanlar ve donanmayı destekleyecek çeşitli denizcilik faaliyetlerinde çalışanlardır. Bkz. Mahan, **The Influence of Sea Power**, s. 35-45.

⁵ Mahan, **The Influence of Sea Power**, s. 50-59.

⁶ Mahan kadirga ve buharlı savaş gemisi arasında bazı benzerlikler olduğunu ifade eder, zira her iki gemi tipi de rüzgâra bağlı olmaksızın her yöne hareket edebilir. Bununla birlikte bu gemiler iki noktada farklılaşır. İlk olarak itici güç olarak insan enerjisinden faydalanan kadirga taktiksel hareketlerini ancak sınırlı bir süre devam ettirebilirken buharlı gemiler böyle bir sorunla karşılaşmaz. İkinci fark kullanılan silahlarda kendini göstermektedir. Modern zırhlılar uzun menzilli toplar

XVI. yüzyıl Akdeniz tarih yazımı için oldukça yanıltıcı olacağını ifade eder. Mahan deniz hâkimiyetinin sağlanması için önce düşman donanmasının belirleyici bir savaşta imha edilmesini, daha sonra limanlarının ablukaya alınarak düşman ticaretinin sonlandırılmasını savunmaktaydı. Guilmartin bu yaklaşıma itiraz ederek kadirga filolarının doğaları gereği denizi kontrol edemeyeceklerini ifade etmektedir.⁷ Bununla birlikte XVI. yüzyıl İspanyol arşiv belgelerinde deniz hâkimiyeti (*el Señorío de la Mar*) ifadesinin karşımıza çıktığını belirtmemiz gerekir. Bu kavramı kullanan İspanyol komutanların denizlerin tam ve mutlak kontrolünden ziyade güçlü bir donanma sahibi olarak, denizlerde hareket özgürlüğüne sahip olmayı kastettikleri anlaşılmaktadır.⁸

Guilmartin'e göre XVI. yüzyıl Akdeniz'inde devletlerin denizin kontrolünü sağlamayı amaçlayıp amaçlamadıkları kadar deniz ticaretinin savaşan devletler için hayati öneme sahip olduğu varsayımı da şüphelidir. Guilmartin'e göre Osmanlılar ticarete özel bir önem vermemişler ve kendi bölgelerindeki ticaretin başka devletler aracılığı ile yapılmasına müsaade etmişlerdi. Bu yaklaşıma göre Akdeniz devletleri arasında sadece Venedik Cumhuriyeti deniz ticaretine büyük bir önem vermekte ve bu özelliğiyle diğerlerinden ayrılmaktaydı.⁹ Osmanlı ve İspanya imparatorlukları için deniz ticareti sadece belirli bölgelerde büyük öneme sahipti. İspanya'nın Yeni Dünya ile ticareti hayati görülmekle birlikte, Akdeniz'deki ticari faaliyetleri Batı Akdeniz ile sınırlı kalmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu ise Doğu Akdeniz'deki ticaretine önem vermekte ve Karadeniz'i kapalı bir deniz olarak tutarak İstanbul'un iâşesini güvene almaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bir denizgücü olup olmadığı tartışması uzun süredir devam etmektedir. Palmira Brummett Osmanlı denizgücünü içinde

kullanmaktayken, kadirgalar düşmanı yenmek için kısa menzilli silahlara ve göğüs göğüse mücadeleye güvenmekteydiler. Bkz. Mahan, **The Influence of Sea Power**, s. 1-3.

⁷ Kadirga üzerindeki kısıtlamalar uzun süreli ablukaları da olanaksız kılmaktaydı. Taşıma kapasiteleri oldukça sınırlı olan kadirgalar ayda iki veya üç defa su almak zorundaydılar, bu da onların uzun süre denizde kalmalarını olanaksız kılmaktaydı. Bkz. John F. Guilmartin, **Gunpowder and Galleys: Changing Technology and Mediterranean Warfare at Sea in the 16th Century**, Conway Maritime Press, 2003, s. 31-33.

⁸ “Don García de Toledo’dan II. Felipe’ye”, 31 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 167 ve Phillip Williams, **Empire and Holy War in the Mediterranean: The Galley and Maritime Conflict Between the Habsburgs and Ottomans**, London, New York, I. B. Tauris, 2014, s. 205.

⁹ Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 33-34.

bulunduğu dünya gücü olma rekabetinde yerine oturtmamız gerektiğini ifade etmekte ve Osmanlı sistemini Avrupa devletleriyle mukayeseli olarak ele almamızın daha doğru olacağını belirtmektedir.¹⁰ Brummett Osmanlıların Doğu Roma İmparatorluğu'nun topraklarına yerleşerek Akdeniz dünyasına hâkim oldukları ve bir denizgücü haline geldikleri ancak İnebahtı Savaşı'ndan sonra zaten yöneticilerin de denizle çok ilgili olmaması sebebiyle “gerçek denizgüçleri”nin onun yerini aldığına dair söylemin tartışılması gerektiğini ifade etmektedir.¹¹ Osmanlı denizgücü ile ilgili mevcut çalışmalarda ki olumsuz önermelere göre kısa süreli bir rastlantı olan Osmanlı denizgücü Osmanlı sisteminin veya büyük planının bir parçası değildi. Bir diğer görüşe göre Osmanlı İmparatorluğu'nu karada üslenmiş bir askerî güç olarak görmek yeterlidir. Bu görüşlere ek olarak Osmanlıların denizcilığe yatkın olmadıkları olmadığı savunulmuş ve bu iddiaya kanıt olarak Osmanlıların denizcilikte gayrimüslim tebaalarından istifade etmeleri gösterilmiştir.¹²

Palmira Brummett Osmanlı denizgücü hakkında olumsuz iddiaları dile getirdikten sonra kendi görüşlerini ifade etmektedir. Ona göre Osmanlıların doğrudan katılımcıları oldukları bir deniz kültürü mevcuttu. Osmanlılar tamamen kara merkezli olmaktan ziyade amfibik yani hem karada hem de denizde var olmaktaydılar. Brummett Osmanlıların bir dünya gücü olduğunu ve denizgücünün de bu gücün hayati ve gerekli bir unsuru olduğunu ifade eder. Osmanlı denizgücü aynı zamanda kara gücünün oluşumu için de kritik bir öneme sahipti. Brummett ideolojik yaklaşım tezine karşı çıkmakta ve cihâdın çeşitli motivasyonlarla uygulamaya konulan Osmanlı deniz seferlerinin nedenleri arasında en önemlisi olmadığını ifade etmektedir.¹³

Brummett Osmanlıların Doğu ticaretine hâkim olmak için Safevi İran'la savaşmalarına ve Kızıldeniz ile Hint Okyanusu'na doğru yayılma politikası takip ederek Portekiz'le karşı karşıya gelmesine vurgu yaparak Osmanlı Devleti'nin

¹⁰ Palmira Brummett, “The Ottomans as a World Power: What We Don't Know About Ottoman Sea-Power”, **Oriente Moderno**, Nueva Serie, Anno 20 (81), Nr. 1 The Ottomans and the Sea (2001), s. 1.

¹¹ Brummett, “The Ottomans as a World Power”, s. 2-3.

¹² Bu iddiayı savunanların Venedik Cumhuriyeti Dalmaçyalı ve Giritli denizcileri veya İspanyol Monarşisi başta Cenovalılar olmak üzere İtalyan denizcileri kullandığında bu durumu doğal karşılamaları düşündürücüdür. Bkz. Brummett, “The Ottomans as a World Power”, s. 3-4.

¹³ Brummett, “The Ottomans as a World Power”, s. 9.

“*iktisadî menfaatlerle hareket eden tüccar bir devlet*” olduğunu iddia etmektedir. Burada kastedilen Osmanlı politikalarının, özellikle denizlerde yayılmanın emperyal ve dinî meşruiyeti sağlama gayesi yanında ticarî gelir kaynaklarının kontrolü amacıyla tasarlanmasıdır.¹⁴ Her ne kadar Brummett’in “tüccar devlet” tanımlaması aşırı olsa da Osmanlı denizgücünün siyasî ve askerî bir araç olduğu kadar ticareti destekleyen bir boyutu olduğunu da ifade etmek gerekir. İdris Bostan, Osmanlıların denizlerde güvenliği sağlayarak ahidnâme verdiği dost devletlerin Osmanlı sularında ve limanlarında ticaret yapmalarına izin verdiğine dikkat çekmektedir.¹⁵ Ahmet Tabakoğlu da Osmanlılar için kara ve deniz ticaretinin denetim altına alınmasının hem piyasadaki mal arzını hem de vergi gelirlerini arttırmak için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Tabakoğlu ayrıca Akdeniz, Ege ve Adriyatik denizlerindeki donanmaların güçlendirilmesinin ve kapitülasyon politikalarının askerî olduğu kadar ticarî nedenlere de dayandığını ifade etmektedir. Tabakoğlu, Osmanlıların esas amacının Coğrafi Keşifler sonucu ortaya çıkan yeni ticaret yollarına karşı Akdeniz ticaretini canlı tutmak olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁶

İdris Bostan Osmanlıların sadece kıyıları savunmak için donanma çıkardıkları, denizlere uygun gemi inşa edemedikleri ve Akdeniz’de deniz üsleri olmadığı şeklindeki görüşlerin tekrar edilmesinde Osmanlı tarihçilerinin deniz tarihine ilgi duymamalarının ve bu konuda araştırma yapmamalarının etkili olduğunu savunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nun denizleri ihmal ettiği tezine karşı çıkan Bostan, Osmanlıların karaların korunabilmesi için öncelikle denizlerin korunması gerektiğini oldukça erken sayılabilecek tarihlerde fark ettiklerini ifade etmekte ve bu

¹⁴ Palmira Brummett, **Osmanlı Denizgücü: Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz’de Diplomasi**, çev. H. Nazlı Pişkin, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009, s. 18-21 ve Giancarlo Casale, **The Ottoman Age of Exploration**, Oxford University Press, 2010, s. 82. Hint Okyanusuna dair ticarî faaliyetler için Yemen ve Basra’ya dair Osmanlı bütçe kayıtlarını inceleyen Salih Özbaran Brummett’in “tüccar devlet” tanımlamasını aşırı bulmaktadır. Zira Basra eyaletinin gümrük gelirleri toplam gelirlerin ancak üçte biri kadardır. Yemen için bu rakam %15-20’lere düşmektedir. Özbaran, donanmanın yeni toprak fetihlerinde önemli rol oynamasına rağmen, Osmanlı seferlerinin Hristiyan rakiplerinin aksine iktisadî ve ticarî nitelikte olmadığını ifade etmektedir. Bkz. Salih Özbaran, “Osmanlılar ve Deniz: 16. Yüzyıl Hint Okyanusu Bağlamında Yeniden Bakış”, **Türkler ve Deniz**, ed. Özlem Kumrular, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2007, s. 54-55.

¹⁵ Bostan, “Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği”, s. 5-7. İspanya’nın 1503 yılında Yeni Dünya ticareti üzerinde *Casa de Contratación* eliyle bir tekel kurarak ticareti diğer milletlere yasaklamış, Portekiz Krallığı’da benzer bir yaklaşımı Hint Okyanusu’nda benimseyerek Müslümanların tüccarlara faaliyet izni vermemiştir. Buna karşılık Osmanlıların ahidnâme verilen dost ve müttefik ülkelere denizlerin açık tutulması prensibi vurgulanması gereken bir husustur.

¹⁶ Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, 2015, s. 400-404.

amaçla her zaman donanmaya önem verdiklerini vurgulamaktadır. Bir kara devleti olarak ortaya çıkan Osmanlılar denizlere ulaşmalarından kısa süre sonra Karadeniz’i tamamen hâkimiyet altına almışlar ve Akdeniz’de de hâkim denizgücü konumuna gelmişlerdi. Osmanlılar donanma altyapısına önem vermişler, devletin bir imparatorluğa dönüşme sürecinde daha geniş bir alana hükmedebilmek için tersanelerini büyüterek denizgücü kapasitelerini arttırmışlardı.¹⁷

Osmanlı Devleti’nin XVI. yüzyıl başlarında bir deniz imparatorluğuna dönüştüğünü ifade eden Bostan, 1538 yılında Barbaros Hayreddin Paşa’nın Preveze’de Akdeniz’de Osmanlı üstünlüğünü kurması ile aynı yıl Hadım Süleyman Paşa’nın donanmasıyla Süveyş’ten çıkarak Hindistan kıyılarındaki Diu’ya sefer için Hint Okyanusuna açılmasının Osmanlı denizgücünün bir göstergesi olduğunu vurgulamaktadır. XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika’da yayılan toprakları birbirlerine denizler ve nehirler ile bağlanmaktaydı. Bostan’a göre İmparatorluğun uzak eyaletlerinin güvenliğini ve eyaletlerin merkezle iletişimi sağlamak, devletin Akdeniz, Karadeniz, Kızıldeniz ve Basra körfezinde varlık gösteren bir denizgücü olmasına bağlıydı.¹⁸

Osmanlı denizgücünün temelinde XIII. yüzyılın sonlarında Batı Anadolu’da kurulan Aydın, Menteşe, Saruhan ve Karesi beyliklerinin faaliyetleri yatmaktadır. Anadolu Türklerinin ilk denizcilik girişimleri olmaları sebebiyle bu dönemde Bizans, Venedik, Cenova ve Rodos şövalyeleri ile yaşanan çatışmalar önem arz etmektedir. Anadolu’daki Bizans hâkimiyetinin zayıflamasıyla yerli gemi ustaları ve denizciler Türkmen beyliklerinin hizmetine girmeye başlamışlardı. Mesela Aydınoğullarında ve daha sonra Osmanlıların ilk dönemlerinde yerli Rum tayfalardan istifade edilmişti. Bizans’ın bölgede etkisinin kaybolmasıyla Türkmen beylikleri ve Osmanlılar Ege Denizi’nde daha çok Venedik, Ceneviz ve Rodos şövalyelerin deniz güçleriyle karşılaştılar.¹⁹ XIV. ve XV. yüzyıllarda Osmanlı denizgücü oluşma evresindeyken

¹⁷ İdris Bostan, “Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği”, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006, s. 5-28 ve İdris Bostan, **Osmanlılar ve Deniz: Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler**, İstanbul: Küre Yayınları, 2002, s. 3-27.

¹⁸ Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 17.

¹⁹ Halil İnalcık, “Batı Anadolu’da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, **Türk Denizcilik Tarihi**, cilt I, ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2009, s. 31-32, Bostan, “Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği”, s. 14 ve Andrew C. Hess,

Akdeniz’de Venediklilerin ağırlığı hissedilirken, Karadeniz’de Ceneviz varlığı dikkat çekmekteydi.²⁰

Osmanlıların 1354 yılında Süleyman Paşa komutasındaki kuvvetlerle Gelibolu’yu ele geçirmeleri hem Rumeli’ye yerleşmeleri hem de denizlere açılmaları açısından bir dönüm noktası olmuştu. Gelibolu tersanesi inşa edilen gemi tezgâhları, depolar, peksimet fırınlarıyla önemli bir Osmanlı deniz üssü haline gelmiş ve burada hazırlanan Osmanlı filoları Akdeniz ve Marmara denizinde faaliyet göstermişti. Gelibolu deniz üssü ve Osmanlı donanması toprakları Anadolu ve Rumeli’deki Osmanlı toprakları arasındaki iletişimi sağlaması açısından da büyük bir öneme sahipti.²¹ Osmanlıların bir denizgücü olmalarında coğrafi konumlarının büyük etkisi olduğu görülmektedir.²²

Anadolu’nun Timur tarafından istilası, I. Bayezid’in ölümü ve Fetret Dönemi’nde bir ara yaşanmasına rağmen Osmanlı donanması gücünü korumuştur. II. Murad devrinde Osmanlı gemilerinin etkinliği sınırlı olmakla birlikte, önemli bir denizcilik tecrübesine sahip olan Cenovalılarla yapılan işbirliği büyük fayda sağlamıştı.²³ İstanbul’un fethiyle birlikte Fatih Sultan Mehmed burada bir tersane kurulmasını emretmiş ve imparatorluğun kıyı bölgelerinden denizcileri, zanaatkârları, ustaları ve marangozları yeni başkente çekmeye çalışmıştı. İstanbul’daki tersane gelişim sürecindeyken Gelibolu tersanesi bir süre daha

“The Evolution of the Ottoman Seaborne Empire in the Age of the Oceanic Discoveries, 1453-1525”, **The American Historical Review**, cilt 75, no. 7, Aralık 1970, s. 1895-1898.

²⁰ Kate Fleet, “Osmanlı Devleti’nin Erken Döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz’de Denizcilik Faaliyetleri”, **Türk Denizcilik Tarihi**, cilt I, ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2009, s. 63.

²¹ İdris Bostan, “İlk Osmanlı Deniz Üssü: Gelibolu”, **Türk Denizcilik Tarihi**, cilt I, ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2009, s. 73-75.

²² Osmanlıların kaçınılmaz olarak denize çekildiklerini ifade eden Andrew Hess, Anadolu’dan Balkanlara geçen Osmanlı birliklerinin sürekli olarak Hristiyan kadırgalarının saldırı tehdidi altında olduklarını vurgular. Ayrıca Karadeniz ve Ege Denizi arasında askeri ve ticari deniz trafiğinin kontrolü de ancak güçlü bir donanma ile mümkün olabilirdi. Osmanlıların Anadolu ve Balkanlar’daki kıyıların güvenliğini sağlamak için denizlerde güçlü olması şarttı. Hess son olarak, topraklarının yarısı Asya’da yarısı da Avrupa’da olan hiçbir Müslüman hükümdarın güçlü bir donanmanın varlığı olmaksızın böyle bir coğrafyayı idare edemeyeceği yönündeki kanaatini ifade etmektedir. Bkz. Hess, “The Evolution of the Ottoman Seaborne Empire”, s. 1898.

²³ Cenovalılar özellikle 1422 ve 1444 yıllarında Osmanlı kuvvetlerinin boğazlardan hızlı ve güvenli bir şekilde geçmelerini sağlamışlardır. Bkz. Colin Imber, "Before the Kapudan Pashas: Sea Power and the Emergence of the Ottoman Empire", **The Kapudan Pasha His Office and His Domain**, ed. E. Zachariadou, Rethymnon, Crete University Press, 2002, s. 55-56, 58-59 ve Kate Fleet, **Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti**, çev. Özkan Akpınar, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s. 13-14.

donanma faaliyetlerinin merkezi olmaya devam etti.²⁴ Fatih döneminde Osmanlı denizgücünün karşılaştığı en büyük engel Venedik'ti. 1463-1479 yılları arasında yaşanan Osmanlı-Venedik Savaşı'nda gelişmekte olan Osmanlı denizgücü ihtiyatlı davranarak büyük deniz savaşlarından kaçınmış ve mücadele daha ziyade akınlar ve küçük çatışmalar şeklinde gerçekleşmişti. Fatih döneminde Osmanlı donanmasının destek sağladığı kara seferlerin başarıları dikkat çekicidir. Bununla birlikte 1480 yılında Rodos kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması ve aynı İtalya'nın güneyinde bir üs edinmeyi amaçlayan Otranto çıkarmasının sonuçsuz kalması Fatih döneminin sonunda Osmanlı denizgücünün sınırlarını göstermişti.²⁵

II. Bayezid dönemi Osmanlı denizgücünün önemli ölçüde geliştiği bir devre olmuştu. Bu dönemde Osmanlı donanma kuvveti önemli bir artış sergilemiş ve toplam kadirga sayısı 200'ü geçmişti. Sadece sayısal üstünlüğün denizgücü için yeterli olmayacağını farkında olan II. Bayezid, Akdeniz'de faaliyet gösteren Kemal Reis, Burak Reis ve Piri Reis gibi tecrübeli Türk korsanlarını Osmanlı hizmetine alarak donanmanın niteliğini de arttırmaya çalışmıştı.²⁶ XV. yüzyılın son çeyreğinden itibaren denizlerde Osmanlı üstünlüğünü hisseden Venedik Cumhuriyeti Osmanlı kadirga sayısındaki bu artışı endişeyle karşılamış ve kadirga rezervini 25'ten 50'ye çıkarmıştı. XVI. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise Venedik çıkarlarını korumak için 100 kadirga donatmayı gerekli görmekteydi.²⁷ 1499 yılında gerçekleşen Sapienza Deniz Savaşı'nda Osmanlı donanmasının Venedik kuvvetlerini yenmesi bundan sonra hiçbir Hristiyan devletinin tek başına Osmanlılara rakip olamayacağını göstermişti.²⁸ Osmanlıların 1499'da İnebahtı'yı, 1500 yılında ise

²⁴ Bostan, "İlk Osmanlı Deniz Üssü: Gelibolu", s. 76-78 ve Hess, "The Evolution of the Ottoman Seaborne Empire", s. 1901.

²⁵ Hess, "The Evolution of the Ottoman Seaborne Empire", s. 1903-1904 ve Bostan, "Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği", s. 15-21.

²⁶ Andrew Hess Akdeniz'de faaliyet gösteren deniz gazilerinin donanmaya katılmalarını Osmanlı deniz gücünün evriminde önemli bir dönüm noktası olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Hess, "The Evolution of the Ottoman Seaborne Empire", s. 1904-1906, Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 96 ve Volkan Dökmeci, "Venedik Kaynaklarına Göre II. Bayezid ve I. Selim Dönemlerinde Osmanlı Denizciliği ve Korsanlık", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Akdeniz Dünyası Araştırmaları Bilim Dalı**, 2011, s. 32-33.

²⁷ Frederic C. Lane, **Venice: A Maritime Republic**, John Hopkins University, Baltimore and London, 1973, s. 362.

²⁸ Andrew C. Hess, "The Ottoman Conquest of Egypt (1517) and the Beginning of the Sixteenth-Century World War", **International Journal of Middle East Studies**, cilt 4, no. 1, Ocak 1973, s. 66.

Modon, Koron ve Navarin'i almaları Osmanlı gücünün Mora Yarımadası'nda kökleşmesi anlamına geliyordu.²⁹

Yavuz Sultan Selim'in Memlûkler üzerine gerçekleştirdiği seferlerde Osmanlı donanması hem Doğu Akdeniz'de Osmanlı ordusunun arkasını korumuş, hem de kara birliklerine lojistik destek sağlamıştı. Bu dönemdeki fetihler Osmanlı denizgücünün daha da artmasına yaramıştı. Zira Mısır hem ticaret yolları üzerindeki stratejik konumu hem de tahıl üretimi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir eyaleti haline gelmişti.³⁰ Andrew Hess Osmanlıların Mısır ve Suriye'yi fetihlerini İspanyolların Amerika'yı ele geçirmeleriyle kıyaslamaktadır. Hess'e göre okyanus ötesi topraklarda koloniler kurulması ve madenler açılması ancak zaman içinde mümkün olabildiği için İspanyol Monarşisi'nin Yeni Dünya'daki kaynaklardan tam olarak istifade edebilmesi oldukça zaman almıştı. Buna karşılık Osmanlılar ele geçirdikleri Memlûk topraklarında önemli bir ticari ve tarımsal altyapı bulmuşlar ve bunu süratle kendi ekonomik yapılarına entegre etmişlerdi. Osmanlıların kazanımları Akdeniz'deki denizgüçlerine doğrudan katkı sağlayarak yeni fetihlerin önünü açmaktaydı. Buna karşılık İspanya Yeni Dünya'dan elde ettiği gelirleri korumak için giderek artan bir şekilde beşerî ve maddi kaynaklarını Atlantik Okyanusuna kaydırmak zorunda kalacak ve bu da nihayetinde Akdeniz'den uzaklaşmayı getirecekti.³¹

Kanuni Sultan Süleyman saltanatının başında Fatih Sultan Mehmed zamanında alınamayan Rodos'u fethederek (1522) burada üslenen üslenen St. Jean Şövalyeleri'ni adadan çıkarmıştı.³² Rodos'un alınmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun dikkati denizlerden Macaristan'daki gelişmelere kaymıştı. Bununla birlikte V. Carlos'un emriyle Habsburg donanmasının 1532 yılında Mora Yarımadası'na saldırarak Koron'u ele geçirmesi Osmanlı denizgücünün evriminde yeni bir dönüm noktası olmuştu.³³ Zira Koron seferi sebebiyle Osmanlıların dikkati

²⁹ Bostan, "Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği", s. 22.

³⁰ Hess, "The Ottoman Conquest of Egypt", s. 57, 68, 71-72.

³¹ Hess, "The Ottoman Conquest of Egypt", s. 74-75.

³² Glete, "The Sea Power of Habsburg Spain", s. 844-845.

³³ Hess, "The Evolution of the Ottoman Seaborne Empire", s. 1914 ve Hess, **Unutulmuş Sınırlar**, s. 106. Lütfi Paşa donanmanın önemine dikkat çekmek için Sultan I. Süleyman'a "*Selâtin-i selefde berre mâlik pâdişâh çokdur, bahre mâliki azdur. Ve bahr seferi tedbirinde kâfir bizden artukdur. Biz anlara galip olmak gerekdür*" dediğini aktarmaktadır. Bunun üzerine Kanuni Sultan Süleyman Lütfi Paşa'ya

tekrar denizlere dönmüş ve Batı Akdeniz’de faaliyet gösteren ünlü Türk korsanı Hayreddin Reis Osmanlı hizmetine çağrılmıştı. Barbaros Hayreddin kapudan paşa olduktan sonra (1534) ilk olarak tersaneyi bir düzene sokarak, gemi inşasında eksikleri gidermeye çalışmıştı. Barbaros Hayreddin Paşa’nın denizcilik altyapısını ve Osmanlı donanmasını bir imparatorluk donanması olarak yeniden teşkil etmesi sonucu Osmanlı denizgücü daha verimli olarak kullanılmaya başlanmıştı. 1538 Preveze Deniz Savaşı’nda Kutsal İttifak donanmasının yenilmesi Akdeniz’de Osmanlı denizgücünün üstünlüğünü vurgulamıştı.³⁴

XVI. Yüzyılda Osmanlıların karşısında yer alan İspanyol Monarşisi’nin denizlerdeki kapasitesi denizgücünü oluşturan unsurların ele alınmasıyla daha iyi anlaşılabilir. İber Yarımadası hem Akdeniz’e hem de Atlantik Okyanusu’a açılan elverişli limanlara sahipti. İspanyol Monarşisi ayrıca İtalya üzerindeki hâkimiyeti ile başta Napoli ve Sicilya olmak üzere Orta Akdeniz’de önemli denizcilik merkezlerini ve limanları kontrol etmekteydi. Akdeniz’deki topraklarına ek olarak İspanyol Monarşisi Yeni Dünya ve Pasifik Okyanusu’nda da çeşitli koloniler ve deniz üsleri kurmuştu. Osmanlıların başta Anadolu ve Rumeli arasında bölünen ve daha sonra Doğu Akdeniz’e yayılan imparatorluklarının güvenliği için güçlü bir donanmaya ihtiyaç duymaları gibi İspanya da hâkimiyeti altındaki bütün bu toprakların ve uzak çıkar bölgelerinin emniyetini ancak güçlü bir donanma ile sağlayabileceğinin farkındaydı.³⁵

İspanya Akdeniz ve Atlantik Okyanusu olmak üzere iki farklı denizcilik dünyası ile çevrelenmişti. İspanya’nın birbirinden oldukça farklı denizcilik teknolojileri ve gemi tipleri gerektiren bu iki coğrafya ile aynı anda ilgilenmesi oldukça zordu. Sınırlı kaynaklara sahip olan İspanya bir bölgede başarılı olabilmek için beşerî ve ekonomik kaynaklarını mutlaka bir noktada yoğunlaştırmak zorundaydı. Akdeniz’de güçlü bir donanma bulundurmak Atlantik’teki savunmaların ihmal edilmesi anlamına gelmekteydi. Yine aynı şekilde İspanya’nın Atlantik’te bir sefer için kuvvetlerini toplaması da Akdeniz’deki stratejik inisiyatifin kaybedilmesi

“Sözün hakkdur, öyle gerekdür” diyerek bu durumun farkında olduğu ifade etmişti. Bkz. Kütükoğlu, **Lütfi Paşa Âsafnamesi**, s. 33.

³⁴ Bostan, “Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği”, s. 27-28.

³⁵ Glete, “The Sea Power of Habsburg Spain”, s. 834.

demekti. Buna ek olarak İspanyol Monarşisi'nin sahip olduğu uzun kıyı şeridinin tam olarak korunmasının mümkün olmaması onu korsan saldırılarına karşı açık bir hedef haline getirmekteydi. Böylece denizgücünde bir avantaj olabilecek coğrafi konum aynı zamanda bir zayıflık sebebi haline de gelebilmekteydi.³⁶

Denizgücünü oluşturan bir diğer unsur olan ülkenin sahip olduğu denizci nüfusa bakıldığında İspanya'nın bu konuda kendine yeterli olduğu görülmektedir. Habsburglar kendileri bir denizcilik geleneğine sahip olmamalarına rağmen önemli denizcilik bölgelerini ve limanları kontrol etmekteydiler. İspanya'da Katalanların bir deniz ve ticaret gelenekleri varken, Bask bölgesi de Kuzey'de denizcilikle uğraşmaktaydı. İber Yarımadası'na ek olarak İspanyol Monarşisi İtalya ve Flandra'da denizci milletleri idare etmekteydi. İtalya hem sahip olduğu denizcilik altyapısı hem de İspanya hizmetine giren tecrübeli denizcileri vasıtasıyla İspanyol denizgücüne ciddi katkı sağlamaktaydı. İspanya'nın 1580 yılında ilhak ettiği Portekiz Krallığı geniş bir deniz aşırı ticaret imparatorluğuna ve güçlü bir okyanus donanmasına sahipti. Portekiz kalyonlarının yeni kurulan İspanyol Okyanus Donanması'nın çekirdeğini oluşturmasıyla Atlantik'teki İspanyol denizgücünün etkisinin arttığı açıktır.³⁷

İspanyol Habsburgları hükmettikleri topraklar sebebiyle ciddi bir denizgücü olabilecek potansiyele sahiptiler, fakat bu potansiyeli değerlendirebilecek bir siyasi iradeye sahip miydiler? İspanyol Monarşisi'nin merkezinin daha kozmopolit ve denizci Aragon değil, *Reconquista* geleneğinin daha yoğun hissedildiği ve İber Yarımadası'nın merkezinde kara merkezli bir düşünceye sahip olan Kastilya Krallığı olduğunu hatırlamakta fayda vardır. İspanya ancak Habsburg hâkimiyetine girdikten sonra Akdeniz'de bir donanma oluşturma konusunda gereken ciddiyeti göstermişti. V. Carlos döneminde Akdeniz'de Türk korsanları ve Osmanlı denizgücü tehdidi üzerinde ciddiyetle durulan bir konuydu. Bununla birlikte bu tehdidin ortadan kaldırılması için doğrudan kraliyet idaresi altında güçlü bir kadirga filosu inşa edilmesi yerine müttefik kadirgaların ve sözleşmeli komutanların İspanyol hizmetine alınmasıyla denizgücündeki eksiğin giderilmesine çalışılmıştı. V. Carlos'un

³⁶ Mahan, **The Influence of Sea Power**, s. 29, 42-43.

³⁷ Glete, "The Sea Power of Habsburg Spain", s. 840-841.

denizgücü oluşturma konusundaki en büyük adımı 1528 yılında ünlü Cenovalı amiral Andrea Doria'yı Habsburg hizmetine almasıdır.³⁸

II. Felipe 1556 yılında tahta çıktığı zaman İspanya güçlü bir kraliyet donanmasına sahip değildi. İspanyol deniz kuvvetleri büyük ölçüde silahlı ticaret gemilerine ve İspanyol hizmetinde görev yapan sözleşmeli komutanlara dayanmaktaydı.³⁹ 1556'ya kadar Kuzey Afrika'daki İspanyol kaleleri büyük ölçüde elden çıkmış ve Osmanlı denizgücü Batı Akdeniz'de ağırlığını hissettirmeye başlamıştı. 1560 yılındaki Cerbe Deniz Savaşı'nda İspanyol donanmasının Osmanlılar karşısında ağır bir darbe alması sonucu Akdeniz'deki İspanyol çıkarlarının neredeyse savunmasız kalması II. Felipe'nin denizlerde kapsamlı bir strateji değişikliğine gitmesine neden oldu. 1560 yılından itibaren İspanya Akdeniz'de deniz hâkimiyetini amacıyla bir denizgücü stratejisi benimsemiş ve Osmanlı denizgücüyle rekabet edebilmek için güçlü bir kadırga donanmasının inşa edilmesine karar verilmişti.⁴⁰

İspanya'da 1560 Cerbe yenilgisinden sonra benimsenen yeni denizgücü stratejisinin iki temel sonucu olmuştu. Bunlardan birincisi İspanya'nın hizmetindeki sözleşmeli kadırgaların giderek artan bir şekilde kraliyet idaresi altına alınması ve denetimlerin arttırılmasıydı. Doğrudan idare yöntemi daha masraflı olmasına rağmen, sözleşmecilerden kaynaklanan suiistimallerin önüne geçilerek donanmada kalitenin arttırılabileceği düşünülmektedir. Yeni denizgücü stratejisinin ikinci önemli sonucu ise İspanyol Monarşisi'nin Akdeniz'de sahip olduğu bütün denizcilik

³⁸ Habsburglar başa geçtiği zaman İspanya'nın Akdeniz'de muhtemelen 12-20 kraliyet kadırgası bulunmaktaydı. Andrea Doria ve sözleşmelerle Habsburg hizmetine giren diğer denizcilerle birlikte bu sayı artış göstermesine rağmen XVI. yüzyılın ilk yarısında İspanyol donanması, Venedik ve Osmanlı donanmaları yanında ikinci planda kalmaktaydı. Bu dönemde V. Carlos Napoli, Sicilya ve Cenova filolarının desteği ile 60-70 kadırgalık seferler düzenleyebilmesine rağmen, İspanya 30-40 düzenli kadırgadan fazlasına sahip değildi. Bkz. Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 97-98.

³⁹ Deniz kuvvetleri için silahlandırılmış ticaret gemileri ve sözleşmeli komutanlar kullanmak Avrupa'da genel bir uygulamaydı, sadece Venedik ve Osmanlı İmparatorluğu devlet tersaneleri ve donanma oluşturabilecek altyapıları ile istisna oluşturmaktaydı. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 100.

⁴⁰ II. Felipe 1561 yılında açık bir şekilde İspanya'nın sadece savunma için değil, düşmanlarını kendi topraklarında vurabilmesi de için güçlü bir donanmaya sahip olması gerektiğini ifade etmekteydi. Bkz. **Actas de las Cortes de Castilla**, I, s. 26-27, Cesáreo Fernández Duro, **Armada Española**, cilt II, Madrid, Museo Naval, 1972, s. 49 ve "Paulo Tiepolo'dan Senato'ya ve Doç'a", 21 Temmuz 1561, Madrid, **C.S.P. Venice**, VII, no. 267.

altyapısını kullanarak kapsamlı bir kadirga inŖa faaliyeti baŖlatılmasıydı.⁴¹ Osmanlı donanmasına karŖı koyabilmek için İspanya’nın Akdeniz’de etkili bir denizgücü olması gereğinin anlaŖılması üzerine kaynaklar kara kuvvetlerinden donanmaya aktarılmaya baŖlanmıştı.⁴²

2. 1. Donanmaların Yönetimi

2. 1. 1. Osmanlı Donanmasının Yönetimi

Osmanlı İmparatorluğu’nda donanmanın ve Tersane-i mire’nin en büyük askerî ve idarî amiri Kapudan PaŖa’ydı.⁴³ Barbaros Hayreddin PaŖa’nın Osmanlı hizmetine girmesine kadar kapudanlar Gelibolu sancakbeyi olarak görev yapmaktaydılar. Bazı vezir ve sadrazamlar baŖarısızlıkları üzerine rütbeleri dŖrlerek Gelibolu sancakbeyliğine ve kapudanlığa getirilmişlerdi. Yine aynı Ŗekilde bu makamda baŖarılı olup yükselenler arasında beylerbeyliğine gelenler de olmaktaydı. Barbaros Hayreddin PaŖa ile birlikte Kapudan PaŖalığının statüsünün önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Hayreddin PaŖa 2 Ŗubat 1534 tarihinde Cezayir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyi nvanı ile birlikte resmen kapudan paŖalığa tayin olunmuŖtu.⁴⁴ Daha sonra kapudan paŖalığa getirilen kimseler genellikle önce Gelibolu sancakbeyliğine atanmışlar, yeterlilikleri ispat edildikten sonra Cezayir beylerbeyliğine terfi etmişler ve bazen de vezirliğe yükselmişlerdir.⁴⁵

Osmanlı donanma teŖkilatında Avrupalı rakipleriyle kıyaslandığında önemli bir fark donanma komutanı olan Kapudan PaŖa’nın aynı zamanda Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti’nin beylerbeyi olmasıdır. Aynı zamanda “*Derya Beylerbeyliği*” veya

⁴¹ “Paulo Tiepolo’dan Senato’ya ve Doç’a”, 21 Temmuz 1561, Madrid, **C.S.P. Venice**, VII, no. 267 ve Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 56.

⁴² İspanya’da denizgücüne ağırlık verilmesi politikasının kara politikasına göre daha ekonomik olduğu dŖnlmekteydi. Akdeniz havzasındaki eski İspanyol istihkâmların ve kalelerin top ateŖine dayanabilmeleri için elden geçirilmeleri gerekiyordu. Yeniden inŖa programının maliyetinin, bunları koruyacak daimî garnizonların masrafları ile birlikte donanma masraflarının en az iki katına ulaŖacağı tahmin edilmekteydi. Donanma taraftarı devlet adamları Kuzey Afrika’daki kalelerin terk edilip yıkılmalarını ve kaynakların donanmaya aktarılması savunmaktaydılar. Bkz. Thompson, “Las Galeras en la Poltica Militar Espaola”, s. 101-103.

⁴³ İdris Bostan, “Kapudan PaŖa”, **DİA**, cilt 24, 2001, İsmet Parmaksızoglu, “Kaptan PaŖa”, **İA**, cilt 6, İstanbul, 1977 ve Salih Özbaran, “Kapudan Pasha”, **EI**, cilt 4, Leiden, 1997.

⁴⁴ Bostan, “Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin KuruluŖu”, s. 47-50.

⁴⁵ Bostan, “Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin KuruluŖu”, s. 54-55.

“*Kapudan Paşa Eyaleti*” de denilen bu eyaletin varlığı özellikle denizgücü rekabetinde karşı tarafta yer alan İspanyol komutanların fark ettiği gibi⁴⁶, Osmanlı denizgücünü teşkilat bakımından rakiplerine karşı üstün konuma getirmekteydi. Zira bu eyalete bağlı sancaklardan gelen timârlı sipahiler ve azebler donanmanın asker ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yer tutmaktaydı.⁴⁷ Eyalet merkezi daha önce Rodos iken, sonra Gelibolu’ya taşınmıştı. Daha sonra yeni sancaklar eklenmekle birlikte XVI. yüzyıl ortalarında Bahr-i Sefid Eyaletinin sancakları arasında Gelibolu, Eğriboz, Karlılı, İnebahtı, Rodos ve Midilli bulunmaktaydı.⁴⁸ Bu sancakların yöneticilerine Derya Beyleri denmekte ve sancakbeyleri öncelikle kendi sancaklarının kıyılarının ve tüccar gemilerinin güvenliğini sağlamakla yükümlü tutulmaktaydılar. Bunların sefer zamanı belli sayıda gemi ile donanmaya katılmaları da gerekmektedir. Derya Beyleri gemilerini kendileri inşa eder, silah donanımları tersanede tamamlanırdı. Peksimetlerini ise satın alma yöntemi ile temin ederlerdi.⁴⁹

Kapudan Paşalığa kimlerin getirilmesi gerektiği üzerinde dikkatle durulması gereken bir husustu.⁵⁰ Kapudan Paşalığa denizcilikten biri gelecekte bu kendisinden sonra gelen donanma komutanı kapudâne-i hümayun, sancakbeylerinden biri veya tersane kethüdası olabilirdi.⁵¹ Bununla birlikte Kapudan Paşalığa getirilenlerin arasında denizcilik tecrübesine sahip olmayanlar da bulunmaktaydı. Mesela 1555-1568 yılları arasında Osmanlı donanmasını yöneten Kapudan Piyale Paşa bir devşirme olarak Enderun’da eğitim görmüş, kapıcıbaşılıktan sonra Gelibolu

⁴⁶ İspanyol donanma komutanı Don García de Toledo açık bir şekilde Osmanlıların denizlerdeki üstünlüğünün sebebinin denizgüçlerini karadaki kaynaklarla desteklemeleri olduğunu ifade etmekte ve İspanyol denizcilik teşkilatının da Osmanlı sistemini örnek alması gerektiğini savunmaktaydı. Bkz. AMN, *Colección Navarrete*, XII, fol. 289, dt. 78: “*Discurso que hizo D. García de Toledo para representar a S.M. sobre las ventajas que resultarian a su Real Servicio de juntarse el cargo del Reyno de Sicilia con el de la Mar, 1564.*”

⁴⁷ XVII. yüzyılda Cezayir-i Bahr-i Sefid eyaletinin tam şeklini almasıyla timâr ve zeâmetlerden gelen 4500 sipahi ve 1893 azeb askeri ile donanmaya bağlı toplam nefer sayısı 6300’ü geçmekteydi. Sefer zamanı Garp Ocaklarının da 3-4000 asker sağlayacağını belirten Kâtib Çelebi toplam donanma askerinin kâğıt üzerinde 10.000’e ulaşabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca eyalete bağlı sancakbeyleri de 20 kadar gemi ile donanmaya katılmaktaydı. Bkz. Kâtib Çelebi, s. 142.

⁴⁸ Bostan, *Osmanlılar ve Deniz*, s. 70-71.

⁴⁹ Bostan, *Osmanlılar ve Deniz*, s. 76.

⁵⁰ Lütfi Paşa Âsafname’de nasıl bir Kapudan Paşa seçilmesi gerektiği hakkında bilgi vermektedir: “*Sadr-ı azam olan bir ihtiyar ve korsan ve deryada niçe umûr görüp ve niçe fırtına savmış ve niçe yelken söküldürmüş bir müdebbir kapudân itmek gerekdir.*” Bkz. Kütükoğlu, *Lütfi Paşa Âsafnamesi*, s. 33.

⁵¹ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s. 415.

sancakbeyliği ile Kapudan Paşalığa getirilmişti.⁵² Donanma komutanı olarak Piyale Paşa'ya verilen ilk emirlerden biri Fransa donanması ile iş birliği yaparak Akdeniz'de İspanyol kuvvetlerine saldırmaktı. Piyale Paşa'nın denizcilik konusundaki tecrübe eksikliğinin farkında olan Osmanlı yönetimi kendisinin hem deniz işlerinde tecrübesi hem de Akdeniz'deki gönüllü reislerle ilişkileri sebebiyle Turgut Reis'le yakın iş birliği yapması emretmişti.⁵³ Kapudan Piyale Paşa'nın denizlerdeki kariyerinin zirvesini 11 Mayıs 1560 tarihinde gerçekleşen Cerbe Deniz Savaşı oluşturmaktadır. Bu savaşta Piyale Paşa komutasındaki Osmanlı donanması kayıtlara geçen bir kayıp yaşamadan İspanyol deniz kuvvetlerini büyük ölçüde imha etmeyi başarmıştı.⁵⁴ Buna karşılık olumsuz örnekler de yok değildir. Daha önce yeniçeri ağası olan Müezzinzade Ali Paşa 1568 yılında kapudanlığa getirildiğinde herhangi bir denizcilik tecrübesine sahip değildi. Kâtib Çelebi'ye göre Ali Paşa'nın kendi tecrübesizliği yanında, deneyimli korsanları dinlememesi İnebahtı Deniz Savaşı'nda büyük bir yenilgiye sebep olmuştu.⁵⁵ İnebahtı yenilgisi üzerine ise korsanlıktan gelen Uluç Ali Paşa'nın donanmanın başına getirilmesine karar verilmişti.⁵⁶

Kapudan Paşa'nın donanma, tersane ve eyalet yönetimi olmak üzere üç temel sorumluluk sahasına sahip olduğu görülmektedir. Denizlerdeki tehditlerin ve düşman donanmaların faaliyetlerinin engellenmesi Kapudan Paşa'nın görevleri arasında yer

⁵² Hırvat veya Macar asıllı bir ayakkabıcının oğlu olan Piyale Paşa Osmanlılar tarafından esir alınarak İstanbul'a getirilmiştir. Bkz. Stephan Gerlach, **Türkiye Günlüğü, 1573-1576**, cilt I, ed. Kemal Beydilli, çev. Türkis Noyan, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006, s. 103, Kâtib Çelebi, s. 138 ve İdris Bostan, "Esaretten Vezarete Bir Osmanlı Kaptanıdır: Piyale Paşa", **Piyale Paşa Camii**, ed. Baha Tanman, İdris Bostan, İstanbul, 2011, s. 13.

⁵³ Kâtib Çelebi, s. 101-102. 1555 yılındaki bu ilk sefer Fransa'ya yardım amacıyla gerçekleştirilmiş ve İtalya kıyıları hedef alınmıştı. 1556 ve 1557 yıllarında ise Kuzey Afrika'daki İspanyol kalelerine saldırılar düzenlenmişti. Bu seferlerde gösterdiği başarılar üzerine Piyale Paşa Cezayir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyliğine terfi ettirilmiştir. Bkz. Bostan, "Esaretten Vezarete Bir Osmanlı Kaptanıdır", s. 15 ve Şerafeddin Turan, "Piyale Paşa", **İA**, cilt 9, İstanbul, 1964, s. 566-567.

⁵⁴ Kâtib Çelebi, s. 103-104, Zekeriyazade, **Ferah Cerbe Savaşı**, haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul, 1980, s. 51-53, Duro, **Armada Española, II**, s. 31-32 ve AMN, **Colección Navarrete**, IV, fol. 134, dt. 13: "Relación breve y verdadera de la jornada de los Gelves, desde el dia que arribó el armada turquesca hasta quel fuerte fué tomado por los turcos, sacada de italiano en español.", s. 167.

⁵⁵ Kâtib Çelebi, s. 147, Imber, **Osmanlı İmparatorluğu**, s. 388 ve Bostan, "Kapudan Paşa", s. 354.

⁵⁶ Calabrialı ve asıl adı Giovan Dionigi Galeni olan Uluç Ali Reis Osmanlı denizcileri tarafından esir alındıktan sonra Müslümanlığı kabul edip, Garp ocaklarındaki denizciler arasına katılmış ve Turgut Reis'in himayesine girmiştir. Cezayir reislerinden olan Uluç Ali 1556'da hassa reisliğe tayin edildi. Hem Turgut Reis hem de Piyale Paşa ile seferlere katılan Uluç Ali Reis sancakbeyliği yapmış, önce Trablusgarp, daha sonra Cezayir-i Garp beylerbeyliğinde bulunmuştu. Bkz. İdris Bostan, "Kılıç Ali Paşa", **DİA**, c. 25, İstanbul, 2002, s. 411 ve Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt II, s. 150.

almaktaydı. Donanma-yı hümâyun Osmanlı kıyılarının ve deniz ticaretinin korsan saldırılarından korunması amacıyla her yıl denize açılırdı.⁵⁷ Kapudan Paşa önemli meseleler üzerinde karar vermeden önce sadrazamla görüşmek zorundaydı. Büyük bir deniz seferi hazırlandığı zaman genellikle kapudan paşa'dan daha kıdemli bir komutan serdârlığa atanır ve seferi idare ederdi. Bu durumda kapudan paşa yalnızca donanma kuvvetlerine ve emri altındaki denizcilere komuta etmekteydi. Mesela 1574 yılında Tunus seferi için Sinan Paşa serdâr tayin olunmuş, Kılıç Ali Paşa da kapudan olarak seferde yer almıştı.⁵⁸

Kapudan Paşa Tersane-i Âmire'nin en büyük mülkî amiri durumundaydı. Tersanedeki gemi inşa ve tamir faaliyetlerini takip eder, harcamaların denetlenmesini sağlardı. Kapudan Paşa'ya tersanedeki görevleriyle ilgili tersane ağası vekâlet etmekteydi.⁵⁹ Kapudan İstanbul'dayken Akdeniz'de kendisine diğer filo komutanlarından ve beylerden önde gelen Rodos Beyi vekâlet ederdi.⁶⁰ Kapudan Paşa'nın idari görevleri arasında donanmaya ait tayinler, eyalete ait timâr ve zeametlerin verilmesi yer almaktaydı. Kapudan Paşa'nın ayrıca denizcilikle ilgili işler için padişah adına hüküm verme ve tuğra çekme yetkisi de bulunmaktaydı. Kapudan Paşa yargı yetkisi dâhilinde tersanede veya donanma ile seferde idarî ve ceza davaları görüp karar verebilirdi. İspanyol denizcilik teşkilatında donanma komutanının yargı yetkisini *auditor* denen yargıçla birlikte kullanması gibi kapudan paşa da yargı yetkisini şer'i hükümleri veren bir donanma kadısı ile birlikte kullanmaktaydı. Mesela 1560 ilkbaharında Cerbe Seferine çıkan Osmanlı donanmasına Yalvaç kadısı "*donanma kadısı*" olarak tayin edilmişti.⁶¹ Kapudan Paşa gerektiği zaman hükm-i siyaset (idam kararı) dahi verebilirdi.⁶²

⁵⁷ Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 71. Lütfi Paşa Kapudan Paşa'nın bu öncelikli görevini şöyle ifade etmektedir: "*Deryada zahire gemilerini ve levend fırkatelerin hıfz u hırâset ide. Madam bunlar hıfz olmaya kapudân kapudânlık idemez.*" Bkz. Kütükoğlu, **Lütfi Paşa Âsafnamesi**, s. 33.

⁵⁸ Parmaksızoğlu, "Kaptan Paşa", s. 209.

⁵⁹ İdris Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2003, s. 31.

⁶⁰ Parmaksızoğlu, "Kaptan Paşa", s. 209 ve Özbaran, "Kapudan Pasha", s. 572.

⁶¹ BOA, **MD**, 3, h. 892.

⁶² Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 417. İnebahtı yenilgisinden sonra Kapudanlığa getirilen Kılıç Ali Paşa yeni inşa edilen donanma ile denize açıldığı zaman temkinli bir şekilde hareket etmekteydi. Karaca Ali Bey Kutsal İttifak gemilerine saldırılması yönünde ısrar edince Kapudan Kılıç Ali Paşa "*Kimse varmasun, siyâset iderüm!*" diyerek yetkilerini hatırlatmaktan çekinmemişti. Bkz.

İspanyol teşkilatında daimî bir merkeze sahip olmayan donanma komutanından farklı olarak Osmanlı denizcilik teşkilatında kapudan paşa İstanbul’da olduğu zamanlar tersane içindeki divânhânede otururdu. Tersaneyi ve donanma hazırlıklarını takip eden Kapudan Paşa elinde sedefkârî bir değnek ile denetimlerde bulunurdu. Venedik elçisi Marcantonio Tiepolo 1576 yılındaki raporunda son derece çalışkan ve sert bir kişi olduğunu ifade ettiği Kapudan Kılıç Ali Paşa’nın elinde asasıyla tersaneyi gezdiğini ve çalışmaları denetlediğini belirtmektedir. Tiepolo’ya göre Ali Paşa inşa edilen kadırgaları gözden geçirmekte ve baş edilemez gibi görünen güçlüklerin üstesinden gelmekteydi.⁶³ Donanma ve tersane ile ilgili oldukça geniş bir yetki sahasına sahip olan kapudan paşa bütün eylemlerinden dolayı sadrazama karşı sorumluydu.⁶⁴ Kapudan Paşa eğer vezir ise divân-ı hümayun’un doğal üyesi sayıldığından toplantılara katılabilmekteydi. Bununla birlikte kapudan henüz vezirlik rütbesine yükselmediyse divanda yer almaz, ancak donanma ve denizcilikle ilgili meselelerde kendisinin görüşüne başvurulması için toplantılara çağrılabilirdi.⁶⁵

Osmanlı donanma teşkilatında kapudan paşa’dan sonra, tersanenin idaresinden, düzen ve işleyişinden sorumlu tersane kethüdası gelmekteydi.⁶⁶ Kapudan Paşa ile birlikte seferlere katılan ve donanma idaresinde ona yardımcı olan tersane kethüdasının denizcilikten yetişmiş olmasına dikkat edilmekteydi. Bu kişi azeb reisliğinden sonra vardıyanbaşı olur, daha sonra hünkâr gemisi reisi ve nihayetinde tersane kethüdası olurdu. Daha sonraları bu makama derya beylerinden biri seçilmeye başlanmıştı.⁶⁷

Selânikî Mustafa Efendi, **Tarih-i Selânikî**, cilt I, haz. Mehmet İpşirli, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1999, s. 87.

⁶³ Eugeno Albèri, **Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato**, seri III: Le Relazioni degli Stati Ottomani, cilt II, Firenze, 1844, s. 148.

⁶⁴ Bostan, “Kapudan Paşa”, s. 355, Parmaksızoğlu, “Kaptan Paşa”, s. 208 ve Özbaran, “Kapudan Pasha”, s. 572. Sadrazamın donanma faaliyetlerini yakından takip etmesi ve Tersâne’yi teftiş etmesi gerekmektedir. Lütü Paşa bu durumu şöyle ifade etmektedir: “İhtiyar reislere vezir-i azam haftada bir kere Tersâne’ye varmak gerektür. İhtiyar reislere vezirden iltifat lâzımdur. Tersane anbarın yoklamak gerektür. Her nesnesi hâzır ü muheyâ gerektür. Sefer lâzım geldikte hâzır ola.” Bkz. Kütükoğlu, **Lütü Paşa Âsafnamesi**, s. 33.

⁶⁵ Mumcu, Divan-ı Hümayun, s. 35-36.

⁶⁶ Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 72.

⁶⁷ Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 77-78.

2. 1. 2. İspanyol Donanmasının Yönetimi

İspanya donanma teşkilatını esas olarak XVI. yüzyılın başlarından itibaren Akdeniz’de korsan tehdidine karşı ve Osmanlı denizgücüyü mücadele için oluşturmuş, Atlantik’teki donanma teşkilatı ve yönetimi ancak 1580 yılında, Kuzey Avrupa’dan Yeni Dünya ticaretine gelen tehditlere karşı gündeme gelmişti.⁶⁸ İspanyol merkez teşkilâtında imparatorluğun denize yönelik politikalarının belirlenmesinde hükümdar belirleyici bir rol oynamaktaydı. II. Felipe diğer bütün devlet işleri gibi denizcilik meselelerinde de aktif olarak yer almakla beraber tecrübeli donanma komutanlarının görüşlerine saygı duymaktaydı. Kral, İspanyol Monarşisi’nin kaynaklarını ve askeri gücünü küresel ölçüde değerlendirerek, denizlere yönelik genel stratejiye karar vermektedir. Bu stratejinin en iyi şekilde uygulanması ise donanma ve filo komutanlarına bırakılmaktaydı.⁶⁹

İspanyol devlet teşkilâtının en önemli yürütme organları olan Devlet ve Savaş konseyleri deniz politikalarının belirlenmesinde krala yardımcı olmaktadır. Devlet Konseyi takip edilecek siyasî-askerî stratejiyi belirlerken, Savaş Konseyi ve denizcilikle ilgili alt komiteleri bu stratejinin başarılı bir şekilde icrasından sorumluydu. Hazine Konseyi Kastilya hazinesinin düzenli gelirleriyle karşılanmakta olan donanmaya verilen paradan ve ekonomik denetimden sorumluydu. Savaş Konseyi’nin altında yer alan Kadırgalar Komitesi (*junta de galeras*) ise filoların ekonomik ve idarî yönetimini sağlamaktaydı. Özel girişimcilerle yapılan sözleşmeler, filoların finansmanı, bakımı ve gelir-gider hesaplarının takibi komitenin ilgilendiği konular arasındaydı. Osmanlılara karşı savaş kapsamında kadırgaların

⁶⁸ V. Carlos döneminde İspanya’nın donanma örgütlenmesinde Osmanlı tehdidi, Osmanlı-Fransa ittifakı ve korsan saldırıları önemli rol oynamıştı. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 156 ve 158.

⁶⁹ Mesela 1560 Cerbe yenilgisinden sonra kral açık bir şekilde Akdeniz’de Osmanlılarla savaşı öncelik listesinin başına getirmiş, Barselona, Napoli ve Mesina’da yoğun bir kadırga inşa programı başlatılmasını emretmişti. 1574 yılına kadar İspanya için Akdeniz cephesi bu ayrıcalıklı konumunu korumuştur. Bkz. Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 2.

finansmanında Katolik Kilisesi'nin İspanya'ya bıraktığı gelirler kullanıldığı için bu komiteye bir Papalık temsilcisi başkanlık etmekteydi.⁷⁰

Akdeniz'de İspanyol Monarşisi'ne ait kadirga filolarının başında 1517 yılından itibaren *Capitán general de la Mar* denilen bir donanma komutanı bulunmaktaydı. Akdeniz'de belirlenen stratejiyi yürütmek ve harekâtları gerçekleştirmek bu donanma komutanının göreviydi. Bu göreve sırasıyla Hugo de Moncada (1517-1524), Andrea Doria (1528-1560), García de Toledo (1564-1568), Juan de Austria (1568-1576)⁷¹, Gian Andrea Doria (1583-1606) ve son olarak Filiberto de Saboya⁷² getirilmişti. Donanma komutanının yetkileri herhangi bir filo ile sınırlı olmayıp, Akdeniz'de İspanyol Monarşisi'nin sahip olduğu bütün deniz kuvvetlerini kapsamaktaydı. Belirli seferlere komuta etmesi için atanan *Capitán general de Jornada*'dan farklı olarak donanma komutanının yetkisi ancak kral ve Savaş Konseyi'nin kararları ile sınırlanabilmekteydi.⁷³

İspanyol donanmasının yüksek komutasına getirilecek isimlerde aranan ilk şart soyluluk ve asalet idi. Ortaçağ anlayışına göre soylu kan kişiye cesaret verir ve onun ölümle korkmadan yüzleşmesini sağlardı. Ayrıca soyluların sosyal statülerindeki üstünlükleri astlarının onlara itaat etmesini kolaylaştırmaktaydı. Bunlara ek olarak soylular sahip oldukları mülk ve servetlerini de görevleri uğruna harca-yabilirdi.⁷⁴ Denizcilik tecrübesi dikkate alınmakla birlikte, denizde komuta tecrübesi olmayanların da üst mevkilere getirildiği görülmekteydi. Büyük seferlerin komutasında denizcilik tecrübesinden ziyade liderlik vasıfları, lojistik sorunları

⁷⁰ Kadirgalar komitesine başkanlık eden Papalık temsilcisine “*Comisario Apostólico General de la Santa Cruzada y de las demás gracias*” denmekteydi. Bkz. Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 35 ve José Manuel Marchena Giménez, “La Vida y los Hombres de Las Galeras de España (Siglos XVI-XVII)”, **Universidad Complutense de Madrid**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010, s. 37-39.

⁷¹ William Stirling Maxwell, **Don John of Austria: Or Passages from the History of the Sixteenth Century, 1547-1578**, cilt I, Primary Source Edition, 2014.

⁷² Hipólito Sancho de Sopranis, “Manuel Filiberto de Saboya, Capitán General de la Mar, Tras su huella y sus recuerdos en el Puerto de Santa María, Notas y documentos Inéditos”, **Archivo Hispalense: Revista Histórica, Literaria y Artística**, cilt 6, sayı 15, 1946, s. 41-76, Hipólito Sancho de Sopranis, “Manuel Filiberto de Saboya, Capitán General de la Mar (Continuación)”, **Archivo Hispalense: Revista Histórica, Literaria y Artística**, cilt 6, sayı 16, 1946, s. 205-232 ve Hipólito Sancho de Sopranis, “Manuel Filiberto de Saboya, Capitán General de la Mar (Continuación)”, **Archivo Hispalense: Revista Histórica, Literaria y Artística**, cilt 6, sayı 17, 1946, s. 327-375.

⁷³ Francisco Felipe Olesa Muñido, **La Organización Naval de los Estados Meditarraneos y en especial de España durante los siglos XVI y XVII**, cilt I, Madrid, Editorial Naval, 1968, s. 541 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 160.

⁷⁴ Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 221.

çözebilme becerisi ve organizasyon yeteneği aranılan özelliklerdi. 1568’de Akdeniz’deki İspanyol donanmasının komutanlığına atanan II. Felipe’nin üvey kardeşi Don Juan de Austria denizde komuta tecrübesine sahip olmayan oldukça genç bir komutandı. Bununla birlikte Felipe bu tecrübesiz donanma komutanının çevresini deneyimli denizciler ve komutanlarla sarmıştı.⁷⁵ 1588’de İngiltere’ye karşı oluşturulan “Yenilmez Armada”nın komutası önde gelen bir aristokrat ve güvenilir bir idareci olan Medina Sidonia Dükü Alonso Pérez de Guzmán’a verilmişti. Sidonia Dükü daha önce donanma üst komutasında bulunmamıştı ancak filo komutanları arasında tecrübeli denizciler bulunmaktaydı.⁷⁶

İspanyol donanma komutanlığı görevinde 1560 yılına kadar ünlü Ceneviz amirali ve Melfi prensi Andrea Doria bulunmaktaydı. Ancak onun ölümünden sonra donanmanın idaresinin kime verileceği uzun süre tartışılmış ancak bir sonuca ulaşamamıştı. Madrid’deki Venedik elçisi Paulo Tiepolo 27 Ocak 1561 tarihli mektubunda Doria’nın ölümünden sonra yeni donanma komutanının seçilmesinde zorluklar yaşandığını ifade etmektedir. Gian Andrea Doria bu görevin kendisine verilmesini isterken, ona karşı çıkanlar Doria’nın sadece 21 yaşında olduğunu ve “belirli komutanların”⁷⁷ ona itaat etmeyeceklerini dile getirmekteydiler. Bunlara ek olarak donanma komutanlığı gibi yüksek bir göreve bir İtalyan’ın değil, bir İspanyol’un atanmasının daha uygun olacağı da öne sürülen iddialar arasındaydı. Peki, bu uygun İspanyol kim olabilirdi? İspanya filosu komutanı Juan de Mendoza’nın da bu mevkiide gözü olduğu bilinmekteydi, ancak nüfuzlu Toledo hanesi Napoli filosu komutanı olan Don García de Toledo’nun İtalya işlerinde daha tecrübeli olduğunu ifade ederek, donanma komutanlığı görevinin ona verilmesi gerektiğini belirtmekteydi. II. Felipe’nin iç çekişmelerin önüne geçebilmek için üvey kardeşi Don Juan de Austria’yı bu mevkiye getirebileceği söylentiler arasındaydı.⁷⁸

⁷⁵ Parker, **The Grand Strategy of Philip II**, s. 38.

⁷⁶ I. A. A. Thompson, “The Appointment of the Duke of Medina Sidonia to the Command of the Spanish Armada”, **The Historical Journal**, cilt. 12, no. 2 (1969), s. 197-216 ve Jan Glete, **Warfare at Sea 1500-1650: Maritime Conflicts and the Transformation of Europe**, Routledge, 2001, s. 54.

⁷⁷ Örneğin Gian Andrea Doria’nın 1560’da deniz kuvvetlerinin komutasını aldığı Cerbe seferinde Juan de Mendoza’nın onun komutası altına girmeyi reddettiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Neticede II. Felipe’nin emri ile Mendoza ve idaresindeki İspanya filosu Cerbe harekâtına katılmamıştır. Bkz. Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 102.

⁷⁸ “Paulo Tiepolo’dan Senato’ya ve Doç’a”, 27 Ocak 1561, Toledo, **C.S.P. Venice**, VII, no. 232. Tiepolo 26 Mart 1561’de Venedik senatosuna gönderdiği mektubunda doğrulanmamış olmakla

Tiepolo II. Felipe'nin donanma komutanlığını kime vereceği konusunda kararsız olduğunu bu sebeple geçici bir çözüm aradığını ifade etmektedir. Komutanlık konusundaki belirsizlik devam ederken Gian Andrea Doria'ya donanma komutanlığı ünvanı olmaksızın, filo komutalarının kendisine itaat etmesine dair mektuplar ile kadirgaların idaresinin verilmesi gündeme gelmiş ancak Doria resmi bir görevlendirme olmadan bu komutayı kabul edemeyeceğini belirtmişti.⁷⁹

Andrea Doria'nın ölümünden dört yıl sonra II. Felipe nihayetinde 10 Şubat 1564 tarihinde İspanyol donanmasının komutanlığına Katalunya genel valisi ve komutanı Don García de Toledo'nun getirilmesine karar verdi.⁸⁰ Toledo her ne kadar gut ve romatizma hastalığından muzdarip yaşlı bir komutan olsa da denizcilik tecrübesi tartışılmazdı.⁸¹ Napoli genel valisi Don Pedro de Toledo'nun oğlu ve Villafranca Markisi olan García de Toledo 1539 yılında Andrea Doria komutasında kadirgalarda görev almış ve 21 yaşında Napoli filosunun komutanlığına atanmıştı. Sağlık sorunları sebebiyle 1558 yılında bu görevinden istifa edince Katalunya genel valiliğine ve komutanlığına getirilmişti. Barselona'da bulunduğu sürede donanma hazırlıklarını yakından takip etmiş, ağaç kesimlerini ve depolamalarını incelemiş ve Barselona tersanelerinde yeni kadirgaların silahlandırılmasına nezaret etmişti. Böylece geçmişte filo komutanlığında kazandığı taktik tecrübesine ileride ihtiyaç duyacağı tersane ve organizasyon yeteneğini de eklemiş oluyordu.⁸²

II. Felipe 10 Şubat 1564 tarihinde Don García de Toledo'ya 42 maddelik bir talimat listesi göndererek donanma komutanı olarak sorumluluklarını belirtmişti. Toledo'nun öncelikle komutası altındaki askerlerin disiplinine ve dinî yaşayışlarına dikkat etmesi gerekiyordu. II. Felipe “*Tanrı'ya ve Hristiyanlığa hizmet*” için oluşturulmuş bu donanmada “*kâfirliğe*” ve “*sapkınlığa*” izin verilmemesini emrediyordu. Toledo'nun denizlerde öncelikli görevi sadece İspanyol Monarşisi'nin

birlikte II. Felipe'nin üvey kardeşi Don Juan de Austria'yı donanma komutanı olarak seçtiğini ve Don García de Toledo ile Don Luis Quixada'yı kendisine yardımcı olmakla görevlendirdiğine dair söylentileri aktarmaktadır. Bununla birlikte Tiepolo'ya göre Gian Andrea Doria'ya bu görevlendirme ile ilgili bir bilgi verilmemesi belirsizliğe sebep olmaktaydı. Bkz. “Paulo Tiepolo'dan Senato'ya ve Doç'a”, 26 Mart 1561, Toledo, **C.S.P. Venice**, VII, no. 247.

⁷⁹ “Paulo Tiepolo'dan Senato'ya ve Doç'a”, 11 Nisan 1561, Toledo, **C.S.P. Venice**, VII, no. 251.

⁸⁰ AGS, **Varios/Galerias**, leg. 1, doc. 33-35: “*Titulo de capitan general de mar de D. Garcia de Toledo, Barcelona, 10 Febrero de 1564.*”

⁸¹ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1012 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 202.

⁸² Duro, **Armada Española**, II, s. 61-63 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1012-1013.

değil, bütün dost ve müttefik ülkelerin kıyılarını korumaktı. II. Felipe yaz-kış denizleri istila eden korsanlarla mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamaktaydı.⁸³ Don García de Toledo 1564'te İspanyol donanmasının başına geçtiği zaman oldukça kötümser bir tablo ile karşılaşmıştı. İspanya'nın karşısındaki Osmanlı denizgücü İstanbul'da Piyale Paşa, Trablusgarp'ta Turgut Paşa ve Cezayir'de Hasan Paşa'nın kuvvetleri ile Hristiyanlığın kıyılarını, limanlarını ve denizleri tehdit etmekteydi. Toledo kadırgaların levazımat eksiklikleri ve askerlerin disiplinsizliği bakımından İspanyol denizgücünün savaşa hazırlık seviyesini oldukça yetersiz bulmuş ve emri altındaki kuvvetlerde sıkı bir idare kurmuştu.⁸⁴

Don García de Toledo'ya göre İspanyol donanma teşkilâtında kadırğa filosu ve bu filoyu destekleyecek beşerî ve ekonomik kaynaklar arasında doğrudan bir bağ olmaması İspanyol denizgücünün verimini düşürmekteydi. Bu sorunlara çözüm arayan Toledo 1564 yılında II. Felipe'ye sunduğu raporunda Osmanlı kapudan paşalık sistemini örnek göstererek donanma komutanlığı görevinin Sicilya genel valiliği ile birleştirilmesini önermişti. Toledo'ya göre bu iki görevin birleştirilmesi donanma işlerinde büyük bir hız ve verimlilik artışını da beraberinde getirecekti. Toledo eskiçağlarda Romalıların deniz komutanlıkları ile karadaki idarî görevleri asla birleştirmedikleri yönündeki eleştirilere zamanın ve ihtiyaçların değiştiği şeklinde cevap vermektedir. Toledo'ya göre Akdeniz'de Osmanlı denizgücünün üstünlüğünün nedenleri Kapudan Paşa'ya Yunanistan'ın bir kısmıyla Ege Adaları'nın kontrolünün verilmesinde aranmalıdır. Osmanlılar denizlerdeki güçlerini her zaman karadaki kaynaklarıyla desteklemekteydiler (*tener en mano en tierra para mantener lo de la mar*). Benzer bir durumun Cezayir ve Trablusgarp'ta da uygulandığını vurgulayan Toledo, Turgut Paşa'nın karada bir üs olarak Trablusgarp'a sahip olmasa kadırgalarının ihtiyaçlarını karşılamada büyük zorluk çekeceğini ifade etmektedir.⁸⁵

⁸³ AGS, **Varios/Galeras**, leg. 1, doc. 36-41: “Don García de Toledo, Instrucción que se le dio para exercer el cargo de capitán general de mar, Barcelona, 10 Febrero de 1564.”

⁸⁴ “Don García de Toledo'dan Francisco de Eraso'ya”, 17 Ağustos 1564, **CODOIN**, XXVII, s. 451-452 ve “Don García de Toledo'dan Francisco de Eraso'ya”, 22 Ağustos 1564, **CODOIN**, XXVII, s. 455-456.

⁸⁵ AMN, **Colección Navarrete**, XII, fol. 289, dt. 78: “Discurso que hizo D. García de Toledo para representar a S.M. sobre las ventajas que resultarían a su Real Servicio de juntarse el cargo del Reyno de Sicilia con el de la Mar, 1564.” John F. Guilmartin'e göre Don García de Toledo'nun

II. Felipe Don García de Toledo'nun İspanyol donanma komutanlığı görevinin Sicilya genel valiliği ile birleştirilmesi isteğini uygun görmüş ve neticede Toledo'ya Peñón de Velez zaferinden sonra 30 Ekim 1564 tarihinde donanma komutanlığının yanı sıra Sicilya genel valiliği de verilmişti.⁸⁶ Toledo Osmanlı denizgücü ile savaşta stratejik bir konuma sahip olan Sicilya'yı İspanyol donanmasını destekleyecek bir üretim ve lojistik merkez haline getirmek istemekteydi.⁸⁷ Toledo'nun reformları sonucu, aynı Osmanlı denizcilik teşkilatı içindeki Gelibolu Yarımadası gibi, Sicilya da İspanyol denizgücünü destekleyen önemli üslerden biri haline gelmişti. Bununla birlikte İspanyol denizcilik teşkilatında donanma komutanlığı görevinin Sicilya genel valiliği ile birleştirilmesinin istisnai bir uygulama olduğunu ve bu durumun donanma teşkilâtı içinde kurumsal bir yapıya ve sürekliliğe kavuşmadığını belirtmek gerekir.

1560-1564 döneminde İspanyol donanması Cerbe yenilgisi ve la Herradura deniz kazasında yaşadığı gemi ve asker kayıplarını sayısal anlamda karşılamayı başarmıştı. Ancak bu filonun gerçek anlamda bir denizgücünün parçası haline gelmesi Don García de Toledo'nun donanma komutanlığı görevinde bulunduğu 1564-1568 döneminde mümkün olabilmişti. Toledo göreve gelir gelmez donanma üzerinde sıkı bir idare kurmuş ve gemilerde disipline önem vererek İspanyol donanmasını etkili ve güçlü bir silah haline getirmeyi başarmıştı. Hem Osmanlı denizcilik teşkilatını hem de Barbaros Hayreddin Paşa ve Osmanlı deniz seferlerini incelediği anlaşılan Don García de Toledo'nun teşkilatçılık özelliği ve stratejik öngörülerini yanında denizde de başarılı bir amiral ve taktisyen olduğunu vurgulamak gerekir. Toledo'nun İspanyol donanma komutanı olarak ilk görevi Fas kıyısında Cebelitarık'ı tehdit eden bir korsan üssü olan Peñón de Vélez'i ele geçirmektir. Toledo komutasındaki İspanyol donanmasının ikinci başarılı harekâtı 1565 yılında

önerdiği ve İspanyol donanmasında askeri ve ekonomik planlamanın tek bir merkezde toplanmasını amaçlayan bu sistem açık bir şekilde Osmanlıların Kapudan Paşalık modelini örnek almıştı. Zira Kapudan Paşa hem donanma komutanı olarak askeri sorumluluk taşımakta hem de Cezayir-i Bahr-i Sefid eyaletinin beylerbeyi olarak donanmayı destekleyecek beşerî ve ekonomik kaynaklara hükmetmekteydi. Bkz. Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 124 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1013.

⁸⁶ AMN, 1281/009 a 013/fond. Jose Felix de Vicente Rodriguez, doc. 4-5: "Instrucción original que el S.or. Rey D. Felipe II dio al S.or. D. García de Toledo, Capitan General de la Mar sobre el modo con que se debia gobernar en el cargo de Virey y Capitan General de Sicilia – 30 de Octubre 1564."

⁸⁷ Sicilya'da geniş tersaneler, atölyeler, cephanelikler ve peksimet fırınları kurulması da Toledo'nun planları arasındaydı. Bkz. Duro, **Armada Española**, II, s. 63.

Osmanlıların Malta kuşatması esnasında gerçekleş ve adaya İspanyol yardım kuvvetleri çıkarılmıştı.⁸⁸ Hem Peñón de Vélez seferi hem de Osmanlıların kuşattığı Malta adasına başarılı bir şekilde yardım ulaştırılması Toledo'nun dikkatli planları ve titiz idaresi sayesinde başarıya ulaşmıştı.

İspanyol donanma komutanlığı görevine 15 Ocak 1568 tarihinde II. Felipe'nin üvey kardeşi Don Juan de Austria getirilmişti. II. Felipe Austria'ya donanma komutanlığına atandığını belirten mektubunda kendisinden beklentilerini ifade etmişti. Austria öncelikle Don García de Toledo'dan devraldığı donanmaya yeni bir düzen verecek ve İspanyol denizgücü stratejisinin bir gereği olarak kadirgaların sayısını arttırmaya gayret edecekti. Austria ayrıca denizci, kürekçi ve asker sayısını da arttırarak, donanma için gerekli levazımatı ve cephaneyi temin edecekti. Bu büyük donanma “Tanrı'nın hizmetinde ve onun kutsal adı ve şerefi için (*en servicio de Dios nuestro Señor y gloria de su Santo nombre, fe y religion*)” hareket edecek ve denizleri ve Hristiyanlığın kıyılarını istila eden Türklere direnmek ve onlarla savaşmak için kullanılacaktı. II. Felipe donanma komutanı olarak denizlerde kendisini temsil ettiğini ifade ettiği (*representando nuestra Persona*) Don Juan de Austria'ya donanmanın iyi idaresi için gerekli ve uygun gördüğü her durumda kral adına emir verebileceğini belirterek, sahip olduğu geniş yetkileri hatırlatmaktaydı.⁸⁹

II. Felipe 15 Ocak 1568 tarihinde Don Juan de Austria'ya gönderdiği ayrıntılı talimatlarda donanmayı nasıl idare etmesi gerektiği hakkında tavsiyelerde bulunmaktaydı. İspanyol donanmasında kraliyet kadirgalarının yanı sıra sözleşmeyle devlet hizmete giren kadirgalar da olduğunu ifade eden II. Felipe donanmanın 100 kadirgaya tamamlanması gereğini vurgulamaktaydı. Kraliyet görevlileri olan *veedor*, *contador*, *pagador* ve *proveedor*'lar kadirgaların iyi bir şekilde donatıldığına ve yeterli mürettebat ile denize açıldıklarından emin olmalıydı.⁹⁰ Kadirgalar yiyecek, levazımat ve cephane bakımından da eksiksiz olarak donatılmalı, gerekli olan herşey donanma tedarikçisi *proveedor*'un sorumluluğunda fiyatların daha uygun olduğu

⁸⁸ “Don García de Toledo'dan Francisco de Eraso'ya”, 7 Eylül 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 482-484.

⁸⁹ “Don Juan de Austria'nın donanma komutanlığına getirildiğine dair”, 15 Ocak 1568. **CODOIN**, III, s. 304-307.

⁹⁰ “II. Felipe'nin Don Juan de Austria'ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları”, **CODOIN**, III, s. 313.

yerlerden temin edilmeliydi. II. Felipe kadirgaların ihtiyaçlarının karşılanması için Katolik Kilisesi’nin destekleri (*subsidio eclesiástico*) ve Napoli ile Sicilya gelirlerinin önemli olduğunu vurgulamaktaydı.⁹¹

İspanyol donanma komutanının belirli bir merkezi olmadığı ifade eden II. Felipe Don Juan de Austria’nın duruma ve gelişmelere bağlı olarak emri altındaki kadirgaları nereden isterse oradan yönetebileceğini ifade etmekteydi. Donanma komutanı olarak bütün kıyıların güvenliğine dikkat edilmeli ve yaz-kış korsanlarla mücadele edilmeliydi. İspanyol Monarşisi’ne bağlı genel valilerin donanmadan yardım istemesi durumunda kadirgaların görevlendirilmelisini isteyen II. Felipe emri altındaki bütün kara ve deniz komutanlarının birbirleriyle uyumlu olarak çalışmalarının esas olduğunu vurgulamaktaydı. Donanma komutanı olarak Don Juan de Austria emri altındaki kadirgalardaki komutanların, sözleşmecilerin, subay ve askerlerin iyi idaresinden sorumluydu.⁹²

Katolik Hristiyan dñyasının savunucu iddiasıyla denizlerde Osmanlılarla savaşan II. Felipe donanmada mürettebatın “*Hristiyanca*” yaşaması gerektiğini ifade etmekteydi. Bu nedenle hiçbir şekilde kâfirliğe (*blasfemen*) izin verilmeyecek, her gemide günah çıkarmadan sorumlu bir papaz bulunacaktı. Don Juan de Austria’nın yanına da denetim ve diğer ruhani işler için donanmadaki bütün papazlardan sorumlu bir görevli gönderileceği belirtilmekteydi. Eğer donanmada biri sapkınlık (*herejia*) suçunu işlerse derhal engizisyona havale edilmeliydi. II. Felipe mürettebatın dini hayatı kadar disiplinine de önem vermekte, başta kâfirlik ve emre itaatsizlik olmak üzere bütün suçların şiddetli bir şekilde cezalandırılması gerektiğini ifade etmekteydi. Donanmadaki askerlerin karaya çıktıklarında aşırılık yapmamaları emredilmekte, dost topraklarda düzensizlik, yağma, ekinlere zarar verme, ağaç kesme gibi suçların örnek olacak şekilde cezalandırılması istenmekteydi. Yargılama işlerinde her ne kadar donanma komutanı olarak Don Juan de Austria’nın yetkisi olsa da hukuk eğitimi olan, bilgili bir *auditor* (yargıç) kendisine yardımcı olmalıydı. II. Felipe donanmadaki hastalara iyi bakılmasını emretmekte, gerekli istihkak ve

⁹¹ “II. Felipe’nin Don Juan de Austria’ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları”, **CODOIN**, III, s. 320-321.

⁹² “II. Felipe’nin Don Juan de Austria’ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları”, **CODOIN**, III, s. 322-324.

ilaçların verilmesine dikkat edilmesini istemekteydi. Her kadirga filosunda bir doktor (*médico*) olması esas olmakla birlikte, papazlara da hastaların durumunu takip etme görevi verilebilirdi.⁹³

Don Juan de Austria'ya verdiği talimatlarda ganimet konusuna da değinen II. Felipe düşmandan denizde veya karada bir kaleden ele geçirilecek herhangi bir top, silah, mühimmat veya levazımataın kraliyete ait olacağını ifade etmekte ve bunların görevliler tarafından defterlere kaydedilmesini emretmekteydi. Deniz savaşında veya herhangi bir çatışmada kraliyet kanına sahip biri esir alınırsa o kişi de krala ait olmaktadır. Hücumla ele geçirilen bir kaleden ele geçirilenler altı eşit parçaya bölünürdü. Bu altı parçadan ikisi donanma komutanına, ikisi filo komutanlarına ve askerlere, son iki kısım ise karaya çıkarak hücum katılan komutan ve subaylara verilir. Ele geçirilen bütün reisler (*arraeces*) ile kadirga, kalyata ve diğer gemi kaptanlarının tamamı kraliyete ait olurdu.⁹⁴

II. Felipe kraliyet kadirgalarının kendi izni olmadan eyaletlerden hiçbir nakliye görevi almaması gerektiğini ifade ederek, kadirga filosunun esas amacının savaşmak olduğunu ifade etmiş, bu sebeple de gemilerin başka işlerle meşgul olmayıp, her zaman çatışmaya hazır durumda tutulmalarını emretmişti. Kral, donanmadaki kraliyet denetim görevlileri olan *veedor*, *contador* ve *proveedor*'un levazımat, yiyecek ve cephane harcamalarına dikkat ederek, bütün işlemleri defterlerde kayıt altına almaları gerektiğini vurgulamaktaydı. Kadirgaların bakımlarına dikkat edilmeli, gerekli tamiratlar yapılmalı ve yelken, halat ve diğer malzemelerle, silahların muhafaza edilmesine özen gösterilmeliydi. II. Felipe harcamalarda aşırıya kaçılmamasını ve inşa edilen kadirgalarda, "*la galera general*" hariç, abartılı boya ve süslemelerinin kullanılmamasını istemekteydi. Donanmayla

⁹³ "II. Felipe'nin Don Juan de Austria'ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları", **CODOIN**, III, s. 324-327.

⁹⁴ Reis ve kaptan ele geçiren İspanyol komutanlarına 100 duka ödül verilmekteydi. Bununla birlikte ele geçirilen kişilerin gerçekten kadirga reisi olduğuna emin olunması istenmekteydi. Bkz. "II. Felipe'nin Don Juan de Austria'ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları", **CODOIN**, III, s. 327-329.

ilgili bütün harcamalarda gerekli hassasiyetin gösterilerek, hazineyi zarara uğratacak uygulamalardan uzak durulması emredilmekteydi.⁹⁵

Donanmanın ihtiyaçlarının karşılanması ve lojistikle ilgili meselelerde düzenleyici bir konumda bulunan İspanyol donanma komutanının tersaneler, gemi kızakları, top ve barut üretimiyle ilgili yetkileri idarî denetimle sınırlıydı. Filoların ihtiyaçlarını karşılamak temel olarak filo komutanlarının ve kraliyet tedarikçilerinin ortak görevidi. Kadırgaların ihtiyaç duydukları malzemelerin karşılanması çoğu zaman filonun idaresine dair ihaleyi alan özel girişimci ile aynı kişi olan filo komutanının sorumluluğundaydı. Bunlarla imzalanan sözleşmelerin denetimi kraliyet görevlileri tarafından gerçekleştirilmekteydi. Filo komutanlarının yanlarında bulunan *oficial del capitán general* ise bir kraliyet görevlisi olmayıp, devletle yapılan sözleşmelerinin gerektirdiği alımları, harcamaları ve diğer işleri denetimler için kayıt altına almakla yükümlüydü.⁹⁶ Donanma komutanı filo komutanları ve kadırgaların savaşa hazırlık durumları üzerinde bir üst denetim gerçekleştirebilir, kraliyet denetimcileri ile harcama kayıtlarını, mürettebata yapılan ödemeleri ve malzeme alımlarını kontrol ederek kraliyet hazinesinin zarara uğratılmadığından emin olurdu.⁹⁷ Donanma komutanı emri altındaki filo komutanlarının yetersizliklerini tespit ederse, kralın müdahalesi olmadığı takdirde, onları görevden alabilir ve yerlerine başkalarını atayabilirdi.⁹⁸

İspanyol arşiv belgelerinde zaman zaman *Capitán general de la Mar Mediterraneo y Adriático* olarak da tanımlanan donanma komutanının görev sahası kesin bir şekilde Akdeniz ve Adriyatik olarak belirlenmişti. İspanyol donanma teşkilatında ayrı bir sorumluluk sahası olan Atlantik Okyanusu için farklı bir komutanlık kurulmuştu. İspanyol donanma ve filo komutanları emirleri altındaki gemilerde medeni ve ceza davalarında adaleti sağlama yetkisine de sahiptiler. Komutanlar yargı yetkisini sadece denizde değil, komutaları altındaki personelin bulunduğu yere göre karada da kullanabilmekteydiler. Bu yetki komutanların atadığı

⁹⁵ “II. Felipe’nin Don Juan de Austria’ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları”, **CODOIN**, III, s. 329-332.

⁹⁶ Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 616, 627-628.

⁹⁷ “Don Juan de Austria’nın donanma komutanlığına getirilmesine dair”, 15 Ocak 1568, **CODOIN**, III, s. 308.

⁹⁸ Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 545.

bir yargıç olan *auditor* vasıtasıyla kullanılır, bu görevinde kendisine bir kâtip ve komiser de yardım ederdi.⁹⁹ II. Felipe Don Juan de Austria'ya verdiği talimatlarda kral adına yargı yetkisini kullanabileceğini, medeni ve ceza davalarına bakarak karar verebileceğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Felipe bu davaların görülmesinde ve karar verilmesinde hukuka uygunluğa önem vermekte ve Austria'nın yargı yetkisini hukukçulara danışarak kullanmasını istemekteydi.¹⁰⁰

İspanyol donanma komutanı denizlerde İspanya kralını bizzat temsil etmekte ve onun adına emir verebilmekteydi. Bu husus donanma komutanının İspanyol Monarisi'nin farklı bölgelerinden biraraya gelerek oluşan çok uluslu filoda otorite kurmasına yardımcı olmaktaydı. II. Felipe 1564 yılında Don García de Toledo'ya verdiği talimatlarda diğer komutanların kendisinin yazılı ve sözlü emirlerine sanki kral bizzat emrediyormuş gibi itaat edip, saygı duyacaklarını belirtmekteydi.¹⁰¹ II. Felipe 1568 yılında donanma komutanlığına getirdiği üvey kardeşi Don Juan de Austria'nın görevinde kralın kendisini temsil edeceğini (*representando nuestra Persona*) ifade ederek, kadirgaların ihtiyaçlarının tam olarak karşılanabilmesi ve donanmanın en iyi şekilde idare edilebilmesi için kral adına gerekli ve uygun gördüğü her durumda herkese emir verebileceğini belirtmekteydi.¹⁰²

Denizlerde “Kral Vekili” gibi hareket edebilen ve *La Real* isimli komuta gemisine de kraliyet sancağı asan donanma komutanı hiyerarşide İspanyol Monarşisi'ndeki genel valiler ile benzer bir konuma gelmekteydi. Bu durum yetki çatışmalarına neden olmakla birlikte pratikte donanma komutanlığının daha üst bir makam anlaşılmaktadır. II. Felipe Don Juan de Austria'ya verdiği talimatlarda diğer görevlilerin ve komutanların yanı sıra Kastilya, Aragon, Napoli ve Sicilya (*de las Dos Sicilias*) ile Milan'daki genel valilerin (*visoreyes*) de Austria'ya itaat edip, yazılı ve sözlü isteklerini sanki kral bizzat emrediyormuş gibi yerine getireceklerini ifade

⁹⁹ Martínez, *Las Armadas de Felipe II*, s. 153-154 ve Muñido, *La Organización Naval*, I, s. 635-636.

¹⁰⁰ “Don Juan de Austria'nın donanma komutanlığına getirilmesine dair”, 15 Ocak 1568, *CODOIN*, III, s. 306.

¹⁰¹ Muñido, *La Organización Naval*, s. 542-543.

¹⁰² “Don Juan de Austria'nın donanma komutanlığına getirilmesine dair”, 15 Ocak 1568, *CODOIN*, III, s. 304-309.

etmekteydi.¹⁰³ Bu mevkiiye getirilen kişiler de donanma komutanlığının üst bir konum olduğunu gösterir niteliktedir. Don Hugo de Moncada Sicilya, Don García de Toledo ise Katalunya genel valiliğinden terfi ettirilerek donanma komutanlığına getirilmişlerdi. Don Juan de Austria ve Filiberto de Saboya kraliyet ailesinden gelmekteyken, Melfi prensi ve Ceneviz soylusu olan Andrea Doria İmparator V. Carlos'un en güvendiği isimlerden biriydi. Gian Andrea Doria da Melfi prensi Doria'nın vaftiz oğlu ve mirasçısı idi.¹⁰⁴

İspanyol denizcilik teşkilatında donanma komutanının altında *Lugarteniente general de la Mar* denilen donanma komutan vekili yer almaktaydı. 1564 yılında II. Felipe García de Toledo'ya verdiği talimatlarda kendisinin hastalığı veya başka bir sebeple görevde bulunamadığı durumlarda yerine bir vekil bırakması gerektiğini belirtmekteydi. Bu vekilin belirlenmesinde farklı örnekler mevcuttu. Genel uygulama donanma komutanının uygun adaylardan oluşan bir liste hazırlayıp rapor halinde krala sunmasıydı. Kral da bu listeye eklemelerde bulunabilirdi. Bununla birlikte kral isterse donanma komutan vekilini doğrudan da atayabilirdi.¹⁰⁵ Mesela II. Felipe Don Juan de Austria'yı donanma komutanlığına getirirken, Don Luis de Requesens'i de onun vekilliğine atamıştı. Kastilya şövalyesi ve Devlet Konseyi üyesi olan Requesens Roma büyükelçiliği görevinde de bulunmuştu. Felipe Requesens'e verdiği talimatlarda donanma komutanlığı vekilliğinin çok önemli ve önde gelen bir görev olduğunu belirterek, donanmanın idaresinde Austria'dan sonra ikinci kişi olacağını ifade etmekteydi. Requesens'in Don Juan de Austria'nın yanında bulunarak tecrübe ve bilgisiyle kadirgaların idaresine ve iyi yönetimine yardımcı olması emredilmekteydi. Austria'nın yokluğunda Requesens onun adına her türlü emir verme yetkisine sahip olmaktaydı. Normalde donanma komutanının hastalığı durumunda veya yokluğunda (*caso de enfermedad o de ausencia*) yerine vekâlet edilmesi görevi Requesens'in durumunda fiili olarak komutan yardımcılığına dönüşmüştü.¹⁰⁶

¹⁰³ “Don Juan de Austria'nın donanma komutanlığına getirilmesine dair”, 15 Ocak 1568, **CODOIN**, III, s. 307.

¹⁰⁴ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 159 ve Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 543.

¹⁰⁵ Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 551.

¹⁰⁶ Bu uygulamanın II. Felipe'nin Don Juan de Austria'nın yanına deneyimli bir yardımcı vererek onun tecrübe eksikliğinin telafi edilmesi düşüncesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Bkz. “Don Luis

İspanyol denizcilik teşkilâtında donanma komutanı ve komutan vekilinden sonra bölgesel filoların komutanları (*capitán general*) gelmekteydi. İspanya filosu komutanının öncelik sahibi olduğu bu düzende Cenova filosu (veya Doria filosu), Napoli ve Sicilya filoları yer almaktaydı. Bu filoların komutanları doğrudan İspanyol kraliyet idaresi tarafından atanan devlet görevlileri olabilecekleri gibi sözleşme ile kraliyet hizmetine giren özel girişimciler de olababilirlerdi. Sefer zamanı kendi gemilerinin hazırlığından sorumlu olan Akdeniz'deki bölgesel filoların komutanları kendi faaliyet bölgelerinde hareket özgürlüğüne sahiptiler. Napoli ve Sicilya filoları bu krallıkların savunması için öncelikle kendi genel valilerinin talimatlarını takip etmekteydiler. Bununla birlikte bütün filo komutanları *Capitán general de la mar*'ın üst komutası altında yer almaktaydılar ve sefer zamanı biraraya gelerek İspanyol kadirga donanmasını (*La armada de las galeras de España*) oluşturmaktaydılar.¹⁰⁷

İspanyol donanma teşkilâtı içinde Atlantik Okyanusu ve Akdeniz her zaman ayrı tutulmuştu. Akdeniz'deki donanma komutanının sorumluluk ve yetki sahası Cebelitarık'ın ötesine geçmiyordu. Atlantik'te İspanyol donanma örgütlenmesi iki aşamada gerçekleşmişti. XVI. yüzyılın son çeyreğine kadar geçici çözümler uygulanmış ve kalıcı bir teşkilât kurulmamıştı. Ancak XVI. yüzyılın sonunda kalıcı bir Atlantik komutanlığının kurulması gündeme gelebilmişti. Yeni Dünya'dan İber Yarımadası'na değerli maden taşıyan hazine kalyonların güvenliğini sağlamak için alınan önlemler arasında konvoy sistemi uygulamak ve ticaretten elde edilen gelirle finanse edilen bölgesel filoların kurulması yer almaktaydı. Bu filolar çoğunlukla sözleşme yöntemi ile kraliyet hizmetine alınmaktaydı ve süreklilik arz etmiyorlardı. Bununla birlikte Atlantik coğrafyası için savunma çabalarının koordine edilebilmesi amacıyla zaman zaman bir donanma komutanı atandığı da oluyordu. Örneğin Don Álvaro de Bazán el Viejo 1540 yılında bu göreve atanmış, daha sonra Bazán'ın oğulları Diego ve Álvaro komutanlıkta bulunmuşlardı. Bu dönemde Atlantik'te

de Requesens'in donanma komutanlığı vekâleti", 22 Mart 1568, **CODOIN**, III, s. 309-311 ve Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 551.

¹⁰⁷ Esteban Mira Caballos, **Las Armadas Imperiales: La Guerra en el Mar en Tiempos de Carlos V y Felipe II**, Madrid, 2005 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 159.

göreve atanan donanma komutanının öncelikli görevi İspanya'nın batı sahillerinin güvenliğini sağlamak ve Fransız korsanlara karşı önlem almaktı.¹⁰⁸

XVI. yüzyılın sonlarında İspanya'nın Atlantik bölgesindeki stratejik çıkarları Akdeniz bölgesinden ağır bastığı zaman II. Felipe de okyanustaki dağınık ve geçici kuvvetleri yerine daimî bir Atlantik kuvveti ve donanma teşkilâtı kurmaya karar vermişti. İspanya Atlantik'te Akdeniz tecrübesinden faydalanmış ve benzer bir organizasyon kurmuştu. Üst komuta için bir *Capitán general de la Mar Océano*, Okyanus Denizi Komutanı atanmıştı. Onun altında *almirante* (amiral) ve diğer filo komutanları yer almaktaydı.¹⁰⁹ Okyanus denizi komutanlığına 1584 yılında Santa Cruz markisi Don Álvaro de Bazán atanmış, 1588'de Bazán'ın ölümünden sonra yerine Medina Sidonia dükü Alonso Pérez de Guzmán getirilmişti. İspanyol Monarşisi içinde Atlantik ve Akdeniz'de benzer bir teşkilat yapısı olmasına rağmen her iki bölge birbirinden bağımsız olarak idare edilmekteydi.¹¹⁰

Sonuç olarak Osmanlıların ve İspanyolların donanmalarını nasıl yönettikleriyle ilgili bazı tespitlerde bulunmak mümkündür. XVI. yüzyılda İspanyol denizcilik teşkilatında asilzâdelerin gemi kaptanlığından üst komuta kademelerine kadar büyük bir ağırlığı vardı. İspanyollar her ne kadar denizcilikle ilgili teknik bilgi ve tecrübelerle önem verseler de meslekten gelen profesyonel denizciler ancak ikinci ve üçüncü seviye komuta görevlerinde yer alabiliyorlardı. Piyade komutanlarının gemilerde kaptanlığa atanması İspanyol deniz kuvvetlerindeki bir diğer sorundu.¹¹¹ Osmanlı kadırgalarındaki subayların oluşumu Avrupa'dakine benzer bir aristokrasi geleneği olmadığı için farklılık arz etmektedir. Osmanlılar donanmanın üst yönetiminde büyük ölçüde hem karada hem de denizde sultana hizmet eden kapıkulu sınıfından istifade etmişlerdi. Doğumla gelen haklardan ziyade liyakata dayanan Osmanlı sisteminde mütevazı koşullardan gelen denizcilerin donanmada önemli komuta pozisyonlarına geldiği görülmektedir. Osmanlılar kadırğa reislerini ise devlet

¹⁰⁸ Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 591-592.

¹⁰⁹ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 152.

¹¹⁰ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 166.

¹¹¹ Yüksek bir onur ve görev anlayışına sahip bu subayların denizcilikle ilgili meseleleri kısa sürede öğrenebilecekleri ve gerektiğinde gemideki profesyonel denizcilere danışabilecekleri düşünülmekteydi. Bkz. Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 221-223 ve Muñido, **La Organización Naval**, II, s. 674-675.

kadırgalarında yetişmiş profesyonel denizcilerden veya korsanlardan seçmekteydiler.¹¹²

Osmanlı İmparatorluğu'nda donanma komutanlarının denizcilik geçmişi olup olmaması konusu çok tartışılan bir konu olmuş, kapudan paşaların karacılardan seçilmesi denizlerdeki yenilgilerin başlıca sebebi olarak öne sürülmüştür. Mesela Kapudan Müezzinzade Ali Paşa'nın denizci olmaması İnebahtı yenilgisinin temel sebebi olarak kabul edile gelmiştir. Bununla birlikte donanma yönetimi konusunda bir kıyaslama yapmak gerekirse İnebahtı'nın muzaffer komutanı Don Juan de Austria'nın da denizcilik tecrübesi bulunmadığı dikkate alınmalıdır. Hem İspanyol hem de Osmanlı donanma komutanlığında denizcilik geçmişinin dikkate alınmakla birlikte, olmazsa olmaz bir şart olarak görülmediği, giderek daha karmaşık hale gelen donanma örgütlenmesinde idari yeteneklere ve organizasyon becerisine önem verildiği anlaşılmaktadır. İspanyollar *capitán general de la mar*'ın yanında her zaman uzman komutanların ve tecrübeli denizcilerin bulunacağına güvenmekteydiler. Kâtib Çelebi de benzer şekilde kapudan paşa'nın korsanlıktan gelmemesi halinde deniz ve deniz savaşları ile ilgili meselelerde sadece kendi fikrine göre karar vermemesini ve emrindeki korsanlara danışması gerektiğini ifade etmektedir.¹¹³

Hem Osmanlı hem İspanyol devlet teşkilatında donanma komutanlarının idarî hiyerarşi içinde yüksek bir konuma sahip oldukları görülmektedir. Her iki sistemde de bu komutanlar denizlerde kendi hükümdarlarının birer vekili olarak hareket edip, onun adına karar verebilmekteydiler. İspanyol donanmasının komutasına önde gelen soylulardan veya kraliyet ailesinden kişiler getirilmekteyken, Osmanlı kapudanları terfi ettiklerinde vezir ve hatta sadrazam olabilmekteydiler. Donanma komutanları bu ayrıcalıklı görevlerini layıkıyla yerine getirmeleri için maaş olarak büyük meblağlar almaktaydılar. 1564 yılında İspanyol donanma komutanının maaşı 12.000 duka olarak belirlenmiş ve 1620 yılına kadar bu şekilde devam etmişti.¹¹⁴ XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Kapudan Paşa eğer Gelibolu sancakbeyi olarak bu

¹¹² Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 432-433 ve Glete, **Warfare at Sea 1500-1650**, s. 53-54.

¹¹³ Kâtib Çelebi, s. 147.

¹¹⁴ Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 544. Bu rakam 1.250.000 ile 1.500.000 akçe arasında bir meblağa denk gelmekteydi.

göreve atandıysa yıllık has gelirleri 550.000 akçe, beylerbeyi olarak görev yapmakta ise 700.000 akçelik has gelirleri kendisine tahsis edilmekteydi.¹¹⁵

Osmanlı ve İspanyol donanma teşkilatları arasındaki en büyük fark kapudan paşa'nın donanmanın ihtiyaçlarını karşılamakta yardımcı olabilecek bir eyaletin beylerbeyi olmasıydı. Kapudan Paşa Eyaleti olarak da isimlendirilen bu deniz eyaleti sahip olduğu timâr ve zeametlerle Osmanlı kadırgalarının asker ihtiyacının karşılanmasında önemli rol oynamaktaydı. Kâtib Çelebi'nin hesaplarına göre XVII. yüzyılda en azından kâğıt üzerinde 4500 sipahi ve 1893 azeb bulunmaktaydı. Garp ocaklarının katkısı da dikkate alınırsa kapudan paşa'nın emri altında 10.000 kişilik bir donanma askeri rezervine sahip olduğu düşünebilir. Buna karşılık İspanyol donanma teşkilatında *Capitán general de la mar* sadece donanmaya komuta etmekteydi ve buna bağlı bir eyalet yöneticiliği pozisyonu yoktu.¹¹⁶ İspanyol donanma komutanı kadırgalar için ihtiyaç duyduğu takviye askerleri çoğu zaman Napoli ve Sicilya genel valilerinden istemek zorunda kalıyordu. Onun bu isteğinin her zaman aynı şevkle karşılandığını söylemek de güçtü. Her ne kadar İspanyol donanma komutanının emir verme yetkisi bulunsu da genel valiler öncelikle kendi eyaletlerinin güvenliğini göz önünde bulundurarak asker talebini tam ve eksiksiz olarak karşılamaktan imtina ediyorlardı. Asker ve para teminindeki sıkıntılar ancak İspanya Kralı'nın doğrudan müdahalesi ile çözülebilmekteydi.¹¹⁷

2. 2. Donanma Merkezleri

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Akdeniz'de karşı karşıya gelen Osmanlı ve İspanyol denizgüçleri savaş kadırgalarının inşa edilmesi ve donatılması için büyük bir çaba göstermişlerdi. 1560-1574 yılları arası dönemde Akdeniz'de her iki imparatorluk arasında bir silahlanma yarışı yaşanmıştı. İspanya 1560 yılında

¹¹⁵ Bostan, "Kapudan Paşa", s. 355. Venedik elçisi Trevisano'nun 1554 yılındaki raporuna göre Eğriboz, Rodos, İnebahtı ve Preveze'nin dâhil olduğu beş sancağı idare eden Kapudan Sinan Paşa senelik 14.000 dukalık gelire sahipti. Bkz. Eugenio Albèri, **Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato**, seri III: Le Relazioni degli Stati Ottomani, cilt I, Firenze, 1840, s. 136.

¹¹⁶ Don García de Toledo'nun komutanlığını ayrı tutmak gerekir, zira kendisi donanma komutanlığına ek olarak kendi talebi üzerine Sicilya genel valiliğine de getirilmişti. Toledo'nun İspanyol filosunun ihtiyaçlarını daha rahat karşılamak üzere bu talepte bulunduğu anlaşılmaktadır.

¹¹⁷ "II. Felipe'den Napoli genel valisine", 8 Nisan 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 84 ve "II. Felipe'den Don García de Toledo'ya, 8 Nisan 1565", **CODOIN**, XXIX, s. 85.

başlattığı kadirga inşaa programı ile sayısal olarak Osmanlıların sahip olduğu gemi sayısına yetişmeyi planlıyordu. Buna karşılık Osmanlılar da deniz hâkimiyetini kaybetmemek için çabalarını arttırmışlar ve her geçen sene daha büyük filolarla denize açılmaya başlamışlardı. Neticede Osmanlı ve İspanya filoları giderek daha fazla kadirga, daha fazla silah ve askerden oluşmaya başlamıştı. Büyük donanmalar kuşkusuz onları destekleyecek geniş bir denizcilik altyapısı ve gemi inşaa sanayi olmadan faaliyet gösteremezlerdi. XVI. yüzyılda Akdeniz’de sadece Barselona, Venedik ve İstanbul’un büyük bir donanmaya ev sahipliğı yapabilecek koşullara sahip olduğu ifade edilmektedir. Elverişli bir liman, geniş bir hinterland ve ticaret ağına sahip olan bu kentlere hükmeden devletlerin aynı zamanda büyük denizgüçleri olmaları sürpriz değildi.¹¹⁸

2. 2. 1. Osmanlı Donanma Altyapısı ve Tersane-i Âmire

XVI. Yüzyılın ikinci yarısında Akdeniz’deki gemi inşaa faaliyetlerini Barselona, Napoli ve Mesina’da bulunan tezgâhlar olmak üzere farklı tersanelerde gerçekleştiren İspanyol Monarşisi’ne karşılık Osmanlı İmparatorluğu Akdeniz’deki kadirgalarını büyük ölçüde İstanbul’da Tersane-i Âmire’de inşaa etmekte ve donatmaktaydı.¹¹⁹ İstanbul’un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed’in emri ile Tersane-i Âmire’nin temelleri atılmış ve mevcut Gelibolu tersanesi ikinci plana düşmüştü. II. Bayezid döneminde de Osmanlı denizgücünün geliştirilmesi için önemli yatırımlar yapılmış ve tersane genişletilmişti. Bununla birlikte Tersane’de asıl gelişme Yavuz Sultan Selim döneminde gerçekleşmiş ve 1514 yılına gelindiğinde 100 tersane gözünün inşaaatı tamamlanmıştı.¹²⁰ Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki çalışmalarla birlikte Tersane-i Âmire’de 200 kadar göz ve gemilerin

¹¹⁸ Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 116.

¹¹⁹ Gelibolu’da bulunan tersane İstanbul’un fethinden sonra Haliç’e taşınmış ve Tersâne-i Âmire zaman içinde gelişerek büyük donanmaların rahatlıkla inşaa edilebildiğı bir sanayi merkezine dönüşmüştü. Tersâne’deki faaliyetler özellikle Sultan II. Bayezid ve I. Selim zamanlarında dikkat çekici seviyelere ulaşmıştı. Lütfi Paşa Sultan I. Selim’in Kemâl Paşazâde’ye “*Tersâneyi üç yüz aded yapırmak isterüm, tâ Galata Hisarı’ndan Kağıdhâne’ye dek olmak gerek*” dediğini aktarmaktadır. Bkz. Kütükoğlu, **Lütfi Paşa Âsafnamesi**, s. 31.

¹²⁰ İdris Bostan, “İmparatorluk Donanmasına Doğru: Tersâne-i Âmire’nin Kuruluşu ve Denizlerde Açılım”, **Türk Denizcilik Tarihi**, cilt I, ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2009, s. 121-122.

yelken, halat, kürek vs. donanımlarının muhafaza edildiği çok sayıda anbar bulunmaktaydı. Başta kereste olmak üzere gemi inşa faaliyetlerinde ihtiyaç duyulabilecek çok miktarda malzeme yine tersane içindeki büyük anbarlarda tutulmaktaydı.¹²¹

İspanyol Monarşisi hizmetinde İtalyan bir asilzâde olan Don Francisco Huomodei muhtemelen 1550-1570 yılları arasında hazırlayıp II. Felipe'ye sunduğu raporunda Osmanlı donanma altyapısı hakkında bilgi vermektedir. Huomodei Osmanlıların kereste, halat, yelken gibi kadirga inşa etmek ve donatmak için gerekli her şeyi depolarda muhafaza ettiklerini belirtmektedir. Aynı şekilde gemilerin silah ve mühimmatı, kurşun, zift, üstüğü ve diğcr malzemeler de tersanede muhafaza edilmekteydi.¹²² Venedik elçisi Trevisano 1554 yılındaki raporunda önceden kapudan olan Rumeli Beylerbeyi Sokullu Mehmed Paşa'nın tersanedeki her gözün arkasına etrafı duvarlara çevrili ve üstü kiremitle kaplı birer depo inşa ettirdiğini belirterek, donanma İstanbul'a döndüğü zaman her reisin kadirgasının donanımını bu depolarda muhafaza edeceğini söylemektedir. Trevisano bunun tersaneye ve kadirgalara ait malzemelerin çalınmasını önlemek için yapıldığını ifade etmektedir.¹²³ Huomodei de tersanenin her birinde dört kişinin bekçilik ettiğı iki kapısı olduğunu yazmaktadır. Tersanedeki malzemenin güvenliğı için ve sabotaj ihtimaline karşı geceleri bu kapılar kilitlenir ve kapılardaki muhafız sayısı da 30'a yükseltilirdi.¹²⁴

1530 yılında Tersane-i Âmire'de daimî olarak çalışan usta sayısı 89 idi.¹²⁵ Yabancı gözlemcilere göre Osmanlılar ihtiyaç duyulması halinde fazladan gemi ustaları ve marangozlar istihdâm ederek Tersane-i Âmire'nin gemi inşa kapasitesini hızla arttırabilmektedirler. Venedik elçisi Bernardo Navagero 1553 yılındaki raporunda tersanede 300 kadar usta bulunduğunu, kadirgalar donatılacağı zaman

¹²¹ Bostan, "Tersâne-i Âmire'nin Kuruluşu", s. 127 ve İdris Bostan, "Tersâne-i Âmire", **DİA**, cilt 40, 2011, s. 514.

¹²² AMN, **Colección Navarrete**, VIII, fol. 7, dt. 2: "*Descripción de la forma y medios de que el Gran Turco se vale para formar y construir sus escuadras, y modo de aprovisionarlas.*" İtalyanca olan bu raporun Türkçe tercümesi için değerli meslektaşım Volkan Dökmeci'ye teşekkür ederim.

¹²³ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 144.

¹²⁴ AMN, **Colección Navarrete**, VIII, fol. 7, dt. 2: "*Descripción de la forma y medios de que el Gran Turco se vale para formar y construir sus escuadras, y modo de aprovisionarlas.*"

¹²⁵ Bostan, "Tersâne-i Âmire'nin Kuruluşu", s. 128.

Gelibolu, Midilli, Sakız, Rodos ve diğer bölgelere emirler gönderilerek daha çok usta toplandığını belirtmektedir.¹²⁶ Huomodei'ye göre de çoğu Rum olan kürek marangozları ve gemi ustaları ihtiyaç duyulduğunda uzak mesafelerden gelip tersanede çalışmaktaydılar. Ustaların bir kısmı ve sayıları 1200'ü geçen kalafatçılar da İskados, Eğriboz, Köstendil, Midilli, Sakız, Milos başta olmak üzere adalardan gelmekteydiler.¹²⁷ Bir diğer Venedik temsilcisi Trevisano'ya göre Venedik tersanesinin aksine Tersane-i Âmire'de sürekli çalışılmaz, donanma denize açılacağı zaman veya yeni kadirgalar inşa edilmesi gerektiği zaman etrafa emirler yollanarak marangoz ve kalafatçılar toplanırdı. İhtiyacın fazla olduğu dönemlerde ise 7-10 akçe yevmiye ile ada ve kıyılardaki ustalar da tersaneye çağrılırdı.¹²⁸

Venedik baylosu Bernardo Navagero 1553 yılındaki raporunda 113 göz olduğunu belirttiği tersanenin hem kara hem de deniz bakımından ulaşımına çok elverişli olduğunu ifade etmekteydi.¹²⁹ Trevisano'ya göre tersanede kadirgaları karada tutmaya elverişli, hepsi kiremitle kaplı 117 göz vardı. Trevisano tersane gözlerinin kadirga sayısından az olduğunu belirterek daha çok göz inşa edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Reisler ve adamları gece gündüz tersanede kadirgaların başında nöbet tutmaktaydılar.¹³⁰ Venedik elçisi Costantino Garzoni 1573 yılındaki raporunda ise tersanede 133 göz olduğunu belirtmektedir. İstanbul'daki Tersane-i Âmire merkez donanma üssü olmakla birlikte imparatorluğun farklı bölgelerinde daha küçük gemi inşa tezgâhları ve tersaneler de bulunmaktaydı. Bunlar arasında Gelibolu, Sinop, İzmit, Süveyş, Bilecik, Basra, Rusçuk, Samsun ve Kefken'de bulunan tersanelerde gemi inşa faaliyetleri gerçekleşmekteydi. Garzoni'ye göre

¹²⁶ Çoğunluğu Rum olan bu işçiler 8-12 akçe yevmiye almaktaydılar. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 67. 2 Şubat 1560 tarihinde Rodos Beyi'ne gönderilen bir hükümde Birecik'de yapılmakta olan gemiler için Rodos ve İstanköy'den 40-50 kadar gemi ustası, kalafatçı ve elli kantar ziftin Antalya iskelesine gönderilmesi emredilmekteydi. Bkz. BOA, **MD**, 3, h. 751.

¹²⁷ AMN, **Colección Navarrete**, VIII, fol. 7, dt. 2: "*Descripción de la forma y medios de que el Gran Turco se vale para formar y construir sus escuadras, y modo de aprovisionarlas.*"

¹²⁸ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 145. Bir diğer Venedik elçisi Marino Cavalli de 1560 yılındaki raporunda istedikleri zaman adalardan yeni ustalar, marangozlar ve kalafatçılar bulabilmeleri mümkün olan Osmanlıların Venedik'e göre çok daha avantajlı bir konumda olduğunu belirtmekteydi. Yaklaşık 150 kişiden oluşan bu grup onlara ihtiyaç kalmadığı zaman işten çıkarılıp, geri gönderilebilmekteydi. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 291. Garzoni'nin 1573 tarihli raporuna göre de Osmanlılar Venedik tersanesinde olduğu gibi çalışmazlar, sadece donanma sefere çıkmadan birkaç ay önce çalışmalara başlardı. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 423.

¹²⁹ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 66.

¹³⁰ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 144.

Gelibolu’da 20 ve Süveyş tersanesinde 25 göz bulunmaktayken, Basra tersanesi 15 gözden oluşmaktaydı. İstanbul ve Gelibolu tersaneleri ile Rodos, Midilli, Sakız, İnebahtı, Eğriboz ve Preveze sancakları Kapudan Paşa’nın sorumluluğundayken, Süveyş tersanesi Kahire Paşa’sının, Basra tersanesi ise Basra Paşa’sının yetkisinde bulunmaktaydı.¹³¹ XVII. Yüzyıl ortalarında tersanenin yılda 130-140 gemi inşa edebilecek kapasiteye sahip olduğu ifade edilmekteydi.¹³²

Osmanlı İmparatorluğu da İspanya gibi zengin ormanlara sahip olduğu için gemi inşasında kullanılacak kereste bakımından bir sıkıntı çekmemekteydi. Donanma için gerekli kerestenin cinsi ve miktarı belirlendikten sonra bir görevli “Kereste Emni” olarak belirlenip, kesim yapılacak bölgeye gönderilirdi. Bölgedeki kadı ve yeniçeri gibi devlet görevlilerinin yanı sıra halkın da önde gelenlerinin bu görevliye yardımcı olmaları istenmekteydi.¹³³ İspanyolların Barselona tersanelerine yakın ağaç kaynakları aramaları gibi Osmanlı sisteminde de İstanbul’da bulunan Tersane-i Âmire’ye yakın bölgelerden kereste temin edilmesi esastı. Bu bölgelerin başında Kocaeli sancağı gelmekteydi. Bundan başka Bursa sancağı kazalarından Sabanca, Ada, Akyazı, Yörükân-ı Akyazı, Âb-ı Sâfi, Sarıçayır, Geyve, Akhisâr, Yalakâbâd ve İznik’ten de ocaklık olarak kereste temin edilmekteydi.¹³⁴ Osmanlı idaresinde kereste talep edilen bölgenin vakıf olup olmaması veya bölge halkının başka sebeplerle muafiyetleri olup olmamasına bakılmaksızın kereste temini ve taşınmasında görev almaları istenmekteydi.¹³⁵ Venedik temsilcisi Trevisano’ya göre tersanede bodur meşeden kesilmiş çok sayıda kereste bulunmaktaydı. Boğaz kıyılarında, İzmit

¹³¹ İdris Bostan, “İstanbul Dışındaki Osmanlı Tersaneleri ve Gemi İnşa Tezgâhları”, **Türk Denizcilik Tarihi**, cilt I, ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2009, s. 311-321 ve Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 422-423.

¹³² Murat Çizakça, “Ottomans and the Mediterranean: An Analysis of the Ottoman Shipbuilding Industry as Reflected by the Arsenal Registers of Istanbul, 1529-1650”, **La Gente del Mediterraneo**, cilt II, s. 775.

¹³³ Yusuf Alperen Aydın, **Sultanın Kalyonları: Osmanlı Donanmasının Yelkenli Savaş Gemileri, 1701-1770**, İstanbul, Küre Yayınları, 2011, s. 222, 224.

¹³⁴ Kâtib Çelebi, s. 145 ve Aydın, **Sultanın Kalyonları**, s. 232-233. Osmanlı yönetimindeki bölgesel filoların da ihtiyaçları gündeme gelmekteydi. 7 Aralık 1559 tarihinde Rodos Beyi’ne gönderilen bir hükümde Rodos’da kadirga yapımına uygun kereste elde edilebilecek ağaçlar bulunup bulunmadığının araştırılması emredilmekteydi. Bkz. BOA, **MD**, 3, h. 596.

¹³⁵ Aydın, **Sultanın Kalyonları**, s. 226 ve 242.

Körfezi ve Karadeniz’de kürek ve gemi yapmaya uygun ağaçlar bulunan büyük ormanlar bulunuyordu. Bunlar kesilip az bir masrafla İstanbul’a nakledilmekteydi.¹³⁶

Osmanlı denizciliğinin yönetiminde görevli olanlar Donanma Ricali, Tersane Ricali ve Tersane Halkı olmak üzere üç kesimden oluşmaktaydı. Donanma ricali Kapudan Paşa, Tersane Kethüdası, derya beyleri ve diğer yöneticilerden meydana gelmekteydi. Tersane ricali ve tersane halkı ise Tersane-i Âmire’de hizmet eden ve gemi inşa faaliyetlerinden sorumlu kimseleri kapsamaktaydı.¹³⁷ Tersane ricâli arasında Tersane Emîni, Tersane Ağası, din görevlileri ve tersanenin idaresiyle görevli diğer yöneticiler bulunmaktaydı.¹³⁸ İspanyol kadırgalarının ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgilenen *proveedor general*’in aksine Tersane Emîni’nin çok geniş bir sorumluluk sahası vardı. Tersane Emîni tersane ve gemilerin gelir ve giderlerinin denetlemekte, gemilerin inşa ve tamir süreçlerini kontrol etmekteydi. Ayrıca mühimmat ve diğer donatım malzemelerinin satın alınması da Tersane Emîni’nin sorumluluğundaydı. Tersane ve donanma için yapılan harcamalar Tersane Muhasebe Defterlerinde kayıt altına alınmakta ve denetlenmekteydi. Tersane Emîni emri altında çalışan maliye ve evrak dairesi görevlileri kendisine bu görevlerini yerine getirmede yardımcı olmaktaydılar.¹³⁹ Tersane Ağası ise Kapudan Paşa’nın tersanedeki vekili konumunda bulunmaktaydı.¹⁴⁰

Tersane Halkı içinde neccar, kalafatçı, haddad, üstüpücü vs. gibi gemi üretiminde veya tamirinde görevli usta ve işçiler ile tersane ve donanmada görevli harc-ı hassa reisleri (gemi kaptanları), azebler, azeb reisleri ve diğer askeri görevliler yer almaktaydı. Tersane Halkı’na mensup görevlilerin sayısı XVI. yüzyıl ortalarında 2500’ü geçmekteydi.¹⁴¹ Venedik elçisi Bernardo Navagero 1553 yılındaki raporunda

¹³⁶ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 146.

¹³⁷ İdris Bostan, “Osmanlı Bahriyesinin Yönetimi”, **Türk Denizcilik Tarihi**, cilt I, ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2009, s. 297.

¹³⁸ Bostan, “Osmanlı Bahriyesinin Yönetimi”, s. 302.

¹³⁹ Tersane Emîni’ne yardımcı olan görevliler arasında Tersâne kâtibi, günlük gelir ve giderleri kayıt altına alan Tersâne Rûznameçecisi ile Mahzen-i Çüb ve Mahzen-i Sürb emin ve kâtipleri yer almaktaydı. Bunların yanısıra Liman kâtibi, esirlerin kaydını tutan Zindan kâtibi ve Tersâne ocaklığının hesaplarını tutan veznedârlar bulunmaktaydı. Tersâne Emîni’ne yardımcı olan evrak dairesi görevlileri ise tersane ve donanma ile ilgili evrak ve defterleri muhafaza eden Tersâne Reisi, Defter Emîni ve Liman Reisi idi. Bkz. Bostan, “Osmanlı Bahriyesinin Yönetimi”, s. 303-304.

¹⁴⁰ Tersane ağası sefere çıkacak gemilerdeki mühimmatın yüklenmesini kontrol etmekteydi. Bkz. Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 82.

¹⁴¹ Bostan, “Osmanlı Bahriyesinin Yönetimi”, s. 304.

kadırga reislerinin sayısının önceden 300 olduğunu belirterek, ölenlerin yerine yenileri atandığı için bu sayının hiç azalmadığını belirtmekteydi. Bununla birlikte Navagero mevcut durumda sadece 150 kadar reis bulunduğunu ifade ederek, Osmanlı idaresinin masrafları kıstak için yeni reislerin atanmasında gönülsüz olduğu yönündeki fikrini belirtmektedir.¹⁴²

Venedik elçisi Domenico Trevisano 1554 yılında senatoya sunduğu raporunda Osmanlıların gerekli paranın önceden toplanması ve harcamalar için yapılan planlama ve hesaplar sayesinde donanmalarını rahatlıkla altı ay seferde tutabileceklerini ifade etmekteydi. Padişah elindeki kaynaklarla kıyıların muhafazasından sorumlu çok sayıda küçük kadırganın dışında, donanma-yı hümâyunu da her sene sefere gönderebilecek konumdaydı.¹⁴³ Venedik temsilcisi Garzoni'ye göre donanmanın sefere çıkmasına karar verilince, genelde Ocak ayı başlarında eyaletlere kürekçi göndermeleri için emirler yollanırdı. Bu kürekçi katkısı genelde on hane başına bir kişi şeklinde olmaktaydı. İnebahtı Savaşı'ndan sonra olduğu gibi ihtiyacın fazla olduğu dönemlerde beş hane başına bir kürekçi alındığı da olmaktaydı. Bazı vilayetler ise adam yollamak yerine kürekçi başına 1000 akçe ödemekteydiler. Kürekçilerin peksimet ihtiyacını karşılamak da önemli bir mesele oluşturmuyordu.¹⁴⁴ Huomodei de II. Felipe'ye sunduğu raporunda padişahın donanma çıkarmak istediği zaman Anadolu ve Rumeli'ye çavuşlarla emirler göndererek kürekçi topladığını belirtir. Bazen de halktan kürekçi yerine para toplanır ve bu parayla İstanbul'dan kürek çekmede çok daha mahir olan ücretli kürekçiler tutulurdu.¹⁴⁵ Venedik elçisi Marcantonio Tiepolo'nun 1576 tarihli raporuna göre Padişahın 300'den fazla kadırgası ve 20 adet mavnası vardı. Bütün Osmanlı ülkesinin gemi inşa faaliyetleri için seferber olduğu ifade eden Tiepolo Eflak'tan demir, İskenderiye'den de kenevir gönderildiğini belirtmektedir. Ayrıca Marsilya'dan da yelken bezi alınmıştı. Venedikli gözlemcilere göre padişah para

¹⁴² Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 68.

¹⁴³ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 141-142.

¹⁴⁴ Bunun için her kürekçiye 150 akçe (3 duka) ödenmektedir. Müslüman kürekçilere 4, Hristiyan kürekçilere 3 akçe yevmiye ile 2 libre peksimetten başka bir şey verilmezdi. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 424.

¹⁴⁵ AMN, **Colección Navarrete**, VIII, fol. 7, dt. 2: "*Descripción de la forma y medios de que el Gran Turco se vale para formar y construir sus escuadras, y modo de aprovisionarlas.*"

sıkıntısı çekmediğinden gemi inşası için ihtiyacı olan her şeyi kolaylıkla temin edebilmektedir.¹⁴⁶

Akdeniz'deki Osmanlı donanma hazırlıklarını en yakından takip edenler kuşkusuz İstanbul'daki Venedik temsilcileriydi. İspanyol Monarşisi ya Venedik üzerinden ya da casusları vasıtasıyla İstanbul'daki gelişmeleri takip etmekteydi.¹⁴⁷ Venedik temsilcisi Trevisano'ya göre padişah donanmayı denizlere yollayarak düşmanlarının korku içinde olmasını ve sürekli harcama yapmasına neden olmaktaydı.¹⁴⁸ II. Felipe'ye sunduğu raporunda Osmanlı donanmasının nasıl sefere çıktığını ayrıntılı bir şekilde anlatan Don Francisco Huomodei, İstanbul'dan çıkan donanmanın önce Beşiktaş'ta Barbaros Hayreddin Paşa'nın türbesini top atışıyla selamladığını ifade etmekteydi. Daha sonra Gelibolu'ya ulaşan donanma buradan itibaren sipahileri ve gerekli erzağı gemilere almaya başladılar. Sakız'a gelen kapudan paşa Eğriboz tarafına 20 kadirga göndererek oradaki sipahi ve erzağı da donanmaya aldırırdı. Kapudan Paşa donanma denize açıldıktan sonra padişahın verdiği emri okur ve sefer hakkında reislerle bilgi verirdi.¹⁴⁹ Huomodei Osmanlıların maddi güçlerine karşılık padişahın donanmada yaşayabileceği insan gücü kayıplarını kolayca telafi edemeyeceğini ifade etmekteydi. Huomodei'ye göre ihtiyaç duyulan tecrübeli denizcilerin bulunması kolay değildi, zira Türklerin hiçbirisi denizciliğe hevesli olmadığı için kadirgalardaki reislerin ve mürettebatın çoğu mühtedilerden oluşmaktaydı.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt II, s. 145.

¹⁴⁷ Emrah Safa Gürkan, "Espionage in the 16th Century Mediterranean: Secret Diplomacy, Mediterranean Go-Betweens and the Ottoman Habsburg Rivalry", **Georgetown University**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012.

¹⁴⁸ Trevisano'ya göre Osmanlı donanması sefere çıktığı zaman İtalya kıyılarında birçok yeri yağmalayıp, esir de topluyordu. Bütün bunlara ek olarak Osmanlı denizcileri de bu sularda pratik yapmış oluyorlardı. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 143.

¹⁴⁹ AMN, **Colección Navarrete**, VIII, fol. 7, dt. 2: "*Descripción de la forma y medios de que el Gran Turco se vale para formar y construir sus escuadras, y modo de aprovisionarlas.*" Venedik temsilcisi Garzoni'ye göre de Kapudan Paşa sefere çıkılacağı zaman padişahın emirlerini içeren kapalı bir zarf alır ve bunu Çanakkale Boğazı'nı geçene kadar açmazdı. Seferin hedefinin gizli tutulması için böyle bir önlem alınmaktaydı. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 425.

¹⁵⁰ AMN, **Colección Navarrete**, VIII, fol. 7, dt. 2: "*Descripción de la forma y medios de que el Gran Turco se vale para formar y construir sus escuadras, y modo de aprovisionarlas.*"

2. 2. 2. Akdeniz'deki İspanyol Tersaneleri

II. Felipe'nin hükümdarlığının ilk yıllarında, Cerbe yenilgisinin de etkisiyle, Akdeniz'de Osmanlı denizgücü ile baş edebilmek için denizlerde varlık gösterilmesinin şart olduğu anlaşılmış ve bu amaçla kadirga donanmasının önemli ölçüde genişletilmesine karar verilmişti. II. Felipe Osmanlılarla mücadele için 150 kadirgadan oluşan bir donanma oluşturmayı planlıyordu.¹⁵¹ Peki, İspanya Akdeniz'de 150 kadirgalık bir donanma inşa edecek ve bu büyük filoyu destekleyebilecek bir denizgücü altyapısına sahip miydi? XVI. yüzyılın ikinci yarısında İspanyol İmparatorluğunun kadirga inşa edebileceği üç önemli kraliyet tersanesi bulunmaktaydı. Bunlar İber Yarımadası'ndaki Barselona tersanesi, İtalya'da Napoli tersanesi ve Sicilya'da Mesina tersanesi idi.

İspanyolca tersane anlamına gelen *la atarazana*, Arapça dârü's-sinâa kelimesinden gelmekte ve İspanyol denizciliğinde Müslüman geçmişine işaret etmektedir.¹⁵² Endülüs döneminde İspanya'da Almería, Alcacer do Sal, Santa María del Algarbe, Algeciras, Denia, Tortosa ve Ibiza'da önemli tersaneler bulunmaktaydı. *Reconquista* döneminde ise Aragon Krallığı'na bağlı Barselona, Valencia ve Tortosa ile Kastilya'ya bağlı Sevilla önemli donanma merkezleri olarak öne çıkmaktaydı. Bunların yanı sıra Cartagena, Alicante, Tarragona, San Feliu de Guíxols ve Mayorka zikredilmesi gereken diğer önemli üslerdi. Málaga önemli bir liman ve top döküm merkezi olmasına rağmen gemi inşası gerekli kerestelerin temin edilebileceği ormanlardan uzakta kaldığı için bir kadirga üretim merkezi olamamıştı. Bununla birlikte top dökümhanesi, atölyeleri ve depoları ile İspanya'nın sahip olduğu en büyük askerî-sanayi komplekslerden biri olan Málaga bir lojistik merkez olarak önemini korumaktaydı. XVI. yüzyıla gelindiğinde Barselona kraliyet tersaneleri (*Reales Atarazanas*) Habsburg İspanya'sının sahip olduğu en önemli donanma merkezi konumundaydı.¹⁵³

¹⁵¹ "Paulo Tiepolo'dan Senato'ya ve Doç'a", 21 Temmuz 1561, Madrid, **C.S.P. Venice**, VII, no. 267.

¹⁵² Nebi Bozkurt, "Tersane", **DİA**, cilt 40, 2011, s. 511-513 ve Muñido, **La Organización Naval**, II, s. 894.

¹⁵³ Muñido, **La Organización Naval**, II, s. 894-895. 1550'lerde Barselona tersanelerinde yılda 20-30 kadirga yapılabilmekteydi. Bkz. Thompson, "Las Galeras en la Política Militar", s. 105.

II. Felipe İspanya'nın önemli bir denizgücü haline gelmesi için kadirga inşa seferberliğı ilan ettiğinde ilk olarak kereste stokları azalan ve üretim kapasitesi yetersiz kalan Barselona kraliyet tersanelerine çekti düzen vermesi gerektiğini fark etmişti. Felipe'nin bu yöndeki ilk emirleri tersanede azalan kereste stoğunu arttırmak için kereste ihracının yasaklanması, ormanların korunması ve ağaç dikilmesi yönünde teşviklerde bulunmak yönünde oldu. 1561 yılında 50 kadirganın inşa edilmesi emredilmiş, daha sonra bu sayıya 30 kadirga daha ilave edilmesi kararlaştırılmıştı. Planlanan sayıda kadirganın inşa edilebilmesi için tersanelerde yeterli kereste stoğunun yanı sıra kalifiye gemi ustalarının, kalafatçıların, marangozların ve işçilerin bulunması önem arz etmekteydi. Katalunya genel valisi Hurtado de Mendoza kraliyetin taleplerini karşılayabilmek için 1566 yılında eyaletteki bütün kalafatçıların ve gemi ustalarının (*mestres d'aixa*) Barselona'da toplanmalarını emrederek, onları kadirgaların inşasında çalışmaya zorlamıştı.¹⁵⁴ Biskay bölgesinden gelen 300 usta da Barselona tersanelerinde çalışan Katalan ustalara yardımcı olacaktı.¹⁵⁵ İspanyol Monarşisi kalifiye iş gücü açığını kapatabilmek için İspanya dışından da gemi ustaları çağırırmaktaydı. Mesela Biskay'dan gelen ustalara ek olarak Cenova'dan gemi inşa uzmanları ve marangozlar istenmişti.¹⁵⁶

İspanyol idari sistemi içinde tersanelerin yönetimi ne kadar gemi inşa edileceğine karar veren Savaş Konseyi'ne bağılıydı. Katalunya, Napoli ve Sicilya genel valileri de kendi bölgelerinde bulunan tersanelerdeki üretimi kontrol edip, gerekli malzemelerin temin edilmesine yardımcı olmaktaydılar. Bununla birlikte tersanelerin denetimi donanma komutanının göreviydi. *Capitán General de la Mar* tersanelerde üretimin düzenli bir şekilde yapıldığından, kadirgaların uygun şekilde inşa edildiklerinden emin olmalı ve gemilerin donatımı için gerekli olan silah ve

¹⁵⁴ Muñido, **La Organizacion Naval**, II, s. 897.

¹⁵⁵ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 102. İber Yarımadası'nın kuzeyinde önemli bir denizcilik bölgesi olan Biskay'dan gelen ustalar daha önce de kadirga üretimine yardımcı olmuşlardı. V. Carlos döneminde kadirga inşası için Valencia şehriden ve Biskay bölgesinden kalafatçı, marangoz ve kürek ustalarının Barselona'ya gönderilmeleri emredilmişti. Bkz. "Apendice V: De los Armamentos, y Expediciones Maritimas del Imperador Carlos Quinto a Italia y Tunez en 1529, y 1535", **Ordenanzas de Las Armadas Navales de la Corona de Aragon**, Madrid, Imprenta Real, 1787, s. 35.

¹⁵⁶ Barselona tersanelerinde dar ve karanlık tersane gözlerinde çalışma koşulları da oldukça ağırdı. Kışın soğuk hava ve yağışlar sebebiyle, yazın da aşırı sıcaklardan dolayı açık havada çalışılması oldukça zordu. Bkz. Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 113 ve Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 179-180.

cephaneyi de kontrol etmeliydi.¹⁵⁷ II. Felipe Don Juan de Austria'nın donanma komutanı olarak zaman zaman Napoli, Sicilya ve Barselona'daki tersaneleri teftiş ederek, burada inşa edilen kadirgaları ve diğer gemileri gözden geçirmesi gerektiğini ifade etmekteydi. Austria ayrıca her zaman yeterli sayıda kadirga gövdesinin muhafaza edildiğinden emin olmalıydı. Tersanelerin yanı sıra kadirgaların donatım ve silahlanmasında önemli bir yere sahip olan top, cephane ve diğer silah ve malzemelerin üretildiği yerler de ziyaret edilerek denetlenmeliydi. II. Felipe Don Juan de Austria'nın donanmada ve tersanelerde tespit ettiği eksiklerin giderilebilmesi için raporlar hazırlayabileceğini ifade etmekteydi.¹⁵⁸

1564-1568 yılları arasında İspanyol donanma komutanı olan Don García de Toledo'nun Barselona'da üretilen kadirgalardan memnun olmadığı görülmektedir. Toledo 1565 Ocak ayının sonunda Katalunya genel valisi Francavila Dükü'ne gönderdiği mektupta daha önce II. Felipe'nin emrettiği üzere Barselona'da 6 kadirga yapılması için Cenova'dan en iyi gemi ustalarını gönderdiğini belirtiyordu. Cenovalı ustalar Toledo'nun istediği tarz ve şekilde kadirgalar inşa edeceklerdi. Bununla birlikte Toledo kendisine ulaşan haberlere göre Cenovalı ustalara sadece bir kadirga inşa etme izni verildiğini, diğer beş kadirganın yine Katalan ustalar tarafından yapılmakta olduğunu ifade etmişti. Don García de Toledo Kralın emirlerini hatırlatarak bu durumun düzeltilmesini istemişti.¹⁵⁹ II. Felipe Toledo'ya Cenovalı ustaların Barselona'da yapacakları altı kadirga için 10.000 duka sağlandığını belirterek, bunlara ek olarak iki kadirga daha yapılmasını istediğini ifade etmekteydi.¹⁶⁰ Toledo'nun Barselona'daki kadirgalarla ilgili sorunlarının devam ettiği anlaşılmaktadır. Toledo 25 Mart 1565'te II. Felipe'ye gönderdiği mektupta temel sorunun Katalan ustaların yaptıkları kadirgaların çok ağır ve hantal olması olarak belirtmişti. Toledo İspanyol kadirgalarının korsan kadirgalarını

¹⁵⁷ Muñido, **La Organización Naval**, II, s. 899-900.

¹⁵⁸ "II. Felipe'nin Don Juan de Austria'ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları", **CODOIN**, III, s. 336-337.

¹⁵⁹ "Don García de Toledo'dan Katalunya genel valisi Francavila Dükü'ne", 31 Ocak 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 35-36.

¹⁶⁰ "II. Felipe'den Don García de Toledo'ya", 5 Şubat 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 41-42.

kovalayabilecek ve Osmanlı kadirgalarını alt edebilecek şekilde hızlı ve çevik yapılmasını arzu ediyordu.¹⁶¹

İspanya’da kadirga inşa etmek ve donatmak monarşinin diğer bölgelerine göre daha pahalıya mal olmaktaydı. Zira Yeni Dünya’dan İspanya’ya akan değerli madenler diğer sektörlerde olduğu gibi denizcilik sektöründe de maliyetlerin önemli ölçüde artmasına sebep oluyordu. Gemi inşa malzemelerinin fiyatlarının yanı sıra zanaatkarların ve işçilerin maaşları da diğer her yerden daha hızlı bir şekilde artmaktaydı.¹⁶² Bu sebeple İspanyol yönetimi kadirga filosunun önemli bir kısmını daha ucuza inşa edilip, donatılabilecekleri İtalya’daki tersanelerde üretmeyi tercih etmekteydi.¹⁶³ II. Felipe donanma inşa programının bir parçası olarak Napoli ve Sicilya’da kadirgalar inşa edilmesini emretmiş, buradaki faaliyetlere yardımcı olmak için Cenova ve Provence’dan ustalar getirtmişti.¹⁶⁴ 1560-1565 yılları arasında yaklaşık 600-700 kişinin çalıştığı Barselona tersanelerindeki kadirga inşa faaliyetleri için İspanyol Monarşisi 500,000 duka ödemiş, aynı dönemde Napoli ve Sicilya tersanelerinde 400,000 duka harcanmıştı.¹⁶⁵

Osmanlı İmparatorluğu ile denizlerde mücadelenin hız kaybetmesinden sonra Barselona tersanelerindeki üretim faaliyetleri de eski yoğunluğunu yitirmişti. 1609 yılında Katalunya genel valisi Barselona tersanesinde her birinde yılda bir kadirga inşa edilebilecek 8 göz olduğunu ifade etmekteydi. Bununla birlikte bu dönemde yıllık üretim işgücündeki sıkıntılardan dolayı 6 kadirgayı geçemiyordu.¹⁶⁶ 1640 yılında patlak veren Katalan isyanı sebebiyle Barselona tersanesinde üretim tamamen durmuştu. Bir süre için Cartegena’nın kadirga üretim merkezi olabileceği düşünülmüş, ancak burası kereste kaynaklarına uzaklığından dolayı tercih

¹⁶¹ “*Las galeras que en Cataluña se han hecho por mano de maestros catalanes son pesadísimas.*” Bkz. “Don García de Toledo’dan II. Felipe’ye”, 25 Mart 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 334.

¹⁶² Devlet idaresi altında çalışmak ustalar ve işçiler için cazip bir durum sayılmazdı, zira devlet hem piyasadaki maaşların altında ödeme yapıyor hem de ödemeleri zamanında yapmıyordu. Buna karşılık kraliyet idaresi de gönülsüz usta ve işçilere karşı gerekli önlemleri almıştı. Özellikle Barselona tersanesinde çalışan kalafatçı ve marangozların bir listesini tutarak, görevine gelmeyenlere ceza kesmekteydi. Bkz. Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 129-130.

¹⁶³ Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 124.

¹⁶⁴ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1010.

¹⁶⁵ Thompson, “Las Galeras en la Política Militar Española”, s. 121.

¹⁶⁶ Barselona tersanesinde 1587 Nisan ayı ve 1588 Aralık ayı arasında sadece 14 kadirga inşa edilebilmişti. Bunun temel sebebi yetersiz kaynak ve işgücü idi. Bkz. Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 132.

edilmemişti. Daha sonra Cadiz körfezi ve Santa María limanı gündeme gelmiş, bu sefer de bölgedeki maaşların yüksekliği sebebiyle kadirga inşa maliyetlerinin aşırı yükseleceği tahmin edilmişti. Yapılan değerlendirmelere göre bu bölgede bir kadirga inşa masrafı ile Cenova’da altı kadirganın satın alınması mümkündü. Barcelona kraliyet tersaneleri ancak 1665 yılında, Katalan isyanının sona ermesinden sonra kadirga üretimine devam edebilmişti.¹⁶⁷

XVI. yüzyıl ortalarında gemi yapımına elverişli ağaç türlerinden elde edilen kereste yüzyıllardır olduğu gibi Akdeniz’de savaş kadirgaların en önemli yapı malzemesi olmaya devam etmekteydi. Sedir, köknar ve çam antikçağ Akdeniz’inde donanmaların inşasında tercih edilen ağaç türleriydi.¹⁶⁸ Erken modern dönemde de gemi inşası için hayati öneme sahip kerestenin yeterli miktarda temin edilmesi ve tersanelere nakli büyük güçlerin üzerinde durdukları bir meseleydi. Barcelona tersanesinde inşa edilecek her kadirga için 200-300 çam ağacının kesilmesi gerekmektedir, 560 tonluk bir kalyon yapılması için ise 900 meşe ağacına ihtiyaç duyulmaktaydı. Kalyon inşası için çam ve karaağaç da kullanılabilirken meşe dayanıklılığı ile en çok tercih edilen ağaç türüydü. İspanyol Monarşisi donanma inşası için gerekli diğer malzemelerin temininde sıkıntı çekse de kereste bakımından İber Yarımadası oldukça zengin sayılırdı.¹⁶⁹ Özellikle okyanus donanması için gemilerin yapıldığı kuzey sahillerinde Cuatro Villas bölgesi zengin ormanlara sahipti. XVI. yüzyıl sonlarında Savaş Konseyi’ne sunulan bir raporda bu bölgede 6000’den fazla gemi yapılmasına yetecek kadar kaliteli kereste olduğu ifade edilerek, bu miktarın İspanyol Monarşisi’nin ihtiyacını yüz yıldan fazla karşılamaya yeterli olacağı tespiti yapılmaktaydı.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 133-134.

¹⁶⁸ J. R. McNeill, “Woods and Warfare in World History”, **Environmental History**, 9 (Temmuz, 2004), s. 395-396.

¹⁶⁹ İspanya demir ve kereste dışında kadirgaların inşasında ve donatımında gerekli bütün malzemeyi ithal etmek zorundaydı. Gemi inşaatçıları Marsilya, Venedik, Cenova ve Biskay’dan, yelkenler, kürekler ve levazımat Napoli ve Milan’dan, gemi direkleri, halatlar, katran ve zift Hollanda üzerinden Baltık’tan gelmekteydi. Kurşun ve kalay İngiltere’den, yelkenler için gerekli olan yelken bezi ve pamuk Fransa’nın Brittany bölgesinden temin edilmekteydi. Böylece İspanya bir kadirganın inşa parasının %90’ını ve bu kadirganın bakımı için gerekli olan paranın da %30’unu İtalya, Alçak Ülkeler ve Fransa’da harcamaktaydı. Bkz. Thompson, “Las Galeras en la Política Militar Española”, s. 106, Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 138-139 ve Aydın, **Sultanın Kalyonları**, s. 244.

¹⁷⁰ Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 69 ve John T. Wing, “Keeping Spain Afloat: State Forestry and Imperial Defense in the Sixteenth Century”, **Environmental History**, 17 (Ocak 2012), s. 120.

Akdeniz kıyılarında ise kadirga yapımı için ihtiyaç duyulan kereste Katalunya'nın Tortosa bölgesinden temin edilmekte ve deniz yoluyla Barselona'ya gönderilmektedir. Tortosa ormanlarında gemi inşa faaliyetleri için özellikle uygun olan büyük am ağaçları bulunmaktaydı. Kadirgaların inşasında en büyük problem daha zor bulunan kıvrımlı parçaların temin edilmesi idi.¹⁷¹ Barselona tersaneleri için gereken kerestenin bir kısmı da Selvanera'da, Pirene ormanlarından karşılanmaktaydı. Bunlara ek olarak Montseny bölgesinden aa satın alınmakta ve orman bulunan diğerk yerlerden de kereste temin edilmektedir.¹⁷² II. Felipe'nin 1560'larda başlattığı donanma inşa programı kapsamında Barselona'da inşa edilecek kadirgaların direkleri için Flandra'dan büyük ağaçlar getirilmesi istenmişti.¹⁷³

İspanya her ne kadar zengin ormanlara sahip olsa da bu kaynakların sonsuz olmadığı ve tersanelere yakın ormanlarda gemi yapımı için uygun ağaçların azalmakta olduğu yöneticilerin dikkatini çekmişti. V. Carlos 1547 yılında Valladolid'de yayınladığı bir emirde ilk defa Guipúzcoa ve Biskay bölgesindeki ormanların gemi inşası için önemini vurgulamış ve bu doğal kaynakların korunması için çeşitli önlemler alınmasını emretmişti.¹⁷⁴ II. Felipe de İspanya ormanlarının gemi yapımı için önemine vurgu yaparak bu değerli kaynakların korunması için *conservador* (koruyucu) denilen görevliler atamıştı. Bu görevliler Katalunya bölgesinde sadece ormanlara nezaret ederken, ülkenin kuzey kıyılarında gemi yapımını denetlemekten denizci toplamaya kadar çeşitli görevleri yerine getirmektedirler. Felipe 1563 yılında ormanların korunması için daha önce verilen

¹⁷¹ Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 78-79 ve 100-102. V. Carlos 1528 yılında Barselona tersanelerinde inşa edilmesi planlanan 37 kadirga için Tortosa'da ve doğu kıyılarında çeşitli trlerde aaların kesilmesini emretmişti. Bunlar arasında her trden 10.791 am aacı (*pino*), 357 pırnal meşesi (*encina*), 146 karaaa (*olmo*), 42 dişbudak aacı (*fresno*) ve 64 meşe aacı (*roble*) bulunmaktaydı. Bkz. "*Expediciones Maritimas del Imperador Carlos*", s. 34.

¹⁷² AMN, **Colección Navarrete**, XII, fol. 265, dt. 56: "*Memoria de Juan (Jayme) Fanegas al Gobernador de Zaragoza sobre la madera que puede sacarse de los montes Pirineos del reino de Aragón para fabricacion de galeras*" ve Muńido, **La Organización Naval**, II, s. 895-896.

¹⁷³ Jaime Salvá, **La Orden de Malta y las Acciones Navales Españoles contra Turcos y Berberiscos en los siglos XVI y XVII**, Madrid, 1944, s. 189.

¹⁷⁴ Yayınlanan emre göre bir kimsenin ancak iki aa diktikten sonra bir aa kesmesine izin verilecekti. Ayrıca on yıllık veya daha yaşlı ağaçları kesenlerin daha çok aa dikmeleri gerekmektedir. Bu düzenlemenin temel amacı Bask tersanelerinin ihtiyaç duyduğu kereste rezervini garantiye almak. Bkz. Wing, "Keeping Spain Afloat", s. 126. İspanya'nın yanı sıra diğerk Avrupa devletleri de benzer önlemlere başvurmaktaydı. İngiltere'de 1541 yılında VIII. Henry bir kraliyet emri yayınlarak donanmanın ihtiyaç duyduğu kaynakları korumak için her türlü keresteyi stratejik hammadde ilan ederek ihracını yasaklamıştı. Bkz. Ronald L. Pollitt, "Wooden Walls: English Seapower and the World's Forests", **Forest History**, cilt 15, no. 1 (Nisan, 1971), s. 10.

ağaç kesim izinlerini iptal ederek, özel şahısların bu bölgede kesim yapmasını yasaklamıştı. Ormanların muhafazası için yerel idarecilerin de dikkatli olması istenmekteydi.¹⁷⁵ İspanya’da kraliyet idaresi kereste ihtiyacını karşılayabilmek için özel mülkiyet olan ormanlardan da ağaç satın almaktaydı. Bununla birlikte köylüler için kraliyete ağaç satmak kârlı bir iş sayılmazdı, zira serbest piyasada 30-40 real’e kadar alıcı bulabilen bir ağaca devlet ancak 2,5 real ödemekteydi. Devlet kadirgaların toplam maliyetini olağanüstü arttıracak gerekçesiyle köylülere piyasa fiyatını ödemiyor, köylüler de bu sebeple ağaçlarını devlete satmak istemiyorlardı.¹⁷⁶

Kereste temini meselesinde İspanyol Monarşisi’nin otoritesine en çok Katalunya bölgesinde meydan okunmakta ve kraliyet görevlilerine çeşitli engeller çıkarılmaktaydı. Aragon Krallığı’nın tarihsel özerkliğinin yanı sıra Kilise ve soylulara ait ormanlara müdahale edilememesi konuyla ilgili önemli sorunlardı.¹⁷⁷ Bununla birlikte Barselona tersanelerinde kadirga üretimi için kerestenin mümkün olduğunca yerel olarak temin edilmesi masrafların kısılması için gerekli görülmekteydi. Bu probleme getirilen çözüm önerisi ise bölgedeki ormanların satın alınarak kraliyet mülkiyeti haline getirilmesiydi, böylece itirazlar kendiliğinden ortadan kalkmış olacaktı. 1620’lerde tersane müfettişlerinden Bernardino de Marimón eğer kraliyet özel çam ormanlarını satın alıp yeni kereste kaynakları bulmazsa Barselona’da kadirga yapmanın bir geleceği olmadığını bildirmekteydi.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Muñido, **La Organización Naval**, II, s. 895 ve Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 70-74. Orman kaynakları sadece kereste olarak gemilerin inşasında kullanılmamaktaydı. Bu kaynaklar aynı zamanda erken modern toplumlarda evlerin inşa ve tamir edilmelerinde ve kışın yakacak olarak kullanılmaktaydı. Dolayısıyla kraliyet idaresi bu kaynakları mümkün olduğunda mevcut sosyal düzeni bozmadan ve halkı zor durumda bırakmadan kullanmak zorundaydı. Bkz. Wing, “Keeping Spain Afloat”, s. 117-118.

¹⁷⁶ Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 98-100. Devlete ağaç satmak ancak maaşlı bir kamu görevi gibi sadece kraliyetin sağlayabileceği çeşitli imtiyazlar söz konusu olduğunda cazip hale gelebilmekteydi. Bkz. Wing, “Keeping Spain Afloat”, s. 123. Osmanlı İmparatorluğu’nda da benzer bir uygulama söz konusuydu. XVII. Yüzyılda kalyon inşası için Tersâne’ye ocaklık olarak tahsis edilen yerlerde kereste için ödenen fiyat piyasa fiyatının beşte biri kadardı. Bkz. Aydın, **Sultanın Kalyonları**, s. 232.

¹⁷⁷ İspanya’da kasabaların etrafındaki ormanların mülkiyeti meselesi çeşitlilik göstermekteydi. Bununla birlikte kraliyet idaresi her ne kadar kasabaların ormanların kullanımında özerklikleri olsa da yerel ormanların özünde kraliyet mülkiyeti olduğunu ve dolayısıyla kralın ağaç kesme hakkına sahip olduğunu savunmaktaydı. Bkz. Wing, “Keeping Spain Afloat”, s. 122.

¹⁷⁸ Katalunya bölgesinde kereste ihtiyacını karşılamak için yeni kaynaklar da aranmaktaydı. 1590’larda Rosselló’da uygun bir orman keşfedilmişti. Her ne kadar bu orman Barselona’ya çok yakın sayılmasa da kadirga yapımında kullanılan çok sayıda çam ve meşe ağacını barındırmaktaydı. Burada aynı zamanda kürekler için gerekli olan kayın ağaçları da bulunmaktaydı. Bölgeye gönderilen Kraliyet

Kereste olarak gemi yapımında kullanılacak ağaçların özellikleri kadar ne zaman ve nasıl kesilecekleri de onların kalitesini etkilemekteydi. İspanyol idaresi ağaçların Kasım, Aralık ve Ocak aylarının küçülen ay dönemleri için kullanılan bir ifade olan *menquantes* zamanında kesilmesine özen göstermekteydi. Ağaçlar mümkünse ayın daha iyi gözlenebildiği gece yarısı kesilmeliydi. Bütün İspanyol gemi inşa süreci bu takvime bağlı olarak ağaçların kesilmesine ve kerestelerin hazırlanmasına bağlıydı. Tecrübi bilgi de benzer şekilde ağaç kesme takvimine bağlılığı arttırmaktaydı, zira büyüyen ay döneminde kesilen ağaçlardan elde edilen kerestelerin daha çabuk bozuldukları tespit edilmişti. Yaygın inanışa göre soğuk ve nemli olarak addedilen ay bütün bitkilerin büyümesini etkilemekteydi. Ağaçların tohumları büyüyen ay döneminde ekilmeliyken, kerestenin daha dayanıklı olması için ağaç kesimi tam tersi dönemde gerçekleştirilmeliydi. Sadece İspanya değil, diğer Avrupa ülkeleri de bu ağaç kesme takvimine büyük ölçüde uymaktaydı.¹⁷⁹ Ağaç kesmek için kışı beklemenin başka sebepleri de vardı. Öncelikle ağaçların yaprakları döküldüğü için onların gemi inşasına uygunluğunu incelemek daha kolay olmaktaydı. Buna ek olarak bu dönemde hasat mevsimi sona erdiği için ağaç kesiminde çalışacak işçi bulmak da daha rahat olmaktaydı. Buna karşılık kış mevsiminde çalışmanın zorlukları da yok değildi. Katalunya'nın dağlık arazisi, tipiler ve çamurlu yollar kütüklerin tersaneye naklini zorlaştırmaktaydı.¹⁸⁰

Ağaç kesiminden sonra elde edilen kerestenin gemi inşasında kullanılmadan önce belirli bir işlemde geçmesi ve beklemesi gerekiyordu. Yeni kesilen ve beklememiş kereste böceklerin saldırısı ile çok daha çabuk çürümekteydi. Bunu engellemek için kullanılacak kereste önce bir süre suda bekletiliyor, daha sonra kurumaya bırakılıyordu. Meşe kerestesinin bu işlemde geçip kullanıma hazır hale gelebilmesi iki yılı bulabildiği için bu oldukça yavaş bir süreçti. Kadırga üretimi ile ilgili II. Felipe'ye sunulan bir raporda bazı kadırgalarda çürüme tespit edildiği

görevlileri ağaçlardan çeşitli örnekler almışlar ve bunları inceleme için Barselona'ya göndermişlerdi. Uzmanların bu örnekleri inceleme yöntemlerinden biri kerestenin tadına bakmaktı, zira ağacın acılığının mükemmelliğini gösterdiği düşünülmekteydi. Bkz. Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 97-98.

¹⁷⁹ Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 109-111. Benzer şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nda da gemi inşasında kullanılacak ağaçların kış aylarında kesilmesine dikkat edilmekteydi. Kış mevsiminde hem ağaçların suyu çekildiğinden elde edilen keresteler daha dayanıklı olacaktı. Bkz. Aydın, **Sultanın Kalyonları**, s. 226 ve 239.

¹⁸⁰ Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 111-112.

belirtilerek, en az bir yıl beklemiş kereste kullanılması tavsiye edilmekteydi. Venedik kadirgalarının 30 yıl kadar dayanabildiği ifade edilen raporda bunun sebebinin kerestenin kullanılmadan önce Venedik tersanesinde 4-5 yıl kadar bekletilmesi olduğu söylenmekteydi. Buna karşılık işleminden geçmemiş kerestenin de kendine göre avantajları vardı. Öncelikle bu tür taze kereste daha yumuşak olduğu için üzerinde çalışması daha kolaydı ve geminin iyi havalandan bir yerinde kullanılırsa çürüme ihtimali de düşüktü. Ancak bu tür keresteler güverteler arasında veya su kesiminin altında kullanılırsa durum felaket olurdu.¹⁸¹

İspanyol kadirga ve kalyonlarının inşa edilmesinden sonra karşılaşılan en önemli mesele bu gemilerin uygun şekilde silahlandırılmasıydı. Erken modern dönemde giderek artan bir şekilde ateşli silahlarla donatılan kadirga filoları çeşitli boyutlarda toplara, tüfeklere ve çok miktarda baruta ihtiyaç duymaktaydı.¹⁸² XVI. Yüzyılda İspanya’da sanayi altyapısı ordunun ve donanmanın ihtiyaçlarını karşılayabilecek büyük çapta top üretimine imkân vermemekteydi. İspanya filolarının ihtiyaç duyduğu levazımatı ve mürettebatın giyeceklerini kraliyet görevlileri eliyle piyasadan satın almaktayken, silah ve cephane üretimine doğrudan dâhil olarak bu stratejik sanayiye düzenlemekteydi.¹⁸³ Mesela İspanya’da kraliyet tekelinde bulunan barut üretimi devlete ait işletmelerde gerçekleştirilmekteydi. Barut içi gerekli olan güherçile Granada, Murcia ve La Mancha bölgelerinde toplanıp kraliyete ait işletmelere satılmaktaydı. İber Yarımadası içinde Málaga, Cartagena ve Burgos önemli barut üretim merkezleri olarak öne çıkmaktaydı.¹⁸⁴

¹⁸¹ Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 112.

¹⁸² 1577 yılında İspanya yıllık 2000 quintal baruta ihtiyaç duymaktaydı, 1589 yılına gelindiğinde ise bu rakamın iki katı gerekmekteydi. Bkz. Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 150.

¹⁸³ İspanya’daki bütün top ve cephane üretimi ile bunların üretimde gerekli olabilecek stratejik malzemelerin temini *Capitán General de Artillería*’nın görevi idi. Bu komutan İspanya’daki topçulukla ilgili bütün alt görevlileri atama yetkisine sahipti. Ayrıca topçuların, top dökümcülerinin ve demircilerin sayılarını düzenleyip, gerekli gördüğünde kereste, demir ve diğer malzemelerin alımını emredebilirdi. Top dökümlerinde hazır bulunarak üretilen topların ve diğer silahların standartlara uygun olup olmadığını denetleme görevi de bu komutana aitti. Burgos, Pamplona, Málaga ve Barselona’da bulunan yardımcılar bölgelerindeki topçu personelinin ve cephaneliklerin düzeninden sorumluydular. İspanyol askeri teşkilatı içinde ayrı bir kol olarak yer alan topçu sınıfı ve topçu komutanı idari olarak doğrudan Savaş Konseyi’ne bağlıydı. Bkz. Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 235-236 ve Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 145.

¹⁸⁴ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 234-235. İspanya her ne kadar top ve barut üretiminde önemli hammadde kaynaklarına sahip olsa da mevcut iç üretim ihtiyaçlara cevap vermekte yetersiz kalmaktaydı. 1572 yılından önce yılda 100 quintal’dan fazla barut üretilmediği iddia edilmekte idi. Bu sebeple kraliyet idaresi Macaristan’dan bakır, İngiltere’den kurşun ve kalay ile

1560 yılında İspanya'daki en önemli top dökümhanesi Málaga'da bulunmaktaydı. 1556 ve 1557 yılları arasında Málaga'da 300 parça top üretilmişti. Málaga'dan başka Barselona, La Coruña ve Sevilla tersanelerinde de top dökülmesine rağmen top dökümünde uzman usta ve işçi bulunamaması İspanya'daki üretimin önündeki en önemli engeldi. V. Carlos bu sorunu aşmak için Flandra, İtalya ve Almanya'daki dökümhanelere büyük top siparişleri vermiş, İspanya'daki üretimi arttırmak için de Alman ve Felemenk uzmanları ülkeye davet etmişti.¹⁸⁵ Top gülleleri temel olarak Biskay bölgesinde üretilmekteyken, ihtiyaca göre Milan ve Alçak Ülkeler'den de satın alınabilmekteydi. Küçük ateşli silahlar ve zırhlar içinde benzer bir durum söz konusu idi. İç üretimin yeterli olmadığı zamanlarda dış kaynaklara başvurulmaktaydı. 1570 yılında Alçak Ülkeler'den 6000 miğfer ve 6000 arkebüz, İtalya'dan 3000 göğüs zırhı ve 20.000 arkebüz ithal edilmişti.¹⁸⁶

Sonuç olarak Osmanlılarla mücadelenin yoğunlaştığı 1565 yılı için tersanelerdeki üretim rakamlarına bakarsak İspanyol Monarşisi'nin kadirga inşa kapasitesi hakkında bir fikir sahibi olmamız mümkündür. 1565 yılında İspanya Barselona kraliyet tersanelerinde 40, Mesina kentinde bulunan Sicilya tersanelerinde 15 ve Napoli'de 20 olmak üzere 75 kadirga inşa ettirmektedir.¹⁸⁷ Bu rakamlara göre XVI. yüzyılın ikinci yarısında İspanya'nın Akdeniz bölgesindeki tersanelerinde yılda 70-75 kadirga inşa edebilecek tersane altyapısına sahip olduğu görülmektedir. Buna ek olarak Portekiz, Cenova (Doria filosundan bağımsız olarak), Floransa, Malta ve kendi hesabına kadirga inşa edip İspanya hizmetine giren girişimcileri de hesaba katarsak İspanya'nın kendi üretimi dışında yaklaşık 30 kadirgalık bir reserve sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.¹⁸⁸ XVI. yüzyılın ikinci yarısında İspanyol Monarşisi'nin Akdeniz'deki çıkarlarını savunmak için müttefikleriyle beraber yaklaşık 100 kadirgayı seferber edebilecek bir donanma kapasitesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu kadirgaların silahlandırılmasında ise İber Yarımadası'nın kaynakları yetersiz

İtalya'dan sülfür ithal etmek zorundaydı. İspanya sadece hammadde olarak değil, hazır barut ihtiyacını da karşılamakta dış kaynakları kullanmaktaydı. 1570 yılında Flandra, Napoli ve Milan'dan 3000 quintal barut ithal edilmişti. Bkz. Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 236-237.

¹⁸⁵ Carlo M. Cipolla, **Yelken ve Top**, çev. Aslı Kayabal, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003, s. 17.

¹⁸⁶ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 235-237 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 120.

¹⁸⁷ Muñido, **La Organización Naval**, II, s. 895-896.

¹⁸⁸ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1011-1012.

kalmakta ve İspanyol Monarşisi gerekli silah ve cephaneyi büyük ölçüde Almanya, İtalya ve Alçak Ülkeler'den tedarik etmekteydi. Neticede İspanya hem filoların inşasını hem de kadirgaların donatımını Osmanlı ve Venedik örneklerinde olduğu gibi merkezi bir tersanede değil, İspanyol hâkimiyeti altındaki farklı bölgelerde, dağınık bir şekilde gerçekleştirmektedir.

2. 2. 1. Tersane ve Donanma Görevlileri

İspanyol Monarşisi'nde filoların inşa edilmesi ve lojistik ihtiyaçlarının karşılanması doğrudan kraliyet idaresi adına çalışan görevliler eliyle veya özel girişimcilerle yapılan sözleşmelerle gerçekleşmekteydi. İspanyol Monarşisi'nin farklı bölgelerinde her bir filo için ayrı bir idareci kadrosu bulunmaktaydı. Barselona tersanelerinde donanma malzemelerinin, levazımının, cephanenin, esirlerin ve forsaların denetiminden, kadirgaların inşa ve silahlandırılmalarından sorumlu bir nevi tersane emini diyebileceğimiz *mayordomo* bulunmaktaydı. İdarî işlerde, kadirgalarla ilgili kayıtların ve hesapların tutulmasında bir kâtip (*escribano*) bu görevliye yardımcı olmaktadır.¹⁸⁹ *Tenedor de bastimientos y pertrechos* denilen ambarcılar ise kadirgalar için gerekli malzemelerin muhafazasından sorumluydular.¹⁹⁰

İspanyol donanma teşkilatında tersane görevlilerinin yanı sıra kraliyet görevlileri (*oficiales reales*) denilen *veedor*, *contador*, *proveedor* ve *pagador* önem arz etmekteydi. Bunların her biri ayrı idari birimlerin başları olarak görev yapmaktaydılar ve maaşlarını kendilerinin karşıladıkları vekilleri ve yardımcılarını bulunmaktaydı.¹⁹¹ İspanyol hizmetindeki bütün filolarında bir nevi müfettiş olarak

¹⁸⁹ Muñido, *La Organización Naval*, II, s. 898.

¹⁹⁰ AMN, 0051/Ms. 0053, *Colección Vargas Ponce*, doc. 3: “Copia del titulo de tenedor de bastimientos y municiones que se dio a Diego de Lopez. 5 Enero 1583”, AMN, 0050/Ms. 0052, *Colección Vargas Ponce*, doc. 15: “Titulo de tenedor de bastimientos dado por su Magestad a favor de D. Diego de Zárate. 18 Junio 1605” ve Goodman, *Spanish Naval Power*, s. 162.

¹⁹¹ Martínez, *Las Armadas de Felipe II*, s. 152 ve Goodman, *Spanish Naval Power*, s. 163. 10 Ağustos 1590 tarihli bir emirde İspanya filosunda görev yapacak kraliyet görevlilerinin güvenilir kimseler arasından seçilmesi, şüpheli ve hakkında dedikodu bulunan kişilerin kesinlikle bu görevlere getirilmemesi gerektiği vurgulanmaktaydı. Bkz. AMN, 0049/Ms. 0051, *Colección Vargas Ponce*, doc. 38: “Copia de orden para que en los oficios de la veedor que el proveedor, contador, pagador y tenedor de bastimientos de las galeras de España no se admitan personas, sospechosas y que hayan sido remeros de ellas. 10 Augusto 1598.”

bulunan *veedor*, donanmada insan gücünün ve maddi kaynakların doğru kullanılıp kullanılmadığını kraliyet adına denetlerdi. İspanyolca “görmek-bakmak” anlamına gelen “*ver*” kelimesinden türeyen *veedor* isimli görevlilerden “*kralın gözleri*” olarak bahsedilmekteydi.¹⁹² XVI. yüzyılda *veedor*’un yetkileri kraliyet adına insan gücünün, finansal ve maddi kaynakların denetimi ve idari kontrolü gibi hazineyi ilgilendiren her konuyu kapsamaktaydı. *Veedor*, özellikle sözleşme ile kraliyet hizmetine giren kadirga ve filoların sözleşme şartlarına uygun miktar ve kalitede malzeme ve levazımat ile donanmada hizmete hazır olmalarına dikkat ederdi.¹⁹³

Veedor, İspanyol donanma kuvvetlerinin sözleşmecilerin suistimallerinden zarar görmesini engellemeye çalışırdı. Sözleşmeciler mürettebata vermekle yükümlü oldukları peksimeti eksik verebilirler, gemilerin ihtiyaç duyduğu savaş malzemelerini düşük kalitede ve yüksek bedelle satın alıp devleti zarara uğratabilirlerdi. Bunlara ek olarak kaptanların kraliyet idaresi ile yaptıkları sözleşmede belirtilenden daha az mürettebat alıp, daha çok mürettebat için maaş alarak devleti zarara uğratmalarının da önüne geçilmeye çalışılırdı. *Veedor* ayrıca, gemilere verilen peksimet ve diğer levazımatın, barut ve güllerin, yelken, halat ve diğer malzemelerin defterini tutar, filo komutanı ile birlikte her ay kadirga mürettebatını denetler, kadirgalarda kürek çeken devlete ait forsa ve esirlerin giyimlerini ve sağlık durumlarını kontrol ederdi.¹⁹⁴ Bölgesel filoların *veedor*’ları yanında İspanya ve İtalya’daki filoların genel

¹⁹² Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 161.

¹⁹³ Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 615-616. 1590 yılında Don Alonso Bazán’ın filosuna *veedor* olarak tayin edilen Antonio Trabien’e görevinden dolayı yıllık 400 duka ödenmekteydi. Bkz. AMN, 0049/Ms. 0051, **Colección Vargas Ponce**, doc. 27: “*Copia de Real cedula por la cual se mandaba que del dinero procedente de la venta de unas Urcas se pagase a Antonio Trabien/Tzabien razon de 400 ducados al año por la ocupación que tuvo de veedor de las galeras del cargo de Don Alonso Bazán. 18 Febrero 1590.*”

¹⁹⁴ Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 618-620. 26 Şubat 1568 tarihinde II. Felipe Andrés de Alba’yı İspanya filosu *veedor*’u olarak atamış ve kendisine 36 maddelik ayrıntılı bir talimat listesi verilmişti. Bu talimatlarda Alba’nın kadirgaların gerektiği gibi donatılmasına dikkat etmesi ve gemilerde yeterli sayıda kürekçi, denizci ve savaşçının bulunup bulunmadığını denetlemesi istenmekteydi. Andrés de Alba ayrıca kadirgalar için yapılan harcamaların hesaplarını denetlemeli ve gemilerdeki top, barut, cephan ve diğer malzemelerin kayıtlarını tutmalıydı. Alba’nın kraliyet müfettişi olarak görevini yerine getirirken hem İspanya filosu komutanı Marqués de Leyva ile hem de donanma komutanı Juan de Austria ile birlikte çalışması gerektiği de belirtilmişti. Bkz. AMN. 0005/Ms. 0005/001, **Colección Zalvide**: “*Felipe II nombra a Andrés de Alba veedor de las galeras de España del cargo del Marqués de Leyva y le da instrucciones para su desempeño, 1568 Febrero 29, Madrid.*”

olarak savaşa hazırlık durumlarını denetleyen bir üst görevli olarak *veedor general* de atanmaktaydı.¹⁹⁵

Veedor'un yanında görev yapan *contador*, bir muhasebeci olarak harcamaların defterini tutmakla yükümlüydü. Her filoda bulunması gereken *contador*, sözleşme ile İspanya hizmetinde bulunan kaptanların sözleşmelerini kayıt altına alır ve bunların vermek zorunda oldukları muhasebe defterlerini incelerdi.¹⁹⁶ *Contador* kendisine görevinde yardımcı olarak görevliler de tutabilirdi.¹⁹⁷ *Contador* sefer esnasında filoda ikamet etmek, kışın ise filo komutanının yanında bulunmak zorundaydı. Eğer filoda birden fazla *contador* varsa, bunlardan biri filonun ihtiyaçlarının karşılanması için *proveedor*'un yanında karada kalabilirdi. *Contador* ve *veedor* donanmanın ihtiyaçlarının eksiksiz olarak giderilmesi ve aynı zamanda kraliyetin ekonomik çıkarlarını gözetmek konusunda ortaklaşa hareket ederlerdi.¹⁹⁸ 1564 yılında Don García de Toledo'ya donanma komutanlığı tebliğ edilirken *veedor* ve *contador*'dan bağımsız görevliler olarak bahsedilmekteydi. 1568 yılında İspanya filosu *contador*'una verilen talimatlarda *veedor* ve *contador*'un Hazine adına denetim görevini yerine getirecekleri ve kadirgaların idaresinde donanma komutanı ve *proveedor* ile birlikte çalışacakları bildirilmekteydi.¹⁹⁹ Portekiz Krallığı'nın 1580 yılında İspanya tarafından ilhakından sonra Portekiz kadirga filosunun da hızlı bir şekilde İspanya donanma teşkilatına entegre olduğu ve Portekiz filosunda merkeze bağlı birer *veedor* ve *contador*'un görev yaptığı görülmektedir.²⁰⁰

¹⁹⁵ AMN, 0051/Ms. 0054, Colección Vargas Ponce, doc. 2: "Instrucción que el Rey mando dar a D. Jorque Manrique para el cargo de veedor general de las galeras de Italia y España. 21 Mayo 1584" ve AMN, 0050/Ms. 0052, Colección Vargas Ponce, doc. 16: "Nombramiento de veedor general interino a favor de D. Martin de Durango. 20 Marzo 1602."

¹⁹⁶ Martínez, *Las Armadas de Felipe II*, s. 153 ve Muñido, *La Organización Naval*, I, s. 616.

¹⁹⁷ 1568 yılında İspanya filosu muhasebecisi olarak atanan Franco de Arriola 100 dukası yanında çalışanlara verilmek üzere yıllık 600 duka maaş almaktaydı. Bkz. AMN, 0049/Ms. 0051, Colección Vargas Ponce, doc. 3: "S. M. Dió a Franco de Arriola para servir el oficio de contador de las galeras de españa con 600 ducados de salario en cada año, los 500 para su persona y los 100 para oficiales."

¹⁹⁸ AMN, 0049/Ms. 0051, Colección Vargas Ponce, doc. 5: "Para que los veedor y contador de paradero a las dependencias de sus oficios juntos y no separados, 26 Mayo 1579" ve Muñido, *La Organización Naval*, I, s. 625-627. 1605 yılında *contador* Diego de Herrera hazırlanan belgelerde *veedor general*'in üstüne imza atınca büyük bir kriz patlak vermişti, zira bir alt görevli olarak onun iki parmak altına imza atması gerekmekteydi. Bkz. Goodman, *Spanish Naval Power*, s. 162.

¹⁹⁹ AMN, 0049/Ms. 0051, Colección Vargas Ponce, doc. 2: "Instruccion del oficio de contador de las galeras de España. 29 Febrero 1568" ve Muñido, *La Organización Naval*, I, s. 617.

²⁰⁰ AMN, 0049/Ms. 0051, Colección Vargas Ponce, doc. 25: "Pliego de los contadores mayores al veedor y contador de las galeras de Portugal. 26 Octubre 1589."

İspanyol donanma teşkilatındaki bir diğer kraliyet görevlisi donanma tedarikçisi olan *proveedor* idi. *Proveedor* olarak seçilecek görevlinin zeki ve donanma konularında tecrübeli biri olmasına dikkat edilmekteydi. Zira kadırgalar için gerekli kaynakları temin edip dağıtacağından, onun zaafiyeti hazineye büyük zarar verebilir ve donanma hazırlıklarını önemli ölçüde yavaşlatabilirdi.²⁰¹ V. Carlos döneminde İspanyol kadırgalarının ve Kuzey Afrika'daki kalelerin iaşelerinin çoğunu büyük ölçekli sözleşmeler ile özel girişimcilere bırakmaktaydı. II. Felipe tahta çıktığı zaman donanma işlerinin devlet eline alınması ve doğrudan idare edilmesi prensibi ile hareket etmiş, genel olarak daha küçük ölçekli ve yerel alımlar yapan *proveedorlar* önem kazanmıştı.²⁰² *Proveedor*'un temel görevi kraliyet adına donanma için gerçekleştirilen satın almaların yönetimi idi. Özel girişimcilerin sözleşme ile devlet hizmetine sunduğu kadırgaların silahlandırılması ve peksimet temini de *proveedor* aracılığı ile gerçekleşmekteydi.²⁰³

Önemli limanlarda ve lojistik merkezlerde yerel *proveedor*'lar görev yapmaktaydılar. 1558 yılında hazırlanan bir raporda II. Felipe'ye sadece Málaga'da değil, aynı zamanda Cartagena, Rosas, Sicilya, Mayorka, Mahón ve Napoli'de *proveedor*'lar bulunması gerektiğini ifade edilmişti. İspanya filosunun en önemli lojistik merkezleri Málaga, Cartagena ve Santa María limanlarıydı. İspanyol askeri teşkilatında hem donanmanın hem de kara ordusunun ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli rol oynayan *proveedor*'lar en üst görevli olarak *Proveedor General*'e bağlıydılar. Donanma için temin edilen levazımatın gemilere dağıtılması, stokların kayıt altında tutulması ve Málaga ve Cartagena'da bulunan levazımat depolarının korunması *proveedor general*'in sorumluluğundaydı.²⁰⁴

²⁰¹ Goodman, *Spanish Naval Power*, s. 161.

²⁰² Thompson, *War and Government in Habsburg Spain*, s. 222.

²⁰³ Muñido, *La Organización Naval*, I, s. 628-629. Donanma ile ilgili ihtiyaçlar sözleşme yoluyla değil de, doğrudan devlet eliyle karşılandığı durumlarda *proveedor* alıcılar (*comprador*) aracılığı ile satın almaları ve harcamaları gerçekleştirirdi. Ödemelerde kullanılacak paranın korunması ve idaresi bir nevi haznedar olan *pagador*'un işi idi. Normal zamanlarda filolar için ihtiyaç duyulan malzemeler toprak sahipleri ile çiftçilerle, yerli ve yabancı tüccarlarla ve üreticilerle serbest piyasa koşullarında yapılan anlaşmalarla temin edilmekteydi. Yapılan alımlar ihtiyaçları karşılamaya yetmezse kraliyet mal ve hayvanlara el koyabilir ve adil günlük çalışma ücretini ödemek kaydıyla zorunlu hizmet yükümlülükleri getirebilirdi. Bkz. Martínez, *Las Armadas de Felipe II*, s. 153 ve Thompson, *War and Government in Habsburg Spain*, s. 207.

²⁰⁴ Muñido, *La Organización Naval*, I, s. 630-631.

1567 yılında *Provedor General* makamında aynı zamanda Savaş Konseyi üyesi olan Francisco de Ibarra bulunmaktaydı. Ibarra ve yardımcıları garnizonlara ve birliklere gönderilen levazımat ve cephane ile ihtiyaç duyulabilecek malzemelerin pazar fiyatlarını da kayıt altında tutarak gerek duyulduğunda krala veya Savaş Konseyi'ne bu bilgileri sunabilmekteydiler.²⁰⁵ 1570'lere kadar İspanyol kadirgalarının ve Kuzey Afrika'daki kalelerin ihtiyaçlarının karşılanması Málaga ve Cartagena'da bulunan *proveedor*'ların görevi idi. Devlet kadirgalarının ihtiyaçlarını karşılayan *proveedor*'lar genel olarak kraliyet tarafından belirlenmekle birlikte, donanma komutanları tarafından da belirlendikleri olmaktaydı. Sözleşme ile İspanyol hizmetine giren kadirgalarda ise özel girişimciler kendi *proveedor*'larını belirleyebilmekteydiler.²⁰⁶

2. 2. 2. II. Felipe'nin Kadirga İnşa Programı

Venedik elçisi Federico Badoero'nun 1557 yılında Senato'ya sunduğu rapora göre İspanyol Monarşisi 64 kadirgaya sahipti. Bunların yaklaşık yarısı kraliyete aitken, diğerleri sözleşme ile İspanya hizmetine giren gemilerdi. II. Felipe'nin donanmayı 100 kadirgaya çıkarmayı planladığını ifade eden Badoero bu gemilerin masraflarının karşılanması için ise Napoli, Sicilya ve Afrika'daki süvari ve piyadelerin sayısının azaltılmasının düşünüldüğünü belirtmekteydi.²⁰⁷ İnşa edilecek bu donanma caydırıcı bir güç olarak hem Osmanlıların İspanyol çıkarlarına zarar vermek umuduyla her yıl yeni bir filo göndermekten vaz geçmelerini sağlayacak hem de Fransız gemilerinin Provence'dan ileri gitmesine engel olacaktı.²⁰⁸

1560 yılındaki Cerbe Savaşı'nda İspanyol Monarşisi'nin Napoli ve Sicilya filolarına bağlı 30 civarında kadirga ile çok sayıda tecrübeli asker ve denizciyi

²⁰⁵ 1580 yılında Ibarra hastalığı dolayısıyla görevini bırakmak zorunda kaldığı zaman Hazine Konseyi üyesi Auñón Markisi bu makama getirilmişti. Daha sonra ise bu üst görev bir süre boş kalmış ve askeri birliklerin ve filoların ihtiyaçlarını bölgesel *proveedor*'lar karşılamıştı. Bkz. Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 208.

²⁰⁶ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 208 ve Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 632.

²⁰⁷ İspanyol Monarşisinin çıkarlarının savunmasının tahkimatlar ve daimî garnizonlar ile sağlanabileceğini düşünen bir kesime karşılık düşmana karşı en önemli savunma hattının deniz olduğunu savunan devlet adamları yönetimde ağırlıktaydı. Bkz. Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 16.

²⁰⁸ Albèri, **Relazioni**, seri I, cilt III, s. 285-287.

kaybetmesi üzerine II. Felipe'nin gündeminde Akdeniz cephesi ön plana çıkmıştı. Osmanlılarla mücadelenin başarıya ulaşması için denizgücüne ağırlık vermeyi düşünen Felipe bu amaçla doğrudan kraliyet idaresi altında ve her zaman harekete hazır güçlü bir kadırga donanması oluşturulması için çalışmalara başladı. İspanya Kralı 150 kadırgadan oluşan büyük bir donanma oluşturma düşüncesini 1561 yılında Vatikan elçisi Terracina piskoposu ile paylaşmıştı. Buna göre Papalık gelirlerinden *subsidio* ile inşa edilecek 60 kadırgaya ilaveten, kral da kendi payına 40 kadırga inşa edecekti. II. Felipe bunların ödemesini de yine Papalık vergilerinden *cruzada* ile yapmayı planlıyordu. Bu kadırgalara ek olarak Sicilya 16, Napoli 17 ve İspanya kralına bağlı üç şövalye tarikatı 6 kadırga silahlandırarak, geri kalan kadırgalar ise Aragon Krallığı tarafından donatılacaktı. Bu plana göre ilk yıl 100 kadırgadan fazlası yapılamazdı ama projenin ikinci yılında İspanya 130 kadırgaya sahip olabilir ve nihayetinde de planlanan sayıya ulaşılabilirdi.²⁰⁹

Fernand Braudel bu dikkat çekici donanma inşa faaliyetinin bilinçli ve sürekli bir politikanın sonucu olup olmadığını sorgulamaktadır. II. Felipe Akdeniz'deki sorumluluklarının farkında mıydı? Braudel'e göre Cerbe felaketi Felipe'yi kadırga filosu konusunda önlemler almaya itmişti ama Kral büyük maliyetli, cesur girişimlere taraftar değildi.²¹⁰ Buna karşılık II. Felipe'nin yeni denizgücü stratejisinin işaretleri 1563 yılında Madrid'de kraliyetin talep ettiği olağanüstü vergileri görüşmek için toplanan Kastilya Meclisi oturumlarında da görülmektedir. Felipe meclisteki bildirisinde Cerbe yenilgisi ile çok sayıda kadırganın kaybedilmesi sonucu İspanyol donanmasının mevcut haliyle denizlerde Türklere karşı koymasının ve direnmesinin mümkün olmadığını belirtmişti. İspanya'nın kayıpları sadece Cerbe'de yaşananlarla sınırlı kalmamıştı. Turgut Reis'in ele geçirdiği kadırgalar, Sicilya'da kaybedilenler ve La Herradura'daki fırtınada kaybedilenler de hesaba katıldığında Akdeniz'deki İspanyol kuvvetleri büyük bir zafiyet içine düşmüştü.²¹¹

II. Felipe kaybedilenlerin yerine birçok yeni kadırganın inşa edilip, silahlandırılması gerektiğini ifade etmekteydi. Donanmanın neredeyse baştan inşa

²⁰⁹ “Paulo Tiepolo'dan Senato'ya ve Doç'a”, 21 Temmuz 1561, Madrid, **C.S.P. Venice**, VII, no. 267 ve Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 56.

²¹⁰ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1012.

²¹¹ **Actas de las Cortes de Castilla**, I, s. 22-24.

edilmesi ve donatılması muazzam harcamalara sebep olmakta ve hazineyi zorlamaktaydı. Felipe bu çalışmaların aciliyetini vurgulamak için alınan haberlere göre “*Hristiyanlığın düşmanı*” Türk’ün sadece denizde zarar vermek için değil, aynı zamanda İspanyol Monarşisi’nin limanlarına ve kıyılarına da saldırma amacıyla büyük bir donanma hazırlığı içinde olduğunu söylemişti. İspanya kralı ayrıca İstanbul, Cezayir ve Peñón de Vélez’deki donanmaların birleşip İspanyol çıkarlarını tehdit edebileceklerini, bu yüzden sınırların, kalelerin ve kıyı bölgelerinin güçlendirilmesi gerektiğini de eklemişti. II. Felipe Fransız ve diğer milletlerden korsanların da denizleri ve limanları istila ederek İspanyollar için tehdit oluşturduğunu belirtmişti. Kral sadece denizlerin ve kıyıların güvenliğini sağlamak için değil aynı zamanda düşmanları kendi topraklarında vurabilmek için Papalık gelirlerinin yardımıyla çok büyük ve güçlü bir kadirga donanmasının (*muy gruesa y poderosa armada de galeras*) inşa edilmesini emretmişti. İspanyol Monarşisi’nin düzenli gelirlerinin yetersiz kaldığı bu çaba için sadece İspanya’nın değil, bütün Hristiyan dünyasının ortak menfaatleri için Kastilya Meclisi’nin kraliyetin talep ettiği olağanüstü vergileri onaylaması istenmekteydi.²¹²

II. Felipe 1560’da Cerbe Deniz Savaşı’ndaki yenilgiden sonra Cerbe kalesinde kuşatılan askerlere yardım göndermek için donanma kuvvetlerini gözden geçirmiş ve İspanyol Monarşisi’nin 64 kadirga seferber edebileceğini hesaplamıştı. Bununla birlikte bu sayı içinde sadece İspanyol kadirgaları değil, aynı zamanda Portekiz²¹³, Malta, Floransa ve Savoy gibi müttefiklerin de kuvvetleri bulunmaktaydı. Cerbe kalesine yardım gönderme düşüncesi bu kadirgaların da riske atılmaması düşüncesiyle terk edilmişti. Cerbe’den sonra Akdeniz’de Osmanlı denizgücünün karşısında bir güç boşluğu oluşmaması için Fransız kadirgalarının bile istenmesi gündeme gelmiş, ancak II. Felipe henüz önceki yıl barış imzaladığı eski düşmanından böyle bir istekte bulunmayı tercih etmemişti. Fransızlar ise ancak Cerbe’de kuşatılan kaleye yardım düşüncesi tamamen terk edildikten sonra

²¹² **Actas de las Cortes de Castilla**, I, s. 24-28 ve Duro, **Armada Española**, II, s. 49.

²¹³ Cerbe’de donanmasının önemli bir kısmını kaybeden II. Felipe İspanya kıyılarının korunması için Portekiz’den de yardım istemiş, bunun üzerine Portekiz kadirga filosunun asker ve cephane ile birlikte Cebelitarık’a gönderilmesine karar verilmişti. Bkz. “Paulo Tiepolo’dan Senato’ya ve Doç’a”, 18 Haziran 1561, Madrid, **C.S.P. Venice**, VII, no. 264.

göstermelik bir yardım teklifi ile gelmişlerdi.²¹⁴ Cerbe'den sonra II. Felipe kadirga kayıplarının telafi edilmesi için hızla çalışmalara başlanmasını emretmiş ve İspanyol Monarşisi'nin Akdeniz'deki tersanelerinde hummalı bir çalışma başlamıştı.²¹⁵

Cerbe'de yaşadığı kayıpları telafi etmeye çalışan İspanya 1562 yazında 32'si Juan de Mendoza, 24'ü de Gian Andrea Doria'nın komutasında olmak üzere 56 kadirgalık bir güce sahipti. Fernand Braudel bu sayıya Sicilya filosunun dâhil olmadığını, İspanyol hizmetindeki diğer bölgesel güçler ve yardımcı kuvvetlerle birlikte İspanyolların 80-90 kadar kadirgaya sahip olabilecekleri tahminini vermektedir.²¹⁶ İspanyollar kadirga inşa programlarında önemli bir mesafe katetmek üzereyken bu sefer Osmanlılar değil, şiddetli bir fırtına sebebiyle İspanyol donanması ciddi bir kayıp yaşamıştı. 1562 yılının Ekim ayında Vehrân'daki garnizona takviye ve levazımat götüren Don Juan de Mendoza komutasındaki İspanya filosu kötü hava koşulları nedeniyle La Herradura'ya sığınmaya çalışmış, ancak rüzgârın aniden yön değiştirmesi sebebiyle 28 kadirgadan 25'i kayalıklara çarparak parçalanmıştı. Kaybedilen kadirgaların çoğu Cerbe'den sonra Barselona tersanelerinde inşa edilen yeni gemilerdi. Felakette hayatını kaybeden binlerce insan arasında filo komutanı Mendoza da bulunmaktaydı. Böylece Cerbe Savaşı ile birlikte iki yıl içerisinde İspanyol donanması yaklaşık 55 kadirga kaybetmiş oluyordu.²¹⁷

1564 yılında Don García de Toledo İspanyol donanma komutanlığına getirildiğinde İspanya'nın daimî hizmetinde 71 kadirga bulunmaktaydı.²¹⁸ Toledo komutanlığı döneminde hem kadirgaların sayısını arttırmak hem de donanmayı düzene sokmak için büyük çaba göstermişti. 1564 yılının Eylül ayında Don García de Toledo Peñón de Vélez seferi için 90 civarında kadirga seferber edebilmişti. Bununla birlikte Peñón seferi için toplanan donanmada İspanya hizmetindeki 50-60 kadirgadan başka Fransa hariç diğer Hristiyan milletlerin gemileri de

²¹⁴ “İspanya'daki Venedik elçisi Paulo Tiepolo'dan Doç'a ve Senato'ya”, 2 Haziran 1560, **C.S.P. Venice**, VII, no. 166.

²¹⁵ Sicilya'da gemi inşası için yeni vergiler konmuştu. Napoli'de ise Cerbe'de kaybedilen 6 kadirganın yerine 9 Ekim'e kadar yenileri yapılmıştı. Bkz. Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1008.

²¹⁶ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1010-1011.

²¹⁷ Duro, **Armada Española**, II, s. 46-48.

²¹⁸ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 16.

bulunmaktaydı. Örneğin Portekiz 8, Floransa 7, Savoy 10 ve St. Jean Şövalyeleri de 5 kadirga ile harekâta destek vermişlerdi.²¹⁹

1565 yılına kadar önemli bir kadirga kuvveti mevcuda getirilmekle birlikte, II. Felipe henüz Osmanlıların karşısına çıkmaya hazır olmadığını düşündüğü kadirga donanmasını titizlikle tehlikelerden sakınmakta ve bütün gücüyle Osmanlılara karşı kullanılmasına izin vermemekteydi. Bu dönemde İspanyol donanma komutanının görevi Cenova üzerinden Flandra'ya asker gönderebilmek için İspanya ve İtalya arasındaki deniz ulaşım yollarının güvenliğini sağlamak ve İspanya kıyılarının emniyeti için Cebelitarık'ta kadirgalar bulundurmaktı.²²⁰ 1565 Malta Kuşatması sonrasında donanma inşa programı yeni bir ivme kazanmış, II. Felipe Barselona'da 40²²¹, Napoli'de 20, Sicilya'da 15 ve Cenova'da 6 kadirga inşa edilmesini emretmişti. Bu yoğun gemi inşa programı sonucunda 1561'de 55 olan kadirga sayısı 1574 yılına gelindiğinde zirveye ulaşarak 146 olacaktı.²²²

İspanyol kadirga inşa programı kapsamında 3,5 milyon duka'dan fazla harcadığını ifade eden Thompson söz konusu dönemde Barselona tersanelerinde bir kadirga inşa etmenin ve donatmanın maliyetinin 12.000-13.000 duka kadar olduğunu belirtmektedir. Kadirgaların 8-10 yıl kadar hizmette kaldığını savunan Thompson 1560-1574 yılları arasında yaklaşık 300 kadirganın inşa edildiğini tahmin etmektedir. Bununla birlikte bu üretimin sadece Barselona tersanelerinde gerçekleşmediği, gemilerin daha ucuza inşa edilip, donatılabildiği Cenova, Napoli ve Mesina başta olmak üzere İtalyan limanlarının da önemli katkı sağladığı da dikkate alınmalıdır.²²³

İspanyol Monarşisi'nin tersanelerinde inşa edilen kadirgaların sayısı kadar kalitesi de önemliydi. Kadirgaların en az 8-10 yıl arasında değişen bir kullanım ömrüne sahip olması beklenmekteydi. Gözlemlere göre kadirgalar eğer uygun

²¹⁹ İspanyol donanmasının esas gücünü İspanya, Napoli, Sicilya ve Cenova filoları oluşturmakta, Portekiz, Savoy, Floransa ve diğer özel kadirgalar gerektiği zaman destek için İspanyol donanmasına katılmaktaydılar. Bkz. Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1011-1012 ve Duro, **Armada Española**, II, s. 66-67.

²²⁰ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 103.

²²¹ Muñido, **La Organización Naval**, II, s. 895.

²²² Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 103, Thompson benzer rakamlar vermektedir, ona göre 1551-1574 yılları arası kadirga sayısı 54'ten 146'ya ulaşmıştır. Ayrıca Napoli filosu 13'ten 54'e, Sicilya filosu 10'dan 22'ye, Cenova filosu 16'dan 24'e ve son olarak İspanya filosu 15'ten 46'ya çıkmıştı. Bkz. Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 98.

²²³ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 17.

şekilde inşa edilir ve bakımları düzenli olarak gerçekleştirilirse daha uzun süre dayanabilmeleri de mümkündür. Mesela İnebahtı Savaşı'nda Venediklilerin kullandıkları gemiler arasında 50 yıllık kadirgalar olduğu görölmüşü. Aynı şekilde İnebahtı'da Osmanlılardan ganimet olarak alınan kadirgalar arasında Preveze'de Venediklilerden ele geçirilmiş gemiler olduğu gözlemlenmişti.²²⁴ İspanyolların hızlı kadirga inşa programı kalite ve standartlardan ödün verildiği yönünde eleştirileri de beraberinde getirmişti. İddialara göre yeni kadirgalar kötü bir şekilde inşa edilmiş, yetersiz bir şekilde donatılmış, tecrübesiz mürettebat ve kaptanlar tarafından idare edilmekteydiler.²²⁵ Bununla birlikte İspanyol kadirgalarının 1560-1574 döneminde Osmanlı denizgücüne karşı performansları incelendiğinde bu eleştirilerin abartılı olduğu görölmektedir.

Sonuç olarak II. Felipe'nin Akdeniz'de kadirga inşa programı kapsamında İspanya ve İtalya'daki tersaneler seferber edilmiş ve yaklaşık 13 yıl içinde kadirga sayısı neredeyse üç katına çıkarılarak 146'ya ulaşmıştı. Papalık gelirlerinin yardımıyla yeniden inşa edilen İspanyol donanmasının ilk başarılı harekâtı 1564 yılında önemli bir korsan üssü olan Peñón de Velez'in ele geçirilmesi olmuş, ertesı yıl Malta Kuşatması'nda İspanyol kadirgaları yardım kuvvetlerini başarılı bir şekilde adaya çıkartarak Osmanlı kuşatmasının kaldırılmasında önemli rol oynamıştı. Bununla birlikte İspanyol denizgücünün kuşkusuz bu dönemdeki en önemli başarısı 1571 İnebahtı Deniz Savaşı'ydı. Savaşta müttefik kuvvetlerinin yaklaşık yarısını oluşturan İspanyol kadirgaları Osmanlı donanmasının yenilmesinde önemli rol oynamışlardı.²²⁶

XVI. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarını Akdeniz'de sahip oldukları tersane, gemi inşa tezgâhları ve filolarını donatılabilecekleri merkezler bakımından karşılaştırdığımız zaman bazı sonuçlara ulaşmamız mümkündür. Osmanlılar her ne kadar imparatorluğun farklı bölgelerinde

²²⁴ İstanbul'daki Venedik elçisi Cavalli'nin 1560 yılındaki raporuna göre Osmanlı kadirgaları yaklaşık 18-20 sene dayanabilmekteydi. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 292.

²²⁵ Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 105-107.

²²⁶ II. Felipe'nin yönetiminde İspanyol kadirga filosunun önemli ölçüde büyümesi İspanya'nın müttefikleri üzerinde etkili olmuştu. Savunmaları için İspanyol denizgücüne güvenen Cenova, Papalık ve Savoy gibi bazı İtalyan devletleri kendi filolarını küçültmeye karar vermişlerdi. Bkz. Parker, **The Grand Strategy of Philip II**, s. 84 ve Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 16.

daha küçük birçok tersaneye sahip olsalar da donanmalarını büyük ölçüde İstanbul'daki Tersane-i Âmire'de inşa edip, donatmaktaydılar. Gemi inşa faaliyetleri için ihtiyaç duyulan kereste ve diğer malzemeler büyük bir askerî-sanayi kompleksi olan tersanede depolanmakta ve ihtiyaç duyulması halinde ilave gemi ustaları ve marangozlar istihdâm edilerek tersanenin üretim kapasitesi hızla arttırılabilmektedir. Buna karşılık İspanyol filolarının hem inşası hem de donatımları Osmanlı ve Venedik örneklerinde olduğu gibi merkezi bir tersanede değil, imparatorluğun farklı bölgelerinde, dağınık bir şekilde gerçekleştirilmekteydi. İspanyol Monarşisi kadirgalarını Barselona, Napoli ve Mesina'da inşa etmekte ve sefere hazırlamaktaydı. Tersane-i Âmire'de hazırlıkların büyük ölçüde tek elde yapılması Osmanlılara donanma inşa faaliyetlerine büyük bir verimlilik sağlamak ve bu çabayı Akdeniz'de birbirinden uzak üslerinde gerçekleştirmeye çalışan İspanya'ya karşı önemli bir avantaj sağlamaktaydı.

Osmanlı ve İspanyol tersanelerinin kadirga inşa kapasitelerine bakıldığında II. Felipe'nin denizgücü stratejisi ve kadirga inşa programına rağmen İspanya'nın Akdeniz'de Osmanlı denizgücü kapasitesinin gerisinde kaldığı görülmektedir. 1565 yılında tersanelerdeki üretim rakamlarına göre İspanya, Barselona kraliyet tersanelerinde 40, Mesina'da 15 ve Napoli'de 20 olmak üzere toplam 75 kadirga inşa ettirmektedir.²²⁷ İspanyolların Akdeniz'deki bütün kaynaklarını seferber ederek gerçekleştirdikleri bu gemi inşa faaliyeti sonucunda 1561 yılında 55 olan kadirga sayısı, 1574 yılına gelindiğinde 146'ya ulaşacaktı.²²⁸ Çatışmalar ve deniz kazalarında kaybedilenlerle birlikte ömürlerini dolduran kadirgalar da hesaba katıldığında Thompson İspanya'nın 1560-1574 yılları arasında yaklaşık 300 kadirga inşa ettirdiğini tahmin etmektedir.²²⁹ Buna karşılık Osmanlı gemi inşa kapasitesinin bu rakamın çok üstünde olduğu anlaşılmaktadır. Sadece İnebahtı Savaşı'ndan sonraki

²²⁷ Muñido, **La Organizacion Naval**, II, s. 895-896.

²²⁸ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 103, Thompson benzer rakamlar vermektedir, ona göre 1551-1574 yılları arası kadirga sayısı 54'ten 146'ya ulaşmıştır. Ayrıca Napoli filosu 13'ten 54'e, Sicilya filosu 10'dan 22'ye, Cenova filosu 16'dan 24'e ve son olarak İspanya filosu 15'ten 46'ya çıkmıştı. Bkz. Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 98.

²²⁹ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 17.

kadırga inşa faaliyetleri ele alındığı zaman birkaç ay içinde Osmanlı tersanelerinde 150 yeni kadırga ve 8 mavna inşa edildiği görülmektedir.²³⁰

Kadırga inşa etmek ile donatmak arasında önemli bir fark olduğu dikkate alındığında Osmanlı ve İspanyol denizgücü kapasitelerinin daha iyi anlaşılabilmesi için her iki devletin XVI. yüzyılın ikinci yarısında seferber edebildikleri kadırga sayılarına bakılması faydalı olacaktır. 1560 yılının bahar aylarında Tersane-i Âmire’de 120 kadırga sefer mevsimi için tamir edilmekte ve hazırlanmaktaydı. Bunlar arasından 90 kadırganın seçilerek Cerbe’de bulunan İspanyol donanması üzerine gönderilmek üzere donatılması emredilmişti.²³¹ 7 Nisan 1560 tarihinde İstanbul’dan 74 kadırga ile yelken açan Osmanlı donanması Rodos ve Midilli gemilerinin de katılmasıyla 80 kadırgalık bir güce ulaşmıştı.²³² 1560 yılındaki Cerbe Savaşı’nda toplam 80 kadırgadan oluşan Osmanlı donanmasına karşılık İspanyol filosu en az 60 kadırgadan oluşmaktaydı.²³³

Kâtib Çelebi’nin ifadesine göre 1565 yılında gerçekleştirilen Malta Seferine 150 Osmanlı kadırga ve kalyatası katılmıştı. İspanyol donanma komutanı Don García de Toledo da Malta ile ilgili raporunda benzer rakamlar vererek Osmanlı donanmasının 150 kadırga ile 40 kadar fusta ve kalyatadan oluştuğunu ifade etmekteydi. Bununla birlikte Toledo Cerbe’deki 20 kadırganın ve Cezayir’de bulunan gemilerin henüz bu filoya katılmadığını ve 10 kadırganın da Doğu Akdeniz’de bulunduğunu belirtmekteydi. Buna karşılık Malta’ya yardım için İspanya müttefikleriyle beraber 84 kadırgayı seferber edebilmişti. Toledo yeni kadırgaların katılması ile bu sayıyı en fazla 95’e kadar çıkartabileceğini düşünmekteydi.²³⁴ Malta kuşatmasını tartışan Toledo başkanlığındaki İspanyol savaş meclisinde Cezayir

²³⁰ Kâtib Çelebi, s. 115. Venedik temsilcisi Garzoni’ye göre Osmanlılar İnebahtı’daki yenilgiden sonra 6 aydan kısa bir süre içinde 250 kadırgadan oluşan yeni bir donanma inşa etmişlerdi. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 423.

²³¹ Zekeriyazade, s. 28. Venedik elçisi Marino Cavalli’nin 1560 tarihli raporuna göre padişah 150 kadırgayı bir araya getirebilmekteydi. Cavalli’ye göre Osmanlılar sık sık gemi donattıkları için bu konuda uzmanlaşmaya başlamışlardı. Aynı zamanda inşa edilen yeni kadırgalar da eskilerine göre daha iyiydi. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 291.

²³² Zekeriyazade, s. 35.

²³³ Duro, **Armada Española**, II, s. 21-22.

²³⁴ Kâtib Çelebi, s. 106, Salvá, **La Orden de Malta**, s. 248 ve “García de Toledo’dan II. Felipe’ye”, 5 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 247. Toledo 26 Temmuz 1565 tarihli mektubunda 25 fusta ve kalyata ile 3 kadırgadan oluşan Cezayir filosunun Osmanlı donanmasına katıldığını bildirmekteydi. Bkz. “García de Toledo’dan Floransa Dükü’ne”, 26 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 306.

gemilerinin gelmesi ile birlikte 212-215 gemiye ulaşan Osmanlı donanmasıyla 95 kadirgadan oluşan İspanyol filosu arasında büyük bir kuvvet farkı olduğu ifade edilmişti.²³⁵

1571 yılındaki İnebahtı Deniz Savaşı'nda Kutsal İttifak filosu içinde İspanyol Monarşisi'ne bağlı filolar toplam 208 kadirganın yaklaşık 80 kadarını oluşturmaktaydı.²³⁶ Kâtib Çelebi 7 Ekim günü Osmanlı donanmasının 180 parça gemiyle İnebahtı körfezinden çıkarak savaş düzenine geçtiğini belirtmektedir.²³⁷ Buna karşılık savaştan sonra hazırlanan İspanyol raporlarına göre İnebahtı limanından ayrılan Osmanlı donanması 230 kadirga ve 70 kalyatadan oluşmaktaydı.²³⁸ Akdeniz'deki İspanyol denizgücü seferberliğinin zirvesini gösteren 1574 yılında İspanyol hizmetinde 146 kadirga bulunuyordu.²³⁹ Buna karşılık Akdeniz'de deniz hâkimiyetini İspanyollara kaptırmak istemeyen Osmanlı donanması her geçen yıl daha güçlü bir şekilde denize açılıyordu. 1574 Tunus seferine çıkan Osmanlı filosu 268 kadirga ve kalyata, 15 mavna ile 15 kalyon'dan meydana gelmekteydi.²⁴⁰

İspanyol Monarşisi'nin sahip olduğu denizgücü kapasitesinin ve donanma altyapısının Osmanlılarla mücadelede yetersiz olduğunu İspanyol komutanlar da kabul etmekteydi. Don García de Toledo 31 Aralık 1572'de Don Juan de Austria'ya yazdığı mektupta donanmanın 300 gemiye çıkarılması için büyük istek duyulduğunu ancak Barselona ve Sicilya'daki imkânlarla bunun mümkün olamayacağını ifade etmekteydi. Toledo arzu edilen 300 kadirga hazırlansa bile Türklerin 400 kadirgasına saldırılamayacağını eklemekteydi.²⁴¹ İspanya donanmasını 300-350 kadirgalık bir güce çıkarsa bile Türklerin karşılık olarak 500 kadirga silahlandıracağı söylenmekteydi. Özetle, İspanyolların Akdeniz'deki silahlanma yarışını kazanarak,

²³⁵ “Don Sancho de Leyva'dan Gonzalo Perez'e”, 6 Ağustos 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 427.

²³⁶ Bununla birlikte İspanyol donanmasına bağlı bütün gemilerin savaşa katılmadığını, bazı kadirgaların kıyıların savunması için geride bırakıldığını hatırlamak gerekir. Bkz. “Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya”, 16 Eylül 1571, **CODOIN**, III, s. 26, “Francisco de Ibarra'nın İnebahtı üzerine raporu”, **CODOIN**, III, s. 203, 215 ve “Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya”, 28 Eylül 1571, **CODOIN**, III, s. 27-28 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 217.

²³⁷ Kâtib Çelebi, s. 114.

²³⁸ “İnebahtı Raporu, 20 Eylül-8 Ekim 1571”, **CODOIN**, III, s. 239-251 ve Bostan, “İnebahtı Deniz Savaşı”, **DİA**, 22, s. 288.

²³⁹ Thompson, “Las Galeras en la Política Militar Española”, s. 98.

²⁴⁰ Kâtib Çelebi, s. 116.

²⁴¹ “Don García de Toledo'dan Don Juan de Austria'ya”, 31 Aralık 1572, **CODOIN**, III, s. 109-111.

Osmanlılarla denizgücü rekabetinde öne geçmeleri mümkün görünmemektedir. Osmanlıların İnebahtı yenilgisinden sonra kısa süre içinde yeni bir donanma inşa etmeleri ve 1574 yılında La Goleta ve Tunus'u fethetmeleri İspanyol kadirga filosunun Osmanlı denizgücünü engelleyemeyeceğini ortaya koymuştu.²⁴²

2. 2. 3. Akdeniz'deki Osmanlı Filoları

XVI. yüzyıl ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nun sahip olduğu deniz kuvvetlerinin büyük kısmı İstanbul'da, Tersane-i Âmire'de bulunmaktaydı. Bununla birlikte geniş bir coğrafyaya yayılan Osmanlı kıyılarının ve deniz ticaretinin muhafazasında bölgesel filolar da görev yapmaktaydı.²⁴³ Bu filolar çoğu zaman derya beyleri de denilen kaptan paşa eyaletine bağlı sancak beyleri tarafından idare edilmekteydiler. Derya beyleri sefer zamanı kendi sancaklarında bulunan sipahiler ve gemilerle donanma-yı hümayuna katılmak zorundaydılar. Derya beyleri sancaklarının gelirlerine göre bir, iki veya üç kadirganın donatımlarını ve mürettebatını tamamlayarak sefere katılmaktaydılar. "Bey gemileri" olarak tanımlanan bu kadirgalar donanma-yı hümayun'dan ayrı bir ihtiyat kuvveti oluşturmaktaydı. XVII. Yüzyıl başlarında sayıları 13'e ulaşan bu sancakların toplam 15-20 gemi ve 4500 askerle donanmaya katıldıkları anlaşılmaktadır.²⁴⁴ Derya beyleri donanmaya katılmadıkları zaman kendi sancaklarının kıyılarını ve deniz ticaretini korsan saldırılarına karşı korumakla görevliydi. Düşman saldırısı veya korsan tehdidinin yüksek olduğu zamanlarda bir derya beylerinin gemileri İstanbul'dan da

²⁴² Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 107-108.

²⁴³ Ele alınan konu sebebiyle başlık Osmanlıların Akdeniz'deki donanma teşkilatları ve filoları ile sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğunun farklı coğrafyalarında kıyıların ve deniz ticaretinin güvenliğini sağlamak için donanma üsleri ve filolar oluşturmuşlardı. Örneğin Hint Okyanusundaki Osmanlı çıkarlarının ve ticaretinin korunması için Süveyş, Yemen, Basra ve Lahsa'da filolar görev yapmaktaydı. Bkz. Salih Özbaran, "Ottoman Naval Power in the Indian Ocean in the 16th Century", **The Kapudan Pasha His Office and His Domain**, ed. E. Zachariadou, Rethymnon, Crete University Press, 2002, s. 111.

²⁴⁴ Bostan, "Osmanlı Bahriyesinin Yönetimi", s. 299-300. Kâtib Çelebi'ye göre derya beyleri: Eğriboz beyi bir gemi, İnebahtı beyi bir gemi, Midilli beyi bir gemi, Karlılı beyi bir gemi, Rodos beyi bir gemi ile sefere çıkmakta ancak kendisine dört gemi de miriden verilmekte, Biga beyi bir gemi, Mezistre beyi bir gemi ve bir yedek gemiyle sefere katılmaktaydılar. Diğer sancakların da katılımı ile toplam 20 kadar kadirga meydana gelmekteydi. Bkz. Kâtib Çelebi, s. 141-142.

takviye edilerek bir muhafaza filosu meydana getirilmekte ve derya beylerinden biri bu filoya başbuğ olarak tayin edilmekteydi.²⁴⁵

Osmanlıların genelde 130 kadirgayı silahlandırıp denize açıldıklarını belirten Huomodei donanma dışında denizleri koruyan muhafız kadirgalarından bahsetmektedir. Midilli’de 2 kadığa ve 2 kalyata, Kavala’da 2 kalyata, Rodos’ta 7 kadirga, İskenderiye’de 7 kadirga, Anabolu’da 2 kalyata, Aya Mavra’da 1 kadirga ve 1 kalyata, Sivrihisar’da 2 kadirga ve 2 kalyata, Golos ve Eğriboz’da 1 kadirga ve 1 kalyata kıyıları korumakadır. Böylece bütün muhafız gemilerinin toplamı 20 kadirga ve 10 kalyata etmektedir.²⁴⁶ Venedik elçisi Tiepolo’nun 1576 yılındaki raporuna göre donanma-yı hümâyun sefere çıkmayacaksa Sakız, Midilli, Eğriboz, Rodos, Kıbrıs ve İskenderiye arasında paylaştırılan 20 kadirga kıyıların korunması için sürekli olarak hazır tutulurdu. Bu gemilere İstanbul’da donatılan 20 kadirga daha destek vermektedir. Tiepolo her zaman hazır durumda olan bu 40 kadirganın Osmanlı donanmasının en iyi durumdaki gemileri olduğunu belirtmektedir.²⁴⁷

XVI. yüzyıl ortalarında Osmanlı İmparatorluğu’nun hâkimiyetindeki Akdeniz kıyılarını Ege, Doğu Akdeniz ve Batı Akdeniz olmak üzere üç bölgeye ayırmak mümkündür. Ege Denizi’nde Kavala kapudanı ve Midilli sancakbeyi komutasındaki kadirgalar güvenliği sağlarken, Doğu Akdeniz’de kıyıların ve deniz ticaretinin güvenliğinden Rodos sancakbeyi ve İskenderiye kapudanı sorumluydu. Kuzey Afrika kıyılarının muhafazasından ve Batı Akdeniz’deki faaliyetlerden ise genel olarak Garp Ocakları sorumluydu. Ege’de Sakız ve diğer adalar ve Doğu Akdeniz’de Kıbrıs’ın alınması ile Osmanlı savunma sistemi güçlenmişti. XVI. yüzyılın sonlarında büyük ölçekli donanma harekâtlarının sona ermesi ve Doğu Akdeniz’e yönelik korsan tehditlerinin artması ile Osmanlı savunma sistemi değişikliğe uğramış, merkezî donanmadan ziyade bölgesel filoların rolü artmıştı. Koca Sinan Paşa denizleri korumakla görevli olan derya beylerine ek olarak tersaneden de takviye olarak kadirga gönderildiğini ifade etmektedir. Paşa’ya göre Osmanlı gemileri iki “kol”

²⁴⁵ Bostan, “Osmanlı Bahriyesinin Yönetimi”, s. 300-301.

²⁴⁶ AMN, **Colección Navarrete**, VIII, fol. 7, dt. 2: “*Descripción de la forma y medios de que el Gran Turco se vale para formar y construir sus escuadras, y modo de aprovisionarlas.*”

²⁴⁷ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt II, s. 150.

olup, bir kol Selanik ve Eğriboz tarafını, diğer kol da İskenderiye taraflarını muhafaza ederlerdi.²⁴⁸

2. 2. 3. 1. Ege (Kavala, Midilli)

Kavala kapudanı tarafından idare edilen bir filo Midilli adasına kadar Ege Denizi'nin kuzey yarısını korumaktaydı. Bu filonun temel görevi İstanbul'a iaşe taşıyan gemileri korumak ve yasadışı ticareti engellemektir.²⁴⁹ Kavala kapudanı tarafından idare edilen filonun yanı sıra 1566 yılında Midilli sancakbeyi komutası altındaki iki gemi ile adanın kıyılarını ve etrafındaki bölgeyi korumakla görevliydi.²⁵⁰ Benzer bir amaca sahip Midilli gemilerinin de öncelikli görevi kaçakçılığı engelleyerek İstanbul'un iaşesini güvenceye almaktır. 29 Temmuz 1559 tarihinde Kavala kapudanına gönderilen bir hükümde küffara deryada mahsul verilmemesi ve bu emre aykırı olarak mahsul taşıyan gemilerin İstanbul'a gönderilmesi emredilmekteydi.²⁵¹ 18 Ekim 1559 tarihinde de Akdeniz kıyılarındaki kadılara gönderilen bir hükümde aynı emirler tekrarlanmış ve kâfirlere tereke verilmemesi emredilmişti. Fermanda sadece İstanbul'un iaşesi için hüküm-ü şerif ile gelen gemilere tereke verilmesi emredilmekteydi.²⁵²

Ege Denizi'ndeki filoların bir diğer görevi de düşman saldırılarına ve harami leventlerin eşkıyalıklarına karşı bulundukları bölgeleri korumaktır. Mesela 27 Ağustos 1559 tarihinde Kavala kapudanına gönderilen bir hükümde iki gemi donatarak İnöz ve Kavak iskeleleri kıyılarında eşkıyalık yapan bazı harami leventlerin yakalanması emredilmekteydi. Gemilerin kürekçi ve asker ihtiyacı varsa bunların karşılanması için gereğinin yapılması için de emirler gönderilmişti.²⁵³ Eşkıyaların ele geçirilmesi için İstanbul'dan da takviye kuvvetler gönderilmişti. 29 Ağustos 1559 tarihli bir hükümde bazı levent taifesinin kâfir suretinde Kavala, İnöz

²⁴⁸ Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri, s. 1-2.

²⁴⁹ Pál Fodor, "The Organisation of Defence in the Eastern Mediterranean (end of the 16th century)", **The Kapudan Pasha His Office and His Domain**, ed. E. Zachariadou, Rethymnon, Crete University Press, 2002, s. 89.

²⁵⁰ Fodor, "The Organisation of Defence", s. 89.

²⁵¹ BOA, MD. 3, h. 162.

²⁵² BOA, MD. 3, h. 427.

²⁵³ BOA, MD. 3, h. 253.

ve Kavak kıyılarında eşkıyalık yaptıkları bildirilmekte, onların yakalanması için İstanbul'dan da bir kalita ve bir kayık ile Ahmed ve Teberrük isimli reislerin gönderildiği haber verilmekteydi. Neticede eşkıyalık yapan bu leventlerin bir an önce bulunmaları ve cezalandırılmaları emredilmekteydi.²⁵⁴

Deniz haydutlarıyla mücadelede filoların yanı sıra Ege bölgesindeki yöneticilerden de yardım istenmekteydi, zira gemileri ele geçirilen eşkıyalar karaya çıkarak izlerini kaybettirmeye çalışmaktaydılar. 29 Eylül 1560 tarihinde Aydın Beyi'ne gönderilen bir hükümde Kavala kapudanının Anadolu kıyılarında ele geçirdiği levent gemisinden kaçanların yakalanmasına yardım etmesi istenmekteydi.²⁵⁵ Kavala ve Midilli kadırgalarında aynı zamanda kürek cezasına çarptırılan suçlular da bulunmaktaydı. 24 Haziran 1559 tarihli bir hükümde İpsala kadısı ve Vize yörükleri subaşı Piri'ye su yolu hizmetine gitmeyen eşkincilerden Hüseyin'in küreğe konulmak üzere Kavala Kapudanına teslim edilmesi emredilmekteydi.²⁵⁶ Sadece Kavala değil, Midilli gemileri de kürekçi ihtiyacının karşılanmasında kürek mahkûmlarından faydalanmaktaydı.²⁵⁷

Ege filolarının bir diğer önemli görevi sefer zamanı donanma-yı hümayun'a katılmaktı. 28 Ocak 1560 tarihinde Kapudan Piyale Paşa'ya gönderilen hükümde donanma-yı hümayunun nevrüzda sefere çıkması planlandığından belirlenen gemilerin ve askerlerin Boğazhisarında hazır olmaları emredilmekteydi. Donanmaya katılacak kuvvetler arasında Midilli Sancakbeyi Mustafa Bey ve emri altındaki kuvvetler de bulunmaktaydı.²⁵⁸ Filolar donanmaya katıldığı zaman kıyılar savunmasız

²⁵⁴ BOA, MD. 3, h. 274-275.

²⁵⁵ Hükümde deryada muhafaza görevinde olan gemiler levent gemilerini yakaladıkları zaman karaya çıkan eşkıyaların yakalanmasında kıyı bölgelerinde yaşayan halkın da yardımcı olması istenmekteydi, suçlulara yardım edenlerin de onlar gibi en ağır şekilde cezalandırılacağı ifade edilmekteydi. Bkz. BOA, MD. 3, h. 1545.

²⁵⁶ BOA, MD. 3, h. 50.

²⁵⁷ 11 Şubat 1560 tarihinde Midilli beyine gönderilen bir hükümde Şehzade Selim'in haslarında mültezim olan Recep ve arkadaşlarının halka zulmettikleri gerekçesiyle küreğe koşulmaları emredilmişti. Bkz. BOA, MD. 3, h. 760. Bigadiç kadısına gönderilen bir hükümde Alacaatlı köyünde hırsızlık yapan Yusuf'un küreğe konulmak üzere Midilli Beyi'ne gönderilmesi emredilmekteydi. Bkz. BOA, MD. 3, h. 708. 7 Nisan 1560 tarihinde Biga sancak beyine gönderilen bir hükümde Midilli beyi Mustafa bey'in elindeki mücrim gemisinin mücrimleri eksik olduğu, küreğe müstehak olanlardan birkaç suçlu göndermesi emredilmekteydi. Bkz. BOA, MD. 3, h. 923.

²⁵⁸ BOA, MD. 3, h. 732, 735/c.

bırakılmaz, mutlaka muhafaza görevi için başka kuvvetler görevlendirilirdi.²⁵⁹ 6 Temmuz 1560 tarihinde gönderilen bir hükümde Adalar muhafazası için Ahmed Reis komutan (*baş ve buğ tayin*) olarak seçilmişti. Bu görev için oluşturulan filoda hassa reislerinden Tur Ali Reis ve Hüsâm Reis, kalita reisi Hüseyin, mücrimler kadirgasıyla Midilli muhafazasına tayin olunan Sinan Reis yer almaktaydı. Fermanda filonun görev sahası Kavala etrafı ve Adalar arası olarak belirtilmekte, kıyıların ve deniz ticaretinin her türlü korsan ve levend tehdidinden korunması emredilmekteydi. Filoda yer alan diğer reislere de Ahmed Reis'in komutan olarak görevlendirildiği belirtilmiş ve kendisine itaat edilmesi emredilmişti.²⁶⁰

XVI. yüzyılın sonunda Doğu Akdeniz'de artan korsan tehdidi sonucu değişikliğe uğrayan Osmanlı savunmasında Sinan Paşa'nın ifade ettiği kuzey kolu Modon ve Koron'dan Sisam adasına gelinceye kadar bütün Ege bölgesini kapsamaktaydı. Bu bölgenin daimî bir komutanı olmamakla beraber genelde Menteşe beyleri Şubat sonu veya Mart başlarında Sakız adasında toplanan filoya komuta etmekte ve devriyeye çıkmaktaydılar. Eğriboz, İnebahtı ve Karlı-ili sancakbeylerinin de destek verdiği Ege filosu 1591 yılında 20 gemiye ulaşmaktaydı.²⁶¹

2. 2. 3. 2. Doğu Akdeniz (Rodos, Mısır - İskenderiye)

XVI. Yüzyılın sonunda Akdeniz kolunun merkezi Rodos idi. Rodos sancakbeyinin komuta ettiği filonun sorumluluk sahası Rodos boğazından İskenderiye kıyılarına kadar uzanmaktaydı. 1591 yılında 16 gemiden oluşan filoya Sığla, Midilli, Sakız, Magosa ve İstanbul'dan gelen gemiler de katılmaktaydı. Kıbrıs beylerbeyi, Dimyat ve İskenderiye kapudanlıkları da Doğu Akdeniz'deki Osmanlı savunmasına katkıda bulunmaktaydılar. Özellikle Mısır gelirlerinin payitahta taşındığı İskenderiye-İstanbul rotası korsanlar için önemli bir hedefti. Bu sebeple ticaret gemilerine savaş gemilerinin eşlik edilmesine dikkat ediliyor ve konvoy

²⁵⁹ 2 Haziran 1560 tarihli bir hükümde Midilli sancak beyi kendi gemisine bir miktar sipahi alıp donanmaya katılınca, adanın güvenliği için sipahilerden Adil'e kalan sipahilerle adayı koruması emredilmişti. Bkz. BOA, MD. 3, h. 1202.

²⁶⁰ BOA, MD. 3, h. 1310 ve 1311.

²⁶¹ Fodor, "The Organisation of Defence", s. 90-91.

sistemi uygulanıyordu. Rodos ve İskenderiye filoları koordineli olarak Ege Denizi'ne girişleri kontrol etmekte ve Doğu Akdeniz'deki ticaret yollarını korumaktaydılar. 1565 yılında 10 kadirgadan oluşan Rodos filosuna Rodos sancakbeyi komuta etmekteydi.²⁶²

Rodos Beyi'nin sefer zamanı donanma-yı hümâyun'a katılması gerekmektedir. Bu durumda Rodos adasının ve civarının güvenliği için başka bir kapudan veya reise görev verilmekteydi. 1559 yazında İspanya öncülüğünde düşman donanmasının Mesina limanında toplandığı ve Turgut Reis'in üzerine varacakları haber alınmaktaydı. Planlanan deniz seferi için Rodos kuvvetlerinin donanmaya katılmaları emredilmiş, Rodos boğazını ve civarını korumak için Mısır kapudanının görevlendirilmişti.²⁶³ Rodos Beyi Ahmed Bey'e gönderilen bir hükümde Rodos kıyılarını korumak için Mısır kapudanı Şücâ Bey'in görevlendirildiğini, Kapudan Piyale Paşa ile birlikte hareket edilip Rodos ve civarının "*küffâr-ı hâksârdan ve sair korsan ve levend taifesinden*" korunması emredilmekteydi.²⁶⁴ 14 Ağustos 1559 tarihinde ise Rodos Beyi Ahmed Bey'e verilen donanma-yı hümâyuna katılma emri iptal edilmiş ve Ahmed Bey'in kendi sancağının muhafazası ile ilgilenmesi emredilmişti.²⁶⁵ 1560 yılında Cerbe'de bulunan İspanyol donanmasına karşı gerçekleştirilen seferde ise geçen senenin aksine Rodos kuvvetlerinin de donanmaya katılması gerekli görülmüştü. 27 Mart 1560 tarihli bir hükümde Rodos Beyi Ahmed Bey'e donanma-yı hümâyunun sefere çıkacağı bildirilmekte, kendisinin de iki gemiyle donanmaya katılması emredilmekteydi.²⁶⁶ Rodos Beyi'ne sefere çıkan donanmaya katılması emredildiğinden Rodos adasının ve civarının düşman saldırılarından ve korsanlardan korunması için bu sefer hassa reislerinden Hızır Reis görevlendirilmişti.²⁶⁷

²⁶² Fodor, "The Organisation of Defence", s. 89-92.

²⁶³ BOA, MD. 3, h. 139. 21 Temmuz 1559'da Mısır kapudanı Şücâ Bey'e gönderilen hükümde Rodos Beyi Ahmet Bey'in elindeki gemilerle Kapudan Piyale Paşa ile birleşeceği, Rodos ve civarının korunmasının Şücâ Bey'e bırakıldığı ifade edilmekteydi. Ferman ulaştığı anda derhal Rodos'a gelmesi emredilmekteydi. Bkz. BOA, MD. 3, h. 134, 135.

²⁶⁴ BOA, MD. 3, h. 133.

²⁶⁵ BOA, MD. 3, h. 215.

²⁶⁶ BOA, MD. 3, h. 899.

²⁶⁷ BOA, MD. 3, h. 940. 18 Nisan 1560 tarihinde Hızır Reis'e gönderilen hükümde Rodos ve civarının korunmasının önemli olduğu bildirilmekte hem kıyılarda hem de denizde düşman gemilerine ve korsanlara karşı gerekli önlemlerin alınması emredilmekteydi. Bkz. BOA, MD. 3, h. 999.

Anadolu taraflarında kürek cezasına çarptırılan suçlular da cezalarını çekmeleri için Rodos kadırgalarına gönderilmekteydiler.²⁶⁸ 13 Aralık 1559 tarihinde Rodos Beyi'ne gönderilen bir hükümde sahte arz ile Rodos adasında Salkoz ve ona bağlı hâsları iltizam eden Mahmud oğlu Mehmed'in küreğe koşulması emredilmekteydi.²⁶⁹ 22 Haziran 1560 tarihinde Hamideli Beyi'ne ve kadısına gönderilen bir hükümde kötü hallerinden ve ahlâksız davranışlarından şikâyet edilen Eğridir naibinin küreğe konulmak üzere Rodos Beyi'ne gönderilmesi emredilmişti.²⁷⁰ 22 Haziran 1560 tarihinde Rodos Beyi'ne gönderilen bir hükümde Hamideli'nden gönderilen bazı suçluların kayıtlarını alıp küreğe koşması ve aksi yönde bir emir almadıkça serbest bırakmaması emredilmekteydi.²⁷¹ 4 Temmuz 1560 tarihinde Canik Beyi'ne gönderilen bir hükümde ise Kavak kazasına bağlı Beydemir köyünde zekât adıyla halktan para toplayan softa ve elinde tüfek ve savaş malzemeleri ile bulunan leventlerin küreğe koşulmak üzere Rodos Beyi'ne gönderilmesi emredilmişti.²⁷²

Düşman tehdidinin yüksek olduğu zamanlarda Osmanlı kıyılarının ve deniz ticaretinin korunması için ek önlemler de alınmaktaydı. Kapudan Piyale Paşa 1560 sonbaharında verdiği bir arzda düşmanın 45 kadırgası olduğu, 23 tanesinin denize açılmaya hazır olduğu ancak diğerlerinin kürekçileri olmadığı için denize açılmadığını ifade etmişti. Donanma-yı hümayun tersaneye döndüğü zaman düşmanın bu kadırgaların donatımı için Osmanlı topraklarına saldırabileceğini belirtmişti. Kapudan Piyale Paşa bunu önlemek için Rodos ve Mısır kadırgalarından 25 tanesinin donatılıp deniz mevsimi geçene kadar kıyıların korunması ile görevlendirilmelerini önererek, bu filonun başına da Kocaili, Midilli veya Rodos sancakbeylerinden birisinin atanmasını tavsiye etmişti. Piyale Paşa söz konusu filonun yeterli köle kürekçiye sahip olmadığı için ücretli Müslüman kürekçilere de ihtiyaç duyacağını eklemişti. 17 Eylül 1560 tarihinde Kapudan Piyale Paşa'ya gönderilen fermanda ihtiyaç duyulan sayıda kadırganın donatılması emredilmiş, filonun başına Kocaili Sancakbeyi Ali Bey'in getirildiği haber verilmişti. Filonun

²⁶⁸ Rodos Beyi'ne gönderilen bir hükümde Anadolu tarafında suç işleyen bazı kişilerin küreğe koşulmaları ve emr-i şerif olmadan serbest bırakılmamaları bildirilmekteydi. Bkz. BOA, MD. 3, h. 414.

²⁶⁹ BOA, MD. 3, h. 611.

²⁷⁰ BOA, MD. 3, h. 1256.

²⁷¹ BOA, MD. 3, h. 1243.

²⁷² BOA, MD. 3, h. 1304.

ihtiyaç duyduğu ücretli kürekçilerin ulufelerinin verilmesi için gerekli emirler verilmişti. Muhafaza görevi için seçilen kadırgalara yeteri kadar sipahi konması emredilmiş ve yayabaşılardan subaşı Mustafa Bey komutasında 300 yeniçeri de gemilerde hizmet için tayin olunmuştu. Donanma-yı hümâyun tersaneye döndüğü zaman deniz mevsimi geçinceye kadar söz konusu filonun denizlerde dolaşarak, düşman ve korsan saldırılarına karşı kıyıların muhafazasına dikkat etmesi emredilmekteydi.²⁷³

1560'dan sonra Süveyş ve İskenderiye kapudanlıkları ayrılmış ve İskenderiye'deki filoya İskenderiye kapudanı komuta etmeye başlamıştı.²⁷⁴ 13 Şubat 1560 tarihinde Mısır Beylerbeyine gönderilen bir hükümde halen deniz mevsimi olduğu ve İskenderiye ile Rodos ve diğer yerlerin korunmasının önemli olduğu ifade edilmekteydi. Mısır kapudanı Şücâ Bey'in muhafaza görevi için donatılan gemiler ile denize açılarak "*kadîmden hıfz u hırâset ide geldiği*" Trablus ve Rodos kıyılarının ve deniz ticaretinin düşman ve korsan saldırılarından koruması emredilmekteydi.²⁷⁵ 22 Nisan 1560 tarihinde Mısır Beylerbeyine gönderilen bir hükümde İskenderiye kapudanı Şücâ Bey'in hastalığı dolayısıyla görevinden ayrılacağı için yerine önerilen Hassa Reislerinden Kurdoğlu Hızır'ın Rodos muhafazası ile görevlendirildiği bildirilmişti. Mısır Beylerbeyine İskenderiye filosu için işe yarar bir komutan tayin ederek, filonun denize açılması ve kıyıları koruması emredilmişti.²⁷⁶ 25 Nisan 1560 tarihinde sâbık Mısır kapudanı Şücâ Bey'e gönderilen hükümde hastalığı sebebiyle "*ol yerin havasıyla mizâcun alışmayup*" görevinden feragat ettiği, komutasındaki gemileri bütün donatımları ile birlikte defter edip mühürlemesi ve Mısır Beylerbeyine teslim etmesi emredilmekteydi.²⁷⁷ 25 Nisan 1560 tarihli başka bir hükümde sâbık Mısır kapudanı Şücâ Bey'e emri altındaki gemileri reislerden Kurdoğlu Hızır korunması gereken yerleri koruyup gelince, gemileri ona teslim ederek, kendisinin İstanbul'a gelmesi emredilmekteydi.²⁷⁸

²⁷³ BOA, MD, 3, h. 1517.

²⁷⁴ Fodor, "The Organisation of Defence", s. 89.

²⁷⁵ BOA, MD, 3, h. 781.

²⁷⁶ BOA, MD, 3, h. 1004.

²⁷⁷ BOA, MD, 3, h. 1022.

²⁷⁸ BOA, MD, 3, h. 1032. 20 Temmuz 1560 tarihinde Mısır kapudanı Hızır Bey'e gönderilen hükümde sâbık Mısır kapudanı olan Şücâ Bey'e İstanbul'a gelmesi için bir başarda vermesi emredilmişti. Bkz. BOA, MD, 3, h. 1356.

2 Ekim 1559 tarihinde İskenderiye kapudanı Şücâ Bey'in arzı üzerine Venedik kontrolündeki Kıbrıs Beylerine yazılan hükümde olumsuz hava koşulları veya başka ihtiyaçlar için “*emr vardır deyü*” limanlarına girmesine izin verilmediği ifade edilmekte, donanma-yı hümayun Kıbrıs taraflarına geldiği zaman Venedik’le imzalanan ahidname gereğinde Osmanlı gemilerine engel olunmaması istenmekteydi.²⁷⁹ Sorumluluk sahaları çok geniş olan Ege ve Akdeniz filoları birbirleriyle irtibat halinde görev yapmakta ve gerektiği zaman yardımlaşmaktaydılar.²⁸⁰ 18 Nisan 1560 tarihinde Rodos’un muhafazası ile görevlendirilen Hızır Reis’e “Adalar muhafazası” ile görevli kimse ile sürekli haberleşmesi ve gerektiği zaman filoların birleşmesinin uygun olduğu “*iki göz cem’ olmak lâzım gelir ise cem’ olup*” ifade edilmekteydi.²⁸¹

2. 2. 3. 3. Batı Akdeniz (Garp Ocakları)

Başta Oruç ve Hızır Reisler olmak üzere Türk denizcilerin Batı Akdeniz’deki faaliyetleri ile 1516’dan itibaren Cezayir’e müdahil olan Osmanlılar, Barbaros Hayreddin Paşa’nın Osmanlı hizmetine girmesiyle 1534 yılında Cezayir üzerinde tam olarak hâkimiyet kurmuş oldular.²⁸² Osmanlılar 1551’de Trablusgarp’ı ve 1574 yılında da Tunus’u nihai olarak ele geçirerek Kuzey Afrika kıyılarına, Vehrân, Mers-el-Kebir ve Fas dışında hâkim olmuşlardı. Bununla birlikte Akdeniz’deki Osmanlı-İspanyol mücadelesinin büyük kısmı Kuzey Afrika’da gerçekleşmiş, özellikle İspanya kıyılarına korsan saldırılarını engellemek isteyen V. Carlos 1535’te Tunus’a, 1541 yılında da Cezayir’e bir sefer düzenlemişti. Trablusgarp ise oldukça erken bir tarihte, 1510 yılında Pedro Navarro tarafından ele geçirilmiş ve 1530 yılında Malta ile birlikte St. Jean Şövalyelerine bırakılmıştı. 1551 yılında Trablusgarp Osmanlılar tarafından fethedilmiş ve Turgut Paşa’nın beylerbeyliğinde önemli bir deniz üssü

²⁷⁹ BOA, MD. 3, h. 376.

²⁸⁰ Fodor, “The Organisation of Defence”, s. 92.

²⁸¹ BOA, MD. 3, h. 999.

²⁸² 1534 yılında Cezayir-i Bhar-i Sefid Beyberbeyliğine getirilen Barbaros Hayreddin Paşa ilk zamanlar bir sancak statüsünde kalan Cezayir’in de idaresinden sorumlu tutulmuş ve bu görevi vekâleten Hasan Ağa yerine getirmişti. Barbaros Hayreddin Paşa’nın oğlu Hasan Paşa ise 1548 yılında Cezayir Beylerbeyliğine tayin edilmişti. Bkz. Bostan, “Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu”, s. 49-56.

haline gelmişti. İspanyollar her ne kadar 1560 yılında Trablusgarp'ı geri almak için bir harekât düzenlemiş olsalar da bu girişim Cerbe Savaşı'nda büyük bir yenilgiyle sonuçlanmıştı. İnebahtı Deniz Savaşı'ndan sonra 1573 yılında Tunus şehrini ele geçiren Don Juan de Austria burada yarı-bağımsız bir Hristiyan krallığı kurmak istemişti. Buna karşılık Osmanlı donanması ertesi sene Akdeniz'de görülen en büyük donanma ve sefer kuvveti ile Tunus ve La Goleta kalesini fethederek İspanyolların Kuzey Afrika'daki yayılma girişimlerini engellemiştir.²⁸³

Merkeze uzaklıkları sebebiyle Garp Ocakları idari yapılanma bakımından da Osmanlı taşra teşkilatı içinde özel bir statüde yer almaktaydılar. Timâr sisteminin uygulanmadığı bu eyaletler salyaneli eyaletler olarak tanımlanmakta ve birer yeniçeri garnizonu ile korunmaktaydılar. Çok sayıda uzman denizcinin yetiştiği Garp Ocaklarının Osmanlı sistemi içinde asıl örgütlenmesi ise denizlere yönelik olmuştur.²⁸⁴

Cezayir, Tunus ve Trablus eyaletlerinin kuvvetlerinden oluşan Garp ocakları filolarının temel görevi Kuzey Afrika kıyılarının korunması ve Batı Akdeniz'de gazâ faaliyetlerinin yürütülmesiydi. Bostan, deniz haydutluğu ile korsanlık arasındaki farka işaret ederek, Osmanlı korsanlığını İslâm hukukunun temel alınarak, gazâ ve cihadın denizlerde devam ettirilmesi olarak tanımlamakta ve Osmanlı korsanlarının karadaki akıncıların bir benzeri olarak deniz gazileri olduğunu vurgulamaktadır. Levent veya gönüllü reisler olarak tanımlanan bu denizciler hukukun dışına çıktıkları zaman Osmanlı idaresi tarafından cezalandırılmaktaydılar.²⁸⁵

Garp ocaklarına bağlı filoların görevi Batı Akdeniz'de kıyıları korumak ve korsanlık faaliyetlerinde bulunmakla sınırlı değildi. Donanma-yı hümayun sefere çıktığı zaman Garp ocaklarına bağlı gemiler de donanmaya katılarak sefere destek vermekteydi. Denizlerde düşmanla sürekli bir mücadele içinde olan Garp Ocakları reisleri hem tecrübe kazanmakta hem de denizcilik sahasındaki teknik ilerlemeleri ve gemi inşa teknolojisindeki gelişmeleri yakından takip etmekteydiler.²⁸⁶

²⁸³ Atilla Çetin, "Garp Ocakları", **DİA**, cilt 13, 1996, s. 383.

²⁸⁴ Çetin, "Garp Ocakları", s. 383-384.

²⁸⁵ Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 12.

²⁸⁶ Kâtib Çelebi gerektiği takdirde donanmaya katılan Garp ocakları kuvvetlerinin 3-4 bin kişiyi bulduğunu ifade etmekteydi. Bkz. Kâtib Çelebi, s. 142. Venedik elçisi Trevisano'nun 1554 yılındaki

2. 3. İspanyol Filoları

XV. yüzyılda Katolik Hükümdarlar Fernando ve Isabel yönetiminde siyasi birliğine kavuşan İspanya çok boyutlu bir denizcilik politikası takip ederek hem Atlantik'te hem de Akdeniz'de filolar oluşturmuştu. Bu çok yönlü denizcilik politikası V. Carlos ve II. Felipe dönemlerinde de devam ettirilmişti.²⁸⁷ Habsburgların idaresinde İspanya Akdeniz'de Katalan deniz ticareti ve Atlantik'te de Bask denizcilik geleneğini miras almıştı.²⁸⁸ V. Carlos hem İspanyol Monarşisi'nin stratejik ihtiyaçlarına cevap verebilecek hem de maliyetini karşılayabileceği bir donanma teşkilatı oluşturmuştu. Donanma üzerinde merkezi idarenin gevşek tutulduğu bu dönemde filoların idaresi başta Andrea Doria olmak üzere özel girişimcilere bırakılarak daha esnek bir yönetim biçimi uygulanmıştı. II. Felipe ise saltanatının başından itibaren güçlü bir donanmaya sahip olmaya önem vermiş ve özel girişimcilerin kötü idaresinden kaynaklandığını düşündüğü sorunları filoları doğrudan kraliyet denetimi altına alarak çözmeye çalışmıştı. Her ne kadar bu yöntem daha maliyetli olsa da verimliliği arttıracığı düşünülmekteydi.²⁸⁹

XVI. Yüzyılın ikinci yarısında gelindiğinde İspanyol donanması bir kısmı doğrudan kraliyet idaresi tarafından yönetilen, bir kısmı da sözleşmelerle devlete hizmet veren girişimcilerin seferber ettiği filolardan oluşmaktaydı. Bu filolar İber Yarımadası'nda, İtalya'da ve Yeni Dünya limanlarında stratejik yerlerde konuşlanmışlardı. İspanya filoları temel olarak kuzeyde Kantabria sahillerinde, batıda Atlantik bölgesinde ve doğuda Akdeniz kıyılarında görev yapmaktaydı. Bu üç

raporunda sefer zamanı çok sayıda korsan gemisinin Osmanlı donanmasına eklendiğini ifade etmektedir. Venedik elçisine göre korsanların kendi hesaplarına donanmaya katılmalarının sebebi sadece Kapudan Paşa'nın emri değildi, zira korsanlar biraz da yağma umuduyla donanmaya katılmaktaydılar. Kapudan Paşa ise denizcilikten anlayan ve iyi donanımlı gemilere sahip bu korsanlardan istifade etmekten memnundu. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 141.

²⁸⁷ Esteban Mira Caballos, "El Sistema Naval Español en el siglo XVI: Las Armadas del Imperio", **Revista de Historia Naval**, num. 74, 2001, s. 39-40.

²⁸⁸ XIII. yüzyılda Kastilya kralı X. Alfonso 18 kadirgadan oluşan bir donanmaya sahipti. XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Aragon Krallığı 80 kadirgası ile önemli bir denizgücüydü. Ancak XV. yüzyıla gelindiğinde devlet otoritesinin zayıflaması ve kaynakların azalması sebebiyle bu filo 20-30 kadirgaya kadar düşmüştü. Bkz. Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 96-97.

²⁸⁹ II. Felipe hem çok sayıda kadirga inşa ettirdiği için hem de filoları büyük ölçüde kraliyet kontrolüne aldığı için İspanyol Akdeniz donanmasının gerçek kurucusu olarak kabul edilmektedir. Bkz. Miguel Ángel de Bunes Ibarra, "La defensa de la cristiandad: las armadas en el mediterráneo en la edad moderna", **Cuadernos de Historia Moderna**, V, Anejos, 2006, s. 84.

coğrafi bölge farklı denizcilik teknolojileri ile farklı görevlere uygun farklı filolara ihtiyaç duymaktaydı.²⁹⁰ Bu sistemde İspanya, Napoli, Sicilya ve Cenova filoları olmak üzere dört filoya dağıtılmış yaklaşık 60 kadirga yer almaktaydı.²⁹¹ Oldukça esnek bir şekilde örgütlenen İspanyol filolarının temel görevi İspanyol Monarşisi'nin kıyılarını ve denizciliğini korsan saldırılarına karşı korumaktı. İspanyol kadirgaları aynı zamanda İspanya ve İtalya arasında para ve asker taşıyarak İspanyol altınlarının ve tercio piyadelerinin Avrupa savaş alanlarına ulaşımını sağlamaktaydı. Kuzey Afrika'da İspanyol çıkarlarını koruyan sınır kalelerinin her türlü ikmali de kadirgalar tarafından gerçekleştirilmekteydi. İspanya normalde farklı bölgelerde üslenen ve farklı görevlere sahip filolarını gerektiği zaman bir araya getirerek donanma gücünü mümkün olduğunca bir noktada yoğunlaştırmaya çalışıyordu. İspanyol Monarşisi'ne bağlı farklı bölgesel filolar sefer zamanı bir araya gelerek “*İspanyol Kadirga Donanması*”nı oluşturmaktaydı.²⁹²

2. 3. 1. İber Yarımadası'ndaki Filolar

XVI. yüzyılda İspanyol Monarşisi İber Yarımadası'nda temel donanma gücü olarak İspanya filosuna güvenmekteydi. XV. Yüzyılın sonlarından itibaren İspanya kıyılarının güvenliği için oluşturulmuş dört küçük filo bulunmaktaydı. Bunlar Biskay Filosu (*la armada de Vizcaya*), Endülüs Kıyı Güvenlik Filosu (*la armada de Guardacostas de Andalucía*), daha sonra İspanya filosunun çekirdeğini oluşturacak Granada Kraliyet Filosu (*la armada del Reino Granada*) ve Levant Filosu (*la armada de Levante*) idi. Bunların dışında Santiago Tarikatı da silahlandığı

²⁹⁰ XVI. Yüzyıl ortalarında İspanyol Monarşisine bağlı filoların yıllık maliyeti 1 milyon dukayı aşmaktaydı. İspanya bu filoların giderlerinin tamamını merkezi hazineden karşılayacak imkânlara sahip olmadığı için farklı biçimlerde finansmanları sağlanmıştı. Akdeniz filoları doğrudan veya dolaylı olarak hazine gelirlerinden finanse edilirken, Atlantik filoları ticari mallar üzerinden alınan *avería* vergisi aracılığı ile karşılanmaktaydı. Bkz. Caballos, "El Sistema Naval", s. 40-41.

²⁹¹ Bu gemilerin neredeyse yarısı kraliyete ait kadirgalardan oluşmaktaydı. Savaş zamanı ihtiyaca göre daha çok kadirganın kiralanarak veya çeşitli sözleşmelerle kraliyet hizmetine alınması mümkündü. Bkz. Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 164 ve Bunes Ibarra, "La defensa de la cristiandad", s. 82.

²⁹² Mahan'a göre kuvvetlerin dağılmasından elde edilecek kazanç sebep olacağı zayıflıktan daha önemli ise kuvvet yoğunlaşması feda edilebilirdi. Bkz. Mahan, **The Influence of Sea Power**, s. 29.

kadırgalarla (*Escuadra de galeras de la Orden de Santiago*) yarımada'yı koruyan İspanyol güçlerine destek vermektedir.²⁹³

2. 3. 1. 1. Biskay Filosu (*La Armada de Vizcaya*)

XV. yüzyılın sonlarında kurulan Biskay filosu, Lequeitio, Durango ve Laredo limanlarında üslenmişti ve yarımada'nın kuzey-kuzeydoğu sahillerini korumaktaydı. Bu rota aynı zamanda İngiliz ve Fransız korsanların geçiş noktası olduğu için bölgedeki İspanyol limanlarının ve gemilerinin korunması önem arz ediyordu. Finansmanı *avería* vergisi ile gerçekleşen bu filoda karavele, karaka, galeazza (galeass) ve kalyon gibi Atlantik tipi gemiler bulunmaktaydı.²⁹⁴

2. 3. 1. 2. Endülüs Kıyı Güvenlik Filosu (*La Armada de Guardacostas de Andalucía*)

XVI. yüzyıl başlarında oluşturulan Endülüs Kıyı Güvenlik Filosu'nun²⁹⁵ temel görevi Yeni Dünya'dan değerli madenle yüklü olarak dönen İspanyol konvoylarının korsan saldırılarından korunmasıydı. Azor Adaları-Sanlúcar de Barrameda rotasında Yeni Dünya'dan dönen gemilere eşlik etmek, Sanlúcar ve Cádiz arasında güvenliği sağlamak ve Sanlúcar de Barrameda-Kanarya adaları arasında Yeni Dünya'ya gitmek için yola çıkan gemilere eşlik etmek filonun görevleri arasında bulunuyordu. Daimî bir karakter arz etmeyen bu filo ve daha çok korsan tehdidi olduğu zamanlar, bahar ve yaz aylarında görev yapıyordu. XVI. Yüzyılın ilk çeyreğinde genellikle 3-4 gemi ile görev yapan filonun mevcudu artan korsan tehdidine bağlı olarak 1560'lardan itibaren hızla yükselmiş ve yüzyılın sonunda 20 gemiye kadar ulaşmıştı.²⁹⁶ Karavele, karaka, fırkate ve kalyon tipi gemiler kullanan

²⁹³ Caballos, "El Sistema Naval", s. 44.

²⁹⁴ Caballos, "El Sistema Naval", s. 45-46 ve Caballos, **Las Armadas Imperiales**, s. 78-80.

²⁹⁵ Bu filo birçok farklı isimle anılmaktadır. Armada del Poniente, Armada de la Guarda de las Costas de Andalucía, Armada del Mar Océano, Armada Real del Océano, Armada Real de la Guarda de la Carrera veya Armada de Avería bu isimler arasından bazılarıdır. Bununla birlikte XVI. yüzyılın ilk yarısından itibaren genel olarak "Armada de la Guardacostas de Andalucía", Endülüs Kıyı Güvenlik Filosu ismi kullanılmaktadır. Bkz. Caballos, **Las Armadas Imperiales**, s. 81.

²⁹⁶ Caballos, **Las Armadas Imperiales**, s. 91-92.

Endülüs filosunun maliyeti güvenliğin sağlanması karşılığında ticari mallardan alınan *avería* vergisi ile karşılanmaktaydı.²⁹⁷ Endülüs filosunun yönetiminde kraliyet idaresi “*juez*” denilen bir görevli atamakta ve Yeni Dünya ticareti ile meşgul tüccarların seçtikleri üç temsilci de bu görevliye yardımcı olmaktaydı. Tüccarların temsiline rağmen bütün nihai kararlar kraliyete ve dolayısıyla onun temsilcisi olan *juez*’e aitti.²⁹⁸

2. 3. 1. 3. Granada Kraliyet Filosu (*La Armada del Reino Granada*) – İspanya Filosu

İspanya’nın Akdeniz kıyılarının ve özellikle yarımada’nın güneydoğu sahillerinin muhafazası tek kraliyet filosu olma özelliğine sahip olan Granada Kraliyet Filosu tarafından gerçekleştirilmekteydi.²⁹⁹ Bu filoda kullanılan gemilerin çoğu kraliyet fonları tarafından finanse edilen devlet kadırgaları olduğu için filonun gemileri diğerlerine göre çok daha iyi donatılmakta ve ikmal edilmekteydi. Filo İber Yarımadası’nda üs olarak Málaga limanını kullanmakla beraber, kendisine verilen görevin gereklerine göre harekât merkezi olarak Cartagena, Barselona, Sevilla, Santa María, Cenova veya Napoli limanlarından birini de kullanabilmekteydi.³⁰⁰ Granada Kraliyet Filosu diğer filolardan farklı olarak askeri hareketliliğin az olduğu kış aylarında dağılmaz, çeşitli manevralara destek olmak veya ticari malları taşımak gibi görevleri yerine getirirdi. Filonun öncelikli görevi ise Cebelitarık Boğazı’ndan Gata

²⁹⁷ Caballos, "El Sistema Naval", s. 47-48. Yeni Dünya konvoylarının tehlikeli noktalarda güvenliğini sağlayan Endülüs filosunun finansmanı *avería* vergisi ile sağlanmaktaydı. Gemilerin taşıdığı ticari mallar üzerinden alınan *avería* vergisinin oranı savunma ihtiyacına göre yıldan yıla değişmekteydi. XVI. Yüzyıl boyunca %1 ve %8 arasında değişen bu verginin ortalaması %3,35 idi. Bkz. Caballos, **Las Armadas Imperiales**, s. 85-87.

²⁹⁸ Caballos, **Las Armadas Imperiales**, s. 82.

²⁹⁹ Ortaçağ’dan beri Aragon krallığının Akdeniz’de önemli girişimleri olmasına rağmen İber Yarımadası’nın merkezinde yer alan Kastilya krallığı Granada’nın ele geçirilmesine kadar Akdeniz coğrafyasına uzak kalmıştı. Granada’nın Müslümanların elinden alınması sürecinde dış yardımları engellemek için güney kıyılarını koruyan bir filo oluşturulmuştu. Reconquista’nın tamamlanmasından sonra ise korsan saldırılarına karşı Granada filosunun muhafaza edilmesine karar verilmiş ve filonun ismi bir süre sonra İspanya Kadırgaları Kraliyet Filosu (*Armada Real de las Galeras de España*) olarak değiştirilmişti. Bkz. Caballos, **Las Armadas Imperiales**, s. 106-107.

³⁰⁰ XVI. yüzyılın sonlarına doğru Málaga, mühimmat, top ve arkabüz üretim merkezi olarak önemli bir rol oynamaya devam etmekle beraber İspanya filosu Santa Maria limanında kışlamaya başlamıştı. Filonun diğer bir destek limanı olan Cartagena ise donanma malzemeleri, kereste, halat ve küreklerin temin edildiği yer idi. Bkz. Giménez, “La Vida y los Hombres de Las Galeras de España”, s. 27, 29-30 ve Caballos, **Las Armadas Imperiales**, s. 107-108.

Burnu'na kadar İspanya kıyılarını muhafaza etmek ve Kuzey Afrika'da üslenen korsanlara karşı mücadele etmekte.³⁰¹

İspanya filosu yarımada'nın kıyılarını savunma görevinin yanı sıra sefer görevleri de almaktaydı, zira Habsburg hâkimiyetine giren İspanya'nın sadece kendi kıyılarını koruyacak küçük filoya değil, Akdeniz'in tamamında imparatorluğun çıkarlarını savunacak bir donanmaya ihtiyacı vardı.³⁰² Kuzey Afrika'daki İspanyol garnizonlarının desteklenmesi ve gereken ikmalin sağlanması, İtalya ile deniz ulaşım hatlarının güvende tutulması ve Yeni Dünya'dan genel konvoyların güvenliği için 10 kadirga ile Cebelitarık Boğazı'nın muhafazası filonun diğer görevleri arasındaydı. XVI. yüzyılın ilk yarısında filoda 10 kadirga bulunmaktayken, 1541 Cezayir seferi için bu filoda 16 kadirga toplanmıştı. 1564'te 15 kadirgaya sahip olan filo, 1571 yılında İnebahtı Seferi için 11 kadirgasını Mesina limanına göndermiş, bununla birlikte Sancho de Leyva komutasında 11 kadirga da İspanya kıyılarının güvenliği için geride bırakılmıştı.³⁰³

V. Carlos dönemi İspanyol donanma idaresinin temel karakterine uygun olarak Granada/İspanya filosu 1523'ten 1557'ye kadar filo komutanları ile yapılan sözleşmelerle idare edilmişti. 1523-1529 arasında filonun başında Rodrigo de Portuondo bulunmaktaydı.³⁰⁴ 9 Nisan 1530'da Álvaro de Bazán'ın (el Viejo) Granada filosunun sözleşmesini alması ile bu filo artık İspanya Kadirga Filosu (*Escuadra de galeras de España*) olarak anılmaya başlanmıştı.³⁰⁵ Bazán'ın sözleşmesi 1535 yılında yenilenirken her kadirga için (toplam 15 kadirga) devletin ayda 500 duka ödemesi konusunda anlaşılmıştı. Buna karşılık gemilerin bakımı ve mürettebatın ihtiyaçlarının karşılanması Bazán'a bırakılıyordu. 1539'da ise İspanya filosu Don Bernardino de Mendoza komutasına verilmiş ve Mendoza'nın sözleşmesinin 1540, 1543 ve 1552 yıllarında yenilenmesi uygun görülmüştü. II. Felipe'nin tahta çıkması ile birlikte sözleşme sistemindeki olumsuzluklar da dikkate

³⁰¹ Caballos, "El Sistema Naval", s. 49-50 ve Caballos, **Las Armadas Imperiales**, s. 109.

³⁰² Giménez, "La Vida y los Hombres de Las Galeras de España", s. 24-25, V. Carlos 1541 Cezayir seferi ile ilgili olarak Kardinal Tavera'ya'ya gönderdiği mektupta İspanya filosunun da harekâta katıldığını belirtmektedir. Bkz. "V. Carlos'tan Kardinal Tavera'ya", **CODOIN**, I, s. 234-235.

³⁰³ Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 505-506.

³⁰⁴ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 164.

³⁰⁵ Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 505.

alınarak 1 Eylül 1557 tarihinden itibaren 17 kadirgadan oluşan İşpanya filosunun Don Juan de Mendoza komutasında doğrudan devlet idaresine alınmasına karar verildi.³⁰⁶

İşpanya filosu komutanlarının aldıkları maaşlar XVI. yüzyıl boyunca artmıştı. Rodrigo de Portuondo yıllık 668 duka maaş almakta iken 26 Mart 1576’da İşpanya filosu komutanlığına getirilen Álvaro de Bazán aynı görev için 1000 duka almıştı. Komutanlar maaşlarına ek olarak çeşitli imtiyazlardan faydalanmakta ve ganimetlerden pay almaktaydılar. Filo komutanlarına ayrıca gemilerin donatımı ve mürettebatın ihtiyaçlarının karşılanması için büyük miktarda ödeme yapılmaktaydı. Bununla birlikte komutanların görevlerini kötüye kullanarak bu durumdan haksız çıkar sağlamaları her zaman eleştiri konusu olmaktaydı.³⁰⁷

İşpanya filosu geleneksel olarak Kastilya Krallığı’nın olağan ve olağanüstü gelirleriyle finanse edilmekteydi. Filonun komutanı Savaş Konseyi’ne bütün hesaplarını ve harcamalarını bildirmek zorundaydı. 1530’da filonun yıllık masrafı 60.000 duka civarında iken, 1640’da bu rakam 440.000 duka’ya ulaşmıştı.³⁰⁸ XVII. yüzyılın başlarında İşpanya filosundaki kadirga sayısının 50’yi geçmesi sebebiyle filonun ikiye bölünmesine karar verildi. Kastilya filosu (*Galeras de Castilla*) San Vicente ve Gata burnu arasında devriye gezecek, Aragón filosu (*Galeras de los Reinos de Aragón*) ise bu krallığın kıyılarını ve adalarını koruyacaktı.³⁰⁹

2. 3. 1. 4. Levant Filosu (*La Armada de Levante*)

XV. yüzyılda kurulan Levant filosu XVI. yüzyılda düzensiz ve istikrarsız bir görünüm sergilemekle birlikte Valensiya’da üslenen 3-4 kadirga ile İşpanya’nın doğu kıyılarını korsan saldırılarına karşı korumaya çalışmaktaydı. Bununla birlikte bu kadirgalar yetersiz görüldüğu için zaman zaman doğu kıyılarının korunması için takviye olarak Granada Kraliyet Filosu görevlendirilmekteydi. Filonun devamını

³⁰⁶ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 165-166.

³⁰⁷ AMN, **0005/Ms. 0005/003**: “*Instrucciones de Felipe II a Alvaro de Bazán para el desempeño de un cargo de Capitán General de España, 1576, Marzo 26, Madrid*” ve Caballos, **Las Armadas Imperiales**, s. 121-122.

³⁰⁸ Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 506-507.

³⁰⁹ Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 506.

savunanlar olmakla birlikte XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren filonun dağıtılmasına karar verilmişti.³¹⁰

2. 3. 1. 5. Santiago Tarikatı Filosu (*Galeras de Santiago*)

Reconquista sürecinde Müslümanlara karşı savaşta önemli rol oynamış askerî tarikatlar İspanya’da İslâm hâkimiyetine son verilmesinden sonra âtil duruma düşmüşlerdi. Önemli maddi kaynaklara sahip olan bu tarikatların Akdeniz’de Müslüman korsanlara ve Osmanlı denizgücüne karşı mücadelede görev almaları gündeme gelmişti. Santiago Tarikatı Akdeniz’de korsanlarla mücadele için 1552 yılında Don Luis de Requesens’in komutasında üç kadirgadan (*Capitana*, *Patronata* ve *San Pablo* isimli kadirgalar) oluşan bir filo oluşturmuştu. Filonun idaresi ve ihtiyaçlarının giderilmesi tarikatın üstadının görevleri arasında yer almakta ve yıllık 14.000 duka kadar olan masrafı tarikat bütçesinden karşılanmaktaydı. 1558 yılında filonun komutanlığına Francisco de Córdoba getirilmişti. 1561 yılında Santiago kadirgalarının İspanya filosuna dâhil edilmesine karar verilmiş, ancak bu gemiler filo içinde özerkliklerini korumaya devam etmişlerdi.³¹¹

İspanya 1555 yılından itibaren Santiago Tarikatı şövalyelerinin acemilik döneminde en az altı ay kraliyet kadirgalarında hizmet etmelerini şart koşmaktaydı. Akdeniz’de Osmanlılarla yeni bir savaş evresinin başladığı 1560 yılında II. Felipe Santiago, Calatrava ve Alcantára tarikatlarının yöneticileri ile görüşerek onlardan Osmanlılarla mücadelede destek sağlamalarını istemişti. Diğer tarikatların da Santiago Tarikatı örneğini takip ederek, belirli sayıda kadirga donatarak korsanlara karşı mücadeleye katkıda bulunmaları talep edilmekteydi. Tarikatlara mensup şövalyelerin Kuzey Afrika’da başta Vehrân olmak üzere sınır bölgelerindeki

³¹⁰ Caballos, "El Sistema Naval", s. 50-51 ve Caballos, **Las Armadas Imperiales**, s. 125-126.

³¹¹ Martine Lambert-Gorges, "Santiago et la Defense de la Mediterranee (Notes sur le XVI. Siècle)", **Las Órdenes Militares en el Mediterráneo Occidental, Siglos XII-XVIII**, Madrid, Casa de Velázquez-Instituto de Estudios Manchegos, 1989, s. 232-234, 237-241, González, "Fuentes de Investigación en las Órdenes Militares", s. 51, Francisco Fernández Izquierdo, "Los caballeros cruzados en el ejército de la Monarquía Hispánica durante los siglos XVI y XVII: ¿anhelo o realidad?", **Revista de Historia Moderna**, no. 22, 2004, s. 28, Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 160 ve Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 507-508.

İspanyol kalelerinde hizmet etmeleri de istenmişti.³¹² II. Felipe kuşkusuz bu askerî-dinî tarikatları Malta'da üslenen St. Jean Şövalyeleri örneğinde olduğu gibi Akdeniz'de Osmanlılara karşı daha etkin olarak kullanmak istiyordu.

2. 3. 2. İtalya'daki Filolar

İtalya Yarımadası İspanyol Monarşisi için hem Akdeniz'de Osmanlılarla hem de Avrupa'da Fransa ile üstünlük mücadelesinde stratejik bir konumda bulunmaktaydı. İspanya'da silahlı altına alınan askerler kadirgalar aracılığıyla Napoli veya Milan'a gönderilmekte, İtalya'da toplanan birlikler ihtiyaç duyulan savaş alanlarına buradan sevk edilmekteydiler. Bu askerler ya Flandra'ya gönderilmekte ya da Kuzey Afrika garnizonlarına sevk edilmekteydiler. Bununla birlikte 1560 ve 1570'ler boyunca İtalya limanlarında toplanan İspanyol piyadelerinin öncelikli görevi kadirgaların ihtiyaç duyduğu savaşçı gücü karşılamaktı. Orta Akdeniz'de Osmanlı denizgücüne karşı ilk savunma hattını Cenova, Napoli ve Sicilya filoları oluşturmaktaydı. Bunların dışında Malta'da üslenen St. Jean Şövalyeleri'nin kadirgaları, Papalık, Floransa ve Lucca filoları da Akdeniz'deki İspanyol harekâtlarına destek vermektedir. İtalyan filolarının neredeyse tamamı özel sözleşmeler ile İspanya'nın hizmetinde bulunmaktaydı.³¹³

2. 3. 2. 1. Cenova Filosu (*La armada de Génova*)

İtalya filoları arasında en önemlileri şüphesiz 1528 yılında İspanya hizmetine giren Cenovalı amiral Andrea Doria'nın filosuydu. Andrea Doria ve V. Carlos

³¹² "Paulo Tiepolo'dan Doç'a ve Senatoya", 19 Ağustos 1560, **C.S.P. Venice**, VII, no. 191 ve 28 Ağustos 1560, **C.S.P. Venice**, VII, no. 192.

³¹³ Caballos, "El Sistema Naval", s. 54 ve Ibarra, "La defensa de la cristiandad", s. 78. Mikail Acıpınar'a göre 1530 yılından itibaren Osmanlı İmparatorluğu her ne kadar Floransa ile ilişkilerini devam ettirmiş olsa da bu devleti İspanya'nın bir müttefi olarak görmektedir. Özellikle İspanya'nın Floransa üzerinde artan nüfuzu Osmanlı-Floransa ilişkilerini olumsuz etkilemekteydi. Bkz. Mikail Acıpınar, **Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık, 1453-1599**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2016, s. 119-120, 125-126 ve 153-155. Floransa'nın 1562 yılında Akdeniz'de Müslümanlarla savaş için askerî-dini karakterde bir filo olan Santo Stefano Şövalyeleri Tarikatı'nı kurması ilişkileri daha da kötüleştirmişti. Bkz. Mikail Acıpınar, "Anti-Ottoman Activities of the Order of the Knights of St. Stephen During the Second Half of the 16th Century", **Seapower, Technology and Trade: Studies in Turkish Maritime History**, ed. Dejanirah Couto, Feza Gunergun, Maria Pia Pedani, İstanbul, 2014, s. 165-172.

arasında 10 Ağustos 1528 tarihinde filo için hizmet sözleşmesi imzalanmış ve bu sözleşme sürekli olarak yenilenmişti.³¹⁴ İmparatorluk himayesine giren Cenova İspanyol filoları için güvenli bir liman ve ikmal merkezi haline gelmişti. Daha önceleri Andrea Doria filosu olarak anılan filo Doria'nın 1559 yılında görevini yeğeni Gian Andrea Doria'ya bırakmasından sonra Cenova filosu olarak isimlendirilmişti.³¹⁵

Cenova filosunun öncelikli görevi İspanya ile İtalya arasındaki deniz yollarını korumaktı. Buna ek olarak filo gerektiği zaman İspanya kıyılarına akınlar düzenleyen korsanlarla mücadeleye de çağrılmaktaydı. Mesela Osmanlı ve Fransız donanmalarının tehdidine karşı Andrea Doria 20 kadirga ve 2.000 Alman askeri ile Barselona'ya gelmişti.³¹⁶ Filoda 1528'de 12, 1530'da 15, 1539'da ise 20 kadirga bulunmaktayken, 1566'da bu sayı 11 hafif kadirga ve bir baştardaya düşürülmüş, İnebahtı Deniz Savaşı'nda Cenova filosu 11 kadirga ile görev yapmıştı. Sözleşme ile İspanya hizmetinde bulunan Cenova filosunun kadirgaları 1575 yılında II. Felipe'nin bunları satın alması ile tamamen kraliyet idaresine geçti.³¹⁷

2. 3. 2. 2. Napoli Filosu (*La armada de Galeras de Nápoles*)

İspanya ve Cenova filolarından sonra İspanyol Monarşisi'nin Akdeniz'deki en önemli donanma gücü Napoli filosu idi. Filonun temel görevi Napoli genel valisinin emirleri altında krallığın kıyılarını savunmak olsa da filo İspanya'nın denizgücü stratejisi çerçevesinde Akdeniz'de gerçekleştirilen harekâtlarda yer almıştı. Filonun komutasında Sancho de Leyva (1556-1568) ve Álvaro de Bazán (1568-1576) gibi ünlü denizci komutanlar yer almışlardı. Bunlar Napoli filosundaki

³¹⁴ Cenova filosu 1528 yılındaki sözleşmeye göre 12 kadirgayla görev yapmaktaydı. Bununla birlikte düşman tehdidinin arttığı zamanlarda filonun gemi sayısı 23'e kadar çıkmıştı. Bkz. Caballos, **Las Armadas Imperiales**, s. 131 ve Kirk, **Genoa and the Sea**, s. 20-21.

³¹⁵ Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 508 ve Thomas Kirk, "Giovanni Andrea Doria: Citizen of Genoa, Prince of Melfi, Agent of King Philip II of Spain", **Double Agents: Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe**, ed. Marika Koblusek ve Badeloch Vera Noldus, Leiden, Boston, Brill, 2011, s. 59-70.

³¹⁶ Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 508.

³¹⁷ Caballos, "El Sistema Naval", s. 53-54, Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 160-161, Muñido, **La Organización Naval**, I, s. 508. Kadirga filosunun kontrolü ve İspanya'nın hizmetindeki görevleri Doria ailesinin Cenova siyasi arenasında elini güçlendirmekteydi. Bkz. Thomas Kirk, "The Apogee of the Hispano-Genoese Bond, 1576-1627", **Hispania**, vol. LXV/1, no. 219, 2005, s. 48 ve 53.

görevlerinden sonra donanma teşkilatında bir üst basamak olan İspanya filosu komutanlığına getirilmişlerdi. Buradan komuta kademesinde yükselmek için Napoli gibi Osmanlı tehdidinin yoğun olarak hissedildiği bir bölgede başarı sağlamanın önemli olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. XVI. yüzyılda Napoli filosunda bulunan kadirga sayısı değişiklik göstermektedir. Mesela Alvaro de Bazán 1568 yılında komutayı aldığı zaman filoda 9 kadirga bulunmakta iken, onun yönetiminde bu sayı 50'ye çıkmış, İnebahtı seferine bu filodan 30 kadirga katılmıştı. 1621'de filonun gemi sayısı 20 olarak belirlenmişti. Filo sözleşme ile görev yapmakta ve bu sözleşmenin masrafları da Napoli Krallığı'nın gelirlerinden karşılanmaktaydı.³¹⁸

2. 3. 2. 3. Sicilya Filosu (*La armada de Sicilia*)

Mesina limanında üslenen Sicilya filosunun 1510 yılı civarında teşkil edildiği düşünülmektedir. Filo Sicilya kıyıları ile Kuzey Afrika arasındaki boğazın güvenliğini sağlamaktaydı. Filoda genel olarak 10 kadirga bulunmakla birlikte bu sayı zaman zaman değişiklik göstermekteydi. 1531'de filoda sadece 5 kadirga bulunurken bu sayı XVI. yüzyılın ikinci yarısında 20'ye ulaşmıştır. 1576 yılında ise filoda 18 kadirga bulunmaktaydı. Filonun komutanları arasında Berenguer de Requeséns (1556-1560), Bernardo de Guimerán ve Juan de Cardona bulunmaktaydı. XVI. yüzyılın sonlarına kadar sözleşme ile görev yapan filo, bir süre devlet tarafından idare edildikten sonra tekrar sözleşme sistemine dönülmesi tavsiye edilmişti. Bu filonun masrafları Sicilya Krallığı'nın gelirleri ile karşılanmaktaydı.³¹⁹

Her ne kadar Akdeniz'deki İspanyol donanma teşkilatı farklı coğrafi bölgelerde konuşlanan ve farklı görev sahaları bulunan filolardan oluşsa da bu değişmez ve katı bir sistem değildi. Filo komutanları belirli sürelerde rotasyona gidiyorlardı. Bir komutan zaman içinde farklı filolarda hizmet edebilirdi. Filolar ihtiyaç halinde ortak görevler için bir araya gelebiliyor ve zaman zaman görev sahalarının dışına çıkabiliyorlardı. Filolar genellikle devriye ve koruma görevlerini küçük birimlerle icra etmekteydiler. Bunlar arasında iki kadirganın oluşturduğu

³¹⁸ Muñido, *La Organización Naval*, I, s. 508-509.

³¹⁹ Caballos, "El Sistema Naval", s. 53-54, Martínez, *Las Armadas de Felipe II*, s. 161 ve Muñido, *La Organización Naval*, I, s. 509.

dosolbo ve dört kadirganın bir araya gelmesiyle oluşan *cuatralbo* en yaygın görev birimleriydi. Büyük bir sefer söz konusu ise filolar daha önceden belirlenen bir limanda bir araya gelip İspanyol Kadirga Donanmasını oluşturuyordu.³²⁰

2. 3. 3. Diğer Filolar

XVI. yüzyılda İspanyol filoları sadece Akdeniz’de değil, Atlantik ve Pasifik okyanuslarında da faaliyet göstermekteydiler. Yeni Dünya’daki İspanyol limanlarına ve ticaret gemilerine yapılan korsan saldırıları bu bölgede de koruma amaçlı filoların kurulmasına sebep olmuştu. XVI. yüzyılın ilk yarısında kurulan Karayip Filosu (*la armada del Caribe*) bu savunma tedbirlerinin ilk adımıydı.³²¹ XVI. yüzyılın sonlarında iki filo daha oluşturulmuştu. Bunlar Güney Denizi Filosu (*la armada del Mar del Sur*) ve Barlovento Filosu (*la armada de Barlovento*) idi.³²² Santo Domingo’da üslenen Karayip filosu geçici karakterdeydi ve filonun gemileri korsan tehdidi olduğu zaman bir araya geliyordu. *Avería* vergisi ile finanse edilen filo uygun gemi ve silahlara sahip olmadığı için istenilen başarıyı gösterememiş ve zaman içinde yerini daimî filolara bırakmıştı.³²³

Yeni Dünya’daki İspanyol varlığını hedef alan korsan saldırılarına karşı oluşturulan iki daimî filodan biri olan Güney Denizi Filosu ortalama 5 kalyonla Pasifik bölgesinde görev yapıyordu. Meksika’nın Veracruz limanında üslenen Barlovento filosu *avería* ile değil, *alcabala* vergisi gibi diğer gelir kalemleriyle finanse edilmekteydi. Karayip filosu karaka ve karavele tipi kullanırken bu filo esas olarak kalyonlardan oluşmaktaydı ve faaliyet sahası da Meksika sahillerine kadar genişlemişti. XVII. yüzyıl başlarına gelindiğinde daimî olarak görev yapan Barlovento filosu iyi donatılmış gemileriyle Yeni Dünya kıyılarını korsan tehdidine karşı savunmaktaydı.³²⁴

³²⁰ Caballos, "El Sistema Naval", s. 43-44 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 159-160.

³²¹ Caballos, "El Sistema Naval", s. 51.

³²² Caballos, "El Sistema Naval", s. 53.

³²³ 1586’da İngiliz korsan Francis Drake’in Santo Domingo’yu neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmadan yağmalaması bir dönüm noktası olmuş ve İspanyol yönetimi daha ciddi önlemler almaya karar vermişti. Bkz. Caballos, "El Sistema Naval", s. 52.

³²⁴ Caballos, "El Sistema Naval", s. 52-53.

İspanyol filolarının genellikle görev yaptıkları coğrafi bölgelerin şartlarına uygun gemiler kullandıkları görülmektedir. Atlantik Okyanusu'nda yüksek bordalı karaka ve kalyon tipi gemiler tercih edilirken, Akdeniz'de kadirga sınıfı gemiler kullanılmıştı. Bununla beraber bu gemi tiplerini sadece bahsettiğimiz bölgelerde kullanılan gemiler olarak görmemek gerekir. İspanya Akdeniz'de karaka ve kalyon tipi gemilerden faydalandığı gibi, Atlantik Okyanusu'nda ve Yeni Dünya kıyılarında da özellikle korsan saldırılarına karşı kadirga sınıfı gemiler kullanılmıştı.³²⁵

Sonuç olarak XVI. yüzyılda İspanyol Monarşisi'nin donanma teşkilatı temelde Atlantik ve Akdeniz filoları olarak ikiye ayrılmaktaydı. Atlantik'te görev yapan filolar özellikle XVI. yüzyılın sonlarında artan korsan tehdidine karşı Yeni Dünya kıyılarını ve İspanyol gemilerini koruyan filolardan oluşmaktaydı. Bunlar başlangıçta *avería* vergisi ile finanse edilen karaka ve karavele tipi gemilerden oluşan geçici filolar iken, zamanla yerlerini daha iyi finanse edilen ve daimî karakterde olan kalyon filolarına bırakmıştı. Kadirgayı esas savaş gemisi olarak kabul eden Akdeniz filoları ise İspanya, Napoli, Sicilya ve Cenova filolarından oluşmakta, bu filolara savaş zamanı Papalık, Floransa, Lucca ve Malta kadirgaları da destek olmaktaydı.

2. 3. 4. İspanyol Donanmasında Sözleşme Sistemi

XVI. Yüzyılda İspanyol donanma teşkilatı içinde Akdeniz ve Atlantik'teki filoların idari ve ekonomik yönetimi “*asiento*” denilen sözleşme sistemi veya “*administración*” denilen doğrudan idare yöntemiyle gerçekleşmekteydi. “*Administración por cuenta de Su Majestad*” kadirgaların doğrudan kraliyet

³²⁵ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 134. XVI. yüzyıl boyunca çeşitli sözleşmelerle İspanya'ya hizmetlerini sunan denizci Bazán ailesi Atlantik görevleri için Akdeniz tipi gemiler kullanmıştı. V. Carlos'un hizmetinde görev yapan Yaşlı Bazán Atlantik'te okyanus tipi gemilere karşı *galeaza*'sını (mavna) kullanmıştı. Oğlu Álvaro korsan savaşlarına uygun 300 kişilik bir fırkate inşa ettirmişti. Daha sonra da İspanyol komutanlar arasında Akdeniz tipi gemilerin hız ve manevra özellikleri cezbedici olmaya devam etmiş ve deneysel olarak Akdeniz ile Atlantik tipi gemilerin karışımı olan yüksek bordalı, çok sayıda top taşıma kapasitesine sahip yelkenli ve kürekli gemiler ortaya çıkmıştı. Bununla birlikte bu tip karma gemiler yapısal zayıflıkları sebebiyle yaygınlaşmamış ve kalyon Atlantik dünyasındaki temel savaş gemisi olarak yerini sağlamlaştırmıştı. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 113-114. 1588'te Sidonia Dükü, hızlı İngiliz korsan gemileri ile İspanyol gemilerini mukayese ederek, Armada ile birlikte kadirgaların da bulunması gerektiğini ifade etmişti. Bkz. Thompson, “The Appointment of the Duke of Medina Sidonia”, s. 207-208.

görevlileri eliyle idare edilmesi anlamına gelmekteydi. “*Asiento*” yani sözleşme ise kadirgaların idaresinin belirli şartlar çerçevesinde özel şahıslara verilmesiydi. Bu girişimciler kraliyet görevlileri ile aynı imtiyazlara sahip olmaktaydılar.³²⁶ İspanya, donanmasının yönetiminde bu tür bir idare yöntemi benimseyen ilk ülke değildi. XVI. yüzyıldan önce de Avrupa devletleri kadirga subayları ve kaptanları ile belirli donanma hizmetlerini yerine getirmeleri karşılığında ödeme yapılmasını içeren sözleşmeler yapmaktaydılar. Devletler genellikle daimî bir donanma beslemenin masraflarından kaçınarak ihtiyaç halinde bu tür girişimcilerle ilişki kurmayı tercih edebilmekteydiler.³²⁷ Akdeniz dünyasında birçok İtalyan, Fransız ve İspanyol soylusu bir veya birkaç kadirga sahibi olarak girişimcilik yapıyorlardı. Ayrıca gemi sahibi kaptanlar ve profesyonel denizciler de belirli sözleşmeler ile hizmetlerini devletlere sunmaktaydılar.³²⁸ Bu sistemde kaptanlar genellikle belirli bir bedel karşılığında kadirgalarıyla birlikte belli bir bölgenin savunmasını veya diğer görevleri belli bir dönem için üstlenmekteydiler.³²⁹ Sözleşme sistemi askerî idarede ödeme, tedarik ve komuta unsurlarını birleştirmektedir. Böylece sözleşmeci çoğu zaman aynı anda hem gemi sahibi ve girişimci hem de komutan olabiliyordu.³³⁰

Sözleşme yöntemi erken modern dönemde İspanyol kalyon ve kadirga filolarının oluşturulmasında yaygın olarak kullanılmıştı. İspanyol denizcilik teşkilatında Akdeniz bölgesinde görev yapan İspanyol ve İtalyan filoları XVI. yüzyılın ilk yarısında büyük ölçüde sözleşmeli karakterde görev yapan kadirgalardan oluşmaktaydı. V. Carlos’un saltanatı boyunca doğrudan devlet idaresinde birkaç kadirgadan fazlası yoktu. Onun yönetiminde İspanya, sadece kadirga filoları oluşturmak, donatmak konusunda değil aynı zamanda askerleri beslemek ve maaşlarını ödemek ve sınır savunmalarını muhafaza edebilmek için özel sözleşmelere bağımlı durumdaydı.³³¹

³²⁶ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 256 ve Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 124.

³²⁷ Glete, **Warfare at Sea 1500-1650**, s. 47.

³²⁸ Glete, **Warfare at Sea 1500-1650**, s. 51.

³²⁹ Caballos, “El Sistema Naval”, s. 41.

³³⁰ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 164.

³³¹ Thompson, “The Armada and the Administrative Reform”, s. 698-699.

XVI. yüzyılda İspanyol donanmasında hizmet veren birçok girişimci yabancılardan, özellikle de Cenovalılar'dan oluşmaktaydı. XVII. yüzyılın başlarından itibaren ise Portekizliler'in etkisi hissedilmeye başlanmıştı.³³² Sözleşme sistemi herşeyden önce malî bir gereklilik olarak görülmekteydi. Bir çeşit kredi gibi işleyen sistemde girişimci belirli bir geminin veya filonun ihtiyaçlarını peşin olarak karşılıyor, kraliyet maliyesi ise daha sonra bu harcamaları belirlenen miktarda geri ödüyordu. Bu yöntem doğrudan devlet idaresine göre hem daha ucuzdu hem de ödemelerin ertelenmesine imkân tanımaktaydı. Buna karşılık yozlaşmış sözleşmecilerin kâr amacıyla görevi kötüye kullandıkları, kaliteli malzeme kullanmadıkları ve mürettebatı kötü besledikleri de iddia edilmekteydi. Sözleşmecinin sağladığı standartlara uymayan levazımat ve malzemelerin alımı reddedilebilirdi ancak bu da denetimlerin sağlıklı yapılmasına bağlıydı. Buna ek olarak kraliyet görevlileri ve soylular ile özel girişimciler arasında sürekli bir rekabet bulunmaktaydı. Bunun sebebi de çoğu zaman tüccar olan girişimcilere askeri rütbelere ve asalet ünvanları verilmesiydi.³³³

Sözleşmeler (*asientos*) genellikle bir veya iki yıllık aralıklarla yenilenmekteydiler. Bu sözleşmelerde karşılanması gereken şartlar, masraflar, levazımat, ödeme yapılacak görevliler kaydedilmekteydi. Temel olarak iki tip sözleşme bulunmaktaydı: Bunlardan birincisi kraliyete ait kadirgaları işletmek için yapılan sözleşmelerdi. Bu sistemde sözleşmeyi alan kimse kraliyet kadirgalarının yönetimini alıyor ve sözleşmenin şartlarına göre bunların ihtiyaçlarını karşılıyordu. İkinci yöntem ise özel şahıslara ait kadirgaların kraliyet hizmetine girmesiydi. Kadirgaların sözleşmeciye ait olduğu bu sistemde daha esnek ve avantajlı sözleşmeler söz konusu olmakla birlikte muhtemel kayıpların sorumluluğu sözleşmecinin üzerindeydi. Gemilerin ihtiyaç duyacağı peksimet, silah, mühimmat ve askerler kraliyet idaresi tarafından temin edilmekteydi. XVI. yüzyılın ilk yarısında levazımatı sözleşmeci karşılar, yüzyılın sonlarına doğru bunu da devlet karşılamaya başlamıştı.³³⁴

³³² Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 259.

³³³ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 224 ve 262-265.

³³⁴ Giménez, "La Vida y los Hombres de Las Galeras de España", s. 42-43.

İspanya donanma teşkilatında sözleşme sisteminin ağırlığı II. Felipe zamanına kadar devam etmişti. Osmanlılarla denizlerde mücadelenin ancak İspanya'nın Akdeniz'de etkili bir denizgücü olmasıyla başarıya ulaşabileceğini düşünen II. Felipe babasından devraldığı donanma sisteminin büyük problemlerinin olduğunu farkındaydı. Sözleşmecilere dair suiistimal iddiaları ve gemilerin ihtiyaçlarını yeterince karşılamadıkları yönündeki şikâyetler bulunmaktaydı. Büyük çoğunluğu sözleşmelerle idare edilen İspanyol gemileri çoğu zaman yetersiz bir şekilde donatılmakta ve eksik mürettebatla denize açılmaktaydılar. Felipe tahta çıktıktan sonra ilk işi kadirgaları doğrudan devlet idaresine almak ve filolar üzerindeki denetimi arttırmak için kraliyet görevlileri atamak olmuştur. Felipe'nin bir diğer adımı da *junta de galeras* yani kadirgalar komitesinin kurularak gemilerin ekonomik ve idari yönetimlerinin bir düzene koyulmasıydı.³³⁵

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem filoların yönetiminde kraliyetin ağırlığını arttırması hem de II. Felipe'nin gemi inşa programı sebebiyle İspanyol donanmasında sözleşme ile görev yapan kadirga sayısında oransal olarak bir düşüş gerçekleşmişti. 1560 yılında Napoli filosunda görev yapan kadirgaların 6'sı devlete ait, 10'u özel iken, 1574'te filoda görev yapan kadirgaların 49'u devlete ait, 4'ü özeldi. 1574'te İspanya'nın idaresinde bulunan 146 kadirganın sadece 29'u sözleşme ile görev yapmaktaydı.³³⁶ Bununla birlikte özellikle İnebahtı Deniz Savaşı'ndan sonra ekonomik olarak daha avantajlı olduğu düşünülen sözleşme sistemine dönülmesi tartışılmıştı. II. Felipe 1574'te Don Juan de Austria'ya yazdığı bir mektupta kadirgalarda işlerin istendiği gibi olmadığını ifade etmekte ve sözleşme sistemi hakkındaki düşüncelerini sormaktaydı. Gian Andrea Doria konuyla ilgili olarak devlet idaresinde olan kadirgaların daha iyi idare edilip denetlendiklerini ama daha pahalıya mal oldukları belirtmişti. Sözleşme sisteminde gemilerin idaresi daha kötü olmakla birlikte ödemeler için zaman kazanılmaktaydı. Tartışmalarda kadirgaların ister özel şahıslar elinde olsun ister devlet idaresinde olsun kötü

³³⁵ Ibarra, "La defensa de la cristiandad", s. 87-88 ve Giménez, "La Vida y los Hombres de Las Galeras de España", s. 43, 48-49.

³³⁶ Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 118.

yönetildiklerini ifade edilerek, en ekonomik sistemin tercih edilmesinin mantıklı olduğu vurgulanmıştı.³³⁷

Akdeniz'deki kadirga filosunun ekonomik idaresinden sorumlu olan Kadirgalar Komitesi (*junta de galeras*) 1574 yılında sözleşme sistemine dönülmesini tavsiye etmişti.³³⁸ XVI. yüzyılın sonlarında artan fiyatlarla birlikte kadirgaların maliyetleri de önemli ölçüde artmıştı. Özel sözleşmelerin daha verimli oldukları düşünülmekte idi, zira girişimciler kâr elde etmek için maliyetleri düşürmek zorundaydılar. 1584 yılında Kadirgalar Komitesi sözleşme sistemini tekrar tartışmaya açmış ancak hazırlanan raporlar sözleşme ve doğrudan idare sistemleri arasında bir kez daha sonuçsuz kalmıştı. Bununla birlikte komite sözleşme sisteminde olumlu örnekler de bulunduğunu ifade ederek tekrar denenmesini tavsiye etmişti.³³⁹ Genel olarak sözleşme sistemi filoların doğrudan idaresine göre makul bir alternatif olarak görülmekteydi. Sözleşmeler güvenilir girişimcilerin elindeyse ve kraliyet görevlileri de denetimlerini iyi yapıyorlarsa birliklerin ihtiyaçları doğrudan idareye göre hem daha iyi sağlanmakta hem de daha ucuza mal olmaktaydı. Ayrıca devletin ekonomik kaynaklarının da sınırlı olduğu düşünülecek olursa birliklerin ve filoların ihtiyaçları için yapılacak ödemelerin ertelenmesi önem kazanmaktaydı.³⁴⁰

İspanya'da sözleşme sistemine geri dönülmesi kararından sonra yaşanan en büyük sıkıntı uygun vasıfları taşıyan girişimcileri bulmaktı. Güvenilir girişimciler yanında, teklif edilen sözleşmenin şartları da sistemin sağlığı açısından önem arz etmekteydi. Napoli ve Sicilya filoları tekrar sözleşmecilere verilmiş ancak bu deneyin de başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra 1590 yılında filolar tekrar devlet idaresine alınmışlardı.³⁴¹ Buna ek olarak sistemin yapısından kaynaklanan ekonomik, lojistik ve personelle ilgili sıkıntılar devam etmekteydi. Yolsuzluk ve ihmal suçlamalarına karşı 1592 yılında kapsamlı bir reform gündeme gelmişti. Buna göre ödemelerde kullanılacak paranın muhafazası için çeşitli önlemler alınacak,

³³⁷ Giménez, "La Vida y los Hombres de Las Galeras de España", s. 50-52.

³³⁸ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 103 ve Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 168.

³³⁹ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 171-175.

³⁴⁰ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 270-272.

³⁴¹ Napoli filosu müfettişinin (veedor) raporuna göre mürettebat o kadar kötü beslenmekteydi ki son üç yıl içinde 1.300 kişi ölmüştü. Bkz. Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 177-178.

aracılardan kurtulmak için levazımat kurulacak bir yol ağı ile taşınacak ve donanmanın teşkilat ve tedarik sorunlarını görüşüp, donanma komutanına ve Savaş Konseyi'ne sunacak bir kaptanlar komitesi kurulacaktı.³⁴² Bununla birlikte 1590'lardan itibaren Akdeniz'de eskisi kadar bir güvenlik baskısı hissedilmediği için kadirgalar ihmal edilmeye başlanmış ve sayıları da önemli ölçüde azaltılmıştı.³⁴³

Sonuç olarak XVI. yüzyılın ilk yarısında İspanyol Monarşisi sahip olduğu birliklerin, garnizonların ve filoların ihtiyaçlarını karşılamak için büyük ölçüde özel girişimcilerle yaptığı sözleşmelere dayanmaktaydı. Yüzyılın ortalarından itibaren ise II. Felipe denizgücü stratejisi çerçevesinde filolar üzerinde askeri-idari bürokrasi ile doğrudan devlet idaresi kurmuş ve kadirgaların ihtiyaçlarının karşılanmasında kraliyet görevlileri önemli rol oynamaya başlamışlardı. Bununla birlikte XVI. yüzyılın sonlarına doğru İspanyol askerî-malî yapısı artan maliyetleri karşılamakta zorlanmış ve yaşanan ekonomik sorunlar sebebiyle askerî-idarî mekanizma giderek özelleştirilerek devletin üzerindeki malî yükün hafifletilmesi hedeflenmişti.³⁴⁴

2. 4. Kadirgalar

XVI. Yüzyıl Akdeniz dünyasında Osmanlı İmparatorluğu ve İspanyol Monarşisi arasında denizlerde rekabetin en önemli aracı kuşkusuz kadirgaydı. Temelde rüzgâr gücünden ziyade insan enerjisine dayanan kürekli bir gemisi olarak tanımlanan kadirga, yüzyıllar boyunca Akdeniz'in coğrafi ve iklim özelliklerine göre şekillenmiş ve ateşli silahların da bu gemilerde kullanılmaya başlaması ile en mükemmel ve nihai formunu kazanmıştı. Antik çağlardan itibaren Akdeniz'de mücadele eden büyük güçlerin temel savaş gemisi olarak kadirga birçok evrelerden geçmiş, deniz savaşlarında kullanılan taktikler büyük ölçüde değişikliğe uğramasına rağmen bu gemi tipi temel form olarak yerini korumayı başarmıştı.³⁴⁵ Erken modern dönem Akdeniz'inde kadirgalar ve kıyılarda yer alan kaleler vasıtasıyla ticaret ve önemli geçiş yolları denetlenmekte ve kontrol edilmekteydi.³⁴⁶ Kürekli gemiler

³⁴² Giménez, "La Vida y los Hombres de Las Galeras de España", s. 53-54.

³⁴³ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 179.

³⁴⁴ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 281-282.

³⁴⁵ Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 114-117 ve Ibarra, "La defensa de la Cristiandad", s. 79.

³⁴⁶ Glete, **Warfare at Sea 1500-1650**, s. 2.

yelkenli gemiler kadar dayanıklı değillerdi, fakat sığ sularda hareket edebiliyorlardı ve tamamen rüzgâra bağımlı değillerdi. Bu özellikleri onlara kıyılarda ve amfibi harekâtlarda avantaj sağlamaktaydı. Çok sayıda mürettebata ve dolayısıyla su, yiyecek ve levazımata ihtiyaç duyan kürekli gemilerin kısıtlı taşıma kapasitesi bu gemilerin menzilini sınırlayan en önemli etkendi. Kadırga filolarının ikmal ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için geniş bir liman ve üs ağı ile desteklenmeleri gerekiyordu.³⁴⁷

Ateşli silahlarla donatılan kadırgalar denize yakın kalelere saldırılarda kullanılmakta ve aynı zamanda istihkâmların bulunmadığı yerlerde mobil silah platformları olarak savunma görevlerini de yerine getirebilmekteydiler. Toplar aynı zamanda kadırgaların ticaret yollarını korumalarını ve rakip ticaret gemilerine saldırılarını kolaylaştırmıştı. Bu görevleri yerine getirebilen kadırgalar Akdeniz’de XVI. yüzyıl boyunca hala en etkili savaş gemileri olarak görülmekteydi. Bu coğrafyadaki denizgüçleri yelkenli gemi teknolojisine aşına olmalarına ve zaman zaman bu tip gemileri kullanmalarına rağmen rüzgâra bağlı gemilerin Akdeniz’de kullanımı oldukça sınırlı kalmış ve kadırgalar yaygınlaşmıştı. Top taşıyan alçak gövdeli kadırga yüksek bordalı yelkenli gemiye ciddi bir zarar verebilmekteydi. Kadırgalar da top ateşine karşı dayanıksızdı ama alçak gövdeleri onları daha küçük bir hedef yapmaktaydı ve dolayısıyla vurulmalarını zorlaştırmaktaydı.³⁴⁸

Osmanlıların kürek gücüne ithafen çekdiri olarak tanımladıkları kadırgalar teknik olarak taşıdıkları kürekçi sayısına bağlı olarak sahip oldukları “*oturak (banco)*” sayısına göre sınıflandırılmaktaydılar. Oturak sayısı kadırganın sadece bir tarafındaki oturakları ifade ettiği için ikiyle çarpılması gerekiyordu. Örneğin 25 oturaklı olarak ifade edilen bir kadırgada, bir oturak yeri mutfak için ayrıldığından toplam 49 oturak bulunmaktaydı. XV. yüzyılda bir kadırgada 16-20 oturak bulunurken XVI. yüzyıla gelindiğinde 25 oturaklı kadırgalar yaygınlaşmıştı. Her küreğin üçer kürekçi tarafından çekildiği düşünülecek olursa bu da ortalama 150 kürekçinin bulunduğu tahmin edilebilir.³⁴⁹

³⁴⁷ Glete, **Warfare at Sea 1500-1650**, s. 18.

³⁴⁸ Glete, **Warfare at Sea 1500-1650**, s. 27.

³⁴⁹ Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 119 ve Angus Konstam, **Renaissance War Galley 1470-1590**, Osprey Publishing, 2002, s. 7.

Kadırga temel formunu korumakla beraber farklı stratejik ihtiyaçlara göre geminin boyutu, silah donanımı ve kürekçi sayısı değişebilmekteydi. Mesela XVI. yüzyılda bir Venedik kadırgası 41 metre uzunluğa ve 200 ton civarında bir ağırlığa sahipti.³⁵⁰ “*Capitana* – (*kapudâne*) ve *patrona* tipi yaklaşık 30 oturaklı büyük kadırgalar biri geminin ortasında, diğeri de geminin pruasında olmak üzere iki direğe sahiptiler.³⁵¹ Osmanlı kaynaklarında 26-36 oturaklı kadırgalar başarda olarak tanımlanmaktaydı.³⁵² Bu gemiler çoğunlukla filoların komuta gemileri olarak kullanılmaktaydılar. II. Felipe 1568 yılında donanma komutanı Don Juan de Austria’ya denizdeki komutası için kraliyet sancağının da asılacağı “*la general*” ve yanına bir “*patrona*” tahsis edileceğini ifade etmekteydi.³⁵³ İspanyol belgelerinde bu gemilere komutanlık alameti olan büyük fenerleri taşımalarından dolayı *galeras de fanal* yani fener kadırgaları da denmektedir. Benzer şekilde Osmanlılar da büyük savaş kadırgalarını komuta gemileri olarak kullanmaktaydılar. *Galiot* veya kalyata denilen hafif kadırgalar 16-22 oturaklıydılar. *Brigantine* veya pergende sınıfı çekdiriler ise yaklaşık 37-85 kişilik mürettebat taşıyan 12-18 oturaklı gemilerdi. Fusta ise teknik olarak bir kadırgadan ziyade kayığa daha yakın olan küçük ve hafif bir çekdiriydi. Bu tip hafif kadırgalar daha çok hızlı kıyı akınlarına uygundular ve ağırlıklı olarak korsanlar tarafından tercih edilmekteydiler.³⁵⁴

24-26 oturaklı ve tek direkli normal kadırga ise Akdeniz’de kullanılan en yaygın kadırga tipiydi ve birçok farklı göreve uyum sağlaması mümkündü.³⁵⁵ XVI. yüzyılda normal bir İspanyol kadırgası 24 oturağında kürekçi bulunmak üzere 26 oturaklı idi. Boş kalan iki oturak yerinde mutfak ve geminin filikası yer almaktaydı.³⁵⁶ Bu gemilerde standart olarak önceleri 144 daha sonra 164 kürekçi yer almakla birlikte, kadırganın kullanılacağı göreve göre kürekçi sayısı

³⁵⁰ Konstam, *Renaissance War Galley*, s. 8.

³⁵¹ Williams, *Empire and Holy War*, s. 92. İspanyol gemi inşaatçıları bir kadırganın oturak sayısının 32’den fazla olmaması gerektiğini savunmaktaydılar. Bkz. Pedro Fondevilla Silva, “Tipología de las Galeras Españolas del Siglo XVI”, *Revista de Historia Naval*, no. 110, 2010, s. 47.

³⁵² Kâtib Çelebi, s. 144.

³⁵³ “II. Felipe’nin Don Juan de Austria’ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları”, *CODOIN*, III, s. 320-321.

³⁵⁴ Williams, *Empire and Holy War*, s. 92 ve Bostan, *Osmanlılar ve Deniz*, s. 126.

³⁵⁵ Williams, *Empire and Holy War*, s. 92.

³⁵⁶ Osmanlı kadırgalarında da benzer bir durum olduğunu Kâtib Çelebi ifade eder: “ve yirmi beş oturak kırk dokuz kürektir. Biri ocak yerine gider.” Bkz. Kâtib Çelebi, s. 145.

arttırılabilmektedir.³⁵⁷ Gerçekleştirilen büyük seferler dışında İspanyol kadirgalarının iki temel görevi vardı. Bunlardan ilki İspanya ve İtalya kıyılarını korsan saldırılarına karşı korumak ve devriye gezmek iken diğeri İspanya'dan İtalya'ya asker ve malzeme taşıyarak Avrupa savaş alanlarındaki İspanyol birliklerini desteklemektir. Bu ihtiyaçlara uygun olarak Barselona tersanelerinde boyut ve oran olarak hem düşman gemilerini takip edebilecek hem de malzeme ve asker taşıma görevlerine uygun kadirgalar inşa edilmesine dikkat edilmektedir. İstenilen bütün özelliklere uygun tek bir tip gemi yapılması imkânsız olduğu için kapasite, hız-manevra ve istikrar-denge özelliklerinden birinden ödün verilmesi kaçınılmaz hale geliyordu.³⁵⁸

Osmanlı kadirgaları sınıfları bakımından Batı kadirgalarından pek de farklı değillerdi. Kâtib Çelebi'ye göre her küreğini ikişer, üçer kişinin çektiği 10-17 oturak arası çekdiriler fırkate, 18-19 oturaklı çekdiriler ise pergende, 19-24 oturak arası gemiler ise kalyata olarak tanımlanmaktaydı. Her küreğini dörder kişinin çektiği 25 oturaklı çekdiriler ise en yaygın olan normal kadirga olarak tanımlanmaktadır. Her küreğini beşer, altışar, yedişer kişinin çektiği 26-36 oturak arası büyük çekdiriler ise başarda olarak isimlendirilmektedir. Kâtib Çelebi'ye göre 36 oturaklı bir paşa başardasında 500 kürekçi, 216 savaşçı ve geri kalanı da denizci olmak üzere 800 kişilik bir mürettebat bulunmaktaydı. 25 oturaklı bir Osmanlı kadirgasında ise 196 kürekçi, 100 savaşçı ve geri kalanı da denizciler olmak üzere 330 kişi bulunmaktaydı. Bununla birlikte bu rakamların Kâtib Çelebi'nin eserini kaleme aldığı XVII. yüzyıl standartlarını yansıttığı dikkate alınmalıdır.³⁵⁹

XVI. Yüzyılın ikinci yarısında bir Osmanlı ve İspanyol kadirgası arasında inşa, donatım ve mürettebat bakımından ne gibi benzerlikler ve farklılıklar vardı? Guilmartin daha hafif olarak inşa edildiklerini ifade ettiği Osmanlı kadirgalarının İspanyol kadirgalarından daha hızlı ve kıvrak oldukları iddia etmektedir. İspanyol belgeleri de Osmanlı kadirgalarının İspanyol rakiplerinden daha hızlı olduğu iddiasını doğrulamaktadır. İspanyolların bu soruna buldukları ilk çözüm kadirgalarını daha hafif inşa etme denemeleriydi. İspanyol donanma komutanı Don García de

³⁵⁷ Silva, "Tipología de las Galeras", s. 46.

³⁵⁸ Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 115, 124.

³⁵⁹ Kâtib Çelebi, s. 144-145.

Toledo 25 Mart 1565 tarihli bir mektubunda Barselona tersanelerinde Katalan ustalar tarafından inşa edilen kadirgaların çok ağır olduklarını ifade etmekte ve bunları hareket ettirebilmek için kürekçilerin daha büyük bir çaba sarf etmesi gerektiğini belirtmekteydi.³⁶⁰ Toledo Osmanlılarla daha iyi mücadele edebilmek için İspanyol kadirga tipinin geliştirilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Bu amaçla Cenova'dan en iyi gemi ustaları Barselona'ya getirilmiş ve altı kadirga yapılması emredilmişti.³⁶¹

İspanyollar Osmanlı kadirgalarının hız ve manevra yeteneğine yaklaşabilmek için ikinci yöntem olarak gemilerdeki kürekçi sayısını arttırmayı gündeme getirmişlerdi. Don García de Toledo'ya sunulan bir raporda Osmanlıların hız avantajını ortadan kaldırmak için İspanyol kadirgalarındaki 144 kürekçiye 20 kürekçi daha eklenmesini tavsiye edilmekteydi. Rapora göre bu ek çaba da Osmanlı kadirgalarını yakalamak için yeterli olmayabilirdi ancak İspanyol kadirgalarına daha iyi koşullarda mücadele imkânı sağlayacağı kesindi.³⁶² 1560 yılında bir İspanyol kadirgasının yıllık maliyetini hesaplayan bir raporda kürekçiler konusundaki önerinin hayata geçirildiğini görmekteyiz. Bu raporda daha önce 144'ten fazla kürekçi olmadığı ancak son düzenlemelerle bu sayının 164'e ulaştığı ifade edilmektedir. Bu ek 20 kürekçinin yıllık yiyecek ve giyim masrafı da toplam maliyetlerde 240 duka'lık bir artışa sebep olmaktadır.³⁶³

Osmanlı kadirgalarının hız ve manevra avantajına karşılık, Venedik dışında kalan Hristiyan güçlerin gemilerini ifade eden “Batı tipi” savaş kadirgaları hem daha ağır olarak inşa edilmekte, hem de daha iyi silahlanmaktaydı. Geminin silah donanımıyla hızı arasında ters bir orantı olduğu dikkate alınmalıdır, zira gemiye yüklenen her bir top geminin toplam ağırlığını arttırarak hız ve manevra kabiliyetini düşürmekteydi. Kadirganın hem hızlı hem de silah donanımı bakımından güçlü olması ise Venedik örneğinde olduğu gibi gemi inşa teknolojisinde çok daha incelikli

³⁶⁰ “Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye”, 25 Mart 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 334.

³⁶¹ “Don García de Toledo'dan Katalunya Genel Valisi Francavila Dükü'ne”, 31 Ocak 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 35-36.

³⁶² Guilmartin, **Gunpoweder and Galleys**, s. 212, 218 ve AMN, **Colección Navarrete**, XII, fol. 309, dt. 83: “Discurso, sobre lo que necesitaba una galera para navegar bien armada asi de chusma como otro gente presentado a D. García de Toledo.”

³⁶³ AMN, **Colección Navarrete**, XII, fol. 313, dt. 84: “Relación del gasto que una galera hace en un año con la gente ordinaria que ha de traer que son ochenta y dos personas de cavo, y sienta y sesenta y cuatro remeros así del sueldo, como de las raciones que se les dá, y todas las demás cosas que necesarias ala dicha galera en el dicho año como todo irá declarado en este manera.”

bir tasarım ve beceri kadar profesyonel kürekçilere ihtiyaç duymaktaydı.³⁶⁴ Kadirgalarını Batı modelinde inşa eden İspanyolların da Osmanlılarla mücadelelerinde vur-kaç taktiklerinden ziyade İnebahtı Deniz Savaşı'nda görüldüğü gibi savaş hatlarının karşı karşıya geldiği ve manevra imkânının kısıtlı olduğu çarpışmalarda daha başarılı olmaları muhtemelen bu yaklaşımdan kaynaklanmaktaydı.³⁶⁵

XV. yüzyılın ortalarından itibaren kadirgaların ağır toplar ve diğer ateşli silahlarla donatılmaya başlanmasıyla birlikte savaş taktikleri, kadirga tasarımları ve stratejik düşüncede önemli değişimler gerçekleşmiş ve kadirgaların kullanım sahaları da genişlemişti.³⁶⁶ Kadirganın bir savaş gemisi olarak kullanımı sadece Akdeniz coğrafyası ile sınırlı kalmamıştı. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Fransa ve İngiltere Manş kanalında kadirga kullanmaya başlamıştı. Ayrıca İsveç ve Danimarka da Baltık Denizinde kadirgalardan faydalanmaktaydı.³⁶⁷ İspanyol Monarşisi'nin Yeni Dünya'da görev yapan filoları ağırlıklı olarak karaka ve kalyon gibi okyanus tipi gemilerden oluşmasına rağmen Akdeniz tipi kadirgaların da kullanımı gündeme gelmişti. 1576 tarihinde Yeni Dünya Konseyi'ne sunulan bir raporda Orta Amerika kıyılarının savunması için yardımcı kuvvet olarak 15 kadirganın kullanılması ihtiyacı belirtilmekteydi. 15 kadirga ikili gruplar halinde görev yapacak 6 kadirgaya indirilerek bu öneri uygulamaya konmuştu. Bu gemiler Cartagena, Santo Domingo'nun kuzey kıyıları ve Margarita adasında görev yapacaklardı. Yeni Dünya kıyılarında görev alacak *Santiago*, *Ocasión* ve *Santa Clara* isimli kadirgalar 1578 yılında Pedro Vigne komutasında Atlantik'i geçtiler ve iki büyük gemi, iki kalyon ve birkaç küçük gemi ile *Armada de Galeras de guarda de las Indias*'ı (Yeni Dünya Kadirga Filosu) oluşturdular. Orta Amerika ve Karayip kıyılarında kadirga kullanımı olumlu sonuçlar doğurmuştu.³⁶⁸

Pasifik'te Güney Denizi Filosu'nda da kadirga kullanımı denenmişti. Peru genel valisi Francisco de Toledo'nun önerisi ve II. Felipe'nin onayı ile 1580'de *Santisima Trinidad* ve *Santa María* isimli kadirgalar ve Guayaquil'de inşa edilen iki

³⁶⁴ Lane, **Venice: A Maritime Republic**, s. 357-358.

³⁶⁵ Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 224.

³⁶⁶ Konstam, **Renaissance War Galley**, s. 3-4.

³⁶⁷ Glete, **Warfare at Sea 1500-1650**, s. 27.

³⁶⁸ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 177-178.

pergende ile oluşturulan filo bölgede kıyı koruma görevi icra etmekteydi. Bununla birlikte Karayiplerde korsanlara karşı olumlu sonuçlar veren kadırgalar, Pasifik'te beklentileri karşılamadı. Zira bu bölgede akıntılar güçlü, sığınacak limanlar az, düşmanı takip için kat edilecek mesafeler uzundu ve düşman gemileri kadırgalardan daha ağır bir şekilde silahlanmıştı. Buna rağmen kadırgalar 1591 yılına kadar görevde kalmışlardı.³⁶⁹

2. 4. 1. Mürettebat

Bir savaş kadırgasının mürettebatı denizciler, askerler ve kürekçiler olmak üzere üç gruptan meydana gelmekteydi. 1560 yılında bir İspanyol kadırgası *gente de cabo* olarak tanımlanan 82 asker ve denizci ile 164 kürekçiden oluşan toplam 246 kişilik bir mürettebata sahipti.³⁷⁰ XVI. yüzyıl boyunca İspanyol kadırgalarında görev yapan mürettebat sayısı sürekli olarak artmıştı. Kadırgalarda ortalama olarak 1529'da 150'si kürekçi 230 kişi, 1568'de 170'i kürekçi 252 kişi ve 1592'de 200'ü kürekçi olmak üzere 300 kişi bulunmaktaydı.³⁷¹ XVI. yüzyılın ikinci yarısında bir Osmanlı kadırgası asker ve kürekçi sayıları değişiklik göstermekle birlikte yaklaşık 250-300 kişilik bir mürettebat ile idare edilmekteydi. Venedikli Navagero'ya (1553) göre Osmanlı kadırgalarında askerler dışında 180-200 kişi bulunmaktaydı. Bunların en az 150 kadarı kürekçi iken 30-40 kadar da denizci bulunmaktaydı. Kadırgalarda 20 kadar da topçu yer almaktaydı.³⁷² Trevisano'ya (1554) göre ise kürekçiler, azebler, topçular ve denizciler ile birlikte bir Osmanlı kadırgasının mürettebatı 165 kişiye ulaşmaktaydı.³⁷³

³⁶⁹ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 181.

³⁷⁰ AMN, **Colección Navarrete**, XII, fol. 313, dt. 84: “*Relación del gasto que una galera hace en un año con la gente ordinaria que ha de traer que son ochenta y dos personas de cavo, y sientos y sesenta y cuatro remeros así del sueldo, como de las raciones que se les dá, y todas las demás cosas que necesarias ala dicha galera en el dicho año como todo irá declarado en este manera.*”

³⁷¹ XVII. yüzyılın başlarında İspanya kadırğa sayısını azaltmakla birlikte, kadırgalarda görev yapan mürettebat sayısını arttırmıştı. Kadırgalarda ortalama 70 asker ve denizci varken bu sayı 128'e çıkmış, 200 olan kürekçi sayısı da 260'a yükseltilmişti. Böylelikle kadırgaların filo olarak etkinliklerinin azalmasına rağmen bireysel olarak verimlilikleri artırılmaya çalışılmıştır. Bkz. Thompson, “Las Galeras en la Política Militar Española”, s. 115.

³⁷² Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 68.

³⁷³ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 137.

İspanyol Monarşisi 1560 yılından itibaren benimsediği denizgücü stratejisinin gereği olarak donanmasını önemli ölçüde genişletme kararı almıştı, ancak İspanyollar her ne kadar gerekli asker gücüne sahip olsalar da kadırgalarda görev yapacak tecrübeli denizci ve kürekçi bulmak konusunda sıkıntı yaşamaktaydılar. Habsburg hükümdarlarının deniz subaylarına verdikleri öneme rağmen kariyerlerine denizlerde başlayanlar Kastilya sosyal eliti tarafından benimsenmekte zorlanıyorlardı. Kastilya eliti hala *Reconquista* ideallerine bağlı olarak karada askerî hizmeti yücelten bir anlayışa sahipti. Denizciler ve deniz subayları ağırlıklı olarak İspanya'nın kıyı bölgelerinden özellikle Biskay kıyısındaki tüccar ve denizci gruplardan gelmekteydiler.³⁷⁴ Buna karşılık İspanyol Monarşisi ihtiyaç duyduğu denizcileri sadece İber Yarımadası'ndan temin etmiyor, başta Cenovalılar olmak üzere İtalyan denizciler de İspanyol kadırgalarında görev yapıyorlardı. Buna ek olarak Dubrovnik şehir devleti Osmanlı vasalı olmasına rağmen II. Felipe döneminden itibaren İspanyol donanmasında hizmet eden Dubrovnikli denizciler bulunmaktaydı. Önemli bir denizcilik bölgesi olan Alçak Ülkeler de İspanya için bir diğer önemli denizci kaynağıydı.³⁷⁵

2. 4. 1. 1. Denizciler

Geminin yönetiminden ve denizde idaresinden sorumlu olan denizciler bir savaş kadırgasının vazgeçilmez çekirdek mürettebatını oluşturmaktaydı. XVI. Yüzyıl boyunca hem İspanyol hem de Osmanlı kadırgalarındaki denizci sayısı 30-35 civarındaydı.³⁷⁶ Gemilerdeki asker ve kürekçi sayısı değişiklik gösterebilmekle birlikte yeterli sayıda denizci olmadan bir kadırganın denize açılması imkânsızdı. Bu sınıf içinde gemi kaptanı veya reis gibi askerî-idarî yöneticiler ve onların yardımcıları ile geminin yelken ve halat gibi donanımının idaresinden sorumlu uzman denizciler yer almaktaydı. II. Felipe donanma komutanına verdiği emirlerde her zaman az sayıda bulunan uzman denizcilere (*cómitre*, *sotacómitre* ve *patrones*)

³⁷⁴ Glete, *Warfare at Sea 1500-1650*, s. 52.

³⁷⁵ Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 106 ve Goodman, *Spanish Naval Power*, s. 208.

³⁷⁶ Bostan, *Tersâne-i Âmire*, s. 181.

iyi davranılması ve maaşlarının ödenmesinde özen gösterilmesi gerektiğini vurgulamaktaydı.³⁷⁷

1560 yılında hazırlanan bir İspanyol raporu kadirga mürettebatının iâşe ve maaşlarını içeren yıllık masraflarını vermektedir. Zaman içinde kadirgalarda görev alan denizciler için kullanılan terimler farklılaşmıştır. Kaynaklarda bazen bir görevli iki farklı terimle ifade edilebilmekteydi. Mesela *piloto* sözcüğünün bazen kılavuz bazen de dümenci anlamında kullanıldığı görülmektedir. Kılavuz anlamında bazen *consegero* ifadesi karşımıza çıkmakta, dümenci olarak da zaman zaman *piloto* yerine *nochero* kelimesinin kullanıldığına dikkat edilmelidir. 1560 yılına rapora göre bir İspanyol kadirgasında kürekçiler dışındaki mürettebat ile bunların aldıkları tayın ve maaşlar şöyledir:³⁷⁸

GÖREVLİ	TAYIN (GÜNLÜK)	MAAŞ (AYLIK)
<i>Capitán</i> (Komutan)	5	7 Duka
<i>Patrón</i> (Reis?)	2	4 Duka
<i>Comitre</i> (Lostromo)	2	3 Duka
<i>Sotacomitre</i> (Lostromo Yardımcısı)	1,5	2 Duka
<i>Alguacil</i> (Çavuş?)	2	2,5 Duka
4 <i>Consegeres</i> (Kılavuz)	1,5 x 4 = 6	3 Duka
8 <i>Marineros</i> (Denizci)	1 x 8 = 8	2 Escudo
6 <i>Proeles</i> (Prüva denizcisi)	1 x 6 = 6	1,5 Escudo
4 <i>Artilleros</i> (Topçu)	1,5 x 4 = 6	2,5 Duka
<i>Clerigo</i> (Papaz)	1	1,5 Escudo
<i>Barbero</i> (Berber)	1,5	2 Escudo

³⁷⁷ “II. Felipe’nin Don Juan de Austria’ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları”, **CODOIN**, III, s. 317-319.

³⁷⁸ AMN, **Colección Navarrete**, XII, fol. 313, dt. 84: “*Relación del gasto que una galera hace en un año con la gente ordinaria que ha de traer que son ochenta y dos personas de cavo, y sienta y sesenta y cuatro remeros así del sueldo, como de las raciones que se les dá, y todas las demás cosas que necesarias ala dicha galera en el dicho año como todo irá declarado en este manera.*”

<i>Piloto</i> (Dümenci)	2	4 Duka
50 <i>Soldados</i> (Askerler)	1 x 50 = 50	2 Escudo
<i>Alíer</i> (Filikacı?)	1	-
<i>El Mozo del Alguacil</i> (Çavuş yardımcısı – köle?)	1	-
82 Mürettebat	95 Tayın	

XVI. yüzyılda bir İspanyol kadirgasında komuta genellikle herhangi bir denizcilik tecrübesine sahip olması gerekmeyen bir soylu olan *capitán*'daydı. *Capitán* kadirganın bütün askerî ve idarî yönetiminden sorumluydu. Kadirganın savaşçı gücünü oluşturan piyade birlikleri de gemiye bindikleri andan itibaren *Capitán*'ın komutası altında girmektedirler. Capitán kadirganın denizde izlenecek rota ve çatışma planlarında astları ile fikir alışverişinde bulunur ve görev dağılımlarını gerçekleştirirdi. *Capitán* doğrudan kral tarafından atanmakla birlikte filo komutanları ve donanma komutanı da sürece müdahil olarak güvendikleri isimleri tavsiye etmekteydiler.³⁷⁹ Daha önceleri geminin komutanı olan *patrón* (Reis?) ise ikinci sıraya indirilmişti. *Patrón* ve onun yardımcısı *sotapatrón* temel olarak iâşe ile levazımat hesaplarından ve geminin ekonomik idaresinden sorumluydu. *Patrón* aynı zamanda gerektiği zaman tavsiyelerde bulunarak kadirganın idaresinde *capitán*'a yardımcı olmaktadır. *Capitán*'ın hastalığında veya gemide bulunmadığı durumlarda ise kadirganın idaresini *patrón* devralmaktaydı.³⁸⁰

Deniz subayları olan *piloto* (dümenci), *cómitre* (lostromo) ve yardımcısı *sotacómitre* kadirgaların seyrüseferi ve denizcilikle ilgili işleyişinden sorumluydular. Küreklerin kontrolü, yelkenlerin idaresi, direklerin indirilmesi ve kaldırılması, demir

³⁷⁹ Pedro Fondevila Silva, **Diccionario Español de la Lengua Franca Marinera Mediterránea**, Fundación Séneca, 2011, s. 137 ve Giménez, “La Vida y los Hombres de las galeras de España”, s. 140-141. Bir savaş kadirgasının kürekçiler dışındaki mürettebatı geminin idaresinden sorumlu denizciler (*gente de mar*) ve askerlerden (*gente de guerra*) oluşmaktaydı. Her iki sınıfta da üst pozisyonlara terfi etme imkânı olmasına rağmen İspanyol donanmasında gemi kaptanlığına genellikle denizciler değil, kara sınıfından subaylar yükseltilmekteydi. Bkz. Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 229-230.

³⁸⁰ Silva, **Diccionario Español de la Lengua Franca**, s. 340-341, Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 147 ve Giménez, “La Vida y los Hombres de las galeras de España”, s. 142.

atmak ve almak ve filikanın idaresi de *cómitre*'nin görevleri arasında yer almaktaydı.³⁸¹ İspanyol kadirgalarında ayrıca en az iki *consejero de piloto* (kılavuz) bulunmaktaydı. Harita okuyup, rota tayin edebilmeleri beklenen kılavuzlar, kıyıları, su kaynakları ve korunaklı koylar hakkında geniş bilgileri olan tecrübeli denizciler arasından seçilmekteydi.³⁸² *Alíer* ve *proel* geminin pruvasında görev yapan, pruvanın manevrasından ve filikanın idaresinden sorumlu denizcilere verilen isimlerdi.³⁸³ Kadirgada aynı zamanda dört *nochero* (dümenci) bulunmaktaydı.³⁸⁴

Kadirganın ihtiyaç duyduğu diğer mürettebat arasında yer alan *remolar* ve yardımcısı *ayudante de remolar* ile *Maestre de hacha* (marangoz) kürekler de dâhil olmak üzere, bütün ahşap malzemenin üretiminden ve muhafazasından sorumlu marangozlardı.³⁸⁵ Kalafatçı olarak kadirgalarda görev yapan *calafate* geminin su almasını önlemek için kullanılan pompalardan sorumluydu. Buna ek olarak çatışma esnasında güverte altında açılan delikleri tıkamak da kalafatçının işiydi.³⁸⁶ *Botero* (fıçı) kadirgalarda suyun taşındığı fıçı ve varillerin muhafaza ve tamirinden sorumluydu.³⁸⁷ Kadirgada kürekçilerin güvenliği ve onların zincirlenmesini *Alguacil*'in (Çavuş) sorumluluğundaydı. Görevleri arasında gemideki suyun idaresi ve dağıtımı da yer almaktaydı. 1560 tarihli kadirga masraf raporunda *El Mozo de Alguacil* denilen bir görevlinin kürekçileri zincirlemekte *Alguacil*'e yardım ettiği ve bu görevi nedeniyle normal bir tayin aldığı görülmektedir. Kendisine maaş verilmeyen bu görevli büyük ihtimalle güvenilir esirler arasından seçilmekteydi.³⁸⁸ *Barbero* ve *Cirujano* ise gemilerde hasta ve yaralılarla ilgilenen tıbbi personel olarak görev yapmaktaydılar. *Barbero* aynı zamanda forsalar veya güvenilir köleler

³⁸¹ Silva, *Diccionario Español de la Lengua Franca*, s. 163. Okyanus gemilerinde görev yapan kılavuz dümencilerin uzmanlığına büyük önem verilmekle birlikte yüzyıllardır seyrüsefer yapılan ve detaylı haritaları bulunan Akdeniz'de ise kılavuzların uzmanlığı ve tecrübesi o kadar hayati görülmemekteydi. Bkz. Giménez, "La Vida y los Hombres de las galeras de España", s. 143.

³⁸² Silva, *Diccionario Español de la Lengua Franca*, s. 165.

³⁸³ Silva, *Diccionario Español de la Lengua Franca*, s. 55 ve 362.

³⁸⁴ Silva, *Diccionario Español de la Lengua Franca*, s. 318.

³⁸⁵ Silva, *Diccionario Español de la Lengua Franca*, s.380.

³⁸⁶ Silva, *Diccionario Español de la Lengua Franca*, s. 128.

³⁸⁷ Silva, *Diccionario Español de la Lengua Franca*, s. 112.

³⁸⁸ Silva, *Diccionario Español de la Lengua Franca*, s. 54 ve AMN, *Colección Navarrete*, XII, fol. 313, dt. 84: "Relación del gasto que una galera hace en un año con la gente ordinaria que ha de traer que son ochenta y dos personas de cavo, y sienta y sesenta y cuatro remeros así del sueldo, como de las raciones que se les dá, y todas las demás cosas que necesarias ala dicha galera en el dicho año como todo irá declarado en este manera."

arasından seçtiği yardımcısı *barberote* ile forsaların her hafta veya on beş günde bir saç ve sakallarını tıraş etmekteydi.³⁸⁹ Kadırgalarda mürettebatın ruhani idaresinden sorumlu bir de *capellán* yani rahip bulunmaktaydı.³⁹⁰ Her büyük top başına bir *lombardero* (topçu) görevlendirilmişti.³⁹¹

Osmanlı kadırgalarındaki denizci mürettebat büyük ölçüde İspanyol kadırgalarına benzerlik göstermekteydi. Kadırgaların yönetimindeki en büyük fark *capitán* ve *patrón*'un birlikte görev aldığı İspanyol sisteminin ikili bir yönetime neden olmasıyken, Osmanlı gemilerinde reis'in geminin tek komutanı durumunda olmasıydı. Osmanlı kadırgasının komutası verilen reisin harita ve pusula kullanmasını bilmesi önemiydi. Reisler kendilerine teslim edilen kadırgaların denizde idaresinden, tersanede silah ve malzemelerin boşatılması ve muhafazasından sorumluydular. Bir reis kadırgası ne kadar ayakta kalırsa kendisi de o kadar süre görevine devam edebilirdi. Bu nedenle reis kadırgasını ayakta tutabilmek ve denize uygunluğunu sağlamak için elinden geleni yapmak zorundaydı.³⁹²

Reis dışında Osmanlı kadırgalarında yirmi alatçı, iki dümenci, bir yelkenci, yelken ile ilgili işlere yardım eden iki gûmi, iki kalafatçı, iki kürek marangozu, iki neccâr ve üç topçu olmak üzere toplam 35 kişi bulunmaktaydı.³⁹³ Venedik elçisi Cavalli'nin 1560 yılındaki raporuna göre Osmanlı kadırgalarında reis denilen bir *sopra-comito*'nun yanı sıra, *comito* (lostromo?), *soto-comito* (lostromo yardımcısı?) ve *parone* ile dört görevli daha vardı. Bunların altında ise kadırganın seyrüseferinden sorumlu, yelken ve halatları idare eden 25 denizci daha bulunmaktaydı.³⁹⁴

Venedik elçisi Trevisano 1554 yılındaki raporunda geniş kaynaklara hükmeden padişahın donanmayı kolaylıkla sefere çıkarabileceğini ancak yeterli sayıda uzman denizcinin bulunamamasının denize açılacak kadırga sayısını

³⁸⁹ Silva, *Diccionario Español de la Lengua Franca*, s. 94.

³⁹⁰ Silva, *Diccionario Español de la Lengua Franca*, s. 137 ve "II. Felipe'nin Don Juan de Austria'ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları", *CODOIN*, III, s. 324-327.

³⁹¹ Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, s. 317 ve Silva, *Diccionario Español de la Lengua Franca*, s. 285.

³⁹² Albèri, *Relazioni*, seri 3, cilt I, s. 292. Venedik elçisi Trevisano 1554 yılındaki raporunda Osmanlı donanmasında mevcut reis sayısı kadar kadırga olmadığını belirtmektedir. Boşta olan reislerin yeni kadırgaların inşa edilmelerini veya mevcut bir reisinin görevden alınmasını beklemeleri gerekmektedir. Bkz. Albèri, *Relazioni*, seri 3, cilt I, s. 137.

³⁹³ Bostan, *Tersâne-i Âmire*, s. 181.

³⁹⁴ Albèri, *Relazioni*, seri 3, cilt I, s. 293.

sınırladığını ifade etmektedir. Trevisano denizcilik konusunda yetenekli çok sayıda Venedik tebaasının yüksek ücretler karşılığında kürekçi ve usta olarak Osmanlı hizmetine girdiklerini üzülenek belirtmektedir. Bu durumun önüne geçebilmek için Doğu Akdeniz adalarındaki yöneticilere emirler gönderilerek İstanbul'a giden gemilerdeki denizcilerin sıkı bir şekilde kontrol edilmelerini tavsiye etmekteydi. Trevisano'nun bir diğere önerisi de kuralları ihlal edenlere sürgün cezasından daha ağır bir ceza verilmesiydi. Zira Venedik'te sürgün cezası alanlar İstanbul'da ikamet edip, padişahın hizmetine girmeyi tercih edebiliyorlardı.³⁹⁵

Trevisano'nun denizciler konusundaki tespiti yanlış sayılmaz, zira erken modern dönemde kadirgelerde görev yapan denizciler belirli bir eğitim almamakta, yıllar içinde denizde tecrübe kazanarak yetişmekteydiler. Bu yüzden kürekçi ve askerlere göre denizcilerin kaybının telafisi çok daha zordu. Mesela 1560 Cerbe Savaşı'nda çok sayıda profesyonel denizcinin kaybedilmesi İspanyol kadirga donanmasının faaliyetlerini önemli ölçüde kısıtlamıştı. Benzer şekilde İnebahtı yenilgisi ile Osmanlılar da çok sayıda yetişmiş denizci kaybetmişler, bu açık ancak Kılıç Ali Paşa'nın Cezayir korsanlarını İstanbul'a getirmesiyle ve yüksek ücret politikasıyla bir nebze olsun aşılabilmişti. Ekonomik kaynakların durumuna göre denizde kaybedilen kadirgaların kısa sürede yeniden inşa edilip donatılabilmeleri mümkünken, uzman denizcilerin telafisi o kadar kolay olmamaktaydı.

2. 4. 1. 2. Savaşçılar

XVI. Yüzyılda Atlantik'te gemilerin ateş gücüne ağırlık veren bir savaş tarzından farklı olarak Akdeniz dünyasında kadirgalarının esas savaş gücünü geminin topları değil, gemide görev yapan askerler oluşturmaktaydı. Bu durum denizlerde kullanılan taktikleri de etkilemişti. Akdeniz'deki çatışmalarda düşman gemisinin bordalanmasından sonra askerlerin ağırlıklı olarak yakın dövüş silahlarıyla göğüs göğse çarpışmaya girmeleri esas iken, Atlantik'teki mücadelelerde insan gücünden ziyade, gemilerin ateş gücü ve manevra yetenekleri ön plana çıkmaktaydı.³⁹⁶

³⁹⁵ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 147-148.

³⁹⁶ Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 118.

İspanyol kadırgalarında görev yapan savaşçılar birkaç farklı gruptan oluşmaktaydı. Bunların başında kadırğa mürettebatının daimî bir parçası olarak maaş alan askerler gelmekteydi. XVI. yüzyılın başlarında kadırgalarda 90 civarında *compañeros sobresalientes* veya *arcabuceros sobresalientes* yani seçkin deniz askeri ve arkebüzücü bulunmaktaydı. 1530’lardan itibaren ise maliyetleri kırmak için seçkin deniz askerlerinin sayısı sürekli olarak azaltılmış ve yerlerine hâlihazırda maaşlı olan düzenli İspanyol *tercio* alaylarının bölükleri yerleştirilmişti.³⁹⁷ Gemilerde düzenli maaş alan profesyonel piyadelerin kullanılması 1537 yılında V. Carlos’un Kadırğa Tercioları’nı (*Tercios de Galeras*) kurması ile olmuş ve Napoli Tercio’sunun bazı bölükleri daimî olarak kadırgalara bağlanmıştı. II. Felipe ise döneminde Akdeniz’de *Tercio Nuevo de la Mar de Nápoles* ve *Tercio de Galeras de Sicilia* alayları sadece gemilerde görev yapacak birlikler olarak belirlenmişti.³⁹⁸ İspanyol arşiv belgelerine göre XVI. Yüzyıl ortalarında İspanyol kadırgalarının daimî mürettebatında profesyonel deniz piyadesi olarak tanımlanabilecek 50 askerin yer aldığı görülmektedir. Filo komutanlarına göre kılıç, mızrak, balta gibi diğer silahları diğer denizci ve kürekçilerin de kullanması mümkün olduğu için bu askerlerin arkebüzücü olmaları önem arz etmekteydi.³⁹⁹

İspanyol Monarşisi’ne bağlı kadırgaların sahip olduğu savaşçı gücünün ikinci kısmını sefer zamanı takviye olarak gemilere bindirilen normal *tercio* alaylarına bağlı kara kuvvetleri oluşturmaktaydı. Bunlar arasında genellikle İtalyan ve İspanyol askerleri denize aşinalıkları sebebiyle tercih edilmekteydiler. 1564 yılında II. Felipe donanma komutanı Don García de Toledo’ya Napoli, Sicilya, Lombardiya ve İspanya terciolarını kadırgalara bindirerek, gemi başına düşen asker sayısını

³⁹⁷ Laínez ve Toca, **Tercios de España**, s. 97-99.

³⁹⁸ Bu sistemde İspanya, Napoli ve Sicilya filoları kendi *tercio* alaylarına sahip olacak ve sefer zamanı donanma bir araya geldiği zaman bu alaylar *Tercio de Armada* ismiyle ortak komuta altına gireceklerdi. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 148-149, Silva, **Diccionario Español de la Lengua Franca**, s. 164 ve 264 ve Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 125.

³⁹⁹ 1560 yılında hazırlanan masraf raporunda İspanyol kadırgalarında her biri iki escudo maaş ve bir tayın alan 50 asker mürettebat listesinde yer almaktadır. Bkz. AMN, **Colección Navarrete**, XII, fol. 313, dt. 84: “*Relación del gasto que una galera hace en un año con la gente ordinaria que ha de traer que son ochenta y dos personas de cavo, y sienta y sesenta y cuatro remeros así del sueldo, como de las raciones que se les dá, y todas las demás cosas que necesarias ala dicha galera en el dicho año como todo irá declarado en este manera.*”

arttırmasını emretmişti.⁴⁰⁰ II. Felipe 1568 yılında donanma komutanı Don Juan de Austria'ya talimatlarında İspanya kadırgalarının yeterli sayıda asker taşıması gerektiğini vurgulamaktaydı. Kral özellikle garnizonlarından tecrübesiz askerlerin gemilere alınmamasını, filolarda hizmet edecek askerlerin tecrübeli ve denize alışkın askerler olmalarına dikkat edilmesini emretmekteydi.⁴⁰¹ Komutanlar gemilere takviye olarak alınan normal *tercio* birliklerinin kargıcılarından ziyade, kadırgaların daimî askerleri gibi, arkebüzücü bölüklerinin gemilere bindirilmesini tercih etmekteydiler. 1565'teki Malta kuşatması esnasında İspanyol yardım kuvvetleri toplanırken İtalya'daki *tercio* alaylarının özellikle arkebüzücülerinin donanmaya gönderilmesine dikkat edilmiş, kargıcılar ve acemiler garnizon görevleri için geride bırakılmıştı.⁴⁰² Neticede, hem kadırgaların mürettebat listelerine bakıldığında hem de sefer için gemilere alınan takviye birlikler incelendiğinde İspanyolların Osmanlılarla mücadelenin yoğunlaştığı 1560 yılından itibaren kadırgalarda ateşli silah kullanan piyade sayısının arttırılmasına özen gösterdikleri fark edilmektedir. Osmanlılarda benzer bir yaklaşım 1571 İnebahtı yenilgisi sonrası Kılıç Ali Paşa'nın donanmayı yeniden oluşturma sürecinde dikkat çekmektedir.

İspanyol kadırgalarında görev yapan üçüncü savaştıcı grubu ise şövalyeler, gönüllü ve maceracılar (*aventureros*) ile kadırgalarda hizmete mahkûm edilmiş soylulardan (*gentiles hombres*) meydana gelmekteydi. Osmanlılarla denizlerde mücadelenin yoğunlaştığı 1560-1574 döneminde askerî tarikatlara katılmak isteyen

⁴⁰⁰ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 148. İspanyol ordusunun belkemiği olan *tercio* alaylarına gemilere binme emri verildiği zaman askerler karada kendilerine büyük şöret getiren taktiklerini, uzun kargıları ile birlikte karada bırakmak zorunda kalıyorlardı. Karada kargılı ve arkebüzücü askerlerin birlikte manevra yaptığı ve savaştığı kare formasyonlarının denizde uygulanması mümkün değildi. Aynı şekilde İtalya savaşlarında Fransız süvarisinin korkulu rüyası olan arkebüzücülerin karada uyguladıkları seri atış eğitimlerinin de kadırgalarda işe yaramaz olduğu görülmüştü. Donanma görevine verildikleri zaman karadaki verimliliklerinin büyük bir kısmını kaybeden tercioların eksiklerini profesyonellik ve savaştıcı ruhları ile telafi etmeleri beklenmekteydi. Gemilere bindirilen bu birlikler *cabo* denilen bir çavuş veya teğmenin idaresinde gemilerde görev yapmaktaydılar. *Cabo* askerleriyle gemiye bindikten sonra doğrudan *capitán* ve *patrón*'un emri altına girer ve geminin komutasında onların altında yer alırdı. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 148 ve Castro, "Los Tercios de Galeras", s. 89, 109-110.

⁴⁰¹ "II. Felipe'nin Don Juan de Austria'ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları", **CODOIN**, III, s. 317-319.

⁴⁰² "Juan Gabriel de la Cueva'dan Don García de Toledo'ya", 5 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 259 ve Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 210. Farklı uluslardan birliklerinin kadırgalarda birlikte görev yapması askerler arasında gerilimlere sebep olabilmekteydi. Don García de Toledo donanmadaki disiplin ve düzenin tamamen askerlere düzenli ödeme yapmaya bağlı olduğunu ifade etmekteydi. Bkz. Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 214.

şövalye çıraklarının kadirgelerde altı ay hizmet etmeleri zorunlu tutulmaktaydı.⁴⁰³ II. Felipe 1568 yılında donanma komutanlığına getirdiği Don Juan de Austria'ya verdiği talimatlarda Santiago, Calatrava ve Alcántara tarikatları şövalye çıraklarının en az altı ay süreyle İspanyol kadirgalarında görev yapmaları gerektiğini hatırlatmaktaydı. Kraliyet müfettişleri olan *veedor*'lar bu şövalyelerin hangi kadirgalarla ve ne kadar süre görev yaptıklarını kayıt altına alacaklardı. Daha sonra şövalye çırakları filo komutanı, *veedor* ve *contador*'un birlikte imzaladığı hizmet kâğıtları ile Tarikatlar Konseyi'ne başvurup şövalyelik hakkı kazanabileceklerdi.⁴⁰⁴

Kadirgelerde kendi hesaplarına hizmet etmek isteyen bazı gönüllüler ve maceracılar (*aventureros*) olabilirdi. Filo komutanları bunlar arasından uygun gördüklerini gemilere alabilirlerdi ancak bunlara maaş ödenmezdi. Bir diğer savaşçı grubu olarak kadirgelerde hizmete mahkûm edilen subay veya soyluların (*gentiles hombres*) ne maaş ne de yiyecek verilmemekteydi. Temel prensip olarak gemilerde şövalyelere, gönüllülere ve kadirgada hizmete mahkûm soylulara maaş ve istihkak verilmez ancak çok fakir olanlara sadece yiyecek verilmesine müsaade edilirdi. Kadirgelerde hizmete mahkûm edilen subay veya soyluların suç ve cezalarının defterlere kaydedilmesi emredilmekte, bu kişilerin cezaları bitiminde iradeleri dışında kadirgelerde zorla tutulmamaları istenmekteydi.⁴⁰⁵

Osmanlı kadirgalarının savaşçı gücü yeniçeriler, timârlı sipahiler ve azeblerden meydana gelmekteydi. Kâtib Çelebi de 25 oturaklı bir Osmanlı kadirgasında 196 kürekçi, 100 savaşçı ve 30-35 de denizci olmak üzere 330 kişi bulunduğunu ifade etmektedir.⁴⁰⁶ Donanmanın asker ihtiyacının karşılanmasında çoğunlukla ateşli silahlarla donatılan yeniçeriler önemli bir yer tutmaktaydı. Osmanlı askerî teşkilatı içinde asıl görevleri padişahı korumak olan yeniçeriler aslen bir kara ordusuydu. Buna karşılık İspanya örneğinde olduğu gibi Osmanlıların da profesyonel kara birliklerinden donanmada istifade ettikleri görülmektedir. XVI. Yüzyılda

⁴⁰³ González, “Fuentes de Investigación en las Órdenes Militares”, s. 51, Lambert-Gorges, “Santiago et la Defense de la Mediterranee”, s. 232-234, 237-241 ve Izquierdo, “Los caballeros cruzados en el ejército de la Monarquía Hispánica durante los siglos XVI y XVII”, s. 28.

⁴⁰⁴ “II. Felipe'nin Don Juan de Austria'ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları”, **CODOIN**, III, s. 333-335.

⁴⁰⁵ “II. Felipe'nin Don Juan de Austria'ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları”, **CODOIN**, III, s. 333-335.

⁴⁰⁶ Kâtib Çelebi, s. 144-145.

sayıları ortalama 12.000 olan yeniçerilerin sadece bir kısmı deniz seferlerine katılmaktaydı.⁴⁰⁷ Huomodei'nin İspanya kralına sunduğu raporuna göre sefer zamanı 1500-2000 civarında yeniçeri kadırgalara dağıtılır, ancak sadece Paşa'nın kapudânesi tamamen yeniçerilerle donatılırdı.⁴⁰⁸ İspanya'ya ulaşan istihbarat raporlarına göre 1560 Cerbe Seferi için İstanbul'dan ayrılan 74 Osmanlı kadırgasında 2000 yeniçeri ve 6000 sipahi bulunmaktaydı.⁴⁰⁹ Donanmada gemi sayısının artmasına rağmen deniz seferlerine katılan yeniçeri sayısının çok değişmediği görülmektedir. 1571 İnebahtı Deniz Savaşı'ndan sonra İspanyolların sorguladığı Osmanlı esirlerine göre savaşa katılan 230 Osmanlı kadırgasındaki 25.000 askerden sadece 2500'ü yeniçerilerden oluşmaktaydı.⁴¹⁰ Venedik kaynakları 1560-1574 döneminde Osmanlı kadırgalarında ortalama 40-50 yeniçerinin bulunduğu bilgisini vermektedir.⁴¹¹

Osmanlı kadırgalarının asker gücünün ikinci kısmını Venedik kaynaklarında *spai delle marine* yani deniz sipahisi olarak tanımlanan timârlı sipahiler oluşturmaktaydı.⁴¹² XVII. Yüzyıl başlarında Kapudan Paşa Eyaletine bağlı on sancakta toplam 126 zeamet ve 1492 timâr bulunmakta, buradan donanmaya katılan sipahi sayısı da 4500'e ulaşmaktaydı. Donanmaya Kapudan Paşa Eyaleti dışında Anadolu veya Rumeli eyaletlerinden de sipahi alınabilmekteydi. Donanma-yı hümâyûn sefere çıkacağı zaman ilgili yerlere Divân'dan hükümler yazılır ve sipahilerin gemilere bindirilmek üzere toplanma bölgelerine gelmeleri emredilirdi.⁴¹³

⁴⁰⁷ Mesela 1480-1481 Rodos Seferine 3000 yeniçeri katılmıştı. XVII. Yüzyılda da donanma-yı hümâyûn'a katılan yeniçeri sayısı genellikle 3000 neferin altında kalmıştı. Bkz. Bostan, **Tersâne-i Âmire**, s. 235-238.

⁴⁰⁸ AMN, **Colección Navarrete**, VIII, fol. 7, dt. 2: "*Descripción de la forma y medios de que el Gran Turco se vale para formar y construir sus escuadras, y modo de aprovisionarlas.*"

⁴⁰⁹ "Avisos; Constantinopla", 7 Nisan 1560, Vargas-Hidalgo, **Correspondencia inédita**, s. 309-310.

⁴¹⁰ İspanyol filo komutanlarının ele geçirdikleri esirlere Osmanlı donanmasındaki gemi sayısı kadar yeniçeri miktarını da sormaları bu askerlerin karşı tarafta da takip edildiğini göstermektedir. Bkz. "İnebahtı Raporu, 20 Eylül-8 Ekim 1571", **CODOIN**, III, s. 239-251.

⁴¹¹ Venedik elçisi Cavalli'nin 1560 yılındaki raporuna göre Osmanlı kadırgalarında iki topçu, 40 yeniçeri ve 60 sipahi yer almaktaydı. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 294. Bir diğer Venedik temsilcisi Garzoni 1573 yılındaki raporunda her kadırgaya 50 yeniçeri verildiğini ifade etmektedir. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 425. Tiepolo'nun 1576 yılındaki raporuna göre de Osmanlı kadırgalarında 50 yeniçerinin bulunması emredilmişti. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt II, s. 149.

⁴¹² Venedik temsilcisi Garzoni'nin 1573 yılındaki raporuna göre her kadırgaya 50 yeniçeri verilmekte, geminin diğer savaşçıları "deniz sipahileri" (*spai delle marine*) ile tamamlanmaktaydı. Bunun dışında her kadırgaya 20 azeb düşmektedir, bunlar aynı zamanda gemiyle ilgili işlerle de ilgilenmektedir. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 425.

⁴¹³ Kocaeli sancağı alaybeyi İstanbul'da, Biga alaybeyi Gelibolu'da, Midilli ve Sakız alaybeyleri Sakız'da, Eğriboz, Mezistre, İnebahtı, Karlılı ve Mora alaybeyleri ise Kızılhisar'da donanmaya katılmak zorundaydılar. Bkz. Bostan, **Tersâne-i Âmire**, s. 230-234.

II. Felipe'ye sunduğu raporunda Huomodei İstanbul'dan yelken açılan donanmanın yarısından fazlası askerle donatılmadığını, zira gemilerin yolda uğrayacakları yerlerden asker aldıklarını ifade etmekteydi.⁴¹⁴

Osmanlı kadırgalarının asker gücünün üçüncü kısmını ise donanma azebleri meydana getirmekteydi. Osmanlı askerî teşkilatı içinde azebler kara hizmetinin yanı sıra denizde de görev yapmaktaydılar. Deniz azebleri, tersanede kaptan, reis gibi tersane halkı içinde yer alan azebler ve donanmada özellikle tüfekli asker olarak hizmet eden azebler olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Donanma hizmetindeki bir azeb reisi terfi edip harc-ı hassa reisi yani kaptan olabilirdi. Reis kaptan olmazsa sırasıyla vardıyanbaşı, hünkâr gemisi reisi olur ve tersane kethüdâsı olabilirdi. XVI. yüzyıl ortalarında Osmanlı donanması ve tersanesinde başta nefer, yelkenci ve kürekçi olmak üzere çeşitli görevleri yerine getiren 2279 deniz azebi bulunmaktaydı.⁴¹⁵ Tiepolo'nun 1576 yılındaki raporuna göre de Osmanlı kadırgalarında 50 yeniçerinin dışında deniz sipahileri ve 20 azeb yer almaktaydı.⁴¹⁶

Sonuç olarak XVI. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı ve İspanyol kadırgalarının en az yarısı düzenli birliklerden oluşmak üzere 100 asker taşıdıkları anlaşılmaktadır. İspanyol savaşçıların 50'si kadırgaların daimî mürettebatı olarak görev yaparken, geri kalan 50 asker kara birliklerinden takviye olarak gemilere bindirilmekteydi. Buna karşılık yine 100 kadar asker taşıyan Osmanlı kadırgalarında 40-50 kadar yeniçerinin yanı sıra Kapudan Paşa Eyaleti'ne bağlı deniz sipahileri ve ve azeblerden oluşan bir kuvvet bulunmaktaydı. Osmanlı donanması sefer zamanı asker açığına göre diğer eyaletlerden de takviye olarak timârlı sipahi alabilmekteydi.

2. 4. 1. 3. Kürekçiler

XVI. Yüzyıl Akdeniz kadırgasının temel itici gücü kürekçilerden oluşmakta ve kadırgalar sahip oldukları oturma ve kürekçi sayısına göre sınıflandırılmaktaydı. Yüzyılın ortalarından itibaren kadırgalardaki en önemli gelişme kürek çekme

⁴¹⁴ AMN, *Colección Navarrete*, VIII, fol. 7, dt. 2: “*Descripción de la forma y medios de que el Gran Turco se vale para formar y construir sus escuadras, y modo de aprovisionarlas.*”

⁴¹⁵ Bostan, “Azeb”, s. 312-313 ve Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s. 406-410.

⁴¹⁶ Albèri, *Relazioni*, seri 3, cilt II, s. 149.

sisteminde yaşanan değişimdi. Her kürekçinin bireysel olarak kürek çektiği sistem olan *alla sensile*'den *alla scaloccio*'ya⁴¹⁷, yani üç kürekçinin tek bir küreği çektiği sisteme geçilmeye başlandı. *Alla sensile*'de her üç küreğin de belirli bir koordinasyon ve ritimle kullanılması gerektiği için kürekçilerin belirli bir tecrübeye sahip olmaları esastı.⁴¹⁸ Bu değişimin birkaç önemli sonucu olmuştu. Bunlardan ilki profesyonel ve tecrübeli kürekçilere duyulan ihtiyacın azalmasıydı. *Alla scaloccio*'da tek bir küreği çeken üç kürekçiden sadece birinin tecrübeli olması yeterliydi zira diğer kürekçiler de onu taklit ederek kürek çekebilmekteydiler. Başlangıçta kadirgalarındaki kürekçi sayısı artmamış ancak kısa süre içinde bu sistemde kürekçi sayısını isteğe bağlı olarak artırmanın kolay olduğu keşfedilmişti. Her kürekteki kürekçi sayısı kadirga ve patronalarda beşe, kapudâneelerde ise altıya ulaşabilmekteydi.⁴¹⁹ *Alla sensile*'den *alla scaloccio*'ya geçişin ikinci önemli sonucu kürek lojistiğinin basitleşmesi oldu. Önceden farklı boyutlarda üç tip kürek temin edilmesi gerekirken, yeni sistemde daha dayanıklı tek bir kürek yeterli olmaktaydı. Böylece tek tip kürekler herhangi bir karışıklığa sebep olmadan yedek olarak daha rahat saklanabilmekte ve kırılan kürekler kolayca değiştirilebilmekteydi.⁴²⁰

XVI. yüzyılın ikinci yarısında bir Osmanlı kadirgasının 144 kürekçiye ihtiyacı vardı.⁴²¹ Benzer şekilde 24 oturaklı bir İspanyol kadirgasında da 144 kürekçi bulunmaktaydı. Bununla birlikte İspanyollar Osmanlı kadirgalarının hız ve manevra yeteneğine yaklaşabilmek için gemilerindeki kürekçi sayısını arttırmaya karar vermişlerdi. İspanyol donanma komutanı Don García de Toledo'ya sunulan bir rapora göre Osmanlı kadirgalarının sahip olduğu hız avantajını ortadan kaldırmak için İspanyol kadirgalarındaki 144 kürekçiye en az 20 kürekçi daha eklenmesi gerekiyordu. Rapora göre bu ek çaba da Osmanlı kadirgalarını yakalamak için yeterli olmayabilirdi ancak İspanyol kadirgalarına daha iyi koşullarda mücadele imkânı

⁴¹⁷ İspanyolca terim olarak her kürekçinin bireysel olarak kendi küreğini çektiği sisteme *boga a tercerol*, üç kürekçinin tek bir küreği çektiği sisteme ise *boga a galocha* denmektedir. Ancak metin içinde yaygın olan İtalyanca kullanım tercih edilmiştir.

⁴¹⁸ Silva, "Tipología de las Galeras", s. 25, 27 ve 29.

⁴¹⁹ Silva, "Tipología de las Galeras", s. 29-30.

⁴²⁰ Silva, "Tipología de las Galeras", s. 29-30.

⁴²¹ Bostan, *Tersâne-i Âmire*, s. 228.

sağlayacağı kesindi.⁴²² 1560 yılında bir raporda kürekçiler konusundaki önerinin hayata geçirildiği anlaşılmaktadır. Bu raporda daha önce İspanyol kadırgalarında 144'ten fazla kürekçi olmadığı ancak son düzenlemelerle bu sayının 164'e ulaştığı bilgisi verilmektedir.⁴²³ Bununla beraber kadırgalardaki kürekçi sayısı farklı görevlere göre değişebilmekteydi. Mesela normal taşıma görevleri için ortalama 140-160 kürekçi kullanılırken, çatışmaya yönelik görevlerde kürekçi sayısı takviye edilerek 200-250'ye ulaşabilirdi.⁴²⁴

Akdeniz'de Osmanlı ve İspanyol denizgüçlerinin kürekçi teminindeki yaklaşımları birbirinden oldukça farklıydı. Osmanlılar kısa sürede büyük donanmalar seferber edebilme yeteneklerine bağlı olarak İspanyollar'dan çok daha fazla kürekçiye ihtiyaç duymaktaydılar. Osmanlılar kürekçi ihtiyacını esas olarak avâriz karşılığı halktan toplamakta ancak kölelerden, kürek mahkûmlarından ve hodgirifte denilen ücretli kürekçilerden de istifade etmekteydiler.⁴²⁵ Osmanlı kadırgalarının kürekçi ihtiyacının karşılanmasında en önemli yöntem avâriz usûlü ile kürekçi toplanmasıydı. XV. Yüzyıldan itibaren çeşitli uygulamaları görülen bu sistemde belirlenen avâriz hanelerinden kürekçi alınıyor, diğer haneler kürekçinin aylık ücretini karşılıyordu. Mesela 1551 Trablusgarp seferi hazırlıkları esnasında avâriz kaşılığı her yirmi üç haneden bir kürekçi alınmış, diğer haneler bu kürekçinin bir aylık maaşını karşılamışlardı. Müslüman kürekçilere 106 akçe maaş verilmekteyken, gayrimüslim kürekçiler ayda 80 akçe almaktaydı. Kürekçi göndermek istemeyenler için bedel akçesi ise 1500 akçe olarak belirlenmişti.⁴²⁶

⁴²² Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 212, 218 ve AMN, **Colección Navarrete**, XII, fol. 309, dt. 83: “Discurso, sobre lo que necesitaba una galera para navegar bien armada asi de chusma como otro gente presentado a D. García de Toledo.”

⁴²³ AMN, **Colección Navarrete**, XII, fol. 313, dt. 84: “Relación del gasto que una galera hace en un año con la gente ordinaria que ha de traer que son ochenta y dos personas de cavo, y sienta y sesenta y cuatro remeros así del sueldo, como de las raciones que se les dá, y todas las demás cosas que necesarias ala dicha galera en el dicho año como todo irá declarado en este manera.”

⁴²⁴ Konstam, **Renaissance War Galley**, s. 37-38 ve Phillip Williams, “The Strategy of Galley Warfare in the Mediterranean (1560-1620)”, **Guerra y Sociedad en la Monarquía Hispánica: Política, Estrategia y Cultura en la Europa Moderna (1500-1700)**, cilt I, Madrid, 2006, s. 909.

⁴²⁵ İdris Bostan, “Osmanlı Donanmasında Kürekçi Temini ve 958 (1551) Tarihli Kürekçi Defterleri”, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006, s. 68.

⁴²⁶ Bostan, “Osmanlı Donanmasında Kürekçi Temini”, s. 71-72. Venedik temsilcisi Trevisano'nun 1554 tarihli raporuna göre padişah bedel olarak 1500 akçe ödemenin tebaaya ciddi bir zarar verdiğini tespit edince bu rakamın 1000 akçeye indirilmesine karar verilmiş, daha sonra da bu rakam 500 akçeye indirilmişti. Toplanan paranın bir kısmı ile peksimet masrafları karşılanmakta, geri kalanı da kürekçilere ve azeblere ödenmekteydi. Ücretli kürekçilere 3 akçe yevmiye ödenmekteydi. Azeb'e

Avâriz karşılığında kürekçilerin toplanması ve gemilere gönderilmelerinin bütün organizasyonu kadıların sorumluluğundaydı.⁴²⁷ Kürekçi toplanması ile ilgili emir bölgedeki kadıya ulaşmasından itibaren ihtiyaca göre kazanın her idarî birimi üzerine düşen kadar kürekçi çıkarır ve bu kürekçilerin aylık maaşlarını da kendi aralarında toplayıp yetkililere teslim ederlerdi. Bu görevi yerine getiren ahali aynı zamanda kürekçinin yolda kaçmayacağına da kefil olur, aksi takdirde bedelini tazmin etmeyi taahhüd ederdi. Kadı bütün bu işlemleri ve kürekçilerin isimlerini deftere kaydedip tasdik ederdi. Bu defterin aslı ilgili kazada muhafaza edilmekle birlikte bir kopyası da kürekçilerin toplandığı yere gönderilerek yetkililere teslim edilirdi. Kürekçiler toplandıktan sonra onar kişilik gruplara ayrılır ve başlarına bir odabaşı verilir, her beş gruba da bir sancaktar tayin edilirdi. Yapılan yoklamalarda kürekçi sayısının eksik olması veya toplanan kürekçilerin yeterli şartları taşınamaması durumunda ise idare ilgililer hakkında soruşturma başlatarak, ihmali olanları cezalandırmaktaydı.⁴²⁸ Avâriz karşılığı kürekçi toplanması usûlü hem beşerî hem de maddi yönüyle halk üzerine ciddi bir yük getirmekteydi.⁴²⁹

Osmanlı donanmasının kürekçi ihtiyacı büyük ölçüde avâriz sistemi esas alınarak karşılanmakla beraber kadirgalarda mahkûmlardan da kürekçi olarak istifade edilmişti. Osmanlılar XVI. yüzyılın ortalarından itibaren, artan kürekçi ihtiyacı ile birlikte, kürek cezasına daha çok başvurmaya başlamışlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nda çeşitli suçlulara kürek cezası verilmesi hükümdara ait bir yetki

ödenen yevmiye ise eğer Hristiyan ise 4, Müslüman ise 5 akçeydi. Bunlar peksimet ve yiyecek masraflarını kendi yevmiyelerinden karşılamaktaydılar. Hazine üç aylık süre için Hristiyan kürekçiye 165 akçe, Hristiyan azebe 240 akçe ve Müslüman azebe 306 akçe ödeme yapmaktaydı. Bu üç aylık para donanma İstanbul'dan ayrılmadan önce peşin olarak ödenmekteydi. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 139.

⁴²⁷ Venedik temsilcisi Trevisano'ya göre sefere çıkacak kadirga sayısına göre kürekçi ihtiyacı hesaplanmakta ve Anadolu ve Rumeli'ye emirler gönderilmekteydi. Bununla birlikte aynı yerden iki seneden fazla kürekçi alınmamasına dikkat edilmesi emredilmiş ve kürekçi göndermeyen bölgelerin başka şekilde hizmette bulunmaları istenmişti. Kürekçi yerine para gönderecek olanların 1500 akçe ödemeleri beklenmekteydi. Böylece kürekçi olarak satın alınacak kölelerin masrafı karşılanmış oluyordu. Kadirgası için kürekçi getiren bir reis adam başına 950 akçe almaktaydı. Trevisano'ya göre donanmanın az sayıda kadirgadan oluştuğu zamanlarda daha esnek davranılır ve tebaanın kürekçi yerine para göndermesine müsaade edilirdi. Bununla birlikte eğer büyük bir deniz seferi söz konusu ise kürekçi temininde daha sıkı davranılmaktaydı. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 137-138.

⁴²⁸ Bostan, "Osmanlı Donanmasında Kürekçi Temini", s. 72-73.

⁴²⁹ Venedik elçisi Tiepolo'nun 1576 yılındaki raporuna göre halktan kürekçi toplanması köylülere zor duruma sokmaktaydı. Toplanan kürekçiler bulundukları yere göre en az iki ay süren uzun bir yolculuğa çıkmaktaydılar. Bunlar arasında yolda ölenler olduğu gibi, gidecekleri yere vardıklarında da ölenler olmaktadır, ayrıca kadirgalardaki koşullar sebebiyle hayatını kaybedenlerin sayısı da az değildi. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt II, s. 147.

olup, bu yetki hükümdar adına Divân-ı Hümâyûn tarafından kullanılmaktaydı.⁴³⁰ Kürek cezası “siyasete” yani idam cezasına çarptırılan suçlular ile küreğe konulması uygun olmayan yaşlı ve sakat suçluları kapsamamaktaydı.⁴³¹ Osmanlı İmparatorluğu’nda kürek cezası verilen suçlar adam öldürme, yaralama, hırsızlık, hırsıza yoldaşlık, eşkıyalık, içki içme, yalancı şahitlik, kamu huzurunu bozma, sarhoşluk, kalpazanlık, sahtecilik ve emre itaatsizlik gibi suçlardı.⁴³² Kürek cezası verilirken mesele iyice araştırılmadan ve suçu sabit olmadan kişinin küreğe gönderilmemesine dikkat edilmesi istenmekteydi. Suçu sabit olan kimselerin küreğe konulması ile ilgili hüküm Divân-ı Hümâyûn’dan yazılır, suçlunun küreğe konulmak üzere ya İstanbul’a ya da ihtiyaç duyulan diğer yerlere gönderilmesi emredilirdi. Eline ferman ulaşan kadı veya diğer yerel idareci küreğe konulması emredilen suçluları defterde kayıt altına alıp, sicil suretleriyle birlikte istenen yere gönderirdi. Kürek mahkûmlarının mutlaka bir refakatçi eşliğinde sevkedilmeleri ve yolda kaçmamaları için ihtimam gösterilmesi emredilmekteydi. Suçluyu teslim alan idareci de tekrar defteri kontrol eder, suçluyu teslim aldığına dair bir temessük verir ve kişiyi küreğe koşardı.⁴³³ Suçlunun belirli bir süre küreğe konulması, emr-i şerif olmadan salıverilmemesi gerektiği fermanlarda vurgulanmaktaydı. Bununla birlikte küreğe mahkûm suçlunun durumu cezasını çekerken tekrar araştırılabilir ve kişi serbest bırakılabilirdi.⁴³⁴ Ayrıca kişinin kürekte unutulmaması idarenin dikkat ettiği bir diğer husustu. XVI. yüzyılın ikinci yarısında kürek cezasının süresi kişinin işlediği suça göre altı ay ile müebbed arasında değişebilmekteydi.⁴³⁵

Osmanlı donanmasının kürekçi ihtiyacını karşıladığı diğer gruplar köleler, savaş esirleri ve ücretli kürekçilerdi. Forsa olarak da ifade edilen mîrî esirler tersane

⁴³⁰ Divân’da da bu yetkinin kullanılması kadıaskerlerin eliyle gerçekleştirilmekteydi. Bkz. Mehmet İpşirli, “XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, sayı 12, İstanbul, 1982, s. 206-208.

⁴³¹ İpşirli, “Kürek Cezası”, s. 209-210.

⁴³² İpşirli, “Kürek Cezası”, s. 210-211.

⁴³³ 22 Haziran 1560 tarihinde Rodos beyine gönderilen bir hükümde Hamideli’nden küreğe konulmak üzere bazı suçluların gönderildiği ifade edilmekte ve kaç kişinin teslim alındığına dair Hamideli beyinin adamına bir temessük vermesi ve suçluların küreğe konulup, emr-i şerif olmadan serbest bırakılmaması emredilmekteydi. Bkz. BOA, **MD**, 3, h. 1243.

⁴³⁴ 15 Eylül 1560 tarihinde Bursa kadısına gönderilen bir hükümde daha önce küreğe konulan İsmail oğlu Yusuf’un annesinin başvurusu üzerine suç kaydı bulunamayan Yusuf’un durumunun tekrar incelenmesi emredilmişti. Bkz. BOA, **MD**, 3, h.1535 ve 1576.

⁴³⁵ Bostan, **Tersâne-i Âmire**, s. 218-219 ve İpşirli, “Kürek Cezası”, s. 212-213.

zindanında bulunan ve donanmada kürek çekmekle görevlendirilen savaş esirlerini kapsamaktaydı. Kürekçi ihtiyacına göre devlet bu amaçla köle satın alınmasını da emredebilmekteydi. Bununla birlikte XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı donanmasında kürekçi olarak bulunan esir sayısı oldukça sınırlı kalmıştı.⁴³⁶ Esirlerin daha iyi kürek çektikleri yönünde bir kanaat olmasına rağmen Kâtib Çelebi bir kadirgadaki bütün kürekçilerin esirlerden oluşmasının sakıncalarına dikkat çekmekteydi, zira bir çatışma durumunda esirlerin ayaklanarak gemiyi ele geçirmeleri mümkündü. Kâtib Çelebi bu soruna bir çözüm olarak esir ve Türk kürekçilerin karışık olarak kullanılmasını tavsiye etmekteydi.⁴³⁷

XVI. yüzyılda İspanyol Monarşisi kürekçi temini için köleler, kürek mahkûmları (*forzados*) ve *buenas boyas* denilen ücretli kürekçilerin kullanıldığı karma bir sistem uygulamaktaydı. İspanyol donanmasındaki köleler savaş esirleri, piyasadan satın alınan köleler ve sahipleri tarafından kraliyete bağışlanan kölelerden meydana gelmekteydi. Savaş esirleri İspanya'nın Akdeniz'de Müslüman korsanlarla ve Osmanlılarla mücadelesinden dolayı çoğunlukla Kuzey Afrikalılar'dan ve Moriskolardan oluşmaktaydı. Müslümanlar yakalandıkları zaman “*esclavos del rey*” yani kraliyet köleleri olmakta ve kadirgalarda kürek çekmeye gönderilmekteydiler. Eğer yeterli sayıda savaş esiri bulunamazsa, Müslüman olması kaydıyla, satın alma yöntemi ile de köle temin edilebilirdi. XVI. ve XVII. Yüzyıllarda İspanya'da bir Müslüman kölenin fiyatı 100 duka kadardı. Bu meblağ genellikle küreğe uygun olmayan savaş esirlerinin satılmasından elde edilen parayla karşılanmaktaydı. Bununla birlikte bazı kölelerin elden çıkarılması her ne koşulla olursa olsun çok tehlikeli görülmekteydi. Bu kategorideki köleler kadirga reisleri (*arraeces*), tecrübeli denizciler, mühtediler ve Moriskolardan oluşmaktaydı. Savaş esirleri ve satın alınan kölelerin dışında, sahipleri tarafından küreğe koşulmak üzere kraliyet idaresine bağışlanan ev köleleri de bulunmaktaydı. Köle sahiplerinin buradaki temel gayesi

⁴³⁶ Bostan, **Tersâne-i Âmire**, s. 210. Venedik elçisi Tiepolo 1576 yılındaki raporunda padişahın gemi yapımında çalışacak yeterli usta ve kadirgalara komuta edecek reislere sahip olmakla birlikte kürekçi temininde sıkıntı çekmekte olduğunu ifade etmekteydi. Tiepolo padişahın ve önde gelenlerin kürekçi olarak hizmet edebilecek köleleri olduğunu, ancak bunların sadece 20 kadirganın ihtiyacını karşılayabilecek kadar olduğunu belirtmekteydi. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt II, s. 146.

⁴³⁷ Bostan, **Tersâne-i Âmire**, s. 211.

sorun çıkartan ev kölelerini elden çıkarmak ve onları cezalandırarak diğerlerine örnek olmasını sağlamaktı.⁴³⁸

İspanyol Monarşisi'nin filolarında kürekçi ihtiyacının kölelerden ziyade kürek mahkûmları ve ücretli kürekçilerle karşılandığı görülmektedir. Zira kürekçi olarak kullanmak üzere esir elde etmek herşeyden önce akınlara ve askeri başarılarla bağlıydı. 1568 yılında 13 Napoli kadirgasında 1920 kürek mahkûmuna karşılık 207 köle bulunmaktaydı. İnebahtı Savaşı'ndan hemen önce 16 Sicilya kadirgasında 1838 kürek mahkûmu ve 1140 gönüllüye karşılık sadece 395 köle vardı. Salvatore Bono'ya göre bu dönemde köle sayısı %10 civarındaydı. Buna karşılık 1568-1570 Morisko İsyanı ve İnebahtı Savaşı'ndan sonra Hristiyan kadirgalarındaki Müslüman esir sayısı artmış ve toplam kürekçilere oranı %30'u geçmişti.⁴³⁹

İspanya Akdeniz dünyasında suçluların kadirgalarda kürek mahkûmu olarak kullanılması uygulamasında öncülük etmişti. İspanyol ceza sisteminde XV. yüzyılın sonlarından itibaren kürek cezası bulunmaktaydı. İdam gerektiren suçlar için kürek cezası Katolik Hükümdarlar Isabel ve Fernando tarafından uygulamaya konmuştu.⁴⁴⁰ XVI. yüzyılın ikinci yarısında Akdeniz'de Osmanlılarla mücadelenin yoğunlaşması üzerine İspanya kadirga filolarını genişletme kararı almasıyla birlikte ihtiyaç duyulan kürekçi sayısı da 8.000'den 25.000'e çıkmıştı. Artan kürekçi ihtiyacının karşılanması için İspanya için en makul seçenek kürek cezası gerektiren suçların kapsamını genişletmekti, zira fiyat hareketleri ve artan ücretler nedeniyle hür kürekçi istihdâm etmek zorlaşmaktaydı.⁴⁴¹ II. Felipe köle ve forsa kürekçilere iyi davranılmasını emretmekte, bunların sağlık durumlarının kadirgalarda hizmete elverişli durumda tutulmalarına dikkat edilmesini istemekteydi. Bunların ne seferde ne de kışın kadirgalarla ilgili tersane işleri ve ağaç kesme faaliyetleri dışında başka işlerde çalışmalarına müsaade edilmemeliydi. Kraliyet görevlileri kürek mahkûmları olan

⁴³⁸ Ruth Pike, **Penal Servitude in Early Modern Spain**, The University of Wisconsin Press, 1983, s. 8-9 ve Muñido, **La Organizacion Naval**, II, s. 776-777.

⁴³⁹ Salvatore Bono, **Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler**, çev. Betül Parlak, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 211 ve Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 106.

⁴⁴⁰ Pike, **Penal Servitude**, s. 4.

⁴⁴¹ 1538 yılında hür kürekçilere aylık bir duka ödeme yapılmaktayken ve bu rakam 1571'de ortalama sekiz dukaya yükselmişti. Bkz. Pike, **Penal Servitude**, s. 4.

forzado'ların suçlarını ve ne kadar süreye küreğe mahkûm edildiklerini kayıt altına almalıydılar.⁴⁴²

XVI. Yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde kadırgalar İspanya'da soylular ve din adamları hariç olmak üzere, erkek suçlular için temel cezai kurum haline gelmişti. Öncelikle başıboşlara ve çingenelere verilen cezalar arttırılmış, hırsızlık, saldırı ve başıboşluk kürek cezası gerektiren suçlara eklenmişti. Bunlara ek olarak Engizisyon veya laik mahkemeler tarafından yargılanan çok eşliler ve dini suçlular, zar yapan, kullanan ve oynayanlar, yalancı şahitler, muhabbet tellalları ve tutuklamaya direnenler de kürek cezasına çarptırılmaktaydı. Bu yasal düzenlemelerin etkisi kraliyet idaresinin mahkemeler üzerindeki baskısı ile artmaktaydı. İspanyol donanmasının kürekçi ihtiyacı o kadar fazlaydı ki, küreğe mahkûm suçlular temyiz süreçlerini bile kadırgalarda geçirmekteydiler.⁴⁴³

İspanya'da suçlular yeterli olmayınca 1540'dan itibaren çingenelerin de küreğe koşulmasına başlanılmıştı. Bu dönemde 20-50 yaş arası işsiz çingeneler altı yıllığına kadırgalarda kürek çekmeye gönderilmekteydi. 1552'de başıboşlar ilk suçta dört, ikincide sekiz ve üçüncüde de müebbed olarak kadırgalara sevk edilmekteydi. Çingene ve başıboşlara ek olarak sağlıklı dilencilerin de kadırgalara gönderilmesi emredilmişti. Ayrıca Flandra'daki suçlu ve muhaliflerin de küreğe koşulmak üzere İspanya'ya gönderilmesi için de düzenlemeler yapılmıştı.⁴⁴⁴ İspanya'da kürek cezasının süresi iki yıldan müebbede kadar değişebilmekteydi, ancak genel ortalama iki ile altı yıl arasındaydı. Bir kürek mahkûmu gemide işlediği suçlarla ilgili olarak "*auditor de las galeras*" denilen donanma askerî yargıcı tarafından yargılanabilir ve kürek cezasının uzatılmasına karar verilebilirdi.⁴⁴⁵ Buna ek olarak İspanyol donanma yönetimi kürekte tecrübe kazanan mahkûmları cezaları bittikten sonra bile bırakmak istemiyordu. Bazı durumlarda bunları alıkoyarak *buenas boyas forzados* yani zorunlu ücretli kürekçi olarak çalışmaya zorluyorlardı.⁴⁴⁶ II. Felipe bu kişilerin mahkûm

⁴⁴² "II. Felipe'nin Don Juan de Austria'ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları", **CODOIN**, III, s. 314-315.

⁴⁴³ Bkz. Pike, **Penal Servitude**, s. 6-7.

⁴⁴⁴ Pike, **Penal Servitude**, s. 6-7.

⁴⁴⁵ Pike, **Penal Servitude**, s. 8.

⁴⁴⁶ Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 217-218 ve Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 106.

oldukları süreden fazla kürekte tutulmamalarına dikkat edilmesini emrederek, bunların başka amaçlarla değil, sadece adeletin gereğinin yerine getirilmesi için küreğe mahkûm edildiklerini vurgulamaktaydı.⁴⁴⁷

İspanya’da kürek mahkûmlarının bulundukları yerlerden cezalarını çekecekleri kadirgalara ulaştırılmaları ayrı bir organizasyon gerektirmekteydi. 1566 yılında II. Felipe bu amaçla “*superintendencia de conducciones, fugas y solturas de galeotas y condenados a presidios y campañas*” isimli bir teşkilat kurulmasını emretmişti. Küreğe mahkûm olan suçlular başta Toledo, Soria, Valladolid, Sevilla ve Granada olmak üzere kendi yerel bölgelerindeki hapishanelere gönderilmekte, en az on iki kişi toplandıktan sonra mahkûmlar birbirlerine zincirlenip muhafız eşliğinde kadirga limanlarına gönderilmekteydiler. Grupların rotaları ihtiyaçlara ve kadirga filolarının yerine göre değişebilmekteydi. XVI. yüzyılın ikinci yarısında en önemli kadirga limanları Malaga, Santa Maria ve Cartegena limanlarıydı. Bu kafileler kolluk kuvvetleri tarafından idare edilebildikleri gibi kafilie idareciliği pozisyonu açık arttırma usûlü ile girişimcilere de verilebilmekteydi. XVI. yüzyılda kafilie idarecileri varış noktasına canlı teslim ettikleri her mahkûm için beş duka almaktaydılar. Toledo’dan bir kadirga limanına ulaşmak hava koşullarına bağlı olarak yaklaşık üç hafta sürmekteydi. Kafilie idarecileri bu süreyi mümkün olduğunca kısaltarak kâra geçmeyi amaçlamaktaydılar. Zira her ne kadar yol üzerindeki köy ve kasabalar konaklama imkânı sağlamak zorunda olsalar da yiyecek ve diğer malzemeler yolda satın alınmalıydı. Limana varıldığında mahkûmlar kadirga görevlilerine teslim edilmekte, onlar da her mahkûmun adını, yaşını, doğumyerini, suç ve verilen cezayı kayıt altına almaktaydılar.⁴⁴⁸

İspanyol Monarşisi köle ve kürek mahkûmlarının yeterli olmadığı durumlarda *buenas boyas* denilen ücretli kürekçilerin hizmetine başvurmakta idi. İtalyanca *buona voglia*’dan üretilen bu terim belirli bir süre ücret karşılığı kadirgalarda hizmet eden gönüllü kürekçileri ifade etmekteydi. 1530 yılında kraliyet idaresinin Álvaro de Bazán ile yaptığı sözleşmeye göre gönüllü kürekçilerin aylık ücreti 112 maravedi olarak belirlenmişti. Bu rakam 1557 yılından itibaren aylık bir duka olarak

⁴⁴⁷ “II. Felipe’nin Don Juan de Austria’ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları”, **CODOIN**, III, s. 314-315.

⁴⁴⁸ Pike, **Penal Servitude**, s. 18-20 ve Muñido, **La Organizacion Naval**, II, s. 771.

uygulanmıştı. Kadırgalarda gönüllü kürekçilere verilen tayın da köle ve kürek mahkûmlarına verilene göre daha iyiydi.⁴⁴⁹ II. Felipe gönüllü olarak İspanya kadırgalarında hizmet eden bu kişilerin maaşlarının eksiksiz olarak ödenmesine ve görevleri bittiği zaman donanmadan ayrılmalara engel olunmaması istenmekteydi.⁴⁵⁰

Sonuç olarak XVI. yüzyılın ikinci yarısında kürekçi temini için askerî-malî bürokrasisinin imkânlarına bağlı olarak avârız sistemini kullanan Osmanlı İmparatorluğu'na karşı İspanyol Monarşisi kürek mahkûmlarına ağırlık veren bir sistem kullanmaktaydı. Bu iki temel yöntem dışında her iki devlet de kürekçi açığını kapatmak için kölelerden ve ücretli kürekçilerden faydalanmışlardı. Osmanlı kadırgalarında kürekçilerin çoğunluğunun avârız karşılığı halktan toplanan kişilere maaş ödenmesine karşılık İspanya ceza sistemi içinde küreğe mahkûm ettiği kişilere herhangi bir ücret ödememekte, sadece tayınlarını vermektedir. Her iki devletin kadırgalarında hemen hemen eşit sayıda kürekçi bulunmakta, ancak Osmanlı donanmasının İspanyol filolarına göre daha fazla gemiden oluşması toplamda çok daha fazla kürekçiye ihtiyaç duyulmasına neden olmaktaydı. Osmanlıların sahip oldukları askerî-malî bürokratik altyapı sayesinde avârız sistemini donanmanın ihtiyaçlarına göre kullanıp kürekçi temini konusunda daha başarılı oldukları anlaşılmaktadır. Buna karşılık İspanya daha az kürekçiye ihtiyaç duymasına rağmen büyük sıkıntılar çekmişti.⁴⁵¹ İspanyol kraliyet idaresinin kürekçi temini için ceza sistemini elden geçirerek kürek mahkûmiyeti gerektiren suçları genişletmesi gibi yaratıcı önlemlerine rağmen kürekçi bulmanın zorluğu İspanyol donanmasının genişlemesini sınırlayan bir unsur olmaya devam etmişti.

⁴⁴⁹ Muñido, **La Organización Naval**, II, s. 757-758. Köle ve kürek mahkûmlarının kadırgalardaki yaşam koşulları pek de farklı değildi, ancak cezalandırma yöntemleri farklı olabilmekteydi. Küçük suçlar için her iki gruba da kırbaç cezası uygulanmaktayken, ağır suçlar için verilen cezalar farklılık arz etmekteydi. Firar veya isyan gibi suçlarda kürek mahkûmlarına cezalarının uzatılması veya idam gibi suçlar verilirken, köleler idam edilmek için çok değerli görülmekteydi. Bunun yerine suça karışan kölenin bir kulağı veya burnu kesilmekteydi. Bkz. Pike, **Penal Servitude**, s. 21.

⁴⁵⁰ "II. Felipe'nin Don Juan de Austria'ya donanma komutanlığı ile ilgili talimatları", **CODOIN**, III, s. 316-317.

⁴⁵¹ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1008.

2. 4. 2. Donatım

Bir savaş kadirğasının donatımında geminin denizcilikle ilgili malzemeleri, geminin çatışmaya yönelik silah donanımı ve son olarak mürettebat için gerekli olan levazımat yer almaktaydı. XVI. Yüzyılda Türklere esir düşmüş bir İspanyol'un ağzından anlatılan *Viaje de Turquía* (Türkiye Seyahati) isimli eserde kitabın kahramanı Pedro'nun da üzerinde durduğu gibi kadirğa inşa etmek ile kadirğa donatmak oldukça farklı şeylerdi. Kadirğa gövdeleri inşa etmek nispeten ucuz olduğu için çok sayıda kadirğanın inşa edilip suya indirilmesi mümkündü ancak inşa edilen gemilerin donatımı o kadar kolay değildi. Pedro Türklerin 300 kadirğayı denize indirebileceklerini ama savaş için donatımlarını yapamayacakları yönündeki fikrini belirtir. Ona göre Osmanlılar İran'la savaş halindeyken en fazla 70, barış durumunda ise 120 kadirğa donatabilirlerdi.⁴⁵²

Kadirğaların donanımında seyrüsefer için uygun boyutlarda direk ve yelkenler oldukça önemliydi. Normal kadirğalarda ana direk ve pruva direği olmak üzere iki direk yer almaktaydı. İspanyol kadirğalarına ana direk ve pruva direği için iki latin yelken ve rüzgâr elverişli olduğu zaman kullanılmak üzere bir kare yelken olmak üzere farklı tiplerde üç yelken verilmekteydi.⁴⁵³ İspanyol ve Osmanlı kadirğalarının yelken donanımında benzerlik göze çarpmaktadır. Kâtib Çelebi Osmanlı kadirğalarına da farklı boyutlarda üç yelken verildiğini belirtir. Cankurtaran da denilen büyük yelken kumda gemiyi kaldırmaya yarardı. Bunun dışındaki diğer yelkenler ise orta ve küçük yelkenlerdi.⁴⁵⁴ Bir İspanyol kadirğasında 50 küreğe ve 20 de yedek küreğe ihtiyaç duyulmaktaydı.⁴⁵⁵ Kâtib Çelebi'ye göre Osmanlı kadirğaları da benzer şekilde 50 küreğe ihtiyaç duymakta, 25 kürek de gemi anbarında yedek olarak bulunmaktaydı.⁴⁵⁶

⁴⁵² Cristóbal de Villalón, *Viaje de Turquía*, ed. Antonio G. Solalinde, Madrid, 1919, s. 257.

⁴⁵³ Silva, "Tipología de las Galeras", s. 41.

⁴⁵⁴ Kâtib Çelebi, s. 146.

⁴⁵⁵ Bunlar genellikle Navarre bölgesinde yapılmaktayken, ihtiyaca göre Napoli'de de yapılabilmekteydi. Bkz. Goodman, *Spanish Naval Power*, s. 140.

⁴⁵⁶ Kâtib Çelebi, s. 145.

Bir savaş kadırgasının donatımında ateşli silahlar önemli yer tutmaktaydı.⁴⁵⁷ Erken modern dönem Akdeniz dünyasında savaş için donatılan kadırgalar pruva kısmında genellikle bir ağır top ve onun yanında daha iki hafif topla geminin çeşitli yerlerinde hafif toplar taşımaktaydılar. XV. yüzyılın sonlarından itibaren dövme demir bombardlar⁴⁵⁸ merkez pruva topları olarak kadırgalarda yer almaya başlamışlardı. Kadırgaların pruvalarında sabit bir pozisyonda bulunan bombardlar sadece ileri doğru atış yapabilmekteydiler, bu yüzden belirli bir hedefe nişan alınabilmesi için geminin dönmesi gerekmekteydi. Zaman içinde kadırganın pruva yapısı gelişmiş ve bir silah platformu olarak ana bombardın yanında ikişer hafif top ve bunları desteklemek için çahaloz topları yerleştirilmişti.⁴⁵⁹

Filolarda komuta gemileri olarak görev yapan kapudâneeler normal kadırgalardan daha iyi donatılmakta ve silahlandırılmaktaydılar. Mesela Barbaros Hayreddin Paşa'nın filosundaki kadırgalar taş gülle atan toplarla donatılmışken Barbaros'un kendi kadırgasında demir gülle atan bir *basilico* bulunmaktaydı.⁴⁶⁰ XVI. yüzyıl boyunca Akdeniz'de İspanyol Monarşisi prensip olarak az sayıda kadırgadan oluşan filosunu mümkün olduğunca ağır bir şekilde silahlandırmaya çalışmaktaydı. Bununla birlikte İspanyol donanma komutanları ağır top temin etmekteki sıkıntılar sebebiyle normal kadırgalarından ziyade *capitana* (kapudâne) tarzı büyük ve ağır kadırgalarını daha güçlü bir şekilde silahlandırmayı tercih etmekteydi.⁴⁶¹ İspanyol kadırgalarında, kuyruktan dolmalı *verso-doble*, *verso*, *ribadoquín* ve *esmeril* (prangi) isimleriyle çahaloz tipi hafif toplar yaygın olarak kullanılmaktaydı. Bu topların etkili menzili yaklaşık 200 metre kadardı. *Ribadoquín* ve *esmeril* tipi toplar ağırlıkları 0,250 kg ile 1,850 kg arasında değişen demir mermiler atmaktaydılar.⁴⁶² *Versoların*

⁴⁵⁷ Kürekçiler kadırganın masraflarının yaklaşık olarak yarısına denk gelmekteyken, toplar %10-12'sini ve mühimmat da %1-2'sini oluşturmaktaydı. Kalyonlarda ise mühimmat giderlerin %4-8'i iken, toplar geminin masraflarının yaklaşık olarak yarısını oluşturmuyordu. Bkz. Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 118.

⁴⁵⁸ Bombartlar 6 ile 16 ton arasında değişen ağırlığa sahiptiler ve 150-700 kiloluk taş güllerle atabiliyorlardı. Taş güllerle ateşlemek için demir güllerle göre daha az baruta ihtiyaç duyuluyordu ve taş güller daha hafif toplarda da kullanılabilmekteydiler. Osmanlılar XVI. yüzyılın sonlarına kadar taş gülle kullanımına devam etmişlerdi. Bkz. Ağoston, **Barut, Top ve Tüfek**, s. 95-96.

⁴⁵⁹ Konstam, **Renaissance War Galley**, s. 11. Çahaloz topları silahın geri tepmesine engel olmak için gemiye bir kanca aracılığı ile sabitlenen hafif silahlardı ve düşman gemisinin mürettebatına karşı kullanılmaktaydı. Bkz. Ağoston, **Barut, Top ve Tüfek**, s. 124-125.

⁴⁶⁰ Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 50.

⁴⁶¹ Konstam, **Renaissance War Galley**, s. 11-12 ve 14.

⁴⁶² Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 122.

büyük olanları pruvada yer alırken küçük olanları genellikle kadirganın kicında ve küpeştelerinde yer almaktaydı. İşpanyol kadirgalarında *versoların* yanında ağızdan dolmalı *mortere* (darbzen) topları da kullanılmıştı. Kısa namlulu bu silahlar düşman mürettebatına karşı saçma ateşi kullanmaktaydı.⁴⁶³ Osmanlı kadirgalarında da benzer şekilde *prangi* ve *darbzen* isimleriyle *esmeril* ve *mortere* tipi hafif toplar kullanılmaktaydı.⁴⁶⁴

1550'lerden sonra dövme demirden yapılan toplar yerlerini bronz toplara bırakmaya başlamıştı. Bunların ilki taş gülle atan *pedrero* topları idi. Bu toplar demir gülle atan toplara göre daha hafiftiler ve daha kısa namlulara sahiptiler. Dökme demir gülle atan bronz toplar başka bir kategori oluşturmaktadır. Bunlar arasında *culverin*ler oldukça uzun namlulu silahlardı ve gemilerde kullanımı oldukça zordu. Bununla birlikte *culverin*ler daha güvenli oldukları için tercih edilmekteydiler. *Cañon* topları ise demir gülle atan dökme bronz toplardı. *Culverin*lere göre daha kısa namlulu olan *cañon*lar aynı zamanda daha ekonomikteler zira dökülmeleri için daha az bronz gerekmektedir.⁴⁶⁵ Gemilerde kullanılan ateşli silahlar arasında piyadelerin kullandığı çeşitli tiplerde misket tüfeği ve arkebüz de yer almaktaydı. Bu silahlar yaklaşık 500 metre mesafeye kadar ağırlıkları 30 ile 60 gram arasında değişen mermiler atabilmekteydi.⁴⁶⁶

Kadirgaların donatımı ve silahlandırılması hususunda İşpanyol Monarşisi Osmanlı ve Venedik örneklerinden farklılık arz etmektedir. İşpanyollar kadirgalarını doğrudan bir çatışmada düşman gemilerine karşı koyabilmesi için mümkün olabilecek en ağır şekilde silahlandırmayı tercih etmekteydiler. Buna karşılık Osmanlılar ve Venedikliler kadirgalarda hız ve çevikliğe silah gücünden daha çok önem veriyorlardı. XVI. yüzyılın ortalarında bir Venedik kadirgası iki yan top kullanırken, İşpanyol kadirgaları sayıları üç ile altı arasında değişen orta ve büyük çaplı *cañon* ve *pedrero* tipi pruvada topları ile dört yan top kullanmaktaydı.⁴⁶⁷ Kâtib Çelebi Osmanlı kadirgalarına ağırlığı 40 kantar tutan (2257,96 kg.), 14-15 karış uzunluğunda, 12 kıyyelik (15,384 kg.) mermi atabilen bir adet baş topu verildiğini

⁴⁶³ Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 169-171.

⁴⁶⁴ Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 123.

⁴⁶⁵ Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 175, 177, 180.

⁴⁶⁶ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 122.

⁴⁶⁷ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 135 ve Konstam, **Renaissance War Galley**, s. 12-13.

ifade etmektedir. Kâtib Çelebi ayrıca kadirgalara 10 karış uzunluğunda kolonbornalar (*culverin*?) verilmesi gerektiğini belirtir. Buna ek olarak kadirgalara 20'şer kantar (1128,98 kg.) barut verilmekteydi. Osmanlı mavnalarında ise silah donanımı önemli ölçüde artıyor ve toplam top sayısı 24'e ulaşıyordu.⁴⁶⁸

XVI. yüzyılda Venedik temsilcilerinin Osmanlı kadirgalarının silah donanımları ile ilgili gözlemleri oldukça aydınlatıcıdır. Venedik elçisi Navagero 1553 yılındaki raporunda bir Osmanlı kadirganın pruvasında en az 50'lik (?) bir top bulunduğunu ve dört tane de 20'lik (?) küçük top bulunduğunu belirtmektedir.⁴⁶⁹ Trevisano'ya göre her kadirgaya çeşitli ebatlarda altı top konmaktadır. En büyük top pruvada ortada bulunurken, diğer iki top yanlarda yer almaktadır. Diğer küçük toplar da pruvadaki seren tahtalarının yakınında durmaktadır. Kadirgaların her birine 25 küçük arkebüz ve iki sandık ok verilmektedir.⁴⁷⁰ Cavalli'ye göre Osmanlı kadirgaları biri *corsia*'da bulunan büyük top, diğer ikisi de pruvanın iki yanında bulunan daha küçük iki top olmak üzere sadece üç top taşımaktaydılar.⁴⁷¹

Kadirgalarının hız ve manevra yeteneğinden ziyade savaş gücüne önem veren İspanyollar 1530'lardan itibaren pruvadaki top platformunun üzerine piyadeler ve çahaloz topları için *arrumbada* denilen bir savaş platformu inşa etmişlerdi. Bu yapı da kadirganın ağırlığını arttırmış ve hızını düşürmüştü. Buna karşılık Osmanlılar ve Venedikliler kadirgalarının hızını azaltacak bu tarz yapılar eklemekten kaçınmışlardı. Bazı kadirgalarda ana direğin arkasında her iki tarafta yemek pişirmek veya geminin filikasını saklamak için oturaklar arasında bir boşluk bulunmaktaydı. İspanyollar bu boşluklara da ağır silahlar yerleştirip borda ateşi gerçekleştirebiliyorlardı. Buna ek olarak kış güvertesine ve pruvadaki *arrumbada*ya havan topları yerleştirdiklerine dair bilgiler vardır.⁴⁷²

Kadirgalar sadece denizde kullanımları için değil amfibi harekâtlarda kullanmak üzere de ambarlarında top taşıyabilmekteydiler. 1499 tarihli bir Venedik raporunda Osmanlı donanmasında 15 büyük top ve 32.000 kadar taş gülle taşındığı

⁴⁶⁸ Kâtib Çelebi, s. 146 ve Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 123.

⁴⁶⁹ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 68.

⁴⁷⁰ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 140.

⁴⁷¹ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 292.

⁴⁷² Konstam, **Renaissance War Galley**, s. 14-15.

belirtilmektedir.⁴⁷³ Buna ek olarak Barbaros Hayreddin Paşa'nın kale kuşatmalarında veya kara bataryası olarak kullanmak üzere filosunda 34 bronz top bulundurduğu rapor edilmişti.⁴⁷⁴ İspanyol kadirgalarında da kara harekâtlarına destek olmak üzere aralarında *basiliscoların* bulunduğu kuşatma topları taşınmaktaydı.⁴⁷⁵

2. 4. 3. Levazımat - İaşe

Kadirgalarının savaşa hazırlıkları için gerekli levazımatın ve peksimetin hazırlanması üzerinde titizlikle durulan bir konuydu. Peksimet kadirga mürettebatının temel besin maddesi olarak filoların işleyişinde vazgeçilmez öneme sahipti. Peksimet temini için Akdeniz devletleri donanma teşkilatları içinde çeşitli düzenlemelere gitmişlerdi. Venedik'te peksimet temininden sorumlu bir *provveditore sopra di biscotti* bulunurken, Osmanlılar İstanbul'da peksimet hazırlanması görevini bazen İstanbul Gümrük Emini'ne vermişler, bazen de Tersane-i Âmire Rûznâmecisi veya Tersane-i Âmire Eminini peksimet emnipliği ile görevlendirmişlerdi.⁴⁷⁶ Buna karşılık İspanyol donanma teşkilatında peksimet üretimi için merkezî bir yapı bulunmamaktaydı. Peksimet üretimi genellikle buğday fiyatı gözetilerek imparatorluğun farklı bölgelerinde, genel valilerin idaresi altında gerçekleştirilmekteydi.⁴⁷⁷

İspanyol donanmasının ihtiyaç duyduğu peksimet İber Yarımadası ve İtalya'daki çeşitli merkezlerde üretilmekteydi. Mesela 1563 yılının Mayıs ayında Vehrân'daki Osmanlı kuşatmasını kaldırmak için yardım kuvvetlerini hazırlayan II. Felipe Gian Andrea Doria'yı Cartagena'da peksimet hazırlandığı ve Barselona ve

⁴⁷³ Dökmeci, "Venedik Kaynaklarına Göre Osmanlı Denizciliği", s. 47.

⁴⁷⁴ Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, s. 51.

⁴⁷⁵ Ağoston, *Barut, Top ve Tüfek*, s. 115-116.

⁴⁷⁶ Bostan, *Tersâne-i Âmire*, s. 245 ve Yusuf Alperen Aydın, *Müşebbis ve Devlet: 18. Yüzyılda Peksimetçibaşı Nureddin Ağa'nın Yükselişi*, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2016, s. 12-16. Guilmartin Osmanlı sisteminde Mevkufat kalemi içinde bir peksimet eminin görev yaptığı ifade etmektedir. Ona göre bu Peksimet Emini doğrudan Kapudan Paşa'ya karşı sorumlu olarak peksimet üretimi için gerekli malzemenin temini, fırınlar ve donanmanın ihtiyaç duyduğu miktarda peksimetin üretilmesinden sorumlu idi. Bkz. Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, s. 115.

⁴⁷⁷ John F. Guilmartin'e göre İspanyol sisteminde peksimet teminindeki adem-i merkezîyetçi yapı İspanyol donanmasının saldırı kapasitesini sınırlayan unsurlardan birisiydi. Bkz. Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, s. 115.

Málaga'dan da peksimet getirileceği konusunda bilgilendirmekteydi.⁴⁷⁸ Buna ek olarak Osmanlıların Malta Seferi öncesi eksiklerin tamamlanması için çaba sarfeden İspanyol donanma komutanı Don García de Toledo 3 Şubat 1565 tarihinde Sicilya genel valisi Medinaceli Dükü'ne gönderdiği mektupta donanma için hızlı bir şekilde 10.000 quintal⁴⁷⁹ peksimet üretilmesini istemekteydi. Toledo Mesina'da buğday fiyatlarının diğer yerlere göre daha yüksek olduğunu (*el trigo vale mas caro en Mesina que en otras partes*) ifade ederek, Palermo veya Siraküsa'da peksimet üretiminin daha ucuza gelebileceği yönündeki düşüncelerini de eklemişti.⁴⁸⁰

12 Nisan 1565 tarihinde II. Felipe İspanya'da 25.000 quintal peksimet yapılmasını emretmişti. Cartagena'da buğday fiyatları çok fazla olduğu için 20.000 quintal Málaga'da, geri kalan 5.000 quintal peksimet ise Barselona'da hazırlanacaktı.⁴⁸¹ Malta kuşatması esnasında yardım kuvvetini hazırlamaya çalışan Don García de Toledo 16 Temmuz 1565 tarihinde II. Felipe'ye yazdığı mektupta ordunun ve donanmanın levazımatı için çok miktarda peksimete ihtiyaç olduğunu ve bunun için de para gerektiğini ifade etmekteydi. Toledo Felipe'nin Napoli'de 25.000 quintal peksimet üretilmesi için emir vermesini istemekteydi.⁴⁸² Bu belgelerden hareketle İspanya'da Cartagena, Málaga ve Barselona'nın, İtalya'da Napoli'nin ve Sicilya'da Palermo ile Siraküsa'nın önemli peksimet üretim merkezleri olarak öne çıktığı anlaşılmaktadır.

XVI. yüzyılda İspanyol kadırgalarında mürettebata görevlerine göre tayın verilmekteydi. Gemi kaptanı beş, diğer subaylar iki, denizciler ve askerler birer, topçular ise bir buçuk tayın almaktaydı. XVI. yüzyılın sonlarında kaptanın tayın hakkı beş'ten sekiz'e çıkarılmıştı. 1607 yılındaki düzenlemelerde ise kaptan ve diğer subayların tayınları bir'e indirilmiş, aradaki farkın ise nakit olarak ödenmesine karar verilmişti. XVI. yüzyılda mürettebata verilen bir tayın şunlardan oluşmaktaydı⁴⁸³:

⁴⁷⁸ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 998.

⁴⁷⁹ 1 quintal = 46 kg, 10.000 quintal = 460.000 kg.

⁴⁸⁰ "Don García de Toledo'dan Sicilya genel valisi Medinaceli Dükü'ne", 3 Şubat 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 39.

⁴⁸¹ "II. Felipe'den Don García de Toledo'ya", 12 Nisan 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 90.

⁴⁸² "Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye", 16 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 283.

⁴⁸³ Giménez, "La Vida y los Hombres de Las Galeras de España", s. 276-277.

- 26 onzas⁴⁸⁴ (737 gr.) peksimet, 12 onzas (340 gr.) taze et (limanda iken) veya 6 onzas (170 gr.) domuz pastırması (*tocino*), tuzlanmış et, peynir veya denizde ise tuzlanmış balık,
- Nohut veya bakla (*garbanzos o habas*),
- ½ azumbre (yaklaşık 2 litre) şarap
- Balık için yağ ve sirke.

İspanyol kadirgalarında kürekçilere verilen tayın ise oldukça farklıydı. Bir kadirga kaptanı gemisindeki 150 forsa kürekçiye beslemek için ayda 45 duka harcamaktaydı. Her kürekçi için yarım quintal'den fazla (23 kg. 30 güne bölündüğü zaman günlük 760 gr.) yarı-beyaz peksimet verilmekteydi. Bu da toplam ayda 75 quintal'e denk gelmekteydi. 1571'de kürekçilere yılda dört defa peksimet ile birlikte yağ, sirke, taze et ve şarap verilmekteydi.⁴⁸⁵ Kürekçiler kendilerine verilen peksimetin küçük bir kısmını peksimet parçaları ve kırıntılarının yağ ile karıştırılması ile yapılan bir tür lapa olan *mazamorra* yapmak için ayırabilirlerdi. İspanyol gemilerinde *buenas boyas* denilen özgür kürekçilere de aylık yarım quintal peksimet verilmekteydi.⁴⁸⁶

İtalyan kadirgalarında (Cenova) kölelere ve kürek mahkûmlarına verilen tayın 30 oncia (yaklaşık 850-900 gr.) peksimet ve bir çorbadan oluşmaktaydı. Venedik kadirgalarında XVI. yüzyılın ilk yarısında forsalara verilen yiyeceğin daha iyi olduğu ifade edilmekteydi. Cristoforo Canale diğer Batılı kadirgalarda kürek mahkûmlarına çok az yiyecek verildiğini, bunun da genellikle pirinçten oluştuğunu söylemektedir. Ekmeğin ise çok miktarda dağıtıldığını, 8-10 günde bir bitki çorbası verildiğini ifade eder. Buna karşılık Venedik kadirgalarında her sabah bakladan yapılmış bir çorba ve akşamları yağla kavrulmuş bir peksimet yemeği ile 17 oncia ekme verilmekteydi. XVII. yüzyılın başlarında Papalık kadirgalarında da yaz-kış 30 oncia peksimet ve kışın bir kap bakla veya pirinç çorbası verilmekteydi. Sefer zamanı kürekçilerin performansı için daha iyi beslenmelerine dikkat ediliyor ve tayınları arttırılıyordu.

⁴⁸⁴ 1 onza = 28,35 gr.

⁴⁸⁵ İtalyan kadirgalarında da dini bayramlarda özel bir yiyecek dağıtımı uygulaması geçerli idi. Örneğin Papalık kadirgalarında Noel, Paskalya ve karnaval günlerinde tüm forsalara tayınlarına ek olarak et, şarap ve pirinç dağıtılmaktaydı. Bkz. Bono, **Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler**, s. 241-242.

⁴⁸⁶ Giménez, "La Vida y los Hombres de Las Galeras de España", s. 373.

Papalık gemilerinde kürekçilere sefer zamanı haftada üç gün pirinç çorbası verilmekteydi.⁴⁸⁷

Kâtib Çelebi Osmanlı kadırgalarında ise her gemici ve kürekçiye yarım okka⁴⁸⁸ (650 gr.) peksimetin devlet tarafından verildiğini ifade eder. Ayrıca Paşa gemilerinde askerlere de peksimet verildiğini, ancak diğer gemilerde verilmediğini belirtir. Kâtib Çelebi buna ek olarak gemi kaptanlarına kumanya akçesi olarak 15.000 akçe verildiğini yazmaktadır.⁴⁸⁹ Bu bilgidan kaptanların mürettebat için gerekli bazı yiyecek maddelerini satın alma yoluyla temin ettikleri anlaşılmaktadır. Mürettebat kendi parası ile de yiyecek alabilir ve bunları tüketebilirdi. Kadırgalarda bir mutfak yeri bulunduğu için herkesin maddi gücüne göre temin edebildiğı yiyecek maddelerini pişirme imkânı vardı. XVII. yüzyılda sefere çıkan bir Osmanlı kadırgasına 200 kantar (11.289,8 kg.) peksimet gerekmekteydi. Denizcilere peksimet dışında pirinç, mercimek ve zeytinyağı da verilmekteydi. Tersane zindanındaki esirlere de günde iki ekmek verilmekte, ayrıca yemekleri için mercimek, bakla, nohut, tuz ve sirke satın alınmaktaydı.⁴⁹⁰

Venedik elçisi Cavalli'nin 1560 yılındaki raporuna göre Osmanlı kadırgalarında su içmek zorunda kalmasın diye mürettebatın meyve ve tuzlanmış et yemesine izin verilmezdi, zira mürettebatın su içtiğı takdirde çabuk hastalanacağına inanılmaktaydı. Mürettebatın kumanyası peksimet, sirke, sıvı yağ, maydanoz, sarımsak ve bazı zamanlar balıktan oluşmaktadır. Azeblerin sofrasında bal, pirinç, tereyağı, sıvı yağ, sirke ve mercimek bulunmaktaydı. Sarımsak ve maydanoz ile hastalıklara karşı korunurlardı.⁴⁹¹ Tieopolo'ya (1576) göre Osmanlı kadırgalarında Müslüman kürekçilere 4, Hıristiyan kürekçilere 3 akçe yevmiye ile iki libre (4,18 kg.) peksimet verilmekteydi. Venedik elçisi Tieopolo'ya göre Osmanlılar sefer esnasında erzak sıkıntısından kaynaklanabilecek sorunları önlemek için kadırgalarını

⁴⁸⁷ Bono, **Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler**, s. 237-241.

⁴⁸⁸ 1 okka = 1,28 kg.

⁴⁸⁹ Kâtib Çelebi, s. 146. İdris Bostan sefer esnasında donanma için gereken yiyecek maddelerinin satın alınması için gemi kaptanlarına "kumanya-bahâ" adıyla para verildiğini belirtmektedir. Kapudan Paşa baştardası için 120.000, Tersâne Kethüdasının baştardası için 30.000, diğer başlarda ve mavnalar için 20.000, kadırgalar için 15.000 ve kalyatılar için 10.000 akçe verilmekteydi. Bkz. Bostan, **Tersâne-i Âmire**, s. 249.

⁴⁹⁰ Bostan, **Tersâne-i Âmire**, s. 248-250.

⁴⁹¹ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 294.

4 aydan fazla yetecek peksimet ile doldurmaktaydılar.⁴⁹² Buna karşılık 180 asker taşıyan tam donanımlı İspanyol kadırgaları iki ay yetecek kadar ikmal malzemesi taşıyabiliyorlardı.⁴⁹³

Lütfi Paşa peksimet için Sultan I. Selim döneminde reâyâdan para toplandığını şöyle ifade etmektedir: “*Reâyâdan dört beş yılda bir yirmişer akçe alına. Selim Hân aleyhi rahmetu ve’l-gufrân zamanında donanmaya giden asker-i İslâm’a besimad bahâ deyü almışlar amma her yıl olmaya, eyü nesne değildir. Tâ ki anlara güç olmaya ve reâyâyâ güç gelmeye.*”⁴⁹⁴ Osmanlı donanmasının ihtiyaç duyduğu peksimet esas olarak İstanbul ve Gelibolu’da hazırlanmakla birlikte, Tekirdağı, Burgaz, Lâpseki, Delvine, Argiri kasrı, Çatalca, Yenişehir ve Tırhala’da da peksimet pişirilmekteydi. 1658-59 senesinde donanma için 21,498 kantar peksimet pişirilmişti. Bir kantar peksimet yapılabilmesi için 2,5 keyl buğday gerekmektedir.⁴⁹⁵

Sonuç olarak Akdeniz kadırgalarında kürek çeken esirlerin beslenmesinde peksimet temel besin maddesi olarak vazgeçilmez bir yere sahipti. Mevcut stoklara göre esirlere verilen peksimet miktarı artıp azalabilmekteydi, stoklar yeterli iken ve sefer zamanı kürekçilerin güç kaybının önüne geçmek için peksimet bolca verilmekteydi. *Viaje de Turquía* kitabının kahramanı Pedro İspanyol kadırgalarında doyacak kadar peksimet verilmediğini, Türk gemilerinde ise peksimet sıkıntısı çekildiği zamanlar dışında genel olarak çok miktarda ve çok iyi peksimet verildiğini ifade etmekteydi.⁴⁹⁶

2. 4. 4. Formasyon ve Taktikler

Denizde ikiden fazla geminin savaş güçlerini birleştirmek için bir araya gelmesi ile oluşan kuvvetin en verimli şekilde kullanılabilmesi için çeşitli formasyonlar uygulanmaktaydı. Devriye veya koruma görevlerini icra eden küçük filolar ve büyük seferler gerçekleştiren donanmalar birbirinden farklı seyir ve

⁴⁹² Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt II, s. 149-150.

⁴⁹³ Thompson, “Las Galeras en la Política Militar Española”, s. 111.

⁴⁹⁴ Kütükoğlu, **Lütfi Paşa Âsafnamesi**, s. 34.

⁴⁹⁵ Bostan, **Tersâne-i Âmire**, s. 244-249.

⁴⁹⁶ **Viaje de Turquía**, s. 79.

çatışma formasyonları kullanıyorlardı.⁴⁹⁷ Denizde kullanılan formasyonlarda kara savaşlarında elde edilen tecrübelerden de faydalanılmıştı. En yaygın kullanılan biçim donanma kuvvetinin öncü, merkez ve artçı olarak üç kısma ayrılmasıydı. Bu üç kuvvet de kendi içlerinde düzeni korurdu. Düşman tehdidine karşı veya istihbarat sağlama amacıyla hızlı ve çevik gemiler donanmanın etrafında keşif gerçekleştirebilirlerdi. Savaş düzeninin seçimi donanma komutanının düşüncesine ve onun savaş sanatındaki yeteneğine bağlıydı.⁴⁹⁸

Kadırga çatışmalarında, gemilerin yan yana bulundukları borda nizamı (*línea de frente*) filodaki bütün gemilerin pruva toplarının düşmana yönetilmesini sağladığı için en etkili savaş biçimiydi. Bu düzende tek bir hat oluşturulabildiği gibi, birden fazla hattın da oluşturulması mümkündü. Kadırgaların hızlarının eşgüdümündeki en ufak bir sapma hattın kanatlarında önemli açılmalara sebep olabilirdi. Bundan dolayı ideal borda hattının en fazla 60 kadırgadan oluşması gerektiği düşünülürdü, zira daha fazla kadırga ile hattın düzenini muhafaza etmek zorlaşırdı. Bu şekilde savaş düzenine geçen bir filoya güçlü bir savunma pozisyonu yarattığı için bireysel saldırıların sonuç getirmesi olası değildi. Borda hattında bulunan kadırgalar çatışma esnasında hat arkasında küçük gemilerle takviye alabilirlerdi. Preveze örneğinde görüldüğü gibi savaş hattından kopan kalan gemiler düşman için kolay av olmaktaydı. Bu durumda filo komutanı çatışmaya giren gemilerini feda edebilir, formasyonu koruyup savunma pozisyonuna çekilebilir ya da tüm gücüyle muharebeye girebilirdi. Son seçenek düşmanın istediği yer ve zamanda muharebeye girmek anlamını taşıdığından komutanlar tarafından pek tercih edilmezdi.⁴⁹⁹ Bir diğer formasyon olan ardışık nizam (*línea de fila*) kadırgaların arka arkaya bir hat oluşturarak seyir ettikleri düzen biçimi idi.⁵⁰⁰ Teoride yelkenli gemiler de kadırgalar için geçerli olan bu formasyonları kullanabilirlerdi. Fakat rüzgâr bu gemilerin

⁴⁹⁷ Lütü Paşa Osmanlı donanma harekâtlarını ikiye ayırmaktadır. Ona göre “*Bir hisâr döğmek lazım gelse*” yani denizaşırı bir kalenin alınması gerekiyorsa “*iki yüz pâre kadırga kanundur. Ve yirmi pâre mavna ve beş altı pâre barça lâzımdur.*” İkinci harekât biçimi ise devriyedir, bu durumda Lütü Paşa’ya göre “*Eğer hisâr döğmeyüp hemân deryayı muhâfaza murâd ise elli pâre kadırga gerekdür.*” Bkz. Kütükoğlu, **Lütü Paşa Âsafnamesi**, s. 33.

⁴⁹⁸ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 138-139.

⁴⁹⁹ Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 89-90.

⁵⁰⁰ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 138 ve 142.

manevra kabiliyetlerini sınırladığı için kadirgaların k rekteki hareket  zg rl   ne sahip de illerdi.⁵⁰¹

 spanyol komutanı Don Garc a de Toledo denizde d   manla  at   ma durumunda d rt gemilik formasyonların olu turulmasını tavsiye etmekteydi. Buna g re kadirgalardan biri  nde, ikisi ortada ve biri de arkada olmak  zere “Elmas” (*marchar en rombo*) d zeninde ilerleyecekti. Saldırı anında ba taki kadirga d   man gemisine kenetlenip, piyadeleri d   man gemisinin g vertesine h cum ederken formasyondaki di er kadirgalar ilk kadirgaya yana arak onu takviye edip h cumu devam ettireceklerdi. B ylece saldırının hızı kaybedilmemi  oluyordu. Aynı  ekilde ilk geminin saldırısı ba arısız olur ve d   man tarafından istila edilirse de, di er kadirgalar bu saldırıyı durdurup yeniden h cum etmeyi deneyebilirlerdi. Don Garc a de Toledo top ta ımayan ve askerlerden ba ka y k  olmayan nakliye kadirgaları fikrini geli tirmi ti. Bu kadirgaların yeg ne amacı  at  maya giren sava  gemilerini taze birliklerle takviye etmekte.⁵⁰²

XVI. y zyıl kadirga  arp   malarında teoride bordalamanın alternatifleri d   man kadirgasını mahmuzlamak veya ate le yakmaktı. Her iki yakla ım da d   man gemisinin imha edilmesini ama lamaktaydı. Bununla birlikte ganimet ve  d l denizciler i in  nemli bir motivasyon kayna ı oldu u i in d   man gemisinin m mk n oldu unca zarar verilmeden ele ge irilmesi iste i bordalama takti ini  ne  ıkarmaktaydı.⁵⁰³ Kadirga  at   maları, d   man kadirgasının yakalanması, bordalanması ve g   s g   se  arp   ma olmak  zere    a amada ger ekle mekteydi.⁵⁰⁴  at  mada 500 metrelik etkili menzili olan ana pruva topu ate lendikten sonra d   man kadirgasının bordalanması tercih edilebilir veya toplar bordalama anında da kullanılabilirdi. Bazı kaptanlar a ır silahlarını kullanmadan  nce  skalama riskini ortadan kaldırmak ve d   man m rettebatına en  ok zararı vermek i in m mk n olan son ana kadar beklemeyi tercih etmekteydiler. Zira  at  maya girildikten sonra korunaksız bir  ekilde  alı an top uların ana pruva

⁵⁰¹ Mart nez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 143-144.

⁵⁰² Castro, “Los Tercios de Galeras”, s. 103-104.

⁵⁰³ Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 75.

⁵⁰⁴ Mart nez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 132.

toplarını düşman ateşi altında bir daha doldurup ateşlemeleri oldukça yavaş ve tehlikeli bir işlemdi.⁵⁰⁵

Kadırgalar arasında top düelloları görülmesi ise istisnaydı. İspanyol kadırğa kaptanlarına da pruva toplarını bordalamadan hemen önce ateşlemeleri tavsiye edilmekteydi. Tecrübeli İspanyol donanma komutanları arasındaki hâkim görüşe göre: “*pruvaların çarpışma sesi ile topların ateşlenme gürültüleri birbirine karışmalı ve düşmanın kanı üzerinize sıçramalıydı.*”⁵⁰⁶ Venedik elçisi Cavalli’nin 1560 tarihli raporuna göre Osmanlılar kadırgalarındaki topları mesafe çok yakın değilse veya verecekleri zararın büyük olacağından emin değillerse ateşlemezlerdi. Yakın mesafeden isabetli bir atış düşman kadırgasına büyük zarar verebilmekte ve çatışmanın seyrini değiştirebilmekteydi.⁵⁰⁷ Cavalli’ye göre Osmanlılar âdetleri olduğu üzere topu ilk düşmanın ateşlemesine müsaade ederler, düşman kadırgasına iyice yaklaştıktan sonra kendi toplarını ateşlerlerdi.⁵⁰⁸ XVI. Yüzyıl boyunca kadırgalarda kullanılan topların düşman gemilerini batırmaları veya tamamen etkisiz hale getirecek kadar zarar vermeleri istisnai bir durumdu. Ayrıca çatışma anında topların bir kez ateşlendikten sonra doldurulmaları da kolay değildi. Ateşli silahlar arasında arkebüz ve misket tüfeği gibi el silahları kısa mesafelerde çatışmalarda ağır toplardan daha önemli bir yere sahipti.⁵⁰⁹

Bordalama işlemi için öncelikle düşman kadırgasına yetiştirilmesi ve ilk hücumda düşman güvertesinin işgal edilebilmesi ve direnişin kırılması için geminin zayıf bir tarafına yanaşılması önemliydi.⁵¹⁰ Bordalamayı gerçekleştirecek askerler ve onları tatar yayı, komposit yay ve arkebüz gibi menzilli silahlarla ve hafif toplarla destekleyecek savaşçılar kadırganın pruvasında çatışma anını beklerlerdi. Kadırganın güçlendirilmiş burnu bordalama anında düşman gemisinin hafif dış kaplamasını delerek gemilerin kenetlenmesini sağlardı. Bu aşamadan sonra kadırganın pruvasında bekleyen askerler geminin pruvasını ve burnunu bir bordalama köprüsü olarak

⁵⁰⁵ Topçular saatte yaklaşık sekiz atış gerçekleştirebilmekteydi. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 136.

⁵⁰⁶ “Don Juan de Austria’dan Don García de Toledo’ya”, 31 Ağustos 1571, **CODOIN**, III, s. 18-19 ve “Don García de Toledo’dan Don Juan de Austria’ya”, 13 Eylül 1571, **CODOIN**, III, s. 25-26.

⁵⁰⁷ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 293.

⁵⁰⁸ Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 294.

⁵⁰⁹ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 132, 138 ve 145.

⁵¹⁰ Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 76-77.

kullanıp düşman gemisinde üstünlük kurmaya çalışırlardı. Bu çarpışmada esas olan düşman mürettebatını ortadan kaldırmak olduğu için ateşli silahların ve hafif topların yanı sıra yay, mızrak ve kılıç gibi yakın dövüş silahları ile çarpışmaya girilirdi. Çatışma genellikle pruvada yoğunlaşırdı. Çarpışmaya girildikten sonra kadirgalar fusta ve pergende gibi küçük gemilerle asker takviyesi alabilirdi. Kırılgan bir yapıya sahip olan kadirganın kıcı ise komutanın çatışmayı idare ettiğı ve ihtiyaç duyulduğı zaman yedek askerleri sevk ettiğı yerdı.⁵¹¹

Osmanlı kadirgaların pruva ve pupalarındaki nişancılar düşman güvertelerinde özellikle üst rütbeli olabilecek zengin görünömlü ve gösterişli kişileri hedef almaktaydılar.⁵¹² Kâtib Çelebi çatışma anında top ve tüfek atışı ile şehit olanların ve yaralananların ortada bırakılmayıp, gemi ambarına konularak gizlenmelerini tavsiye etmektedir. Böylece askerlerin morallerinin korunacağı düşünölmektedir. Kâtib Çelebi aynı zamanda düşman kadirgası ele geçirildiğı zaman hemen ganimet peşine düşölmemesini, ilk olarak topların emniyete alınarak gerekirse çivilenmelerini tavsiye etmekteydi.⁵¹³

XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı ve İspanyol kadirgaları arasında taktiksel amaçları sebebiyle bazı yapısal farklar bulunmaktaydı. Osmanlılar kadirgalarının akınlarda ve seferlerde kullanılmak üzere hızlı ve çevik olmasına önem vermiş ve bu sebepten dolayı gemilerini ağır bir şekilde silahlandırmaktan uzak durmuş ve güverte üzerine kadirganın savaş gücünü arttırabilecek üst yapılar eklemekten kaçınmışlardı. İspanyollar ise kendi kadirgalarında hız ve manevra yeteneğinden ziyade savaş gücüne önem vermiş ve gemilerini mümkün olabilecek en ağır bir şekilde silahlandırıp, ek savaş platformları inşa etmeyi tercih etmişlerdi. İspanyol kadirgalarının pruva toplarının üzerinde *arrumbada* denilen yüksek savaş platformlarının inşa edilmesi önemli taktiksel sonuçlar doğurmuştu. Bu platformlar öncelikle savaşçılara düşman gemisine hâkim pozisyonundan saldırma imkânı sağlamaktaydı. Buna ek olarak, *arrumbada*'ya kancalarla tutturulmuş olan *esmeril* ve

⁵¹¹ Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 86-87, Glete, **Warfare at Sea 1500-1650**, s. 25 ve Konstam, **Renaissance War Galley**, s. 40-41.

⁵¹² Castro. "Los Tercios de Galeras", s. 103.

⁵¹³ Kâtib Çelebi, s. 149.

falconete tipi hafif toplar ve arkebüzçüler yukarıdaki korunaklı konumlarıyla aşağıda kalan düşman güvertesindeki mürettebat üzerine etkili bir ateş açabilmekteydiler.⁵¹⁴

XVI. yüzyıl Akdeniz dünyasında kadirga savaşları açık denizlerde gerçekleşmemiş, genellikle karaya ve korunaklı limanlara yakın yerlerde cereyan etmişti. Bu da savaşın karaya çıkartılacak piyade ve topçu birlikleri ile etkilenebileceği anlamına geliyordu. Mesela Osmanlı kadirgaları tehlikeye düştükleri zaman sahile çekilip, pruva topları ile karşıdan gelecek düşmanı karşılama taktiğini kullanmışlardı. Kadirgalar eğer dost kıyılara yakın seyrediyorlarsa kara bataryaları da önemli bir koruma sağlamaktaydı.⁵¹⁵ Venedikliler hızlı ve manevra yeteneği yüksek kadirgalar ile mümkün olduğunca düşmanla aralarına mesafe koymaya çalışırken, İspanyollar önce ağır toplarını ateşleyip daha sonrada eğitimli İspanyol piyadesi ile yakın dövüşü tercih etmekteydiler. Bununla birlikte ağır silahlanmış İspanyol kadirgası hızlı ve evik düşman gemileri karşısında sıkıntı yaşayabilmekteydi.⁵¹⁶

⁵¹⁴ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 132, 136 ve Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 88.

⁵¹⁵ Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 66-69.

⁵¹⁶ Konstam, **Renaissance War Galley**, s. 42.

III. BÖLÜM

XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA AKDENİZ'DE SAVAŞ

Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının 1560-1574 döneminde Akdeniz'e yönelik politikaların bir “*Büyük Strateji*”nin parçası olup olmadığı tartışılmaya değer bir konudur.¹ Büyük Strateji kavramının genelde “*ülkelerin jeopolitik, askeri, ekonomik ve kültürel yeteneklerinin küresel vizyonu*” anlamında kullanıldığını ifade eden Gábor Ágoston, “*büyük stratejiler üzerinde yapılan genellemelerin karmaşık tarihi gerçekleri basite indirgediğini*” ifade etmektedir.² Ágoston'a göre Osmanlı fetihlerinin sadece bir Büyük Strateji'ye bağlı olarak gerçekleştiğini düşünmek insan unsurunu hesaba katmamak olur. Buna karşılık Osmanlı harekâtlarının sadece padişahlar veya merkezî yönetim tarafından planlandığını iddia etmek de yerel güçlerin ve sınır kuvvetlerinin rollerini yadsımak anlamına gelecektir.³ Her ne kadar Ágoston uzun vadeli stratejileri kabul etmese de farklı padişahlara ait farklı stratejiler olabileceğini ifade ederek, Kanuni Sultan Süleyman dönemini örnek olarak vermektedir, zira bu dönemde Büyük Strateji denilebilecek kadar geniş bir imparatorluk vizyonu bulmak mümkündür.⁴

Rhoads Murphey Osmanlı Büyük Stratejisi'nin Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünden sonra 1566-1574 döneminde de devam ettirildiği düşüncesini savunmaktadır.⁵ Söz konusu dönemde Osmanlılar etki sahalarını Hazar kıyılarına

¹ Liddell Hart'a göre Büyük Strateji savaş hizmetini koruyabilmek için ekonomik ve beşerî kaynakların hem dikkatle hesaplanması hem de geliştirilmesidir. Hart askerî gücün Büyük Strateji'nin araçlarından sadece birisi olduğuna dikkat çekerek rakibin iradesini zayıflatmak için finansal, ticarî ve diplomatik baskı unsurları ile etik baskı unsurlarına önem vermektedir. Bkz. Parker, **The Grand Strategy of Philip II**, s. 1.

² Burada Ágoston'un karşı çıktığı Osmanlıların veya rakiplerinin yüzyıllar boyu takip ettikleri tek ve değişmez bir stratejiye sahip oldukları olduğu iddiasıdır. Bkz. Gábor Ágoston, “Osmanlılar: Serhad Beyliğinden İmparatorluğa”, **Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç**, çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul, Timaş Yayınları, 2012, s. 18-19.

³ Ágoston, “Osmanlılar: Serhad Beyliğinden İmparatorluğa”, s. 20.

⁴ Ágoston, “Osmanlılar: Serhad Beyliğinden İmparatorluğa”, s. 21-22. Ágoston emperyal ideoloji ve imparatorluk vizyonunun oluşumunu, istihbarat toplama faaliyetlerini, dış politika ve propagandayı, imparatorluğun beşerî, ekonomik ve askerî gücünü bu strateji içine dâhil etmektedir. Bkz. Ágoston, “Enformasyon, İdeoloji ve Emperyal Siyasetin Sınırları”, s. 62-63.

⁵ Murphey'e göre Osmanlılar neredeyse küresel ölçüde emperyal politikaları uygulayabilecek kaynaklara ve bürokratik uzmanlığa sahiptiler. Bkz. Murphey, “A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources”, s. 99.

kadar yayma planları yapmakta, Hint Okyanusu'nda Aceh ile temaslar gerçekleştirmektedirler. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu gücünü Akdeniz'de yoğunlaştırmayı tercih etmişti. 1566'da Sakız adası, 1571'de Kıbrıs alınmış, İnebahtı yenilgisine rağmen Osmanlılar 1574 yılında İspanyolları Tunus'tan ve La Goleta'dan çıkarmayı başarmışlardı. Murphey'e göre askerî güçlerinin sınırlarını iyi bilen Osmanlılar kuvvetlerini gerçekleştirilmesi mümkün olan hedefler üzerinde yoğunlaştırmaktaydılar.⁶

Peki, İspanyol Monarşisi Akdeniz'deki harekâtlarını bir Büyük Strateji dâhilinde mi gerçekleştirmektedir? Yoksa İspanyol eylemleri sadece Osmanlı saldırılarına cevap vermekten mi ibaretti? Fernand Braudel II. Felipe'nin büyük bir vizyon adamı olmadığını, bunun yerine kendisini bitmek tükenmek bilmeyen küçük detaylara adanmış olduğunu belirtir. Braudel Felipe'nin eylemlerinde bir büyük tasarımın veya stratejinin izinin görülmediğini de eklemektedir.⁷ H. G. Koenigsberger de ne II. Felipe'nin ne de önde gelen danışmanlarının bu dönemde bir büyük plan veya program hazırlamadıklarını ifade eder.⁸ Paul Kennedy de II. Felipe'nin Napoleon veya Hitler örneklerinde görüldüğü gibi Avrupa'yı hâkimiyet altına almak için bilinçli bir planı olmadığını yazar. Buna karşılık Geoffrey Parker Büyük Strateji'nin sadece saldırgan bir strateji olması gerektiğini, bunun yerine bir devletin güvenliği ile ilgili aldığı kararlar olarak tanımlanabileceğini ifade eder.⁹ Parker II. Felipe'nin büyük hırsların adamı olmadığını, imparatorluğun yayılmasından ziyade elindeki toprakların dış tehditlerden korunması için savunma savaşları yaptığının altını çizmektedir.¹⁰ Parker İspanyol stratejisinin temel prensibini şöyle

⁶ Örneğin Osmanlılar 1569 yılında normal sefer sınırlarının çok uzağında kalan Astrahan'a hâkim olmak konusunda ısrarcı olmamışlardı. Bkz. Murphey, "A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources", s. 100-101.

⁷ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1236-1237.

⁸ Koenigsberger, "The Statecraft of Philip II", s. 2.

⁹ Parker devletin uzun vadeli çıkarlarının korunması için genel siyasi, ekonomik ve askerî hedeflerinin entegrasyonun önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bkz. Parker, **The Grand Strategy of Philip II**, s. 1.

¹⁰ XVI. yüzyıldaki İspanya-Fransa çatışmaları Fransa'nın ultimatomu veya savaş ilanı ile başlayan çatışmalardı. Aynı şekilde Osmanlılara karşı girişilen savaşlar da savunma savaşları olarak görülebilir. Örneğin 1560 Cerbe seferi St. Jean Şövalyelerinin elindeki Trablus'un Osmanlılar tarafından alınmasından sonra gündeme gelmişti, ayrıca 1571 yılındaki Kutsal İttifak'ın oluşma sebebi de Osmanlıların Venedik'in elindeki Kıbrıs'ı almalarıydı. Bkz. Parker, "The Making of Strategy in Habsburg Spain: Philip II's "Bid for Mastery" 1556-1598", s. 115-118.

açıklamaktadır: Elde edilen hiçbir toprak parçasından vazgeçilmeyecektir, zira bir toprak parçasının kaybı imparatorluğu bir bütün olarak tehlikeye atabilir.¹¹

İspanyol stratejik düşüncesinde imparatorluğun “*reputación*” denilen itibarının korunmasına özel bir vurgu olduğu dikkat çekmektedir. İspanyol devlet adamı Balthasar de Zúñiga bu durumu şöyle ifade etmekteydi: “*İtibarını kaybeden bir monarşi toprak kaybetmese bile ışık olmayan bir gökyüzü, ışınları olmayan bir güneş, ruhu olmayan bir bedendir.*”¹² Devletin itibarı kralın temsilcileri olan İspanyol elçileri tarafından da ciddi bir şekilde savunulmuş ve diğer ülke elçilerine göre protokolde öncelik sahibi olmaları gerektiğini iddia etmişlerdi. 1557-1558 yıllarında Venedik’te bulunan İspanyol elçisi Don Francisco de Vargas eskiden olduğu gibi Kutsal Roma İmparatorluğu elçisi gibi davranmaya çalışınca Fransızların tepkisiyle karşılaşmıştı. Fransızlar V. Carlos’un Habsburg İmparatorluğu’nu bölmesinden sonra Vargas’ın artık imparatorluk elçisi olmadığını, sadece İspanya kralını temsil ettiğini ifade etmekteydiler. Venedik makamlarından da destek göremeyen Vargas İspanyol Monarşisi’nin itibarını korumak için II. Felipe’den kendisini geri çekmesini istemek zorunda kalmıştı. 1564’te Roma’da bulunan Don Luis de Requeséns de protokolde öncelik meselesi için mücadele etmenin gerekli olduğunu çünkü İspanya’nın itibarına gelecek bir darbenin İtalya’daki kırılğan İspanyol hâkimiyetine zarar verebileceğini ifade etmekteydi.¹³

II. Felipe’nin İspanyol Monarşisi’nin stratejik gündemini belirlerken “*religión*” yani din konusuna önem verdiği dikkat çekmektedir. Avrupa’da

¹¹ Bu düşünce özellikle de uzun isyanlarla İspanyol Monarşisi için oldukça maliyetli bir hale gelen Felemenk toprakları için geçerlidir. İspanyol devlet adamlarına göre Felemenk topraklarına sahip olmak üç açıdan önemliydi. İlk olarak Felemenk topraklarından Fransa’ya saldırmak kolay görülmekteydi ve burada bulunan güçlü bir ordu Fransa’yı her zaman kontrol altında tutabilirdi. İkinci olarak Felemenk isyanı dış güçlerden de yardım almaktaydı ama bu yabancı güçleri burada meşgul etmek İspanyol Monarşisinin başka yerlerine saldırabilecek kuvvetleri oyalamak manasına geliyordu. Üçüncü ve son olarak “Domino etkisi” denilen yaklaşıma göre Felemenk isyanında herhangi bir yenilgi veya taviz İspanya’nın zaafı olarak görülecek ve hâkimiyeti altındaki bütün toprakları tehlikeye atacaktı. Bkz. Parker, “The Making of Strategy in Habsburg Spain”, s. 121.

¹² Parker, “The Making of Strategy in Habsburg Spain”, s. 126-127. Devletin itibarı konusu XVII. yüzyılda da İspanyol dış politikasında önemli bir rol oynamaya olmaya devam etmişti. Bkz. John H. Elliott, “A Question of Reputation? Spanish Foreign Policy in the Seventeenth Century”, **The Journal of Modern History**, cilt 55, no. 3, Eylül 1983.

¹³ Venedik makamlarıyla bir orta yol bulunamayınca II. Felipe Don Francisco de Vargas’ın tavsiyesine uyarak onu Venedik’ten çekme kararı aldı ve Vargas 29 Temmuz 1558 tarihinde Venedik’ten ayrıldı. Bkz. Levin, “A New World Order”, s. 238-241, 253-254.

Protestanlığın yayıldığı ve Akdeniz’de İslâm tehdidinin ön plana çıktığı bir dönemde II. Felipe Katolik Hristiyan inancının korunmasını stratejisinin merkezine almaktaydı. Felipe birçok eylemini sadece İspanya’nın çıkarları için değil, aynı zamanda Tanrı için gerçekleştirdiğini ifade etmekteydi. İspanya’nın stratejik ve dini kaygılarını çoğu zaman birbirinden ayrı ele almak oldukça zordur. Akdeniz’de Osmanlılarla mücadele İspanyol çıkarlarının korunması kadar İslâm’a karşı Hristiyan dünyasının muhafazası için de yapılmaktaydı¹⁴, Armada Seferi (1588) İngiltere’nin hem Yeni Dünya’da ve Avrupa’da İspanyol hâkimiyetine meydan okumasının hem de Katolik Dünyası’na karşı Protestanlığı desteklemesinin bir sonucuydu.¹⁵

3. 1. Akdeniz’e Yönelik Stratejiler

3. 1. 1. Osmanlıların Akdeniz Politikası

Osmanlıların Akdeniz siyasetlerinin öncelikli amacı Osmanlı kıyılarının ve Doğu Akdeniz’in korunmasıydı. Fatih Sultan Mehmet döneminde Ege Denizi’nde Venedik hâkimiyeti kırılmış ve Yavuz Sultan Selim zamanında da Suriye ve Mısır’ın fethi ile Doğu Akdeniz kıyılarının kontrolünü sağlanmıştı. Osmanlıların XVI. yüzyılda Akdeniz’e yönelik politikalarını önceki dönemlerin bir uzantısı şeklinde devam ettirdikleri görülmektedir. Hem Fatih Sultan Mehmet hem de Yavuz Sultan Selim döneminde fethi için hazırlık yapılan ve çaba sarfedilen Rodos’un Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1522 yılında fethedilmesi Osmanlıların, değişen şartlara göre revize edilmekle birlikte, süreklilik arz eden belirli bir Akdeniz politikasına sahip olduklarının göstergesidir.¹⁶ Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu’nun Akdeniz siyasetinin kişilerden ve olaylardan bağımsız olduğu düşünülmemelidir.

¹⁴ 1568 yılında donanma komutanı Don Juan de Austria’ya gönderdiği talimatlarda II. Felipe İspanyol donanmasının “Tanrı’nın hizmetinde ve onun kutsal adı ve şerefi için (*en servicio de Dios nuestro Señor y gloria de su Santo nombre, fe y reigion*)” kullanılacağını ifade etmekteydi. Bkz. “Don Juan de Austria’nın donanma komutanlığına getirildiğine dair”, 15 Ocak 1568. **CODOIN**, III, s. 304-307.

¹⁵ Parker, “The Making of Strategy in Habsburg Spain”, s. 126-127.

¹⁶ Bostan, “Kanuni ve Akdeniz Siyaseti, 1530-1550”, s. 26, Şerafettin Turan, “Rodod’un Zaptından Malta Muhasarasına”, **Kanuni Armağanı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2001, s. 47-50 ve Emrah Safa Gürkan, “Osmanlı-Habsburg Rekâbeti Çerçevesinde Osmanlıların XVI. Yüzyıldaki Akdeniz Siyaseti”, **Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası**, ed. H. Çoruh, M. Y. Ertaş, M. Ziya Köse, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2011, s. 11-12.

Mesela XVI. yüzyılın ilk yarısında Sadrazam Pargalı İbrahim Paşa'nın politikalarının ve Barbaros Hayreddin Paşa'nın 1534 yılında Osmanlı hizmetine girmesinin Akdeniz'e yönelik eylemlerde belirleyici olduğu açıktır.¹⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı Akdeniz'e yönelik politikalarının temelinde kuşkusuz Türk korsanların Kuzey Afrika kıyılarına yerleşmeleri ve nihayetinde de Barbaros Hayreddin Paşa'nın Osmanlı hizmetine girmesi yer almaktaydı. Cezayir'e hâkim olan Barbaros Hayreddin Paşa'nın Osmanlı donanmasının başına geçmesinden sonra Batı Akdeniz'de ve Kuzey Afrika kıyılarında İspanyollarla kaçınılmaz olarak karşı karşıya gelindi. XVI. yüzyılın son çeyreğine kadar devam edecek Osmanlı-İspanya mücadelesi İspanya'nın 1560'tan sonra denizgücü stratejisi benimsemesiyle denizlerde bir silahlanma yarışına dönmüş, Osmanlılar da bu denizgücü rekabeti bağlamında donanmalarını önemli ölçüde güçlendirmişlerdi.

İspanyol denizgücünün ancak başka Akdeniz devletlerinin desteği ile kendileri için bir tehdit oluşturabileceğinin farkında olan Osmanlılar diplomasi sahasında İspanya'yı yalnız bırakmayı hedefleyen bir ahidname siyaseti izlemişlerdi. Bu siyasetin bir sonucu olarak Osmanlılar Akdeniz'de önemli bir denizgücü olan Venedik Cumhuriyeti'ni Preveze (1538) ve İnebahtı (1571) seferleri dışında Akdeniz'de yaşanan Osmanlı-İspanya mücadelesinin dışında tutmayı başarmışlardı. Venedik üslerinin lojistik ağı ve Venedik kadırgalarının desteği olmaksızın İspanyol donanmasının Doğu Akdeniz'de başarılı bir harekât gerçekleştirmesi mümkün değildi.¹⁸ Osmanlıların Akdeniz siyasetlerinin bir diğer unsuru 1559 yılına kadar devam eden İspanya karşıtı Osmanlı-Fransız ittifakıydı. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı-Fransa ilişkileri somut askeri değerini kaybetse de Fransa İspanya'ya karşı Osmanlı yanlısı bir siyaset izlemeye devam etmiş ve Osmanlı denizgücünü dolaylı olarak desteklemişti. Bu dönemde denizlerde Osmanlı-Fransız iş birliğinin düşüncesi dahi İspanyol devlet adamlarını her zaman temkinli olmaya zorlamaktaydı.

¹⁷ Bostan, "Kanuni ve Akdeniz Siyaseti, 1530-1550", s. 26-28.

¹⁸ Gürkan, "Osmanlı-Habsburg Rekâbeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın XVI. Yüzyıldaki Akdeniz Siyaseti," s. 28.

3. 1. 2. II. Felipe'nin Akdeniz Stratejisi

XV. ve XVI. yüzyıl boyunca İspanya'nın Akdeniz stratejisi iki temel prensip etrafında şekillenmişti. Bunlardan ilki İspanya'da 1492 yılında *Reconquista*'nın tamamlanması ile Müslümanlarla mücadelelenin Kraliçe Isabel'in vasiyeti doğrultusunda Kuzey Afrika'ya taşınmasıydı. Akdeniz'e yönelik İspanyol siyasetinin ikinci unsuru ise Kuzey Afrika'da üslenen Berberi ve Türk korsanların İspanya kıyılarına ve deniz ticaretine zarar vermesine engel olmaktı. Bu hedeflere ulaşmak için İspanyollar farklı araçlar kullanmışlardı. Öncelikle Kuzey Afrika kıyılarında korsanlar tarafından kullanılan limanlar ve önemli yerleşimler askerî güç ile ele geçirilmiş ve tahkim edilerek bir kale (*presidio*) sistemi kurulmuştu. Bununla birlikte İspanyol askerî gücü sadece kıyı şeridindeki kalelerle sınırlı kalmış, garnizonların desteklenmesi ve iç bölgelerle alışveriş için yerel güçlerle anlaşma yoluna gidilmişti. İspanya'nın bölgesel müttefikler ve sınırlı askerî garnizonlar içeren Akdeniz siyasetinin tamamlayıcı unsuru ise kuşkusuz kadirga filosuydu, zira Kuzey Afrika'daki İspanyol üslerinin desteklenmesi ve İtalya ile iletişim kanallarının korunması ancak İspanyol donanmasının çabası ile mümkün olabilmekteydi.¹⁹

Kuzey Afrika'da İspanyollar ve yerel güçler ile korsan reisleri arasındaki mücadeleye Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün gücüyle müdahil olmasıyla güç dengesi değişmeye başlamıştı. İspanya bu hâkimiyet mücadelesinde Berberi kabilelerinden farklı olarak yeni askerî tekniklere aşina, düzenli birliklere, ateşli silahlara ve etkili bir donanma gücüne sahip olan Osmanlılarla mücadele etmek zorunda kalmıştı.²⁰ İspanyollar Osmanlı tehdidini oldukça ciddiye almışlar ve V. Carlos hem Tunus (1535) hem de Cezayir (1541) seferlerinde bizzat ordunun başında yer almıştı. Bununla birlikte Carlos'un seferleri birer fetih harekâtı olmaktan ziyade bölgede yerel hanedanları destekleyerek Osmanlı gücünün kontrol altında tutmayı amaçlamaktaydı.

II. Felipe döneminde İspanyol Monarşisi'nin Akdeniz'deki çıkarlarını nasıl koruması gerektiği konusu ele alınmış, kalelere mi yoksa donanmaya mı yatırım

¹⁹ Barceló, "Las campañas africanas de la Monarquía Hispánica", s. 107-108.

²⁰ Barceló İspanya'nın bölgede hâkimiyet kurmak için Osmanlılarla savaşmasına rağmen Afrika'nın Habsburgların dış politika hedefleri arasında ikincil bir konumda olduğunu iddia etmektedir. Bkz. Barceló, "Las campañas africanas de la Monarquía Hispánica", s. 120.

yapılması gerektiği tartışılmıştı. İspanya Kuzey Afrika kıyılarında sahip olduğu presidioları *trace italienne*²¹ usulüne göre yenileyip bölgede daimî varlığını sürdürmeli miydi yoksa bunların yıkılıp terk edilmeleri daha mı uygun olurdu? Neticede hem *presidioların* modernize edilmelerine hem de kadirga donanmasının güçlendirilmesine karar verilmişti. İspanyol stratejisinde Akdeniz'in stratejik yerlerinde tercio birlikleri tarafından korunan kaleler ağı ve donanma gücü birbirinin alternatifini değil, tamamlayıcısı olarak ele alınmıştı. Kuzey Afrika'daki presidioların ve İtalya'daki garnizonların asker, silah, cephane, levazımat ve para taşıyan donanma filolarının desteği olmadan İspanyolların elinde kalması mümkün görünmemekteydi.

XVI. yüzyılda İspanya'nın Akdeniz stratejisinde İtalya hayati bir öneme sahipti. Zira İspanyol Monarşisi'nin kadirga donanmasının yarısından fazlası Napoli, Sicilya ve Cenova'daki üslerde bulunmakta, İspanyol tercio alayları da ihtiyaç duyuldukları anda farklı cephelere sevk edilebilmeleri için İtalya'da tutulmaktaydılar.²² İspanya'nın gerçekleştirdiği deniz seferleri nadiren sadece İber Yarımadası'nda hazırlanmaktaydı. İtalya bütün askeri hazırlıklarda önemli ağırlığa sahipti. İspanya'daki fiyat hareketleri ve ücretlerdeki artışlar sebebiyle İtalya'da kadirga inşa etmek ve donatmak ve askeri hazırlıkları gerçekleştirmek çok daha ucuza mümkün olabilmekteydi. Sahip olduğu kaynaklar bakımından büyük ölçüde kendine yeterli olan İtalyan krallıkları aynı zamanda Türklere karşı savunma masraflarına önemli ölçüde katkıda bulunmaktaydılar.²³ Cerbe, Malta, İnebahtı ve

²¹ İspanyol ve İtalyan askeri mühendislerin tasarladığı bu istihkâmların en önemli özelliği sahip oldukları alçak ve kalın duvarlarla top ateşine dayanıklı olmalarıydı. Ayrıca yıldız şeklinde inşa edilen tabyalarla bu kalelerin doğrudan taarruzlarla alınmaları oldukça zorlaşmıştı. Bu istihkâmların Akdeniz bölgesindeki en önemli etkisi kuşatma savaşlarının daha zahmetli ve uzun sürmesi idi. Kuzey Afrika'da İspanyol kalelerini kuşatacak Osmanlı sefer gücünün, askerlerin, topların ve mühimmatın donanmayla uzun mesafelerden taşınması gerekiyordu. Bkz. Hess, **Unutulmuş Sınırlar**, s. 117-118.

²² Örneğin 1567'de Sicilya, Napoli, Sardinya ve Milan'da bulunan binlerce tecrübeli İspanyol piyadesi düzeni sağlamak için Flandra'ya gönderilmişti. 1568 yılında çıkan Morisko isyanını bastırmak için Don Juan de Austria İtalya'daki askerleri kullanmak zorunda kalmıştı. Aynı birlikler 1571 İnebahtı Savaşı'nda Osmanlılara karşı Kutsal İttifak kadirgalarında hizmet edeceklerdi. Bkz. Parker, **The Grand Strategy of Philip II**, s. 84.

²³ V. Carlos ve daha sonra II. Felipe döneminde de İspanyol Monarşisinin Akdeniz'de Türklere karşı savunma sorumluluğunun maliyetini büyük ölçüde Napoli ve Sicilya üstlenmekteydi. Bkz. Thompson, "The Armada and the Administrative Reform", s. 699. Akdeniz'deki çoğu İspanyol seferi gibi Kutsal İttifak Filosunun hazırlıklarına da İspanyol Monarşisine bağlı İtalyan eyaletlerinin katkısı büyük olmuştu. Napoli ve Sicilya krallıkları önemli sayıda kadirga ve asker temin etmiş ve sefer masraflarının da üçte birini ödemişlerdi. Bu eyaletler gelirlerinin %20'sini sefer hazırlıkları için harcarken, İspanya ise gelirlerinin yaklaşık %9'luk bir kısmını Kutsal İttifak seferi için ayırmaktaydı.

Tunus seferleri gibi büyük İspanyol harekâtları İtalya’da hazırlanmıştı ve oluşumları da ağırlıklı olarak İtalyan’dı.²⁴

Osmanlı ve İspanyol filoları arasındaki Cerbe Savaşı’nın (1560) İspanyolların Akdeniz’e yönelik politikaları açısından bir dönüm noktası olduğu görülmektedir. Cerbe yenilgisi üzerine Osmanlı donanması ile baş etmenin tek yolunun güçlü bir kadirga filosuna sahip olmaktan geçtiğini anlayan II. Felipe İspanyol Monarşisi’nin Akdeniz’de iddialı bir denizgücü olması için çalışmalara başlamıştı. 1560-1574 dönemindeki gelişmeler Osmanlı-İspanyol çatışmaları bağlamında ele alındığı zaman bu denizgücü stratejisinin üç aşamadan oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Bu stratejinin ilk adımı Akdeniz’de Osmanlılara karşı varlık gösterebilecek güçlü bir kadirga donanmasının inşa edilmesi idi.²⁵ II. Felipe’nin yeni denizgücü stratejisinin işaretlerini 1563 yılında donanmanın finansmanı için talep edilen olağanüstü vergileri görüşmek için Madrid’de toplanan Kastilya Meclisi tartışmalarında da görmek mümkündür.²⁶

İspanyol denizgücü stratejisinin ikinci aşaması inşa edilecek donanmanın yeterince güçlenmesinin beklenmesi ve kadirgaların bu süreçte herhangi bir tehlikeye atılmamasıydı. 1571 İnebahtı Deniz Savaşı’na kadar İspanyol donanması Osmanlı filosuyla doğrudan bir karşılaşmadan uzak durmuş, sadece Akdeniz’deki İspanyol çıkarlarını destekleyecek sınırlı harekâtlar gerçekleştirmişti. İspanyol denizgücü stratejisinin bu aşamasında donanmanın yüksek riskli seferlerde kullanılmasından

Bkz. Thompson, “Las Galeras en la Política Militar Española”, s. 123 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 216.

²⁴ Thompson, “The Armada and the Administrative Reform”, s. 709. Bir kıyaslama yapmak gerekirse 1541, 1558 ve 1564 seferleri İspanya’da hazırlanan seferler iken, 1535, 1550, 1559-1560, 1571 ve 1573 seferleri İtalyan ağırlıklı idi. Bkz. Thompson, “Las Galeras en la Política Militar Española”, s. 104.

²⁵ II. Felipe doğrudan kraliyet idaresi altında ve her zaman harekete hazır 150 kadirgadan oluşan büyük bir donanma oluşturma düşüncesini 1561 yılında Vatikan elçisi Terracina piskoposu ile paylaşmıştı. Bkz. “Paulo Tiepolo’dan Senato’ya ve Doç’a”, 21 Temmuz 1561, Madrid, **C.S.P. Venice**, VII, no. 267 ve Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 56. İnşa edilecek bu donanma denizlerde caydırıcı bir güç olarak hem Osmanlıların İspanyol çıkarlarına zarar vermek umuduyla her yıl yeni bir filo göndermekten vazgeçmelerini sağlayacak hem de Fransız gemilerinin Provence’dan ileri gitmesine engel olacaktı. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri I, cilt III, s. 285-287.

²⁶ Felipe meclisteki bildirisinde Cerbe yenilgisi sonucu İspanyol donanmasının mevcut haliyle denizlerde Türklere karşı koymasının ve direnmesinin mümkün olmadığını belirtmişti. Bkz. **Actas de las Cortes de Castilla**, I, s. 22-24. II. Felipe’ye göre sadece denizlerin ve kıyıların güvenliğini sağlamak için değil aynı zamanda düşmanları kendi topraklarında vurabilmek için Papalık gelirlerinin (*subsidio*) yardımıyla çok büyük ve güçlü bir donanmanın inşa edilmesi gerekmektedir. Bkz. **Actas de las Cortes de Castilla**, I, s. 24-28 ve Duro, **Armada Española**, II, s. 49.

ziyade Osmanlı denizgücüne karşı caydırıcı bir güç olarak varlığının muhafaza edilmesi esastı.²⁷ II. Felipe'ye göre her ne kadar kadirga inşa ve donatım faaliyetleri devam etse de Osmanlıların Malta adasını kuşattığı 1565 yılında İspanyollar henüz Osmanlı donanmasıyla savaşabilecek bir gücü bir araya getirememişlerdi.²⁸ Bu sebeple II. Felipe donanma komutanı Don García de Toledo'ya her ne sebeple olursa olsun asla denizde savaşılmaması emrini vermişti.²⁹ Malta adası büyük öneme sahip olsa da İspanya'nın Akdeniz stratejisinde temel askerî öncelik donanmanın muhafaza edilmesi idi.³⁰

İspanyol denizgücü stratejisinin son aşaması ise kadirga donanması yeterince güçlenince Osmanlıların Akdeniz'deki hâkimiyetinin kırılması için bir deniz savaşına gidilmesi idi. Don García de Toledo 1565 yılında II. Felipe'ye hem İspanyolların hem de Türklerin deniz egemenliği (*el señorío de la mar*) peşinde olduklarını belirterek her iki denizgücünün kaçınılmaz olarak bir deniz savaşında karşı karşıya geleceklerinden emin olduğunu ifade etmekteydi.³¹ Neticede Osmanlı denizgücüne darbe vurulması için beklenen fırsat 1570 yılında Osmanlıların Kıbrıs için Venedik'le savaşa girmesiyle ortaya çıkmıştı. Zira Kutsal İttifakı oluşturan Venedik ve Papalığın donanma desteği sonucu Osmanlı filosu ile sayısal dengeyi büyük ölçüde sağlayan İspanyolların Akdeniz'de deniz hâkimiyetini sağlamak için daha fazla beklemelerine gerek kalmıyordu.

²⁷ Williams, "The Strategy of Galley Warfare", s. 893 ve 898.

²⁸ "II. Felipe'den Don García de Toledo'ya", 3 Haziran 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 177.

²⁹ II. Felipe Malta kuşatması (1565) esnasında donanma komutanı Don García de Toledo'ya gönderdiği talimatlarda önceliğin İspanyol gemilerinin muhafazası olduğunu hatırlatıyordu, zira bu kadirgaların kaybı halinde bütün Hristiyan dünyası tehlikeye düşebilirdi. Bkz. "II. Felipe'den Don García de Toledo'ya", 27 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 311-312 ve Williams, "The Strategy of Galley Warfare", s. 909.

³⁰ İspanyol Monarşisi'nin inşası ve donatımı oldukça güç olan kadirgalar ile tecrübeli mürettebatın kaybını kısa vadede telafi etmesi mümkün değildi. Bkz. Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1017-1018 ve Williams, **Empire and Holy War**, s. 44.

³¹ "Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye", 31 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 167.

3. 2. İnebahtı'ya Kadar Osmanlı-İspanya Savaşları

3. 2. 1. Cerbe Savaşı, 1560

İspanya Kralı II. Felipe'nin 1559'da Fransızlarla savaşı sona erdiren Cateau-Cambrésis antlaşmasını imzalaması hem XVI. yüzyılın ilk yarısında İspanya'nın kaynaklarını tüketen bir cephenin kapanmasını sağlamış hem de Fransız-Osmanlı ittifakını doğal olarak gereksiz hale getirmişti. Böylece Osmanlı donanması 1535'ten beri ilk defa Batı Akdeniz'de desteksiz kalacaktı.³² İtalya üzerindeki Fransız tehdidi sona erince II. Felipe Osmanlılarla dolaylı olarak zemin aradığı ateşkes fikrini de terk etmekte bir sakınca görmemişti. Felipe'ye göre zaten kendi içlerindeki saltanat mücadelesi sebebiyle zayıf durumda olan Osmanlılar Fransa'nın desteği olmadan Batı Akdeniz'de güvenli bir liman bulamayacaklardı.³³

1559-1560 yılında Osmanlılara karşı girişilecek harekât Madrid'de değil, Malta ve İtalya'da şekillenmişti. St. Jean Şövalyeleri Büyük Üstadı Jean de la Valette İspanya ve Fransa arasında imzalanan barışı fırsat bilerek Malta, Sicilya ve İtalya kıyıları için ciddi bir tehdit oluşturan Turgut Paşa'nın yönetimindeki Trablusgarp'ın ele geçirilmesini planladı. Valette önce Sicilya genel valisi Juan de la Cerda ile temasa geçti, daha sonra da planına destek istemek amacıyla, Şövalye Guimarán'ı elçi olarak II. Felipe'ye gönderdi.³⁴ Guimarán Trablusgarp'ı en fazla 500 Türk'ün savunduğunu, bölgedeki Arap kabilelerin Türklerin yönetiminden rahatsız olduğunu ifade ederek gizlilikle ve hızla hareket edildiği takdirde zaferin kesin olacağını belirtmişti. Sicilya Genel Valisi Juan de la Cerda da gönderdiği olumlu raporlarla La Valette'nin planlarına destek vermekteydi.³⁵ İspanyol belgelerinde sıklıkla tekrarlandığı ismiyle “Trablusgarp girişi” (*La empresa de Tripol*) II. Felipe'den de tam destek görmüştü, zira Kral Napoli ve Sicilya krallıklarının kıyılarını istila eden korsanların temizlenmesine ve Turgut Paşa'nın üslendiği Trablusgarp'tan

³² Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 99-100.

³³ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 967-969.

³⁴ “Relación de la jornada que hicieron á Tripol de Berbería las armadas católicas, años 1560 y 61”, **Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II**, ed. Cesáreo Fernández Duro, Madrid, 1890, s. 67-68 ve Salvá, **La Orden de Malta**, s. 190-191.

³⁵ Duro, **Armada Española**, II, s. 18-19. St. Jean Şövalyeleri Büyük Üstadı Jean de la Valette 1551 yılında kaybettiği Trablusgarp'ı geri almayı umarken, Cerda bu önemli korsan üssünü temizleyerek Turgut Reis'in saldırılarına bir son vermeyi amaçlamaktaydı. Bkz. Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 101-102.

çıkarılmasına “*Hristiyanlığın selameti ve İspanya’nın itibarı*” için büyük önem vermekteydi.³⁶

II. Felipe Trablusgarp harekâtının komutasını Sicilya Genel Valisi Juan de Cerda'ya vermiş ve başta donanma komutanı Andrea Doria olmak üzere İtalya'daki genel valilere ve filo komutanlarına Cerda'ya yardımcı olmalarını emretmişti.³⁷ Bununla birlikte Doria ilerleyen yaşı sebebiyle komutayı yeğeni Gian Adrea Doria'ya bırakmış, İspanya filosu komutanı Juan de Mendoza da İspanya kıyılarını koruma görevi için geri çağırılmıştı.³⁸ Osmanlılar çok geçmeden İspanyolların niyetlerinden haberdar olmuşlardı. 1559 yılında 88 kadırgadan oluşan Osmanlı donanmasına komuta eden Piyale Paşa Modon önlerinde bir Hristiyan barçasını ele geçirmiş ve böylece Malta Şövalyeleri'nin Trablusgarp'ı geri almak için İspanya Kralı II. Felipe'ye başvurduklarını ve donanma hazırlığı içinde olduklarını haber almıştı. Turgut Paşa da İspanyol donanmasının mevcut gemileri ile kış mevsimini Trablusgarp sularında geçirmeyi planladığını ve ilkbaharla birlikte saldırılarının beklendiğini Piyale Paşa'ya haber vermişti. Alınan bilgileri İstanbul'a ileten Piyale Paşa'ya kışın yaklaşması sebebiyle Avlonya'dan Tersane-i Âmire'ye dönmesi emredilmiş, ancak bahar mevsimine kadar 120 gemi hazırlanması için ferman olunmuştu.³⁹

Trablusgarp seferi için gerekli hazırlıklar Sicilya ve Napoli'de yapılmaktaydı. Ekim ayının başlarında Sicilya'nın Mesina limanında toplanan asker sayısı yaklaşık

³⁶ “II. Felipe'den Andrea Doria'ya”, 15 Haziran 1559, Rafael Vargas-Hidalgo, **Guerra y diplomacia en el Mediterráneo: Correspondencia inédita de Felipe II con Andrea Doria y Juan Andrea Doria**, Madrid, Ediciones Polifemo, 2002, s. 242-244 ve “II. Felipe'den Gian Andrea Doria'ya”, 7 Ağustos 1559, Vargas-Hidalgo, **Correspondencia inédita**, s. 256.

³⁷ Bölgede İspanyolların deniz üstünlüğü olmadığı için harekâtın başarısı için hız ve sürpriz faktörlerine dikkat edilmek zorundaydı. Milan ve Napoli garnizonlarından 5.000, Sicilya'dan 2.000 ve ek olarak 1.000 askerden oluşan toplam 8.000 kişilik bir kuvvet toplanması düşünülmekteydi. Alınan istihbarata göre Trablusgarp iyi tahkim edilmemişti ve yetersiz bir garnizonla savunulmaktaydı. Toplanan gücün bu yeri almak için fazlasıyla yeterli olacağı düşünülmekteydi. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 197.

³⁸ Duro, **Armada Española**, II, s. 19-20.

³⁹ Kâtib Çelebi, s. 102-103. İspanyol donanması Piyale Paşa'nın Avlonya'da bulunduğunu haber alınca sefer için gerekli kuvvetler İtalya'nın savunması için alıkonuldu ve donanma Mesina limanından ayrılamadı. Neticede kuvvetlerin toplanması için Piyale Paşa'nın İstanbul'a dönmesi beklendi. Bkz. Ertuğrul Önalp, “1560 Cerbe Deniz Zaferi ve Cerbe Kalesinin Fethi”, **OTAM**, Sayı 12, 2001, s. 177.

12.000 kişiyi bulmaktaydı.⁴⁰ Juan de la Cerda hazırlıkların tamamlanması için sefer kuvvetlerini Mesina'dan Siraküse limanına nakletti. Firarları önlemek için uzun süre askerlerin gemilerden inmesine izin verilmemesi, havaların soğuması ve erzakların kötü durumu askerlerin sağlığını olumsuz etkilemekteydi. Bu koşullar sebebiyle kısa süre içinde askerler arasında salgın hastalıklar baş göstermiş ve daha sefer başlamadan önemli kayıplar yaşanmıştı.⁴¹

Osmanlı yönetimi İspanyolların hazırlıklarını dikkatle takip etmekte ve kıyıların savunulması için gerekli önlemleri almaktaydı. 21 Temmuz 1559 tarihinde Cezayir Beylerbeyi'ne gönderilen bir hükümde İspanyolların Mesina limanında 82 kadirga ve 10 kalite topladıklarını ifade edilmekte ve İspanyolların topladıkları bu kuvvet ile Trablusgarp üzerine gitmeleri durumunda Cezayir Beylerbeyi'nin de hazırlıklı olması istenmekteydi.⁴² 22 Kasım 1559 tarihinde bu sefer de Mora Sancakbeyi'ne gönderilen bir hükümde İspanya ve Fransa arasında barış yapıldığı ve iki Hristiyan donanmasının birlikte Trablusgarp üzerine gelmesinin beklendiği ifade edilmekteydi. Alınan bilgilere göre Mesina limanında 70 Hristiyan kadirgası ve 50 barça toplanmıştı. Osmanlı yönetimi İspanyol donanmasının olası tecavüzlerine karşı Mora Beyi'nin de gerekli önlemleri almasını emretmekteydi.⁴³

Gian Andrea Doria komutasında 60 kadirga, 28 nakliye gemisi ve 30'dan fazla pergende ve fırkate gibi hafif gemilerden oluşan İspanyol donanması 20 Kasım 1559 tarihinde Sicilya'nın Siraküse limanından yelken açtı.⁴⁴ Sicilya'dan hareket eden İspanyol filosu Álvaro de Sande komutasında Lombardiya, Napoli ve Sicilya terciolarından toplanmış olan yaklaşık 12.000 askerden oluşan bir sefer kuvveti taşımaktaydı.⁴⁵ 10 Ocak 1560 tarihinde son gemilerin de ulaşmasıyla İspanyol

⁴⁰ Kara kuvvetlerinin komuta kademesinde seferin komutanı olan Juan de la Cerda'dan sonra *maestre de campo general* Don Álvaro de Sande, *general de la artilleria* Don Luis Osorio ve *administrador del hospital* Bernardo de Aldana yer almaktaydı. Bkz. Duro, **Armada Española**, II, s. 20.

⁴¹ Duro, **Armada Española**, II, s. 20 ve "Relación de la jornada que hicieron á Tripol de Berbería las armadas católicas, años 1560 y 61", **Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II**, s. 74-77.

⁴² BOA, **MD**. 3, h. 139.

⁴³ BOA, **MD**. 3, h. 518.

⁴⁴ Duro, **Armada Española**, II, s. 21-22. İspanya filosunun dâhil olmadığı bu donanmadaki gemi sayısı hakkında kaynaklarda farklı veriler mevcuttur. Martínez donanmanın 63 kadirga, 28 nakliye gemisi, 2 kalyon ve 30 kadar küçük gemiden oluştuğunu yazmaktadır. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 198.

⁴⁵ Piyade kuvveti 37 İspanyol bölüğü, 4 Alman bölüğü, 35 İtalyan bölüğü ve 2 de Fransız bölüğünden oluşmaktaydı. Sefer büyük ölçüde İspanyol Monarşisinin İtalya'daki kaynakları ile hazırlanmış ve

donanmasının Sicilya'dan sonraki toplanma yeri olan Malta'da bir araya gelmesi tamamlanmıştı.⁴⁶ Önemli gecikmeler yaşayan filonun hazırlıklarını tamamlayıp Malta'dan yelken açması 10 Şubat 1560 tarihinde mümkün olabilmisti.⁴⁷

İspanyol filosunda içme suyu sıkıntısı yaşandığından yol üzerinde Cerbe adasının doğu kıyısındaki Rocchetta'da su alınmasına karar verildi.⁴⁸ Burada su stokları doldurulmuş, ancak yerlilerle çatışmaya girilmesine rağmen Turgut Paşa'nın konumu veya planları hakkında hiçbir bilgi elde edilememişti. 16 Şubat'ta geri kalan kadirga ve gemileri beklemek ve kışlamak için Palo sığılığında demir atıldı.⁴⁹ Beklenen gemiler geldikten sonra bir kez daha su alınmak için karaya çıkıldı, ancak bu kez düzensiz bir şekilde icra edilen harekâta 150 İspanyol askeri hayatını kaybetti. Cerbe adasındaki yerli Arapların bir kısmı Turgut Paşa ve diğer korsanlardan memnun olmadıkları için İspanyolların gelişini olumlu karşılamışlardı.⁵⁰ Bununla birlikte yerliler arasında hala Osmanlı taraftarı olanlar vardı ve bunlar İstanbul'dan yardım istemişlerdi.⁵¹

İstanbul'da donanma hazırlıklarına ek olarak Cerbe adasında bulunan Berberi kabilelere nasıl yaklaşılması gerektiği de tartışılmış, onları Osmanlı tarafına çekmek için ayet ve hadislerle Hristiyanlarla iş birliği yapmalarının doğru olmadığı yönünde nasihat içerikli mektuplar yazılmıştı. İspanyol donanmasının saldırısını bekleyen Osmanlı yönetimi Trablusgarp'da bulunan şeyhlere ve önde gelenlere yazılan 6 Aralık 1559 tarihli bir Arapça hükümde eğer Osmanlı donanması bölgeye ulaşmadan

askerler buradan toplanmıştı. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 198 ve Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 102-103. Malta şövalyelerinin sefere katkısı 4 kadirga, 1 kalyata, iyi donatılmış bir kalyon, 40 şövalye ve 700 arkebüzücü idi. Bkz. Salvá, **La Orden de Malta**, s. 192.

⁴⁶ Juan de Cerda askerleri dinlenmeleri için karaya çıkarmış ve 3.000 hasta için bir hastane kurulmasını sağlamıştı. Kayıpların telafisi için Sicilya'dan 2.000, Napoli'den de 1.000 asker istemek zorunda kalan Cerda ayrıca Sardinya ve diğer yerlerden istihkak temin edilmesini sağlamaya çalışıyordu. Bkz. Duro, **Armada Española**, II, s. 23.

⁴⁷ Salvá, **La Orden de Malta**, s. 191, Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 199, Merriman, **The Rise of the Spanish Empire**, IV, s. 103 ve Charles Monchicourt, **L'expédition espagnole de 1560 contre l'île de Djerba: Essai bibliographique, récit de l'expédition, documents originaux**, 1913, s. 87.

⁴⁸ 15 Şubat'ta Don Alvaro de Sande kendi komutasında kargılı ve arkebüzü askerlerden 4 bölük oluşturarak su alma harekâtını 400 süvari ve 300 piyadeye karşı bizzat savundu. Bkz. Duro, **Armada Española**, II, s. 24.

⁴⁹ Zekeriyazade, s. 26.

⁵⁰ Palo sığılığı yakınında Türklerin düşmanı olan Mahamid kabilesi İspanyollarla temasa geçerek önemli bilgiler vermişti. Alınan bilgilere göre Turgut Reis 800 süvari ile Trablusgarp'a geçmişti ve Uluç Ali kalyatlarla bölgeden ayrılmıştı. Bkz. Duro, **Armada Española**, II, s. 24.

⁵¹ Zekeriyazade, s. 26-27.

önce Hıristiyan güçleri karaya çıkmayı başarırca Müslümanların birlik olup onlarla savaşmalarını ve Trablusgarp Beylerbeyi Turgut Paşa'ya yardım etmelerini istemekteydi.⁵² Piyale Paşa ile yapılan görüşmeler sonucunda bu mektupların Berberi kabilelerini tanıyan ve onların dillerini bilen hâssa reislerinden Said Reis'e verilerek, elçilik görevi ile Cerbe'ye gönderilmesine karar verilmişti.⁵³ Turgut Paşa'ya yardım etmesi için Tunus hâkimine de mektuplar yazılmış, Müslümanların birlik olması gerektiği vurgulanarak Osmanlı donanması gelinceye kadar Turgut Paşa'ya yardım etmesi istenmişti.⁵⁴ Turgut Paşa'ya da yerli şeyhler ve ileri gelenlerle iyi geçinmesi ve bölgeyi koruması emredilmişti.⁵⁵ Said Reis'in görevi başarılı olmuş, çeşitli hediyeler ve hilâtlar ile Osmanlı tarafına geçmeye ikna edilen Berberi şeyh ve emirleri Hıristiyanlarla bağlarını koparmışlardı. Buna ek olarak Turgut Paşa da İstanbul'un Berberi kabileleri kazanma politikasına uymuş ve önde gelenlere kendi hazinesinden 1100 sikke florin altını dağıtmıştı.⁵⁶

Palo sığılğında bulunan İspanyol donanmasında bir sonraki eylemin ne olması gerektiği tartışıldı. Seferin başarısı harekâtın düzenli bir şekilde icra edilmesine bağlıydı. Fakat salgın hastalıklar sebebiyle yaşanan kayıplar ve gecikmeler harekâtı ciddi bir şekilde riske atmaktaydı. Toplanan savaş konseyi içinde fikir ayrılıkları baş göstermiş, hastalıktan yaşanan kayıplar dolayısıyla Sicilya'ya dönülmesi mi gerektiği yoksa sefere devam edilip Trablusgarp'a saldırılmasının mı daha iyi olacağı 15 gün boyunca tartışılmıştı. Neticede Trablusgarp girişiminden tamamen vazgeçilmesi uygun görülmediği için daha sınırlı bir harekât yapılmasına ve Cerbe adasına çıkarma yapılarak takviyelerin beklenmesine karar verildi.⁵⁷

⁵² Kurd Kethüda'ya verilen, Trablusgarp meşâyih, ulema ve sulehâsı ile bazı şeyhlere hüküm, 6 Aralık 1559. Bkz. BOA, **MD**. 3, h. 578.

⁵³ Zekeriyazade, s. 28-30, Said Reis'e neye ihtiyacı varsa verilmesi hakkında bkz. BOA, **MD**. 3, h. 629. Said Reis'in gönderilmesinden sonra onun göndereceği haberler için büyük ihtimam gösterilmişti. Trablusgarp'a kadar olan bütün bey ve kadılara gönderilen hükümlerde Said Reis'den gelecek bir haberin derhal İstanbul'a bildirilmesi emredilmekte, herhangi bir ihmal veya gecikmede sorumluların cezalandırılacağı bildirilmekteydi. Bkz. BOA, **MD**. 3, h. 624.

⁵⁴ BOA, **MD**. 3, h. 625, 626.

⁵⁵ BOA, **MD**. 3, h. 579. Osmanlı yönetimi Turgut Paşa'ya bu emirlerin acele ulaştırılması meselesini oldukça ciddiye almış, emirlerin birer kopyası başta İnebahtı ve Midilli beyleri olmak üzere Akdeniz'deki beylere, kadılara ve gönüllü reislere gönderilerek bunları ivedi olarak Turgut Paşa'ya ulaştırmaları istenmişti. Bkz. BOA, **MD**. 3, h. 580, 581, 582 ve 583.

⁵⁶ Zekeriyazade, s. 32-33.

⁵⁷ Duro, **Armada Española**, II, s. 25.

7 Mart 1560 tarihinde İspanyol kuvvetleri herhangi bir direnişle karşılaşmadan Cerbe adasının kuzeybatısında karaya çıktı. İlk başta askerlerin ilerleyişlerine müdahale edilmemiş, ancak birlikler ormanlık alana yaklaştığı zaman pusudaki yerliler hücumla geçmişler ve kısa süreli çatışmalar yaşanmıştı. Bu çatışmada Hristiyanlar 30 ölü ve 50 yaralı verirken, Berberilerin kayıpları çok daha ağırdı: 300 ölü ve 400 yaralı. İspanyolların bu başarısı üzerine Berberi şeyhler Juan de la Cerda'yı ziyaret ederek barış istemek zorunda kaldılar. Antlaşmaya göre Türklere ödenen vergi İspanyollara ödenecek ve kale teslim edilecekti.⁵⁸ Berberilerden de destek alan İspanyol ordusu tahkim edilmiş bir kamp kurdu. Toplanan savaş konseyinde eski Cerbe kalesinin güçlendirilmesine ve burada bir garnizon bırakılmasına karar verildi.⁵⁹

İspanyolların Trablusgarp seferi devam ederken Osmanlılar da donanma hazırlıklarını tamamlama gayreti içindeydiler.⁶⁰ Tersane-i Âmire'de gerçekleştirilen hazırlıklar İspanya tarafından da takip edilmekteydi. 18 Şubat 1560 tarihli bir rapora göre tersanede çalışmalar aralıksız devam etmekteydi ve Mart ayında 30 kadirganın suya indirilmesi planlanmaktaydı. Donanmanın Nisan ayında 120 kadirga ile İstanbul'dan ayrılacağı da gelen haberler arasındaydı.⁶¹ Andrea Doria II. Felipe'ye Mart ayı içinde Osmanlıların sefer için gerekli asker ve mürettebatı toplamayı bitirebileceklerini ve Nisan ayında İspanyol filosundan çok daha güçlü bir Osmanlı donanmasının denize açılacağını haber vermektedir.⁶² Doria'nın tahminleri doğrudu, zira Kapudan Piyale Paşa'ya donanmanın Nevruz'da sefere hazır hale

⁵⁸ Duro, **Armada Española**, II, s. 26-27.

⁵⁹ Kalenin inşa faaliyetleri dikkatle planlanmış ve farklı milletlerden gelen askerlere farklı görevler verilmişti. Almanlar hendekleri kazacak, Malta Şövalyeleri, İtalyan birlikleri ve İspanyol askerleri ayrı ayrı birer tabya inşa edeceklerdi. Denizciler ise bu gruplardan bağımsız olarak inşa faaliyetleri için gerekli olan palmiye ve zeytin ağacı, kil ve kereste gibi malzemeleri temin edecek ve develerle taşıyacaklardı. Başarılı görev dağılımı sebebiyle inşaat hızla tamamlanma noktasına gelmişti. 23 Nisan'a gelindiğinde Cerbe istihkâmları savunulabilir duruma gelmiş, geriye sadece garnizonun da tamamlayabileceği hafif yapılar kalmıştı. Bkz. Salvá, **La Orden de Malta**, s. 192-193, Duro, **Armada Española**, II, s. 27 ve "Relación de la jornada que hicieron á Tripol de Berberia las armadas católicas, años 1560 y 61", **Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II**, s. 93.

⁶⁰ Cerbe hazırlıklarının yapıldığı dönemde İstanbul'da bulunan Habsburg elçisi Busbecq Osmanlı donanmasının başına Piyale Paşa'nın getirildiğini ve çok sayıda seçkin askerin gemilere bindirildiğinden bahsetmektedir. Buna karşılık Busbecq İspanyolların eski savaşlarda kazandıkları başarıların Türkleri tedirgin ettiğini, seferin başarısına dair bütün İstanbul'un şüphe ve endişe içinde olduğunun altını çizmektedir. Bkz. Busbecq, **Türk Mektupları**, s. 117-118.

⁶¹ "Avisos; Constantinopla", 18 Şubat 1560, Vargas-Hidalgo, **Correspondencia inédita**, s. 301.

⁶² "Andrea Doria'dan II. Felipe'ye", 28 Şubat 1560, Vargas-Hidalgo, **Correspondencia inédita**, s. 303-304.

getirilmesi emredilmişti.⁶³ Daha önce Tersane-i Âmire’de hazırlanması emredilen 120 kadirgadan 90 tanesinin sefer için donatılması emredildi. Bu ferman üzerine Piyale Paşa kadirgaların eksiklerinin tamamlaması için marangoz ve kalafatçıları seferber etti. 4 Nisan 1560 tarihinde Piyale Paşa komutasında 74 gemiden oluşan donanma-yı hümayun sefere çıktı.⁶⁴ İspanya’ya ulaşan haberlere göre 74 kadirgadan oluşan Osmanlı donanmasında 2000 yeniçeri ve 6000 sipahi bulunmaktaydı.⁶⁵

Osmanlı donanması sefer güzergâhında peksimet ve asker eksiklerini tamamlamaya çalışıyordu. Kolos ve Orios iskelelerinden peksimet yüklenmesi için Tersane-i Âmire kethüdası 24 gemi ile gönderilmişti. Nasuh Ağa da altı gemi ile Eğriboz Sancakbeyi ve askerlerini almak için görevlendirilmişti. Hazırlıkların tamamlanmasını bekleyen Piyale Paşa Uluç Ali Reis’i ve Kaya Çelebi’yi iki gemiyle keşif amacıyla Venedik’e bağlı olan Çuha adasına doğru gönderdi.⁶⁶ Donanma Modon önüne geldiği zaman Midilli Sancak Beyi Mustafa Bey ve Rodos Sancakbeyi Kurtzâde Seyyid Ahmed Bey üç’er gemi ile gelip donanma-yı hümayuna katıldılar. 1 Mayıs 1560 tarihinde donanma Trablusgarp yönüne yelken açtı.⁶⁷ Dört gün sonra Osmanlı donanması Küçük Malta da denilen Gozo adasına varmış ve kıyıya asker çıkarılarak donanmanın su ihtiyacı giderilmişti. Burada alınan bilgilere göre 49 kadirga ve 36 barça ve karaveladan oluşan İspanyol donanması beklendiği gibi Trablusgarp kalesini kuşatmamış, Osmanlıların gelişinden tamamen habersiz bir

⁶³ BOA, **MD**, 3, h. 732. Donanma seferi için gemilerin hazırlanması ve asker toplanması için Anadolu Beylerbeyine, Mora Beyi Osman Şah Bey’e, Kocaeli beyi Ali Bey’e, Ağrıboz beyi Hasan Bey’e, Karlı-ili beyi Mahmud Bey’e, Delvine beyi Mehmed Bey’e, Midilli beyi Mustafa Bey’e ve ayrıca İnebahtı Beyine hükümler yazılmıştı. Bkz. BOA, **MD**, 3, h. 733, 734, 735, 736.

⁶⁴ Kâtib Çelebi donanma-i hümayunun 120 kadirga ile denize açıldığını yazmaktadır. Bununla birlikte sefere bizzat katılan tersâne kâtibi Zekeriyazade kış mevsiminde 120 kadirganın hazırlanmasının emredildiğini, Trablus seferi için ise bunlar arasından 90 kadirganın seçilip, donatılmasının fermân olduğunu belirtmektedir. Piyale Paşa 90 kadirganın donatılması için hazırlıkları hızlandırılmasını emretmişti ancak bu kadirgaların hepsinin sefere hazır edilemediği anlaşılmaktadır. Zira donanma-i hümayun 74 kadirga ile denize açılabilmiştir. Donanmaya daha sonra Rodos ve Midilli sancak beylerinin de katılması ile gemi sayısı 80’e ulaşmıştır. Bkz. Kâtib Çelebi, s. 103 ve Zekeriyazade, s. 28 ve 35.

⁶⁵ “Avisos; Constantinopla”, 7 Nisan 1560, Vargas-Hidalgo, **Correspondencia inédita**, s. 309-310.

⁶⁶ Uluç Ali Reis bu görevi esnasında büyük bir Hristiyan barçasına denk gelmiş ve diğer Osmanlı gemilerinin de yardımı ile bu barçayı ele geçirmişti. Hristiyan barçasında 55 asker esir alınmış, 3 tanesi bronz olmak üzere 43 parça da top ele geçirilmişti. Bkz. Zekeriyazade, s. 41-44.

⁶⁷ Zekeriyazade Midilli sancak beyini Sipah Müslühüddin ve Rodos Sancakbeyini Kurt zâde Ahmed Bey olarak belirtmektedir. Kâtib Çelebi Rodos Beyi için Kurdoğlu Ahmed bey’i doğrulamakla birlikte, Midilli beyi olarak Mustafa Bey ismini vermektedir. İspanyol kaynaklarında da donanmaya katılan Midilli sancakbeyi için *Cara-Mustafâ, virrey Mitilene* ibaresi kullanılmaktadır. Bkz. Zekeriyazade, s. 44-46, Kâtib Çelebi, s. 103 ve Duro, **Armada Española**, II, s. 30-31.

şekilde Cerbe adası sığılıklarında bulunmaktaydı. Turgut Paşa'ya da Cerbe önlerine gelmesi için haber gönderildi.⁶⁸

Osmanlı donanması iki gün sonra Cerbe adası yakınlarındaki Karkana sığılıklarına ulaşınca İspanyol kuvvetlerinin gerçekten de Osmanlıların gelişinden tamamen habersiz oldukları anlaşıldı. Karkana'da son hazırlıklar tamamlanmış ve donanmanın savaş düzeni kararlaştırılmıştı. Cerbe adasına 12 mil mesafede demir atıldı.⁶⁹ Bu esnada Cerbe kalesinin güçlendirilmesini büyük ölçüde tamamlayan İspanyol tarafında Cerbe'de bırakılacak garnizon dışındaki askerlerin Sicilya'ya dönmesi için tekrar gemilere bindirme işlemi başlamıştı. Bu işlem Piyale Paşa komutasındaki yaklaşık 80 gemiden oluştuğu tahmin edilen Osmanlı donanmasının 4-5 gün önce Malta sularında olduğunun haber veren bir fırkatenin 10 Mayıs'ta adaya gelişine kadar devam etti.⁷⁰ Askerler arasında Osmanlı donanmasının yakında olduğu söylentilerinin yayılması üzerine panik baş gösterdi ve askerler filikalara binebilmek için sahile hücum ettiler.⁷¹

Osmanlı donanmasının Cerbe yakınlarında olduğunun haber alınması üzerine Gian Andrea Doria'nın komuta gemisinde toplanan savaş konseyinde nasıl hareket edilmesi gerektiği tartışıldı. Flaminio Anguillara düşman donanması gelmeden önce derhal demir alınmasından yanayken, Don Sancho de Leyva ise savaşıma taraftarıydı. Leyva filikaların geride kalan askerleri ve komutanları almak için geri gönderilmelerini ama donanmanın denize açılması gerektiğini savundu. Savaş durumunda yelkenli gemilerle kadırgalardan oluşan Hristiyan donanmasının düşmandan aşağı kalır bir güç olmadığı ve donanmada yer alan üç kalyonun toplarıyla düşmana oldukça zarar verebileceği ifade edildi. Bununla birlikte Gian Andrea Doria donanmanın muhafaza edilmesinin daha önemli olduğunu ve daha sonra takviye kadırgalarla birlikte Osmanlılara karşı kullanılabileceğini vurguladı. Doria gemilerde az su bulunduğunu ve yelkenli gemilerle kadırgaların birlikte uyum

⁶⁸ Kâtib Çelebi, s. 103 ve Zekeriyazade, s. 47-48.

⁶⁹ Kâtib Çelebi, s. 103 ve Zekeriyazade, s. 48-49.

⁷⁰ "Relación de la jornada que hicieron á Tripol de Berbería las armadas católicas, años 1560 y 61", **Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II**, s. 98-99 ve Salvá, **La Orden de Malta**, s. 193.

⁷¹ Duro, **Armada Española, II**, s. 28 ve AMN, **Colección Navarrete**, IV, fol. 134, dt. 13: "Relación breve y verdadera de la jornada de los Gelves" ve **Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II**, s. 164.

içinde manevra yapmalarının ve savaşmalarının zor olduğu söylemiş ve gemilerdeki mürettebatın ve askerlerin yorgun ve hasta olduklarını, Türklerin ise dinç kuvvetlerle savaşa geldiklerini eklemişti. Son olarak Scipion Doria kadirgaların açık denize doğru 10-12 mil ilerlemelerini, Osmanlı donanması görülmez ise su ikmali yapmak ve geride kalan askerleri almak için kıyıya dönülmesini teklif etti. Makul görülen bu teklif kabul edildi ve hazırlıklara başlandı.⁷²

11 Mayıs sabahı Osmanlı donanması Cerbe önlerine geldiği zaman İspanyol donanması 7-8 mil açılmış, geri çekilmeyi beklemekteydi. Scipión Doria komutasındaki üç kadirgadan oluşan öncü kuvvet Osmanlı donanmasını tespit edince hemen filonun komuta gemisi *La Real*'e dönerek Gian Andrea Doria'ya bilgi verdi.⁷³ Doria'nın kadirgası kaleye dönmeye çalışırken sığıklarda karaya oturmuş, kendisi de gemisini terk etmek zorunda kalarak bir filika ile kaleye gitmişti.⁷⁴ Piyale Paşa tedbiri elden bırakmayıp önceden keşif amacıyla bir fırkate göndererek İspanyol donanmasının durumunu soruşturmuştu. Gerçekten de haber alındığı gibi düşman filosunun burada bulunduğu öğrenilmişti.⁷⁵

Piyale Paşa düşman donanmasının düzensiz vaziyetini görünce demir halatlarının kesilerek, kadirgalardaki bütün yelkenlerin açılmasını ve saldırıya geçilmesini emretti. Osmanlı hücumu üzerine ikiye bölünen İspanyol donanmasının bir kısmı denize açılırken, diğer kısmı ise Cerbe kalesine doğru çekilmeye başladı.⁷⁶ Bunun üzerine Piyale Paşa da donanmayı ikiye ayırarak, Kara Mustafa Bey ve Ali Pertek Bey komutasında kadirgalarının bir kısmını kaleye sığınan gemileri yakalamaya gönderirken, kendisi de denize açılan gemilerin peşinden gitti. Kara Mustafa Bey ve Ali Pertek Bey kale tarafına kaçan kadirgaların önünü kestiler ve bir kısmı kaçarken sığıklarda karaya oturan Hristiyan kadirgalarının çoğu birer birer

⁷² “Relación de la jornada que hicieron á Tripol de Berbería las armadas católicas, años 1560 y 61”, **Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II**, s. 101-102 ve Duro, **Armada Española**, II, s. 28-29.

⁷³ Duro, **Armada Española**, II, s. 31.

⁷⁴ AMN, **Colección Navarrete**, IV, fol. 134, dt. 13: “*Relación breve y verdadera de la jornada de los Gelves*” ve **Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II**, s. 166.

⁷⁵ Zekeriyazade, s. 49-50.

⁷⁶ Zekeriyazade, s. 51, Kâtib Çelebi, s. 103, “Relación de la jornada que hicieron á Tripol de Berbería las armadas católicas, años 1560 y 61”, **Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II**, s. 103-104 ve Salvá, **La Orden de Malta**, s. 193-194.

ele geçirildi.⁷⁷ Bazı kadirgalar ise su varillerini ve kureklerini denize atarak kale ağızına sığınabildiler. Piyale Paşa da deniz tarafında Hristiyan kadirgalarına yetişip, birçoğunu ele geçirdi. Bununla birlikte barçaların alınması daha zor oldu. Bu barçaların alınabilmesi için iki gün iki gece top düellosu yapılmış ve yoğun çatışmalar yaşanmıştı. Gian Andrea Doria ve Sicilya filosu komutanı Berenguer de Requesens kalenin toplarının koruması altına sığınmayı başarmıştı. Napoli filosu komutanı Sancho de Leyva filosuna ait 4 kadirga ile buluşmayı başarmış ve kadirgasına çıkanları dört defa geri püskürtmüştü. Bununla birlikte saldıranların sayı üstünlüğü kendini göstermiş ve nihayetinde iki oğluyla birlikte Osmanlı kuvvetleri tarafından esir alınmıştı. Deniz tarafına açılmalardan Scipión Doria, Antonio Maldonado, Floransa ve Malta kadirgalarından bazıları kaçımayı başarmıştı.⁷⁸

Cerbe önlerinde İspanyol donanmasını dağınık ve düzensiz bir şekilde bulan Osmanlılar birçok düşman gemisini ele geçirerek kolay bir zafer kazandılar. Ele geçirilen gemilerin bir kısmı donatımları sökölüp, parçalanarak savaşta zarar gören Osmanlı kadirgalarının tamiri ve eksiklerinin tamamlanması için kullanıldı.⁷⁹ İspanyollar aralarında donanmanın komuta gemisi olan *La Real*, Papalık, Napoli ve Sicilya kapudâneleri ile patronalarının da bulunduğu birçok kadirga ve yelkenli gemi ile çok sayıda denizci ve asker kaybetmişlerdi. Osmanlı tarafında ise kayda değer bir kayıp yoktu.⁸⁰

Piyale Paşa İstanbul’a zafer haberini vermek için bir kadirga göndermişti. Anlatılanlara göre bu kadirga arkasında üzerinde Hz. İsa’nın çarmıha gerili bir resmi olan bir sancağı denizde sürüklemekteydi. Bu zafer haberi İstanbul’da büyük bir

⁷⁷ Kaleye ulaşmaya çalışırken sığıklara saplanan kadirgalar Osmanlılar tarafından ele geçirilmiş, Hristiyanlar hiçbir direniş sergilemeden kendilerini denize atarak kurtulmaya çalışmışlardı. Öyle ki az sayıda mürettebat barındıran pergende ve kayıkların bu şekilde büyük kadirgaları ele geçirmeleri mümkün olmuştu. Bkz. Duro, *Armada Española*, II, s. 31, AMN, *Colección Navarrete*, IV, fol. 134, dt. 13: “*Relación breve y verdadera de la jornada de los Gelves*” ve *Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II*, s. 166.

⁷⁸ Kâtib Çelebi, s. 103-104, Zekeriyazade, s. 51-53, Duro, *Armada Española*, II, s. 31-32 ve AMN, *Colección Navarrete*, IV, fol. 134, dt. 13: “*Relación breve y verdadera de la jornada de los Gelves*” ve *Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II*, s. 166-167.

⁷⁹ Zekeriyazade, s. 53.

⁸⁰ İspanyol kaynaklarında Cerbe Savaşında yaklaşık 28-30 kadirga ve 14 yelkenli gemi kaybedildiği ifade edilir. Bkz. Martínez, *Las Armadas de Felipe II*, s. 199, Duro, *Armada Española*, II, s.32-33 ve “AMN, *Colección Navarrete*, IV, fol. 134, dt. 13: “*Relación breve y verdadera de la jornada de los Gelves*” ve *Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II*, s.166-167. Kâtib Çelebi Hristiyan donanmasının kayıplarını 20 kadirga ve 26 barça olarak vermektedir. Bkz. Kâtib Çelebi, s. 104.

çoşkuyla karşılanmış ve moralleri yükseltmişti. Habsburg elçisi Busbecq'in ifadesine göre Türkler "*İspanyollar da yenildikten sonra bize karşı duracak güç kaldı mı?*" demektedirler. Busbecq Hristiyanların tek ümidinin hala İspanyolların büyük bir askerî kuvvetle ellerinde tuttukları Cerbe kalesi olduğunu ifade etmekteydi.⁸¹ Cerbe zaferi halk arasında yarattığı büyük coşkunun yanı sıra Osmanlı yönetimi tarafından da mutlulukla karşılanmıştı. 23 Haziran 1560 tarihinde Piyale Paşa'ya gönderilen bir hükümde Cerbe önünde gerçekleşen deniz savaşındaki başarısından dolayı kendisine kılıç ve hilat gönderildiği ifade edilmekte ve Cerbe kalesinin bir an önce alınması istenmekteydi.⁸²

Osmanlıların Cerbe deniz zaferinde hız ve sürpriz unsurlarının büyük rol oynadığı görülmektedir. İstanbul'da donanma hazırlıklarını oldukça hızlandırmalarına rağmen Osmanlılar sefere katılması planlanan 90 kadirganın donatımını tamamlamayı beklememişler ve 74 (Daha sonra donanmaya katılanlarla 80) kadirga ile denize açılmışlardı. İstanbul'dan oldukça erken bir tarihte, Nisan ayı başında ayrılan donanma, Hristiyan komutanları şaşırtan bir hızla, yaklaşık 20 günde Cerbe önlerine gelmişti. Juan de la Cerda başta olmak üzere İspanyol komutanlar Osmanlı donanmasının Mayıs sonu veya Haziran ayından önce bölgeye gelmesini beklemiyordu.⁸³ Osmanlı donanmasının yaklaştığının haber alınması üzerine Doria ve filo komutanları derhal demir alınmasını teklif etmişler ancak seferin komutanı olan Juan de la Cerda askerlerin gemilere bindirilmesine devam ettirerek zaman harcamıştı. Ayrıca donanmanın üst komutasında Gian Andrea Doria'nın tecrübesizliğinin ciddi bir zafiyet yarattığı görülmektedir. Çatışma durumunda uygulanacak emirler dağıtılmamış ve kuvvetler savaş düzeni alamamışlardı. Neticede İspanyol donanmasının bir deniz savaşı beklemediği açıktır.⁸⁴

Osmanlı gemileri ufukta görüldüğünde İspanyol donanması savaştan ziyade Sicilya'ya geri çekilmek için hazırlık yapmaktaydı. Piyale Paşa düşman donanmasını tespit ettiği zaman genel uygulama olarak kadirgaların yelkenlerini ve direklerini indirerek çatışmaya hazırlanmaktaydı. Zira çatışma esnasında yelken ve

⁸¹ Busbecq, **Türk Mektupları**, s. 118-119.

⁸² BOA, MD. 3, h. 1268.

⁸³ Salvá, **La Orden de Malta**, s. 193.

⁸⁴ R. C. Anderson, **Naval Wars in the Levant, 1559-1853**, Liverpool, 1952, s. 10-11.

direklerin top ateşi ile zarar görüp, gemi mürettebatın üzerine düşerek ciddi zarar vermeleri mümkündür. Ancak düşman donanmasının dağınık bir şekilde bulunduğunu görünce fırsattan istifade etmek amacıyla Piyale Paşa cesurca ve riskli bir karar vererek demirlerin halatlarını kestirmiş, bütün yelkenleri açtırarak tam hızla düşman kadirgaları üzerine hücum etmişti. Cerbe savaşını esir alınarak İstanbul'a getirilen İspanyollardan dinleyen Habsburg elçisi Busbecq Türk donanmasının beklenmedik bir anda ortaya çıktığını ve çıkan panik sebebiyle İspanyolların "*ne savaşıacak cesareti ne de kaçabilecek aklı*" bulabildiklerini ifade etmektedir.⁸⁵ Sonuç olarak İspanyol donanması bünyesindeki kadirga ve yelkenleri gemileriyle ciddi bir güç oluşturmaya rağmen savaş düzeni oluşturamamış, İspanyol komuta kademesindeki problemler de buna eklenince Osmanlılar büyük bir zafer kazanmışlardı.⁸⁶

Osmanlı tarafında İspanyol donanmasının imha edilmesinden sonra sıra Cerbe kalesinin alınmasına gelmişti. Piyale Paşa kaleden 5 mil uzakta demir attıktan sonra kuşatma hazırlıklarına başladı. Turgut Paşa 16 kadirga ve kalyata ile Trablus'tan gelerek Türkler, mühtediler ve Berberilerden oluşan 2.000 kişilik bir kuvvetle birlikte toplar ve mühimmat getirmişti.⁸⁷ Denizden donanma-yı hümayunun destek vereceği kuşatmaya, karadan da Trablus, Kayverân ve Sfaks kalelerinden atlı ve piyade kuvvetleri ile tüfekçiler katılacaktı. Turgut Paşa'nın da gelişiyi birlikte kaleden iki mil uzağa çıkarma harekâtı başlamıştı. Donanmadan da sipahiler, yeniçeriler, azebler ve reisler karaya çıkartılmış, gemilerden 10-15 top getirilmişti. 28 Mayıs 1560 tarihinde Cerbe kalesi tamamen kuşatıldı.⁸⁸

⁸⁵ Busbecq, **Türk Mektupları**, s. 118.

⁸⁶ Guilmartin'e göre Hristiyan donanması en azından disiplini muhafaza edip, savaş düzeni alabilseydi Osmanlı kuvvetlerine direnmesi mümkün olabilirdi. Zira İspanyol donanmasında ağır kadirgalar ve kalyonlar mevcuttu. Ayrıca donanmanın arkasında Cerbe kalesinin topları bulunmaktaydı. Bkz. Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 142-143.

⁸⁷ AMN, **Colección Navarrete**, IV, fol. 134, dt. 13: "*Relación breve y verdadera de la jornada de los Gelves*" ve **Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II**, s. 169.

⁸⁸ Osmanlılar kalenin etrafında askerler için büyük ve küçük siperler hazırladılar. Toprak kumluk olduğu için bu işlemler kolaylıkla yapılmaktaydı. Osmanlı kuvvetleri üç kısma bölünmüştü. Birinci kısım yeniçerilerden, ikinci kısım azab askerleri ve reisler, denizciler ve kürekçilerden, üçüncü kısım ise Turgut Paşa'nın komuta ettiği Mağrip askerlerinden oluşmaktaydı. Bkz. Kâtib Çelebi, s. 104 ve Zekeriyazade, s. 59-60. 30 Mayıs'a kadar Osmanlılar 5000-6000 asker ile 10 topu karaya çıkarmışlardı. Levazimat ve cephaneye için Trablusgarp ve İstanbul'a gemiler gönderilmişti. Bkz. "Avisos; Los Gelves", 23, 25 ve 30 Mayıs 1560, Vargas-Hidalgo, **Correspondencia inédita**, s. 321-322.

II. Felipe Cerbe Deniz Savaşı'ndaki yenilgiden sonra adada kalan askerlere yardım için hazırlıklara başlamıştı. Kral 3 Haziran'da Katalunya valisi Don García de Toledo'ya yazdığı mektupta yardım hazırlıklarından bahsetmekteydi. Felipe'ye göre Mesina limanında 60-70 kadırgalık bir yardım kuvvetinin bir araya getirilmesi mümkündü, ayrıca Lombardiya, Toskana ve Napoli'den 10.000 İtalyan ile 2.000 İspanyol askerinin toplanması düşünülmekteydi. Askerlerin ihtiyaçları için Cenova ve Sicilya'da büyük miktarlarda peksimet hazırlanacaktı. Bununla birlikte Toledo Cerbe'de kuşatılan İspanyol garnizonunun 8 aylık yiyeceği varken, Türklerin sadece 2 aylık yiyecekleri olduğunu ifade ederek II. Felipe'yi teskin etmişti. Cerbe kalesi garnizonunun kendi başının çaresine bakabileceği ve Osmanlı kuvvetlerinin de kuşatmayı kaldırmak zorunda kalacakları fikri ile 15 Haziran'da yardım hazırlıklarından vazgeçildi.⁸⁹

İspanyollar eski Cerbe kalesini top ateşine dayanması için dönemin istihkâm anlayışı olan *trace italienne*'ye uygun olarak tahkim etmişlerdi. Piyale Paşa Cerbe kalesinin etrafının tabyalarla tahkim edildiğini, fethinin zor olacağını ve bunun için zaman gerektiğini İstanbul'a bildirmişti.⁹⁰ Osmanlı tarafında kuşatmaya katılan Zekeriyazade böylesine bir kalenin Rodos kalesinden beri görülmediğini belirterek, İspanyolların burasını ciddi bir şekilde berkittiklerini ifade etmektedir. Kalenin her yerine tabyalar inşa edilmiş, hurma ağaçları kesilerek sağlam soltu çatılmış ve aralarına toprak doldurulmuştu. Böylece birkaç kat duvar inşa edilmiş oluyordu. İnşa edilen bu kalın duvarın genişliği ve yüksekliği aynıydı. Toprak, kereste ve taşla güçlendirilen duvara top gülleleri isabet ettiği zaman, güller toprakla taş arasına saplanıp duvara zarar verememekteydi. Bu tahkimatı kazılan geniş ve derin bir hendek tamamlamaktaydı.⁹¹

İspanyollar kısa süre içerisinde modern bir kale inşa etmeyi başarmışlardı. Bununla birlikte Cerbe istihkâmının etkili olarak savunulabilmesi için tabyaların ateşli silahlarla korunması gerekmektedir. Ayrıca kale artık daha geniş bir alanı

⁸⁹ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 981, Salvá, **La Orden de Malta**, s. 197, "Cenova'da elçi Gómez Suárez de Figueroa'dan II. Felipe'ye", 29 Mayıs 1560, Vargas-Hidalgo, **Correspondencia inédita**, s. 320-321 ve "II. Felipe'den Andrea Doria'ya", 8 Haziran 1560, Vargas-Hidalgo, **Correspondencia inédita**, s. 326-328.

⁹⁰ BOA, **MD**, 3, h. 1268.

⁹¹ Zekeriyazade, s. 56.

kapsadığı için kalabalık bir garnizona ve bunları destekleyecek çok miktarda su ve yiyeceğe ihtiyaç vardı. Zekeriyazade'ye göre kalenin duvarları ve tabyaları çok sayıda darbzen ve prangı gibi hafif toplarla donatılmıştı. Ayrıca uzun süre yetecek kadar yiyecek de depolanmıştı. Kale içinde iki sarnıç tatlı su bulunmaktaydı. Bunlara ek olarak küpler ve fiçılar doldurularak hazırlanmıştı. Ayrıca yeni kuyular kazılmış, ancak bu suların tuzlu ve acı olduğu görülmüştü. Zekeriyazade İspanyolların bu kaleye garnizon olarak evi barkı olmayan, meslekleri sadece savaş olan 2500 kadar inatçı “*soltat leventleri*” yani profesyonel İspanyol piyadesi seçildiğini belirtmektedir.⁹²

Kaledekilerin sayısı tahliye edilemeyen askerler ve deniz savaşında gemilerden denize atlayıp kurtulanlarla birlikte toplam 8.800 kadardı.⁹³ Bununla birlikte kalenin barınma imkânları ile su ve yiyecek stokları sadece sınırlı bir garnizon düşünülerek hazırlanmıştı, bu sebeple gemilerden kaçıp kurtulanlarla sürtüşmeler yaşandı.⁹⁴ Kalenin komutanı Álvaro de Sande kaledeki asker sıkışıklığından dolayı yeni yapılar inşa ettirmiş ve deniz tarafında yeni bir tabya yapılmıştı. Kaleye sığınan 11 geminin de bir kısmını söktürerek⁹⁵, acil durumlarda kullanmak için sığırlıklarda seyir etmeye elverişli fırkateler yaptırdı. Geri kalan 5-6 geminin başlarını kara tarafına çevirtmiş ve ambarlarının toprakla doldurulmasını emretmişti. Sande tahkim ettirdiği bu gemilere Osmanlı siperlerini hedef alan toplar da koydurarak yeni bir mevzi elde etmiş oluyordu.⁹⁶

7 Haziran 1560 tarihinde 5.000 kadar Hristiyan askeri tabyalardan çıkarak Osmanlı siperlerine bir baskında bulunmuş, iki saat kadar süren şiddetli çarpışma sonunda İspanyol kuvvetleri başarılı olamayıp mevziilerine geri dönmek zorunda kalmışlardı.⁹⁷ Bu çatışmadan sonra bu sefer de 3.000 kadar Alman ve İtalyan askerinden oluşan ikinci bir saldırı, Osmanlı siperlerinde mevzilenen 15 topu hedef

⁹² Zekeriyazade, s. 55-57.

⁹³ Kâtib Çelebi, s. 105, Zekeriyazade yaklaşık 7.000-8.000 kişinin kuşatıldığını belirtmektedir. Bkz. Zekeriyazade, s. 58.

⁹⁴ Zekeriyazade, s. 55.

⁹⁵ Kaleye sığınmayı başaran gemiler 7 kadirga ve 4 kalyata idi. Bkz. AMN, **Colección Navarrete**, IV, fol. 134, dt. 13: “*Relación breve y verdadera de la jornada de los Gelves*” ve **Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II**, s. 166 ve BOA, MD. 3, h. 1268.

⁹⁶ Zekeriyazade, s. 58.

⁹⁷ Kâtib Çelebi, s. 104 ve Zekeriyazade, s. 60.

aldı. Buna karşılık Hristiyan askerlerin Osmanlı siperlerini basıp, kale duvarlarını vuran bu topları çivileyerek etkisiz hale getirme amacıyla başlattıkları saldırı Osmanlıların başarılı direnişi ile sonuçsuz kaldı.⁹⁸ Zekeriyazade Hristiyan askerlerinin baştan aşağı zırhlı olduklarını, bu yüzden çatışmalarda kılıç ve okla pek sonuç alınamadığını, ancak harbe ve nacak ile başarılı olunabildiğini belirtmektedir.⁹⁹

Deniz savaşında kale toplarının savunması altına çekilen 11 Hristiyan kadırgasından geriye kalan 5-6 kadırga Sande tarafından tahkim edilmiş, hendek ve tabyalar üzerinden Osmanlı siperlerini top atışına tutmaktaydı. Bu kadırgaların ele geçirilmesi oldukça önemliydi. Bununla birlikte bu kadırgalar kalenin topları tarafından korunduğu için deniz tarafından donanma ile yaklaşmak mümkün olamıyordu. Karadan saldırıya geçilmesi için süvari ve tüfekçi askerlerden bir kuvvet oluşturulmuştu. Gerçekleştirilen bu saldırıya Turgut Paşa'nın süvarileri de destek vermişti. Saldırı esnasında kadırgaların etrafına bir ok atımı mesafede kazıklar çakılmış olduğu, direklerin ve serenlerin zincirlerle birbirlerine bağlandığını görülmüştü. Osmanlı askerleri bu engelleri temizlemeye çalışırken kaleden ve gemilerden yoğun bir top ve tüfek ateşi açılmıştı. Bu savunma hattının kırılmaması üzerine Osmanlılar çok sayıda kayıp vererek geri dönmek zorunda kalmışlardı.¹⁰⁰ Kadırgalara kara saldırısının sonuçsuz kalması üzerine donanmanın filika ve fırkatepleri darbzenlerle donatılmış, bunlar içine oklu, yaylı, harbeli ve tüfekli askerler konularak denizden başka bir saldırı planlanmıştı. 26 Haziran 1560 tarihinde gerçekleşen bu saldırı da gemilerden ve kaleden açılan ateş sonucu başarılı olamamış ve önemli kayıplar verilmişti.¹⁰¹

25 Haziran-5 Temmuz 1560 arasında Osmanlılar siperlerini ilerleterek kale hendeğine ulaşmışlardı. Her siper değişiminde 1.000 kadar Hristiyan askeri kaleden hücum edip sonra geri çekiliyorlardı. Bu esnada hendek yakınlarında Hristiyanların

⁹⁸ Kâtib Çelebi, s. 104 ve AMN, **Colección Navarrete**, IV, fol. 134, dt. 13: “*Relación breve y verdadera de la jornada de los Gelves*” ve **Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II**, s. 177-178.

⁹⁹ Zekeriyazade, s. 61.

¹⁰⁰ Kâtib Çelebi, s. 104, Zekeriyazade, s. 72-74 ve AMN, **Colección Navarrete**, IV, fol. 134, dt. 13: “*Relación breve y verdadera de la jornada de los Gelves*” ve **Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II**, s. 175-176.

¹⁰¹ Zekeriyazade, s. 73-74.

yer altından lağım kazarak ulaştıkları bir su kuyusu tespit edildi. Osmanlı kuvvetleri kanlı çatışmalar sonunda bu kuyuyu ele geçirince çarpışma hararetlendi. Uluç Ali Reis'in ve Ali Pertek Bey'in siperleri deniz tarafına ulaşmış ve kale ile Hristiyan kadırgaları arasındaki bağlantıyı kesmişti. Daha sonra Osmanlılar taktik değiştirerek kalenin her iki yanında deniz tarafında olan siperlere 7-8 top yerleştirerek kadırgaları hedef almışlardı. Top atışları sonucu düşman askerleri ciddi zayıat vermiş, kadırgalar zarar görmüş ve topları yok edilmişti. Bundan sonra kadırgaların top ateşinden çekinmeleri gerekmeyen Osmanlı askerleri kaleye saldırılarını arttırmışlardı.¹⁰²

Cerbe kalesindeki Hristiyan askerlerinin yiyecek bakımından bir sıkıntısı bulunmamasına rağmen, su kıtlığı kendisini hissettirmekteydi. Bu husus askerlerin moralini önemli ölçüde düşürerek, Osmanlı tarafına firarlara sebep olmaktaydı. Kalede tuzlu suyu kaynatıp, damıtarak tatlı su elde etme çalışmaları yapılmaktaydı. Elde edilen bu su, tatlı su ile karıştırılıp içilmesine rağmen, bir süre sonra bu sudan içenler de rahatsızlanmaya ve güçten düşmeye başladılar.¹⁰³ Kalede askerler çekilen sıkıntılardan dolayı söylenmeye başlayınca Álvaro de Sande askerleri toplayıp etkili bir motivasyon konuşması yaptı. Daha önce askerlerin çok daha zor koşullar altında kaldığını, mevcut durumda ise yiyecek sorunu bulunmadığını ifade etmişti. Mesleğinde tutkulu bir asker olan Sande, yiyeceklerin tükenmesi durumunda atların, kedilerin, köpeklerin ve hatta ölülerin bile yenilebileceğini söylemişti.¹⁰⁴

İspanyolların özellikle top ateşine dayanması için tahkim ettikleri bu kalenin alınması için Osmanlılar iki önemli taktik uygulamaktaydılar. Bunlardan birincisi toprak sürerek tabyalara yaklaşmak ve hendekleri doldurmak¹⁰⁵, ikincisi ise kuşatma kuleleri inşa etmektir. Beş adet yüksek kuşatma kulesi inşa edilmiş ve bu kulelere top

¹⁰² Kâtib Çelebi, s. 104-105 ve Zekeriyazade, s. 74-75.

¹⁰³ Zekeriyazade, s. 64.

¹⁰⁴ Zekeriyazade, s. 71.

¹⁰⁵ Kale hendeğinin doldurulması için reislerle ve azablara torbalarla toprak ve sipahilerle diğer Arap askerlerine çalı, çırpı toplamaları emredildi. Çavuşların kontrol ve disiplini altında bu çalışma hızla tamamlandı ve sonunda hendeğin birçok yeri dolduruldu. Tabyalara gelindiği zaman Osmanlı askerleri bunların dışını kazarak birkaç yerde gedikler açtılar. Osmanlılar nihai taarruza hazırlanırken, kaledeki Hristiyan askerleri de önlem almaktaydılar. Osmanlı askerlerinin gedik açtığı yerlerin önlerine çivili tahtalar serilmiş, çeşitli yerlerde çukurlar kazılarak üzerleri örtülmüştü. Toplar da saçmalarla doldurulup hazırlanmıştı. Birçok yerde çeşitli silahlar kullanıma hazır halde tutulmaktaydı. Bkz. Zekeriyazade, s. 87-89.

ve tüfekçiler yerleştirilmişti.¹⁰⁶ 13 Temmuz 1560'da ateşli silahlarla donatılan kuşatma kuleleri sayesinde Hristiyan askerleri ateş altına alınarak siperlerinden çıkmalarına müsaade edilmemişti. Hristiyanlar hedef alınmadan daha rahat hareket edebilmek için siperleri üzerine siyah tenteler germişler, ancak bunlar da açılan top ve tüfek ateşi ile delik deşik olmuşlardı.¹⁰⁷

Osmanlıların nihai saldırısından önce Álvaro de Sande 1.000 kadar asker seçerek 30 Temmuz 1560 gecesi kaleden çıkarak son bir hücumla geçti. İki saat kadar süren şiddetli çarpışmada iki taraftan da çok sayıda asker kaybedildi. Saldırıdan sonuç alamayan Hristiyan askerleri ikiye bölündüler, bir kısmı kaleye çekilirken, diğerleri Osmanlı kuvvetlerinin bu esnada kale kapısını almaları üzerine kadirgallara doğru geri çekildiler ve yüzerek gemilerine ulaştılar. Sande de gemilere çıkanlar arasındaydı. Fırkatele ve sandallarla saldırıya geçen Osmanlılar Sande'yi sağ olarak ele geçirdiler.¹⁰⁸ Son huruç harekâtının da başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Hristiyanlar emân dileyerek teslim olma taleplerini iletiler. Piyale Paşa ise zamanında emân ile teslim olmalarının istendiğini ancak bunun kabul edilmediğini hatırlatarak bu talepleri kabul etmek istemedi. Buna karşılık Hristiyanların ısrarları üzerine teslim olmaları konusunda anlaşıldı ve böylelikle yaklaşık 60 gün süren kuşatma sona erdi.¹⁰⁹

Muzaffer Osmanlı donanması ele geçirdiği esirler ve gemilerle birlikte Eylül ayında İstanbul'a döndü. Donanma ilk gece İstanbul dışında beklemiş, ertesi sabah büyük bir debdebe ile boğaza giriş yapmıştı. Don Álvaro de Sande ve Napoli ve Sicilya filolarının komutanları olan Don Berenguer de Requesens ve Don Sancho de Leyva Piyale Paşa'nın gemisinde bulunuyordu. Ele geçirilen kadirgallar daha küçük görünmeleri için kürekleri alınmış ve küpeşmeleri sökülmişti. Bu büyük zafere karşın Busbecq donanmanın geçişini izleyen Sultan Süleyman'ın yüzünde bir gurur ifadesi

¹⁰⁶ Kâtib Çelebi, s. 105, Zekeriyazade, s. 67-68 ve AMN, *Colección Navarrete*, IV, fol. 134, dt. 13: “*Relación breve y verdadera de la jornada de los Gelves*” ve *Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II*, s. 179.

¹⁰⁷ Zekeriyazade, s. 82.

¹⁰⁸ Zekeriyazade saldırıya geçen Hristiyan askerlerinin sayısını 700-800 olarak vermektedir. Bkz. Zekeriyazade, s. 89-90 ve Kâtib Çelebi, s. 105.

¹⁰⁹ Zekeriyazade, s. 90-91 ve Martínez, *Las Armadas de Felipe II*, s. 199. Osmanlı yönetimi Cerbe kalesinin kuşatması esnasında yararlılık gösterenleri ödüllendirmişti. 18 Ekim 1560 tarihinde Cezayir Beylerbeyi'ne gönderilen bir hükümde kuşatmada yararlılık gösteren donanma reislerine terakkiler dağıtılması emredilmekteydi. Bkz. BOA, *MD*, 3, h. 1611.

sezilmediğini ifade etmekteydi. Busbecq Sultan için “*Bu yaşlı adam kaderin getirdiği her şeye boyun eğen öyle katı bir yüreğe sahipti ki, bütün övgülere karşı heyecansız görünüyordu*” demektedir. Donanmanın geçidinden birkaç gün sonra Busbecq’in açlıktan yarı ölü gibi olduklarını ifade ettiği savaş esirleri saraya getirilmişlerdi. Esirlerin zırhları etraftakilerin alay etmesi için ters giydirilmişti. İspanyollar da yenildikten sonra Türklerin dünyanın hâkimi oldukları iddiaları dile getirilmekteydi.¹¹⁰

Esirlerin arasında yer alan Álvaro de Sande Divân-ı Hümâyûn huzuruna çıkarılmış ve sorgulanmıştı. Busbecq Rüstem Paşa’nın Sande’ye “*kendi topraklarını savunmaktan aciz olan efendisinin (II. Felipe) nasıl olup da başka bir hükümdarın topraklarına saldırdığını*” sorduğunu ifade etmektedir. Sande de buna karşılık sadece “*kendisine verilen emirleri sadakatle yerine getirdiği*” cevabını vermişti. Busbecq Galata’da hapsedilen esirlerin durumuyla yakından ilgilenmiş ve serbest kalmaları için yardımcı olmaya çalışmıştı.¹¹¹ Cerbe kalesinde İspanyolların yanında savaşan çok sayıda Fransız da esir alınmıştı. Fransa Kralı her ne kadar bu esirlerin serbest bırakılmasını istediye de Osmanlı tarafı savaşta esir alındıkları için bunların iadesinin söz konusu olamayacağını ama iki devlet arasındaki dostluğun gözetileceğini bildirmişti.¹¹²

Cerbe kuşatmasında Osmanlılar geleneksel bir Ortaçağ kalesi ile değil, İspanyolların *trace italienne* tarzında inşa ettikleri modern bir kale ile karşılaşmışlardı. Bu kale tecrübeli bir asker olan Álvaro de Sande komutasındaki İspanya’nın İtalya’daki terciolarından oluşan ve ateşli silahlarla teçhiz edilmiş profesyonel İspanyol, İtalyan ve Alman birlikleri tarafından korunmaktaydı.

¹¹⁰ Busbecq üzerinde İspanya eyaletlerinin armaları ve imparatorluk kartalı bulunan Napoli filosunun kraliyet sancağını sefere katılan bir Türk komutandan alarak, V. Carlos’un şerefli sembolünün bir zafer hatırası olarak Türklerin elinde kalmasına engel olduğunu yazmaktadır. Bkz. Busbecq, **Türk Mektupları**, s. 119-120.

¹¹¹ Busbecq, **Türk Mektupları**, s. 121-123. Cerbe’de esir alınan İspanyol komutanlar Álvaro de Sande, Sancho de Leyva ve Berenguer de Requesens, Kanuni Sultan Süleyman ile Ferdinand arasında 1562’de yenilenen ateşkes görüşmeleri devam ederken Busbecq’in girişimleriyle fidye karşılığında serbest bırakılacaklardı. Bkz. Önalp, “1560 Cerbe Deniz Zaferi”, s. 210, Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 990 ve Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II, s. 497.

¹¹² BOA, MD, 3, h. 1622. İstanbul’daki Fransız temsilcileri aynı zamanda Sande’nin de serbest bırakılmasını rica etmişler ancak bu talepleri de geri çevrilmişti. Fransız taleplerine olumsuz yaklaşılmasının temelinde 1559 tarihli Fransa-İspanya barışı yer almaktaydı. Fransız elçisinin başarısız olduğu esirler konusunda Habsburg elçisi Busbecq dragoman İbrahim Bey aracılığı ile devreye girmişti. Bkz. Busbecq, **Türk Mektupları**, s. 144-146.

Yaklaşık bir yıl yetecek kadar yiyeceği olan garnizonun tek sıkıntısı tatlı su kaynaklarının sınırlı olmasıydı. Bu husus askerlerin moralini düşürecek ve direnişin kırılmasında etkili olacaktı. Arkebüzücülerin ve hafif topların koruduğu dört tabyaya ilerlemek oldukça zor olmuştu. Osmanlı donanmasının böylesine bir kaleyi kuşatmak için hazırlıklı olduğunu söylemek zordur. Zira Osmanlı donanması İstanbul'dan yelken açtığı zaman Hristiyan kuvvetlerinin Trablusgarp'ı kuşatması beklenmekteydi.

Kaynaklar Osmanlıların kuşatmada 10-15 top kullandıklarını belirtmekle beraber, bu topların kuşatma topları olup olmadıkları belli değildir. Bu toplar büyük ihtimalle donanmada kullanılan orta ve hafif ağırlıktaki silahlardı. Osmanlı topları alçak ve geniş bir şekilde inşa edilen kale duvarlarına ve tabyalara zarar vermede başarılı olamamışlardı.¹¹³ Toplar ancak kuşatma kuleleri üzerinde düşman tabyalarını ve siperlerini yukarıdan ateş altına alma konusunda etkili olmuşlardı. Osmanlı siperlerinin duvarlara ulaşması sonunda askerler tarafından kazılarak delinebilmişti. Osmanlıların kale surlarını yıkmak için sıklıkla kullandıkları lağım kazma tekniğinin bu kuşatmada kullanılmadığı görülmektedir. Adanın toprağının yumuşak ve kumluk olmasına rağmen bu taktiğin niçin kullanılmadığı üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Muhtemelen bir kuşatma savaşı beklenmediği için lağımıcılar donanmaya katılmamışlardı.

Cerbe kuşatmasının 11 Mayıs'ta Osmanlıların adaya varışından 31 Temmuz'a kadar yaklaşık 80 gün sürdüğü düşünülmektedir. Bununla birlikte Osmanlı kaynakları kalenin 28 Mayıs tarihinde tamamen kuşatıldığını belirtmektedir, dolayısıyla kuşatma gerçek anlamda 60 gün kadar sürmüş olmalıdır. Álvaro de Sande komutasındaki kuşatılan birliklerin amacı uzun süre direnerek kendilerini kurtarmak için hazırlandığı varsayılan kuvvetlere zaman kazandırmaktı. II. Felipe gerçekten de donanma yenilgisini haber aldıktan sonra yardım için kuvvet toplamaya başlamış ancak daha sonra Osmanlıların kuşatma hazırlıklarının ve yiyeceklerinin yetersiz olduğuna güvenerek bu hazırlıkları iptal ettirmişti. Hâlbuki sayıları az da olsa yardım kuvvetleri gönderilmiş olsa Osmanlı donanması zayıf bir vaziyette yakalanabilirdi.

¹¹³ “Álvaro de Sande'den Medinaceli Dükü'ne”, 11 Temmuz 1560, Vargas-Hidalgo, *Correspondencia inédita*, s. 348-349.

Zira askerlerin, denizcilerin ve kürekçilerin çoğu karaya çıkarılmış, gemilerde sadece 50'şer adam kalmıştı.¹¹⁴

3. 2. 2. Vehrân (Orán) ve Mers-el-Kebir (Mazalquivir), 1563

Cerbe yenilgisi sonrası Akdeniz'e yönelik İspanyol siyasetindeki en önemli değişiklik Osmanlı donanması ile mücadele edebilecek bir güçlü bir kadirga donanması inşa edilmesi kararıydı. II. Felipe İspanyol Monarşisi'nin sahip olduğu bütün tersanelerde bir kadirga inşa ve donatım programı başlatmıştı. Bu faaliyetler büyük ölçüde Papalığın verdiği destekler ve olağanüstü vergilerle finanse edilmekteydi. İspanyol donanma teşkilatı içinde Andrea Doria'nın 1560'ta ölümünden 1564 yılına kadar genel stratejiyi yürütecek ve filoları idare edecek bir İspanyol donanma komutanı görevlendirilmemiş, sadece gerçekleştirilmesi planlanan harekâtlar için sefer komutanları atanmıştı.¹¹⁵

İspanyol Monarşisi Cerbe yenilgisinden sonra bir yandan donanmasını yeniden inşa etmeye çalışırken bir yandan da muhtemel bir Osmanlı saldırısına karşı Kuzey Afrika'daki üslerini takviye etmekteydi.¹¹⁶ Madrid'deki Venedik elçisi Paulo Tiepolo'nun 16 Temmuz 1561 tarihli mektubuna göre Vehrân'ın Türkler tarafından kuşatılması beklenmekteydi. Buna karşılık Tiepolo kalenin korunması için gerekli önlemler alındığından II. Felipe'nin bu konuda rahat olduğunu ifade etmektedir.¹¹⁷ 1562 Haziran aylarında Venedik'ten gelen haberlere göre Osmanlı donanmasının denize açılması beklenmemekteydi. Akdeniz'de büyük bir donanma faaliyetinin görülmediği bu dönem başta La Goleta olmak üzere Kuzey Afrika'daki garnizonların takviye edilmeleri için kullanılmıştı.¹¹⁸ Bununla birlikte Akdeniz'deki tek tehlike Osmanlı donanması değildi. 19 Ekim 1562 tarihinde Vehrân'a takviye götüran İspanyol filosu fırtına sebebiyle La Herradura körfezine sığınmış ancak rüzgârın

¹¹⁴ AMN, *Colección Navarrete*, IV, fol. 134, dt. 13: “*Relación breve y verdadera de la jornada de los Gelves*” ve *Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II*, s. 174-175.

¹¹⁵ Martínez, *Las Armadas de Felipe II*, s. 202.

¹¹⁶ Osmanlı donanmasının ilkbaharda 120 kadirga ile La Goleta ve Tunus üzerine gideceğine dair haberler gelmekteydi. Bkz. “Cenova'da elçi Gómez Suárez de Figueroa'dan II. Felipe'ye”, 4 Ekim 1560, Vargas-Hidalgo, *Correspondencia inédita*, s. 368.

¹¹⁷ “Paulo Tiepolo'dan Senato'ya ve Doç'a”, 16 Temmuz 1561, Madrid. *C.S.P. Venice*, VII, no. 266.

¹¹⁸ Martínez, *Las Armadas de Felipe II*, s. 200-201.

aniden yön değiştirmesi ile filo kayalıklara çarparak yok olmuştu. Filo komutanı Juan de Mendoza'nın capitana'sı da dâhil olmak üzere 28 kadırgadan 25'i kaybedilmiş ve 5.000 kadar insan hayatını yitirmişti. Böylece Cerbe yenilgisi ile birlikte II. Felipe'nin birkaç yıl önce Barselona tersanelerinde inşa edilmesini emrettiği 50 kadırgadan 2 yıl içinde geriye neredeyse hiçbir şey kalmamış ve Akdeniz'de İspanyol donanma gücü tekrar önemli bir zafiyete düşmüştü.¹¹⁹

1563 yılı Nisan ayı başlarında Cezayir Beylerbeyi Hasan Pařa¹²⁰ İspanyolların Herradura'da yaşadığı kayıplardan istifade etmek amacıyla eyalet kuvvetleri ile Vehrân'a saldırdı.¹²¹ İspanyol garnizonu hem Vehrân'ın kendisini hem de Mers el Kebir limanını korumak zorundaydı. Cezayir kuvvetleri saldırılarını Mers el Kebir üzerinde yoğunlaştırmaya karar verdi. Mers el Kebir'e hâkim bir pozisyonda bulunan San Salvador kalesi 23 günlük bir kuşatma sonunda 8 Mayıs'ta ele geçirildi. Hasan Paşa daha sonra Mers el Kebir'i kuşatarak Vehrân'dan yardım gelmesini engellemeye çalıştı ancak Mers el Kebir'de birkaç yüz kişiden oluşan İspanyol garnizonu Osmanlı hücumlarına ve topçu ateşine başarı ile direndi.¹²²

Osmanlı kuşatması devam ederken II. Felipe kuşatılan İspanyol garnizonlarına yardım edilmesi için gerekli hazırlıkların yapılmasını emretti. Sekiz kadırga ile Cebelitarık Boğazı'nın güvenliğinden sorumlu olan Álvaro de Bazán'a dört kadırga ile yardım kuvvetlerine katılması emredildi. Ayrıca Valencia ve Katalunya valileri de gerekli hazırlıkları yapmaları yönünde uyarılmıştı. Bunlara ek olarak II. Felipe Milan, Napoli ve Sicilya'da da kuvvetlerin hazırlanmasını istemekteydi. Felipe aynı zamanda Malta St. Jean şövalyeleri büyük üstadına, Savoy ve Floransa düklerine ve Cenova Cumhuriyeti'ne mektuplar yazarak harekâta destek vermelerini istemişti.¹²³ Haziran ayı başlarında İspanyol Monarşisi'nin Akdeniz'deki müttefiklerinden gelen yardım kuvvetleri Cartagena limanında toplanmaya başladı. II. Felipe bu kuvvetin başına İspanya filosu komutanı Francisco de Mendoza'yı

¹¹⁹ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 200 ve Salvá, **La Orden de Malta**, s. 197-198.

¹²⁰ Aldo Galletta, "Hasan Paşa", **DİA**, cilt 16, s. 334-335.

¹²¹ Duro, **Armada Española**, II, s. 49.

¹²² María José Rodríguez Salgado, "El león animoso entre las balas": Los dos cercos de Orán a mediados del siglo XVI." **Orán: Historia de la Corte Chica**, ed. Miguel Ángel de Bunes Ibarra, Beatriz Alonso Acero Madrid, Ediciones Polifemo, 2011, s. 37 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 995-997.

¹²³ Salvá, **La Orden de Malta**, s. 198.

atamayı tercih etmişti. 8 Haziran tarihinde 34 kadirga¹²⁴ ve 4000 asker ile Vehrân üzerine gidilmiş, ancak kuşatmaya denizden destek veren Osmanlı filosunun sadece ağır destek gemileri yakalanabilmiş, bütün ağır ve hafif kadirgalar geri çekilmeyi başarmıştı.¹²⁵

Don García de Toledo 1564 yılının Ekim ayında Akdeniz'deki stratejik durumu değerlendirdiği raporunda birkaç yerin diğerlerine göre daha kritik bir durumda olduğunu ifade etmişti. Toledo'ya göre eğer Osmanlı donanması İspanyol filosundan daha güçlü bir şekilde denize açılırsa bu yerlere yardım etme imkânı bulunması oldukça zor olurdu. İlkbaharda bir Osmanlı saldırısına karşı tahkim ve takviye edilmesi gereken yerlerin başında Malta gelmekteydi. Malta adası oldukça küçük olduğu için bir Türk kuşatması ve ablukası durumunda yardım ulaştırmak neredeyse imkânsızdı. Akdeniz'de Osmanlıların hedefi olabilecek bir diğer yer La Goleta kalesiydi. Buraya yardım edilmesi de ancak Osmanlı denizgücüne karşı çok büyük bir donanma çıkarılmasıyla mümkün olabilirdi. Toledo'ya göre bir Osmanlı saldırısı durumunda yardım edilmesi zor olan bir diğer yer Menorka adasıydı. Buraya da yardım ulaştırabilmek için denizde güçlü bir donanmaya sahip olmak gerekiyordu. Toledo diğer muhtemel Osmanlı hedeflerinin Vehrân ve Mers-el-Kebir olabileceğini ifade etmekteydi. Toledo'ya göre Osmanlıların bunların dışında daha büyük bir hedefe saldırması donanmanın taşıyabileceğinden daha çok asker ve levazımat gerektireceğinden mümkün görünmemekteydi.¹²⁶

3. 2. 3. Peñón de Vélez, 1564

II. Felipe Vehrân'daki başarısından sonra hem Cebelitarık üzerindeki İspanyol kontrolünü sağlamlaştırmak için hem de Papalık tarafından İspanya'ya verilen gelirlerin yerinde kullanıldığını göstermek için Fas kıyısında önemli bir

¹²⁴ İspanyol donanması Francisco de Mendoza komutasındaki İspanya filosu ile Sancho de Leyva'nın Napoli filosundan ve diğer kadirgalardan oluşmaktaydı. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 201.

¹²⁵ Salgado, "El león animoso entre las balas", s. 40-41, Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 998 ve Hess, **Unutulmuş Sınırlar**, s.117-118.

¹²⁶ AMN, **Colección Navarrete**, XII, fol. 295, dt. 79: "Parecer que dio D. García de Toledo de lo que se devia proveer contra la armada del Turco el qual papel se presento en el Consejo de Galeras en Madrid – Octubre 1564."

korsan üssü olan Peñón de Vélez'e saldırmaya karar vermişti. Burada üslenen Türk korsanları hem İspanya kıyıları için hem de Yeni Dünya ticareti için tehlike arz etmekteydiler.¹²⁷ Vehrân'daki başarıdan mümkün olduğunca istifade etmeyi amaçlayan II. Felipe 1563 yazında Peñón de Vélez'in sürpriz bir saldırı ile ele geçirilmesini emretti. Francisco de Mendoza'nın hastalığı sebebiyle harekâtın komutasına Sancho de Leyva getirildi. Bununla birlikte Peñón önünde asker çıkarıldıktan sonra kaleye hücum için yeterli gayret gösterilmemiş ve İspanyol donanması Ağustos başında Málaga'ya geri dönmek zorunda kalmıştı. Buna karşılık İspanya kıyılarına korsan saldırıları artmış ve ilk defa Kanarya Adaları'na kadar saldırılar gerçekleştirilmişti.¹²⁸

1564 yılında Osmanlı donanmasının denize açılması beklendiği için II. Felipe İspanyol Monarşisi'nin kıyılarında önemli hazırlıkları yapılmasını ve savunma için birliklerin toplanmasını emretmişti. Bununla beraber Türk donanmasının sefere çıkmayacağı anlaşıncı hazırlanan kuvvetlerin önceki sene alınamayan Peñón için kullanılmasına karar verildi.¹²⁹ Peñón de Vélez'i alma görevi 1564 yılının Şubat ayında İspanyol donanma komutanlığına atanan Don García de Toledo'ya verildi. Toledo deniz kuvvetlerinin başında gerçekleştireceği ilk büyük seferi için hem gerekli kuvvetlerin toplanmasında hem de levazımat ve cephanenin hazırlanmasında büyük titizlik göstermişti.

II. Felipe Nisan 1564 tarihinde García de Toledo'ya gönderdiği bir mektupta Akdeniz'deki durumu değerlendirmekte ve sefer hazırlıkları hakkında bilgi vermektedir. Türklerin La Goleta, Malta veya Oran'a saldırmak için yoğun bir şekilde silahlandıklarını belirten Felipe, Peñón'un bir an önce alınması gerektiğini vurgulamaktaydı. Álvaro de Bazán Santa María limanında bulunan 30 kadar şalopayı (*chalupa*) sefer için hazırlamak ve düzene koymakla görevlendirilmişti. II. Felipe Málaga'ya peksimet üretimi için 30.000, diğer levazımatın hazırlanması için de

¹²⁷ Peñón de Vélez'in stratejik öneminin farkında olan İspanyollar burayı ilk defa 1508 yılında Pedro Navarro komutasındaki kuvvetlerce ele geçirmişti. Buna karşılık Peñón 1522'de Berberi güçlerince geri alınmış ve 1525 yılında Peñón'u geri almakla görevlendirilen Mondejar Marki'si de başarısız olmuştu. XVI. Yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Peñón de Vélez İspanyollar için hala bir tehdit olmaya devam ediyordu. Bkz. Barceló, "Las campañas africanas de la Monarquía Hispánica", s. 110-112.

¹²⁸ Duro, *Armada Española*, II, s. 55-59 ve Braudel, *The Mediterranean*, II, s. 998.

¹²⁹ Salvá, *La Orden de Malta*, s. 202.

20.000 olmak üzere toplam 50.000 duka gönderildiğini ifade etmekteydi.¹³⁰ Lombardiya'dan toplanan 1000 İspanyol askeri ile 3000 Alman askerinin sefer hazırlıklarının Napoli'de daha iyi yapılabileceği düşünülmekteydi. Sefer için aynı zamanda Portekiz'den, Cenova'dan, Savoy dükünden, Floransa'dan ve Malta'dan da asker ve gemi istenmişti.¹³¹ II. Felipe Mayıs ayında sefere katılacak 15 şalopanın hazırlıklarının uygun şekilde tamamlanması için Málaga'da bulunan *proveedor*larına emirler göndermişti, zira bu gemilerin silah donanımlarının yeterli hale getirilmesi gerekiyordu.¹³² Álvaro de Bazán 6 Haziran 1564 tarihli mektubunda Santa María limanında bulunan 15 şalopa için gerekli olan 24 parça topu Sevilla ve Cadiz'den temin ederek Martin de las Alas'a teslim ettiğini ifade etmekteydi. Bazán ayrıca gemilerin cephane ve levazımat ihtiyaçlarının giderilmesi için ise paraya ihtiyaç olduğunu bildirmekteydi.¹³³

Peñón hazırlıkları devam ederken İspanya'da müttefiklerinden de beklediği destek gelmeye başlamıştı. Malta St. Jean Şövalyeleri Büyük Üstadı Jean de Valette 21 Mayıs 1564 tarihinde II. Felipe'ye gönderdiği mektupta majestelerinin sadık bir hizmetkârı olduğunu belirtiyor ve Malta kadirgalarının İspanyol donanması ile birleşeceğini ifade ediyordu.¹³⁴ Portekiz de İspanyol taleplerine olumlu yanıt vermişti. Lizbon'da bulunan İspanyol elçisi Alonso de Tobar II. Felipe'ye gönderdiği 2 Haziran 1564 tarihli raporunda Peñón seferine katılacak Portekiz kuvvetlerini Francisco Barreto komutasında 8 kadirga ve Nuño Rodriguez Barreto komutasında

¹³⁰ "II. Felipe'den Don García de Toledo'ya", Nisan 1564, **CODOIN**, XXVII, s. 398.

¹³¹ "Francisco de Eraso'dan Don García de Toledo'ya", 19 Nisan 1564, **CODOIN**, XXVII, s. 404.

¹³² Málaga'da bulunan Gomez Verdugo ve Juan Bautista de Cazalla isimli *proveedor*lara Santa María limanındaki şalopaların top donanımlarının eksik olduğu bildirilmekte ve bu gemiler için top, gülle ve barut temin edilmesi istenmekteydi. Gemilerde görev yapacak 540 kişi için de iki aylık levazımat hazırlanması gerekmekteydi. Martin de las Alas şalopaların komutanlığına getirilmişti. Şalopalar için hazırlanan tahmini bütçeye göre her gemide seyrüseferden sorumlu uzman mürettebattan başka 20 denizci, 6 topçu, 4 kamarot (*grumete*) ve 2 miço (*paje*) bulunacaktı. Mürettebata günlük 1,5 libra (yaklaşık) 675 gr. peksimet verilmekteydi. Toplamda 486 quintal (yaklaşık 22.356 kg.) peksimet gerekmekteydi. Peksimetin yanı sıra mürettebata verilecek kumanya için çok miktarda şarap, taze et, balık, peynir, zeytinyağı, sirke, bakla ve nohut hazırlanması gerekmekteydi. Bkz. "II. Felipe'den Málaga'daki *proveedor*lara", 17 Mayıs 1564, **CODOIN**, XXVII, s. 410.

¹³³ "Don Alvaro de Bazán'dan II. Felipe'ye", 6 Haziran 1564, **CODOIN**, XXVII, s. 420.

¹³⁴ "St. Jean Büyük Üstadı Jean de Valette'den II. Felipe'ye", 21 Mayıs 1564, **CODOIN**, XXVII, s. 416.

10 karavele olarak vermektedir.¹³⁵ Söz konusu kuvvetler Ağustos ayında Málaga limanında Don García de Toledo'nun filosu ile buluşacaklardı.¹³⁶

II. Felipe'nin doğrudan müdahalesine ve dikkatle yapılan planlamalara rağmen sefer organizasyonunda sorunlar da yaşanmaktaydı. Don García de Toledo son hazırlıkları yapmak üzere 17 Ağustos'da Málaga limanına geldiği zaman birçok sorunla karşılaşmıştı. Öncelikle çıkarma için önem arz eden 15 şalopanın ve barut yüklü büyük yük gemisinin limanda olmadığını görülmüştü. Toledo söz konusu gemilerin bulunması için 25 kadirga görevlendirmek zorunda kalmıştı. Şalopalar en nihayetinde Santa María limanında bulunmuşlardı. Bu gemilerin toplarının yetersiz olduğu görülmüş ve bunun üzerine şalopalara 25 top yerleştirilmişti. Toledo ayrıca askerlerin ve denizcilerin disiplinini sağlamak için önlemler almak zorunda kalmıştı.¹³⁷ Don García de Toledo sefer hazırlıklarının yapıldığı Málaga limanında büyük bir yük iskelesinin yapılmasının uygun olacağını ifade etmekteydi. Toledo donanmada kullanılmak üzere Biskay bölgesinden 2000 kısa kargı temin edilmesi ve askerlerin ihtiyaç duyduğu miğfer ve deri zırhların da hazırlanmaları üzerinde durmuştu.¹³⁸

29 Ağustos 1564 tarihinde yelken açan İspanyol donanması 93 kadirga¹³⁹, 15 şalopa (Alonso de Bazán komutasında), 35 pergende ile cephane taşıyan büyük bir gemi (*urca*), bir kalyon ve 4 Portekiz karavelasından oluşmaktaydı. Donanma sefer kuvveti olarak İspanyol, İtalyan, Alman ve Portekiz askerlerinden oluşan 16.000 kişilik bir piyade gücü ve 200 hafif süvari (*jinetes*) taşımaktaydı.¹⁴⁰ İspanyolların küçük bir korsan üssü olan Vélez kayalığını ele geçirmek için hazırladıkları kuvvet oldukça abartılı görünmektedir. Toledo donanma komutanı olarak giriştiği ilk seferde

¹³⁵ “Lizbon’daki İspanyol elçisi Alonso de Tobar’dan II. Felipe’ye”, 2 Haziran 1564, **CODOIN**, XXVII, s. 419.

¹³⁶ “II. Felipe’den Lizbon’daki İspanyol elçisi Alonso de Tobar’a”, 4 Ağustos 1564, **CODOIN**, XXVII, s. 438.

¹³⁷ “Don García de Toledo’dan Francisco de Eraso’ya”, 17 Ağustos 1564, **CODOIN**, XXVII, s. 451 ve Salvá, **La Orden de Malta**, s. 207.

¹³⁸ “Don García de Toledo’dan Francisco de Eraso’ya”, 27 Ağustos 1564, **CODOIN**, XXVII, s. 457.

¹³⁹ Kadirgaların dağılımı şu şekildedir: Don García de Toledo 14, Álvaro de Bazán komutasında İspanya filosu 12, Malta St. Şövalyeleri 5, Savoy 10, Floransa 7, Portekiz 8, Sancho de Leyva komutasında Napoli filosu 11, Fadrique de Carvajal komutasında Sicilya filosu 10, Gian Andrea Doria 12 ve Cenova 4 kadirga. Bkz. Duro, **Armada Española**, II, s. 67.

¹⁴⁰ Duro, **Armada Española**, II, s. 67-68, Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 203 ve Salvá, **La Orden de Malta**, s. 208.

Türkler karşısında yaşanabilecek bir başka yenilginin sonuçlarından çekinmekteydi. Bu sebeple donanma hazırlıkları üzerinde titizlikle durmuş ve çıkarma harekâtı ile kuşatmayı bizzat idare etmişti. Üç günlük bir yolculuktan sonra Peñón de Vélez önlerine gelen İspanyol donanması Vélez kasabasını terk edilmiş olarak buldu. Bununla birlikte körfez içinde kayalıkların üzerinde yer alan Peñón kalesinde küçük bir Osmanlı garnizonu bulunmaktaydı.¹⁴¹ Büyük bir ihtiyatla hareket eden Toledo birlikleri ve topları gece yarısı karaya çıkartarak kamp kurdurmuştu. Daha ağır olan Portekiz ve Malta gemileri geride artçı görevinde bulunacaklardı.¹⁴² Toledo aynı zamanda çatışmada deniz ve kara kuvvetlerinin uyumuna dikkat etmiş, karaya çıkardığı bataryalar ve kadırgaların topları ile Peñón kalesini ateş altına almıştı.¹⁴³

Uzun bir kuşatma bekleyen İspanyolların bütün tahminlerinin aksine yaklaşık 200 kişiden oluşan Osmanlı garnizonu İspanyol sefer kuvvetine direnme ihtimali göremedikleri için 6 Eylül’de kaleyi terk etmeye karar verdi.¹⁴⁴ Don García de Toledo 6 Eylül 1564 tarihli mektubunda II. Felipe’ye kalenin ele geçirildiği haberini vermektedir. Toledo’nun da zaferin bu kadar çabuk gerçekleşeceğine ihtimal vermediği ifadelerinden belli olmaktadır. Toledo zaferi Tanrı’nın kendilerine bir hediyesi olarak yorumlamaktaydı zira ona göre İstanbul Boğazı’ndan Cebelitarık’a kadar kıyıda daha güçlü bir yer yoktu.¹⁴⁵ İspanyollar Vélez kasabasının duvarlarını yıkmışlar, ele geçirdikleri kalenin savunması için ise toplar ve 500 askerden oluşan bir garnizon bırakmışlardı.¹⁴⁶ Geçmişteki başarısızlıklardan önemli dersler çıkaran İspanyol donanma komutanı Don García de Toledo İspanya kıyılarına oldukça yakın bu küçük korsan üssü için muazzam hazırlıklar yapmış ve harekâtı dikkatli bir şekilde icra etmişti. Sefer donanma masrafları hariç 500.000 duka’ya mal olmuştu.¹⁴⁷

Büyük hazırlıklar sonucu gerçekleştirilen Peñón de Vélez Seferi İspanyolların Sevilla ile Atlantik arasındaki ticarete verdikleri önemi göstermekteydi.¹⁴⁸ Peñón Seferi aynı zamanda Álvaro de Bazán, Gian Andrea Doria ve Lope de Figueroa gibi

¹⁴¹ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1000.

¹⁴² Castro, “Los Tercios de Galeras”, s. 93.

¹⁴³ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 203.

¹⁴⁴ Hess, **Unutulmuş Sınırlar**, s. 118.

¹⁴⁵ “Don García de Toledo’dan II. Felipe’ye”, 6 Eylül 1564, **CODOIN**, XXVII, s. 467.

¹⁴⁶ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 203 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1000.

¹⁴⁷ Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 70.

¹⁴⁸ Hess, **Unutulmuş Sınırlar**, s. 118.

İnebahtı Deniz Savaşı'nda yer alacak birçok komutanın bir arada çalıştıkları ve tecrübe kazandıkları bir çatışma olarak da dikkate alınmalıdır.¹⁴⁹ Peñón de Vélez Seferi hem kadirga filosunun inşa edilmesi için ekonomik destek sağlayan Papalık hem de bütün Akdeniz dünyası için İspanyol denizgücünün bir gövde gösterisi olarak görülebilir. Bununla birlikte Papa'nın bu başarıdan tatmin olduğunu söylemek zordur. Don García de Toledo 1564 yılının Aralık ayında Papa IV. Pius ile bir görüşme gerçekleştirmiş ve İspanya'nın denizlerdeki başarılarından bahsetmişti. Buna karşılık Papa uzun zamandır ödenen Papalık desteklerine karşılık nihayet bir sonuç alınabildiği için memnun olduğunu ifade etmişti. Toledo kısa sürede başarı bekleyen sabırsız Papa'ya filoların bir günde inşa edilemeyeceğini, yapılan hazırlıkların neticelerinin ancak ertesi sene görülebileceğini ifade etmişti. Papa IV. Pius İspanya'ya yapılan malî destekler karşılığında Peñón gibi küçük bir seferden ziyade Cezayir üzerine bir saldırı istemekteydi.¹⁵⁰

3. 2. 4. Malta Kuşatması, 1565

Osmanlıların 1522 yılında Rodos Adası'nı fethetmeleri üzerine St. Jean Şövalyeleri yeni bir yurt arayışına girmişler ve Malta adası V. Carlos tarafından şövalyelere tahsis edilmişti. İmparator şüphesiz stratejik konumu ve güvenli limanlarıyla Malta adasını verirken denizcilik yetenekleri ön plana çıkan St. Jean Şövalyelerinden Osmanlı denizgücüne karşı faydalanma amacındaydı. Kendi işlerinde özerk olmakla birlikte doğrudan İspanyol Monarşisi'ne tâbi olan Malta Şövalyelerinin kadirgaları Akdeniz'de her zaman İspanyol denizgücünün bir parçası olarak hareket etmekte ve İspanyol donanma harekâtlarına destek vermekteydi. İspanya da Malta'yı Kuzey Afrika presidioları gibi kendi sorumluluk sahası içinde gördüğünden adanın her türlü savunması ihtiyacı ile İspanyol donanma komutanı ilgilenmekteydi. II. Felipe, Don García de Toledo ve St. Jean Şövalyeleri Büyük Üstadı Jean de la Valette arasındaki yazışmalarından anlaşıldığı üzere Malta'ya yardım ulaştırılması ve Osmanlı donanmasına karşı alınacak önlemlerden öncelikle

¹⁴⁹ Castro, "Los Tercios de Galeras", s. 94.

¹⁵⁰ Braudel, *The Mediterranean*, II, s. 1014 ve "Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye", 14 Aralık 1564, *CODOIN*, CI, s. 93.

İspanyol donanması sorumluydu. Dolayısıyla 1565 yılında gerçekleşen Malta Kuşatması'nı sadece St. Jean Şövalyeleri ve Osmanlılar arasındaki bir çatışma olarak görmek yanıltıcı olacaktır. Akdeniz'de Osmanlı-İspanya rekabeti çerçevesinde ele alınması gereken Malta Kuşatması Osmanlı denizgücü ile Cerbe Savaşı'ndan sonra yeniden inşa edilen İspanyol donanmasının ilk defa karşı karşıya geldiği bir güç denemesidir.¹⁵¹

1564 yılı sonlarından itibaren İstanbul'da artan donanma hazırlıkları İspanyol casusları tarafından dikkatle takip edilmekteydi. 3, 7 ve 12 Aralık 1564 tarihlerinde Osmanlı hazırlıklarının hedefinin Malta olduğunu haber veren casus raporları Sadrazam'ın ikinci divânında tecrübeli reislerle yaptığı tartışmaları içermektedir. Bu raporlara göre 25.000 kürekçi toplanması için Anadolu'ya emirler gönderilmiş ve Yunanistan'da çok miktarda peksimet hazırlanması emredilmişti. Ayrıca 60 ağır top, çok sayıda havan topu, gülle, sepet, kazma ve kürek de toplanmaktaydı. Osmanlı donanmasının 150 kadar kadirga ile yelken açacağı, 25-30 geminin de yolda donanmaya katılacağı gelen haberler arasındaydı. Donanmaya 4-5.000'i yeniçeri olmak üzere 25-30.000 asker katılması beklenmekteydi. Kapudan Piyale Paşa'nın görevden alındığına dair de bilgiler gelmiş, fakat daha sonra bunun doğru olmadığı Kapudan Paşa'nın seferin komutasına tayin edilen bir başka paşanın (Mustafa Paşa) emri altına gireceği anlaşılmıştı. Tecrübeli reislerin de çağrıldığı ikinci divanında Malta seferi tartışılmış ve güvenli bir limanın ele geçirilmesi için ilk olarak St. Elmo kalesinin alınması fikri ortaya atılmıştı. Donanma burada kışlayabilir ve daha sonra St. Angelo kalesi kuşatma ile alınabilirdi. Malta'ya dışarıdan gelebilecek bir yardıma karşı Turgut Paşa donanmanın ve deniz tarafının korunması ile görevlendirilmişti. Reisler Malta seferinin çok tehlikeli olacağını ve eğer İspanya donanması Doğu Akdeniz'e karşı bir girşimde bulunursa çok zor durumda kalınacağını ifade etmişlerdi. Hristiyanlar Malta için kuvvetlerini toplamaktaydılar ama kararın Sultan'a ait olduğunu ifade eden reisler nereye emredilirse oraya ölmek için gideceklerini söylemişlerdi. Paşa da bunun üzerine sefer için bütün hazırlıkların tam yapılacağını ve “*masraflara bakılmayacağını*” ifade ederek reisleri teskin etmişti.¹⁵²

¹⁵¹ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1014.

¹⁵² “İstanbul'dan gelen raporlar”, 3, 7 ve 12 Aralık 1564, **CODOIN**, XXIX, s. 5-7.

Osmanlıların Malta hazırlıklarını haber veren isabetli casus raporlarını yeterince değerlendirmedeği anlaşılan İspanyol donanma komutanı Don García de Toledo Ocak ayında bir tehdit değerlendirmesi yaparak Osmanlıların muhtemel hedefini ortaya koymaya çalışmıştı. Toledo'ya göre İspanya'nın Kuzey Afrika'daki üsleri; La Goleta, Mers el Kebir, Vehrân veya Balear adaları, Korsika, Sardinya, Sicilya ve Malta Osmanlı hazırlıklarının hedefi olabilirdi. Her ne kadar bütün muhtemel Osmanlı hedefleri Akdeniz'deki İspanyol üslerinin destek menzili içinde olsalar da İspanyol filosu henüz Cerbe yenilgisinin yaralarını tam olarak saramamıştı ve Osmanlı donanması ile baş edebilecek durumda değildi.¹⁵³

Don García de Toledo istihbarat raporlarına dayanarak Osmanlı donanmasının 1565 baharında her zamankinden daha güçlü bir şekilde yelken açacağını belirterek, toplam kadirga sayısının 110'u bulabileceğini ifade etmekteydi. Ayrıca Cezayir ve Trablusgarp paşaları'nın da en az 50 gemi ile donanmaya destek vermesi beklenmekteydi. Toledo'nun hesaplarına göre İspanya donanması Cenova, Savoy, Malta, Sicilya filoları ve Katalunya'da silahlandırılacak 6 kadirga ile 100 gemiyi ancak bulabilirdi. Hatta Portekiz kadirga filosu da hesaba katılırsa İspanyol kuvvetleri 110 kadirgaya ulaşarak Osmanlı donanması ile eşitliği sağlayabilirdi, ancak 50 kadirgadan oluşan korsan filosunun desteği güç dengesini Osmanlılar lehine bozmaktaydı. Toledo denizde doğrudan bir karşılaşmanın mümkün olmadığını ifade ederek iki seçenek ortaya koymuştu. Bunlardan ilki 6-7 bin asker taşıyan 60-70 kadirganın Boğaz Hisarlarına kadar (*hasta los castillos de Constantinopla*) gönderilmesi ile Osmanlı donanmasını oyalamak ve amacından saptırmaktı. Lakin bu kuvvet başarılı olamazsa Malta'dan İspanya kıyılarına kadar bütün Batı Akdeniz Osmanlıların insafına kalırdı. İkinci seçenek ise Osmanlıların hedefinin neresi olduğunu görene dek beklemek ve daha sonra buraya donanma ile yardım kuvveti ulaştırmaktı. Toledo Osmanlı tehdidine karşı gerekli hazırlıkların yapılabilmesi için paraya ihtiyaç olduğunu ifade ederek bunun “*Tanrı'ya hizmet, İspanya kralının*

¹⁵³ “Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye”, 7 Ocak 1565, **CODOIN**, XXVII, s. 558, AMN, **Colección Navarrete**, XII, fol. 295, dt. 79: “*Parecer que dio D. García de Toledo de lo que se devia proveer contra la armada del Turco el qual papel se presento en el Consejo de Galeras en Madrid – Octubre 1564*”, Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 204 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1015.

*büyüklüğü ve itibarı ile bütün Hristiyanlığın güvenliği” için gerekli olduğunu vurgulamaktaydı.*¹⁵⁴

Osmanlı tehdidi sebebiyle İspanya donanma kuvvetlerini kıyıların savunulması için alarma geçirmiş ve Akdeniz’deki bütün topraklarında büyük bir seferberlik başlatmıştı. İspanya’da 5.000 asker silahaltına alınmış, Napoli genel valisi krallığın savunulması için kuvvetlerini hazırlamıştı. İspanyol donanma komutanı Don García de Toledo Sicilya ve Napoli’deki hazırlıkları gözden geçirmiş, Hristiyanlığın en doğudaki iki üssü olan Malta ve La Goleta’daki istihkâmları ve kuşatmaya hazırlık durumlarını bizzat teftiş etmişti.¹⁵⁵ Osmanlı donanmasının bu iki önemli üssünü geçmeyeceği düşünülmekteydi. Toledo Malta’da St. Jean Şövalyelerini toplam 800 askerle takviye etmeyi uygun bulmuştu. Toledo özellikle de Malta’yı teftiş ettikten sonra yeryüzünde kuşatması en zor, buna karşılık savunması ise en kolay olan yerin Malta Adası olduğunu ifade etmekteydi. Toledo’ya göre *“Türkler eğer buraya saldırırlarsa kuşkusuz çok az onur kazanabilecekler ancak çok büyük zararlar görecektlerdi.”*¹⁵⁶ Juan de Cardona komutasındaki Sicilya filosuna Osmanlı donanmasının hareketlerini takip etme ve bilgi toplama görevi verilmişti. Her ne kadar Osmanlı gemilerinin Malta’ya gittiği yönünde söylentiler varsa da, İspanyollar filonun hedefinin daha çok La Goleta olduğunu düşünmekteydiler.¹⁵⁷

İspanyolların Tunus ve La Goleta’daki alarm durumlarına karşın Osmanlı İmparatorluğu’nun hedefi Malta idi. Malta adasında üslenen St. Jean Şövalyeleri

¹⁵⁴ “Don García de Toledo’dan II. Felipe’ye”, 7 Ocak 1565, **CODOIN**, XXVII, s. 558-563 ve Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 192.

¹⁵⁵ Don García de Toledo 6 Nisan’da Mesina’dan ayrıldığını, 7’sinde Siraküze’ye, 9 Nisan sabahı da Malta adasına vardığını belirtmektedir. Toledo burada Birgu kalesinin durumunu gözden geçirmişti, *“kadınların bile savunabilecekleri”* bu kalede Sicilya terciosundan 700 kadar asker bulunmaktaydı, Toledo bu birliği 150 kişiyle takviye etmeyi uygun bulmuş ve zahire yardımında da bulunmuştu. Toledo Osmanlı donanmasının Gelibolu’ya gelmek üzere Mart ayı başlarında İstanbul’dan ayrıldığını ve henüz boğaz hisarlarından çıkmadığını ifade ederek, donanmanın kesin olarak Nisan ayı boyunca buralardaki denizlerde olacağını belirtmekteydi. Bkz. “Don García de Toledo’dan II. Felipe’ye”, 10 Nisan 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 86-87 ve “Jean de la Valette’den II. Felipe’ye”, 10 Nisan 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 348-349.

¹⁵⁶ “Don García de Toledo’dan II. Felipe’ye”, 11 Nisan 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 88-89.

¹⁵⁷ “Don García de Toledo’dan II. Felipe’ye”, 18 Ocak 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 24-25, “Don García de Toledo’dan Kraliyet sekreteri Eraso’ya”, 11 Nisan 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 87-88, “Gonzalo Perez’den Don García de Toledo’ya”, 12 Haziran 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 196-197, Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 204 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1016.

Osmanlı deniz ticaretini hedef alarak Müslüman hacı, tüccar ve yolculara saldırmaktaydılar. Buna ek olarak Şövalyelerin kadirga filosu İspanyol Monarşisi'nin Akdeniz'de Osmanlılara yönelik bütün harekâtlarına destek vererek adeta İspanyol donanmasının bir kolu olarak faaliyet göstermekteydi. Bu sebepler doğrultusunda Osmanlılar kaçınılmaz olarak Malta adasının fethine karar vermişlerdi.¹⁵⁸ Bununla birlikte Sadrazam Ali Paşa “*Bizim bengî paşalarımız Malta kal'asın helvâdan sanup yimek isterler. Tutumların ve kılınışların kalbüm tutmadı, hâturuma hoş gelmedi ve söylemedik söz kalmadı. Anladım ki nasihatüm kulaklarına girmedi.*” diyerek seferin başarısı hakkında tereddütlerini ifade etmişti.¹⁵⁹ Malta Seferi için Vezir Mustafa Paşa geniş yetkilerle serdar tayin edilmiş, donanma komutanı olarak Piyale Paşa'nın da sefere katılmasına karar verilmişti.¹⁶⁰ Trablusgarp Beylerbeyi Turgut Paşa'ya asker kalenin kuşatması ile meşgulken kendisinin de deniz tarafını tutarak hem donanma-yı hümâyun gemilerini koruması hem de Malta adasına dışarıdan herhangi bir yardım ulaşmasına engel olması emredilmişti. Ayrıca Malta'yı çok iyi tanıyan Turgut Paşa'dan adanın fethi konusunda ne kadar malzemeye ihtiyaç olduğu ve ne şekilde hareket edilmesi gerektiği konusunda bir rapor hazırlaması istenmişti.¹⁶¹ Cezayir-i Garp Beylerbeyi Hasan Paşa'ya da elindeki kuvvetler ve gönüllü reisler ile Malta'ya gelerek donanma-yı hümâyun'a katılması emredilmişti.¹⁶²

29 Mart 1565 tarihinde Malta Seferi için İstanbul'dan yelken açan Osmanlı donanması yaklaşık 240 gemiden oluşuyordu ve 4.500'ü yeniçeri olmak üzere 35.000 asker taşımaktaydı. Bu kuvvetin bir araya getirilebilmesi için imparatorluğun birçok sancağından asker toplanmış, çok miktarda silah, cephaneye, levazımat ve

¹⁵⁸ İdris Bostan, “Malta Kuşatmasından Tunus'un Fethine”, **Türk Denizcilik Tarihi**, I, ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, 2009, s. 186, Francisco Balbi di Correggio, **The Siege of Malta, 1565**, çev. Ernle Bradford, Woodbridge, The Boydell Press, 2013, s. 27-28 ve Salvá, **La Orden de Malta**, s. 215.

¹⁵⁹ Selânikî, I, s. 7.

¹⁶⁰ BOA, MD. 6, h. 902 ve Kâtib Çelebi, s. 105-106. İspanya İstanbul'daki casusları vasıtasıyla gelişmeleri yakından takip etmekteydi. II. Felipe Don García de Toledo ile “güvenilir kaynaklardan” (*personas de confianza y verdad*) aldığı bilgileri paylaşmaktaydı. Gelen bilgilere göre Osmanlı seferinin komutasına “Romalı bir mühtedi?” (*romano renegado*) olan Mustafa Paşa tayin edilmiş, “deniz paşa'sı” (*bajá de la mar*) olarak Piyale Paşa görevlendirilmişti. Bkz. “II. Felipe'den Don García de Toledo'ya”, 10 Şubat 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 345.

¹⁶¹ BOA, MD. 6, h. 429, 562.

¹⁶² BOA, MD. 6, h. 561, 565.

peksimet bir araya getirilmişti.¹⁶³ Akdeniz'deki İspanyol kuvvetleri ancak Mayıs ayı başlarında Osmanlı donanmasının kesin olarak Malta üzerine geldiğini öğrenebilmişler, bu haberin Madrid'e ulaşması ise Haziran ayını bulmuştu. İstanbul'daki Habsburg temsilcileri, keşif için gönderilen gemiler ve casuslar vasıtasıyla alınan bilgilere göre 120 kadirga, 20 kalyata, 6 gemi (*naves*), 1 karamürsel (*caramocaly*) ve 13 mavnadan oluşan Osmanlı donanması 2 Mayıs günü Modon'a ulaşmıştı. Donanmanın açık bir şekilde Malta üzerine gittiği söylenmekteydi.¹⁶⁴

Don García de Toledo alınan haberler üzerine 200 askerden oluşan bir İspanyol bölüğünü takviye için Juan de Cardona ile Malta'ya gönderdiğini bildirmektedir.¹⁶⁵ Osmanlı güçlerine karşı Toledo İspanyol donanmasının Portekiz kadirgaları hariç müttefik kuvvetlerle 87 kadirgadan oluştuğunu ancak bu sayının Barselona ve Napoli'de yeni silahlandırılacak gemilerle 115 kadirgaya ulaşabileceğini ifade etmekteydi.¹⁶⁶ Osmanlı denizgücü ile baş edebilmek için Fransız kadirgalarının bile istenmesi gündeme gelmiş, ancak II. Felipe Toledo'nun tekrarladığı bu öneriyi sürekli olarak geri çevirmişti.¹⁶⁷

Akdeniz'de çeşitli sancakbeylerinin de donanmaya katılmaları ve ikmallerin tamamlanmasından sonra Modon'dan yelken açan Osmanlı donanması nihayet 19

¹⁶³ Turan, "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına", s. 85-87 ve Bostan, "Malta Kuşatmasından Tunus'un Fethine", s. 186. Malta seferi hazırlıkları için hiçbir masraftan kaçınılmamıştı. Selânikî'ye göre Serdar Mustafa Paşa ve Kapudan Piyale Paşa "*kifâyet itmez*" diyerek donanma-yı hümayun için "*tekrâr be-tekrâr Hazîne-i Enderun'dan akçalar taleb eylediler.*" Bkz. Selânikî, I, s. 7. Yabancı kaynaklara göre 18 Mayıs'ta Malta önünde beliren Osmanlı donanması 130 kadirga, 30 kalyata, 8 mavna, 11 destek gemisi ve 3 at gemisinden oluşmaktaydı. Kuşatma için çeşitli boyutlarda 64 top, 170 libralık 4 basilisco, 80.000 top güllesi, 15.000 quintal top barutu ve 25.000 quintal arkebüz barutu getirilmişti. Sefer kuvveti ise 30.000 askerden oluşmaktaydı. Turgut Paşa 13 kalyata, 2 fusta ve 3.000 asker ile harekâta destek olmaktaydı. Cezayir Beylerbeyi Hasan Paşa da kuşatma için 28 kadirga ve kalyata ile 3.000 asker getirmişti. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 205.

¹⁶⁴ "Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye", 11 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 132-133, "Jean de la Valette'den II. Felipe'ye", 1 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 360-361 ve "Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye", 2 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 362-363.

¹⁶⁵ Daha sonra yapılabilecek her şeyin yapılmış olması için başka bir bölüğün daha Malta'ya gönderilmesi uygun görülmüştü. Bkz. "Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye", 11 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 134-135. Toledo'nun ifadelerine göre Malta iki, La Goleta ise üç İspanyol bölüğü ile takviye edilmişti. Her iki mevkii de iyi şekilde tahkim edilmişti ve düşmanın kazanabileceği çok az şey vardı. Bkz. "Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye", 16 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 136-137.

¹⁶⁶ "Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye", 16 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 141-150.

¹⁶⁷ "II. Felipe'den Don García de Toledo'ya", 22 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 158-164 ve "II. Felipe'den Don García de Toledo'ya", 10 Haziran 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 188.

Mayıs günü Malta adasına ulaştı.¹⁶⁸ St. Jean Şövalyeleri de adanın savunması için hazırlıklarını yoğunlaştırmışlardı. Malta'yı 500 şövalye, 1000 İspanyol ve Toskanalı asker, 300 Napolili ve şövalyelerin 7 kadirgasından 1000 asker olmak üzere toplam 4900 kişi koruyacaktı. Buna ek olarak 800 esir de istihkâmlarda çalışacaktı. Savunmaya katkısı bulunmayacak olan fazla nüfusun adayı terketmesi de istenmişti. Malta'yı savunan St. Jean Şövalyelerine Melchor de Robles komutasında Sicilya terciosunun dört bölüğü destek vermekteydi.¹⁶⁹

Mustafa Paşa komutasındaki birlikler 21 Mayıs günü adanın güneydoğu kıyısındaki Marsaşolok'ta (Marsa Scirocco) karaya çıkmaya başladı ve birkaç gün içerisinde ordunun karaya çıkarılması tamamlandı. Osmanlı kuvvetlerine komuta eden iki paşa arasında harekâtın nasıl icra edilmesi gerektiğine dair fikir ayrılıkları mevcuttu. Mustafa Paşa aynı anda Birgu, St. Angelo ve St. Michel'e saldırmak isterken, Kapudan Piyale Paşa donanma için güvenli bir limana ihtiyaç olduğunu, bu yüzden öncelikle Mersa Muscet'i koruyan St. Elmo kalesinin alınması gerektiğini savunmaktaydı.¹⁷⁰ Neticede Piyale Paşa'nın önerisi kabul edildi ve 26 Mayıs'ta St. Elmo kalesi etrafında siperler kazılarak kuşatmaya başlandı. 2 Haziran'da Malta'ya gelen Turgut Paşa St. Elmo'ya öncelik verilmesini doğru bulmasa da başlanan kuşatmaya devam edildi ve kale nihayet 23 Haziran'da alındı. St. Elmo kalesinin alınmasından sonra Osmanlılar Birgu ve Senglea'ya yönelmişler ve top atışlarını St. Michel kalesi üzerine yoğunlaştırmışlardı. St. Elmo'nun alınmasından sonra donanma daha korunaklı bir liman olan Mersa Muscet'e getirilmişti.¹⁷¹

¹⁶⁸ Bostan, "Malta Kuşatmasından Tunus'un Fethine", s. 187. Don García de Toledo Osmanlı donanmasının 18 Mayıs günü kendi merkezinden 2600 mil uzaklıktaki Malta adasına ulaştığını ifade ediyordu. Bkz. "Don García de Toledo'dan Kraliyet sekreteri Eraso", 21 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 155.

¹⁶⁹ Salvá, **La Orden de Malta**, s. 216 ve Láinez ve Toca, **Tercios de España**, s. 103.

¹⁷⁰ Salvá, **La Orden de Malta**, s. 217-218 ve Balbi, **The Siege of Malta**, s. 52-53. Marsaşolok'ta bulunan Osmanlı donanmasının kuşatma sahasına getirilmesi önem arz etmekteydi. Bkz. Guilmartin, **Gunpowder and Galleys**, s. 198. Don García de Toledo Osmanlı donanmasının kuvvetleri karaya çıkardığı Marsaşolok'ta tatlı su kaynaklarının kıt olduğunu belirtmekteydi. Bkz. "Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye", 21 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 156-158.

¹⁷¹ Bostan, "Malta Kuşatmasından Tunus'un Fethine", s. 187 ve Kâtib Çelebi, s. 106-107. İspanyol raporlarına göre Osmanlı donanması 150 kadirga ve 40 kadar kalyatadan oluşmaktaydı. 12 Temmuz'da Cezayir-i Garp Beylerbeyi Hasan Paşa 25 kalyata ve 3 kadirga ile donanmaya katılması ile Osmanlı donanmasının mevcudu 215 gemiyi geçmişti. Bkz. "Sancho de Leiva'dan Gonzalo Perez'e", 6 Ağustos 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 428-429.

Osmanlı kuşatması devam ederken İspanyol Monarşisi Malta'ya yardım konusunda farklı fikir ve önerileri değerlendirmekteydi. II. Felipe Malta'nın sadece kendi topraklarının değil bütün Hristiyanlığın güvenliği için çok önemli olduğunu ifade etmekteydi.¹⁷² Felipe aynı zamanda St. Jean Şövalyeleri Büyük Üstadı La Valette'ye gönderdiği bir mektupta donanma komutanı Don García de Toledo'ya Malta için İspanyol topraklarının güvenliği için yaptığından çok daha fazlasını yapmasını emrettiğini bildirmekteydi.¹⁷³ Valette'nin Malta adasına yardım için Don García de Toledo'dan üç talebi olmuştu. Her ne kadar bu üç talep aynı amaca hizmet etse de birbirlerinden farklıydı. İlk talep adaya 1000 asker göndererek bunların güvenle kalelere ulaşmasını sağlamaktı. Valette'nin ikinci talebi bu ilk yardımın adaya ulaştırılmasından sonra 12-15.000 askerin Malta'da karaya çıkarılmasıydı, zira Türklerle karada savaşmak denizde savaşmaktan çok daha kolaydı. Üçüncü ve son talep ise bütün donanma ile Türk filosu üzerine saldırmaktı.¹⁷⁴

Don García de Toledo Türk donanmasının çok üstün olduğunu ifade ederek denizden saldırma planlarına karşı çıkmaktaydı.¹⁷⁵ Toledo'ya göre donanmanın tam teşekküllü bir deniz savaşına hazır hale getirilmesi için başta kürekçi eksiğinin tamamlanması olmak üzere birçok şeye ihtiyaç varken, bir kara kuvvetinin hazırlanması çok daha kolaydı.¹⁷⁶ Toledo'ya göre Malta'ya yardım için tek makul seçenek 70-80 kadirga ile karaya 14-15.000 asker çıkartarak Türk kuvvetleri ile karada savaşmaktı. Toledo karaya çıkartılacak askerler için Tanrı'dan sonra en çok savaş tecrübesi yüksek İspanyol tercio alaylarına güvendiğini ifade ederek, “iki

¹⁷² “II. Felipe'den Don García de Toledo'ya”, 10 Haziran 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 185.

¹⁷³ “II. Felipe'den St. Jean Şövalyeleri Büyük Üstadına”, 16 Haziran 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 213-214.

¹⁷⁴ “Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye”, 12 Haziran 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 201 ve Salvá, **La Orden de Malta**, s. 244.

¹⁷⁵ St. Jean Şövalyeleri büyük üstadı La Valette Toledo'nun Malta adasındaki kuşatma kuvvetlerini koruyan 60 Türk kadirgasına saldırmasını istemekteydi. Buna karşılık Toledo yeterince istihbarat toplanmadan ve hazırlık yapılmadan Türk donanması üzerine gidilmesinin iyi bir fikir olmadığını ifade etmekteydi. Bkz. “Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye”, 2 Haziran 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 173-174.

¹⁷⁶ “Don García de Toledo'dan Kraliyet Sekreteri Vagas'a”, 5 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 261-262. II. Felipe de Malta adasına karadan ve denizden yardım seçeneklerini dikkatle değerlendirmiş ve neticede Toledo'nun tavsiyesine uyarak katılarak iki donanma arasındaki güç dengesizliği sebebiyle ne olursa olsun asla Türk donanması ile savaşılmasını emretmişti. Karaya asker çıkarma seçeneği ise her ne kadar başta levazımat temini olmak üzere sorunlar taşısa da bunlar deniz seçeneğine göre çok daha hafifti. Bkz. “II. Felipe'den Don García de Toledo'ya”, 27 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 310-311.

günlük askerle” (*no con soldados levantados de dos dias*) başarı kazanılamayacağını belirtmekteydi. Bununla birlikte böyle bir harekâtın tehlikeleri de yok değildi. Öncelikle yardım kuvvetinin Türk donanması tarafından fark edilmeden Sicilya ve Malta arasındaki mesafeyi aşması büyük önem taşıyordu. Buna ek olarak Malta adası çok küçük olduğu için askerleri karaya çıkarmak oldukça zor olacaktı zira bütün çıkartma bölgeleri Türk donanmasına tehlikeli şekilde yakındı.¹⁷⁷

Sancho de Leyva Malta’da karaya asker çıkarılabilecek fazla yer olmadığını ifade etmekteydi. Marsaşolok Türk donanmasının bulunduğu Mersa Muscet’e 6 mil mesafede olduğu için ve devriye kadirgalarının menzili içinde olduğundan uygun olmazdı. Türkler altışar kadirgadan oluşan iki filo ile gece boyu Malta adasının etrafında devriye gezmekteydiler. Eğer Türk devriyeleri donanmaya işaret verirse bütün çıkartma felaketle sonuçlanabilirdi. Bir diğer çıkartma bölgesi olan Puxara her ne kadar Türk donanmasına ve kampına uzak olsa da oldukça dar bir sahil şeridinde sahipti ve bu sebeple çok sayıda kadirganın yanaşıp asker çıkarması zordu. Don García de Toledo ve Juan de Cardona en az 70 kadirganın gece yanaşıp 10.000 asker ve çok miktarda malzeme çıkarabilecekleri geniş bir sahil istemekteydiler. Karaya çıkarılacak askerlerle birlikte en az bir ay yetecek kadar yiyecek de çıkartılmalıydı, zira yardım kuvvetinin donanmayla bağlantısı kesilirse askerler açlığa mahkûm edilmiş olurdu. Son seçenek birbirlerine yakın olan Freo ve Salinas bölgeleriydi. Burası da çok sayıda geminin çıkarma yapabileceği genişlikte olmakla birlikte şehre 10 mil uzaklıktaydı ve yol altyapısı da oldukça kötüydü. Ayrıca alınan haberlere göre Türk donanmasının devriye kolları Freo ve Salinas’a kadar uzatılmıştı, ancak daha iyi bir seçenek yoktu. Bütün yardım seferinin başarısı harekâtın mümkün olduğunca gece karanlığında ve sessizce icra edilmesine bağlıydı.¹⁷⁸

İspanyollar Tunus’taki La Goleta kalesinin güvenliğinden büyük endişe duymaktaydılar. Bu sebeple Malta kuşatması esnasında bile bir yandan Goleta’ya takviye asker ve cephaneye gönderilmeye devam edilmişti. II. Felipe’ye göre eğer Türkler Malta’yı ele geçirirlerse sıradaki hedefleri kesinlikle La Goleta olacaktı, bu

¹⁷⁷ “Don García de Toledo’dan II. Felipe’ye”, 25 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 371-378 ve “Don García de Toledo’dan II. Felipe’ye”, 31 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 165-170.

¹⁷⁸ “Sancho de Leiva’dan Gonzalo Perez’e”, 6 Ağustos 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 427-431 ve Salvá, **La Orden de Malta**, s. 243 ve 246.

sebeple Goleta'nın daha çok asker, levazimat ve cephane ile takviye edilmesi gerekiyordu.¹⁷⁹ Don García de Toledo zaten daha Osmanlı donanmasının hedefi belli olmadan önce Malta ile birlikte 19 Nisan günü La Goleta'yı da bizzat teftiş etmiş ve kalenin kuşatmaya hazırlık durumunu gözden geçirmişti. Toledo kalenin güvenliği için 600 asker bırakmış ve gönülü olarak burada kalmak isteyenlere de izin vermişti. Ayrıca garnizonun iâşesi için çok miktarda buğday, bakla, nohut, peynir ve pirinç bırakılmıştı.¹⁸⁰ 10 Ağustos'ta Malta için yardım kuvvetleri zorlukla bir araya getirilmeye çalışılırken bile Don García de Toledo Sancho de Leyva'nın 400 asker ve mühimmat (Çok miktarda arkebüz barutu, fıtıl, kurşun vs.) taşıyan üç kadirga ile Goleta'ya gitmesini emretmişti. II. Felipe de sürekli olarak La Goleta kalesinin olası bir kuşatmaya karşı hazırlık durumunu sorgulamaktaydı.¹⁸¹

Haziran ayı ortalarında iki Malta kadirgası Malta'ya bir İtalyan bölüğü asker çıkarmak için Sicilya'dan yelken açmış ancak devriye gezen Türk gemileri sebebiyle askerler karaya çıkarılamamıştı. Daha sonra bu filo Juan de Cardona tarafından iki İspanyol kadirgası eklenmişti.¹⁸² Juan de Cardona'nın 4 kadirgası 28 Haziran tarihinde 600 askerden oluşan bir yardım kuvvetini Malta adasının güneydoğusunda, Punta Negra'da karaya çıkarmada başarılı olabilmisti. Ulaştırılan yardım her ne kadar küçük olsa da adayı savunanların morallerini önemli ölçüde yükseltmişti. Toledo 14 Temmuz tarihindeki mektubunda La Valette'nin Birgu'ya giren İspanyol askerlerini sevinç gözyaşları ile karşıladığını bildirmekteydi. Bununla birlikte bu hareket sonucunda Osmanlıların Malta etrafındaki ablukayı sıkılaştırmalarından

¹⁷⁹ “II. Felipe'den Don García de Toledo'ya”, 7 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 266-267 ve “II. Felipe'den Don García de Toledo'ya”, 17 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 289.

¹⁸⁰ “Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye”, 27 Nisan 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 355-358.

¹⁸¹ “Sancho de Leiva'dan II. Felipe'ye”, 10 Ağustos 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 434-435 ve “Sancho de Leiva'nın La Goleta'ya getirdiği malzemenin raporu”, 16 Ağustos 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 441-442. La Goleta kalesinden sorumlu kraliyet muhasebecisi ve müfettişi ve (*contador y veedor*) Pedro Ortiz de Rio'nun 16 Ağustos 1565 tarihli raporuna göre Goleta garnizonunda 785 aktif asker ve çeşitli sebeplerle görev başında hayatlarını kaybeden 15 asker ile beş bölükte 800 kişiden oluşmaktaydı. Sicilya ve Napoli'den gelen 578 askerin ise 28'i ölmüştü. Sancho de Leiva'nın getirdiği üç bölükteki 300 askerin ise 24'ü hayatını kaybetmişti. Goleta kalesinde aktif olarak toplam 1611 asker yer almakta ve hayatlarını kaybeden 67 askerin kadroları da boş bulunmaktaydı. Kalenin toplam nüfusu istihkâmcılar, hafif süvariler, topçular, işçiler ve forsalarla birlikte 2300 kişiyi bulmaktaydı. Bu nüfusun iâşesi için 2400 *salmas* buğday, 245 *quintal* peynir, 1500 *mataros* yağ, 120 *quintal* pirinç, 115 *salmas* bakla, 80 *salmas* nohut ile at ve katırlar için 260 *salmas* arpa bulunmaktaydı. Bkz. “La Goleta kalesinin asker ve levazimat raporu”, 16 Ağustos 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 440-441.

¹⁸² “Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye”, 16 Haziran 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 214-216 ve “Don García de Toledo'dan Kraliyet Sekreteri Eraso'ya”, 17 Haziran 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 218.

korkulmakta ve esas büyük yardım kuvvetinin gönderilmesine engel olunmasından endişe edilmekteydi.¹⁸³

Don García de Toledo 5 Temmuz 1565 tarihinde II. Felipe'ye Juan de Cardona ile adaya küçük bir yardım gönderildiğini ancak St. Elmo kalesinin kaybedildiğini belirtmekteydi. Toledo eğer İspanyol yardım kuvvetleri gönderilmezse adanın kaybedilmesinin kesin olduğu ifade etmekteydi. Toledo bir kez daha adaya nasıl yardım edileceği sorusunu gündeme getirmekte, Türk kuvvetlerine karadan mı yoksa denizden mi saldırmanın daha doğru olacağını sorgulamaktaydı. Toledo'ya göre ilk seçenek adaya 12.000 kadar asker çıkarmaktı. Karaya asker çıkarılması durumunda en büyük sorunun askerlerin iâşesi olacağını ifade eden Toledo askerlerle birlikte yaklaşık 30-35 günlük yiyeceğin de karaya çıkartılması gerektiğini belirtmekteydi. Denizden müdahale durumunda ise; Toledo İspanyol ve Osmanlı donanma kuvvetleri arasında büyük bir eşitsizlik olduğunu ifade ederek, donanmanın kaybı halinde sadece Malta'nın değil, Akdeniz'deki bütün İspanyol mevkilerinin tehlikeye düşeceğini söylemekteydi. Alınan istihbarata göre Türk donanması 150 kadirga ve 40 fusta ile kalyatadan oluşmaktayken İspanyol donanması ancak 84 kadirga toplayabilmişti. Toledo bu sayının takviyeler ve yeni silahlandırılacak kadirgalarla birlikte en fazla 95'e ulaşabileceğini ifade etmekteydi.¹⁸⁴ II. Felipe'ye göre de her ne kadar kadirga inşa ve donatım faaliyetleri devam etse de henüz Türk donanmasıyla savaşılabilecek bir kuvvet bir araya getirilememişti.¹⁸⁵

Her ne kadar Malta adası büyük öneme sahip olsa da İspanya'nın Akdeniz stratejisinde temel askeri öncelik donanmanın muhafaza edilmesi idi. İspanyol donanmasının üç temel sebeple herhangi bir tehlikeye atılmaması emredilmekteydi.

¹⁸³ “Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye”, 5 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 252-253, “Don García de Toledo'dan Kraliyet Sekreteri Eraso'ya”, 14 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 276, Balbi, **The Siege of Malta**, s. 102-103, Salvá, **La Orden de Malta**, s. 227-228, 245 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 205.

¹⁸⁴ “Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye”, 5 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 247-255 ve Salvá, **La Orden de Malta**, s. 248. Malta savunması devam ederken İspanyol donanmasının güçlendirilmesi için çalışmalar devam ettirilmeliydi. Toledo bunun için Barselona'da 40 ve Napoli'de de 20 yeni kadirga yapılmasının ve bunların silahlandırılması için Flandra veya Almanya'da top dökülmesinin uygun olacağını ifade etmekteydi. Bkz. “Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye”, 12 Haziran 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 208-209.

¹⁸⁵ “II. Felipe'den Don García de Toledo'ya”, 3 Haziran 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 177.

Öncelikle İspanyol Monarşisi inşası ve donatımı oldukça güç olan kadirgalar ile tecrübeli mürettebatın kaybını kısa vadede telafi edemezdi.¹⁸⁶ İkinci olarak filoların Akdeniz'deki İspanyol üsleri arasında iletişimi sağlamaları ve gerekli yerlere takviyeleri ulaştırmaları gerekmektedir.¹⁸⁷ Son olarak İspanyol donanması Türklerle bir deniz savaşına girmeye hazır olana kadar gereksiz risklerden uzak tutulmalı ve her geçen sene daha da güçlenmesine fırsat tanınmalıydı. Don García de Toledo II. Felipe'ye hem majestelerinin hem de Türklerin deniz egemenliği (*el señorío de la mar*) peşinde olduklarını ifade ederek her iki denizgücünün kaçınılmaz olarak bir deniz savaşında karşı karşıya geleceklerinden emin olduğunu ifade etmekteydi.¹⁸⁸ Neticede II. Felipe Malta kuşatması boyunca Toledo'ya her ne sebeple olursa olsun asla denizde savaşmaması emrini tekrar etmişti. Eğer Malta kaybedilirse ada başka yöntemlerle geri alınabilirdi ancak İspanyol donanmasının yok olması Hristiyan dünyasının yıllarca savunmasız kalması anlamına gelirdi. Buna karşılık karada meydana gelebilecek bir yenilgi denizde oluşabilecek bir felakete nazaran çok daha az sorun yarattı.¹⁸⁹

İspanyol Monarşisi ve müttefiklere ait kuvvetlerin Ağustos ayı sonunda Sicilya'da toplanması tamamlanınca Don García de Toledo 22 Ağustos günü donanma ile harekâta başlamak üzere Siraküze limanına gitti. Seferin gizliliği için Mesina'dan Siraküze limanına yolculuk bile gece karanlığında yapılmak zorunda kalınmıştı. Belirlenen strateji çerçevesine Osmanlı donanmasına saldırılmayacak, sadece karaya hızlı bir şekilde asker ve malzeme çıkarılacaktı. Bu amaçla en iyilerinden 60 kadirga ile Álvaro de Sande, Gonzalo de Bracamonte ve Sancho de Londoño komutasında Napoli, Korsika ve Lombardiya terciolarının seçme

¹⁸⁶ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1017-1018, Williams, **Empire and Holy War**, s. 44.

¹⁸⁷ Álvaro de Bazán Mayıs ayının başlarından itibaren İspanya filosu ile Kuzey Afrika'daki kalelerin ihtiyaçlarını gidermeye çalışmaktaydı. Bazán İspanya filosu ile Vehrân'a top ve cephane taşıdıktan sonra Cartagena'ya dönmüş, daha sonra da Mers el Kebir'e 1.000 asker ve 20.000 varil su götürdükten sonra Barselona'ya dönmüştü. Bazán 27 Haziran'da ise Sancho de Leyva'nın Napoli filosu ve Gil de Andrada'nın kadirgalarıyla buluşmak ve asker almak için İtalya'ya gitti. Doria'nın filosu da Floransa piyadelerini almak için Spezia'ya gitmişti. 6 Temmuz'da Cenova'ya varan İspanya filosuna burada üç kadirga daha katıldı ve Lombardiya terciosu gemilere bindirildi. 21 Temmuz'da Napoli'ye gelen Bazán, daha sonra Mesina'da Toledo'nun hazırladığı yardım kuvvetlerine katılmak için yola çıktı. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 206 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1018.

¹⁸⁸ "Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye", 31 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 167.

¹⁸⁹ "Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye", 16 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 283, "II. Felipe'den Don García de Toledo'ya", 27 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 312-313 ve Williams, **Empire and Holy War**, s. 46.

bölüklerinden oluşan yaklaşık 10.000 askerin karaya çıkarılmasına karar verilmişti. Seçilen kadirgaların mutfak donanımları ve filikaları çıkartılmış ve her birine 150 asker konulmuştu. Malta'daki Türk kuvvetleri uzun süren kuşatma ve hastalıklar sebebiyle yeterince zayıfladığı için hazırlanan ordunun yeterli olacağı düşünölmekteydi. Ayrıca küçük bir kuvvetin beslenmesi ve lojistik sorunlarının çözölməsi de daha kolay olacaktı.¹⁹⁰

Malta'dan gelen haberlere göre Piyale Paşa 15 Ağustos'ta bütün donanma ile Mersa Muscet limanına dönmüş, 20 kalyatadan oluşan devriye gemileri de bir süre sonra limana çekilmişti.¹⁹¹ 23 Ağustos'ta Malta'ya yardım harekâtının ilk aşaması olarak Don García de Toledo Gian Andrea Doria'yı bir kadirga ile Gozo adasına göndererek Malta ve Türk devriyeleri hakkında istihbarat toplamakla görevlendirmişti. Gozo'da karaya çıkacak olan askerler buradan İspanyol filosuna işaret vererek yaklaşmanın güvenli olup olmadığını haber verecekti.¹⁹² 26 Ağustos'ta İspanyol yardım kuvveti Sicilya'dan yelken açmış ancak güçlü bir fırtınaya yakalanan filo onarımlar için Trapani'ye dönmek zorunda kalmıştı. Eylül ayı başında tekrar denize açılan İspanyol yardım filosu 60 kadirgadan oluşmaktaydı ve bu filoya peksimet ve cephaneye yüklü 40 barça (barcazas) ve 20 firkate de eşlik etmekteydi.¹⁹³

Don García de Toledo komutasındaki İspanyol yardım kuvveti 7 Eylül günü Malta adasının kuzeydoğusundaki Melecha körfezine ulaşmayı başarmış ve “tek bir kürek bile kaybetmeden” (*sin perdida de un remo*) Osmanlı donanmasının 12 mil uzağında 1,5 saat içinde 9600 asker karaya çıkartılmıştı. Toledo çıkartmanın gece de yapılabileceğini ancak herhangi bir karmaşanın önüne geçmek için şafağı beklediğini ifade etmekteydi. Toledo'ya göre 60 kadirga ve binlerce askerin katıldığı çıkartma harekâtı sanki 4-5 kadirga ile icra ediliyormuş gibi düzenli ve sessiz bir şekilde

¹⁹⁰ “Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye”, 24 Ağustos 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 458-462 ve Láinez ve Toca, **Tercios de España**, s. 104.

¹⁹¹ Osmanlı kuvvetleri donanma desteği ile Birgu üzerine kuvvetlerini yoğunlaştırmışlardı. Piyale Paşa da Kastilya burcu üzerine hücumları yönetmekteydi. Bkz. “Pedro de Amezqueta'dan Don García de Toledo'ya”, 22 Ağustos 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 466-468.

¹⁹² “Gian Andrea Doria'dan II. Felipe'ye”, 8 Eylül 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 495-501 ve Balbi, **The Siege of Malta**, s. 162, 169-170.

¹⁹³ “Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye”, 30 Ağustos 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 470 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 206.

gerçekleştirilmişti.¹⁹⁴ Yardım kuvvetlerinin yaklaşık 5.000 askerden oluştuğu yönünde yanlış bir istihbarat alan Osmanlılar İspanyol güçlerine saldırmış ancak ciddi kayıplar vererek geri püskürtülmüşlerdi. Osmanlı kuvvetleri uzun süren kuşatmada hastalık ve ölümler sebebiyle oldukça yıpranmıştı. Ayrıca erzak sıkıntısı ve iase getiren Osmanlı gemilerinin İspanyollar tarafından yakalanması morallerin bozulmasına sebep olmuştu. Bütün bu olumsuzlukların üzerine bir de İspanyol yardım kuvvetlerinin de Malta adasına çıkması neticesinde Mustafa Paşa kuşatmayı kaldırarak geri çekilme emri vermiş ve Osmanlı donanması 12 Eylül'de adadan ayrılmıştı. Osmanlıların kuşatmadaki toplam kaybı 20.000 askeri bulmaktaydı.¹⁹⁵

Osmanlı İmparatorluğu'nun muazzam kaynakları seferber ederek hazırlandığı Malta kuşatması neden başarısız olmuştu? Öncelikle bu ölçekteki bir harekâtın hedefini gizlemek oldukça zordu ve bu sebeple St. Jean Şövalyeleri Osmanlı donanmasının kendi üzerlerine geldiğini haber alıp, gerekli hazırlıkları yapmışlardı. Ayrıca Malta'yı kendi Akdeniz savunma sisteminin bir parçası olarak gören İspanyol Monarşisi de Don García de Toledo'yu adaya göndererek hazırlıkların tamamlanmasına yardımcı olmuştu. Kuşatmanın başarısızlığının bir diğer sebebi Osmanlıların planlama hataları olarak öne sürülmektedir. Seferden önce adayı iyi tanıyan Turgut Paşa'ya fermanlar gönderilerek sefer için nelere ihtiyaç olduğu sorulmuş ve harekâtın icrası hakkında fikir vermesi istenmişti. Osmanlı komuta kademesinin kuşatmaya St. Elmo kalesinden başlama kararı her ne kadar donanmaya güvenli bir liman sağlama amacını taşısa da 30 gün kaybedilmesine neden olmuş ve bu süre içinde şövalyeler diğer istihkâmları güçlendirme fırsatı bulmuşlardı.¹⁹⁶

Osmanlı donanmasının Malta adasını tam bir abluka altına alıp, adaya dışarıdan gelebilecek her türlü yardımı engellemesi gerekiyordu. Ayrıca Osmanlı kuvvetlerinin ikmal yollarının da korunması donanmanın göreviydi. Donanma gemilerinin ve kuşatmaya katılan askerlerin korunması ve yardımların engellenmesi

¹⁹⁴ “Don García de Toledo’dan II. Felipe’ye”, 7 Eylül 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 484 ve Salvá, **La Orden de Malta**, s. 251-252.

¹⁹⁵ “Sancho de Londoño’dan Don García de Toledo’a sunulan çıkartma raporu”, 11 Eylül 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 507-510, “Malta’ya yardım ve Türk kuvvetlerinin çekilmesi ile ilgili isimli rapor”, 11, 13 Eylül 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 511-512, “Jean de la Valette’den II. Felipe’ye”, 11, 13 Eylül 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 517-519, Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 208, Bostan, “Malta Kuşatmasından Tunus’un Fethine”, s. 187-188 ve Selânikî, I, s. 10.

¹⁹⁶ Turan, “Rodos’un Zaptından Malta Muhasarasına”, s. 89-94.

görevi açık bir şekilde Turgut Paşa'ya tevcih edilmişti. Ancak 2 Haziran'da adaya gelen Turgut Paşa St. Elmo kuşatmasında aldığı yaralardan dolayı 23 Haziran'da vefat etmişti.¹⁹⁷ Malta kuşatmasının başından itibaren adanın ablukası için 20 kadirga görevlendirilmişti. 5'er kadirgadan oluşan 4 filo ile gece-gündüz (*la manera de guarda que hacen los enemigos, rodeando de dia y de noche la isla*) adanın kıyılarında devriye gezmekteydi. Sicilya tarafı ise 3'er kadirgadan oluşan 2 filo ile gözlenmekteydi.¹⁹⁸ Buna karşılık adanın tam olarak abluka altına alınamadığı ve Sicilya'dan gönderilen kadirgaların, her ne kadar sınırlı da olsa, adaya yardım ulaştırmayı başardığı görülmektedir. Turgut Paşa'nın vefatının öğrenilmesinden sonra bu sefer Piyale Paşa'ya deniz tarafının güvenliğine dikkat etmesi gerektiği hatırlatılmaktaydı. 13 Ağustos günü Osmanlı donanması 40 kadirgayı Mersa Muscet limanında bırakıp 70-80 kadirga ile savaş düzenine geçmişse de bu durum devam ettirilememiş ve askerler tekrar karaya çıkartılmıştı. Neticede hem malzeme sıkıntısı hem de komutanlar arasındaki görüş ayrılıkları sebebiyle tam bir abluka kurulamamış ve Malta adasının Sicilya ile teması kesilememiştir.¹⁹⁹

Malta Kuşatmasının başarısızlığında kuşkusuz İspanyol donanmasının faaliyetlerinin büyük etkisi olmuştur. Cerbe Deniz Savaşı sonrası her ne kadar Osmanlılarla savaşacak bir güce ulaşamamış olsa da İspanyol filosu 1564 ve 1565 yıllarında Osmanlı hazırlıklarının hedefi olabilecek Malta ve La Goleta'yı başarılı bir şekilde takviye etmişti. Malta'da Osmanlı donanması herhangi bir kayba uğramamasına rağmen, adanın ablukası ve lojistik hatların korunması görevlerinde başarısız olmuştu, zira hem Osmanlı destek gemileri İspanyol güçleri tarafından ele geçirilmiş hem de Osmanlı devriyeleri atlatılarak Malta'ya yardım kuvvetleri çıkarılmıştı. Don García de Toledo Malta'da başarılı İspanyol harekâtının Türklerin

¹⁹⁷ BOA, MD. 6, h. 429, 1423 ve Turan, "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına", s. 94-95.

¹⁹⁸ "Don García de Toledo'dan Alba Dükü'ne", 25 Temmuz 1565, CODOIN, XXIX, s. 297-298 ve Salvá, **La Orden de Malta**, s. 218. Don García de Toledo gelen raporlara göre 12 Türk kadirgasının geceleri Malta kıyılarını devriye gezdiğini belirtmekteydi. 6 kadirga adanın bir tarafını, diğer 6 kadirga da diğer tarafını gece boyunca dolaşmaktaydı. Bkz. "Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye", 25 Temmuz 1565, CODOIN, XXIX, s. 300.

¹⁹⁹ BOA, MD. 6, h. 1479, Kâtib Çelebi, s. 106-107, Turan, "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına", s. 95-96 ve Balbi, **The Siege of Malta**, s. 66, 92-93. Haziran ayı sonunda Sicilya'dan Malta adasına asker ve yiyecek yardımı ulaştırılmıştı. Bkz. Turan, "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına", s. 100-101.

denizlerde aldığı ilk darbe (*el primer golpe que el turco rescibe*) olduğunu ifade etmekteydi.²⁰⁰

Malta kuşatması boyunca hem Osmanlılar için hem de İspanyollar için asıl meselenin donanmalarının korunması olduğu görülmektedir. Piyale Paşa bütün kuşatma boyunca önceliğin Sultan'ın emirleri doğrultusunda donanmanın muhafaza edilmesi ve tehlikeye atılmaması olduğunu ifade etmiş ve bu yönde hareket etmişti. Yine aynı şekilde donanma için güvenli bir limana ihtiyaç olduğundan Malta'da kuşatmaya St. Elmo kalesinden başlanmıştı.²⁰¹ Her ne kadar önemli bir yenilgi olsa da Malta kuşatmasının başarısızlığa uğraması değerli kadırgaların zarar görmemesi sebebiyle İstanbul'da büyük bir endişe ile karşılanmamıştı, zira kaybedilen askerlerin yenilenmesi gemilere göre çok daha kolaydı.²⁰² İspanyol tarafında da II. Felipe Don García de Toledo'ya verdiği emirlerde Malta'ya yardım için gerekli bütün hazırlıkların yapılmasını emretmiş ancak donanmanın hiçbir şekilde riske atılmaması gerektiğini vurgulamıştı. Belirlenen stratejiye göre yardım için sadece karaya asker çıkarılacak kesinlikle Osmanlı donanması ile denizde bir çatışmaya girilmeyecekti. Zira Felipe'ye göre Malta adasının kaybı ve karadaki herhangi bir yenilgi donanmanın kaybı yanında önemsiz kalırdı. Bu sebeple Toledo hem Osmanlı filosundan uzak durmuş hem de adaya yardım kuvvetlerini çıkartırken de oldukça temkinli davranmıştı.²⁰³

3. 2. 5. Malta'dan İnebahtı'ya

Malta kuşatmasından hemen sonra her ne kadar İspanya Batı Akdeniz'e yönelik yeni bir Osmanlı saldırısı beklese de bu dönemde Osmanlı donanmasının faaliyetleri sınırlı kalmıştı. 1566 yılındaki istihbarat raporlarına göre Osmanlı filosu Malta kuşatmasındaki başarısızlığı telafi etmek için önceki seneden daha güçlü bir şekilde denize açılacaktı. İspanyol komutanları Osmanlı donanmasının hedefinin

²⁰⁰ “Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye”, 19 Ekim 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 555.

²⁰¹ Balbi, **The Siege of Malta**, s. 147.

²⁰² Setton, **The Papacy and the Levant**, IV, s. 879.

²⁰³ “Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye”, 16 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 283, “II. Felipe'den Don García de Toledo'ya”, 27 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 312-313 ve Williams, **Empire and Holy War**, s. 46 ve Balbi, **The Siege of Malta**, s. 174-175.

Malta veya La Goleta kalesi olabileceğini hesaplayarak bu yerlerin takviye edimelerini temin etmişlerdi.²⁰⁴ Bütün korkulara karşılık 1566 yılındaki Osmanlı donanma harekâtı sınırlı olmuş, 70 kadirga ile denize açılan Kapudan Piyale Paşa Osmanlılara haraç ödemekle birlikte düşmana yardım etmeye devam eden Sakız adasını fethederek, adayı doğrudan Osmanlı idaresine bağlamıştı. Sakızın fethi üzerine Piyale Paşa vezâretle ödüllendirilmiş, kapudanlığa da Müezzinzâde Ali Paşa getirilmişti.²⁰⁵

1567 ve 1568 yılları arasında sadece Osmanlıların değil, İspanyol Monarşisi'nin de Akdeniz cephesinde faal olmadığını hatırlamak gerekir. Zira bu dönemde Osmanlı ordusu Zigetvar Seferi ile meşgulken, İspanya da Alçak Ülkeler'deki isyanla uğraşmakta ve kuvvetlerinin önemli bir kısmını bu cepheye kaydırmaktaydı. Braudel'e göre Akdeniz genelinde etkili olan kuraklık ve kötü hasatlar da bu dönemdeki hareketsizliğin nedenlerinden biri olabilirdi. Her ne kadar büyük filolar seferber edilmese de her iki devlet de birbirine karşı tetikte olmaya devam etmiş ve düşman hareketlerine dair her türlü istihbarat raporu dikkatle değerlendirilmişti. Osmanlı donanması 1568 yılında Akdeniz'e sadece muhafaza göreviyle açılmış, 1569'da da donanma Karadeniz'e açılarak kadirgalar Ejderhan Seferi'ne destek için Kefe ve Azak'a gönderilmişti.²⁰⁶

İspanya tarafında Malta kuşatmasından sonra İspanyol denizgücünün Osmanlı donanması ile baş edebilecek bir seviyeye getirilmesi için çalışmalara devam edilmekteydi.²⁰⁷ Göreve geldiğinden beri Peñón de Vélez ve Malta gibi önemli başarılarla imza atan ve İspanyol donanmasının yeniden inşa edilmesinde önemli bir rol oynayan Don García de Toledo 1567 yılında II. Felipe'den görevden affını diledi. Osmanlı donanmasının o yıl için bir sefer hazırlığı içinde bulunmadığı da göz önüne alınarak bu talep kabul edildi. Toledo'nun yerine İspanyol donanma komutanlığına 1568 yılında II. Felipe'nin üvey kardeşi Don Juan de Austria (1547-1578) getirildi.

²⁰⁴ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1030-1034.

²⁰⁵ Osmanlıların düşmanları ile yakın temas halinde olan Sakızlılar her zaman Osmanlı topraklarındaki gelişmeleri, sefer hazırlıklarını ve Osmanlı donanmasının hareketlerini düşmana bildirmekteydiler. Bkz. Kâtib Çelebi, s. 107-108.

²⁰⁶ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1044-1047 ve Kâtib Çelebi, s. 109.

²⁰⁷ 1566 yılında Gian Andrea Doria'nın 12 kadirgalık sözleşmesi, Floransa dükü'nün 10 kadirga ile beş yıllık sözleşmeleri yenilenmiş, Dubrovnikli Juan Mateo Florio ile de korsanlara karşı iki kalyatalık bir sözleşme yapılmıştı. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 210.

Zeki, idari becerilere sahip, cesur ve astlarına ilham verebilecek bir komutan olarak tanımlanan Austria bu göreve getirildiğinde henüz 21 yaşındaydı. II. Felipe Austria'nın tecrübe açığını onun yanına tecrübeli yardımcılar vererek kapatmayı düşünmüştü. Austria'nın donanma komutan yardımcılığına (*lugarteniente de la capitán general de la mar*) atanan Don Luis de Requeséns oldukça tecrübeli bir devlet adamı ve askerdi.²⁰⁸

İspanyol donanma üst kademesi bu şekilde oluştuktan sonra filo komutanları da yeniden belirlenmişti. Sancho de Leyva İspanya, Álvaro de Bazán Napoli ve Juan de Cardona Sicilya filosu komutanlıklarına getirilmişlerdi. Bu üç kişi de donanma işlerinde tecrübeli ve başarılı komutanlardı. Don Juan de Austria 2 Haziran 1568'de filo komutanlarını toplayarak stratejisini açıklamıştı. İspanyol donanma gücünü Batı Akdeniz'de yoğunlaştırmayı esas alan savunma stratejisine göre Gian Andrea Doria'nın Cenova filosu İtalya'da kalacak, İspanya, Napoli ve Sicilya filoları ise İspanya kıyılarını ve San Vicente burnunun doğusundaki deniz trafiğini korsan saldırılarına karşı koruyacaklardı. Bu yeni strateji başarılı olmuş ve yakalanan korsan gemisi sayısında bir artış görülmüştü. Don Juan de Austria Santa María limanında kadirgaların eksiklerini tamamlamak için çalışmış, Vehrân, Mers-el-Kebir ve Peñón de Veléz'in savunmalarını güçlendirmişti.²⁰⁹

İspanyol Monarşisi 1568 yılında Moriskoların ayaklanması ile bu sefer kendi kalbinde önemli bir sorunla karşılaşmış oldu. Bu Müslüman isyanının öncekilerinden farkı ise kuşkusuz Cezayir Beylerbeyi Uluç Ali Paşa eliyle gönderilen Osmanlı yardımıydı. Her ne kadar bu yardım Osmanlıların Kıbrıs Seferi sebebiyle kısıtlı olsa da İspanya Müslümanlarına büyük bir ümit ve moral destek vermişti.²¹⁰ Müslümanların Hristiyan idarenin baskılarına karşı başlattıkları isyan İber Yarımadası'nda önemli sıkıntılara sebep olmuştu, zira düzenli İspanyol kuvvetleri Flandra ve İtalya'da bulunmaktaydı.²¹¹ Morisko isyanının bastırılması için İspanya'daki kuvvetlerin yetersiz kaldığını gören II. Felipe üvey kardeşi Don Juan de Austria'yı göreve çağırdı. Felipe'nin emirleri doğrultusunda Austria ve yardımcısı

²⁰⁸ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 210.

²⁰⁹ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 210-211.

²¹⁰ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1069.

²¹¹ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1061.

Don Luis de Requeséns askerleri taşıyan 24 kadirgalık bir kuvvetle Málaga limanına geldi. Austria'nın komutayı devralması ile isyanın bastırılmasında bir strateji değişikliğine gidildi ve Sancho de Leyva komutasındaki İspanya filosuna isyancıların dış dünya ile bağlantısını kesmek için İspanya kıyılarını ablukaya alma emri verildi. Bununla birlikte Kuzey Afrika kıyılarına yakınlık ve düşman kuvvetlerinin asker, silah ve malzeme çıkartabileceği koy ve körfezlerin çokluğu sebebiyle bu kolay bir görev değildi. Moriskolar da Málaga kıyılarında bir limanı ele geçirerek Uluç Ali Paşa'nın daha rahat yardım gönderebilmesini amaçlamaktaydılar. Bununla birlikte İspanya filosu abluka görevinde büyük ölçüde başarılı olmuş ve isyanın sonuna kadar 100 civarında gemi ele geçirmişti.²¹² İsyanın bastırılmasından sonra Gırnata bölgesinde yaşayan yoğun Müslüman nüfusun İspanya'nın diğer bölgelerine dağıtılmasına karar verilmiş, nihayetinde de 1609 yılında bütün Müslümanların İspanya'dan sürgün edilmesi kararı alınmıştı.

1569 yılında Mısır'a giden hac ve ticaret gemilerine saldıran korsanlara evsahipliği yapan Venedik elindeki Kıbrıs adasına sefer düzelenmesine karar verildi. Seferin komutasına beşinci vezir Lala Mustafa Paşa getirilmiş, deniz tarafının korunması görevi de üçüncü vezir Piyale Paşa'ya verilmişti. 180 kadirga, 10 mavna, 170 barça ve karamürsel ile toplam 360 gemiden oluşan Osmanlı donanması Kapudan Müezzinzâde Ali Paşa komutasında 1570 yılının Mayıs ayı ortasında İstanbul'dan ayrıldı. Temmuz ayında Piyale Paşa'ya gönderilen hükümde donanmadan 50 kadirga ve gönüllü korsan gemileri ile Osmanlı kıyılarını koruması ve düşman donanmasının faaliyetlerini engellemesi emredilmekteydi.²¹³

Piyale Paşa'nın yanı sıra Rumeli Beylerbeyi'ne de Ayamavra kalesine saldırma niyeti görülen İspanyol ve Venedik kadirgalarının faaliyetlerine karşı teyakkuzda olması emredilmişti.²¹⁴ Kara birliklerinin de toplanması ile 24 Temmuz'da donanma-yı hümayun Kıbrıs önüne gelip askerleri karaya çıkarmaya

²¹² İspanyollar kara ve deniz kuvvetlerinin işbirliği ile isyancılara karşı önemli başarılar elde etmişlerdi. Don Juan de Austria takviye alıp birliklerini yeninden düzenledikten sonra 1570 Ocak ayında karşı taarruza başlamıştı. İspanyolların artan baskıları sonunda Moriscolar Mayıs ayında barış istemek zorunda kalmışlardı. Bkz. Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1063 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 211-212.

²¹³ BOA, MD. 14, h. 322.

²¹⁴ BOA, MD. 16, h. 109.

başladı. Temmuz ayı sonlarından itibaren kuşatma altında olan Lefkoşa nihayet 9 Eylül günü alınmış ve 16 Eylül’de Magusa kuşatmasına başlanılmıştı.²¹⁵ 1570-1571 kışında Kapudan Müezzinzâde Ali Paşa ve Piyale Paşa donanmayla kıslamak için İstanbul’a çekilmişler, Kıbrıs adasında kalacak ordu için 40 kadirga ile Rodos Beyi bırakılmıştı. Venedik donanmasının yardım ulaştırmasını önlemek için Osmanlı donanması kürekçi ve asker eksiklerinin tamamlanmasını beklemekten Nisan başlarında denize açılmıştı. Mağusa’nın 31 Temmuz 1571 tarihinde alınması ile Kıbrıs adasının fethi tamamlandı.²¹⁶

3. 3. İnebahtı Deniz Savaşı, 1571

3. 3. 1. Kutsal İttifak ve Osmanlı Donanmasının Hareketi

1565 ve 1570 yılları arasında Akdeniz’de yaşanan nisbî sessizlik Osmanlıların Kıbrıs adasına asker çıkarmasıyla bozulmuş ve Osmanlılara karşı Papalık, Venedik ve İspanya arasında 20 Mayıs 1571 tarihinde imzalanan Kutsal İttifak ile Akdeniz’in her yerinde kadirga filoları tekrar seferber edilmeye başlanılmıştı. Antlaşma metnine göre “*insanlık dışı, ortak düşman, tiran imparator*” gibi ifadelerle anılan Sultan II. Selim’in büyük bir ordu ve donanma ile Kıbrıs’ı ele geçirmesi üzerine “*Repubblica Cristiana*” olarak ifade edilen Hristiyan dünyasının muhafaza edilmesi ve “*en ağır ve evrensel tehdit*” olan Türklerin Avrupa’dan sürülmesi için bu ittifak imzalanmıştı. Bu söylem imzalanan antlaşmanın yeni bir Haçlı seferi anlamına geldiğini açık bir şekilde ortaya koymaktaydı. Varılan anlaşmaya göre ittifak üç sene için geçerli olacak ve müttefikler her yıl 200 kadirga, 100 gemi, 50.000 piyade ve 4500 süvariden oluşan bir kuvveti seferber edeceklerdi.²¹⁷

²¹⁵ Kâtib Çelebi, s. 110-112.

²¹⁶ Kâtib Çelebi, s. 112.

²¹⁷ Bu kuvvetin amacı sadece Hristiyan topraklarının savunması değil aynı zamanda karadan ve denizden Türklere saldırmaktır. Kutsal İttifak güçlerinin asıl hedefi Doğu Akdeniz olmakla birlikte Kuzey Afrika’ya karşı harekâtlar da gündeme gelebilecekti. Bkz. “İspanya, Venedik ve Papalık arasında Kutsal İttifak şartları”, 1570, **CODOIN**, III, s. 337-345 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1088-1092.

Osmanlılar Kutsal İttifakın oluşumunu yakından takip etmişlerdi. İstanbul'a ulaşan ilk bilgiler İspanya Kralı II. Felipe'nin Venedik'e yardım için Papa ile ankaştığı ve 100 kadirga vermeye hazır olduğu yönündeydi. Osmanlıların önemli haber alma kaynaklarından biri olan Dubrovnik Beylerine de hükümler yazılarak başka devletlerin de bu ittifaka katılıp katılmadığı öğrenilmeye çalışılmıştı. Bunlar arasında özellikle "Beç Kralı" denen Kutsal Roma İmparatoru Maximilian'ın ittifaka yönelik yaklaşımı merak konusuydu.²¹⁸ Her ne kadar antlaşma metninde Kutsal Roma İmparatoru ile Fransa ve Portekiz krallarına da davet olsa da Kutsal İttifak'ın Hristiyan dünyasını birleştirdiğini söylemek zordu. Habsburgların Alman kanadında İmparator Maximilian kendi topraklarına yönelik Osmanlı tehdidi sebebiyle ittifakın doğuracağı yeni askerî yükümlülöklere sıcak bakmıyordu. Fransa ise Türklerle geleneksel dostluk politikasını devam ettirmekte ve Venedik'i ittifaktan ayırmaya çalışmaktaydı. Portekiz de Papa V. Pius'un Kutsal İttifakın bir parçası olması yönündeki teklifini reddetmişti. Son olarak Papa'nın önyak olduğu ve Katolik Hristiyan dünyasının bir araya geldiğı bu ittifaka Kraliçe I. Elizabeth'in idaresindeki Protestan İngiltere'nin de sıcak baktığı söylenemezdi.²¹⁹

Kutsal İttifak filosu hazırlıklarını tamamlamaya çalışırken Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tersane ve donanma faaliyetleri de yakından takip edilmekteydi.²²⁰ İspanyollara göre çok daha hızlı bir şekilde seferber edilebilen Osmanlı donanmasının bir kısmı Kıbrıs adasına dışarıdan yardım ulaştırılmasına engel olmak için her zamankinden daha erken bir tarihte, 16 Mart günü Kapudan Müezzinzâde Ali Paşa komutasında 103 kadirga ile İstanbul'dan ayrılmıştı.²²¹ Alınan istihbarata göre Papalık, İspanya ve Portekiz'in Venedik'e yardım için büyük bir donanma hazırlığı içinde olduğu Kapudan Ali Paşa'ya bildirilmiş ve Kıbrıs'a gerekli asker ve mühimmatın ulaştırılması, Kıbrıs'ta 15 veya daha fazla gemi bırakılıp

²¹⁸ BOA, MD. 12, h. 266 ve Feriştat Ballı, "İnebahtı Deniz Seferi'nin Akdeniz Dünyasındaki Önemi", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004, s. 29-30.

²¹⁹ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 215.

²²⁰ Osmanlı donanmasının hareketlerini daha iyi takip edilebilmesi için Gil de Andrada kürekçileri takviye edilmiş iki kadirga ile Korfu'ya gönderildi. Andrada raporunda şehrin yıkıldığını ve Ali Paşa'nın donanmasının 150 kadirga ve fusta ile güneye, Otranto kanalına doğru gelmekte olduğunu haber vermişti. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 217.

²²¹ BOA, MD. 12, h. 183.

donanmanın geri kalanı ile buluşması emredilmişti. Ali Paşa'ya ne olursa olsun düşman donanmasının Kıbrıs'a geçmesine izin verilmemesi emredilmekteydi.²²²

Kıbrıs'ta bulunan Mustafa Paşa'ya da Hristiyanlar arasındaki ittifak haber verilmiş, Kıbrıs'a gönderilen donanma ile Pertev Paşa komutasındaki kuvvetlerin düşmana karşı birleşeceği ifade edilmişti.²²³ Osmanlıların Kutsal İttifak Filosunun esas amacının deniz egemenliğini sağlamak için Osmanlı donanmasının imha edilmesi olduğunun farkında oldukları ve buna karşılık gerekli önlemleri alarak donanmanın eksiklerini gidermeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.²²⁴ Osmanlı kadırgalarının en önemli sıkıntısının kürekçi eksikliği olduğu görülmektedir. Bu ihtiyacın karşılanması için Pertev Paşa'ya ve de özellikle donanmanın sefer güzergâhı olan Adalar bölgesindeki beylere hükümler yazılarak mümkün olduğu kadar çok kürekçi toplanması emredilmişti.²²⁵

Rumeli Beylerbeyi'ne Korfu'da bulunan 75 düşman kadırgasının 4000 tüfekçi asker ve süvari takviyesi aldığı haber verilmiş ve Osmanlı kıyılarında bir yere çıkartma yapma ihtimallerine karşı asker ve mühimmat toplayarak gerekli önlemleri alması emredilmişti.²²⁶ Osmanlılar aynı zamanda yerli Hristiyan halkın da hareketlerine dikkat etmek zorundaydılar. Rumeli Beylerbeyi ve Yanya Bey'ine gönderilen hükümlerde düşman donanmasının saldırı ihtimali hatırlatılmış ve Venedik'e yardım için çıkarılan isyanın bastırılması için hızlı bir şekilde önlem alınması emredilmiştir.²²⁷ Mora Beyi'ne de Modon kalesinde düşman kadırgalarının faaliyetlerine karşı her zaman tetikte olunması ve emre itaatsizlik ve gevşeklik gösterenlerin derhal küreğe koşulması emredilmekteydi.²²⁸ Mora Beyi'ne aynı zamanda sancağına bağlı sipahiler ve askerlerle Pertev Paşa komutasındaki donanmaya katılmak üzere hazır olması hatırlatılmaktaydı.²²⁹

²²² BOA, **MD**. 12, h. 211 ve 396.

²²³ BOA, **MD**. 12, h. 394.

²²⁴ BOA, **MD**. 12, h. 474.

²²⁵ "... ziyâde ne mikdâr mümkün ise kürekçiyi ziyâde tedârik ü ihzâr..." Bkz. BOA, **MD**. 12, h. 464, 314 ve 317.

²²⁶ BOA, **MD**. 12, h. 290 ve 294.

²²⁷ BOA, **MD**. 12, h. 316 ve **MD**. 10, h. 539.

²²⁸ BOA, **MD**. 14, h. 1438.

²²⁹ BOA, **MD**. 12, h. 314.

Nisan ayı sonlarında Kıbrıs'a varan Kapudan Ali Paşa komutasındaki Osmanlı donanması adadaki kuvvetleri takviye edip, burada 20 kadirga bıraktıktan sonra Pertev Paşa ile buluşmak için 10 Mayıs'ta adadan ayrılarak Rodos sularına yönelmişti.²³⁰ Osmanlı donanmasının ikinci kısmı ise serdar tayin olunan Vezir Pertev Paşa komutasında 124 gemiyle 4 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrıldı.²³¹ Cezayir Beylerbeyi Uluç Ali Paşa'ya da daha önce Cezayir'in karadan ve denizden korunması için gerekli önlemleri aldıktan sonra Pertev Paşa'ya katılması emredilmişti.²³² Pertev Paşa'ya Tersane Emini Mustafa Çelebi ve eski Cezayir-i Garp Beylerbeyi Hasan Paşa ile takviye gönderildiği haber verilmiş ve donanma-yı hümayunun amacının denizleri muhafaza kadar düşman donanmasının bulunup imha edilmesi olduğu da hatırlatılmıştı.²³³ İstanbul'a gelen istihbarat donanmaya da gönderilmiş, Venedik'te donatılan gemilerden başka 60 düşman kadirgasından 30'unun Korfu, 30'unun ise Girit'te hazırlandığı haber verilmişti.²³⁴

Haziran başlarında Pertev Paşa'ya Kapudan Müezzinzâde Ali Paşa komutasındaki filo ve Uluç Ali Paşa'nın gemileriyle buluşunca önce Girit'te bulunan düşman kadirgalarının daha sonra da Korfu'da bulunan kuvvetlerin imha edilmesi emredilmişti.²³⁵ Belirlenen Osmanlı stratejisi Girit, Korfu ve Mesina'da toplanmakta olan Hristiyan filolarını bir araya gelmelerine fırsat vermeden birer birer ortadan kaldırmaktı. Bununla birlikte herhangi bir saldırıya karşı Cezayir ve Tunus taraflarına da dikkat edilmesi emredilmekteydi.²³⁶

Haziran ayı başlarında Dubrovnik'ten gelen bilgilere göre Korfu, Girit ve Mora'da toplam 120 Venedik kadirgasının olduğu ve İspanyol gemilerinin henüz müttefikleriyle buluşmadığı haber alınmıştı.²³⁷ Gerçekten de Kutsal İttifak'ın

²³⁰ BOA, MD. 10, h. 13.

²³¹ "... Pertev Paşa serdâr ta'yîn olunup işbu mâh-ı Zilhiccenin dokuzuncu günü deryâyâ çıkmak emrim olup..." bkz. BOA, MD. 12, h. 314.

²³² BOA, MD.12, h. 15, h. 367 ve MD.14, h. 1361. Pertev Paşa'ya da Cezayir ve Tunus kıyılarına bir saldırı ihtimalinin de göz önünde bulundurularak Uluç Ali Paşa ile beraber hareket etmesi istenmişti. Bkz. BOA, MD. 14, h. 279.

²³³ BOA, MD. 12, h. 510.

²³⁴ BOA, MD. 12, h. 513.

²³⁵ BOA, MD. 10, h. 13 ve MD. 14, h. 1507. 27 Mayıs 1571'de Uluç Ali Paşa altı başarda, bir kadirga ve onbir kalyata ile, ve onun yanında Trablusgarp Beylerbeyi Cafer Paşa da bir kadirga ve bir kalyata ile Eğriboz'da donanmaya katılmıştı. Bkz. BOA, MD. 10, h. 14.

²³⁶ BOA, MD. 10, h. 14 ve MD. 14, h. 1532.

²³⁷ BOA, MD. 14, h. 97.

imzalandığı haberi 6 Haziran'da İspanya'ya ulaşmış ve ancak bu tarihten sonra Hristiyan donanmasının komutanı olarak tayin edilen Don Juan de Austria Madrid'den ayrılabilmiş ve donanma hazırlıklara hız verilmişti.²³⁸ Avlonya azebleri ağası Kara Hoca'nın İstanbul'a gönderdiği bilgilere göre İspanya'nın 110 kadirga, 60 barça ve 2 kalyonla müttefikleriyle buluşmaya hazırlandığı anlaşılmaktadır. Osmanlı yönetimi Hristiyan donanmasının tam olarak kaç gemiden oluştuğunun ve hedefinin neresi olduğunun öğrenilmesini emretmekteydi.²³⁹ 3 Haziran'da Eğriboz'dan ayrılan Osmanlı donanması yaz aylarındaki harekâtında önce Girit'e saldırmış daha sonra batıya yönelerek Korfu'ya da vurmuştu.²⁴⁰

Osmanlılar Adriyatik'te Venedik hedeflerine karşı harekâtlarına devam ederken Kuzey Afrika'ya bir İspanyol müdahalesinden çekinmekteydiler. Haziran ayı sonlarında Vezir Pertev Paşa ve Kapudan Müezzinzâde Ali Paşa'ya gönderilen hükümlerde Cezayir ve Tunus'un güvenliğine dikkat edilmesi emredilmiş ve gerekirse Kapudan Paşa ve Uluç Ali Paşa'nın da bir filo ile Cezayir'e gönderilebileceği ifade edilmişti. Buna karşılık eğer Venedik ve İspanyol filoları birleşirse Osmanlı kuvvetlerinin bölünmemesi daha iyi olurdu.²⁴¹ Osmanlıların yaz aylarındaki bir diğer endişesi de Kıbrıs'ın güvenliği ve buradaki Osmanlı kuvvetleri olmaya devam ediyordu, zira Hristiyan donanmasının Kıbrıs üzerine gidebileceği düşünülmekteydi.²⁴²

19 Temmuz'da Pertev Paşa'ya gönderilen bir hükümde donanmanın amaçsızca dolaştırılmaması, düşman donanmasının bulunarak imha edilmesi emredilmekteydi.²⁴³ Kutsal İttifak Filosu Sebastian Venier komutasındaki Venedik filosunun ve Marco Antonio Colonna idaresindeki Papalık kadirgalarının gelmesi ile Temmuz ayı sonlarında Mesina limanında toplanmaya başlamıştı. Don Juan de

²³⁸ AGS, **Estado/Venecia**, leg. 1328, d. 37: “*Prepativos navales y militares por parte de los confederados para cumplir lo obligado en la liga*” ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1096.

²³⁹ BOA, **MD**, 12, h. 532.

²⁴⁰ BOA, **MD**, 10, h. 23, Kâtib Çelebi, s. 113, İdris Bostan, “İnebahtı Deniz Savaşı”, s. 287-288, Svat Soucek, “İnebahtı Savaşı (1571) Hakkında Bazı Mülâhazalar”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, sayı IV-V, 1973-1974, s. 36 ve Halil İnalcık, “Mühimmelere Göre İnebahtı Deniz Savaşı”, **Türk Denizcilik Tarihi**, ed. Bülent Arı, Ankara, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, 2002, s. 146-147.

²⁴¹ BOA, **MD**, 10, h. 19, 22 ve **MD**, 14, h. 284.

²⁴² BOA, **MD**, 14, h. 279 ve 442.

²⁴³ BOA, **MD**, 14, h. 1499.

Austria'nın Mesina limanına gelmesi ise 24 Ağustos'u bulmuştu.²⁴⁴ 18 Ağustos'ta Kapudan Ali Paşa'ya İstanbul'a dönmeyerek, Hristiyan donanmasından herhangi bir hareketine karşı Osmanlı donanmasının Kotor'da kışlaması için hazırlıklara başlanması ve askerlerin maaş ve yiyecek ihtiyaçları için gerekli tedarikin görülmesi emredilmişti.²⁴⁵ Buna karşılık mevsimin ilerlemesine rağmen Hristiyan donanması sefer fikrinden vazgeçmiş değildi. Eylül başında Álvaro de Bazán komutasındaki Napoli filosunun ve kalan Venedik kadirgalarının da donanmaya katılması üzerine İttifak donanmasının genel olarak savaşa hazırlık durumu gözden geçirilmiş, seferin planlanması ve kuvvetlerin hazırlığı konuşulmuştu.²⁴⁶

3. 3. 2. Kuvvet Dengesi ve Savaş Düzenleri

İnebahtı Deniz Savaşı'na katılan Kutsal İttifak donanmasının ve Osmanlı filosunun kadirga ve asker mevcuduna dair maalesef kaynaklarda bir birlik söz konusu değildir. Farklı kaynaklarda kadirga ve asker sayısındaki değişimler büyük ölçüde savaş ortamının belirsizliğinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte İnebahtı'da karşı karşıya gelen her iki imparatorluğun savaşa sürdüğü kuvvetleri anlayabilmek için, hata paylarını göz önünde bulundurarak, bazı rakamları esas almak mecburiyetindeyiz. Cesáreo Fernandez Duro'nun hazırladığı İspanya Donanma Tarihi'ne göre Kutsal İttifak filosu içinde İspanyol Monarşisi hesabına 90 kadirga, 24 gemi (*nave*) ve 50 fırkate veya pergende (*fragatas ó bergantines*) bulunmaktaydı. Papalık 12 kadirga ve 6 fırkate ile ittifaka destek verirken Venedik Cumhuriyeti 106 kadirga, 6 mavna (*galeaza*), 2 gemi ve 20 fırkate ile filoya katkıda

²⁴⁴ AGS, **Estado/Venecia**, leg. 1329, d. 85: “*Llega D. Juan de Austria a Mesina y se reune con Marco Antonio Colonna y Sebastian Venier, generales de las armadas el Papa y Venecia, prepativos que efectuan.*” Don Juan de Austria 24 Ağustos günü öğleden sonra Mesina limanına varmış ve burada Marco Antonio Colona komutasında 12 kadirgadan oluşan Papalık filosu ve Venedik komutanı Sebastian Venier idaresindeki 48 kadirga ve 6 mavna ile birleşmişti. Austria aynı zamanda 60 Venedik kadirgasının daha gelmesinin beklendiğini ifade etmekteydi. Venedik körfezinde de 18 kadirga ve 4 mavna daha vardı. Austria yaklaşık bir hafta içinde sefer hazırlıklarının tamamlanacağını düşünmekteydi. Bkz. “Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya”, 25 Ağustos 1571, **CODOIN**, III, s. 15-17.

²⁴⁵ BOA, **MD**, 16, h. 649.

²⁴⁶ 1 Eylül günü 60 Venedik kadirgası gelmiş, ertesi gün de Bazán komutasındaki 30 kadirga ile Mesina'ya ulaşmıştı. Osmanlı donanması ile karşılaşma ihtimali olduğu için İttifak filosunun 9 veya 10 Eylül'de savaş düzeninde denize açılması kararlaştırılmıştı. Bkz. “Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya”, 6 Eylül 1571, **CODOIN**, III, s. 19-20.

bulunmaktaydı.²⁴⁷ Don Juan de Austria 16 Eylül 1571 tarihli mektubunda 208 kadirga, 26.000 piyade, 6 mavna ve 24 gemiyle düşman donanmasını aramak üzere denize açılacağını ifade etmekteydi. Don Juan'ın çatışmadan önce yelkenli gemileri geride bıraktığı hesaba katılırsa Kutsal İttifak donanmasının 207-208 kadirga ve 6 mavna ile Osmanlı donanması ile karşılaştığı görülmektedir.²⁴⁸

Kutsal İttifak kadirgalarındaki asker sayısı ile ilgili de kaynaklarda farklı rakamlar mevcut olmasına rağmen İspanyol arşivleri sayesinde bu konuyu kısmen de olsa açıklığa kavuşturmak mümkündür. Francisco Ibarra II. Felipe'ye sunduğu 16 Eylül 1571 tarihli raporunda İttifak filosunda İspanyol Monarşisi hesabına 8.160 İspanyol, 5.208 İtalyan ve 4.987 Alman askeri ile 1.876 gönüllü olmak üzere toplam 20.231 asker bulunduğunu belirtmekteydi.²⁴⁹ Guglielmotti "*Marco Antonio Colonna alla battaglia di Lepanto*" isimli eserinde Venedik'in 11.200, Papalığın ise 2.200 askerle İttifak filosuna destek verdiğini belirtmektedir. Böylece Kutsal İttifak filosunun asker sayısının yaklaşık 34.500 civarında olduğunu düşünebiliriz. İttifak filosunda yaklaşık 43.500 kürekçi ile 13.000 de denizci bulunduğu hesaba katılırsa donanmadaki insan sayısı 90.000'i geçmekteydi.²⁵⁰

Kâtib Çelebi 7 Ekim günü Osmanlı donanmasının 180 parça gemiyle İnebahtı körfezinden çıkarak savaş düzenine geçtiğini belirtmektedir.²⁵¹ Buna karşılık Müezzinzâde Ali Paşa'nın çocuklarının hocası olan Ahmed Efendi'nin (?) İnebahtı Deniz Savaşı'nda İspanyollara esir düşmesinden sonra verdiği bilgiler temel alınarak hazırlanan bir rapora göre İnebahtı limanından ayrılan Osmanlı donanması 230 kadirga ve 70 kalyatadan oluşmaktaydı. Donanmada 2500'ü yeniçeri olmak üzere

²⁴⁷ Duro'ya göre 208 kadirgalık bir güce oluşan İttifak donanması askerler, kürekçiler ve denizcilerden oluşan yaklaşık 80.000 kişilik bir mürettebat taşımaktaydı. Bkz. Duro, **Armada Española**, II, s. 137.

²⁴⁸ "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 16 Eylül 1571, **CODOIN**, III, s. 26-27.

²⁴⁹ 8.160 İspanyol askeri Napoli, Sicilya ve Lombardiya tercioları ile Lope de Figueroa ve Miguel de Moncada'nın tercio alaylarının seçme bölüklerinden oluşmaktaydı. Bkz. "Francisco Ibarra'dan II. Felipe'ye Kutsal İttifak donanmasındaki askerler hakkında rapor", 16 Eylül 1571, **CODOIN**, III, s. 203-215, Láinez ve Toca, **Tercios de España**, s. 104. Simancas Arşivinde yer alan bir diğer belge İspanya hesabına 27.800 askerin donanmada yer aldığını belirtir. Ancak kanaatimize göre bu belge daha çok donanmaya katılması planlanan askerlerin sayılarını vermektedir. Bkz. AGS, **Estado/Armada y Galeras**, leg. 446: "*Relacion de las galeras y soldados*."

²⁵⁰ Alberto Guglielmotti, **Marco Antonio Colonna alla battaglia di Lepanto**, Firenze, 1862, s. 211 ve Ricardo Cerezo Martínez, **Años Cruciales en la Historia del Mediterraneo (1570-1574)**, Madrid, 1971, s. 151.

²⁵¹ Kâtib Çelebi, s. 114.

25.000 asker bulunmaktaydı. Osmanlı gemilerinde yeniçeriler dışında sipahiler ve İnebahtı'ya yakın yerlerden toplananlar da vardı.²⁵²

Kutsal İttifak filosu ile Osmanlı donanması arasındaki güç farkı nelerden oluşuyordu? Öncelikle Hristiyan donanmasının 207-208 kadirgasına karşılık Osmanlıların 230 civarında kadirgaya sahip oldukları görülmektedir. Dolayısıyla gemi sayısı bakımından Osmanlıların üstünlüğü söz konusudur. Ayrıca hafif kadirgaların ve kalyatların Osmanlılara manevra kabiliyeti ve hız üstünlüğü sağladığı iddia edilebilir. Buna karşılık İttifak filusunda her biri bordasında 40-60 top taşıyan yüksek bordalı 6 Venedik mavnasının bulunması da önemli bir fark yaratmaktaydı. İttifak filosunun ateşli silahlarda, arkebüz ve top sayısı bakımından Osmanlı donanmasından üstün olduğu görülmekteydi, zira Osmanlıların 750 parça topuna karşılık İttifak filosu 1200 kadar topa sahipti.²⁵³

Her iki donanmadaki asker sayısı incelendiğinde İttifak filosunun üstün olduğu görülmektedir. 16 Eylül tarihli İspanyol raporuna göre İttifak filusunda İspanyol Monarşisi hesabına gönüllüler dâhil olmak üzere 20.231 asker katıldığını biliyoruz. Bu rakama Papalık ve Venedik birlikleri hakkındaki tahminler de eklendiğinde toplam sayı 35.000'e yaklaşmaktaydı. Buna karşılık Osmanlı donanmasındaki asker sayısı 25.000 kadardı. Başta Selânikî ve Kâtib Çelebi olmak üzere Osmanlı kaynaklarına göre Osmanlı donanmasındaki askerler aylar süren uzun bir seferden sonra dağılmaya ve memleketlerine dönmeye başlamışlardı. İnebahtı'da Hristiyan donanması ile savaşma kararı alındığı zaman kadirgalardaki asker eksiğini kapatmak için kalelerden ve kıyı bölgelerden acele bir şekilde adam toplanmıştı. Buna rağmen Selânikî'nin ifadesine göre "*gemilere ancak bir kat âdem tedârük*" edilebilmişti.²⁵⁴

²⁵² "İnebahtı Raporu, 20 Eylül-8 Ekim 1571", **CODOIN**, III, s. 239-251. İdris Bostan'a göre de İnebahtı öncesi Osmanlı donanması yaklaşık 230 gemi ve 25.000 savaşçıdan oluşmaktaydı. Bkz. Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", s. 288. Guglielmotti Osmanlı donanmasının gücünü 222 kadirga, 60 kalyata, 750 top, 34.000 asker, 13.000 denizci ve 41.000 kürekçi olarak vermektedir. Bkz. Guglielmotti, **Marco Antonio Colonna alla battaglia di Lepanto**, s. 212. İspanyol tarihçi Ricardo Cerezo Martínez'e göre Osmanlı donanmasında 34.000 savaşçı, 45.000 kürekçi ve 13.000 denizci olmak üzere toplam 92.000 kişi bulunmaktaydı ve her iki donanma savaşçı, kürekçi ve denizci sayıları bakımından hemen hemen denkti. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 219.

²⁵³ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 219 ve Guglielmotti, **Marco Antonio Colonna alla battaglia di Lepanto**, s. 211-212.

²⁵⁴ Selânikî, I, s. 82 ve Kâtib Çelebi, s. 113.

Don Juan de Austria 207-208 kadirgadan oluşan Kutsal İttifak filosunu kadirgaları ulus ayırımı yapmaksızın karıştırdıktan sonra beş filoya ayırmıştı. Filonun savaşta klâsik kartal (*águila*) formasyonunu kullanmasına karar verilmişti. Don García de Toledo İnebahtı öncesi Don Juan de Austria'ya gönderdiği raporlarında savaş düzeni olarak Barbaros'un Preveze Savaşı'nda uyguladığı filo düzenini önermekteydi.²⁵⁵ Belirlenen savaş düzenine göre Juan de Cardona komutasında 8 kadirga öncü olarak İttifak filosunun gündüz 20-30 mil, gece de 8 mil önünde giderek keşif harekâtı icra edecekti. Filonun geri kalanı ise merkez, iki kanat ve bir de ihtiyat filosu olmak üzere dörde bölündü. Don Juan merkez hattına bizzat komuta ederken sağ kanada Gian Andrea Doria ve sol kanada da Venedik komutan yardımcısı Agustín Barbarigo komuta etmekteydi. Savaş hattının gerisindeki ihtiyat kuvvetlerini ise tecrübeli İspanyol filo komutanlarından Don Álvaro de Bazán idare edecekti. Ayrıca Francisco Duodo komutasındaki 6 Venedik mavnasının üç filo arasında dağıtılarak her kadirga hattının önünde 2'şer mavnanın bulunması kararlaştırılmıştı.²⁵⁶

Osmanlı donanması da İttifak filosuna benzer bir savaş düzeni benimsemişti. Geleneksel hilâl düzeni yerine filo merkez ve kanatlar olmak üzere üçe bölünmüş ve merkez hattının hemen gerisinde ilk hattı destekleyecek bir ihtiyat oluşturulmuştu. Osmanlı sol kanadında Uluç Ali Paşa yer almakta, merkez savaş hattına Müezzinzâde Ali Paşa bizzat komuta etmekteydi. Kıyıya yakın bir şekilde konuşlanan sağ kanatta ise İskenderiye Beyi şolok Mehmed Bey yer almaktaydı. Her hat yaklaşık 60 kadirgadan oluşmakta, sadece merkez hattı ihtiyat kuvvetleri ile desteklenmekteydi. Müezzinzâde Ali Paşa'nın savaş planı merkez hattının Hristiyan hücumlarına direnmesi ve kanatların düşman filosunu çevirmesini beklemek üzerineydi. Özellikle Osmanlı hafif kadirgalarının ve kalyatalarının çoğunluğunun

²⁵⁵ “Don García de Toledo'dan Don Juan de Austria'ya”, 12 Ağustos 1571, **CODOIN**, III, s. 11-15.

²⁵⁶ “İnebahtı Savaşı Hakkında Rapor”, Ekim 1571, **CODOIN**, III, s. 216-217, “Juan de San Gerónimo'nun İnebahtı Savaşı Hakkındaki Raporu”, **CODOIN**, III, s. 242, John F. Guilmartin, **Kalyonlar ve Kadirgalar**, çev. Ali Özdamar, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2010, s. 153 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 218.

Uluç Ali Paşa'nın komutasında sol kanata yerleştirilmesi düşman donanmasının kuşatılması düşüncesini desteklemekteydi.²⁵⁷

3. 3. 3. Savaş

Eylül ayı ortalarında hem Osmanlı hem de Hristiyan tarafı rakip donanmanın tam yerini, gemi sayısını ve hedefini öğrenmeye çalışıyordu. Venedikliler Kıbrıs'ın geri alınması hedefi ile Osmanlı toprakları üzerine büyük bir sefer düzenlenmesini isterken, İspanyolların öncelikli hedefi Kuzey Afrika'ya, özellikle de Tunus'a bir harekât düzenlenmesiydi. Neticede Doğu'ya gidilerek bir deniz savaşında karşı karşıya gelmek üzere Osmanlı donanmasının aranmasına karar verilmişti.²⁵⁸ Cezayir-i Garp reislerinden Karaca Ali Reis Hristiyan donanması hakkında bilgi toplamak için Mesina limanına gönderilmişti. Ali Reis'in verdiği bilgilere göre düşman donanması 230 kadirga, 28 barça, 6 mavna ve 70 fırkateden oluşmaktaydı ve Korfu tarafına gelmesi bekleniyordu. Ancak düşman donanmasının Korfu'dan sonra nereye yöneleceğine dair bir bilgi edinilememişti.²⁵⁹

Kutsal İttifak Filosunun Korfu'ya geldiğinin haber alınması üzerine İnebahtı'da olan Osmanlı donanmasının savaşa hazırlık durumu gözden geçirilmişti. Deniz seferinin bittiğini düşünen askerlerin dağılmaya başlaması üzerine kimsenin donanmadan ayrılmaması emredilmiş ve Pertev Paşa donanma için ne kadar dinç askere ihtiyaç duyarsa karşılanması için emirler gönderilmişti.²⁶⁰ İstanbul'dan Kapudan Müezzinzâde Ali Paşa'ya gönderilen hükümde Hristiyan donanmasının Osmanlı kuvvetlerini aradığı ve daha sonra Osmanlı kıyılarına saldırma niyetinde olduğu ifade edilmekte ve bu nedenle Ali Paşa'ya diğer paşalarla müşavere ettikten

²⁵⁷ “Juan de San Gerónimo'nun İnebahtı Savaşı Hakkındaki Raporu”, **CODOIN**, III, s. 243, Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 218-220 ve Guilmartin, **Kalyonlar ve Kadirgalar**, s. 153-163.

²⁵⁸ İspanyol Monarşisinin önceliğinin her zaman Kuzey Afrika olduğunu vurgulayan II. Felipe, Papalık komutanı Colonna'ya Tunus ve Bizerte üzerine bir sefer düzenlenmesini teklif edilmesini ve onun desteği ile Papalığın ve Venediklilerin ikna edilmesini istemekteydi. Bkz. “II. Felipe'den Luis de Requesens'e”, 28 Eylül 1571, **CODOIN**, III, s. 195-197 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1101.

²⁵⁹ BOA, **MD**. 16, h. 34 ve 640.

²⁶⁰ BOA, **MD**. 16, h. 634.

sonra uygun bir fırsatın doğması durumunda düşman donanmasına hücum etmesi emredilmekteydi.²⁶¹

Hristiyanlar Osmanlı donanması ile muhtemel bir deniz savaşının sonucundan emin değillerdi. İttifak filosunun nasıl hareket etmesi gerektiği üzerine yapılan değerlendirmelerde Don Luis de Requesens ve Gian Andrea Doria savunma stratejisi takip edilmesi gerektiğini tavsiye etmekte, eski donanma komutanı Don García de Toledo da Türk filosunun üstünlüğüne dair gönderdiği raporlar ile bu görüşü desteklemekte ve temkinli olunmasını istemektedir. Toledo Osmanlı donanmasının İttifak donanmasına üstünlüğünü birkaç maddede şöyle özetlemektedir: “*Düşmanın sadece sayısal üstünlüğü söz konusu değil, asker kalitesi de daha iyidir. İspanyol kadirgaları komutanlarının onlara verdikleri arkebüzleri nasıl ateşleyebileceklerini nadiren bilen yeni askerle dolu. Türkler ise bu işi iyi bilirler ve tecrübeli askerler oldukları için silahlarını maharetle kullanırlar.*” Toledo aynı zamanda İttifak donanmasındaki gemilerin farklı milletlere ait olduğunu vurgulayarak “*bu kadirgalar bazen bazı emirlere uyar, bazen de diğerlerine itaat etmezlerdi, ancak düşman ise tek bir efendiye, tek bir iradeye, tek bir emre sadakatle bağlıdır*” demektedir ve eklemektedir: “*Preveze’de bulunmuş olanlar bunun ne kadar önemli olduğunu iyi bilirler.*”²⁶²

Kutsal İttifak filosunun komutanlığına getirilen Don Juan de Austria denizcilikle ilgili işlerde kendisinden önceki donanma komutanı Don García de Toledo’ya, askerlerle ilgili meseleler için ise çoğunlukla Alba Dükü Fernando Álvarez de Toledo’ya yazarak tavsiye almaktaydı.²⁶³ Toledo nasıl bir savaş düzeni belirlenmesi gerektiği konusunda ise önemli tavsiyeler vermişti: “*...eğer düşman üzerine kürekle gidilecek olursa bütün donanmayı tek bir filo haline getirmeyi emretmeyin, zira bu kadar büyük bir sayı mutlaka karışıklık yaratacak ve Preveze’de olduğu gibi kadirgaların birbirlerine girmesine neden olacaktır. Donanma tek bir*

²⁶¹ BOA, MD, 16, h. 640.

²⁶² Toledo son olarak II. Felipe’nin doğrudan ve kesin bir emri olmaksızın kesinlikle bir maceraya atılmamak gerektiğini ifade etmekteydi: “*Tanrı aşkına nasıl hareket edeceğinize çok dikkat edin, zira bu çok büyük bir girişim ve eğer başarısız olursak çok büyük tehlikeler ortaya çıkabilir.*” Bkz. “Don García de Toledo’dan Luis de Requesens’e”, 1 Ağustos 1571, CODOIN, III, s. 8-10.

²⁶³ Sağlık sorunlarından dolayı donanmaya katılamayan Toledo Don Juan’a gereken her durumda yardımcı olacağını ve tavsiyeler vereceğini belirtmekteydi. Bkz. “Don García de Toledo’dan Don Juan de Austria’ya”, 3 Ağustos 1571, CODOIN, III, s. 10-11 ve Castro. “Los Tercios de Galeras”, s. 97.

kanatta üç filoya ayrılmalıdır, filoların her iki ucuna ise en tecrübeli ve güvenilir kaptanlar yerleştirilmelidir. Bu şekilde filolar arasında dönüşler ve manevra için yeterli mesafe bırakıldığından emin olunabilir. Barbaros'un Preveze'de uyguladığı düzen buydu."²⁶⁴

Don Juan de Austria'nın Toledo'nun tavsiyesine ihtiyaç duyduğu bir diğer konu da çatışma anında kadirgallardaki prua toplarının ne zaman ateşlenmesi gerektiği idi. Bu konunun kadirga komutanları arasında çok tartışıldığı ifade eden Austria, bazı komutanların topları ilk ateşlemenin düşmanda karışıklığa sebep olacağını öne sürdüklerini belirtiyordu. Bu görüşe karşı olan komutanlar ise top atışını daha sonraya bırakarak, düşmanı kendi ateşinin dumanı ve karışıklığı içinde bırakılmasının daha iyi olacağını söylemekteydiler.²⁶⁵ Don García de Toledo bu soruya cevabında topların savaş anında çok büyük bir karışıklığa sebep olmadan iki defa ateşlenmesinin mümkün olmadığını ifade etmekteydi. Toledo'nun kanaatine göre silahlar *"düşmanın kanı üzerinize sıçrayacak kadar yakından"* ateşlenmeliydi. Tecrübeli komutanların da her zaman bu görüşte olduğunu ifade eden Toledo gemilerin çarpışma sesleri ile topların gürültüsünün hemen hemen aynı anda duyulması gerektiğini belirtmekteydi. Toledo son olarak uzaktan atış yapmanın sonuçlarının çok belirsiz olduğunu ve bu atışların düşmana pek de zarar veremediğini eklemişti.²⁶⁶

Savaş ve askerlerle ilgili işlerde Don Juan de Austria'ya tavsiyelerde bulunan Alba Dükü ise gönderdiği mektuplarda öncelikle bu kadar önemli bir fırsatın kaybedilmemesi gerektiğini ifade ederek düşmanın üzerine gidilmesini tavsiye etmekteydi. Alba Dükü denizde üç şekilde savaşılacağını belirtmekteydi: Kuşatılan bir kaleye yardım götürmek için, bir yeri kuşatıp almak için veya bir deniz savaşında düşman donanmasıyla karşı karşıya gelerek. Alba Dükü'nün Don Juan'a en önemli tavsiyeleri ise kadirgallardaki askerlerinin durumuna ilişkindi. Dük'e göre askerlere güler yüz gösterilmeli, farklı milletlere ayrı ayrı iltifat edilmeli, maaşları ve denizde istihkakları tam verilmeliydi. Buna karşılık zayıflık da gösterilmemeli,

²⁶⁴ "Don García de Toledo'dan Don Juan de Austria'ya", 12 Ağustos 1571, **CODOIN**, III, s. 11-15.

²⁶⁵ "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 31 Ağustos 1571, **CODOIN**, III, s. 18-19 ve Castro, "Los Tercios de Galeras", s. 98.

²⁶⁶ "Don García de Toledo'dan Don Juan de Austria'ya", 13 Eylül 1571, **CODOIN**, III, s. 25-26.

askerlerin subaylarına itaatine ve disipline önem verilmeliydi. Alba Dükü son olarak terfilerde kayırmacılık yerine liyakate dikkat edilmesini gerektiğini vurgulamakta ve başarının askerlerin kalite ve tecrübesine bağlı olduğunu ifade etmekteydi.²⁶⁷

Hristiyan tarafında 29 Ağustos'tan itibaren Venedik kadirgalarını teftiş etmeye başlayan Don Juan de Austria büyük bir hayal kırıklığına uğramıştı.²⁶⁸ Venedik kadirgalarının özellikle asker bakımından yetersiz olduklarının tespit edilmesi üzerine bu gemilerin 1.500 İspanyol ve 2.500 İtalyan olmak üzere toplam 4.000 asker ile takviye edilmeleri uygun görülmüştü.²⁶⁹ Her ne kadar Don García de Toledo'nun ifadesi ile *"her biri kendi kadirgasının efendisi olmak isteyen"* Venedik kadirga kaptanları ile İspanyol komutanlar arasında sürtüşmeler yaşansa da Venedik gemilerine yabancı askerlerin kabul edilmesi büyük bir adım sayılabilirdi.²⁷⁰

Don Juan de Austria komutasındaki Kutsal İttifak Filosu 16 Eylül'de Mesina'dan Korfu adasına doğru yelken açmıştı. Gil de Andrada keşif için gönderilmiş ve onun verdiği bilgilere göre Osmanlı donanmasının İnebahtı'da bulunduğu öğrenilmişti. Andrada'nın istihbaratına göre Osmanlı donanması sayı olarak İttifak filosundan üstündü ancak gemi ve asker kalitesi için aynı şey söz konusu değildi. Toplanan savaş konseyinde hararetli tartışmalar yaşanmış ve temkinli hareket etmeyi isteyenlere karşılık Venedik ve Papalık komutanların baskısı ve olumlu istihbaratın verdiği cesaret ile Don Juan de Austria II. Felipe'nin kendisine verdiği emirlerin ötesine geçerek Osmanlı donanması ile savaşma kararı almıştı.²⁷¹ Don Juan'ın Venedik ve Papalığı gücendirmeden başka bir harekette bulunması

²⁶⁷ "Alba Dükü'nden Don Juan de Austria'ya", 3 Mayıs 1571, **CODOIN**, III, s. 273-283.

²⁶⁸ "Dün Venedik kadirgalarını ziyarete başladım. Askerlerin ve denizcilerin ne kadar kötü durumda olduğuna inanamazsınız. Venedikliler silahlara ve toplara sahipler ancak bunlar onları kullanacak insanlar olmadan savaşamaz. Kalite olarak değil de kadirgaların sayısına güvenerek bir şey yapmak zorunda olmam bana gerçekten keder veriyor." Bkz. "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 30 Ağustos 1571, **CODOIN**, III, s. 17-18.

²⁶⁹ "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 9 Eylül 1571, **CODOIN**, III, s. 20-21 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 216. Hristiyan donanmasındaki gelişmeleri çeşitli kaynaklardan öğrenen Osmanlılar Venedik gemilerinin *"İspanyol soltatlari"* ile takviye edildiklerini de haber almışlardı. Bkz. BOA, **MD**, 16, h. 40.

²⁷⁰ "Don García de Toledo'dan Don Juan de Austria'ya", 13 Eylül 1571, **CODOIN**, III, s. 25-26 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1100-1101.

²⁷¹ AGS, **Estado/Venecia**, leg. 1329, d. 102: "La Armada cristiana de la Santa Liga, mandada por D. Juan de Austria sale de Corfu en busca de la armada turca", "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 16 Eylül 1571, **CODOIN**, III, s. 26-27, "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 28 Eylül 1571, **CODOIN**, III, s. 27-28 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 220.

mümkün değildi. Savaştan kaçınmak Hristiyanlığa ihanet anlamına gelirdi, buna karşılık savaşp da kaybedilse bile eğer Venedik'in dostluğu muhafaza edilirse Hristiyan filosu yeniden inşa edilebilirdi. Buna karşılık donanma inşa etmenin kolay olmadığını en iyi bilen isimlerden biri olan Don García de Toledo ertesi sene bile Don Juan de Austria'nın İtalya ve bütün Hristiyanlığın tek savunması olan donanmayı nasıl tek bir hamlede riske atabildiğine şaşırırmaktaydı.²⁷²

Kutsal İttifak içinde müttefikler arasındaki ilişkilerin oldukça hassas olduğunu belirtmek gerekir. Özellikle İspanyollar ve Venedikliler arasındaki güvensizlik ve memnuniyetsizlik had safhadaydı. Ekim ayı başlarında Venedik gemilerinin savaşa hazırlık durumunu denetlemesi emredilen Cenovalı Gian Andrea Doria'ya Venedik amirali Venier izin vermemiş, bu görevi Don Luis de Requesens yerine getirmek zorunda kalmıştı. Bir başka gerilim Venedik gemilerindeki İspanyol askerlerinden kaynaklanmıştı. Mucio Tortona'nın komutasındaki askerler Venedikli gemi mürettebatıyla anlaşmazlığa düşünce Venier bizzat olaya müdahale etmiş ve Tortona'yı tutuklaması için bir amiral göndermişti. Ancak İspanya Kralı'na tabi olduğunu ifade eden Tortona askerleriyle tutuklamaya direnmiş ve çıkan karmaşada Venedik komutanı vurulmuştu. Bunun üzerine Venier'in emri ile Tortona ve iki askeri derhal Venedik sancak gemisine getirilmiş ve seren direğine asılarak idam edilmişti. Böylece mesele daha da karmaşık bir hale gelmiş, bir bölük İspanyol askeri ile Venedik gemisine çıkan Don Juan de Austria keyfi uygulamasından dolayı Venier'i tutuklamakla tehdit etmişti. Öfkeli İspanyol komutanları birçoğu Venedikli müttefiklerine ateş açabileceklerini çekinmeden dile getirmekteydiler. Neticede askerler arasında bir çatışma ihtimalinden çekinen Don Juan danışmanlarının tavsiyesi ile Venier'in savaş konseylerine katılımını yasaklamakla yetinmişti.²⁷³ Kutsal İttifak filusunda kararların İspanya, Venedik ve Papalık komutanları arasında üçte ikilik çoğunlukla alınması gerektiği için konseyde Venier'den boşalan yere Venedik komutanlarından Agustin Barbarigo getirilmişti.²⁷⁴

²⁷² Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1101.

²⁷³ Maxwell, **Don John of Austria**, I, s. 394-395.

²⁷⁴ Martínez, **Años Cruciales**, s. 164-165. Don Juan de Austria 1572 seferi tartışılırken müttefikler arasında karar alma sürecinde oy kullanıldığı için komuta kademesinde üçüncü kişinin yokluğunun problem yaratabileceğini ifade etmekteydi. Bkz. "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 5 Mayıs 1572, **CODOIN**, III, s. 81-86.

Osmanlı tarafında 3-4 Ekim tarihlerinde Kapudan Müezzinzâde Ali Paşa, serdar Pertev Paşa, Cezayir Beylerbeyi Uluç Ali Paşa, Trablusgarp Beylerbeyi Câfer Paşa, Hayreddin Paşazâde Hasan Paşa ve sancakbeyleri ile tecrübeli reislerin bir araya geldiği bir savaş meclisi toplanmıştı. Savaşta kurtarılan Venedikli esirlerin bir mühtediden öğrendiklerini ifade ettikleri bilgilere göre Osmanlı savaş konseyi büyük ölçüde savaşma taraftarıydı. Konseyde söz alan Hayreddin Paşazâde Hasan Paşa Hristiyan donanması her ne kadar güçlü görünse de bu filonun somut bir amaçtan ziyade bir prensin gösterişi için bir araya getirildiğini ifade etmişti. Hasan Paşa ayrıca birbirine rakip ve düşman farklı milletlerden meydana gelen Kutsal İttifak filosu içinde birlik olmadığını söylemişti. Paşa'ya göre Hristiyanlar ortak hareket etmeye ve tek bir komutaya bağlı olmaya alışkın değillerdi. Benzer filoların daha önce Preveze ve Cerbe'de Türk bayrağının sadece uzaktan görünmesiyle bile dağıldığını ifade eden Hasan Paşa'nın savaşma yönündeki görüşleri savaş meclisinin çoğunluğu tarafından kabul görmüştü.²⁷⁵

Osmanlı savaş meclisinde söz alan Eğriboz Beyi Ahmed (*Hamet*) Bey ise farklı bir görüş ortaya koymuştu. Ahmed Bey'e göre Sultan'ın Adriyatik, adalar ve Kıbrıs'taki son zaferleri Hristiyanları ortak bir eyleme zorlamıştı. Her bakımdan öncekilerden çok üstün olan Hristiyan filosunun komutasına getirilen prens ise kesinlikle ümitsiz bir göreve getirilecek biri değildi. Don Juan de Austria Granada'da Morisco isyanını bastırmasıyla elde ettiği şöhreti arttırmak için hiçbir fırsatı kaçırmayacaktı. Ahmed Bey'e göre Osmanlı donanması İnebahtı kalesinin topları altında kalmalı ve savaşmak için dışarı çıkmamalıydı. Bu görüş konseyde serdar Pertev Paşa, İskenderiye Beyi Şolok Mehmed Bey ve Cezayir Beylerbeyi Uluç Ali Paşa tarafından desteklenmişti.²⁷⁶ Uluç Ali Paşa altı aydan beri denizlerde olan Osmanlı gemilerinin yıprandığını ve askerlerin seferin sona erdiğini düşünerek izinli veya izinsiz şekilde donanmadan ayrıldıklarını söylemişti. Uluç Ali Paşa ayrıca Hristiyan donanmasının güçlü bir mevkii olan İnebahtı boğazını geçemeyeceklerini ifade ederek Osmanlı filosunun burada beklemesi gerektiğini savunmuştu. Ancak Kapudan Ali Paşa buna karşı çıkmış, "*gayret-i İslâm ve ırz-ı pâdişâhî yok mudur, her*

²⁷⁵ Maxwell, **Don John of Austria**, I, s. 398.

²⁷⁶ Maxwell, **Don John of Austria**, I, s. 398-399.

sefineden beşer onar âdem nâkıs olmağla ne lâzım gelür” diyerek gemilerdeki asker eksiğinin önemli olmadığını ifade etmişti.²⁷⁷

Kapudan Ali Paşa tartışmaların uzaması üzerine İstanbul’dan aldığı emir gereği mutlaka düşman üzerine gidilmesi gerektiğini söylemişti. Müezzinzâde’nin düşman donanması üzerine gitme kararının kesin olduğunu gören Uluç Ali Paşa en azından donanmanın kıyıya yakın bir yerde konuşlanmamasını, deniz tarafını tutmak gerektiğini belirtti. Bu önerisinin de reddedilmesi üzerine Uluç Ali Paşa “*kani Hayreddin Paşa’yla ve Turgudça Paşa’ya ceng görenler niçün söylemezler, bir gemiye top dokunduğu gibi gark ihtimâlından karaya meyl etse gerek, sâirlere bâ’is-i inhizâm olur*” diyerek bu karara isyan etmişti. Burada dikkate alınması gereken husus Barbaros ve Turgudça Paşalar’la “*ceng görenlerin*” karşı tarafta da olduğudur. En tecrübeli İspanyol donanma komutanlarından biri olan Don García de Toledo düşman kıyılarına yakın bir yerde savaşılmaması gerektiğini, böylece düşman askerlerin kıyıya kaçabileceğini ifade etmekteydi.²⁷⁸ Uluç Ali Paşa’nın bir diğer önerisi komuta gemilerinin düşman tarafından fark edilmemesi için kadirgârlardan fener, bayrak ve sancakların kaldırılması idi. Ancak Uluç Ali Paşa’nın bu önerisi de kabul görmedi. Savaşta Müezzinzâde’nin baştardası taşıdığı üç fener ve bayraklar ile tanınacak ve derhâl hedef alınacaktı. Neticede Osmanlı donanması Müezzinzâde Ali Paşa’nın uygun gördüğü şekilde Hristiyan filosu ile savaşmak üzere denize açıldı.²⁷⁹

7 Ekim 1571 tarihinde İnebahtı körfezinin girişinde Kutsal İttifak filosu ve Osmanlı donanması karşı karşıya geldi. Osmanlı tarafında 230 savaş gemisi varken Hristiyan filosu 207-208 kadirgâdan oluşmakta, önemli ateş gücüne sahip 6 Venedik mavnası da Don Juan de Austria’nın kadirgâlarına destek vermekteydi. Hristiyan kadirgâları Osmanlı gemilerine göre top ve arkebüz bakımından daha iyi silahlanmışlardı.²⁸⁰ İttifak filosunun merkez hattına Don Juan de Austria bizzat komuta etmekteydi. Sol kanata komuta eden Agustin Barbarigo Osmanlı gemileri

²⁷⁷ Kâtib Çelebi, s. 113. Hristiyan tarafındaki görüşmelerde ise tam tersi bir anlayış söz konusuydu. Don García de Toledo donanma işlerinde sadece kadirga sayısı ile düşünmenin yanlış olduğunu belirterek, savaşacak insanlar olmadan gemi olarak sayısal üstünlüğün pek bir öneminin olmadığını ifade etmişti. Toledo’ya göre: “...asker yoksa hiçbir şey yok gibidir.” Bkz. “Don García de Toledo’dan Don Juan de Austria’ya”, 13 Eylül 1571, **CODOIN**, III, s. 21-25.

²⁷⁸ “Don García de Toledo’dan Luis de Requesens’e”, 1 Ağustos 1571, **CODOIN**, III, s. 8-10.

²⁷⁹ Kâtib Çelebi, s. 113-114 ve Bostan, “İnebahtı Deniz Savaşı”, s. 288.

²⁸⁰ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1102.

tarafından kuşatılmamak için kıyıya yakın duruyordu. Sağda Gian Andrea Doria'nın komutası altındaki kadirgalar güneye doğru düzen almıştı. Hristiyanların merkez ve sol kanadının önünde ikişer Venedik mavnası yerini almıştı, ancak sağ kanattakiler geride kalmıştı. Bazán ise yaklaşık 30 kadirgalık ihtiyat kuvveti ile savaş hattının yarım mil gerisinde beklemekteydi. Hristiyan filosundaki bütün kadirga kaptanlarına seyrüsefer ve çatışma ile ilgili Don Juan de Austria'nın emirleri önceden dağıtılmıştı.²⁸¹

Öğle saatlerinde ilk olarak kıyıya yakın kuvvetler çatışmaya girmiş, Venedik mavnalarının arasından geçmek için düzenlerini bozmak zorunda kalan Osmanlı kadirgaları yoğun ateş altında ilerlemişlerdi. Hristiyan sol kanadına komuta eden Barbarigo gözünden bir okla ölümcül bir şekilde yaralanmasına rağmen Osmanlı sağ kanadını oluşturan kadirgaları karaya doğru sürerek imha etmeyi başarmıştı.²⁸² Her iki tarafın merkez hatları ise saat 12.30 civarında karşı karşıya geldi. Kapudan Müezzinzâde Ali Paşa Venedik mavnalarının önemli bir engel olduğunu fark ederek, onların arasından geçebilmek için hatlarını bölmek zorunda kaldı. Mavnaların top ateşi sadece bir Osmanlı gemisinin batmasına sebep olmasına rağmen Osmanlı hatları arasında karışıklığa sebep oldu. Savaş nizamının tekrar kurulmasından sonra Osmanlı topları menzile girer girmez ateş ettiler, ancak güllerin çoğu Hristiyan gemilerinin üzerinden geçti. Buna karşılık daha önce Don Juan de Austria'nın emri ile kadirgaların mahmuzlarını kesen İttifak gemileri toplarını çok daha yakın mesafeden ve alçaktan ateşlemeyi tercih etmişler ve bu taktik Osmanlı gemilerine büyük zarar vermişti.²⁸³

Kapudan Müezzinzâde Ali Paşa'nın baştardasının komutanlık alameti olan üç feneri ile bayrak ve flamalarından tanınması üzerine Don Juan de Austria derhâl hücumun bu nokta üzerine yoğunlaştırılmasını emretmişti. İttifak filosunun kadirgalarında kürek mahkûmlarının zincirleri çözülmüş ve bunlar "aslanlar gibi

²⁸¹ Bu talimatlara göre merkez ve kanatlar arasında sadece gemilerin çarpışmasını önlemek için 4-5 kadirgalık boşluklar bırakılacak, filolar arasında boşluğun düşmanın istifade edebileceği kadar genişlememesine dikkat edilecekti. Ayrıca atışlar etkili olacak mesafeden yapılacak, her kadirgada en az iki top düşmana yakın mesafede atış için bekletilecekti. Bkz. Maxwell, **Don John of Austria**, I, s. 385-387 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 221.

²⁸² Guilmartin, **Kalyonlar ve Kadirgalar**, s. 159-160.

²⁸³ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 221-222.

savaşarak” (*han peleado como leones*) çatışmalara destek vermişti.²⁸⁴ Buna karşılık Kapudan Ali Paşa da kendisine iyi hizmet edecek Hristiyan esirlere zafer kazanması durumunda özgürlüklerini vadetmişti. Çatışma İttifak filosunun komuta gemisi *Real* ve Paşa’nın *Sultana*’sı etrafında yoğunlaşmış, İspanyol askerleri iki defa Osmanlı gemisinin ana direğine kadar ilerledilerse de geri püskürtülmüşlerdi. Yaklaşık bir buçuk saat süren çarpışma neticesinde gemi ele geçirilmiş, Ali Paşa ve 500 asker hayatını kaybetmişti. Bu andan itibaren savaşın Hristiyanlar lehine sonuçlanacağı büyük ölçüde ortaya çıkmıştı. Merkez savaş hattında durumun belli olmasından sonra Don Luis de Requesens sağ kanatta henüz savaşa girmemiş çok sayıda Osmanlı kadırgası olduğuna işaret ederek buraya takviye gönderilmesi gerektiğini ifade etmişti.²⁸⁵

Savaşın başında Osmanlı filosunun sol kanadına komuta eden Uluç Ali Paşa karşısında hareketlerini takip eden Gian Andrea Doria ile güneye doğru açılarak merkez hatlardan uzaklaşmışlardı. Doria gemileri sayıca az olduğu için Osmanlı hattına saldırmayı göze alamamış, Uluç Ali Paşa’ya paralel olarak açılmaya devam etmişti. Bu manevra sonucu sol kanatta ve merkezde oldukça etkili olan Venedik mavnaları sağ kanatta tamamen etkisiz kalmışlardı.²⁸⁶ Hristiyan hatları arasında bir boşluk oluştuğunu gören Uluç Ali Paşa bu fırsatı değerlendirerek oluşan açıklıktan Don Juan’ın merkez hattının sağına hücum etti. Bu esnada Don Juan’ın sağ kanadında yer alan Malta kapudanesi ele geçirilmiş ve içindekiler öldürülmüştü. Hristiyan merkezinin bozulmasını büyük ölçüde Bazán komutasındaki ihtiyat kuvvetlerinin yetişmesi önledi. Bununla birlikte Kapudan Ali Paşa’nın ölümünün duyulması ve Doria’nın Osmanlı kadırgalarına yetişmesi üzerine Uluç Ali Paşa

²⁸⁴ “Francisco de Murillo’dan Kraliyet Sekreteri Antonio Perez’e”, 9 Ekim 1571, **CODOIN**, III, s. 226, “Juan de San Gerónimo’nun İnebahtı Savaşı Hakkındaki Raporu”, **CODOIN**, III, s. 247 ve “İnebahtı Savaşı Hakkında Rapor”, Ekim 1571, **CODOIN**, III, s. 222. Don Juan de Austria’nın cezalarında indirim sözü karşılığı zincirlerini çözerek savaşa davet ettiği kürek mahkûmlarının birçoğu İnebahtı zaferinin gecesi donanmadan firar etmişlerdi. Mahkûmlara kürekte indirilmiş cezalarını tamamlamak yerine Osmanlı kıyılarında (Arnavutluk) şanslarını denemek daha cazip gelmiş olmalıydı. Bkz. Maxwell, **Don John of Austria**, I, s. 430.

²⁸⁵ “İnebahtı Savaşı Hakkında Rapor”, Ekim 1571, **CODOIN**, III, s. 216-220, “Juan de San Gerónimo’nun İnebahtı Savaşı Hakkındaki Raporu”, **CODOIN**, III, s. 239-245, Guilmartin, **Kalyonlar ve Kadırgalar**, s. 160 ve Kâtib Çelebi, s. 114.

²⁸⁶ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 224 ve Maxwell, **Don John of Austria**, I, s. 412.

savaşın kaybedildiğini anlayıp geri çekilme emri verdi.²⁸⁷ İspanyol raporlarında geri çekilen Osmanlı kadirgalarının takip edilmesinin sebepleri olarak havanın kararmasına az bir zaman kalması, mürettebatın yorgun olması ve kürek mahkûmları savaşmaları için serbest bırakıldığından kadirgaların yarısının hareketsiz kalması gösterilmektedir.²⁸⁸

İnebahtı Deniz Savaşı Osmanlılar için büyük bir yenilgiyle sonuçlanmıştı. Savaş sonunda sadece Uluç Ali Paşa komutasındaki 30 kadirga kaçabilmiş, geri kalan Osmanlı kadirgaları ya ganimet olarak ele geçirilmiş ya da batırılmışlardı. Osmanlı donanmasına büyük bir darbe vurduklarını ifade eden İspanyollar ertesi sene Türklerin denizlerde hiçbir varlık gösteremeyeceklerini düşünmekteydiler. Denizde boğulanların tam olarak tespit edilmesinin imkânsız olduğunu ifade eden İspanyol gözlemciler Osmanlıların kayıplarını ölü ve yaralı olarak 30.000'in üzerinde vermektedir. Osmanlılar ayrıca 3486 esir vermişlerdi ve Osmanlı kadirgalarından 15.000 kadar Hristiyan köle kurtarılmıştı. İttifak filosunda ise 10-15 kadirga kaybedilmiş, 8.000 kişi ölmüş ve 21.000 kişi de yaralanmıştı. Zafer Hristiyanlara gemi olarak olmasa da insan zaiyatı bakımından pahalıya mal olmuştu.²⁸⁹

Osmanlı donanmasından ele geçirilen ganimet muazzam olmuştu. İttifak filosunun askerleri Osmanlı kadirgalarını defalarca yağmalamışlar buna rağmen ikinci ve üçüncü yağmadan sonra bile gemilerin gizli köşelerinde altın ve değerli mücevherler bulunmaya devam etmişti. Değerli madenler büyük ölçüde asker, denizci ve kürekçiler arasında dağıtılmasına rağmen gemiler ve silahlar müttefik devletlere aitti.²⁹⁰ Her ne kadar Kâtib Çelebi savaşta toplam 60 Osmanlı kadirgasının ele geçirildiğini ifade etse de kaynaklara bakıldığında gerçek rakamın daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.²⁹¹ Simancas Arşivi'nde yer alan 18 Ekim 1571 tarihli rapor

²⁸⁷ "İnebahtı Savaşı Hakkında Rapor", Ekim 1571, **CODOIN**, III, s. 220-221 ve Guilmartin, **Kalyonlar ve Kadirgalar**, s. 161.

²⁸⁸ "İnebahtı Savaşı Hakkında Rapor", Ekim 1571, **CODOIN**, III, s. 222 ve Kâtib Çelebi, s. 114.

²⁸⁹ AGS, **Estado**, leg. 1134, "Juan de San Gerónimo'nun İnebahtı Savaşı Hakkındaki Raporu", **CODOIN**, III, s. 248-270, Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1102, Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 224 ve Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", s. 288.

²⁹⁰ Maxwell, **Don John of Austria**, I, s. 432.

²⁹¹ "Kâfir cümle altmış pâre kadirga alup âlât ve esbâbını Venedik cebehânesine kodu" Bkz. Kâtib Çelebi, s. 114.

İnebahtı Savaşı sonucu Osmanlılardan ele geçirilen ganimetlerin tam boyutunu ortaya koymaktadır. Papalık, Venedik ve diğer İtalyan devletleri 59, İspanya 58 olmak üzere toplam 117 Osmanlı kadirgaı paylaşılmıştı. Papalık ve Venediklilerin aldığı 5 kalyata ve fustaya karşılık İspanya'nın payına dűřen 8 kalyata hesaba katıldığında 13 kalyata ve fustanın ele geçirildiği gűrűlmektedir. Neticede 117'si kadirga olmak üzere 130 Osmanlı gemisinin İnebahtı Deniz Savaşı sonucu ağır hasar almadığı ve műttefikler arasında ganimet olarak paylaşılmaya uygun durumda olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık Uluç Ali Pařa'nın komutasında kurtulmayı başaran 30 kadirga hesaba katıldığında 70 kadar Osmanlı gemisinin savaşta battığı, karaya oturduğu veya kullanılamayacak kadar ağır hasar aldığı dűřűnűlebilir. Ele geçirilen gemilere ek olarak Papalık ve Venedik 54 top, İspanya 63 top olmak üzere 117 bűyűk top paylaşılmıştı. Ayrıca Papalık ve Venedik 6 *pedrero* topu alırken, İspanya 11 *pedrero* almış, buna ek olarak Papalıkla Venedik'in hesabına 137 hafif top dűřerken, İspanya 119 hafif top almıştı. Neticede çeşitli boyutlarda toplam 390 Osmanlı topu műttefikler arasında ganimet olarak paylaşılmıştı. Son olarak Papalık ve Venedik 1801 esir alırken, İspanyollar 1685 esir almışlardı. Bűylece İnebahtı Savaşı'nda Osmanlı donanmasından tam olarak 3486 kişinin esir dűřtűđű anlaşılmaktadır.²⁹²

Peki, İnebahtı Deniz Savařı'nda İttifak filosuna zafer kazandıran neydi? Osmanlı tarihçileri yenilginin sebepleri arasında çok erken bir tarihte İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalan Osmanlı donanmasının uzun seferi sonucu gemilerin ve műrettebatın yıpranmasını gűstermektedirler. Ayrıca Ekim ayı bařında deniz seferinin bittiđi dűřűnűldűđűnden gemilerdeki askerlerin dađılması ve Haçlı donanmasının beklenmedik saldırısı da yenilginin nedenleri arasında dűřűnűlmektedir. Bunlara ek olarak İstanbul'un mutlaka dűřman donanması űzerine gidilmesi emri ve denizcilik tecrűbesi olmadıđı vurgulanan Kapudan Műezzinzade

²⁹² AGS, **Estado/Armada y Galeras**, leg. 446: “*Relacion del Repartimiento*”, 18 Ekim 1571. Hem İspanya hem de Venedik arasında kadirga reislerinin ve űnemli yűneticilerin fideyle serbest bırakılmasına karřıydı. Buna karřılık Don Juan de Austria Műezzinzade Ali Pařa'nın esir alınan iki ođlunun henűz genç ve tecrűbesiz oldukları için serbest bırakılmalarında bir sakınca olmadıđını belirtmekteydi. Bkz. “Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya”, 3 Aralık 1571, **CODOIN**, III, s. 58. II. Felipe de űzellikle reislerin serbest bırakılmaması gerektiđini vurgulamaktadır. Reisler konusunda Felipe Roma elçisine Papalıđa da aynı tutumu benimsemesi için tavsiyede bulunmasını emretmiřti. Bkz. “II. Felipe'den Roma elçisi Don Juan de Zuńiga'ya”, 25 Kasım 1571, **CODOIN**, III, s. 234-237.

Ali Paşa'nın bu emri körü körüne yerine getirmesi de felaketin sebepleri arasında gösterilmektedir. Osmanlı kronikleri bu sebepleri saydıktan sonra İnebahtı yenilgisinin Müslümanların günahları için Allah'ın bir uyarısı olduğunu da eklemektedirler.²⁹³ Kâtib Çelebi de Müezzinzâde Ali Paşa'nın deniz savaşlarını bilmemesine rağmen savaştan önce tecrübeli denizcilerin tavsiyelerini dinlememesini eleştirir, savaş esnasında ise bizzat çatışmaya girmesini hatalı bulur.²⁹⁴ Gerçekten de İspanyol kaynaklarına göre Paşa'nın şehâdeti savaşın dönüm noktasını teşkil etmiş ve ancak o andan sonra Hristiyanlar zaferden emin olmuşlardır.

Kapudan Müezzinzade Ali Paşa'nın Kâtib Çelebi'nin ifadesi ise “*deryâ cenglerini görmeyüp korsanlık fennini bilmez*” olması İnebahtı yenilgisinin temel sebebi olarak kabul edile gelmiştir.²⁹⁵ Bununla birlikte İttifak filosunun muzaffer komutanı Don Juan de Austria'nın da 1568'den önce herhangi bir denizcilik tecrübesine sahip olmadığı dikkate alınmalıdır. İspanyollar da aynı Osmanlılar gibi donanma komutanlığında denizcilik geçmişini olmazsa olmaz bir şart olarak görmeyip, donanma teşkilâtlarının karmaşık komuta kademesinde otoritesini hissettirebilecek birini bu göreve getirmekteydiler. Her iki donanma teşkilâtında da idari yeteneklere ve organizasyon becerisine denizcilik tecrübesinden daha çok önem vermeye başlandığı dikkat çekmektedir. Don Juan de Austria'nın denizcilik işlerinde tecrübesizliğinin telafi edilmesi için II. Felipe Don Luis de Requesens gibi tecrübeli bir asker ve devlet adamını onun yardımcılığına getirmişti.²⁹⁶ Ayrıca eski İspanyol donanma komutanı Don García de Toledo da Don Juan'la sürekli yazışarak

²⁹³ “*Allâh subhânehû ve ta'âla eğerçi ehl-i İslâma küffâr-ı hâksâr eliyle gûşmâl eyledi, ma'nâda terbiye idi.*” Bkz. Selânikî, I, s. 85 ve İnalcık, “Mühimmelere Göre İnebahtı Deniz Savaşı”, s. 149.

²⁹⁴ “*Cümle asker kırılmadan bir serdâr alınmak zararı artıktır*” Bkz. Kâtib Çelebi, s. 114.

²⁹⁵ Kâtib Çelebi, s. 114. Svat Soucek İnebahtı'daki Osmanlı yenilgisini imparatorluğun merkezinde bulunan hataların bir sonucu olduğunu savunmaktadır. Soucek'e göre ehliyesiz bir kişinin donanmanın başına getirilmesi ve ona yersiz emirlerin gönderilmesi başarısızlığın en önemli nedenleridir. Soucek Müezzinzâde Ali Paşa'nın İnebahtı körfezinden çıkarak Hristiyan donanmasının üzerine gidilmesi kararını büyük bir hata olduğu ifade etmektedir, zira Osmanlı filosu körfezde kalsaydı düşman donanması kalelerden yapılacak top atışı ile yıpranacak ve kürekçileri de yorulacaktı. Osmanlı donanmasının sefer mevsimi sonunda yıpranmış olduğu ifade eden Soucek, iyi durumda olan bir donanmanın bile İnebahtı gibi elverişli ve korunaklı bir mevkiide kalmayı tercih edebileceğini belirtmektedir. Barbaros Hayreddin Paşa'nın Preveze Savaşı'nda Preveze istihkâmlarından istifade ettiğini söyleyen Soucek, Ali Paşa'nın donanmayı stratejik olarak üstün bir konumdan çıkararak önemli bir kırsatı kaçırdığını vurgulamaktadır. Bkz. Soucek, “İnebahtı Savaşı (1571) Hakkında Bazı Mülâhazalar”, s. 38-40.

²⁹⁶ “Don Luis de Requesens'in donanma komutan vekilliği”, 22 Mart 1568, **CODOIN**, III, s. 309-311.

tecrübelerini aktarmaktaydı.²⁹⁷ Bunlara ek olarak Don Juan'ın savaş konseyinde Don Álvaro de Bazán ve Gian Andrea Doria gibi köklü denizci ailelerden gelen tecrübeli komutanlar yer almaktaydı. Don Juan de Austria'nın da yazışmalarından anlaşıldığı kadarıyla donanma idaresi, filo düzenleri, seyrüsefer ve savaş taktikleri de dâhil olmak üzere hemen hemen her konu hakkında bilgi istediği ve danışmanlarının önerilerini dikkate aldığı görülmektedir.²⁹⁸

Kanaatimize göre İnebahtı'daki Osmanlı yenilgisinin temelinde Kutsal İttifak Filosunun küçümsenmesi ve bu nedenle eksiklerin görmezden gelinmesi yatmaktadır. Bu görüşü destekleyen İspanyol raporlarına göre Osmanlılar denizlerde düşmanlarına karşı zafer kazanmaya alışkın olduklarından, geçmişteki başarılarına da güvenerek Hristiyanların cesaretini ve kuvvetlerini küçümsemişlerdi.²⁹⁹ Don García de Toledo da Türklerin özellikle Venediklilere karşı kazandıkları son başarılardan dolayı büyük bir özgüvene sahip olduklarını vurgulamaktaydı.³⁰⁰ Hayreddin Paşazâde Hasan Paşa'nın İnebahtı Savaşı öncesi toplanan Osmanlı savaş meclisinde dile getirdiği görüşler Osmanlıların özgüvenini yansıtmaktadır. Hristiyanların hiçbir zaman birlik olamadıklarını vurgulayan Hasan Paşa benzer filoların Preveze ve Cerbe'de Türk bayrağının sadece uzaktan görünmesiyle bile dağıldığını ifade etmişti.³⁰¹ Bu görüşlerin sadece Kapudan Müezzinzâde Ali Paşa değil, aynı zamanda savaş meclisinin çoğunluğu tarafından kabul edildiğini vurgulamak gerekir. Savaşmama taraftarı olan Uluç Ali Paşa'nın görüşü mecliste azınlıkta kalmıştı. Eğer Uluç Ali Paşa'nın görüşleri savaş meclisinin çoğunluğu tarafından kabul görseydi belki de Kapudan Müezzinzâde Ali Paşa ikna edilebilir ve İnebahtı'da daha temkinli bir harekât tarzı seçilebilirdi.

²⁹⁷ Don García de Toledo'nun Osmanlı donanma teşkilatını ve taktiklerini en iyi bilen isimlerden biri olduğunu söylemek abartı olmaz. Toledo'nun Osmanlı donanması üzerine hazırladığı raporlar, kapudan paşalık müessesesinin İspanya'da uygulanması teklifi, Barbaros Hayreddin Paşa ve Preveze Savaşı üzerine incelemeleri dikkat çekicidir. Bkz. "Don García de Toledo'dan Don Juan de Austria'ya", 3 Ağustos 1571, **CODOIN**, III, s. 10-11 ve "Don García de Toledo'dan Don Juan de Austria'ya", 12 Ağustos 1571, **CODOIN**, III, s. 11-15.

²⁹⁸ "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 25 Ağustos 1571, **CODOIN**, III, s. 15-17 ve "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 31 Ağustos 1571, **CODOIN**, III, s. 18-19.

²⁹⁹ "Juan de San Gerónimo'nun İnebahtı Savaşı Hakkındaki Raporu", **CODOIN**, III, s. 247.

³⁰⁰ "Don García de Toledo'dan Don Luis de Requesens'e", 1 Ağustos 1571, **CODOIN**, III, s. 8-10.

³⁰¹ Maxwell, **Don John of Austria**, I, s. 398.

İnebahtı Deniz Savaşı'nda üstün ateş gücünün Hristiyanların zaferini sağlayan başlıca faktörlerden biri olduğu ifade edilmektedir. Osmanlıların da bu durumun farkında oldukları ve bu alandaki eksiklerini kapatmak için ertesi sene fermanlar çıkararak donanmaya çok sayıda tüfekli askerin temin edilmeye çalışıldığı dikkate alınmalıdır.³⁰² İttifak filosunun ateşli silahlarda, arkebüz ve top sayısı bakımından Osmanlı donanmasından üstün olduğu görülmektedir, Osmanlıların 750 parça topuna karşılık İttifak filosu 1200 kadar topa sahipti.³⁰³ İstanbul'dan gönderilen hükümlere göre Osmanlı donanmasının daha Mayıs ayında topçu ve barut sıkıntısı çektiği anlaşılmaktadır. Her gemiye üçer ve her kalyataya ikişer nefer topçu ile onbeş kantar barut verilmesinin kanun olduğu ifade edilmekte, donanmadaki eksikğin sebebinin Topçular Kethüdası eliyle soruşturulması ve niçin yeterli topçunun gemilere binmediğinin öğrenilmesi istenmektedir. Pertev Paşa'ya da donanma-yı hümâyuna tayin olundukları halde gemilerde bulunmayan topçu neferlerinin kimler olduğunun tespit edilerek haklarında siyaset cezası uygulanması emredilmektedir.³⁰⁴ Haziran ayı başlarında Tersane-i Âmire'de hazırlanan gemilerle donanmaya barut gönderileceği haber verilmektedir.³⁰⁵

İttifak filosunda her biri bordasında 40-60 top taşıyan yüksek bordalı 6 Venedik mavnası Hristiyanların zaferine katkıda bulunan en önemli unsurlardan biri olarak görünmekteydi, zira yüksek bordalı bu gemilerin top ateşi özellikle Hristiyan sol kanadında ve merkez hattında Osmanlı savaş düzeninin bozulmasında oldukça etkili olmuştu.³⁰⁶ İnebahtı'da Hristiyan zaferine katkıda bulunan faktörler arasında Hristiyan kadirgalarının pruva toplarının daha alçağa ateş edebilmesi için kadirgaların mahmuzlarının kesilmesini kararının önemi de vurgulanmalıdır.³⁰⁷ Don García de Toledo'nun tavsiyelerine göre belirlenen taktiklere sonucu top atışlarının en kısa mesafeden ve alçaktan yapılması Hristiyan toplarının etkisini arttırmıştı. Buna karşılık Osmanlı filosunun top atışları fazla yükseğe nişan alındığı için

³⁰² Imber, **Osmanlı İmparatorluğu**, s. 366.

³⁰³ Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 219 ve Guglielmotti, **Marco Antonio Colonna alla battaglia di Lepanto**, s. 211-212.

³⁰⁴ BOA, **MD**. 12, h. 512.

³⁰⁵ BOA, **MD**. 14, h. 8 ve Ballı, "İnebahtı Deniz Seferi'nin Akdeniz Dünyasındaki Önemi", s. 33.

³⁰⁶ "Pedro Lopez de Mesa'nın İnebahtı Raporu", 15 Kasım 1571, **CODOIN**, III, s. 348 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 219.

³⁰⁷ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1102.

Hristiyan gemilerinin üzerinden geçmiş ve pek zarar verememişti. Neticede her iki filonun ateş gücü karşılaştırıldığında Hristiyanların hem daha fazla topa sahip olduları hem de bunları savaşta çok daha etkin bir şekilde kullandıkları anlaşılmaktadır.³⁰⁸

Osmanlı donanmasındaki asker, denizci ve kürekçilerin yaklaşık altı ay süren bir sefer sonucu oldukça yıpranmış olduğu görülmektedir. İstanbul'dan savaşma kararı filoyla ulaşınca Müezzinzâde Ali Paşa donanmadaki asker açığının kapatılması için savaştan hemen önce kıyıda hisar erleri, azeb ve gönüllülerin toplanmasını emretmişti. Kapudan Ali Paşa'nın çocuklarının hocası olan Ahmed Efendi'nin (?) İspanyollara esir düşmesinden sonra sorgusunda verdiği bilgilere göre donanmanın asker açığını kapatmak için civar yerlerden o kadar çok insan toplanmıştı ki birçok yerleşim yerinde sadece evlerin kapılarını ve pencerelerini kapatan kadınlar kalmıştı.³⁰⁹ Buna karşılık Hristiyanlar donanma için tecrübeli ve denize aşına İtalyan ve İspanyol birliklerinin sefer için seçilmesine özen göstermişlerdi. Filolardaki çoğunlukla ateşli silah kullanan, maaşlı, profesyonel birlikler açısından bakıldığında ise Osmanlı donanmasındaki 2.500 Yeniçeriye karşılık İttifak filosunda tercio alaylarından 8.160 İspanyol askeri bulunmaktaydı. Bu birliklerinin neredeyse yarısının yeni toplanan acemilerden oluştuğu dikkate alınsa bile İspanyolların sayısal üstünlüğü koruduğu görülmektedir.

İnebahtı Deniz Savaşı Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının denizgücünde rekabetleri bağlamında ele alındığı zaman Hristiyan zaferinin bir tesadüf olmadığı, bilakis İspanyol Monarşisi'nin Cerbe Savaşı'ndan itibaren yaklaşık on yıldır takip ettiği Akdeniz'de bir denizgücü olma stratejisinin bir sonucu olduğu görülmektedir. Bu stratejinin ilk aşaması Akdeniz'de Osmanlılara karşı varlık gösterebilecek güçlü bir donanma inşa etmektir. İspanya Kralı II. Felipe doğrudan kraliyet idaresi altında ve her zaman harekete hazır 150 kadırgadan oluşan büyük bir donanma meydana getirmeyi düşünmekteydi.³¹⁰ İnşa edilecek bu donanma denizlerde caydırıcı bir güç olarak hem Osmanlıların İspanyol çıkarlarına zarar vermek umuduyla her yıl yeni bir

³⁰⁸ Vicente Montojo, "La Artilleria en Lepanto", **Conferencias sobre Lepanto**, cilt. IV, Madrid, Museo Naval, 1948 ve Martínez, **Años Cruciales**, s. 179.

³⁰⁹ "İnebahtı Raporu, 20 Eylül-8 Ekim 1571", **CODOIN**, III, s. 239-251.

³¹⁰ "Paulo Tiepolo'dan Senato'ya ve Doç'a", 21 Temmuz 1561, Madrid, **C.S.P. Venice**, VII, no. 267 ve Goodman, **Spanish Naval Power**, s. 56.

filo göndermekten vazgeçmelerini sağlayacak hem de Fransız gemilerinin Provence'dan ileri gitmesine engel olacaktı.³¹¹ II. Felipe'nin yeni denizgücü stratejisinin işaretlerini olağanüstü vergileri görüşmek için toplanan Kastilya Meclisi oturumlarında da görmek mümkündür. Kral Cerbe yenilgisi sonucu İspanyol donanmasının mevcut haliyle denizlerde Türklere karşı koymasının ve direnmesinin mümkün olmadığını belirtmişti.³¹² Sadece denizlerin ve kıyıların güvenliğini sağlamak için değil aynı zamanda düşmanları kendi topraklarında vurabilmek için Papalık gelirlerinin yardımıyla çok büyük ve güçlü bir kadirga donanmasının inşa edilmesi gerekmektedir.³¹³

İspanyol denizgücü stratejisinin ikinci aşamasında inşa edilecek donanmanın güçlenmesi beklenerek ve filo bu süreçte herhangi bir tehlikeye atılmayacaktı. Bu dönemde İspanyol donanması Osmanlı filosuyla doğrudan bir karşılaşmadan uzak durmuş, sadece Akdeniz'deki İspanyol çıkarlarını destekleyecek sınırlı harekâtlar gerçekleştirmişti. İspanyol donanması Türklere bir deniz savaşına girmeye hazır olana kadar gereksiz risklerden uzak tutulmalı ve her geçen sene daha da güçlenmesine fırsat tanınmalıydı. II. Felipe'ye göre her ne kadar kadirga inşa ve donatım faaliyetleri devam etse de 1565 yılına gelindiğinde henüz Türk donanmasıyla savaşabilecek bir güç bir araya getirilememişti.³¹⁴ Özellikle Malta kuşatması boyunca II. Felipe donanma komutanı Don García de Toledo'ya verdiği emirlerde her ne sebeple olursa olsun asla denizde savaşılması gerektiğini tekrar etmekteydi. Her ne kadar Malta adası büyük öneme sahip olsa da İspanya'nın Akdeniz stratejisinde temel öncelik donanmanın muhafaza edilmesi idi.³¹⁵

İspanyol stratejisinin son aşaması ise kadirga donanması yeterince güçlenince Osmanlıların Akdeniz'deki hâkimiyetinin kırılması için savaşa gidilmesi idi. Burada temel ölçüt İspanyol Monarşisi'nin seferber edebileceği kadirgaların sayısının

³¹¹ Albèri, **Relazioni**, seri I, cilt III, s. 285-287.

³¹² **Actas de las Cortes de Castilla**, I, s. 22-24.

³¹³ **Actas de las Cortes de Castilla**, I, s. 24-28 ve Duro, **Armada Española**, II, s. 49.

³¹⁴ "II. Felipe'den Don García de Toledo'ya", 3 Haziran 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 177. Malta Kuşatması devam ederken Türk donanması 150 kadirga ve 40 fusta ile kalyatadan oluşmaktayken İspanyol donanması ancak 84 kadirga toplayabilmişti. Toledo bu sayının takviyeler ve yeni silahlandırılacak kadirgalarla birlikte en fazla 95'e ulaşabileceğini ifade etmekteydi. Bkz. "Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye", 5 Temmuz 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 247-255 ve Salvá, **La Orden de Malta**, s. 248.

³¹⁵ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1017-1018 ve Williams, **Empire and Holy War**, s. 44.

Osmanlılara yetişmesiydi. Don García de Toledo 1565 yılında II. Felipe'ye hem İspanya'nın hem de Türklerin deniz egemenliği peşinde olduklarını belirterek her iki denizgücünün kaçınılmaz olarak bir deniz savaşında karşı karşıya geleceklerini ifade etmekteydi.³¹⁶ Neticede Osmanlı denizgücüne darbe vurulması için beklenen fırsat 1570 yılında Osmanlıların Kıbrıs için Venedik'le savaşa girmesiyle ortaya çıkmıştı. Zira Venedik'in yaklaşık 100 kadırgalık desteği sonucu Osmanlı filosu ile sayısal dengeyi büyük ölçüde sağlayan İspanyolların daha fazla beklmelerine gerek kalmıyordu. 1571 yılında birleşik İspanya, Venedik ve Papalık filosu İnebahtı Deniz Savaşı'nda Osmanlı donanmasını yenmeyi başarmıştı. Müttefiklerinin yardımı önemli olmakla birlikte, eğer İspanya'nın 1560 yılından itibaren on yıl boyunca titizlikle takip ettiği Akdeniz'de güçlü bir kadırga donanmasına sahip olmayı temel alan denizgücü stratejisi olmasa İnebahtı'da Hristiyan zaferi asla mümkün olamazdı.

3. 4. İnebahtı Savaşı Sonrası

İnebahtı Savaşı'ndan sonra Don Juan de Austria İnebahtı körfezine hâkim kaleleri ele geçirerek İnebahtı'da bir İspanyol garnizonu bırakmayı düşünmüştü. Böylece hem İttifak donanması için bir üs elde edilmiş olacak hem de Mora Yarımadası'ndaki Hristiyanlar ayaklanmaya teşvik edilebilecekti. Don Juan Osmanlıların İnebahtı garnizonundaki bütün askerlerini savaştan önce takviye olarak filoya aldıklarını ve bu sebeple burada yalnızca yaşlı, kadın ve çocukların kaldığını belirtmekteydi.³¹⁷ Bununla birlikte savaş sonucu kadırgalardaki piyade birliklerinde ölü ve yaralı oranı çok yüksek olan İttifak filosunun durumu da çok iç açıcı sayılmazdı. Ayrıca Mesina'dan iki aylık levazımat ile çıkan donanmanın yiyecek stoğu da hızla tükenmekte olduğu hesaba katılmalıydı. Bu problemler üzerine Don Juan planlarını değiştirmek zorunda kalmış ve İttifak filosunun onarımlar için Ayamavra (Santa Maura) adasına gitmesine karar verilmişti.³¹⁸

³¹⁶ “Don García de Toledo'dan II. Felipe'ye”, 31 Mayıs 1565, **CODOIN**, XXIX, s. 167.

³¹⁷ David García Hernán ve Enrique García Hernán, **Lepanto: El Día Después**, Madrid, Actas Editorial, 1999, s. 35 ve Maxwell, **Don John of Austria**, I, s. 435.

³¹⁸ David ve Enrique García Hernán, **Lepanto: El Día Después**, s. 36.

Kutsal İttifak filosu 13 Ekim’de Osmanlıların kontrolündeki Ayamavra adasına ulaşmış ve çıkartma harekâtı için birliklerin hazırlanması emredilmişti. İttifak filosunun taşıdığı piyade gücü hesaba katıldığında kalenin zorlanmadan ele geçirilmesi beklenirken Osmanlı garnizonunun güçlü ve iyi desteklendiği anlaşılmıştı. Ayrıca keşif için gönderilen askerler kalenin alınabilmesi için karaya topların çıkarılması gerektiğini, topların desteği altında bile kuşatmanın en az 20-30 gün süreceği ifade etmişlerdi. Donanmanın 20 günlük yiyecek stoğu kalması ve olumsuz hava koşulları dikkate alınarak girişimden vazgeçilmesine karar verildi.³¹⁹ 21 Ekim’de tekrar denize açılan İttifak filosu 24’ünde Korfu limanına girmişti. Venedik filosu Korfu’da kalırken II. Felipe’nin Mora Yarımadası’nda donanma için güvenli bir liman ele geçirilememesi durumunda Sicilya’da kışlamaları emri üzerine İspanya filosu ele geçirdiği Osmanlı kadirgaları ile birlikte 1 Kasım’da Mesina’ya dönmüştü. Böylece 1571 yılı harekâtı sona ermiş oluyordu.³²⁰ Don Juan de Austria Çanakkale boğazına kadar ilerlemeyi düşündüyse de lojistik sorunlara ek olarak, hem müttefiklerin kendi kayıpları hem de kötü hava koşulları İttifak filosunun harekâtını sınırlamıştı. Neticede temel olarak lojistik sorunlar sebebiyle Hristiyanların İnebahtı zaferinden sonra Mora Yarımadası’nda donanma için güvenli bir liman ele geçirmeyi başaramadıkları görülmektedir.³²¹

İnebahtı’da Hristiyan zaferi sonrası bütün Akdeniz’de Kutsal İttifak’ın bir sonraki hedefinin neresi olması gerektiği tartışılmıştı. Kuzey Afrika, Mısır ve Suriye, Rodos, Kıbrıs, Mora, Kudüs ve hatta İstanbul üzerine bile sefer düzenlenmesi gündeme gelmişti.³²² Osmanlıların denizlerdeki kayıplarını telafi edememeleri durumunda düşmana büyük zararlar verebileceklerini belirten Don Juan de Austria

³¹⁹ David ve Enrique García Hernán, **Lepanto: El Día Después**, s. 37-39 ve Maxwell, **Don John of Austria**, I, s. 435-438. Ertesi sene Mart ayında Venedik müttefiklerine haber vermeden tek taraflı olarak Ayamavra adasına asker çıkarmış ancak Sebastian Venier komutasındaki filo başarılı olamamış ve harekât hem itibar kaybı hem de müttefikler arasında artan güvensizlikle sonuçlanmıştı. Bkz. David ve Enrique García Hernán, **Lepanto: El Día Después**, s. 40-41.

³²⁰ “Don Juan de Austria’dan Don García de Toledo’ya”, 1 Kasım 1571, **CODOIN**, III, s. 29-30.

³²¹ İspanyol raporlarında İnebahtı zaferinden sonra harekâtın devam ettirilememesinin sebepleri arasında kışın yaklaşmakta olması ve donanmanın levazimat ihtiyacı gösterilmektedir, yoksa Mora alınabilir ve İstanbul’a kadar gitmek mümkün olurdu. Bkz. “Francisco de Murillo’dan Kraliyet Sekreteri Antonio Perez’e”, 9 Ekim 1571, **CODOIN**, III, s. 226 ve “Juan de San Gerónimo’nun İnebahtı Savaşı Hakkındaki Raporu”, **CODOIN**, III, s. 246 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1103.

³²² AGS, **Estado/Venecia**, leg. 1329, d. 123: “Objetivos que se estudian a realizar por la armada cristiana en el proximo año: Alejandria, Chipre o Constantinopla.”

hem Hıristiyanlığın ortak menfaatlerine hizmet eden İttifakın gereklerinin yerine getirilmesi hem de İspanya'nın Kuzey Afrika'daki çıkarlarının gözetilmesi gerektiğini ifade etmekteydi. İspanyol Monarşisi 1571 yılında diğer bölgelerdeki dış politika sorunlarının geçici bir süre sessiz kalması üzerine ilk defa bütün ağırlığını Akdeniz'e verebilmiş ve İnebahtı bu şekilde mümkün olmuştu. İspanya Batı'daki barıştan istifade ederek Doğu'yu vurabilmişti. Bununla birlikte İspanya bir daha asla kuvvetlerini bu kadar rahat bir şekilde tek bir cephede yoğunlaştıramayacaktı.³²³

İnebahtı'nın sadece bir deniz zaferi olduğu ifade edilmekte ve karada başarı kazanılmadıkça sonuç alınmasının mümkün olmadığı savunulmaktaydı, zira Osmanlıların asıl gücü ve kökleri karadaydı.³²⁴ İnebahtı'ya kadar Türklere karşı daha önce hazırlanan bütün planların savunma üzerine kurulu olduğunu ifade eden Alba Dükü Fernando Álvarez de Toledo mevcut durumda ellerinde hazır saldırı planları olmadığını belirtmekteydi. Peki, şimdi ne yapılmalıydı? Doğu Akdeniz'e gerçekleştirilecek büyük bir sefer için çok büyük bir hazırlık ve harcama yapılması gerekiyordu. Bununla birlikte İspanyolların hazırlıkları tam olsa bile Kutsal Roma İmparatorluğu'nun ve Fransa'nın destek vermediği bir büyük bir Doğu seferinin başarılı olması imkânsızdı. Alba Dükü'ne göre Osmanlı İmparatorluğu üzerine yapılacak bir kara seferinin herhangi bir sonuç vermesi zaten çok zordu, zira donanma ile yeterli sayıda süvariye taşımak mümkün değildi. Onları destekleyecek atlılar olmadan da İspanyol piyadeleri Osmanlı süvarisinin insafına kalırdı. Buna karşılık büyük bir kara seferi yerine düşmanın karşı girişimlerine dikkat edilmesi kaydıyla bir adaya saldırılması daha uygun olurdu.³²⁵

Alba Dükü'nün bir diğer önerisi her filonun düşmandan üstün olması şartıyla, İttifak donanmasının ikiye bölünmesi ve İspanya kadırgaları Cezayir'den Trablusgarp'a kadar kuzey Afrika kıyılarını temizlerken, Venedik'in de Papalığın desteği ile Doğu Akdeniz'de kendisine daha uygun bir harekât gerçekleştirmesi idi.

³²³ “Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo ve II. Felipe'ye”, 25 Kasım 1571, **CODOIN**, III, s. 41-48, Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1104-1106, Martínez, **Años Cruciales**, s. 197 ve David ve Enrique García Hernán, **Lepanto: El Día Después**, s. 45-47.

³²⁴ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1104.

³²⁵ Sefer esnasında donanmanın gözden kaybedilmemesini tavsiye eden Don García de Toledo'ya göre de büyük bir kara seferinden ziyade bir adaya saldırılması daha güvenli olurdu. Bkz. “Don García de Toledo'dan Don Juan de Austria'ya”, 17 Şubat 1572, **CODOIN**, III, s. 72-73.

Kuzey Afrika temizlenirse hem İspanya kıyılarının güvenliği için kuvvet bulundurmanın gereği kalmazdı hem de Osmanlı denizgücü Hristiyanlığın kıyılarını çok iyi bilen uzman denizcileri, askerleri ve kadirgaları kaybederdi. Alba Dükü bütün bu düşüncelerin Osmanlıların ertesi yıl kuvvetlerini yeniden silahlandıramayacağı varsayımına dayandığını itiraf etmekteydi. Eğer Osmanlı donanması yeniden ortaya çıkarsa İspanyol deniz hâkimiyetinin muhafaza edilebilmesi için yeni bir deniz savaşı kaçınılmaz olurdu.³²⁶

Altı yıl İstanbul'da esir olarak bulunmuş tecrübeli bir eski asker olan Don Miguel de Piedrola y Beamonte 10 Mayıs 1572 tarihinde II. Felipe'ye Osmanlı denizgücüne ilgili çok daha sağlıklı bir tespit ve savaş planı sunmuştu. Birçok tecrübeli asker ve devlet adamının Osmanlıların bu yıl 50'den fazla gemi çıkarmayacağını söylediklerini ifade eden Piedrola bu varsayıma karşı çıkmaktaydı. Piedrola 1572 ilkbaharında Osmanlıların rahatlıkla 150'den fazla kadirga silahlandırabileceklerini ifade etmiş, bunların 100'ünün ücretli kürekçilerle, geri kalanının ise forsa ile donatılabileceğini eklemişti. Osmanlılar bu donanmayla herhangi bir İspanyol saldırısı ihtimaline karşılık Kıbrıs, Rodos, Midilli, Eğriboz ve Sakız adalarını asker ve cephane bakımından takviye edeceklerdi. Piedrola'nın önerdiği savaş planına göre II. Felipe Don Juan de Austria'ya gizli bir emir göndererek onu geri döndürmeli ve bu adaları vurması sağlanmalıydı. Adalar denizinde tam bir abluka kurularak İstanbul, Anadolu ve Suriye arasındaki deniz ulaşımı kesilmeliydi. Daha sonra her iki yakaya akınlar yapılarak panik yaratılmalı ve Venediklilerin desteği ile Rumlar ayaklanmaya davet edilmeliydi. Piedrola Osmanlı denizgücüne bir darbe vurmak için Kıbrıs, Rodos, Midilli, Eğriboz ve Sakız adalarının alınmasının hayati öneme sahip olduğunu vurgulamaktaydı. Bu adalar ele geçirildikten sonra İspanya bütün Afrika, Arabistan ve Suriye'yi alabilirdi.³²⁷

³²⁶ “Alba Dükü’nden Roma elçisi Don Juan de Zuñiga’ya”, 17 Kasım 1571, **CODOIN**, III, s. 292-303. Don Juan de Austria büyük bir Levant seferi için 50.000 piyade ve 4.500 süvariye ihtiyaç olduğunu ifade ederken, Cezayir için 30.000 piyade ve 2.000 süvarinin yeterli olacağını ifade etmekteydi. Bkz. “Don Juan de Austria’dan Don García de Toledo’ya”, 3 Aralık 1571, **CODOIN**, III, s. 53-54.

³²⁷ AGS, **Estado/Armada y Galeras**, leg. 447: “*Relacion sobre jornadas en 1572*” ve David ve Enrique García Hernán, **Lepanto: El Día Después**, s. 48-49.

3. 4. 1. Osmanlı Donanmasının Yeniden İnşa Edilmesi

Edirne’de bulunan Sultan II. Selim İnebahtı yenilgisinin haberini 23 Ekim günü Uluç Ali Paşa’dan gelen bir ulaktan öğrendi.³²⁸ Donanmanın yenilgi haberi üzerine Osmanlılar bir dizi önlem alarak bu krizi mümkün olduğunca iyi yönetmeye çalıştılar. Yenilgiden sonra Uluç Ali Paşa’ya gönderilen ilk talimatlar savaştan kurtulan Osmanlı gemilerinin durumunun tespit edilmesi ve düşman donanmasının hareketlerinin takip edilmesi yönündeydi.³²⁹ Rodos ve Sakız beylerine düşman donanmasının hala denizlerde olduğu ve Osmanlı kıyılarında bir yere saldırabileceği bildirilmiş ve gerekli önlemlerin alınması emredilmişti.³³⁰ Akdeniz sahillerindeki bütün kadırlara gönderilen emirlerde düşman donanmasının faaliyetlerine karşı savunma önlemlerinin artırılması istenmişti. Ayrıca Mora Yarımadası’na karşı herhangi bir düşman çıkartmasına karşı Rumeli Beylerbeyi’nin Preveze, vezir Ahmed Paşa’nın da Eğriboz ve Selanik taraflarına gitmeleri emredilmişti.³³¹

Osmanlılar her ne kadar üst rütbeli komutanların devşirme ve Enderun geleneğinden gelmelerine dikkat etseler de olağanüstü koşullar da göz önünde bulundurularak tecrübeli bir denizci olan Cezayir Beylerbeyi Uluç Ali Paşa 28 Ekim 1571’de kapudan paşalığa getirilmiş ve lakabı Kılıç’a çevrilmişti. Kapudan Kılıç Ali Paşa’ya Pertev Paşa ile birleşerek kalan gemileri ve askerleri toparlaması emredilerek Eğriboz ve Sakız arasında muhafaza görevinde kalması emredilmişti.³³² İstanbul’un güvenliği de tehlikede görüldüğü için Boğaz hisarları ve kalelerdeki görevliler uyarılmış ve gerekli hazırlıkların yapılması emredilmişti. Bunlara ek olarak yeni fethedilen Kıbrıs’a karşı bir saldırıdan endişe eden Osmanlılar adanın yeni kuvvetlerle takviye edilmesine özen göstermişlerdi.³³³

³²⁸ BOA, **MD**. 16, h. 139. Madrid’de ise Don Juan de Austria’nın gönderdiği habercilerin geç kalması üzerine II. Felipe zafer haberini 29 Ekim’de Venedik elçisinden öğrenmişti. Bkz. Maxwell, **Don John of Austria**, I, s. 448.

³²⁹ BOA, **MD**. 16, h. 129. Pertev Paşa’ya da düşman donanmasının faaliyetlerinin öğrenilmesinden sonra kalan Osmanlı gemilerinin toplanarak Uluç Ali Paşa’yla birlikte İstanbul’a dönmesi emredilmişti. Bkz. BOA, **MD**. 16, h. 163.

³³⁰ BOA, **MD**. 16, h. 130.

³³¹ BOA, **MD**. 16, h. 142, 144 ve 608.

³³² BOA, **MD**. 16, h. 563 ve 568.

³³³ BOA, **MD**. 16, h. 139, Selânikî, I, s. 84, Kâtib Çelebi, s. 114-115 ve İnalçık, “Mühimmelere Göre İnebahtı Deniz Savaşı”, s. 148-149.

İnebahtı'nın Hıristiyan dünyasında uyandırdığı çöşku ve heyecan sebebiyle Kutsal Roma İmparatorluğu ve Fransa'nın da İttifak'a katılmasından endişe eden Osmanlılar Kutsal İttifak aleyhine diplomatik girişimlerde de bulundular. Gerçekten de Papalık Avrupa devletlerine İttifak'a katılma yönünde davetini yenilemiş ve Doğu Akdeniz'e yönelik büyük çaplı bir harekât için planlar yapılmaya başlanmıştı. Buna karşılık Fransız elçisi Acqs Piskoposu'nun İstanbul'daki temasları üzerine Osmanlıların Fransa hakkındaki endişelerinin yersiz olduğu kısa sürede ortaya çıktı. Osmanlılar ayrıca "Beç Kralı" denilen İmparator Maximilian ve Alman Beylerinin Kutsal İttifaka katılmalarından endişe etmekteydiler. Nihayetinde Maximilian'ın da İttifaktan uzak durma kararı vererek Osmanlılara mutad haracını göndermesi de Osmanlı idaresini rahatlatmıştı.³³⁴ İspanya-Venedik ilişkilerinin de İnebahtı zaferine rağmen çok parlak olduğu söylenemezdi. İttifak kuvvetlerin komutanı Don Juan de Austria önceki sene yaşadığı tartışmalar nedeniyle Venedik amirali Venier'in görevden alınmasını ve yerine başka birinin atanmasını istemişti. Bunun üzerine her ne kadar Doç ve Senato Venier'den memnun olsalar da Venier yüksek bir statü ile ikna edilerek Venedik Körfezi amiralliğine atanmış, İttifak filosundaki yerine ise Giacomo Foscari getirilmişti.³³⁵

İnebahtı'da Osmanlı donanması yenilmişti ancak bütün tersaneler, tophaneler, limanlar ve denizcilik altyapısı ile Osmanlı denizgücü sapasağlam yerinde durmaktaydı. Bütün Akdeniz devletleri içinde gemi inşası için en bol kaynaklara sahip olan devletin Osmanlı İmparatorluğu olduğunu ifade edilmekteydi.³³⁶ II. Felipe'ye sunulan raporların çoğu Osmanlıların 1572 baharında 50'den fazla kadirga silahlandıramayacakları yönündeydi. İspanyol komutanları İnebahtı sonrası Akdeniz'deki bütün planlarını Osmanlı donanmasının ertesi yıl denize çıkamayacağı varsayımı üzerine kurmuşlardı. Bununla birlikte Osmanlı denizgücünü daha iyi analiz eden kişiler de vardı. Osmanlı donanmasının yeniden inşa edilmesinin mümkün olduğunu ifade eden Alba Dükü bunu engellemek için radikal bir öneri

³³⁴ BOA, MD. 19, h. 247. Venedik'te de İmparator'un Kutsal İttifaka girmeyeceği ve Türklerle ateşkesi uzatacağı söyleniyordu. Bkz. AGS, *Estado/Venecia*, leg. 1329, d. 90: "De Venecia, 5 de Septiembre 1571". Fransız elçisinin temel görevi Venedik'i İttifak'tan ayırarak, bir Osmanlı-Venedik antlaşması için zemin hazırlamaktı. Bkz. Maxwell, *Don John of Austria*, I, s. 469.

³³⁵ Maxwell, *Don John of Austria*, I, s. 472-473.

³³⁶ Imber, *Osmanlı İmparatorluğu*, s. 382.

getirmişti: Türklerin kadirga yapmak için kereste temin edebileceği ormanların yakılması. Bu sayede hem Türkler uzun yıllar kadirga inşa edemezler hem de onların boyundurluğu altındaki halklar ayaklanırdı.³³⁷

Kuşkusuz İnebahtı yenilgisinden sonra alınan en büyük önlem Osmanlı donanmasının yeniden inşa edilmesi ile ilgili kararlardı.³³⁸ Bu kapsamda Tersane-i Âmire ve diğer tersanelerde inşa edilmekte olan gemilerin tespiti ile kereste ve diğer gemi inşa malzemelerinin teminine yönelik emirler gönderilmişti.³³⁹ Gönderilen hükümlerde bu hazırlığın çok olağanüstü bir durum olduğu ve bunun ne bir başka zaman ile ne de başka bir donanma hazırlığı ile mukayese edilmemesi vurgusu dikkat çekmektedir. Bu sebeple bahar mevsiminde donanma-yı hümayunun mükemmel şekilde denize açılabilmesi için herkesin olağanüstü bir gayret göstermesi emredilmekteydi.³⁴⁰ Sultan II. Selim Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa ve Kapudan Kılıç Ali Paşa'yı bu işle görevlendirerek 50'si Rumeli ve 50'si de Anadolu kıyılarında olmak üzere 100 kadirganın inşa edilmesini emretmiş, bu amaçla Tersane-i Âmire'nin de genişletilmesine karar verilmişti.³⁴¹

İstanbul, Gelibolu, İzmit ve Sinop tersaneleri başta olmak üzere Varna, Silistre, Semendire, Burgaz, İğneada, Vize, Ahyolu, Süzebolu, Midye, Kefken, Bartın, Samsun, Biga, Gemlik, Rodos, Alanya, Antalya ve Sakarya'da Osmanlı donanmasının eksiklerini kapatmak için yoğun bir gemi inşa programı başlatılmıştı.³⁴² Bununla birlikte gemilerin inşa edilmesi ile seyrüsefer ve savaş için donatılmasının kolay olmadığının farkında olan Kılıç Ali Paşa bu konudaki tereddütlerini dile getirince Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa endişeye mahal

³³⁷ “Alba Dükü’nden II. Felipe’ye”, tarihsiz, **CODOIN**, III, s. 283-286 ve David ve Enrique García Hernán, **Lepanto: El Día Después**, s. 48.

³³⁸ Ballı, “İnebahtı Deniz Seferi’nin Akdeniz Dünyasındaki Önemi”, s. 48-49.

³³⁹ BOA, **MD**, 16, h. 65, 79, 87, 88, 103, 105, 116, 128, 131, 140, 160, 165, 169, 263, 287, 296, 302, 303 ve 598.

³⁴⁰ BOA, **MD**, 16, h. 604.

³⁴¹ BOA, **MD**, 16, h. 156. Selânikî bu hazırlıkları “*ikdâm-ı tâm ihtimâm-ı malâ-keîâm ile donanma gemileri yapırmak tedârikine başlayup etrâf u eknâfda kadimden kadirgalar ve sâ’ir nev’ gemiler yapılı-gelen ocaklarda dörder ve beşer baştardeler ve kadirgalar ziyâde yapırmak için bezl-i mâl ve sarf-ı maktûr idüp ve dahi ocak kurdurmak kabil olan yerlerde ocak ihdâs itdirilüp*” diyerek kaydetmektedir. Bkz. Selânikî, I, s. 84-85.

³⁴² Bir kadirganın kuru gövdesini inşa etmek için özel bir kızağa gerek yoktu. İmparatorluğun farklı yerlerinde inşa edilen kadirga gövdelerinin sadece donatımları ve top yüklenmek için büyük tersanelere gönderilmeleri gerekmekteydi. Bkz. Imber, **Osmanlı İmparatorluğu**, s. 382.

olmadığını vurgulamıştı.³⁴³ Yeniçeri Ağasına da donanma hazırlığı faaliyetlerine yardımcı olması ve bizzat Tophâne-i Âmire'ye giderek kadirgaların ihtiyaç duyduğu topların durumunu kontrol etmesi emredilmişti.³⁴⁴ Gemi inşa edilen her yere yeterli miktarda kereste, gemi demiri, zift, kürek, yelkenbezi, halat ve diğer malzemelerin eksiksiz temin edilebilmesi için emirler gönderilmişti. Bu programda 100 kadirganın inşa edilmesi planlanmış, Tersane-i Âmire'de inşa edilenlerle birlikte kış mevsiminde toplam 134 kadirga yapılmıştı.³⁴⁵ Neticede Osmanlı donanması 1572 yazında toplam 234 kadirga ve 8 mavna ile denize açılacak güce ulaşmıştı.³⁴⁶

Osmanlı donanması için gerekli gemilerin inşa edilip donatılmasından sonra sıra kadirgalar için gerekli denizci, kürekçi ve savaşçıların teminine gelmekteydi. Osmanlı denizgücünün muazzam altyapısının seferber edilmesi ile tersaneler ve kızaklarda çok sayıda kadirga inşa edilip, donatılabiliyordu, ancak savaşta kaybedilen yetişmiş insan gücünü yerine koymak daha zor olmuştur.³⁴⁷ İlk olarak donanmanın ihtiyaç duyduğu mürettebatın sağlanması için mevcut reis ve denizcilerin sayıları tespit edilmeye çalışılmıştı. 1547-1548 yılında tersanedeki 1800 neferin 230'unun reis ve geri kalanların yelkenciler ve neferleri olduğu tespit edilmişti. Daha sonra bu rakamın 377'si reis olmak üzere toplam 2652'ye ulaştığı görülmektedir. Bu 377 reisin 227'si bölüklü, geri kalan 150 reisin çoğu ise yelkencilikten terfi edip reis olan bölüksüz reislerdi. Kapudan Paşa'ya reislerin emrindeki denizci mürettebatın 30 nefer olması gerektiği ifade edilerek, öncelikle bölüklü reislerin eksik yelkenci ve

³⁴³ “Paşa hazretleri! Bu Devlet-i Aliyye'nin kuvvet ve kudreti ol mertebededir ki cümle donanma lengerlerini gümüşden, resenlerini ibrişimden, yelkenlerini atlasdan etmek fermân olursa müyesserdir.” Bkz. Kâtib Çelebi, s. 115.

³⁴⁴ BOA, MD. 16, h. 141. Ayrıca 100 kadirgaya yetecek kadar top dökülmesi ve gerekli hammaddenin temin edilmesi için de emir verilmişti. Bkz. BOA, MD. 16, h. 151.

³⁴⁵ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, cilt III, Kısım I, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1973, s. 21-22, Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 27 ve İbrahim Etem Çakır, “İnebahtı (Lepanto) Savaşı ve Osmanlı Donanmasının Yeniden İnşası Üzerine Bazı Bilgiler”, **Turkish Studies: International Periodical for the Language, Literature and History of Turkish or Turkic**, vol. 4/3, Bahar 2009, s. 520. Kâtib Çelebi bir kış içinde 150 kadirga ve 8 mavna inşa edildiğini ifade eder. Bkz. Kâtib Çelebi, s. 115. Batı kaynakları da 150 kadirga ve 8 mavna rakamını desteklemektedir. Bkz. Maxwell, **Don John of Austria**, I, s. 468.

³⁴⁶ Kâtib Çelebi, s. 115. Venedik temsilcisi Garzoni'ye göre de Osmanlılar İnebahtı'daki yenilgiden sonra 6 aydan kısa bir süre içinde 250 kadirgadan oluşan yeni bir donanma inşa etmişlerdi. Bkz. Albèri, **Relazioni**, seri 3, cilt I, s. 423.

³⁴⁷ Çakır, “İnebahtı (Lepanto) Savaşı”, s. 527-528 ve Feridun Emecen, **Osmanlı İmparatorluğu Kuruluş ve Yükseliş Tarihi, 1300-1600**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 315.

denizcilerini tamamlaması emredilmişti.³⁴⁸ Kapudan Paşa her gemiye 12 nefer azeb verilmesi gerektiğini bildirerek 200 kadirga için 2400 azeb bulunması gerektiğini ifade etmişti. Tersanede halen 2385 azeb olduğu bildiren Kılıç Ali Paşa bunların birçoğunun tersanede ve filolarda görevli olduklarını belirterek göreve hazır 1678 azeb olduğunu ve 720 nefere daha ihtiyaç olduğunu ifade etmekteydi.³⁴⁹

Denizcilerden sonra donanmanın asker ihtiyacı da gündeme gelmiş ve Kapudan Kılıç Ali Paşa'ya 200 kadirga için ne kadar asker gerektiği sorulmuş ve Cezayir Beylerbeyliğine bağlı beylerin özellikle tüfekli asker ve sipahilerini hazırlamaları emredilmişti.³⁵⁰ Yeni deniz seferi için timârlı sipahilerin de hazırlanması emredilmekle birlikte timâr defterlerinin açılarak incelenmesi ve geçen sene İnebahtı Savaşı'nda yararlılık göstermeyenlerin tespit edilerek, terakki ve timârlarının iptal edilmesi emredilmişti.³⁵¹ Yeniden inşa edilen Osmanlı donanmasının en büyük problemi yeterli sayıda kürekçi temin edilmesi idi. Donanmanın denize açılacağı ilkbahara kadar kürekçilerin toplanması için gerekli yerlere emirler gönderilmiş ve durumun aciliyeti hatırlatılmıştı.³⁵² Yeni toplanan kürekçilerin tecrübesizliği en büyük problem olarak görülmektedir. Bu durumun farkında olan Osmanlı yönetimi Kapudan Paşa'ya kürekçileri hazır olan kadirgaların uygun görülen şekilde denize açılarak kürekçilerin “*şimdiden küreğe idman*” ettirilmelerini emretmekteydi.³⁵³

Kılıç Ali Paşa donanmayı Cezayir modelinde yeniden organize etmiş, hafif ama sağlam gemiler yaptırmıştı. Kadirgaları top ve arkebüzlerle çok daha iyi bir şekilde silahlandıran Kılıç Ali Paşa manevra kabiliyeti ve ateş gücü yüksek bir donanma meydana getirmişti. Buna ek olarak Osmanlı donanmasında mavnaların da

³⁴⁸ BOA, MD. 18, h. 162.

³⁴⁹ BOA, MD. 10, h. 319.

³⁵⁰ Kılıç Ali Paşa'ya ayrıca her mangadaki üçer neferin biri tüfekli, biri oklu ve biri de harbeli mi olması gerektiği yoksa iki tüfekli, bir de oklu neferin daha mı uygun olacağı da sorulmuştu. Bkz. BOA, MD. 10, h. 447. Kılıç Ali Paşa İnebahtı yenilgisinden gerekli dersleri çıkarmış ve yeni donanmanın ateşli silahlarla donatımına özen göstermiş, gemilerde okçular yerine ateşli silah kullanan piyadelerin yaygınlaştırılmasına karar verilmişti. Bkz. Andrew C. Hess, “The Battle of Lepanto and Its Place in Mediterranean History”, *Past & Present*, No. 57, Kasım 1972, s. 62 ve Martínez, *Años Cruciales*, s. 207.

³⁵¹ BOA, MD. 12, h. 1089, 1154, MD. 16, h. 244, 383 ve MD. 10, h. 296.

³⁵² BOA, MD. 16, h. 439.

³⁵³ BOA, MD. 16, h. 455.

bulunmasına dikkat edilmeye başlanmıştı.³⁵⁴ Bu dönemde Kapudan Paşa, yeni kürekçi ve askerlerin tecrübesizliği ve İnebahtı yenilgesinin asker üzerindeki psikolojik etkisi sebebiyle, İspanyol donanma komutanlarının 1560-1570 yılları arasında izlediklerine benzer ihtiyatlı bir tutum sergilemişti.³⁵⁵ Buna rağmen, Osmanlı donanmasının denizlerdeki varlığı bile Don Juan de Austria'nın girişimleri önünde caydırıcı bir etken olmuştu. Neticede 1560 Cerbe Deniz Savaşı'nda yaşadığı kayıpların etkisinden yıllarca kurtulamayan İspanyol donanması düşünüldüğünde Osmanlıların İnebahtı gibi çok daha büyük bir yenilginin fiziki kayıplarını birkaç ayda telafi edebilmesi Osmanlı denizgücü kapasite ve altyapısının İspanya karşısında tartışılmaz üstünlüğünü ortaya koymuştu.

3. 4. 2. Kutsal İttifak Filosunun 1572 Harekâtı

Kutsal İttifaka katılan ülkeler İnebahtı zaferinden sonraki hedefi tartışmak için Papa'nın daveti ile Roma'da bir araya gelmişler ve müttefikler 11 Şubat 1572 tarihinde bir harekât planı üzerinde anlaşmaya varmışlardı. Her ne kadar II. Felipe İspanyol çıkarları doğrultusunda Cezayir, Tunus veya Trablusgarp üzerine gidilmesini istese de Venedik çıkarlarının ağır bastığı plana göre Kutsal İttifak donanması Kuzey Afrika kıyılarına değil, Doğu Akdeniz'e yelken açacaktı. Antlaşmaya göre sefer için 200 kadırga, 9 mavna, 40 gemi ve 40.000 kişiden oluşan bir kuvvet meydana getirilmesi gerekiyordu. Bu kuvvete ek olarak ayaklanmaları beklenen Rumların donatılması için 20.000 arkebüz, 30.000 kılıç, 2.000 at ve 15.000 mızrak tedarik edilmesi de kararlaştırılmıştı. Daha önce olduğu gibi masrafların yarısını İspanya, diğer yarısını da Papalık ve Venedik karşılayacaktı. İspanya ve Papalık filolarının Mart ayı başlarında Mesina'da toplanması ve Korfu'ya yelken açarak Venedik donanması ile buluşması planlanmaktaydı.³⁵⁶

Kutsal İttifak donanmasının 1572 seferi için en büyük problem müttefiklerin stratejik hedeflerinin birbirinden oldukça farklı olmasıydı. İspanyol Monarşisi'nin

³⁵⁴ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1120.

³⁵⁵ Selânikî, I, s. 86-87.

³⁵⁶ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1114 ve David ve Enrique García Hernán, **Lepanto: El Día Después**, s. 53-54.

Akdeniz stratejisinde Kuzey Afrika her zaman ön planda gelmekteyken, Doğu Akdeniz'e yapılacak bir harekâtın büyük ölçüde Venedik çıkarlarına hizmet edeceği açıktı. Ayrıca Kutsal İttifak antlaşmasına göre Berberi kıyılarında alınacak herhangi bir yerde İspanya'nın, Doğu Akdeniz'de ele geçirecek yerlerde ise Venedik'in söz sahibi olmasının kararlaştırılması da bu stratejik ayrışmayı derinleştirmekteydi.³⁵⁷ Don Juan de Austria İspanya'nın çıkarları göz önünde bulundurulmakla beraber, Hristiyan dünyasının ortak menfaatleri için Kutsal İttifak'ın devam etmesinin büyük önem taşıdığını ifade etmekteydi.³⁵⁸ Neticede İspanyol çıkarları ve Hristiyan dünyasının genel menfaatleri arasında bir orta yol bulmak gerekiyordu. Bu sebeple II. Felipe Don Juan de Austria'ya Doğu Akdeniz'e açılmak üzere müttefiklerle buluşmadan önce Kuzey Afrika'da Bizerte veya Tunus'a hızlı bir harekât gerçekleştirmesini emretmişti. II. Felipe'nin emirlerine göre Don Juan de Austria İspanyol kadirgaları ile İttifakın genel seferinden önce Kuzey Afrika'ya bir harekât gerçekleştirecek ve daha sonra müttefik filolarla buluşmak üzere Korfu'ya dönecekti. En büyük sorun bu harekâtın Venedik ve Papalık'ta şüphe ve rahatsızlık uyandırmadan nasıl yapılacağıydı. Bununla birlikte Don Juan Kuzey Afrika seferi için gerekli malzeme ve filoları biraraya getirememiş ve seferden vazgeçilmek zorunda kalmıştı.³⁵⁹

Müttefikler arasında farklılıklara ek olarak, Kutsal İttifak'ın mimarı ve ruhani lideri Papa V. Pius'un 1 Mayıs'ta ölmesiyle 1572 harekâtı tehlikeye girmişti. Buna karşılık İnebahtı zaferinin Hristiyan dünyasında yarattığı olumlu havanın da etkisiyle Papa'nın ölümü planlarda herhangi bir değişikliğe sebep olmadı. Herhangi bir risk almak istemeyen Roma'daki İspanyol elçisi Zuñiga yeni bir papa seçilinceye kadar kardinallerin hem ortak bir emirle hazırlıklara devam kararı vermelerini hem de ayrı ayrı ittifaka bağlılıklarını yazılı olarak taahhüt etmelerini istemişti. Kardinallerin bu istekleri kabul etmesi ve XIII. Gregory'nin de 13 Mayıs'ta Papa seçilmesiyle 1572 seferi için bir tehlike kalmamış oluyordu. Buna karşılık hala

³⁵⁷ II. Felipe'nin Doğu Akdeniz seferine karşı olmasının bir diğer sebebi de olası bir Fransız tehdidine karşı donanmanın yakında olmasını istemesiydi, zira 100 kadirga 20.000 asker demektir. Bkz. David ve Enrique García Hernán, **Lepanto: El Día Después**, s. 78-79.

³⁵⁸ "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 25 Kasım 1571, **CODOIN**, III, s. 41-48 ve "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 5 Şubat 1572, **CODOIN**, III, s. 70-71.

³⁵⁹ "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 25 Nisan 1572, **CODOIN**, III, s. 78-79 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1114-1115.

Kuzey Afrika meselesi üzerine düşünen II. Felipe'nin Don Juan de Austria'ya donanmaya katılma emrini vermekten kaçınması İttifak donanmasının Doğu'ya hareketini geciktirmektedir.³⁶⁰

Mayıs ayında İstanbul'a gelen haberlere göre Korfu'da 8 Venedik kadırgasından başka gemi bulunmamaktaydı. Bununla birlikte casus raporları Venedik, Papalık ve İspanya filolarının kısa zaman içinde 1572 harekâtına başlamak üzere toplanacaklarını haber vermektedir.³⁶¹ Osmanlı idaresi kıyıların güvenliği için hükümler göndermekle birlikte Hristiyan topraklarına da casuslar gönderip Kutsal İttifak Filosunun ne zaman toplanacağını ve bu yılki hedefinin neresi olacağını soruşturmakta idi.³⁶² Haziran ayında II. Felipe Cezayir üzerine yapılacak bir seferin Hristiyan dünyası ve İspanyol toprakları için Doğu Akdeniz'e yapılacak başarısı şüpheli bir girişimden daha faydalı olacağını ifade ederek kardeşi Don Juan'a Mesina'dan ayrılmamasını emretmişti. Ancak müttefiklere ve yeni Papa'ya Cezayir meselesinden kesinlikle meselesinden bahsedilmeyecek, Flandra'daki problemler ve İngiltere ile Fransa'nın İspanya'ya karşı tehditkâr duruşları bahane edilecekti. Buna karşılık İtalya ve yeni Papa XIII. Gregory'den gelen tepkiler ve İspanyol devlet adamlarının böyle bir girişimin İspanya'nın itibar kaybetmesi ve Venedik'in Osmanlılarla anlaşması ile sonuçlanacağını ifade etmeleri üzerine II. Felipe ilk plana dönülmesine onay vermek zorunda kalmıştı.³⁶³ Müttefiklerin iyimser savaş planına göre İstanbul'dan 200 mil mesafedeki kaleler yıkılacak ve İstanbul üzerine gidilecekti. Şehrin alınmasına gerek yoktu, sadece Osmanlı denizgücü için stratejik öneme sahip tersane vs. gibi askeri altyapı yok edilecekti. Daha sonra hızla Mora'ya dönülecek ve buradaki Rumlar ayaklanmaya davet edilecekti.³⁶⁴

³⁶⁰ Maxwell, **Don John of Austria**, I, s. 477 ve 481.

³⁶¹ BOA, **MD**. 16, h. 411.

³⁶² BOA, **MD**. 16, h. 417.

³⁶³ David ve Enrique García Hernán, **Lepanto: El Día Después**, s. 60-61 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1117-1118.

³⁶⁴ "Don Juan de Austria'dan Mora Hristiyanlarına", 9 Haziran 1574 (?), **CODOIN**, III, s. 353-354, Martínez, **Años Cruciales**, s. 212-213, David ve Enrique García Hernán, **Lepanto: El Día Después**, s. 62. Sadece Mora'daki Hristiyanlar değil, adalardaki nüfus da Osmanlı idaresine karşı isyana davet edilmekteydi. Don Juan de Austria İspanya kralı II. Felipe'nin Türklerin "zulmü ve boyundurluğu" altında yaşayan Hristiyanlara büyük bir merhamet duyduğunu ifade ederek onları kurtarmaya geleceklerini söylemekteydi. İttifak filosu gelene kadar Hristiyanlar ayaklanmalı ve Osmanlı filosunun hareketleri ile ilgili her türlü istihbaratı kendilerine iletmeliydiler. Bkz. "Don Juan de Austria'dan Rodos adası Hristiyanlarına", 15 Ocak 1572, **CODOIN**, III, s. 351-352.

Osmanlıların büyük bir kuvvet ile karşı koymaları beklenmiyordu ancak Osmanlı filosunun Hristiyanların dikkatini dağıtmak için İttifak donanması Doğu Akdeniz’de seferdeyken İtalya kıyılarına akınlar yapması mümkündü. Don Juan de Austria buna karşı İtalya kıyılarının takviye edilmesini ve Osmanlı akın filosunun gücü öğrenildikten sonra 25-30 kadirgallık bir filo gönderilmesini önermekteydi.³⁶⁵ Don García de Toledo da geçen sene İnebahtı’da önemli sayıda denizci ve kürekçi kaybı yaşayan Osmanlı donanmasından korkulmasının gereksiz olduğunu ifade etmekteydi. Buna ek olarak Napoli ve Sicilya kıyıları hem iyi tahkim edilmişlerdi hem de yeterli sayıda asker tarafından savunulmaktaydılar. Bununla birlikte temkini elden bırakmamak için İstanbul’a ajanlar gönderilmeliydi. Ayrıca Osmanlı donanmasından haber alınabilecek her yere fırkate ve pergendeler gönderilmeliydi.³⁶⁶

Kutsal İttifak devletlerinin hiç ihtimal vermedikleri şekilde Osmanlı donanması hızla yeniden inşa edilmiş ve Kapudan Kılıç Ali Paşa komutasında 234 kadirga ve 8 mavnadan oluşan Osmanlı donanması kıyıları muhafaza göreviyle 13 Haziran 1572’de denize açılmıştı.³⁶⁷ Osmanlı filosunun büyük bir kısmı yeni inşa edilmişti ve taşıdığı asker sayısı azdı. Buna karşılık Kılıç Ali Paşa donanmanın ateş gücüne büyük önem vermiş ve gemiler daha büyük ölçüde toplarla ve tüfekçi askerlerle donatılmıştı. Ayrıca Cezayir filosu model alınarak donanma gemileri sağlam inşa edilmiş olmakla birlikte daha hafif, manevra kabiliyeti yüksek gemilerdi. Kılıç Ali Paşa donanma komutasında mutlak bir otorite kurmuştu ve astlarından tam bir itaat bekliyordu. Osmanlı donanması aynı zamanda kendi lojistik destek üslerine ve limanlarına yakın bir harekât sahasında kalmaya özen gösteriyordu. Buna karşılık Hristiyan kuvvetleri Mesina, Korfu ve Pulya’da yüklenen peksimete bağımlıydı. Savunma stratejisi belirleyen Kılıç Ali Paşa’ya göre öncelik Hristiyan donanması ile bir deniz savaşına girmek değil, Hristiyan donanmasının Adalar Denizi’ne girmesine engel olmak ve yeni filoyu muhafaza etmektir.³⁶⁸

³⁶⁵ “Don Juan de Austria’dan II. Felipe’ye”, 30 Nisan 1572, **CODOIN**, III, s. 79-81.

³⁶⁶ Toledo’ya göre: “*Her ne kadar deniz içindekileri saklayacak engin bir ormana benzetilse de bu söz küçük filolar için geçerlidir, zira büyük bir donanmanın su almak için durması gerekir, böylece gittiği her yerde haber alınabilecek izler bırakır.*” Bkz. “Don Garcia de Toledo’dan Don Juan de Austria’ya”, 26 Mayıs 1572, **CODOIN**, III, s. 86-89.

³⁶⁷ **BOA**, MD. 19, h. 206, 220, Kâtib Çelebi, s. 115 ve Selânikî, I, s. 86.

³⁶⁸ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1120, Martínez, **Años Cruciales**, s. 207 ve Selânikî, I, s. 87.

Kutsal İttifak donanması Don Juan de Austria'nın dönmesini beklemeden 7 Temmuz'da Marco Antonio Colonna komutasında Messina'dan ayrılmış ve filo 15 Temmuz'da buluşma yeri olan Korfu adasına varmıştı. Osmanlı güçlerinin Girit, Zante ve Kefalonya'yı yağmaladığı haberleri üzerine İttifak donanması 29 Temmuz 1572'de Korfu'dan yelken açtı.³⁶⁹ 150 Venedik kadırgasının Korfu'da toplandığını ve İspanya gemilerinin de yardım için yolda olduğunu haber alan Osmanlı idaresi Kapudan Kılıç Ali Paşa'ya Korfu'da Venedik filosuna saldırmasının mümkün olup olmadığını sormuştu. Buna ek olarak İspanyol filosunun Tunus veya Cezayir taraflarına gitme ihtimali de merak edilmekteydi.³⁷⁰ 31 Temmuz'da su almak için Zante'de demir atan Kutsal İttifak donanması Osmanlı filosunun Malvasia'da olduğu haberini aldı. Colonna bunun üzerine Osmanlı güçlerinin tam sayını öğrenebilmek için dört kadırgadan oluşan bir keşif filosu gönderdi. Hristiyan filosu 7 Ağustos günü Mora açıklarında Çuha adasının kuzeydoğusunda Kılıç Ali Paşa komutasındaki Osmanlı donanması ile karşılaştı. Büyük ölçüde Venedik kadırgalarından oluşan Hristiyan donanması İnebahtı'da olduğu gibi bir düzen benimsemiş ve savaş hattının önüne mavnalar yerleştirmişti.³⁷¹

7 Ağustos günü savaş Osmanlı kadırgalarının Hristiyan gemilerine karşı toplarını ateşlemesiyle başlamış, ancak bu atışlar düşmana ulaşmamıştı. Karşı ateş açan Hristiyan mavnalarının verdiği zarar üzerine Kılıç Ali Paşa topları boş olarak ateşletip, duman perdesinin arkasında denize doğru çekildi. Paşa Hristiyan filosunun Osmanlı donanmasının kaçtığını zannedip, mavna ve ağır gemileri geride bırakarak hücum etmesini istiyordu, böylece ağır ateş almadan Hristiyan kuvvetlerine saldırmabilecekti. Buna karşılık tedbiri elden bırakmayan Marco Antonio Colonna Kılıç Ali Paşa'yı bir duman perdesinin arkasında takip etmek için filosunun savaş düzenini bozmamıştı. Mavnaların etrafından dolaşıp Hristiyan kadırgalarına hücum etmek için yeterli alan bulamayan Kılıç Ali Paşa kadırgalara geri kürek çekerek

³⁶⁹ İspanya filosunun asıl kısmının henüz katılmadığı İttifak donanması 145 kadırga, 6 mavna, 25 kalyata ve 22 gemiden oluşmaktaydı. Don Juan de Austria Korfu'da müttefiklerle buluşma emrini ancak 12 Temmuz'da alabilmişti. Bkz. "Kutsal İttifak Donanmasının 1571-1574 Yılları Arasındaki Faaliyetlerine Dair Miguel Servia'nın Raporu", **CODOIN**, XI, s. 372-373, Martínez, **Años Cruciales**, s. 210 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1119-1120.

³⁷⁰ BOA, MD. 19, h. 623 ve 668.

³⁷¹ "Kutsal İttifak Donanmasının 1571-1574 Yılları Arasındaki Faaliyetlerine Dair Miguel Servia'nın Raporu", **CODOIN**, XI, s. 373-374.

pruvaları düşmana dönük bir şekilde çekilmelerini emretti. Filonun bir kısmı Malvasia'ya dönerken Ali Paşa 90 kadırğa ile mevziini korudu ve hava kararmaya yakinken gemilerin fenerlerini söndürülmesini emredip, hareketlerini maskelemek için tekrar topları ateşletti. Perdeleme dumanı arkasında geri çekilerek donanmanın geri kalanı ile buluştu. Osmanlı ve İttifak filoları arasında karşılıklı manevra ve hamleler sabahtan akşama kadar devam etmişti. Colonna geri çekilen Osmanlı donanmasını aramak istemekteydi ancak bütün gün silah başında olan askerlerin dinlenebilmesi ve su almak için Çuha adasına dönme emri vermek zorunda kaldı. 9 Ağustos'ta da Don Juan de Austria ile buluşmak üzere demir alınmıştı.³⁷²

Colonna'nın komutasındaki İttifak filosunun Don Juan de Austria'nın kuvvetleriyle birleşmesinin denizde üstünlüğüne son vereceğinin farkında olan Kılıç Ali Paşa 10 Ağustos'ta bir kez daha Hristiyan filosunun karşısına çıktı. Osmanlı filosu merkez ve kanatlar ile bir ihtiyat kuvvetinden oluşmaktaydı. Hristiyanlar da buna benzer bir düzen benimsemişler, ayrıca 7 Ağustos'ta olduğu gibi mavnalarını savaş hattının önüne yerleştirmişlerdi. Savaş her zamanki gibi karşılıklı top ateşleriyle başlamış, Venedik *provedor*'u Soranzo'nun komutasındaki sağ kanatta yer alan iki mavna karşı ateş açmıştı. Osmanlı sol kanadı Soranzo'nun sağına doğru hamle yapmış, ancak Soranzo pruva toplarını düşmana doğru tutmayı başarmıştı. Hücumdan sonuç alamayan Osmanlı kadırgaları çekilmek zorunda kalınca da Soranzo bunların peşine düştü. Sağ kanadın merkezden 2 mil açıldığını gören Kılıç Ali Paşa kaçmakta olan sol kanadını desteklemek için Hristiyanların merkez hattına hücum etti. İttifak filosunun sağ kanadı merkezi desteklemek için geri çekilince de Paşa büyük bir şevkle sağ kanada hücum ederek Hristiyanları merkez hattına doğru geri çekilmeye zorladı. Buna karşılık Hristiyan filosunun top ateşinin Osmanlı gemilerine büyük zarar vermesi üzerine geri çekilme emri verildi. Colonna Mayna burnuna kadar Osmanlı filosunu takip etmiş onları takmış ancak Osmanlı kadırgaları Modon'a çekildikten sonra Çuha adasına dönme emri vermişti. Bu şekilde 10 Ağustos'taki savaş da sona ermiş oluyordu.³⁷³

³⁷² “Kutsal İttifak Donanmasının 1571-1574 Yılları Arasındaki Faaliyetlerine Dair Miguel Servia'nın Raporu”, **CODOIN**, XI, s. 375.

³⁷³ “Kutsal İttifak Donanmasının 1571-1574 Yılları Arasındaki Faaliyetlerine Dair Miguel Servia'nın Raporu”, **CODOIN**, XI, s. 376-377 ve Martínez, **Años Cruciales**, s. 215-223.

Don Juan de Austria Colonna'nın kendi yokluğunda gerçekleştirdiği seferden sonra Kutsal İttifak filosunu ancak 1 Eylül'de Korfu'da tekrar bir araya getirebilmişti.³⁷⁴ Kapudan Kılıç Ali Paşa 7 ve 10 Ağustos'taki çatışmalar hakkında İstanbul'u bilgilendirmiş ve düşman donanmasının Çuka adasına, kendisinin ise Manya tarafına çekildiğini haber vermişti.³⁷⁵ Osmanlılar Dubrovik vasıtasıyla Don Juan'ın İttifak donanmasının başına döndüğünü haber almışlardı. Gelen abartılı bilgiler Hristiyan filosunun 250 kadirga ve 8 mavnadan ile çok sayıda askerden oluştuğu yönündeydi. 28 Ağustos 1572'de Kapudan Kılıç Ali Paşa'ya eğer gerçekten de İspanyol kuvvetleri Venedik kadirgalarıyla birleşmiş ise dikkatle hareket ederek öncelikle donanma-yı hümâyunu koruması emredilmekteydi. Bununla birlikte Venedik ve İspanyol filoları buluşmadıysa ve böyle bir ihtimal yoksa Osmanlı donanmasının daha cesur bir hareket tarzı benimsemesi mümkündü.³⁷⁶ Hristiyan donanmasının karaya asker çıkarma ihtimaline karşı ise Kapudan Kılıç Ali Paşa'ya Benefşe ve Eğriboz taraflarında denizden, vezir Hüseyin Paşa'ya ise karadan önlem alması emredilmişti.³⁷⁷

Bu kez Don Juan de Austria komutasında Korfu'dan ayrılan Kutsal İttifak filosu Osmanlı donanmasının 218 kadirga ve 50 kalyata ile Navarin'de olduğunun haber alınması üzerine derhal savaş düzenine geçmişti. Hristiyan filosu 195 kadirga, 25 kalyata, 8 mavna ve 25 gemiden oluşmaktaydı. Don Juan savaş hattında da düzenlemeler yapmış, Sorenzo'yu sol kanada alarak, sağ kanada Álvaro de Bazán'ı getirmişti. Hristiyan merkez hattı 65 kadirgadan oluşmaktayken, kanatlar 50'şer gemiden meydana gelmekteydi. Ayrıca İnebahtı'da olduğu gibi 30 kadirgalık bir ihtiyat kuvveti oluşturulmuştu. Hristiyan donanması 13 Eylül'de Kefalonya'da su almak için durulmuş, daha sonra Zante adasına doğru devam etmişti. Navarin'deki Osmanlı kadirgalarının bir gece baskını ile imha edilmesi planlayan Don Juan 15 Eylül günü donanmanın bütün gün Zante'nin 25 mil güneyindeki Strofades (*Astanfaria*) adasında beklemesini emretmişti. Bununla birlikte gece seyrüsefer

³⁷⁴ Braudel'e göre Colonna'nın seferi en azından Zante ve Girit'in Osmanlı donanması tarafından yağmalanmasını önlemişti. Bkz. Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1121.

³⁷⁵ BOA, MD. 19, h. 725.

³⁷⁶ BOA, MD. 19, h. 710 ve 711.

³⁷⁷ BOA, MD. 19, h. 725.

hatası sebebiyle İttifak donanması 16 Eylül şafağında Navarin yerine 11 mil kuzeyinde olan Prodano adasına ulaşmıştı.³⁷⁸

Navarin’de olan ve Hristiyan donanmasının kendisini tuzağa düşürmeye çalıştığını fark eden Kılıç Ali Paşa savaşıma taraftarı olan reislerine “*Kara görünür yerde ceng olmaz askerün gözi korkmuşdur, ceng-âzmâ kimsemüz kalmamışdur*” diyerek Modon kalesinin topraklarının koruması altına çekilmeyi emretmişti. Kılıç Ali Paşa burada kadırgalarını birbirine bağlayarak pruvalarını denize çevirmiş ve etkili bir savunma pozisyonu oluşturmuştu. Sol kanadını Modon kalesinin koruduğu Osmanlı hattının sağ kanadı da limana hâkim tepelere kadırgalardan top ve asker yerleştirilerek sağlama alınmıştı.³⁷⁹ Liman önünde güvende olan Osmanlı donanmasına karşılık Hristiyan filosu açık denizde sonsuza kadar kalamazdı. Osmanlı kadırgalarının ani akınları sonucu liman önünde bazı küçük çatışmalar olsa da bu gemiler zor durumda kalınca hemen Modon’a sığınmaktaydılar. Modon’daki Osmanlı pozisyonuna denizden herhangi bir saldırı olanağı bulamayan Don Juan de Austria başka bir hedefe yönelmek zorunda kalmıştı. Don Juan Modon’daki Osmanlı kuvvetlerinin ikmal hatlarını kesmek için 2 Ekim’de Navarin’e bir çıkarma yapılmasını emretmiş, ancak hem Modon’dan takviye süvari ve piyade kuvvetlerinin yetişmesi hem de Hristiyan güçlerinin levazımâtının azalması üzerine kuşatmadan vazgeçilmiş ve birlikler 5-6 Ekim gecesi tekrar gemilere bindirilmişti. 8 Ekim’de İttifak filosu sonuçsuz Modon ablukasından vazgeçerek Zante’ye dönmeye karar verdi ve 18 Ekim’de de Korfu’ya varıldı. Hristiyanların geri çekilmesi sonucu Osmanlı donanmasının da güvenle Tersane-i Âmire’ye dönmesi üzerine 1572 yılı deniz harekâtı resmen sona erdi.³⁸⁰

³⁷⁸ “Kutsal İttifak Donanmasının 1571-1574 Yılları Arasındaki Faaliyetlerine Dair Miguel Servia’nın Raporu”, **CODOIN**, XI, s. 378-380 ve Martínez, **Años Cruciales**, s. 226-227.

³⁷⁹ Martínez, **Años Cruciales**, s. 231-232 ve Selânikî, I, s. 87.

³⁸⁰ “Kutsal İttifak Donanmasının 1571-1574 Yılları Arasındaki Faaliyetlerine Dair Miguel Servia’nın Raporu”, **CODOIN**, XI, s. 380-386, Kâtib Çelebi, s. 115, Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1122-1123 ve Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 228.

3. 4. 3. Tunus Seferi, 1573-1574

1572 yılının Aralık ayında İspanya, Venedik ve Papalık temsilcileri 1573 yılı için planları konuşmak üzere Roma’da bir araya gelmişlerdi. II. Felipe Osmanlıların savunma pozisyonunu ve Venedik’in tereddütlerini de göz önüne alarak İttifak donanmasındaki İspanyol katkısını arttırmayı teklif etmişti. Buna göre İspanya 1573 seferi için hazırlanması düşünülen 300 kadirga ve 60.000 askerin yarısını karşılamayı taahhüt ediyordu.³⁸¹ Buna karşılık Don García de Toledo 300 kadirganın bu kadar kısa sürede kolayca hazırlanamayacağını ifade etmekteydi. Sözleşmeli kadirgalardan hiç umudu olmadığını belirten Toledo Barselona ve Sicilya’dan da gerekli sayıda gemi gelemeyeceğini yazmaktaydı. İspanya’nın İttifak için taahhüt edilen rakama ulaşabilmesi ancak Portekiz’in desteği ile ve Batı Akdeniz’de “*tek bir kürek bırakmamak kaydıyla*” mümkün olabilirdi.³⁸² 1573 yılında yapılması planlanan sefer için gerekli kaynakların belirlendiği antlaşma 27 Şubat’ta imzalanmasına rağmen Akdeniz ticaretini altüst eden savaşa daha fazla dayanamayan Venedik 7 Mart 1573’te Osmanlılarla barış imzalayarak Kutsal İttifak’tan ayrıldı.³⁸³ Osmanlı donanmasının yeniden inşa edilmesi ve tekrar denizlerde faaliyete dönmesi Venedik’i 1573 yılında barışa zorlayan en büyük etkenlerden biri olmuştu. Bu barışın Venedik için ağır şartlarını yorumlayan bazı yabancı gözlemciler “*İnebahtı Savaşı’nın sanki Türkler tarafından kazanılmış gibi*” görüldüğünü ifade etmekteydiler.³⁸⁴

³⁸¹ “1573 yılı için rapor”, **CODOIN**, III, s. 106-109.

³⁸² “Don García de Toledo’dan Don Juan de Austria’ya”, 31 Aralık 1572, **CODOIN**, III, s. 109-111.

³⁸³ AMN, **Artículo 6, MS. 397, Colección Sanz de Barutell**, doc. 53: “27.II y 2, 10 y 13.III.1573. *Relación de las cartas del embajador en Venecia, Guzmán de Silva, sobre la paz de los venecianos con el turco y otros asuntos*”, Martínez, **Años Cruciales**, s. 235 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1125-1126.

³⁸⁴ Levin, **Agents of Empire**, s. 37-38 ve Soucek, “İnebahtı Savaşı (1571) Hakkında Bazı Mülâhazalar”, s. 40. İspanyolların utanç verici olarak tanımladıkları antlaşmaya göre Türkler Kıbrıs adasını ellerinde tutacaklardı. Venedik iki yıl içinde 200.000 dükalık bir savaş tazminatı ödeyecek, buna ek olarak her yıl devamlı olarak 2.000 duka haraç ödeyecekti. Ayrıca Türklerden alınan yerler de geri verilecekti. Bu şartlara ek olarak bütün Venedik limanları Türk donanmasına açılacak ve Venedikliler 25’ten fazla kadirga silahlandırmayacaklardı. Bkz. “Kutsal İttifak Donanmasının 1571-1574 Yılları Arasındaki Faaliyetlerine Dair Miguel Servia’nın Raporu”, **CODOIN**, XI, s. 393. Bununla birlikte herkes Venedik’in Osmanlılarla barış yaparak kötü bir iş yaptığını düşünmüyordu. İstanbul’daki İmparatorluk elçisi David Ungnad’a göre Venedikliler Türklerle barış yaparak oldukça akıllı bir iş yapmışlardı, zira İspanyol donanması ancak sonbaharda Venedik kuvvetleri ile buluşabiliyor ve kayda değer bir başarı elde edilemiyordu. Bkz. Gerlach, **Türkiye Günlüğü**, I, s. 253-254.

Venedik'in Kutsal İttifak'tan ayrılmasıyla yaklaşık 100 kadırgalık bir destekten mahrum kalan olan İspanya Akdeniz'de güç dengesinin tekrar Osmanlı lehine dönmesiyle İstanbul'daki donanma hazırlıklarını daha dikkatli takip etmek zorunda kalmıştı. Mart ayı başlarında gelen bir casus raporuna göre savaşçı ve kürekçi bulabilmek için ücretleri iki katına çıkaran Osmanlılar 1573 yaz seferi için mavnalar ve diğer gemiler hariç olmak üzere 300 kadırgalık bir donanma hazırlamaktaydılar. Tersanede gece-gündüz hazırlıkları takip eden Kılıç Ali Paşa'nın yanında İspanyolların yakından tanıdığı Piyale Paşa'nın da donanmaya katılacağı söylenmekteydi. Donanma hazırlıklarına ek olarak bir beylerbeyinin de 10.000 süvari ile Mora kıyılarını muhtemel bir Hristiyan saldırısına karşı korumak üzere görevlendirildiği gelen bilgiler arasındaydı. Osmanlı tarafında ayrıca kıyıların tahkimine de önem verilmiş, Eğriboz ve Mora'daki garnizonlar takviye edilmiş ve Hristiyan donanmasının geçen seneki girişimini tekrarlamasını önlemek için Navarin'de liman ağzına iki kale yapılmıştı.³⁸⁵

İspanyollar da yaz ayları boyunca İtalya'da donanma hazırlıkları ile meşgul olmaktaydılar. Sicilya'da inşa edilen kadırgalar donatılmak ve silahlandırılmak için Napoli limanına getirilmekteydi. Ayrıca İspanya ve İtalya'nın diğer bölgelerinden kadırgalarla taşınan tercio alayları Sicilya'da toplanmakta ve sefer için burada eğitim yapmaktaydılar. Birliklerin ihtiyacı için Napoli şehrinde inşa edilen çok sayıda değirmen ve fırınla binlerce askere yetecek peksimet ve diğer istihkaklar hazırlanmaktaydı. İspanyolların İstanbul'daki hazırlıkları takip etmeleri gibi Osmanlıların da gönderdikleri casuslarla İtalya'daki donanma hazırlıklarını yakından izledikleri anlaşılmaktadır. 20 Haziran'da Napoli'de yakalanan bir mühtedi Türk casusu dört kadırgaya zincirlenmiş ve dört parçaya bölünerek idam edilmişti. 1 Temmuz'da Mesina'da bir başka Türk casusunun daha yakalandığı haberi gelmişti.³⁸⁶

³⁸⁵ "Kutsal İttifak Donanmasının 1571-1574 Yılları Arasındaki Faaliyetlerine Dair Miguel Servia'nın Raporu", **CODOIN**, XI, s. 392. Selânikî Navarin tahkimatını II. Selim'in saltanatında yapılan önemli eserler arasında saymaktadır: "*Kapudan Kılıç Ali Paşa -edâme'llâhu ikbâlehu-* eliyle liman-ı mezbûr ağzına bir kal'a-i muhkem binâ olunup toplar ve merdân-ı kal'a ve dizdâr konulup memalik-i mahrûse hıfz u hırâset olundu ki el-ân numune-i devrân olmuştur." Bkz. Selânikî, I, s. 96.

³⁸⁶ 8 Haziran'da 28 kadırga ile Napoli limanına giren Gian Andrea Doria İtalyan piyadelerini taşımaktaydı. 14 Haziran'da da Alonso de Bazan 12 kadırgasıyla Sicilya'ya 3.000 İspanyol piyadesi getirmişti. "Kutsal İttifak Donanmasının 1571-1574 Yılları Arasındaki Faaliyetlerine Dair Miguel

Kapudan Kılıç Ali Paşa ve donanmaya serdar tayin olunan Piyale Paşa'nın komutaları altında 258 kadirga ve 12 mavnadan oluşan Osmanlı donanması Hristiyan filosuna karşılık vermek ve İtalya kıyılarının yağmalanması amacıyla 3 Haziran 1573'te İstanbul'dan ayrılmış ve 28 Temmuz'da Preveze açıklarında demirlemişti.³⁸⁷ Don Juan de Austria 3 Ağustos'ta Osmanlı donanmasına daha yakın olmak için filonun Napoli'den Messina'ya kaydırılmasına karar vermiş ve keşif için Doğu'ya kadirgalar gönderilmesini emretmişti. Don Juan'ın bazı danışmanları İspanya, Papalık ve Malta filolarının oluşturduğu donanma ile Osmanlı donanması üzerine gidilmesini istiyorlardı, böylece Venedik desteği olmasa bile İspanyolların Osmanlı denizgücüne denk olduğu Avrupa'ya gösterilmiş olacaktı. Gian Andrea Doria bu öneriye karşı çıkarak böyle bir harekâtın sadece İttifakı terk etmiş olan Venedik'in işine geleceğini ifade etmişti.³⁸⁸ Osmanlı filosunun Don Juan de Austria'nın muhtemel girişimlerine karşı caydırma amacıyla denize açıldığı düşünülmekle birlikte donanmanın Batı'ya devam edip bir Fransız limanında kışlayacağına dair söylentiler de vardı. Osmanlı donanması Adriyatik'te faaliyette iken İstanbul'dan Venedik'le barış imzalandığı haberi gelmiş ve Venedik topraklarına saldırılmaması emredilmişti. Osmanlı donanmasının bütün gücüyle İspanya elindeki yerleri vurmakta serbest bırakılması üzerine Piyale Paşa ile Kılıç Ali Paşa Napoli ve Sicilya taraflarına gitmeye niyet ettilerse de olumsuz hava koşulları ve mevsimin ilerlemesi bu girişime engel olmuştu. Neticede Osmanlı donanması İtalya kıyılarına gerçekleştirdiği sınırlı akınlardan sonra İstanbul'a geri dönmüştü.³⁸⁹

Servia'nın Raporu", **CODOIN**, XI, s. 394-397. Gerlach Türklerin İspanyol asıllı bir casusunun 16 Ocak 1574 tarihinde İstanbul'a gelerek İtalya'daki savaş hazırlıkları ile ilgili bilgi getirdiğini belirtmektedir. Gerlach Türklerin aynı bu casus gibi İtalya ve Almanya'da gelişmeleri takip eden çok sayıda casusları olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Gerlach, **Türkiye Günlüğü**, I, s. 117.

³⁸⁷ Kâtib Çelebi, s. 115-116. Cerbe Savaşı'nda Osmanlılar tarafından esir alınan Cordoba asıllı bir mühtedi 3 Temmuz 1573'te Napoli'ye gelerek yaklaşık iki ay önce İstanbul'dan çıkan Türk donanmasının 215 kadirga, 8 mavna ve diğer gemilerden oluştuğunu ancak gemilerin çok azının iyi silahlandığını ifade etmişti. 5 Temmuz'da gelen bir casus ise Eğriboz'da bulunan Türk donanmasının 250 kadirgadan oluşmasına rağmen çoğunun top bakımından yetersiz donatıldığını ve kürekçilerin tecrübesiz olduklarını belirtmekteydi. Bkz. "Kutsal İttifak Donanmasının 1571-1574 Yılları Arasındaki Faaliyetlerine Dair Miguel Servia'nın Raporu", **CODOIN**, XI, s. 397.

³⁸⁸ Maxwell, **Don John of Austria**, II, s. 7.

³⁸⁹ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1128-1129 ve Kâtib Çelebi, s. 115-116. Kâtib Çelebi her ne kadar olumsuz hava koşulları sebebiyle Napoli ve Sicilya taraflarına gidilemediğini yazsa da, 3 ve 5 Temmuz tarihli İspanyol casus raporları Türklerin donanmalarına tam olarak güvenmedikleri için

Venedik'in Osmanlılarla ayrı bir barış yapması İspanya'yı Kutsal İttifak'a olan taahhütlerinden kurtarmış ve Don Juan de Austria komutasındaki İspanyol kadirgaları Kuzey Afrika'ya gerçekleştirilecek bir sefer için serbest kalmıştı. Santa Cruz Markisi Álvaro de Bazán Don Juan'a Cezayir'e bir sefer düzenlenmesini önererek, Kardinal Cisneros ve İmparator V. Carlos'un geçmişteki başarısızlıklarının etkisinde kalınmamasını istemişti. Bazán'a göre Cezayir'in ele geçirilmesi hem İspanya kıyılarına korsan akınlarına son verir hem de Osmanlı gücüne ağır bir darbe vururdu. Cezayir'de üslenen Osmanlı korsanları İspanya çıkarları için çok daha büyük bir tehdit olmasına rağmen eldeki kaynakların büyük bir sefer için yetersiz olması ve Sicilya'daki limanlara yakınlığı göz önünde bulundurularak seferin Tunus'a yapılmasına karar verildi. Böylece La Goleta garnizonunda bulunan İspanyol askerlerinden de destek almak mümkün olabilecekti.³⁹⁰ 7 Eylül'de Palermo limanına giren İspanyol donanması son hazırlıklarını burada tamamlamış ve İnebahtı Savaşı'nın yıldönümü olan 7 Ekim 1573'te 107 kadirga, 31 gemi, 13.000 İtalyan, 9.000 İspanyol ve 5.000 Alman askerinden oluşan bir sefer kuvveti ile Tunus'a doğru yelken açılmıştı.³⁹¹

9 Ekim'de piyade birlikleri ile karaya çıkan Don Juan de Austria Tunus yolu üzerinde, La Goleta kalesine bir mil mesafede kamp kurulmasını emretti. İspanyol birliklerinin yaklaşması üzerine Osmanlılar Tunus'u boşaltmışlar ve şehir herhangi bir direniş olmadan İspanyolların eline geçmişti. Tunus şehrinin yanısıra Bizerte'den de Don Juan'a elçilerle hediyeler gönderilerek İspanyol hâkimiyetinin tanındığı bildirildi. Don Juan kimsenin öldürülmemesi ve esir alınmaması kaydıyla Tunus

kesinlikle Napoli ve Sicilya taraflarına gelmeyeceklerini ifade etmekteydi. Buna karşılık İspanyol donanmasının da önceki yılın aksine Osmanlı filosuna saldırmak için hiçbir girişimde bulunmadığı ve Tunus seferi için hazırlıklarına devam ettiği dikkat çekmektedir. Bkz. "Kutsal İttifak Donanmasının 1571-1574 Yılları Arasındaki Faaliyetlerine Dair Miguel Servia'nın Raporu", **CODOIN**, XI, s. 397, 399-401. Gerlach Osmanlı donanmasının yarısının Piyale Paşa komutasında 2 Kasım'da 130 kadirgadan oluşan diğer kısmının da Kılıç Ali Paşa idaresinde 19 Kasım 1573'te İstanbul'a girdiğini ifade etmektedir. Gerlach'a göre bu dönemde Osmanlı donanması 264 kadirga ve 50 kalyatadan oluşmaktadır. Bkz. Gerlach, **Türkiye Günlüğü**, I, s. 103, 107.

³⁹⁰ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1130 ve Maxwell, **Don John of Austria**, II, s. 7.

³⁹¹ "Kutsal İttifak Donanmasının 1571-1574 Yılları Arasındaki Faaliyetlerine Dair Miguel Servia'nın Raporu", **CODOIN**, XI, s. 402-411 ve Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1132. Gian Andrea Doria herhangi bir Osmanlı tehdidine karşı 48 kadirga ile Sicilya'da kalmıştı. Bkz. Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 230.

şehrinin yağmalanmasına izin vermiş ve uzun yıllar Türkler ve Mağribîlerle savaşan Goletta garnizonuna yağma için şehre ilk giren birlik olma ayrıcalığı tanınmıştı.³⁹²

Tunus alındıktan Don Juan de Austria danışmanlarının yanı sıra birlik komutanlarının da katıldığı bir savaş meclisi toplayarak bundan sonra nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini tartışmaya açtı. V. Carlos'un yaptığı gibi Tunus İspanyol hâkimiyetini tanıyan yerel yöneticilere mi bırakılmalıydı yoksa doğrudan İspanyol idaresini kurmak daha mı iyi olurdu? Tunus'ta kendi idaresinde İspanya'ya tâbi yeni bir Hristiyan krallık kurulması hayalini taşıyan Don Juan kuşkusuz ikinci seçeneğe daha sıcak bakmaktaydı. Neticede 14 Ekim'de Tunus'un İspanya kralı adına elde tutulmasına ve İspanyolların elindeki Hafsî hanedanından Muhammed Ebû Abdullah'ın ağabeyi yerine kral olarak değil ama İspanya kralının bir valisi olarak görevlendirilmesine karar verilmişti. Tunus'ta İspanyol çıkarları Gabriel Cervellón komutasında 4.000 İtalyan ve 4.000 İspanyol askerinden oluşan 8.000 kişilik bir garnizonla savunulacak, Bizerte'ye de 600 kişilik bir İspanyol birliği gönderilecekti. Don Juan de Austria'nın 2 Kasım'da Palermo'ya dönmesiyle İspanyolların 1573 Tunus seferi tamamlanmış oluyordu.³⁹³

Tunus'ta İspanyol varlığının geleceği konusunda II. Felipe ve Don Juan de Austria arasında dedikodular, casus raporları ve kralın şüpheli karakterinin de katkıda bulunduğu güvensizlik nedeniyle gittikçe derinleşen fikir ayrılıkları vardı.³⁹⁴ Felipe kardeşinin Tunus planlarının İspanya'nın Akdeniz'deki çıkarlarından ziyade kendi ihtirasları doğrultusunda şekillendiğinden şüphelenmekteydi. Kutsal İttifak

³⁹² “Kutsal İttifak Donanmasının 1571-1574 Yılları Arasındaki Faaliyetlerine Dair Miguel Servia'nın Raporu”, **CODOIN**, XI, s. 412-414.

³⁹³ “Kutsal İttifak Donanmasının 1571-1574 Yılları Arasındaki Faaliyetlerine Dair Miguel Servia'nın Raporu”, **CODOIN**, XI, s. 415-417, 423, Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1130-1133 ve Muhammed Razûk, “Hafsîler”, **DİA**, cilt 15, 1997, s. 127.

³⁹⁴ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1134. 1568 Morisko isyanından beri Don Juan'ın en güvendiği isimlerden biri olan özel kâtibi Juan de Soto 1573 baharında donanma müfettişliğine getirilerek Don Juan'ın yanından alınmıştı. Don Juan'ı etkilediği düşünülen Soto'nun yerine Madrid'den Eboli prensi Ruy Gómez de Silva'nın en güvenilir adamlarından Juan de Escovedo gönderilmişti. Buna karşılık Don Juan'ın faaliyetlerini rapor etmesi beklenen Escovedo da kısa sürede Don Juan'ın etkisine girmiş ve onun en büyük destekçilerinden biri haline gelmişti. 1578 yılında Escovedo'nun Don Juan lehine girişimlerinden sıkılan II. Felipe kraliyet sekreteri Antonio Pérez'e Escovedo'nun bir şekilde ortadan kaldırılmasını emretti. Hükümdarın devletin çıkarı herhangi bir hukuki kaideye bağlı kalmaksızın ölüm emri verebilmesi prensibine dayanan Felipe aslında bir nevi “siyaset” emri vermiş oluyordu. Neticede önce zehirlenmeye çalışılan Escovedo 31 Mart 1578'de Madrid'de suikastçiler tarafından öldürülmüştü. Bkz. Maxwell, **Don John of Austria**, II, s. 6.

seferleri esnasında Papa V. Pius her zaman bir prenslik hayali kuran Don Juan'a ele geçireceği ilk "kâfir" devleti söz vermişti. Don Juan Tunus seferi dönüşünde özel kâtibi Escovedo'yu gizlice Roma'ya göndererek Papa XIII. Gregory'den Madrid üzerinde etkisini kullanmasını ve II. Felipe'yi ikna ederek Tunus tacını almasına yardımcı olmasını istemişti. Madrid'deki Papalık elçisi Nicolas Ormanetti 16 Ocak 1574 tarihinde bu konuyu gündeme getirmiş, ancak hem Tunus krallığının Don Juan'ın hizmetlerine uygun bir karşılık olmayacağı hem de bu tacı vermenin şu anda İspanya kralının imkânı dâhilinde olmadığı ifade edilmişti. Kuşkusuz gayrimeşru olmanın verdiği dezavantajları Avrupa'nın aristokratik hiyerarşisinde her zaman hisseden Don Juan'a bir taç sahibi olma düşüncesi cazip gelmekteydi.³⁹⁵

Tunus meselesine iktisadî açıdan bakıldığında şehrin ele geçirilmesi ile Tunus'un korunması için garnizonlarında bırakılacak binlerce askeri finanse etmenin oldukça farklı şeyler olduğu görülmekteydi. 1571 yılından beri Akdeniz'deki İspanyol seferberliğinin yükünü üstlenen Sicilya ve Napoli'nin savaşın getirdiği olağanüstü malî yüke daha fazla katkıda bulunabilmeleri olanaksız görünüyordu. İnebahtı Deniz Savaşı ile İspanya'nın Hristiyan dünyasına karşı vazifesini yaptığını düşünen II. Felipe de Kuzey Afrika'da büyük çaplı yatırımlar gerektiren girişimlere taraftar değildi. İspanyol Monarşisi'nin başta Flandra olmak üzere diğer bölgelerdeki çıkarlarının ön plana geçtiği bir dönemde Kuzey Afrika'daki garnizonlara daha 1566'da yılda 200.000 dukayı aşan maaş ödemeleri gereksiz görülmekteydi. Korsan üslerinin temizlenip, buradaki kalelerin yıkılmasını isteyen II. Felipe'ye karşılık İspanyol Monarşisi'nin Akdeniz kanadını temsil eden Don Juan de Austria Osmanlı tehdidine karşı Tunus'a güçlü bir şekilde yerleşilmesi gerektiğini savunuyordu.³⁹⁶ II. Felipe ve kardeşi Don Juan de Austria arasındaki görüş ayrılıklarına rağmen, İspanya kralı bütün Hristiyan dünyasında İnebahtı kahramanı olarak saygı gören Don Juan'ın

³⁹⁵ Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1131 ve Maxwell, **Don John of Austria**, II, s. 21-22. Don Juan de Austria'nın Tunus tacına sahip olma düşüncesi yanı sıra 1566'dan beri Kraliçe Elizabeth'in esiri olan İskoç kraliçesi Mary ile evlenerek İngiltere kralı olması da gündeme gelmişti. Özellikle İngiliz Katoliklerinin arzu ettiği bu düşünce Papa tarafından da desteklenmekteydi. Bkz. Maxwell, **Don John of Austria**, II, s. 22-24.

³⁹⁶ Hess, **Unutulmuş Sınırlar**, s. 133, Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1134 ve Maxwell, **Don John of Austria**, II, s. 7.

isteğini kabul etmiş, Tunus'ta güçlü bir garnizon bırakılmasına ve yeni istihkâmlar inşa edilmesine onay vermişti.³⁹⁷

II. Felipe 5 Nisan 1574 tarihinde Don Juan de Austria'ya yazdığı mektupta Tunus şehrinin elde tutulması ve yeni bir kale inşa edilmesine dair Ekim ayında alınan kararı tekrar tartışmaya açmaktaydı. Felipe hem Papa'nın Tunus'un elde tutulmasını istediğini, hem de şehrin boşaltılmasının İspanya'nın itibarının zarar görmesine neden olacağını ifade etmekteydi. Buna karşılık şehrin tahliye edilmesi Türklerin saldırısı sonucu boşatılmasından iyi olurdu, zira bu şekilde en azından La Goleta'nın eskiden olduğu gibi elde tutulması mümkün olurdu. Felipe yeni kalenin de yanlış yere inşa edilmekte olduğunu belirterek, yeterli su kaynaklarının bulunmadığı kalenin etrafında bu mevziye hâkim tepeler olduğunu yazmaktaydı. Neticede II. Felipe Tunus şehrinin boşaltılmasından yana olsa da inşaat halindeki kaleyi tamamlayıp Tunus şehrinin muhafaza edilmesi veya kaleyi yıkıp askerleri tahliye etme konusunda nihai kararı garnizon komutanı Gabriel Cervellón'a danışma kaydıyla Don Juan de Austria'ya bırakmıştı. Eğer şehrin savunulmasına karar verilirse bu sadece İtalyan askerleriyle yapılmalıydı, zira kral İspanyol birliklerini kaybetmeyi göze alamazdı. Buna karşılık şehri boşaltma kararı alınırsa askerler tahliye edilirken Türk donanmasının bir baskınına uğranmamasına dikkat edilmeliydi.³⁹⁸

II. Felipe'nin olumsuz bir tablo çizen mektubuna cevabında Don Juan de Austria Tunus'taki istihkâmların bizzat bölgede bulunan tecrübeli komutanlar ve askerî mühendislerin görüşleri ile hazırlandığını belirterek, Tunus'ta hiç bulunmamış kişilerin görüş ve raporlarıyla hareket edilmemesi gerektiğini ifade ediyordu. Lojistik sebeplerden dolayı Osmanlı donanmasının uzun süre Kuzey Afrika'da kalmasının mümkün olmadığını söyleyen Don Juan Tunus istihkâmlarına ve bölgedeki komutanlara olan güvenini tekrar etmekteydi. Tunus kalesinin yıkılmasının Türkleri

³⁹⁷ Tunus şehri ile La Goleta kalesi arasında bağlantı kurmak isteyen Don Juan, önce şehirdeki Alcazaba'nın genişletilmesini düşünmüş, ancak daha sonra bu fikirden vazgeçerek şehir dışına yeni bir kale (*Nova Arx*) yapılmasını emretmişti. Bkz. Maxwell, **Don John of Austria**, II, s. 16.

³⁹⁸ "II. Felipe'den Don Juan de Austria'ya", 5 Nisan 1574, AGS, **Estado**, Legajo 1142, aktaran Maxwell, **Don John of Austria**, II, s. 64-66. Tunus meselesi hakkında karar vermesi istenen Don Juan II. Felipe'nin görüşlerini özetleyerek Don García de Toledo'nun tavsiyesini istemişti. Bkz. "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 1 Mayıs 1574, **CODOIN**, III, s. 136-139.

bölgeden uzak tutmaya nasıl ikna edebileceğini anlayamadığını ifade eden Don Juan, Tunus ile Sicilya arasında gemiyle bir günlük mesafe olduğunu belirterek, burada kök salacak Türk gücünün Sicilya krallığı için daimî bir tehdit olacağını vurgulamıştı.³⁹⁹

Tunus şehrinin İspanyollar tarafından ele geçirildiği haberi İstanbul'a ulaşınca derhal büyük bir deniz seferi için hazırlıklara başlanması emredildi. Ocak ayında Osmanlı İmparatorluğu'nun Tunus ve La Goleta üzerine büyük bir sefer hazırlığında olduğu haberi Madrid'e ulaştı.⁴⁰⁰ 268 kadirga ve kalyata, 15 mavna ve 15 kalyondan oluşan Osmanlı donanması 15 Mayıs 1574 günü Kapudan Kılıç Ali Paşa komutasında denize açıldı. Donanma için 48.000 kürekçi temin edilmiş, sipahi, yeniçeri ve donanma askerlerine ek olarak padişahın yakın muhafız birliklerinden olan sağ ulûfe bölüğü bile gemilere bindirilmişti. Tunus Beylerbeyi Haydar Paşa ve Trablus Beylerbeyi Mustafa Paşa yeniçeri ve Mısır gönüllüleri ile kuşatmaya katılmaktaydılar. Tunus seferine serdar olarak ise Yemen fatihi Vezir Sinan Paşa getirilmişti.⁴⁰¹ Sefer esnasında önce İtalya kıyılarını vuran donanma 22 Temmuz'da Tunus'a asker çıkarmaya başlamıştı. Karaya çıkan Osmanlı ordusu iki kısma bölünmüştü. İspanyolların denizden yardım ulaştırmasının mümkün olduğu Goleta kalesi (Halkulvâd) kuşatmasını serdar Sinan Paşa bizzat idare ederken, Haydar Paşa komutasındaki diğer bir Osmanlı kuvveti de yeni kaleye saldırmaktaydı. Kapudan Kılıç Ali Paşa Goleta'daki mücadeleye hem denizden kadirgaların top ateşiyle destek vermekte hem de karaya kuşatma çalışmalarına yardım eden denizci ve kürekçileri çıkarmaktaydı.⁴⁰²

Osmanlı donanmasının Tunus'a asker çıkarttığının haber alınması üzerine Don Juan de Austria derhal kuşatılan İspanyol kuvvetlerine yardım ulaştırmak için hazırlıklara başladı. Don García de Toledo Tunus savunmasıyla ilgili raporunda

³⁹⁹ "Don Juan de Austria'nın Tunus Kalesinin Yıkılması Hakkındaki Görüşleri", **CODOIN**, III, s. 139-142.

⁴⁰⁰ AMN, **Artículo 6, MS. 397, Colección Sanz de Barutell**, doc. 60: "*Constantinopla. 15.I.1574. Cartas por las que avisa sobre la armada turca que irá contra Túnez y la Goleta.*"

⁴⁰¹ Selânikî, I, s. 91, Kâtib Çelebi, s. 116, Sadettin Baştürk, **Telhîsü'l-Berku'l-Yemânî/Ahbârü'l-Yemânî (Tahlil ve Metin)**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, yayımlanmamış doktora tezi, 2010, s. 429-430 ve Zarif Orgun, "Selim II'nin Kapudan-ı Derya Kılıç Ali Paşa'ya Emirleri", **Tarih Vesikaları**, sayı 10, cilt II, (1942), s. 325-334.

⁴⁰² Kâtib Çelebi, s. 116 ve Maxwell, **Don John of Austria**, II, s. 80-81.

gerekirse bütün kuvvetlerin La Goleta kalesine sığınabileceklerini belirtmekte, ancak iki kalede savaşmak zorunda kalan düşmanın daha çok zaman kaybedeceğini ifade etmekteydi.⁴⁰³ II. Felipe Don Juan’a Sicilya’da gerçekleştirilecek yardım çalışmaları için 100.000 duka göndermiş, ayrıca Napoli ve Sicilya genel valilerine de hazırlıklara destek olma emri vermişti. Don Juan de Austria’nın komutasındaki 120 kadırgayla Osmanlı donanması ile baş edemeyeceğinin farkında olan Felipe kardeşinin kendisini kesinlikle tehlikeye atmaması gerektiğini ifade etmekteydi. Buna ek olarak İspanyol donanmasının tamamı veya bir kısmı da Tunus’a için gönderilecekse bütün riskler dikkatli bir şekilde tartılmalıydı. Kuşatma devam ederken Gil de Andrada Osmanlı faaliyetlerini gözlemlemesi için Tunus kıyılarına gönderilmiş, ancak kadırgalar ters rüzgârlar nedeniyle Sardinya kıyılarına savrulmuştu. Eylül ayında Don Juan 5.000 asker taşıyan 106 gemiden oluşan filosunu Trapani’de toplamış, ancak hazırlıklar devam ederken Tunus kalelerinin düştüğü haberi gelmişti.⁴⁰⁴

Tunus ve Goleta kalelerinin farklı komutan ve valilere sahip olması Osmanlı kuşatması esnasında İspanyol komutasının bölünmesine neden oluyordu. Gabriel Cervellón Tunus istihkâmlarını yönetmekteyken, La Goleta Pedro Portocarrero tarafından idare edilmekteydi. Hem Tunus şehri hem de yeni kaleden sorumlu olan Cervellón her iki mevkiinin de savunulmasının çok zor olduğunu fark ederek şehrin boşaltılmasını emretmişti. Yeni kalenin inşaatı tam olarak bitmemesine rağmen Osmanlı hücumlarına dayanması mümkündü. Portocarrero ise en modern tekniklere göre inşa edilen ve yıllardır tahkim edilen Goleta kalesinin alınmasını imkânsız olarak görmekteydi.⁴⁰⁵ Osmanlı top atışlarının yıldız tabya şeklinde inşa edilen kalede etkisiz kaldığının görülmesi üzerine dört yerden kale duvarları altına lağım kazılmasına karar verildi.⁴⁰⁶

⁴⁰³ Toledo sadece Goleta komutanı Pedro Portocarrero’nun tecrübesizliğinden endişe etmekteydi. Bkz. “Don García de Toledo’dan Don Juan de Austria’ya”, 16 Temmuz 1574, **CODOIN**, III, s. 150-154.

⁴⁰⁴ Maxwell, **Don John of Austria**, II, s. 71-74.

⁴⁰⁵ Maxwell, **Don John of Austria**, II, s. 75-76, 80 ve 88.

⁴⁰⁶ “*Cidden bir gedik açmak ve bir taşın koparmak mümkün olmadı.*” Bkz. Baştürk, **Telhîsü’l-Berku’l-Yemânî/Ahbârü’l-Yemânî**, s. 431-432. La Goleta kalesinde askerî mühendis olarak görev yapmış Giacomo Zitolomini hizmetlerine karşılık İspanya idaresinden beklediği karşılığı bulamayınca İstanbul’a gidip Müslüman olmuş ve Mustafa adını almıştı. Kılıç Ali Paşa’nın beraberinde Tunus’a getirdiği bu mühtedi kuşkusuz Osmanlılara istihkâmlarla ilgili önemli bilgiler vermişti. Bkz. Maxwell, **Don John of Austria**, II, s. 76-77.

Yaklaşık bir ay süren kuşatma sonucu 23 Ağustos'ta La Goleta alınmış ve daha sonra Osmanlılar güçlerini Cervellón komutasındaki yeni kaleye yoğunlaştırmışlardı.⁴⁰⁷ Haydar Paşa komutasındaki birlikler 27 Temmuz'da kalenin bombardımanına başlamışlar, Goleta'nın alınmasından sonra serbest kalan Sinan Paşa ve Kılıç Ali Paşa idaresindeki kuvvetlerin de desteğiyle yeni kale 13 Eylül'de teslim olmak zorunda kalmıştı.⁴⁰⁸ Çok çetin ve kanlı geçen çatışmalarda Osmanlı birlikleri 5.000 düşman askerini öldürmüş, 2.000 kişiyi de esir almışlardı. İspanyolların önceki yıl gerçekleştirdikleri yığınak sebebiyle Tunus'ta çok miktarda silah ve cephane Osmanlıların eline geçmiş, çeşitli çapta 500 top gemilere yüklenmişti. İspanya'nın Kuzey Afrika'daki en önemli üslerinden biri olarak yaklaşık 40 senedir tahkim ve takviye ettiği La Goleta'nın tekrar düşman eline geçebileceği endişesiyle muhafaza edilmesi tehlikeli görüldüğünden kalenin büyük kısmı otuz yerden temellerine lağımlar kazılarak havaya uçurulmuştu.⁴⁰⁹

Napoli ve Sicilya'daki İspanyol donanma üslerine yakın ancak Osmanlı denizgücünün kalbi olan Tersane-i Âmire'ye oldukça uzak olan Tunus üzerine bu kadar büyük bir sefer düzenlenmesi Osmanlıların Akdeniz'e verdikleri önemi göstermekteydi. Osmanlılar bu harekât için hem askerî-malî güçlerini sonuna kadar seferber etmişler hem de uluslararası alanda İspanya'nın rakiplerine destek sağlamışlardı.⁴¹⁰ Tunus ve La Goleta kalesini büyük insan kayıpları pahasına ele geçiren Osmanlılar Akdeniz'de gerçekleştirdikleri bu güç gösterisi ile İnebahtı'da kaybettikleri itibarlarını tekrar kazanmışlardı. İspanya'da 1560'lardan itibaren II.

⁴⁰⁷ AMN, **Artículo 6, MS. 397, Colección Sanz de Barutell**, doc. 73: "23.IX.1574. Noticias de la pérdida de La Goleta, estado del fuerte de Túnez e isla de Santiago, enviadas a Palermo por Gabrio de Cervellón."

⁴⁰⁸ Maxwell, **Don John of Austria**, II, s. 81-85.

⁴⁰⁹ Selânikî, I, s. 97, Kâtib Çelebi, s. 116, Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1137 ve Bostan, "Malta Kuşatmasından Tunus'un Fethine", s. 197.

⁴¹⁰ Hess, "The Battle of Lepanto", s. 64. İspanya'nın Kuzey Afrika sahillerinde yaşadığı bu yenilgi Avrupa'da da İspanyolların rakipleri tarafından olumlu karşılanmıştı. Fransa'da hem Katolik hem de Hugenot taraftarları Osmanlıların zaferini kutlamışlar, Flandra'daki Protestan isyancılar İspanya'nın utanç verici yenilgisini heyecanla karşılamışlardı. İngiltere'de ise İspanyol elçisine Kraliçe Elizabeth'in büyük üzüntü duyduğu ifade edilmiş, Hristiyan dünyasının Türk tehdidine birleşmesi için İspanya'nın Flandra meselesinde Protestanlarla antlaşması için aracılık teklif edilmişti. Kuşkusuz İngiltere İspanyol yenilgisi için samimi bir üzüntü duymak yerine durumu kendi lehine kullanmaya çalışmaktaydı. Bkz. Maxwell, **Don John of Austria**, II, s. 91. Prens Orange 1574'te İspanya'ya karşı ortak hareket etmek için İstanbul'a bir temsilci gönderdiyse de sürekli bir ittifak oluşturulamadı. Bkz. Geoffrey Parker, "Why Did the Dutch Revolt Last Eighty Years?", **Transactions of the Royal Historical Society**, Vol. 26, (1976), s. 59-60.

Felipe'nin de desteklediği Gian Andrea Doria, García de Toledo ve Juan de Austria gibi önemli isimlerden oluşan Akdeniz harekâtlarını savunan hizibin gücü İnebahtı ile zirveye ulaşmıştı. Ancak Osmanlı donanmasının yenilmesi ile on yıldır takip edilen Akdeniz'de denizgücü stratejisinin amacına ulaştığını düşünen II. Felipe dikkatini İspanyol Monarşisi'nin diğer bölgelerindeki sorunlarına yöneltmişti. 1574 yılında Osmanlı denizgücünün muazzam seferberliği ve Tunus'un geri alınması İspanya tarafında Akdeniz hizbinin elini daha da zayıflatmış, her ne kadar bir süre daha İspanyol denizgücünün Akdeniz'deki rolü tartışılrsa da II. Felipe bir daha Osmanlılara karşı büyük bir deniz seferi düzenlemeyi göze alamamıştı.

3. 4. 4. Akdeniz'de İspanyol Seferberliğinin Sonu

1560-1574 yılları arasında Akdeniz'de bir denizgücü olma stratejisi takip eden İspanya 1574 yılında Tunus'un nihai olarak Osmanlılara kaybı ile bu iddiasından resmen vazgeçmek zorunda kaldı. İspanyol donanması 1574 yılında 146 kadirga ile zirveye ulaşmasına rağmen Akdeniz'de Osmanlı denizgücüne karşı bir silahlanma yarışının kazanılamayacağı anlaşılmaya başlanmıştı. Her ne kadar İnebahtı sonrası dönemde 300-350 kadirgalık büyük bir donanma inşa edilmesi İspanya'nın askerî ve malî imkânları dâhilinde görülse de⁴¹¹ Sicilya filosu komutanı Juan de Cardona Osmanlıların buna karşılık olarak 400 veya 500 kadirga inşa etmeyeceklerinin hiçbir garantisi olmadığı ifade etmekteydi. İnebahtı yenilgisinden sonra Osmanlıların 5-6 ay içinde, yarısından fazlası yeni inşa edilenler olmak üzere, 250 kadirgayı silahlandırarak denizlere dönmeleri bu ihtimali destekleyen en büyük kanıt olarak gösterilmekteydi. Osmanlı denizgücünün rakip güçlere karşı mücadeleyi sürdürme kapasite ve iradesi İspanya'nın Akdeniz'de iddialı bir denizgücü olma stratejisinin sonuçsuz kalmaya mahkûm olduğunun en önemli göstergesiydi. Zira

⁴¹¹ İspanyol Monarşisi 1571-1572 yıllarında kendisini Akdeniz'de savaşa adanmış, Napoli, Mesina, Cenova ve Barselona'da kadirgalar inşa etmişti. Juan de Soto'nun raporuna göre Mesina'da yeni tersaneler inşa ederek ve milislerle silahlandırarak 300-350 kadirgaya sahip olmak mümkündü. Bkz. Braudel, *The Mediterranean*, II, s. 1127.

İspanyol Monarşisi'nde, özellikle 1574 yılından sonra Akdeniz'de Osmanlılarla rekâbeti devam ettirmek için ne yeterli kaynak ne de siyasi irade bulunmaktaydı.⁴¹²

İspanyol Monarşisi'nin içinde bulunduğu malî bunalım sebebiyle Osmanlılarla Akdeniz'de bir silahlanma yarışını sonsuza kadar devam ettirmesi mümkün değildi. Osmanlıların da kaynakları sınırsız değildi ancak İspanyollara göre askerî-malî altyapıları daha sağlamdı. Ayrıca Flandra bataklığında Protestan isyancılarla maliyetli bir yıpratma savaşı veren İspanya'ya göre Osmanlıların eli daha rahattı.⁴¹³ 1571-1576 yılları arasında II. Felipe Flandra cephesinde isyancılarla, Akdeniz cephesinde de Osmanlı denizgücü ile aynı anda mücadele etmek zorunda kalmıştı.⁴¹⁴ II. Felipe her ne kadar ilk aşamada Felemenk isyanını büyük ölçüde kontrol altına almayı başarsa da isyancıların 1572'de Brill şehrini ele geçirmeleriyle ayaklanma tekrar alevlenmişti. 1573 yılında Venedik'in Kutsal İttifak'tan ayrılması da Akdeniz'deki savunma masraflarında İspanya'nın yükünün arttırmasına sebep olmuştu. Askerî-malî kaynakların sınırlı olması II. Felipe'yi Flandra'da sertlik yanlısı Alba Dükü'nü görevden alarak yerine Luis de Requesens'in getirmeye ve Felemenk meselesinde daha ılımlı bir yol izlemeye mecbur etmişti.⁴¹⁵

Flandra'daki belirsizlik devam ederken Don Juan de Austria Akdeniz'de Osmanlılara karşı harekâtın devam ettirilmesini istiyordu. Napoli'ye gönderilen Venedik elçisi Lippomano'nun 1575 tarihli raporuna göre Don Juan de Austria "Türk meselesi"nde güçlü bir donanmaya sahip olmanın büyük önem taşıdığını düşünmekte

⁴¹² Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 107-108. II. Felipe Don Juan de Austria'dan eski donanma komutanı García de Toledo, İtalyan eyaletlerinin yöneticileri Kardinal Granvela ve Sesa Dükü ile görüşerek denizdeki durumu incelemesini ve büyük bir donanma bulundurma gerekliliğini gözden geçirmesini istemekteydi. Bkz. "II. Felipe'den Don Juan de Austria'ya", 9 Mayıs 1573, **CODOIN**, III, s. 115-116.

⁴¹³ İspanya'daki mali sıkıntılar sebebiyle yeterli sayıda asker silahaltına alınıp, yeterli kadirga donatılamıyordu. Buna karşılık Osmanlılar denizlerdeki üstünlüklerini korumak için her geçen sene daha büyük bir donanma ile denize açılıyorlardı. Geçmişte sınırlı sayıda bir kuvvet taşıyabilen 150 kadirga ile açılan Osmanlı donanması artık 300 gemilik filolarla denize açılmaktaydı. Bu ölçekteki bir filo ve bunun taşıyabileceği asker miktarı ile Osmanlılara karşı direnebilecek hiçbir kale yoktu. Bkz. Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1139-1140 ve Hess, "The Battle of Lepanto", s. 64-65.

⁴¹⁴ 1572-76 arasındaki dönemde İspanyol devlet adamları kaynakların Akdeniz'e mi yoksa Flandra'ya mı aktarılması gerektiğini birçok defa tartışmışlardı. Bu dönemde İspanya'nın sahip olduğu askeri ve maddi kaynakların Akdeniz'de kullanılması görüşü ağır basıyordu. Bkz. Parker, "The Dutch Revolt", s. 58.

⁴¹⁵ Parker, "Spain, Her Enemies", s. 84 ve Hess, "The Battle of Lepanto", s. 63. Flandra genel valisi Don Luis de Requesens 1574'te dünya üzerindeki hiçbir hazinenin bu savaşın maliyetini karşılayamayacağını ifade etmekteydi. Bkz. Parker, "The Dutch Revolt", s. 57.

ve II. Felipe'yi bu konuda ikna etmeye çalışmaktaydı. Don Juan eğer 300 kadirga donatılırsa bunun şu ankinden daha az masrafa neden olacağını ifade etmekteydi, zira böyle bir donanma gücü meydana getirilirse Napoli, Sicilya, Sardinya, Mayorka, Minorka, Malta ve İspanya'da masraflı garnizonlar bulundurmaya ihtiyaç kalmayacaktı.⁴¹⁶ 1575 Mayıs ayı başlarında donanma hazırlıkları için Sicilya'ya gitmek üzere İspanya'dan ayrılan Don Juan de Austria Osmanlı filosunun hareketlerini takip etmekte ve alınacak önlemleri tartışmaktaydı.⁴¹⁷ Buna karşılık II. Felipe Don Juan de Austria'yı 1576 yılında Felemenk sorununu çözmesi için Flandra'ya genel vali olarak atayarak Akdeniz'deki İspanyol seferberliğini resmen sona erdirmişti.⁴¹⁸

Osmanlıların 1574 Tunus Seferi'nden sonra Akdeniz'de Osmanlı-İspanya mücadelesinin hız kaybetmesi ve Akdeniz'de güçlü bir donanmaya sahip bir denizgücü olma stratejisinden vazgeçilmesi üzerine II. Felipe 1576 yılında İspanyol kadirga filosunu küçültme kararı aldı. Osmanlı filosunun ertesi sene Akdeniz'e açılmayacağı öngörülse de her ihtimale karşı bu kararın uygulanması yaz sonuna kadar ertelendi.⁴¹⁹ 1574 yılında 146 kadirga ile zirveye ulaşan İspanya filosu yılsonunda 102 kadirgaya düşürülmüş, 1580 ve 1590'larda da bu düşüş eğilimi devam etmişti. 1598'te 73 kadirgaya düşürülen filo 1613 yılına gelindiğinde 65'e indirilmişti.⁴²⁰ İspanya Müslüman korsanlara karşı zorunlu olarak bulundurulması gerekli olan filolar için de özel sözleşmelere ağırlık vermiş ve başta St. Jean Şövalyeleri olmak üzere Hristiyan korsanları desteklemişti. Akdeniz'deki kadirga filosunun küçültülmesi kararı tersanelerdeki üretimin de azalması anlamına gelmekteydi. XVII. yüzyılın başlarında Barselona tersanelerinde çalışan işçi sayısı 100'e düşmüş, 1605 ve 1614 yılları arasında sadece 30 kadar kadirga ve pergende inşa edilmişti. XVI. yüzyılın ortalarında kadirga inşası için yıllık 100.000 duka harcanırken bu rakam 20.000 dukaya kadar düşmüştü.⁴²¹

⁴¹⁶ Maxwell, **Don John of Austria**, II, s. 96.

⁴¹⁷ "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 5 Mayıs 1575, **CODOIN**, III, s. 171-173 ve "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 10 Haziran 1575, **CODOIN**, III, s. 174-175.

⁴¹⁸ "Don Juan de Austria'dan Don García de Toledo'ya", 17 Ekim 1576, **CODOIN**, III, s. 177-179.

⁴¹⁹ Parker, **The Grand Strategy of Philip II**, s. 71.

⁴²⁰ Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 98-99.

⁴²¹ Thompson, "Las Galeras en la Política Militar Española", s. 119 ve 122.

Akdeniz ve Flandra’da iki cepheli bir savaş sürdürmek İspanya’ya malî bir yıkım getirmişti, zira İspanya maliyesi bu dönemde gelirlerinin yaklaşık iki katı kadar bir harcama yapmaktaydı. Gelir ve giderler arasında oluşan fark borçlanma yoluyla kapatılmaya çalışılıyor ve 1575 yılında iflasını ilan etmek zorunda kalan İspanya maliyesinin borç ve faiz yükü sürekli artıyordu. Aynı anda iki cephede savaştığı sürece başarılı olamayacağını gören Felipe bir cephede savaşı kazanabilmek için diğerinden çekilmek zorunda olduğunu anlamıştı. Neticede İspanya’nın içinde bulunduğu malî bunalım Akdeniz cephesinde Türklerle müzakereyi getirmişti.⁴²² 1577 yılında II. Felipe Don Martin de Acuña’yı Osmanlılarla bir mütareke için zemin yoklaması amacıyla İstanbul’a gönderdi. Acuña Sokullu Mehmed Paşa’dan Osmanlı donanmasının 1577 yazı için denize açılmayacağı sözünü almış, Acuña’dan müzakere görevini devralan Giovanni Margliani İspanya adına Osmanlılarla 7 Şubat 1578 tarihinde bir mütareke imzalamayı başarmıştı.⁴²³

Osmanlılarla bir mütareke imzalandıktan sonra İspanyollar Kuzey Avrupa’daki sorunlarına odaklandılar ve serbest kalan kaynaklarını Akdeniz’den Flandra’ya kaydıldılar. Ağustos 1578’de Portekiz kralı Dom Sebastian’ın ölmesi ile İspanya’nın stratejik öncelikler listesinde Portekiz öne çıktı, zira II. Felipe aile bağları dolayısıyla Portekiz tahtında hak sahibiydi. Bununla birlikte Felipe bu iddialarını kabul ettirebilmek için İspanyol ordusu ve donanması desteğinde Portekiz üzerinde hâkimiyet sağlamak zorundaydı. Bu amaçla kullanılacak İspanyol birlikleri

⁴²² Parker, “Spain, Her Enemies”, s. 84-87.

⁴²³ S. A. Skilliter, “The Hispano-Ottoman Armistice of 1581”, **Iran and Islam in Memory of the late Vladimir Minorsky**, ed. C. E. Bosworth, Edinburgh University Press, 1971, s. 496-500, Gerlach, Türkiye Günlüğü, II, s. 616-617, 671-672, 861-864, Braudel, **The Mediterranean**, II, s. 1150-1154 ve José M. F. Imizcoz “II. Felipe Döneminde İspanyol Siyaseti: Sabotaj ve Utanç Verici Ateşkes”, **İspanya-Türkiye: 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk**, ed. Pablo Martin Asuero, çev. Peral Bayaz Çarum, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006, s. 204-213. II. Felipe Osmanlılarla müzakerelerin çok gizli bir şekilde yürütülmesini emretmişti. Mütareke imzalandıktan sonra da İstanbul’da İspanya’nın onur ve itibarına zarar verebilecek davranışlara muhatap olabileceği gerekçesiyle barış antlaşması için II. Felipe’yi temsilen tam yetkili bir elçi gönderilmesi tercih edilmemişti. Siyasi ve diplomatik konularda II. Felipe, İspanya’nın bir dünya gücü olarak itibarına (*reputación*) çok önem veriyordu ve bu itibara zarar verebilecek hareketlerden çekiniyordu. Örneğin Felemenk meselesinde İspanyol Monarşisinin muhatap olduğu diğer sorunlarda zafiyet algısı yaratabileceği gerekçesiyle Protestan muhaliflerin dini ve siyasi taleplerine olumsuz cevap verilmişti. Bkz. Parker, “The Dutch Revolt”, s. 62. Andrew Hess’e göre Osmanlılar için İspanya ile mütarekeyi getiren ve Akdeniz’de büyük kadirga savaşları dönemini kapatan şey İnebahtı’da Osmanlı donanmasının uğradığı zarar değildi. Zira Tunus seferi Osmanlı donanmasının ne kadar hızlı bir şekilde yeniden inşa edilip donatılabileceğini göstermişti. Akdeniz’de büyük deniz seferlerine son verilmesinin sebebi Tunus seferinden sonra Safevi İran üzerine yoğunlaşan Osmanlıların kendi tercihleriydi. Bkz. Hess, “The Battle of Lepanto”, s. 71-72.

ve gemiler Osmanlılarla mütarekenin verdiği rahatlıkla diğer cephelerden çekilerek 1580’de Portekiz’e gönderildi.⁴²⁴

Sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu ile mütareke imzalandıktan sonra II. Felipe Akdeniz’de iddialı bir denizgücü olma stratejisinden tamamen vazgeçmiş ve savunma stratejisine dayanan sınırlı bir Akdeniz politikası izlemeye başlamıştı. Bu yeni strateji büyük ölçüde Batı Akdeniz’in güvenliğini esas almaktaydı, zira Batı Akdeniz ve Cebelitarık Boğazının güvenliği aynı zamanda Atlantik’teki İspanyol çıkarlarının da korunması için hayati öneme sahipti. Bu sebeple İspanyollar Osmanlı İmparatorluğu’nu Batı Akdeniz’den ve özellikle de Fas’tan uzak tutmak için ellerinden geleni yapmışlardı.⁴²⁵ İspanya’nın 1571-1572 yıllarında Akdeniz’de Kutsal İttifak seferi için büyük zorluklarla da olsa devasa ölçüdeki askerî hazırlıkları gerçekleştirebilmesi İspanyol idarecilerin kendilerine olan güvenlerini arttırmış ve İngiltere seferinin gündemde olduğu bir dönemde neden aynı çabanın Atlantik’te de gerçekleştirilemeyeceği sorulmaya başlanmıştı. Neticede İnebahtı zaferinin yarattığı özgüven ve karmaşık lojistik sorunların altından kalkılabileceğinin görülmesi İspanya’nın Atlantik’te bir denizgücü olma stratejisinin ve bunun doğrudan sonucu olarak 1588 Armada Seferi’nin yolunu açmıştı.⁴²⁶

XVI. yüzyıl sonlarından itibaren İspanyol Monarşisi Akdeniz yerine Yeni Dünya’daki kolonileri sebebiyle küresel çıkarlarının daha çok hissedildiği Atlantik’te denizgücüne ağırlık verme stratejisi benimsedi. Bu politikanın hedefinde kuşkusuz Kuzey Avrupa ve Yeni Dünya’da İspanyol çıkarlarını tehdit eden İngiltere, Fransa ve Hollanda gelmekteydi. İspanyolların Atlantik denizgücü stratejilerinin temelinde güçlü bir donanmaya sahip olmak yatıyordu. Ancak bu yeni filo Akdeniz’de olduğu gibi kadirgalardan değil, kalyon tipi yelkenli savaş gemilerinden oluşacak, Atlantik donanmasının çekirdeğini ise yeni ilhak edilen Portekiz Krallığı’nın Okyanus filosu oluşturacaktı. Bu yeni politika çerçevesinde İspanya’nın XVI. yüzyıldaki en

⁴²⁴ Parker, “Spain, Her Enemies”, s. 87 ve Koenigsberger, “The Statecraft of Philip II”, s. 14. Osmanlılarla imzalanan mütareke sonucu II. Felipe askeri ve mali kaynaklarını Portekiz’den sonra, 1583-1587 döneminde Flandra’ya da yönlendirebilmiş ve bu cephede de olumlu haberler almaya başlamıştı. Bkz. Parker, “The Dutch Revolt”, s. 59.

⁴²⁵ Williams, “The Strategy of Galley Warfare”, s. 898.

⁴²⁶ David ve Enrique García Hernán, **Lepanto: El Día Después**, s. 160 ve Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 11.

kapsamlı gemi inşa faaliyetleri Biskay kıyılarında gerçekleşmişti. Bu program içinde daimî bir Okyanus donanması kurulması ve silahlandırılmış ticaret gemileri yerine savaş gemileri inşa edilmesi amaçlanmaktaydı. Atlantik'tek savaş Osmanlılarla olduğundan çok daha büyük ölçekliydi. Buna ek olarak Akdeniz'de İtalya'nın tüm desteğini alan İspanyol donanması Atlantik cephesi için gerçekleştirilen gemi inşa faaliyetlerini ağırlıklı olarak ilhak edilen Portekiz'in desteği ile İber Yarımadası'nda Kastilya kaynaklarıyla gerçekleştirmek zorunda kalacaktı.⁴²⁷

⁴²⁷ Thompson, “Las Galeras en la Política Militar Española”, s. 121, Martínez, **Las Armadas de Felipe II**, s. 104 ve Thompson, **War and Government in Habsburg Spain**, s. 30, 36.

SONUÇ

1560 Cerbe Deniz Savaşı'nda Osmanlı donanması karşısında İspanyol kuvvetlerinin ezici bir yenilgiye uğraması üzerine denizlerdeki çabanın Osmanlı denizgücüyü baş edebilmek için yeterli olmadığını anlayan İspanya Kralı II. Felipe yeni bir denizgücü stratejisi benimsemiş ve Akdeniz'de deniz hâkimiyeti için Osmanlı İmparatorluğu ile mücadele etmişti. İspanyol denizgücü stratejisinin ilk adımı 150 kadirgadan oluşan bir kadirga donanmasının inşa edilmesiydi. 1560 yılında bir kadirga inşa etmenin maliyetinin 6.000 duka ve yıllık masrafının da 6.000 duka olduğu hesaba katılırsa bu projenin büyüklüğünün 1.800.000 duka'yı bulacağı anlaşılmaktaydı. Kastilya Krallığı bütçe gelirlerinin 1560'larda 3.000.000 duka civarında seyrettiği bir dönemde, bu çabanın sadece İspanyol Monarşisi'nin düzenli gelirleriyle finanse edilemeyeceği aşikârdı. Burada ayrıca vurgulanması gereken bir diğer husus, yeni inşa edilen donanmanın çok büyük oranda ve doğrudan kraliyet yönetimi tarafından idare edilmesi yönteminin (*administración*) tercih edilmesi ve suiistimallere neden olduğu düşünülen kadirga ve filoların işletilmesinin özel girişimcilere verilmesi anlamına gelen sözleşme yönteminin (*asiento*) donanma yönetimindeki payının azaltılmasıdır. Bu tercihin donanmanın finansmanı üzerindeki etkisi harcamaların ertelenmesi imkânının azalması ve dolayısıyla acil nakit ihtiyacını arttırması olmuştur.

II. Felipe donanmanın masraflarını karşılayabilmek için Papalık'tan Katolik Kilisesi'nin İspanya'da topladığı bazı dini vergileri kendisine bırakmasını istemişti. Papalık inşa edilecek donanmanın sadece Hristiyanlığın düşmanlarına karşı kullanılması kaydıyla "*Tres Gracias*" denilen *cruzada*, *subsidio* ve *excusado* vergilerinin İspanya'ya bırakılmasına onay vermişti. Bu vergiler 1560 yılında Kastilya bütçesine 360,000 duka katkı sağlamış, bu rakam 1561, 1562 ve 1563 yıllarında 530,000 duka olarak gerçekleşmişti. Bununla birlikte Kutsal İttifak Seferi'nin de etkisiyle 1572 yılından itibaren Kilise gelirleri Kastilya bütçesi içinde 1.200.000 duka'ya çıkmış ve bu gelirler Akdeniz'de İspanyol seferberliğinin zirvesini gösteren 1574 yılında 1.316.000 duka'ya ulaşmıştı. II. Felipe Katolik Kilisesi'nin malî desteği yanında İspanya içinde meclislere (*cortes*) başvurarak sadece İspanya'nın değil, bütün Hristiyan dünyasının Osmanlı denizgücüne karşı

güvenliği için kadirğaların finansmanı için talep edilen olağanüstü vergilerin onaylanmasını istemişti. Amerikan gümüşünün İspanya maliyesine henüz ciddi bir katkı yapmadığı bu dönemde Akdeniz’de Osmanlılarla mücadelenin yüküne Napoli ve Sicilya krallıkları da kendi filolarını donatarak ve kıyıların savunması için yaptıkları harcamalarla destek olmaktadır. Bütün olağan gelirlerine ve ek malî desteklere rağmen kaynaklarını verimli kullanamayan ve giderleri her zaman gelirlerinden fazla olan İspanyol maliyesinin 1560-1574 döneminde giderek artan bir şekilde borç ve faiz yükü altına girdiğini vurgulamak gerekir.

İspanyol denizgücü stratejisinin ikinci aşamasında zorlukla inşa edilen kadirğaların herhangi bir tehlikeye atılmaması ve İspanyol donanmasının güçlenmesinin beklenmesi emredilmekteydi. 1565 yılında Osmanlıların Malta Seferi sırasında II. Felipe ve İspanyol Donanma Komutanı Don García de Toledo arasındaki yazışmalarda kadirğaların muhafaza edilmesi kararlılığı açık bir şekilde görülmektedir. II. Felipe’ye göre her ne kadar kadirga inşa ve donatım faaliyetleri devam etse de İspanya henüz Osmanlı donanmasıyla savaşılabilecek bir kuvveti bir araya getirememişti. Yapılan değerlendirmelerde Cezayir gemileriyle birlikte 212-215 gemiye ulaşan Osmanlı donanmasıyla 95 kadirgadan oluşan İspanyol filosu arasında büyük bir kuvvet farkı olduğu ifade edilmekteydi. Bu sebeple II. Felipe donanma komutanı Toledo’ya verdiği emirlerde her ne sebeple olursa olsun asla denizde savaşılmaması gerektiğini tekrar etmekteydi, zira Malta adası büyük bir stratejik öneme sahip olsa da öncelik donanmanın muhafaza edilmesiydi. Bununla birlikte İspanyol filosu her ne kadar Osmanlı donanmasına doğrudan saldırıyı göze alamasa da Malta’ya yardım kuvvetlerinin çıkarılması ve Osmanlı lojistik hatlarının taciz edilmesi görevlerini başarıyla yerine getirmişti. Don García de Toledo İspanyol donanmasının başarılı Malta harekâtını Osmanlı denizgücüne vurulan ilk darbe olarak tanımlamaktaydı.

İspanyol denizgücü stratejisinin nihai hedefi Akdeniz’de deniz hâkimiyetini sağlamak için Osmanlı donanması ile bir deniz savaşında karşı karşıya gelinmesiydi. II. Felipe 1563 yılında Kastilya Meclisi’ndeki bildirisinde denizgücü stratejisinin temel amacının düşmanlarını kendi topraklarında vurmak olduğunu ifade etmekteydi. Don García de Toledo 1565 yılında II. Felipe’ye hem majestelerinin hem de

Türklerin deniz egemenliği (*el señorío de la mar*) peşinde olduklarını belirterek her iki denizgücünün kaçınılmaz olarak bir deniz savaşında karşı karşıya geleceklerinden emin olduğunu ifade etmekteydi. II. Felipe'nin Akdeniz'deki Osmanlı hâkimiyetini kırmak için Osmanlı donanmasına tek bir büyük darbenin yeterli olacağını düşündüğü anlaşılmaktadır. 1560-1574 yılları arasında İspanyol denizgücüne yapılan yatırımın bütün amacı Osmanlı donanmasıyla savaşabilecek bir gücün meydana getirilmesiydi. II. Felipe belki de Osmanlı donanmasının bir kez yok edilmesiyle Akdeniz meselesinin sonsuza kadar kapanacağını düşünmüştü. Osmanlı denizcilik altyapısı ve donanma gücü hakkında bugün İspanyol arşivlerinde bulunan değerlendirme ve raporlar II. Felipe'nin Osmanlı denizgücü kapasitesi hakkında bir fikir sahibi olması gerektiğini göstermektedir. Bu dönemde İspanyol denizgücünün amacı büyük ihtimalle Osmanlı denizcilik altyapısına esaslı bir darbe vurmaktan ziyade Osmanlı donanmasını imha ederek bir güç gösterisinde bulunmak ve denizlere hâkim olma yönündeki Osmanlı siyasî iradesini kırmaktır.

İspanyol filosunun Osmanlı donanmasıyla bir deniz savaşında karşı karşıya gelebilmesi için İspanyol denizgücünün öncelikle kadirga sayısı bakımından Osmanlılarla dengeyi sağlaması gerekiyordu. Bu dönemde İspanyol Monarşisi'nin seferber edebildiği 90-100 kadirgaya karşılık Osmanlılar rahatlıkla 200'den fazla gemiyle denize açılabilmekteydiler. Osmanlı denizgücüne darbe vurulması için beklenen fırsat 1570 yılında Osmanlıların Kıbrıs için Venedik'le savaşa girmesiyle ortaya çıkmıştı. Venedik ve Papalık filolarının desteği sayesinde İspanyol denizgücü Osmanlı filosu ile sayısal dengeyi büyük ölçüde sağlıyordu. Neticede 1571 İnebahtı Deniz Savaşı'nda İspanya, Venedik ve Papalık kadirgalarından oluşan Kutsal İttifak Filosu Osmanlı donanmasını yenmeyi başarmıştı. Buna karşılık Hristiyan zaferinin Osmanlıların denizlerde varlık gösterme iradelerine zarar verdiğini söylemek zordur. Zira 1571-1572 kışında Osmanlı donanması eskisinden de güçlü bir şekilde yeniden inşa edilmiştir. Her ne kadar sonuçları belirsiz yeni bir deniz savaşına girme riski alınmamış olsa da 1572 yazında deniz hâkimiyeti Kutsal İttifak Filosuna bırakılmamıştır.

Osmanlı donanmasının büyük bir hızla yeniden inşa edilmesi Osmanlı denizgücünün kapasitesini göstermesi bakımından önemlidir. Zira bu beklenmedik

gelişme karşısında II. Felipe İspanyol denizgücü stratejisinin başarısından ilk kez kuşku duymaya başlamıştır. İspanyol denizgücünün Osmanlılarla mücadelede yetersiz kaldığını İspanyol komutanlar da kabul etmekteydi. Don García de Toledo 31 Aralık 1572’de Don Juan de Austria’ya yazdığı mektupta donanmanın 300 kadirgaya çıkarılması için büyük istek duyulduğunu ancak mevcut imkânlarla bunun mümkün olamayacağını ifade etmekteydi. Toledo arzu edilen 300 kadirga hazırlansa bile Türklerin 400 kadirgasına saldırılamayacağını eklemekteydi. Her ne kadar İnebahtı sonrası dönemde 300-350 kadirgalık büyük bir donanma inşa edilmesi İspanya’nın imkânları dâhilinde görülse de Sicilya filosu komutanı Juan de Cardona Osmanlıların bu hamleye karşılık olarak 400 veya 500 kadirga silahlandırmayacaklarının hiçbir garantisi olmadığı ifade etmekteydi. İnebahtı yenilgisinden sonra Osmanlıların kısa süre içinde 250 kadirgayı silahlandırarak tekrar denizlere dönmeleri bu ihtimali destekleyen en büyük kanıt olarak gösterilmekteydi.

1574 yılında Osmanlıların yaklaşık 300 gemiyle Tunus’u ve La Goleta kalesini fethetmeleri İspanya’nın Akdeniz’de iddialı bir denizgücü olma stratejisinin sonuçsuz kalmaya mahkûm olduğunun en önemli göstergesi olmuştu. Osmanlı donanmasının İnebahtı’da bir kez imha edilmesiyle Akdeniz’deki İspanyol seferberliğinin amacına ulaştığını ve Hristiyan dünyasına karşı görevini yerine getirdiğini düşünen II. Felipe 1574 yılından sonra kesin olarak Akdeniz’deki denizgücü stratejisini terk edecek ve Atlantik Okyanusu’na yönelerek İspanyol Monarşisi’nin diğer sorunlarıyla ilgilenecekti. Peki, Akdeniz’de İspanyol denizgücü stratejisi niçin başarısız olmuştu? XVI. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu’nun denizgücünde rekabeti doğrudan etkileyen üç alanda İspanyol Monarşisi’nden farklı olduğu ifade edilebilir.

Öncelikle Osmanlı karar alma mekanizmasının İspanyol sisteminden daha hızlı işlediğine dikkat çekmek gerekir. Osmanlı merkez teşkilatında mutlak yetkilere sahip olan padişah nihai karar makamı olmakla birlikte imparatorluğun idaresi padişah adına “*vekil-i mutlak*” olan sadrazamlara ve Divân-ı Hümâyûn’a bırakılmıştı. Buna karşılık İspanya’da hükümdara yardımcı, kurumsallaşmış bir başvekillik makamı bulunmamakta, ancak karar verme sürecinde krala yardımcı olan kraliyet

sekreterleri ve yönetim konseyleri mevcuttu. Önemli meselelerin çoğu zaman yetki çatışması yaşayan Devlet, Savaş ve Hazine Konseyleri'nde farklı boyutlarıyla ele alınması ve bazı durumlarda bölgesel konseyler ile alt komitelerin de sürece dâhil olmasıyla karar verme süreci oldukça yavaşlamaktaydı. Neticede bir meselenin en az üç farklı konseyde ele alınması, tartışmaların rapor (*consulta*) haline getirilmesi, karar için yine krala gönderilmesi ve onun da bu raporları inceleyerek nihai kararı vermesi oldukça uzun sürmekteydi. Buna karşılık Osmanlı sisteminde sadrazamın başkanlık ettiği Divân-ı Hümayun imparatorluğun idaresinde yetkili tek yönetim organı olarak meseleleri bütün yönleriyle ele almakta ve aldığı kararları padişahın onayına sunmaktaydı. XVI. yüzyıl ortalarında Osmanlı karar verme mekanizmasının İspanyol sisteminden çok daha verimli ve hızlı olduğunu ifade etmek mümkündür.

Osmanlı İmparatorluğu ve İspanyol Monarşisi arasındaki denizgücü rekabetine doğrudan etki eden bir diğer farklılık iki devletin sahip olduğu denizcilik altyapısından kaynaklanmaktaydı. Osmanlı merkez teşkilatının hızlı karar alması yanında Osmanlı denizgücünün de İspanya'ya göre oldukça hızlı bir şekilde seferber edilebildiği dikkat çekmektedir. İspanyol Monarşisi kadirgalarını Barselona, Napoli ve Mesina'daki tersanelerde dağınık bir şekilde inşa edip donatmaktayken, Osmanlılar donanma hazırlıklarını büyük oranda İstanbul'daki Tersane-i Âmire'de tek elden, merkezî bir şekilde gerçekleştirmekteydiler. Gemi inşası için başta kereste olmak üzere her türlü malzemenin depolandığı ve geniş bir lojistik ağ ile desteklenen Tersane-i Âmire'de üretim kapasitesi ihtiyaç duyulması halinde ilave gemi ustaları ve marangozların istihdâm edilmesiyle hızlı bir şekilde arttırılabilmekteydi. Erken modern çağda ancak Venedik Tersanesi'nde benzeri görülebilen bir askerî-sanayi kompleks olan Tersane-i Âmire Osmanlı donanma hazırlıklarına büyük bir verimlilik sağlamakta ve hazırlıklarını Akdeniz'de birbirinden uzak tersane ve üslerde gerçekleştirmeye çalışan İspanya'ya karşı hem hız hem de gemi inşa kapasitesi bakımından önemli bir avantaj sağlamaktaydı.

1560-1574 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu ve İspanyol Monarşisi arasındaki denizgücü rekabetinin ve silahlanma yarışının kazananı karar verme sürecinin hızı ve denizgücü kapasitesi kadar, tarafların masraflı donanma hazırlıklarını ve deniz seferlerini finanse edebilme yetenekleri tarafından

belirlenmişti. Bir kara ordusundan çok daha fazla doğrudan sermaye yatırımına ihtiyaç duyan donanmaların her zaman ordulardan daha karmaşık örgütlenmeler olduğu ifade edilmektedir. Kadırğa filolarının harekete geçebilmesi için ihtiyaç duyulan acil nakit harcamalarının yanı sıra, donanmanın her zaman hizmete hazır olması ülkenin denizcilik altyapısına ve tersanelerine uzun dönemli ve sürekli yatırımlar yapılmasına bağlıydı. Bu altyapı yatırımlarının gerçekleştirilebilmesi de neticede ülkenin düzenli gelir kaynakları ile bu kaynakları en verimli şekilde kullanacak gelişmiş bir askerî-malî bürokrasiye sahip olmasına bağlıydı. 1560'lar boyunca Osmanlı maliyesinin ve Kastilya Krallığı'nın bütçe gelirleri 3 milyon duka civarındayken, zamanla Kastilya gelirlerinin sürekli olarak artarak Osmanlı bütçe gelirlerini geride bıraktığı görülmektedir. 1580'lerde ise 8 milyon dukaya ulaşan Kastilya gelirlerine karşılık 1581 yılında Osmanlı bütçe gelirleri ise bu rakamın yaklaşık yarısı olan 4.371.698 duka'da kalmıştı.

Bütçe gelirlerinin 1560'lardan itibaren İspanya'nın gerisinde kalmasına rağmen, Osmanlıların sahip oldukları askerî-malî bürokrasi ile hem kaynakları üzerinde daha geniş bir kontrole sahip oldukları hem de kısıtlı kaynaklarını İspanya'ya göre daha verimli bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Osmanlı denizgücünün ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli ölçüde bütçe dışı yöntemlerden istifade edildiği anlaşılmaktadır. Gemi inşa faaliyetlerinde başta kereste olmak üzere birçok mal ve hizmet "ocaklık" olarak karşılanmaktayken, Osmanlılar donanmanın kürekçi ihtiyacını karşılamak için Osmanlı malî teşkilatının en önemli unsurlarından biri olan "avârız" sistemine güvenmekteydiler. Osmanlı kadirgalarının asker ihtiyacını karşılanmasında ise timâr sistemi ile toplanan ve donanmaya katılan sipahiler önem arz etmekteydi. Donanmanın ihtiyaç duyduğu diğer nakit harcamalar ve maaş ödemeleri ise bütçeden karşılanmaktaydı.

XVI. yüzyıl ortalarında İspanyol Monarşisi'nin sahip olduğu geniş kaynaklara rağmen devlet teşkilatının ve kaynaklar üzerindeki devlet kontrolünün göreceli olarak gelişmemiş olması askerî-malî yapıdaki verimsizliğin temel sebeplerinden biri olarak görülmekteydi. İspanyol sisteminde Hazine Konseyi, *Contaduría Mayor de Hacienda* ve *Cuentas* olmak üzere devlet maliyesi ve muhasebesinden sorumlu üç farklı kurumun bulunması ekonomi yönetiminde çok başlılık yaratmaktaydı. Ayrıca

Osmanlı hükümdarları ve merkez maliye bürokrasisi imparatorluk genelinde iktisadî kaynaklarına tam olarak hâkimken İspanyol Monarşisi'nde kral siyasî ve malî gücünü başta soylular, din adamları ve özerk kasaba/şehir temsilcileri olmak üzere yerel elitlerle paylaşmaktaydı. Buna ek olarak farklı özerkliklere sahip olan krallıklardan oluşan İspanyol Monarşisi'nin çeşitli bölgelerinde ek vergi ve asker talepleri çoğu zaman bölgesel meclislerin onayına bağlıydı. Bu sistem Osmanlıların gerçekleştirdikleri gibi bir idarî ve malî merkezileşmenin İspanya'da oluşması önünde ciddi bir engel oluşturmaktaydı. Sonuç olarak, 1560-1574 döneminde Akdeniz'de İspanya ile denizgücü rekabetinde Osmanlıları öne geçiren unsurlar karar verme mekanizmasının hızı, gelişmiş bir tersane ve denizcilik altyapısı ile sınırlı iktisadî kaynakları en verimli şekilde kullanabilecek askerî ve malî bir bürokrasiye sahip olmalarıydı.

BİBLİYOGRAFYA

1. ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (İstanbul)

3 Numaralı Mühimme Defteri, 1558-1560. T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. Ankara, 1993: **H.** 50, 133, 134, 135, 139, 162, 215, 253, 274, 275, 376, 414, 427, 518, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 596, 611, 624, 625, 626, 629, 708, 732, 733, 734, 735, 736, 751, 760, 781, 892, 899, 923, 940, 999, 1004, 1022, 1032, 1202, 1243, 1256, 1268, 1304, 1310, 1311, 1356, 1517, 1535, 1545, 1576, 1611, 1622.

6 Numaralı Mühimme Defteri, 1564-1565. Cilt I-II. T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. Ankara, 1995: **H.** 429, 561, 562, 565, 902, 1423, 1479.

10 Numaralı Mühimme Defteri'nin (1-178) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi. Haz. Zülfiye Kaygusuz. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006. **H.** 13, 14, 19, 22, 23.

10 Numaralı Mühimme Defteri'nin (179-356) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi. Haz. İbrahim Eter Çakır. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006. **H.** 296, 319, 447, 539.

12 Numaralı Mühimme Defteri, 1570-1572. Cilt I-II. T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. Ankara, 1996: **H.** 15, 183, 211, 266, 290, 294, 314, 316, 317, 367, 394, 396, 464, 474, 510, 512, 513, 532, 1089, 1154.

14 Numaralı Mühimme Defteri: **H.** 8, 97, 279, 284, 322, 442, 1361, 1438, 1499, 1507, 1532.

16 Numaralı Mühimme Defteri: **H.** 34, 40, 65, 79, 87, 88, 103, 105, 109, 116, 128, 129, 130, 131, 139, 140, 141, 142, 144, 151, 156, 160, 163, 165, 169, 244, 263, 287, 296, 302, 303, 383, 411, 417, 439, 455, 563, 568, 598, 604, 608, 634, 640, 649.

18 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil-Metin). Haz. Kâzım Kürşat Yücel. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1996: **H.** 162.

19 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil Metin). Haz. H. Muharrem Bostancı. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002: **H.** 206, 220, 247, 623, 668, 710, 711, 725.

Archivo General de Simancas (Valladolid)

AGS. **Estado/Venecia.** Leg. 1328. D. 37: *“Prepativos navales y militares por parte de los confederados para cumplir lo obligado en la liga.”*

AGS. **Estado/Venecia.** Leg. 1329. D. 85: *“Llega D. Juan de Austria a Mesina y se reúne con Marco Antonio Colonna y Sebastian Venier, generales de las armadas el Papa y Venecia, prepativos que efectúan.”*

AGS. **Estado/Venecia.** Leg. 1329. D. 90: *“De Venecia, 5 de Septiembre 1571.”*

AGS. **Estado/Venecia.** Leg. 1329. D. 102: *“La Armada cristiana de la Santa Liga, mandada por D. Juan de Austria sale de Corfu en busca de la armada turca.”*

AGS. **Estado/Venecia.** Leg. 1329. D. 123: *“Objetivos que se estudian a realizar por la armada cristiana en el proximo año: Alejandria, Chipre o Constantinopla.”*

AGS. **Estado/Armada y Galeras.** Leg. 446: *“Relacion de las galeras y soldados.”*

AGS. **Estado/Armada y Galeras.** Leg. 446: *“Relacion del Repartimiento.”* 18 Ekim 1571.

AGS. **Estado/Armada y Galeras.** Leg. 447: *“Relacion sobre jornadas en 1572.”*

AGS. **Varios/Galeras.** Leg. 1. Doc. 33-35: *“Titulo de capitan general de mar de D. García de Toledo, Barcelona, 10 Febrero de 1564.”*

AGS. **Varios/Galeras.** Leg. 1. Doc. 36-41: *“Don García de Toledo, Instrucción que se le dio para exercer el cargo de capitan general de mar, Barcelona, 10 Febrero de 1564.”*

Archivo Museo Naval (Madrid)

AMN. **0005/Ms. 0005/001. Colección Zalvide:** *“Felipe II nombra a Andrés de Alba veedor de las galeras de España del cargo del Marqués de Leyva y le da instrucciones para su desempeño, 1568 Febrero 29, Madrid.”*

AMN. **1281/009 a 013/fond. Jose Felix de Vicente Rodriguez.** Doc. 4-5: *“Instrucción original que el S.or. Rey D. Felipe II dio al S.or. D. García de Toledo, Capitan General de la Mar sobre el modo con que se debia gobernar en el cargo de Virey y Capitan General de Sicilia – 30 de Octubre 1564.”*

AMN. **0005/Ms. 0005/003:** *“Instrucciones de Felipe II a Alvaro de Bazán para el desempeño de un cargo de Capitán General de España, 1576, Marzo 26, Madrid.”*

AMN. **0049/Ms. 0051. Colección Vargas Ponce.** Doc. 2: *“Instruccion del oficio de contador de las galeras de España. 29 Febrero 1568.”*

AMN. **0049/Ms. 0051. Colección Vargas Ponce.** Doc. 3: “S. M. Dió a Franco de Arriola para servir el oficio de contador de las galeras de España con 600 ducados de salario en cada año, los 500 para su persona y los 100 para oficiales.”

AMN. **0049/Ms. 0051. Colección Vargas Ponce.** Doc. 5: “Para que los veedor y contador de paradero a las dependencias de sus oficios juntos y no separados, 26 Mayo 1579.”

AMN. **0049/Ms. 0051. Colección Vargas Ponce.** Doc. 25: “Pliego de los contadores mayores al veedor y contador de las galeras de Portugal. 26 Octubre 1589.”

AMN. **0049/Ms. 0051. Colección Vargas Ponce.** Doc. 27: “Copia de Real cedula por la cual se mandaba que del dinero procedente de la venta de unas Urcas se pagase a Antonio Trabien/Tzabien razon de 400 ducados al año por la ocupación que tuvo de veedor de las galeras del cargo de Don Alonso Bazán. 18 Febrero 1590.”

AMN. **0049/Ms. 0051. Colección Vargas Ponce.** Doc. 38: “Copia de orden para que en los oficios de la veedor que el proveedor, contador, pagador y tenedor de bastimientos de las galeras de España no se admitan personas, sospechosas y que hayan sido remeros de ellas. 10 Augusto 1598.”

AMN. **0050/Ms. 0052. Colección Vargas Ponce.** Doc. 15: “Titulo de tenedor de bastimientos dado por su Magestad a favor de D. Diego de Zárate. 18 Junio 1605.”

AMN. **0050/Ms. 0052. Colección Vargas Ponce.** Doc. 16: “Nombramiento de veedor general interino a favor de D. Martin de Durango. 20 Marzo 1602.”

AMN. **0051/Ms. 0053. Colección Vargas Ponce.** Doc. 3: “Copia del titulo de tenedor de bastimientos y municiones que se dio a Diego de Lopez. 5 Enero 1583.”

AMN. **0051/Ms. 0054. Colección Vargas Ponce.** Doc. 2: “Instrucción que el Rey mando dar a D. Jorque Manrique para el cargo de veedor general de las galeras de Italia y España. 21 Mayo 1584.”

AMN. **Artículo 6. MS. 397. Colección Sanz de Barutell.** Doc. 53: “27.II y 2, 10 y 13.III.1573. Relación de las cartas del embajador en Venecia, Guzmán de Silva, sobre la paz de los venecianos con el turco y otros asuntos.”

AMN. **Artículo 6. MS. 397. Colección Sanz de Barutell.** Doc. 60: “Constantinopla. 15.I.1574. Cartas por las que avisa sobre la armada turca que irá contra Túnez y la Goleta.”

AMN. **Artículo 6. MS. 397. Colección Sanz de Barutell.** Doc. 73: “23.IX.1574. Noticias de la pérdida de La Goleta, estado del fuerte de Túnez e isla de Santiago, enviadas a Palermo por Gabrio de Cervellón.”

AMN. **Colección Navarrete.** IV. Fol. 134. Dt. 13: “*Relación breve y verdadera de la jornada de los Gelves, desde el día que arribó el armada turquesca hasta quel fuerte fué tomado por los turcos, sacada de italiano en español.*”

AMN. **Colección Navarrete.** VIII. Fol. 7. Dt. 2: “*Descripción de la forma y medios de que el Gran Turco se vale para formar y construir sus escuadras, y modo de aprovisionarlas.*”

AMN. **Colección Navarrete.** XII. Fol. 265. Dt. 56: “*Memoria de Juan (Jayme) Fanegas al Gobernador de Zaragoza sobre la madera que puede sacarse de los montes Pirineos del reino de Aragón para fabricacion de galeras.*”

AMN. **Colección Navarrete.** XII. Fol. 289. Dt. 78: “*Discurso que hizo D. García de Toledo para representar a S.M. sobre las ventajas que resultarían a su Real Servicio de juntarse el cargo del Reyno de Sicilia con el de la Mar, 1564.*”

AMN. **Colección Navarrete.** XII. Fol. 295. Dt. 79: “*Parecer que dio D. García de Toledo de lo que se devia proveer contra la armada del Turco el qual papel se presento en el Consejo de Galeras en Madrid – Octubre 1564.*”

AMN. **Colección Navarrete.** XII. Fol. 309. Dt. 83: “*Discurso, sobre lo que necesitaba una galera para navegar bien armada asi de chusma como otro gente presentado a D. García de Toledo.*”

AMN. **Colección Navarrete.** XII. Fol. 313. Dt. 84: “*Relación del gasto que una galera hace en un año con la gente ordinaria que ha de traer que son ochenta y dos personas de cavo, y siento y sesenta y cuatro remeros así del sueldo, como de las raciones que se les dá, y todas las demás cosas que necesarias ala dicha galera en el dicho año como todo irá declarado en este manera.*”

AMN. **Colección Navarrete.** XII. Fol. 371. Dt. 100: “*Relación de lo que cuesta una galera ordinaria de las de España cada año de comida, sueldo, municiones en esta manera.*”

DİĞER ARŞİV KAYNAKLARI

Colección de Documentos Inéditos para la Historia de España (CODOIN). Cilt I. Madrid, 1842.

Colección de Documentos Inéditos para la Historia de España (CODOIN). Cilt II. Madrid, 1843.

Colección de Documentos Inéditos para la Historia de España (CODOIN). Cilt III: “*Correspondencia entre Don García de Toledo, cuarto Marques de Villafranca, y el Sr. D. Juan de Austria, hijo natural de Cárlos V, desde el año 1571 hasta el de 1577 sobre sucesos de la armada de la liga, que fué la que combatió en Lepanto, y otras que sucesivamente se hicieron en los mismos años.*” Madrid, 1843.

Colección de Documentos Inéditos para la Historia de España (CODOIN). Cilt XXVII. Madrid, 1855.

Colección de Documentos Inéditos para la Historia de España (CODOIN). Cilt XXIX: “*Correspondencia de Felipe II con Don García de Toledo y otros de los años 1565 y 1566, sobre los preparativos terrestres y maritimos para defender la Goleta, Malta y otros puntos contra la armada del turco.*” (Simancas ve Medina Sidonia Dükü arşivlerinden alınan belgeler). Madrid, 1856.

Colección de Documentos Inéditos para la Historia de España (CODOIN). Cilt LI. Madrid, 1867.

Colección de Documentos Inéditos para la Historia de España (CODOIN). Cilt CI. Madrid, 1891.

Guerra y diplomacia en el Mediterráneo: Correspondencia inédita de Felipe II con Andrea Doria y Juan Andrea Doria. Haz. Rafael Vargas-Hidalgo. Madrid, Ediciones Polifemo, 2002.

Actas de las Cortes de Castilla. Publicadas por acuerdo del congreso de los diputados. Cilt I. Madrid, 1861.

Calendar of State Papers Relating to English Affairs in the Archives of Venice (C.S.P. Venice). Volume 7: 1558-1580. Ed. Rawdon Brown and G Cavendish Bentinck. London, 1890.

Calendar of State Papers, Spain (C.S.P. Spain). Volume 5 Part 1: 1534-1535. Ed. Pascual de Gayangos. London, 1886.

Calendar of State Papers, Spain (Simancas). Volume 1: 1558-1567. Ed. Martin A. S. Hume. London, 1892.

Calendar of State Papers, Spain (Simancas). Volume 2: 1568-1579. Ed. Martin A. S. Hume. London, 1894.

Calendar of State Papers, Spain (Simancas). Volume 3: 1580-1586. Ed. Martin A. S. Hume. London, 1896.

2. KAYNAK ESERLER

“Apendice V: De los Armamentos, y Expediciones Maritimas del Imperador Carlos Quinto a Italia y Tunez en 1529, y 1535.” **Ordenanzas de Las Armadas Navales de la Corona de Aragon.** Madrid, Imprenta Real, 1787.

“Relación breve y verdadera de la jornada de los Gelves, desde el dia que arribó el armada turquesca hasta quel fuerte fué tomado por los turcos, sacada de italiano en español” **Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II**, ed. Cesáreo Fernández Duro, Madrid, 1890.

“Relación de la jornada que hicieron á Tripol de Berbería las armadas católicas, año 1560 y 61”, **Estudios Históricos Del Reinado de Felipe II**, ed. Cesáreo Fernández Duro, Madrid, 1890.

Albèri, Eugeno, **Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato**. Seri I: Le Relazioni degli Stati Europei, tranne l'Italia. Cilt III. Firenze, 1853.

Albèri, Eugeno, **Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato**. Seri III: Le Relazioni degli Stati Ottomani. Cilt I. Firenze, 1840.

Albèri, Eugeno, **Le Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato**. Seri III: Le Relazioni degli Stati Ottomani. Cilt II. Firenze, 1844.

Alfonso de Ulloa, Giovanni B. Tebaldi, **La Historia Dell'impresa di Tripoli di Barberia**.

Corso, Anton, Francesco Cirni, **Successi Della Armata Maesta Catolica Destinata all'impresa di Tripoli di Barberia, della presa della Gerbe e progressi dell'armata Turchesca**, Venedik, 1560.

Cristóbal de Villalón, **Viaje de Turquía**, ed. Antonio G. Solalinde, Madrid, 1919.

Diccionario de la Lengua Española. Real Academia Española. 23. Edisyon, 2014.

Francisco Balbi di Correggio, **The Siege of Malta, 1565**, çev. Ernle Bradford, Woodbridge, The Boydell Press, 2013.

Kâtib Çelebi. **Tuhfetü'l-Kibâr Fi Esfârî'l-Bihâr**. Haz. İdris Bostan. Ankara, 2008.

Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri, haz. H. Sahillioğlu, İstanbul, IRCICA, 2004.

Sadettin Baştürk, **Telhîsü'l-Berku'l-Yemânî/Ahbârü'l-Yemânî (Tahlil ve Metin)**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, yayımlanmamış doktora tezi, 2010.

Selânikî Mustafa Efendi, **Tarih-i Selânikî**, cilt I-II, haz. Mehmet İpşirli, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1999.

Zekeriyyazade, **Ferah Cerbe Savaşı**, haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul, 1980.

3. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

- Acero, Beatriz Alonso. **Cisneros y la conquista española del norte de África: cruzada, política y arte de la guerra**, Madrid, Ministerio de Defensa, 2006.
- Acıpinar, Mikail. “Anti-Ottoman Activities of the Order of the Knights of St. Stephen During the Second Half of the 16th Century.” **Seapower, Technology and Trade: Studies in Turkish Maritime History**. Ed. Dejanirah Couto, Feza Gunergun, Maria Pia Pedani. İstanbul, 2014.
- _____. **Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz’de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık, 1453-1599**. Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2016.
- Ágoston, Gábor. “Enformasyon, İdeoloji ve Emperyal Siyasetin Sınırları: Osmanlı-Habsburg Rekabeti Bağlamında Osmanlı Büyük (Grand) Stratejisi.” **Osmanlı’da Strateji ve Askeri Güç**. Çev. M. Fatih Çalışır. İstanbul, Timaş Yayınları, 2012.
- _____. “Osmanlılar: Serhad Beyliğinden İmparatorluğa.” **Osmanlı’da Strateji ve Askeri Güç**. Çev. M. Fatih Çalışır. İstanbul, Timaş Yayınları, 2012.
- _____. “Doğu-Orta Avrupa’da İmparatorluklar ve Savaş, 1550-1750: Osmanlı-Habsburg Rekabeti ve Askeri Dönüşüm.” **Osmanlı’da Strateji ve Askeri Dönüşüm**. Çev. M. Fatih Çalışır. İstanbul, Timaş Yayınları, 2012.
- _____. “Firearms and Military Adaptation: The Ottomans and the European Military Revolution, 1450-1800.” **Journal of World History**. Cilt 25. No. 1. Mart 2014: 85-124.
- _____. **Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu’nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi**. Çev. Tanju Akad. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006.
- Ahışhalı, Recep. “Divân-ı Hümâyün Teşkilatı.” **Osmanlı. Cilt. VI**. Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Akıncı, Tunç. “1560 Cerbe Deniz Savaşının Türk ve İspanyol Tarihindeki Yeri.” Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2008.

Allinson, Rayne.

A Monarch of Letters: Royal Correspondence and English Diplomacy in the Reign of Elizabeth I. Palgrave-Macmillan, 2012.

Álvarez-Nogal, C.

ve Chamley, C.

“Debt Policy under Constraints: Philip II, the Cortes and Genoese Bankers.” **The Economic History Review**. 67. I. 2014: 192-213.

Anderson, R. C.

Naval Wars in the Levant, 1559-1853. Liverpool, 1952.

Arı, Bülent.

“Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period.” **Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?** Ed. A. Nuri Yurdusev. Palgrave Macmillan, 2004.

“İlk Osmanlı-Hollanda Münasebetleri.” **Osmanlı. Cilt. I.** Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Arıkan, M, Toledo, P

“Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler, IV: İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaroslar.” **Ankara Üniversitesi OTAM**. Sayı 5. 1994.

Arıkan, M, Toledo, P.

“Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler, I: İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaroslar.” **Ankara Üniversitesi OTAM**. Sayı 1. 1990.

Arıkan, M, Toledo, P.

“Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler, II: İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaroslar.” **Ankara Üniversitesi OTAM**. Sayı 2. 1991.

Arıkan, M, Toledo, P.

“Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler, III: İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaroslar.” **Ankara Üniversitesi OTAM**. Sayı 3. 1992.

Arıkan, M, Toledo, P.

“Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler, V: Barış Arayışı, Andrea Doria ile Hayrettin Paşa Arasındaki Müzakereler (1537-1540).” **Ankara Üniversitesi OTAM**. Sayı 5. 1994.

- Arıkan, M, Toledo, P. **XIV-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimize İlgili İspanyol Belgeleri.** Ankara, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 1995.
- Arıkan, Muzaffer. “Türk-İspanyol Münasebetleri Bakımından Aragon Kraliyet Arşivi’nin Ehemmiyeti ve Türklerle İlgili Vesikalar.” **Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi.** Cilt 2. Sayı 2. 1964.
- Arnold, Thomas F. “16. Yüzyıl Avrupa’sında Savaş: Devrim ve Rönesans.” **Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815.** Ed. Jeremy Black. Çev. Yavuz Alogan. İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003.
- Aybet, Gülgün Ü. **Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Ordusu, 1530-1699.** İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.
- Aydın, Yusuf A. **Sultanın Kalyonları: Osmanlı Donanmasının Yelkenli Savaş Gemileri, 1701-1770.** İstanbul, Küre Yayınları, 2011.
- _____. **Müteşebbis ve Devlet: 18. Yüzyılda Peksimetçibaşı Nureddin Ağa’nın Yükselişi.** İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2016.
- Bal, Faruk. “Endülüs Emevi Devleti’nin Sosyo-Ekonomik Yapısı (756-1031).” **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Anabilim Dalı.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Ballı, Feriştat. “İnebahtı Deniz Seferi’nin Akdeniz Dünyasındaki Önemi.” **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Barceló, Juan Laborda. “Las campañas africanas de la Monarquía Hispánica en la primera mitad del siglo XVI. Vélez de Gómera: Un nuevo tipo de Guerra.” **Guerra y Sociedad en la Monarquía Hispánica: Política, Estrategia y Cultura en la Europa Moderna, (1500-1700).** Cilt I. Madrid, 2006.

- Barkan, Ömer Lütfi. “Osmanlı İmparatorluğu Bütçelerine Dair Notlar.” **Osmanlı Devleti’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi, Tetkikler-Makaleler**. Cilt II. İstanbul, 2000.
- Bermejo, Saul M. “Antigua disciplina: El ejemplo Romano en los tratados militares ibéricos, c. 1560-1600.” **Hispania**. Cilt 74. No. 247. 2014: 357-384.
- Berridge, G. R. “Diplomatic Integration with Europe Before Selim III.” **Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?** Ed. A. Nuri Yurdusev. Palgrave Macmillan, 2004.
- Black, Jeremy. “Military Revolutions and Early Modern Europe: The Case of Spain.” **Guerra y Sociedad en la Monarquía Hispánica: Política, Estrategia y Cultura en la Europa Moderna. (1500-1700)**. Cilt. I. Madrid, 2006.
- Bloch, Marc. “Avrupa Toplumlarının Karşılaştırmalı Tarihi İçin.” **Tarih ve Tarihçi: Annales Okulu İzinde**. Der. Ali Boratav, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1985.
- Bono, Salvatore **Yeniçağ İtalya’sında Müslüman Köleler**. Çev. Betül Parlak, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.
- Bostan, İdris. **Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Âmire**. Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2003.
- _____. **Osmanlılar ve Deniz: Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler**. İstanbul: Küre Yayınları, 2002.
- _____. “İmparatorluk Donanmasına Doğru: Tersane-i Âmire’nin Kuruluşu ve Denizlerde Açılım.” **Türk Denizcilik Tarihi**. Cilt I. Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran. İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2009.
- _____. “İstanbul Dışındaki Osmanlı Tersaneleri ve Gemi İnşa Tezgâhları.” **Türk Denizcilik Tarihi**. Cilt I. Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran. İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2009.
- _____. “Malta Kuşatmasından Tunus’un Fethine.” **Türk Denizcilik Tarihi**. Cilt I. Ed. İdris Bostan, Salih

Özbaran, İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2009.

“Osmanlı Bahriyesinin Yönetimi.” **Türk Denizcilik Tarihi**. Cilt I. Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran. İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2009.

“Osmanlı Donanmasında Kürekçi Temini ve 958 (1551) Tarihli Kürekçi Defterleri.” **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006.

“Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği.” **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**. İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006.

“Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu, 1534.” **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**. İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006: 47-66.

“Esaretten Vezarete Bir Osmanlı Kaptanıderyası: Piyale Paşa.” **Piyale Paşa Camii**. Ed. Baha Tanman, İdris Bostan, İstanbul, 2011.

“İlk Osmanlı Deniz Üssü: Gelibolu.” **Türk Denizcilik Tarihi**, Cilt I. Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran. İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2009.

“Kanuni ve Akdeniz Siyaseti 1530-1550.” **Muhteşem Süleyman**. Ed. Özlem Kumrular. İstanbul, Kitap Yayınevi, 2007: 25-44.

“Preveze Deniz Zaferi ve Sonrasında Akdeniz Dünyası.” **Türk Denizcilik Tarihi**. Cilt I. Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran. İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2009.

“Simancas Arşivi’ndeki Osmanlı: Belgelerle Kanuni’nin Akdeniz Politikası.” **Toplumsal Tarih**. No. 137. Mayıs 2005: 84-91.

“Kılıç Ali Paşa.” **DİA**. C. 25. İstanbul, 2002.

“İnebahtı Deniz Savaşı.” **DİA**. Cilt 22. 2000: 287-289.

“Kapudan Paşa.” **DİA**. Cilt 24. 2001.

- _____ "Tersane-i Âmire." **DİA**. Cilt 40. 2011.
- Bozkurt, Nebi. "Tersane." **DİA**. Cilt 40. 2011.
- Braudel, Fernand. **The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II**. Cilt I-II. Çev. Sian Reynolds. Fontana/Collins, 1976.
- Brummett, Palmira. **Osmanlı Denizgücü: Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi**. Çev. H. Nazlı Pişkin. İstanbul, Timaş Yayınları, 2009.
- _____ "The Ottomans as a World Power: What We Don't Know About Ottoman Sea-Power." **Oriente Moderno**. Nuova serie. Anno 20 (81), Nr. 1, The Ottomans and the Sea. 2001, s. 1-21.
- Bunes Ibarra, M. Á. de. "La defensa de la cristiandad: las armadas en el mediterráneo en la edad moderna." **Cuadernos de Historia Moderna**. V. Anejos, 2006.
- _____ "XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ve İspanyol Monarşisi: Akdeniz'in Öteki Ucunun İspanya'dan Görünümü." **OTAM**. Sayı: 5. 1994: 155-166.
- _____ "Barbaros Hayreddin Paşa ve Mağrib'in Osmanlılaşması." **OTAM**. Sayı: 12. 2001: 261-279.
- _____ "V. Carlos, Venedik ve Babıâli: Diego Hurtado de Mendoza'nın Venedik'teki Büyükelçiliği." **Muhteşem Süleyman**. Ed. Özlem Kumrular. İstanbul, Kitap Yayınevi, 2007: 141-168.
- Busbecq, O. G. De. **Türk Mektupları**. Çev. Derin Türkömer. İstanbul, Doğan Kitap, 2005.
- Caballos, Esteban Mira. **Las Armadas Imperiales: La Guerra en el Mar en Tiempos de Carlos V y Felipe II**. Madrid, 2005.
- _____ "El Sistema Naval Español en el Siglo XVI: Las Armadas del Imperio." **Revista de Historia Naval**. Núm. 74. 2001, s. 39-55.
- Casale, Giancarlo. **The Ottoman Age of Exploration**. Oxford University Press, 2010.

- Castrillo, Ricardo Gonz  les. **El Arte Militar en la Espa  a del Siglo XVI**. Edici  n Personal, 2000.
- Castro, Luis Bermudez de. “Los Tercios de Galeras.” **Conferencias sobre Lepanto**. Cilt I. Madrid, Museo Naval, 1947: 81-112.
- Ceballos-Escalera, A. De. “De Las   rdenes Reales y de las Condecoraciones: Introducci  n a la Historia de las   rdenes Militares.” **Revista de Historia Militar**. Askeri Tarikatlar   zel Sayısı, 2000.
- Cipolla, Carlo M. **Fatihler, Korsanlar, T  ccarlar: İspanyol G  m    n  n Efsanevi   yk    **.   ev. T  lin Altınova. İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.
- _____ **Yelken ve Top**.   ev. Aslı Kayabal, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003.
- Coca Gonzales, “El Consejo de las Ordenes Militares.” **Cuadernos de Historia Moderna**. No. 15. Madrid, 1994: 297-323.
-   akır, İbrahim Etem. “İnebahtı (Lepanto) Sava  ı ve Osmanlı Donanmasının Yeniden İn  ası   zerine Bazı Bilgiler.” **Turkish Studies: International Periodical for the Language, Literature and History of Turkish or Turkic**. Vol. 4/3. Bahar 2009.
-   etin, Atilla. “Garp Ocakları.” **D  A**. Cilt 13. 1996: 382-385.
-   izak  a, Murat. **Islamic Capitalism and Finance: Origins, Evolution and the Future**. Edward Elgar Publishing, 2011.
- _____ “Ottomans and the Mediterranean: An Analysis of the Ottoman Shipbuilding Industry as Reflected by the Arsenal Registers of Istanbul, 1529-1650.” **La Gente del Mediterraneo**. Cilt II.
- D  kmeci, Volkan “Venedik Kaynaklarına G  re II. Bayezid ve I. Selim D  nemlerinde Osmanlı Denizcili  ı ve Korsanlık.” **İstanbul   niversitesi Sosyal Bilimler Enstit     Akdeniz D  nyası Ara  tırmaları Bilim Dalı**. Yayımlanmamı   Y  ksek Lisans Tezi, 2011.

- Drelichman, M. Voth, H. “The Sustainable Debts of Philip II: A Construction of Castile’s Fiscal Position, 1566-1596.” **The Journal of Economic History**. 70. 4. Aralık 2010: 813-832.
- Duro, Cesáreo Fernández. **Armada Española**. Cilt I- IX. Madrid, Museo Naval, 1972.
- _____ **Estudios Históricos del Reinado de Felipe II: El Desastre de los Gelves (1560-1561)**, Madrid, 1890.
- Elliott, J. H. **Imperial Spain 1469-1716**. London, Penguin Books, 2002.
- _____ **History in the Making**. New Haven and London, Yale University Press, 2012.
- _____ “A Question of Reputation? Spanish Foreign Policy in the Seventeenth Century”. **The Journal of Modern History**. Cilt 55. No. 3. Eylül 1983: 475-483.
- _____ “Ottoman-Habsburg Rivalry: The European Perspective.” **Süleyman the Second and His Time**. Ed. Halil İnalcık ve Cemal Kafadar. İstanbul, The Isis Press, 1993.
- Emecen, Feridun M. **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**. İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2005.
- _____ **Osmanlı İmparatorluğu Kuruluş ve Yükseliş Tarihi, 1300-1600**. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- _____ “Ateşli Silahlar Çağı: Askeri Dönüşüm ve Osmanlı Ordusu.” **Osmanlı Klâsik Çağında Savaş**. İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.
- _____ “İlk Osmanlı Savaşları ve Taktikleri.” **Osmanlı Klâsik Çağında Savaş**. İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.

- _____ “Haraçgüzâr.” **DİA**. Cilt 16. 1997.
- Espinosa, Aurelio. “The Spanish Reformation: Institutional Reform, Taxation and the Secularization of Ecclesiastical Properties under Charles V.” **The Sixteenth Century Journal**. Vol. 37. No. 1. İlkbahar 2006: 3-24.
- Fernandez, F. Gallardo. **Origen, Progresos y Estado de las Rentas de la Corona de España, su Gobierno y Administracion**. Madrid, Imprenta Real, 1805.
- Fleet, Kate. **Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti**. Çev. Özkan Akpınar. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- _____ “Osmanlı Devleti’nin Erken Döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz’de Denizcilik Faaliyetleri.” **Türk Denizcilik Tarihi**. Cilt I. Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran. İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2009.
- Fodor, Pál “The Organisation of Defence in the Eastern Mediterranean (end of the 16th century).” **The Kapudan Pasha His Office and His Domain**. Ed. E. Zachariadou, Rethymnon, Crete University Press, 2002.
- _____ “Sultan, Imperial Council, Grand Vizier: Changes in the Ottoman Ruling Elite and the Formation of the Grand Vizieral Telhis.” **Acta Orientalia**. Cilt 47. Sayı 1-2, 1994: 67-85.
- _____ “The Grand Vizieral Telhis: A Study in the Ottoman Central Administration, 1566-1656.” **Archivum Ottomanicum**. Sayı 15, 1997: 137-188.

- Francisco Olmos, J. M. De. "Aproximación a la Historia de la Orden de Alcántara (Siglos XII-XX)." **Revista de Historia Militar**. Askeri Tarihçiler Özel Sayısı, 2000.
- Gallego, Eduardo de Mesa. "Innovaciones militares en la Monarquía hispánica durante el siglo XVI: origen y desarrollo." **Guerra y Sociedad en la Monarquía Hispánica: Política, Estrategia y Cultura en la Europa Moderna, (1500-1700)**. Cilt. I. Madrid, 2006: 537-551.
- Galletta, Aldo. "Hasan Paşa." **DİA**. Cilt 16.
- García Hernán, David ve
- García Hernán, Enrique. **Lepanto: El Día Después**. Madrid, Actas Editorial, 1999.
- Gerlach, Stephan. **Türkiye Günlüğü, 1573-1576, 1577-1578**. Cilt I-II. Ed. Kemal Beydilli. Çev. Türkis Noyan. İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006.
- Gil, Luis. "Diplomatik Denge: İspanya, Osmanlı ve Safevi İmparatorlukları." **İspanya-Türkiye: 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk**. Ed. Pablo Martín Asuero. Çev. Peral Bayaz Çarum. İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006: 139-154.
- Glete, Jan **Warfare at Sea 1500-1650: Maritime Conflicts and the Transformation of Europe**. Routledge, 2001.
- _____ **War and the State in Early Modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as Fiscal-Military States, 1500-1600**. Routledge, 2002.
- _____ "The Sea Power of Habsburg Spain and the development of European navies (1500-1700)." **Guerra y Sociedad en la Monarquía Hispánica: Política, Estrategia y Cultura en la Europa Moderna. (1500-1700)**. Cilt I. Madrid, 2006: 833-859.
- Goffman, Daniel. "Rönesans Devletleriyle Müzakere Etmek: Osmanlı İmparatorluğu ve Yeni Diplomasi." **Erken Modern Osmanlılar: İmparatorluğun Yeniden Yazımı**. Ed. Virginia H. Aksan, Daniel Goffman. Çev. Onur Güneş Ayas. İstanbul, Timaş Yayınları, 2011.

- González, M. J. Á. C. “Fuentes de Investigación en las Órdenes Militares.” **Revista de Historia Militar**. Askeri Tarikatlar Özel Sayısı, 2000.
- Goodman, David. **Spanish Naval Power, 1589-1665: Reconstruction and Defeat**. Cambridge University Press, 2002.
- Göyünç, Nejat. “Osmanlı Devleti’nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat’a Kadar).” **Osmanlı**. VI. Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Guglielmotti, Alberto. **Marco Antonio Colonna alla battaglia di Lepanto**. Firenze, 1862.
- Guilmartin, John F. **Gunpowder and Galleys: Changing Technology and Mediterranean Warfare at Sea in the 16th Century**. Conway Maritime Press, 2003.
- _____ **Kalyonlar ve Kadırgalar**. Çev. Ali Özdamar. İstanbul, Kitap Yayınevi, 2010.
- _____ “The Military Revolution: Origins and First Tests Abroad.” **The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe**. Ed. Clifford J. Rogers. Westview Press, 1995: 299-333.
- Gürkan, Emrah Safa. “Espionage in the 16th Century Mediterranean: Secret Diplomacy, Mediterranean Go-Betweens and the Ottoman Habsburg Rivalry.” **Georgetown University**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012.
- _____ “Osmanlı-Habsburg Rekâbeti Çerçevesinde Osmanlılar’ın XVI. Yüzyıldaki Akdeniz Siyaseti.” **Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası**. Ed. H. Çoruh, M. Y. Ertuş, M. Ziya Köse. İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2011: 11-50.
- Halaçoğlu, Yusuf. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Menzil Teşkilâtı Hakkında Bazı Mülâhazalar.” **Osmanlı Araştırmaları**. Cilt II, İstanbul, 1981.
- Hamilton, Earl J. “Imports of American Gold and Silver into Spain, 1503-1660.” **The Quarterly Journal of Economics**. Cilt 43. Sayı 3 Mayıs 1929: 436-472.

Hess, Andrew C.

Unutulmuş Sınırlar: 16. Yüzyıl Akdeniz’inde Osmanlı-İspanyol Mücadelesi. Çev. Özgür Kolçak. İstanbul, Küre Yayınları, 2010.

“The Evolution of the Ottoman Seaborne Empire in the Age of the Oceanic Discoveries, 1453-1525.” **The American Historical Review**. Cilt 75. No. 7. Aralık 1970: 1892-1919.

“The Ottoman Conquest of Egypt (1517) and the Beginning of the Sixteenth-Century World War.” **International Journal of Middle East Studies**. Cilt 4. No. 1. Ocak 1973: 55-76.

“The Battle of Lepanto and Its Place in Mediterranean History.” **Past & Present**. No. 57. Kasım 1972: 53-73.

Horniker, Arthur Leon.

“William Harborne and the Beginning of Anglo-Turkish Diplomatic and Commercial Relations.” **The Journal of Modern History**. Cilt 14. No. 3, Eylül 1942: 289-316.

Iglesias, Carmen.

“El Gobierno de la Monarquía.” **La Monarquía de Felipe II**. Ed. Felipe Ruiz Martín. Madrid, Real Academia de la Historia, 2003: 455-514.

Imber, Colin.

Osmanlı İmparatorluğu, 1300-1650. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

“The Navy of Süleyman the Magnificent.” **Archivum Ottomanicum**. VI, 1980.

“Before the Kapudan Pashas: Sea Power and the Emergence of the Ottoman Empire.” **The Kapudan Pasha His Office and His Domain**. Ed. E. Zachariadou. Rethymnon, Crete University Press, 2002: 49-59.

Imizcoz, J. M. F.

“II. Felipe Döneminde İspanyol Siyaseti: Sabotaj ve Utanç Verici Ateşkes.” **İspanya-Türkiye: 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk**. Ed. Pablo

- Martin Asuero. Çev. Peral Bayaz Çarum. İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006: 191-216.
- Issawi, Charles. “The Ottoman-Habburg Balance of Forces.” **Süleyman the Second and His Time**. Ed. Halil İnalcık ve Cemal Kafadar. İstanbul, The Isis Press, 1993.
- Izquierdo, Francisco F. “La Orden de Calatrava en la Edad Moderna.” **Los Ordenes Militares en el Mediterráneo Occidental, Siglos XII-XVIII**. Madrid, Casa de Velázquez-Instituto de Estudios Manchegos, 1989.
- _____ “Los caballeros cruzados en el ejército de la Monarquía Hispánica durante los siglos XVI y XVII: ¿anhelo o realidad?” **Revista de Historia Moderna**. No. 22, 2004.
- İnalcık, Halil. **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi. Cilt I: 1300-1600**. Çev. Halil Berktaş. İstanbul, Eren Yayıncılık, 2000.
- _____ **Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)**. Çev. Ruşen Sezer. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- _____ **Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – II**. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- _____ “Avrupa Devletler Denge Sistemi ve Osmanlı-Fransız İttifakı, 1525-44: Barbaros Hayreddin Paşa Fransa’da.” **Muhteşem Süleyman**. Ed. Özlem Kumrular, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2007: 9-24.
- _____ “Batı Anadolu’da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar.” **Türk Denizcilik Tarihi. Cilt I**. Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran. İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2009.

- _____ “İnebahtı Sonrası, İspanya ile Barış (1585).” **Türk Denizcilik Tarihi**. Ed. Bülent Arı. Ankara, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, 2002: 151-155.
- _____ “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700.” **Archivum Ottomanicum**. VI, 1980: 283-337.
- _____ “Mühimmelere Göre İnebahtı Deniz Savaşı.” **Türk Denizcilik Tarihi**. Ed. Bülent Arı. Ankara, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, 2002: 145-149.
- _____ “Osmanlı Padişahı.” **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. Cilt 13. Sayı 4. 1958: 68-79.
- _____ “Ottoman Methods of Conquest.” **Studia Islamica**. No. 2. 1954: 103-129.
- _____ “V. Beynelmilel Onomastik İlimler Kongresi.” **Belleten**. Sayı 78. Cilt XX. Nisan 1956.
- İnan, Sertuğ Galip. “XVI. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri.” **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 2012.
- _____ “1494-1559 İtalyan Savaşları ve Osmanlı Devleti’nin Bu Savaşlara Katılması.” **History Studies: International Journal of History**. Cilt 4. Sayı 2. 2012: 169-196.
- İpşirli, Mehmet. “XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler.” **Tarih Enstitüsü Dergisi**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. Sayı 12. İstanbul, 1982.
- İpşirli, Mehmet. “Klâsik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı.” **Osmanlı Devleti Tarihi**. Cilt I. Ed. E. İhsanoğlu, İstanbul, 1999.
- İşbilir, Ömer. “XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İâşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri.” **İstanbul Üniversitesi Sosyal**

- Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı.**
Yayımlanmamış doktora tezi. 1996.
- Jensen, De Lamar. "The Ottoman Turks in Sixteenth Century French Diplomacy." **The Sixteenth Century Journal**. Cilt. XVI. No. 4, 1985: 451-470.
- José M. S. de Toca, **Tercios de España: La Infantería Legendaria**. Edaf, 2007.
- Káldy-Nagy, Gyula. "The First Centuries of the Ottoman Military Organization." **Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae**. Cilt 31. No. 2. 1977: 147-183.
- Kallek, Cengiz. "Kabâle." **DİA**. Cilt 24, 2001.
- Kamen, Henry. **Empire: How Spain Became A World Power 1492-1763**. Perennial, 2004.
- _____. **Spain 1469-1714: A Society of Conflict**. Pearson-Longman, 2005.
- Kılıç, Orhan. "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin Eyalet ve Sancak Teşkilatlanması." **Osmanlı**. VI. Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Kirk, Thomas. **Genoa and the Sea, 1559-1684**. Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 2005.
- _____. "Giovanni Andrea Doria: Citizen of Genoa, Prince of Melfi, Agent of King Philip II of Spain." **Double Agents: Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe**. Ed. Marika Keblusek ve Badeloch Vera Noldus, Leiden, Boston, Brill, 2011.
- _____. "The Apogee of the Hispano-Genoese Bond, 1576-1627." **Hispania**. Cilt. LXV/1. No. 219. 2005.
- Koenigsberger, H. G. "The Statecraft of Philip II." **European History Quarterly**. No. 1. (1971): s. 1-21.
- Kolçak, Özgür. "XVII. Yüzyıl Askeri Gelişimi ve Osmanlılar: 1660-64 Osmanlı-Avusturya Savaşları." **İstanbul Üniversitesi**

- Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.**
Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2012.
- Konstam, Angus **Renaissance War Galley 1470-1590.** Osprey Publishing, 2002.
- Kumrular, Özlem. “İspanyol Kaynakları Işığında V. Karl’ın 1535 Tunus Seferi.” **Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu.** İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011: 203-214.
- _____. “Koron Seferi: Uzak Topraklarda İmkânsız Misyon,” **Toplumsal Tarih.** No. 127. Temmuz, 2004.
- _____. “Rodrigo Niño: Venedik’te Türkler’den Haber Veren Bir İspanyol.” **Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu.** İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011: 150-161.
- _____. “V. Karl’ın Tunus Zaferinin İntikamı Olarak Mahón’un Yağmalanması: Barbaros, 1535.” **Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu.** İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011: 215-225.
- Kunt, Metin. **Sancaktan Eyalete: 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi.** İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1978.
- Kütükoğlu, Mübahat S. **Lütfi Paşa Âsafnamesi.** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi. İstanbul, 1991.
- _____. **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik).** İstanbul, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, 1994.
- _____. “Defterdar.” **DİA.** Cilt 9, 1994.
- Lambert-Gorges, Martine. “Santiago et la Defense de la Mediterranee (Notes sur le XVI. Siècle).” **Las Órdenes Militares en el Mediterráneo Occidental, Siglos XII-XVIII.** Madrid, Casa de Velázquez-Instituto de Estudios Manchegos, 1989.
- Lane, Frederic C. **Venice: A Maritime Republic.** Baltimore and London: John Hopkins University, 1973.

- Leon, F. Gonzalez de. "Doctors of the Military Discipline: Technical Expertise and the Paradigm of the Spanish Soldier in the Early Modern Period." **The Sixteenth Century Journal**. Cilt 27. No. 1. 1996, s. 61-85.
- Levin, Michael J. **Agents of Empire: Spanish Ambassadors in Sixteenth Century Italy**. Ithaca and London: Cornell University Press, 2005.
- _____. "A New World Order: The Spanish Campaign for Precedence in Early Modern Europe." **Journal of Early Modern History**. Cilt 6. Sayı 3. 2002: 232-264.
- Lovett, A. W. "Juan de Ovando and the Council of Finance (1573-1575)." **The Historical Journal**. Cilt 15. No. 1. Mart 1972: 1-21.
- Madrid y Medina, Ángela. "La Orden de Santiago: Notas para su Estudio." **Revista de Historia Militar**. Askerî Tarikatlar Özel Sayısı, 2000.
- Mahan, Alfred T. **The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783**. Boston, Little, Brown and Company, 1918.
- Martin, C. ve G. Parker. **The Spanish Armada**. Revised Edition. Manchester University Press, 1999.
- Martínez, Ricardo Cerezo. **Años Cruciales en la Historia del Mediterraneo (1570-1574)**. Madrid, 1971.
- _____. **Las Armadas de Felipe II**. Lizbon, 1989.
- Mattingly, Garret. **Renaissance Diplomacy**. New York, Dover Publications, 1988.
- Maxwell, William Stirling. **Don John of Austria: Or Passages from the History of the Sixteenth Century, 1547-1578**. Cilt I-II. Primary Source Edition, 2014.
- McNeill, J. R. "Woods and Warfare in World History." **Environmental History**. 9. (Temmuz, 2004): 388-410.
- Menavino, Giovan A. **Türklerin Hayatı ve Adetleri Üzerine Bir İnceleme**. Çev. Harun Mutluay. İstanbul, Dergâh Yayınları, 2011.

- Merriman, John. **A History of Modern Europe: From the Renaissance to the Present.** New York and London, W.W. Norton and Company, 2004.
- Merriman, Roger Bigelow. **The Rise of the Spanish Empire in the Old World and in the New.** Cilt II: The Catholic Kings. New York, The Macmillan Company, 1918.
- _____ **The Rise of the Spanish Empire in the Old World and in the New.** Cilt IV: Philip the Prudent. New York, The Macmillan Company, 1934.
- Millan, J. M. ve Morales, J. “Los Orígenes del Consejo de Cruzada (Siglo XVI).” **Hispania: Revista Española de Historia.** Cilt 51. N. 179. 1991: 901-932.
- Monchicourt, Charles. **L’expédition espagnole de 1560 contre l’île de Djerba: Essai bibliographique, récit de l’expédition, documents originaux,** 1913.
- Montojo, Vicente. “La Artillería en Lepanto.” **Conferencias sobre Lepanto.** Cilt. IV. Madrid, Museo Naval, 1948.
- Morales, Javier de Carlos. “Política y Finanzas en el siglo XVI: El Gobierno del Erario Real y Consejo de Hacienda de Castilla, 1523-1602.” **Universidad Autónoma de Madrid.** Yayınlanmamış Doktora Tezi. 1994.
- Mumcu, Ahmet. **Divan-ı Hümayun.** Ankara, Phoenix Yayınları, 2007.
- Muñido, Francisco F. O. **La Organización Naval de los Estados Mediterráneos y en especial de España durante los siglos XVI y XVII.** Cilt I-II Madrid, Editorial Naval, 1968.
- Murphey, Rhoads. **Osmanlı’da Ordu ve Savaş, 1500-1700.** Çev. M. Tanju Akad. İstanbul, Homer Kitabevi, 2007.
- _____ “A Comparative Look at Ottoman and Habsburg Resources and Readiness for War circa 1520 to circa 1570.” **Guerra y Sociedad en la Monarquía Hispánica: Política, Estrategia y Cultura en la Europa Moderna. (1500-1700).** Cilt. I. Madrid, 2006.

- Naki, Emrah. “Osmanlı’ya Karşı İran’la İttifak: 16. Yüzyılın Siyasi ve İktisadi Rekabet Ortamında Avrupa’nın Müttefik Arayışları.” **TAD**. Cilt 35. Sayı 59. 2016: 115-129.
- _____
“XVI. Yüzyılda Latin Amerika Gümüşünün Osmanlı-İspanyol Rekabetindeki Rolüne Dair Bazı Düşünceler.” **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**. Yıl 14. Sayı 20. Bahar 2016: 229-247.
- _____
“İki Savaş Arası Osmanlı-İspanya İlişkileri (1571-1588): Büyük Kopuş.” **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. 2015.
- Necipoğlu, Gülrü. “Süleyman the Magnificent and the Representation of Power in the Context of Ottoman-Hapsburg-Papal Rivalry.” **Süleyman the Second and His Time**. Ed. Halil İnalcık ve Cemal Kafadar. İstanbul, The Isis Press, 1993.
- López, I. & Iván Notario. **The Spanish Tercios, 1536-1704**. Osprey Publishing, 2012.
- Orgun, Zarf. “Selim II’nin Kapudan-ı Derya Kılıç Ali Paşa’ya Emirleri.” **Tarih Vesikaları**. Sayı 10. Cilt II. (1942), s. 325-334.
- Önalp, Ertuğrul. “1560 Cerbe Deniz Zaferi ve Cerbe Kalesinin Fethi”. **OTAM**, Sayı 12, 2001: 173-218.
- Özbaran, Salih. “Ottoman Naval Power in the Indean Ocean in the 16th Century.” **The Kapudan Pasha His Office and His Domain**. Ed. E. Zachariadou, Rethymnon, Crete University Press, 2002.
- _____
“Kapudan Pasha.” **EI**. Cilt 4. Leiden, 1997.
- _____
“Osmanlılar ve Deniz: 16. Yüzyıl Hint Okyanusu Bağlamında Yeniden Bakış.” **Türkler ve Deniz**. Ed. Özlem Kumrular. İstanbul, Kitap Yayınevi, 2007.
- Özel, Ahmet. “Dârülharp.” **DİA**. Cilt 8. 1993.

- Özvar, Erol. “Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları (1509-1788).” **Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler**. Cilt I. Haz. Mehmet Genç ve Erol Özvar. İstanbul, 2006.
- Pamuk, Şevket. “The Price Revolution in the Ottoman Empire Reconsidered.” **International Journal of Middle East Studies**. Cilt 33. 2001: 69-89.
- Parker, Geoffrey. **The Grand Strategy of Philip II**. New Haven and London, Yale University Press, 2000.
- _____. **The Army of Flanders and the Spanish Road 1567-1659**. Cambridge University Press, 1975.
- _____. **Askeri Devrim: Batı’nın Yükselişinde Askeri Yenilikler 1500-1800**. Çev. Tuncay Zorlu. İstanbul, Küre Yayıncılık, 2006.
- _____. “Spain, Her Enemies and the Revolt of the Netherlands 1559-1648” **Past & Present**. No. 49. (Kasım 1970), s. 72-95.
- _____. “Why Did the Dutch Revolts Last Eighty Years?” **Transactions of the Royal Historical Society**. Vol. 26. (1976), s. 53-72.
- _____. “The Making of Strategy in Habsburg Spain: Philip II’s “Bid for Mastery” 1556-1598.” **The Making of Strategy: Rulers, States and War**. Ed. W. Murrey, M. Knox, A. Bernstein. Cambridge, 1994.
- _____. “The Military Revolution, 1560-1660, A Myth?” **The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe**. Ed. Clifford J. Rogers. Westview Press, 1995: 37-55.
- Parmaksızoğlu, İsmet. “Kaptan Paşa.” **İA**. Cilt 6. İstanbul, 1977.
- Payne, Stanley G. **A History of Spain and Portugal**. Cilt I. Wisconsin, The University of Wisconsin, 1973. (The Library of Iberian Resources Online)
- Pedani, Maria Pia. **Osmanlı Padişahının Adına: İstanbul’un Fethinden Girit Savaşı’na Venedik’e Gönderilen Osmanlılar**. Çev. Elis Yıldırım. Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2011.

- Peñas, Leandro Martínez. "El Tercio de Cerdeña (1564-1568)." **Revista de Historia Militar**. No. 109, 2011.
- Pike, Ruth. **Penal Servitude in Early Modern Spain**. The University of Wisconsin Press, 1983.
- Pollitt, Ronald L. "Wooden Walls: English Seapower and the World's Forests." **Forest History**. Cilt 15. No. 1. (Nisan, 1971): 6-15.
- Poole, Stafford. **Juan de Ovando: Governing the Spanish Empire in the Reign of Philip II**. University of Oklahoma Press, 2011.
- Preto, Paolo. "Relations Between the Papacy, Venice and the Ottoman Empire in the Age of Süleyman the Magnificent." **Süleyman the Second and His Time**. Ed. Halil İnalcık ve Cemal Kafadar. İstanbul, The Isis Press, 1993.
- Quintanilla, Blas Casado. "La Orden Militar de Calatrava." **Revista de Historia Militar**. Askerî Tarikatlar Özel Sayısı, 2000.
- Ranke, Leopold von. "Onaltıncı ve Onyedinci Asırlarda Osmanlılar ve İspanya Krallığı." **Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri**. Cilt VI. İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1971.
- Rawlinson, H. G. "The Embassy of William Harborne to Constantinople, 1583-8." **Transactions of the Royal Historical Society**. Fourth Series. Cilt V, 1922: 1-27.
- Razûk, Muhammed. "Hafsîler." **DİA**. Cilt 15. 1997.
- Roberts, Michael. "The Military Revolution, 1560-1660." **The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe**. Ed. Clifford J. Rogers. Westview Press, 1995: 13-37.
- Rodger, N. A. M. "Introduction: Navies and State Formation." **Navies and State Formation: The Schumpeter Hypothesis Revisited and Reflected**. Ed. Jürgen G. Backhaus. LIT, 2012.

- Roosen, William. "Early Modern Diplomatic Ceremonial: A Systems Approach." **The Journal of Modern History**. Cilt 52. Sayı 3, Eylül 1980: 452-476.
- Sakin, Orhan. **Yeniçeri Ocağı Tarihi ve Yasaları**. İstanbul, Doğu Kütüphanesi, 2011.
- Salgado, M. J. R. "El león animoso entre las balas": Los dos cercos de Orán a mediados del siglo XVI." **Orán: Historia de la Corte Chica**. Ed. Miguel Ángel de Bunes Ibarra, Beatriz Alonso Acero. Madrid, Ediciones Polifemo, 2011.
- Salvá, Jaime. **La Orden de Malta y las Acciones Navales Españolas contra Turcos y Berberiscos en los siglos XVI y XVII**. Madrid, 1944.
- Setton, Kenneth M. **The Papacy and the Levant, 1204-1571**. Cilt IV. The American Philosophical Society, 1984.
- Silva, Pedro Fondevila. "Tipología de las Galeras Españolas del Siglo XVI." **Revista de Historia Naval**. Núm. 110. 2010: s. 25-53.
- _____. **Diccionario Español de la Lengua Franca Marinera Mediterránea**. Fundación Séneca, 2011.
- Skilliter, S. A. "The Hispano-Ottoman Armistice of 1581." **Iran and Islam in Memory of the late Vladimir Minorsky**. Ed. C. E. Bosworth. Edinburgh University Press, 1971.
- Sopranis, H. Sancho de. "Manuel Filiberto de Saboya, Capitán General de la Mar, Tras su huella y sus recuerdos en el Puerto de Santa María, Notas y documentos Inéditos." **Archivo Hispalense: Revista Histórica, Literaria y Artística**. Cilt 6. Sayı 15, 1946.
- _____. "Manuel Filiberto de Saboya, Capitán General de la Mar (Continuación)." **Archivo Hispalense: Revista Histórica, Literaria y Artística**. Cilt 6. Sayı 16, 1946.
- _____. "Manuel Filiberto de Saboya, Capitán General de la Mar (Continuación)." **Archivo Hispalense: Revista Histórica, Literaria y Artística**. Cilt 6. Sayı 17, 1946.

- Sotto y Montes, Joaquin de. "Los Grandes Tercios Viejos de la Infantería Española." **Revista de Historia Militar**. No. 11. 1962: 25-63.
- _____ "Organización militar de la casa de Austria (Siglo XVI)." **Revista de Historia Militar**. No. 18, 1965.
- _____ "Organización militar de los Reyes Católicos (1474-1517)." **Revista de Historia Militar**. No. 14. 1963: 7-49.
- Soucek, Svat. "İnebahtı Savaşı (1571) Hakkında Bazı Mülâhazalar." **Tarih Enstitüsü Dergisi**. Sayı IV-V. 1973-1974: 35-48.
- Tabakoğlu, Ahmet. **Türkiye İktisat Tarihi**. İstanbul, Dergâh Yayınları, 2012.
- _____ **Osmanlı Malî Tarihi**. İstanbul, Dergâh Yayınları, 2016.
- Thompson, I. A. A. **War and Government in Habsburg Spain, 1560-1620**. University of London, The Athlone Press, 1976.
- _____ "Las Galeras en la Política Militar Española en el Mediterráneo durante el siglo XVI." **Manuscripts**, 24 (2006): 95-124.
- _____ "Navies and State Formation: The Case of Spain (1500-1800)." **Navies and State Formation: The Schumpeter Hypothesis Revisited and Reflected**. Ed. Jürgen G. Backhaus. LIT, 2012.
- _____ "The Appointment of the Duke of Medina Sidonia to the Command of the Spanish Armada." **The Historical Journal**. Cilt. 12. No. 2 (1969): 197-216.
- _____ "The Armada and the Administrative Reform: The Spanish Council of War in the Reign of Philip II." **The English Historical Review**. Cilt 82. No. 325. (Ekim 1967): 698-725.
- _____ "Money, Money, and Yet More Money!: Finance, the Fiscal-State and the Military Revolution, Spain 1500-1650." **The Military Revolution Debate: Readings on**

- the Military Transformation of Early Modern Europe.** Ed. Clifford J. Rogers. Westview Press, 1995: 273-299.
- Tilly, Charles. **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu.** Çev. Kudret Emiroğlu. Ankara, İmge Kitabevi, 2001.
- Toledo, Paulino. “Osmanlı-İspanyol İmparatorluklarında Dünya İmparatorluğu Fikri, 16. Yüzyıl.” **İspanya-Türkiye: 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk.** Ed. Pablo Martín Asuero. Çev. Peral Bayaz Çarum. İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006: 15-29.
- Tracy, James D. **Emperor Charles V, Impresario of War.** Cambridge University Press, 2002.
- Turan, Şerafettin. “Rodos’un Zaptından Malta Muhasarasına.” **Kanunî Armağanı.** Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2001.
- _____. “Piyale Paşa.” **İA.** Cilt 9. İstanbul, 1964.
- _____. “Bayezid, şehzade.” **DİA.** Cilt 5. 1992.
- Unat, Faik Reşit. **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri.** Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.
- Uzunçarşılı, İ. H. **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları I: Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı.** Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- _____. **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı.** Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984.
- _____. **Osmanlı Tarihi.** Cilt III, Kısım I. Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1973.
- Ünal, Mehmet Ali. “Osmanlı Devleti’nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı.” **Osmanlı. VI.** Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Varlık, Çetin. “Anadolu Eyaleti, Kuruluşu ve Gelişmesi.” **Osmanlı. VI.** Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Williams, Phillip. **Empire and Holy War in the Mediterranean: The Galley and Maritime Conflict Between the Habsburgs and Ottomans.** London, New York, I. B. Tauris, 2014.
- _____. “The Strategy of Galley Warfare in the Mediterranean (1560-1620).” **Guerra y Sociedad en la Monarquía**

Hispánica: Política, Estrategia y Cultura en la Europa Moderna. (1500-1700). Cilt I. Madrid, 2006: 891-920.

Wing, John T. “Keeping Spain Afloat: State Forestry and Imperial Defense in the Sixteenth Century.” **Environmental Study**, 17. (Ocak 2012): 116-145.

Yurdusev, A. Nuri. “The Ottoman Attitude toward Diplomacy”. **Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?** Ed. A. Nuri Yurdusev. Palgrave Macmillan, 2004.

Zamora, J. M. Carretero. “Los Servicios de las Cortes de Castilla en el siglo XVI.” **Cuadernos de Historia Moderna**. No. 21. Monográfico IV. 1998: 15-58.

Zinkaisen, J. W. **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**. Cilt II. Çev. Nilüfer Epçeli. Çev. Kont. Kemal Beydilli. Ed. Erhan Afyoncu. İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2011.

_____. **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**. Cilt III. Çev. Nilüfer Epçeli. Çev. Kont. Kemal Beydilli. Ed. Erhan Afyoncu. İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2011.

EKLER

EK1: İnebahtı Savaşı Sonrası Papalık, İspanya ve Venedik arasında ganimet paylaşımı raporu	415
EK2: Don García de Toledo'ya talimatlar	419
EK3: Kadirga ve Mavna (Galeaza) Çizimleri	422
EK4: Akdeniz Haritası	427
EK5: İspanya Haritası	428
EK6: İtalya Haritası	429
EK7: Sicilya ve Tunus Haritası	430
EK8: Mesina Limanı	431
EK9: Cerbe Deniz Savaşı, 1560	432
EK10: Cerbe Kalesi	433
EK11: Malaga Limanı	434
EK12: Peñón de Vélez, 1564	435
EK13: Peñón de Vélez, 1564	436
EK14: Malta Kuşatması, 1565	437
EK15: İspanyol Yardım Kuvvetlerinin Malta'ya Çıkışı, 1565	438
EK16: İnebahtı Deniz Savaşı, 1571	439
EK17: İnebahtı Deniz Savaşı, 1571	440
EK18: İnebahtı Deniz Savaşı, 1571	441
EK19: İnebahtı Deniz Savaşı, 1571	442
EK20: Don Juan de Austria	443
EK21: Müezzinzade Ali Paşa	444
EK22: Tunus, 1574	445

EK1: İnebahtı Savaşı Sonrası Papalık, İspanya ve Venedik arasında ganimet paylaşımı raporu (AGS. Estado/Armada y Galeras. Leg. 446: "Relacion del Repartimiento." 18 Ekim 1571)

+

Relacion del Repartimiento q se hizo de los baxeles artilleria y esclavos que se tomaron de los Turcos en la Victoria de la Batalla de los siete de Octubre 1571, en el puerto de Santa Maura a 10mo del mismo en presencia de le^{no} Señor Marqués Antonio Colona general de su santidad y de los diputados de su M^{te} y ss. Venecianos

E 446 Baxeles

Archev. General de Simancas

r Su s ^a y ss. Venecianos incluidas las de saboya y Malta tienen cinquenta y nueve galeras de las presas /	5 9
r Su M ^{te} tiene cinquenta y ocho	5 8
	1 1 7

De estas ciento y diez y siete galeras tocan a su M^{te} Por la mitad cinquenta y ocho y media, otras tantas a su s^a y Venecianos de manera que con de restituyr a su M^{te} media galera /

r Su s ^a y Venecianos tienen cinco galeotas y fus- tas las dos galeotas	5
r Su M ^{te} tiene ocho galeotas	8
	13

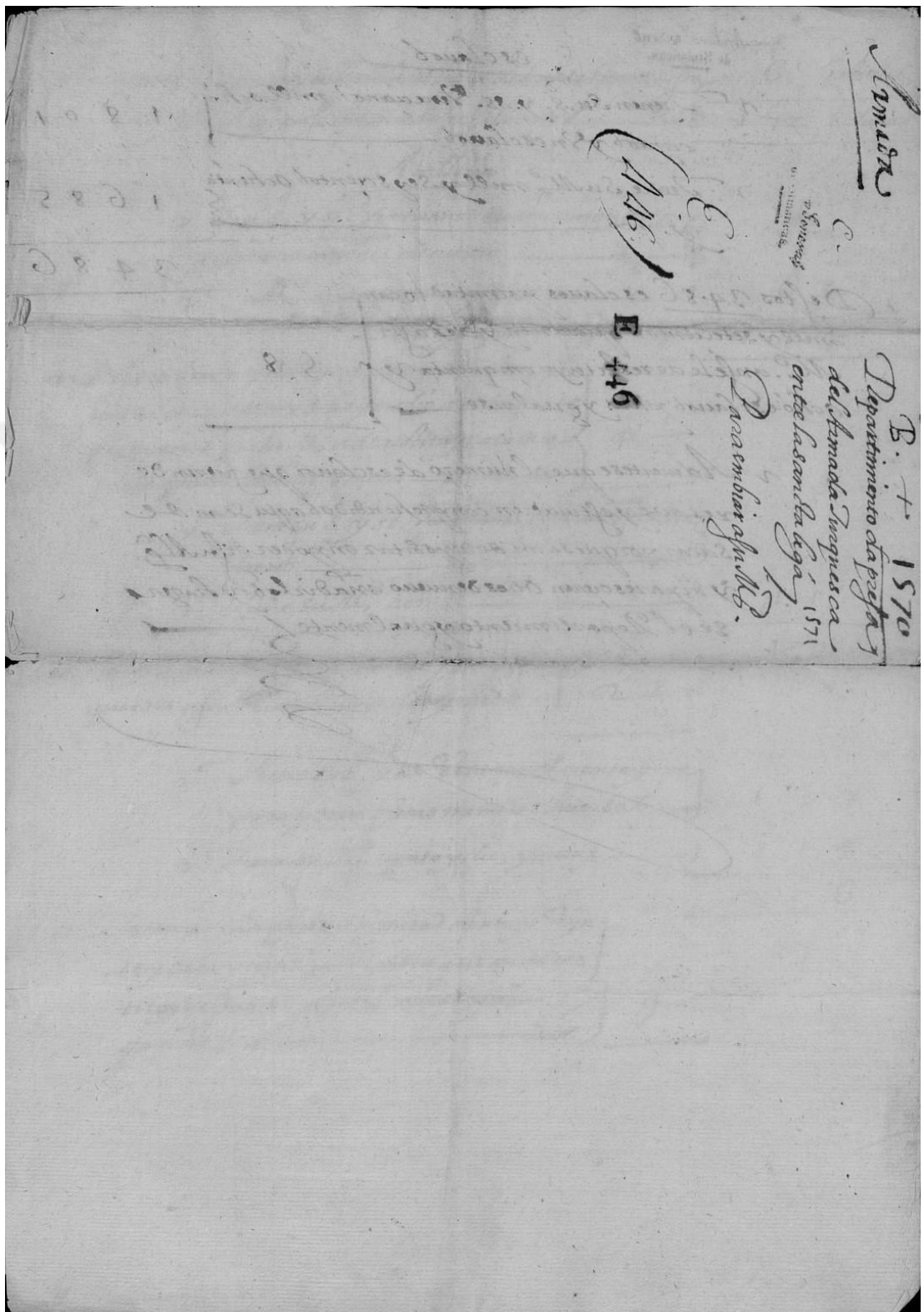
De estas treze galeotas y fus- tas tocan por mitad seys y media a cada parte por manera que su M^{te} a de restituyr ala otra parte una galeota y media pero se declara que haya la media galera por media galeota y que solamente res- tituya una galeota /

1

De la decima de los suso dhos baxeles y de los esclavos de la parte que toca a su s^a y ss. Venecianos tocan a su M^{te} seys ga- leras y ciento y setenta y quatro esclavos que se le entaga- ran aunque los ss. Venecianos en este particular de la decima no an consentido si bien remiten el juyzio dello

así. ² y en la de la décima del artillería de fu	C. Galeras
Alg. n. se tomó resolución	174 Sclanos
<u>Artillería</u>	
✓ Su. S. y ss. Venecianos tienen cinquenta y quatro canones de auxia	54
✓ Su. M. tiene sesenta y tres	63
	117
✓ Destos ciento y diez y siete canones tocan por mitad cinquenta y ocho y medio á cada parte por manera que su M. á de restituyr ala otra parte quatro canones y medio	4 $\frac{1}{2}$
✓ Tiene su. S. y ss. Venecianos seys canones de arcos	6
✓ Tiene su. M. honze	11
	17
✓ Tocan á cada parte ocho y medio por manera que toca á su. M. á restituyr dos y medio	2 $\frac{1}{2}$
✓ Tiene su. S. y ss. Venecianos ciento y treinta y siete piezas menudas de uersa	137
✓ Tiene su. M. ciento y diez y nueve	119
	256
✓ Tocan á cada parte por mitad ciento y treinta y ocho piezas por manera que en de restituyr estos. S. S. á su. M. nueve piezas y quince	9

Esclavos	Archivo General de Indias	esclavos	1 8 0 1
Esclavos	Tienen Su. S. y. S. S. Venecianos mill ochocientos y tres esclavos		1 6 8 5
	Tiene Su. M. mill y seyscientos ochenta y cinco		3 4 8 6
	De estos 3486 esclavos permitidos tocan mill y setecientos quarenta y tres a su M.ª. en f.ª. de restituyr cinquenta y ocho esclavos para ygualse	5 8	
	Adviertese que el numero de esclavos que fueren de rescate y estuviere en comprehendido aqui se an de sacar porquese an de depositar en poder de su M.ª. y si pa. rescien otros de nuevo anadidos y hagra se el Repartimiento yguualmente		

América

Comisario

(A46)

F 446

E. + 1570
Departamento de la
del Armada Inglesa
en la San Juan de los Rios, 1571
Para su buque al mar.

EK2: Don García de Toledo'ya talimatlar (AMN. 1281/009 a 013/fond. Jose Felix de Vicente Rodriguez. Doc. 4-5: "Instrucción original que el S.or. Rey D. Felipe II dio al S.or. D. García de Toledo, Capitan General de la Mar sobre el modo con que se debia gobernar en el cargo de Virey y Capitan General de Sicilia – 30 de Octubre 1564.")

Madrid.... 30. de Octubre... de 1564.
{ Honorifico } IV. Marqués.
Instrucción original
que el Sor Rey D. Felipe II.º dió
al Sor D. García de Toledo, IV. Mar-
qués de Villafranca, Capitan General
de la Mar,
Sobre el modo con que
se debia gobernar en el cargo de
Virey y Capitan General de Sicilia
q.^{ue} Sor M. le habia conferido:
Succediendo al Duque de Medinaceli.
Consta de 133. artículos,
y está refrendada el Secretario
Vargas.

El Rey

instruccion de lo que Vos el Illmo Don Garcia de Toledo nro capitan general de la Mar
hauéis de fazer en nro Reyno de Sicilia donde al presente os embiamos por nro Visorrey
y capitan general /

Hauiendo dado licencia al Duque de Medinaceli, y mandádole venir
aqui para seruirnos del en estas partes, y siendo necesario proueer de
otra persona para el cargo de visorrey y capitan general del dho Reyno,
que el ha temido, no le pudiendo gouernar por nra propia persona, hauemos
hecho eleccion de la vna: assi por la larga experiencia que tenemos de las
cosas de Italia, como por que hauiendo os proueydo del cargo de Capitan
general de la Mar, tanto mas comodamente podreys emplearos en la
conseruacion y aumento del dho Reyno, que como sabeys estando al
opposito del comun enemigo de la christiandad es antemuralla de los
demas Reynos y senorios que Dios nro S^{no} nos tiene encomendados
en la tierra / Confiando enteramente que conociendo el amor que
tenemos a tan fieles y leales vassallos, os empleareys en el gouerno
y defension delllos, de manera que vras acciones correspondan en
todo a la buena opinion que de vos tenemos, y el Reyno sea no menos

terney: cuytado de embiarnos a su tiempo una relacion dello
que alhy se fuere haciendo y conuiniere proueer sobrello notando
lo en la margen de cada capitulo con lo demas que segun la ocu-
rrencia de las cosas y Variedad de los tiempos os ocurriera

133.

Porque podays tener mas en la memoria lo contenido en esta Instru-
cion os enuadamos y rogamos que algunas vezes la leays o al menos
cinco o seys en el año porque no podreys dexar de conocer el quecho
que dello se seguira a mi seruiçio y al buen gouerno del Reyno
De Madrid a xxx de octubre de M D LXij

[Signature]

[Signature]

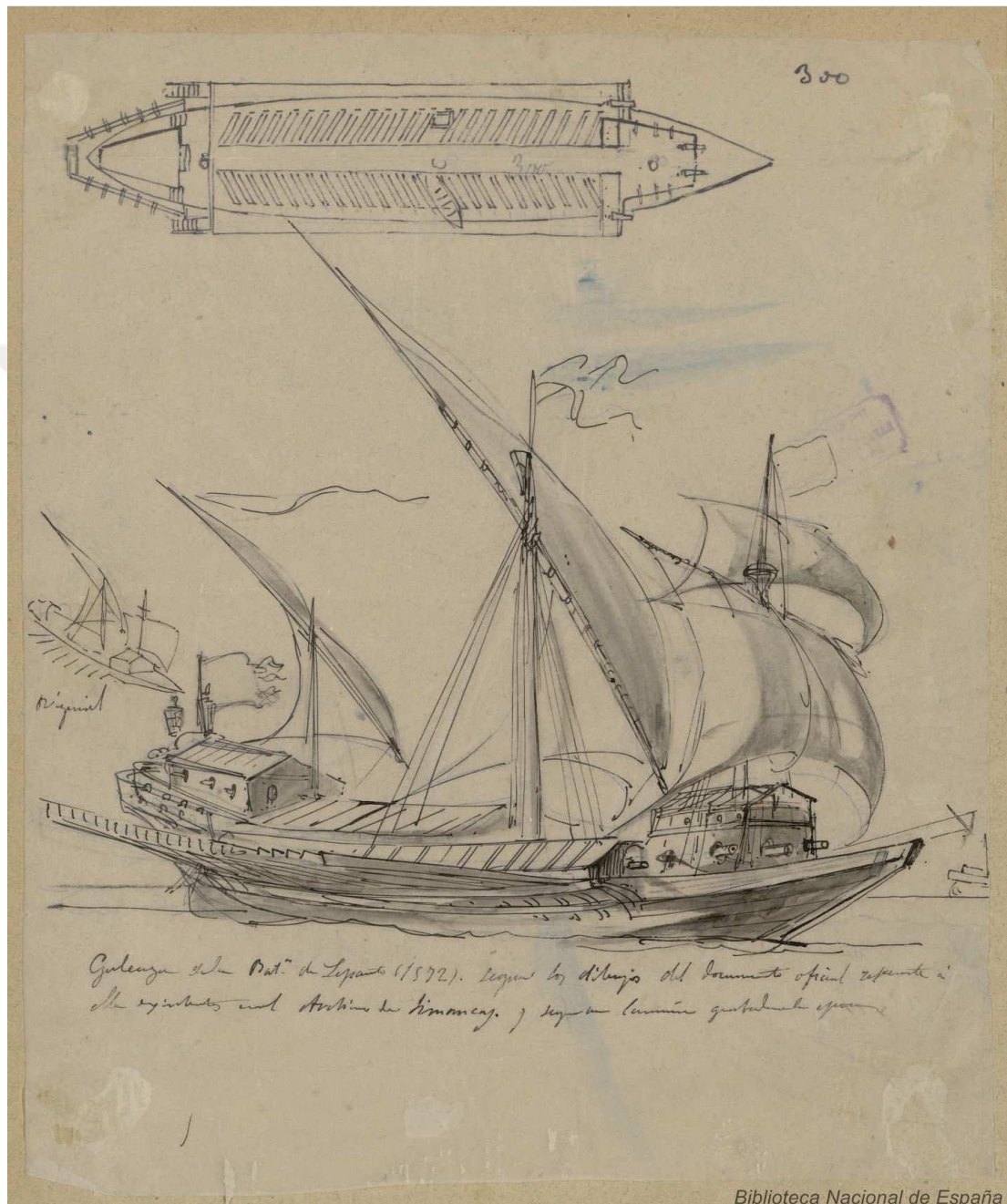
[Signature]

[Signature]

[Signature]

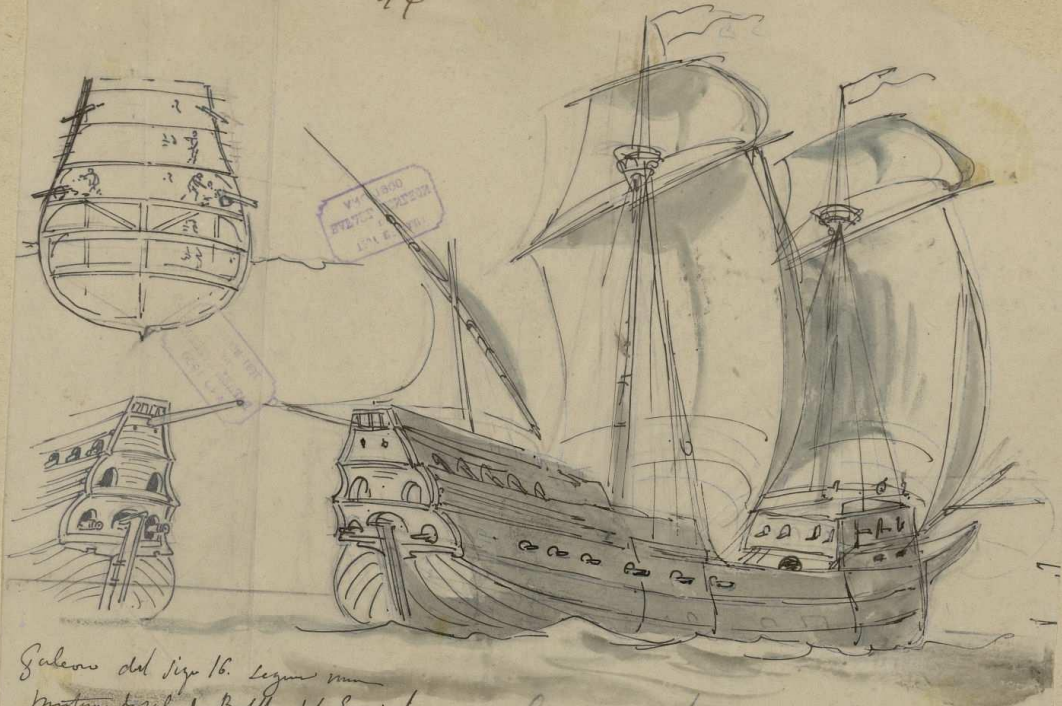
Instruccion del cargo de Virrey de Sicilia para don Garcia de Toledo

EK3: Kadirga, kalyon ve mavna (Galeaza) Çizimleri (Rafael Monleón y Torres, Biblioteca Nacional de España)

46

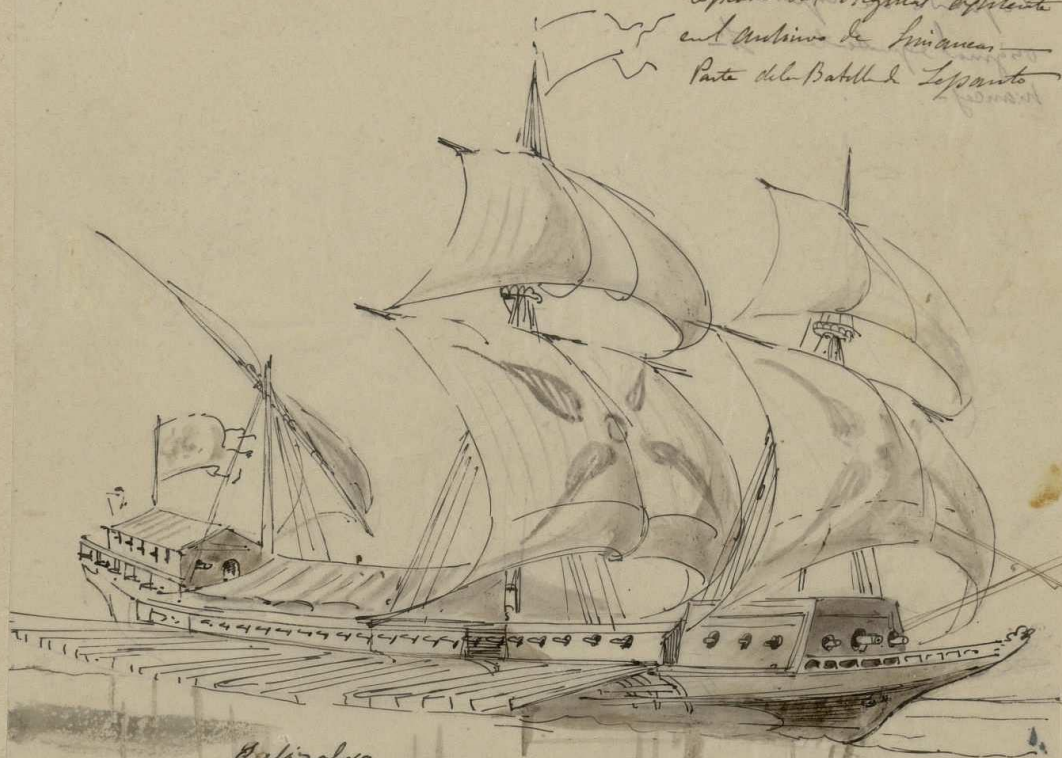

Galeon del siglo 16. según un
 prototipo de la Armada de España. galeon de Martin que
 montaba como capitán D. Alonso de Bazan
 1.º Marqués de Cádiz en el conde de la Isla
 de Cuba.

42

copiado del original existente
en el Archivo de Simancas
Parte de la Batalla de Lepanto

Galiza
Comanda de una escuadra
del Almirante Holando, Mattham, representando a la
Armada Invencible - Siglo 17

Biblioteca Nacional de España

EK4: Akdeniz Haritası (A correct Chart of the Mediterranean Sea, from the Straits of Gibraltar to the Levant; From the latest and best Observations: for Mr. Tindal's Continuation of Mr. Rapin's History, 1745, wikipedia)

EK5: İspanya Haritası (Nova et Accurata Regnorum Hispaniae descriptio, Biblioteca Nacional de España)

EK6: İtalya Haritası (Nuevo Atlas o Teatro de todo el Mundo, Biblioteca Nacional de España)

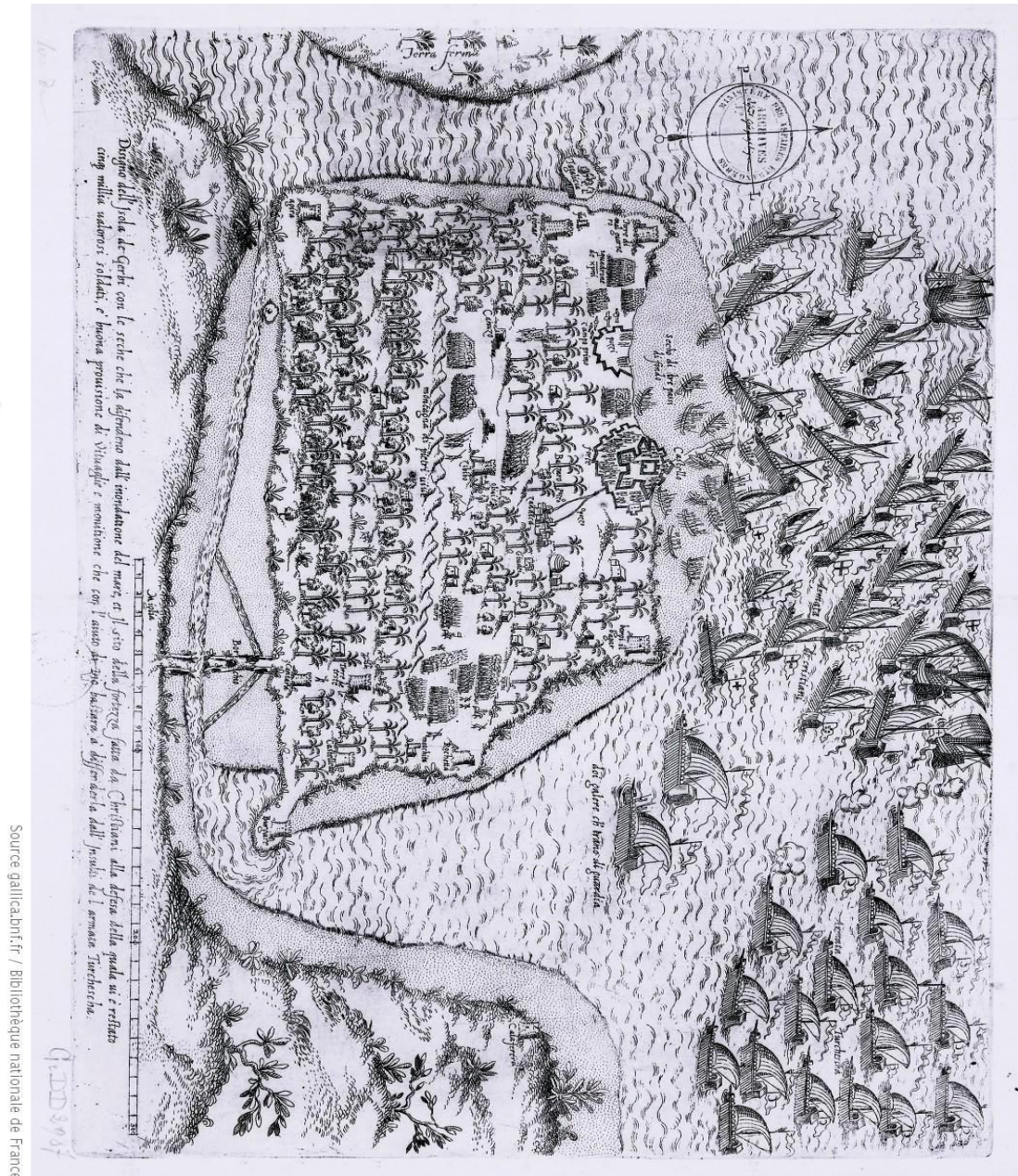
Bibliothèque Nationale de France)

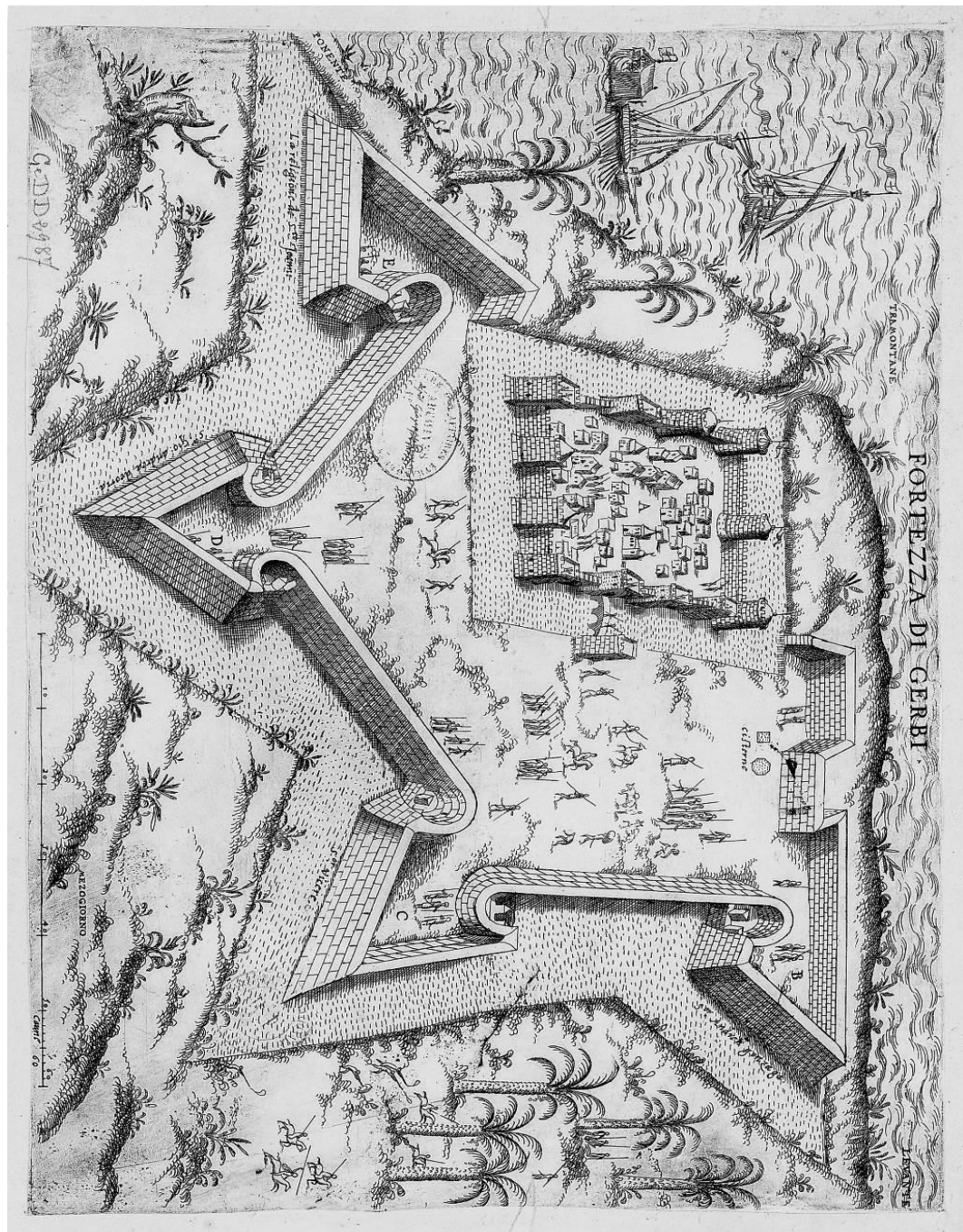
EK8: Messina Limani (Braun and Hogenberg, Civitates Orbis Terrarum, I, 1572)

EK9: Cerbe Deniz Savaşı, 1560 (Bibliothèque Nationale de France)

EK10: Cerbe Kalesi, 1560 (Bibliothèque Nationale de France)

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

EK11: Malaga Limanı (Braun and Hogenberg, *Civitates Orbis Terrarum*, I, 1572)

EK12: Peñón de Vélez, 1564 (Braun and Hogenberg, *Civitates Orbis Terrarum*, II, 1575)

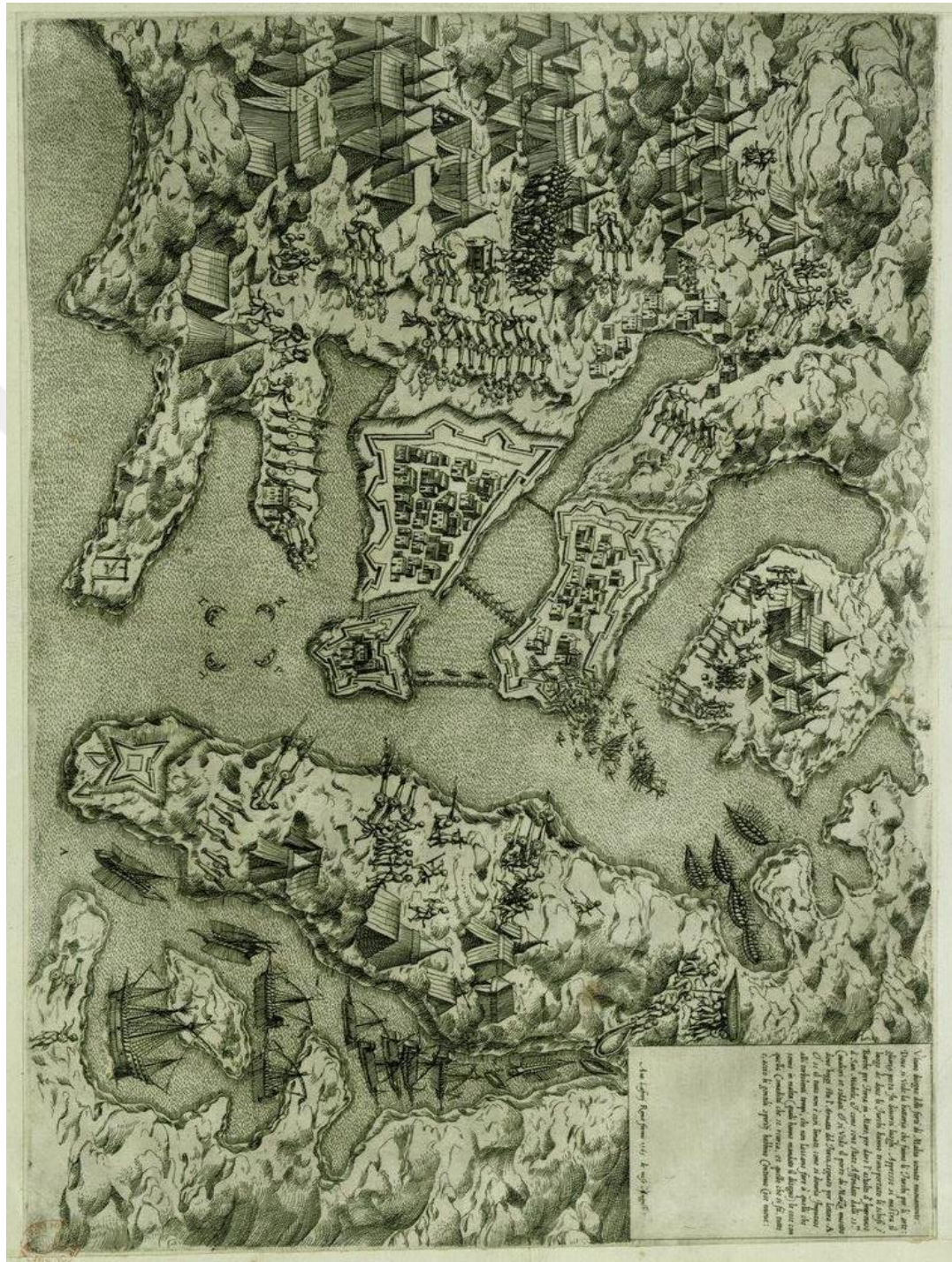

© The Hebrew University of Jerusalem & The Jewish National & University Library

EK13: Peñón de Vélez, 1564 (Bibliothèque Nationale de France)

EK14: Malta Kuşatması, 1565 (Bibliothèque Nationale de France)

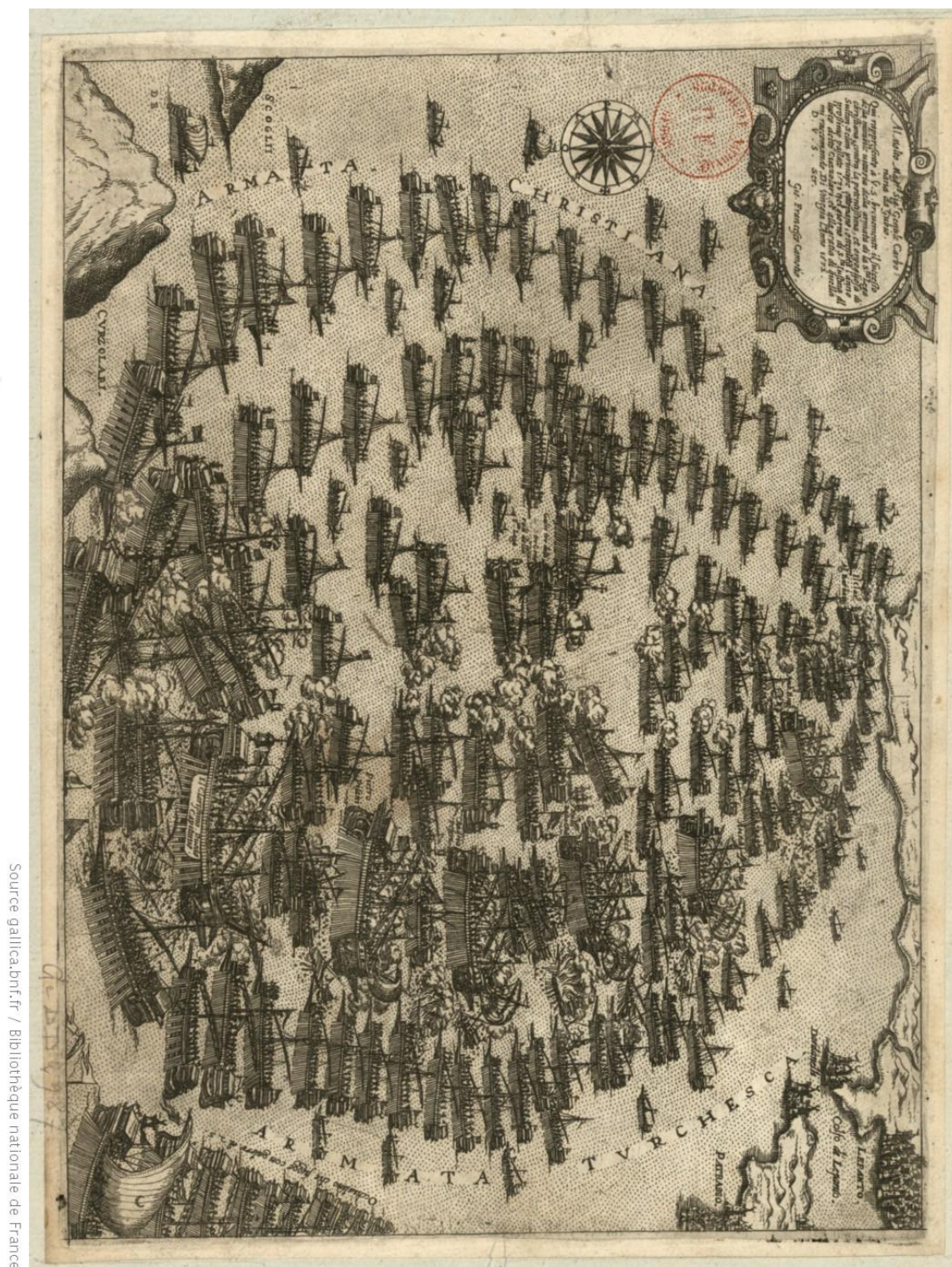

EK15: İspanyol Yardım Kuvvetlerinin Malta'ya Çıkışı, 1565 (Bibliothèque Nationale de France)

[illegible]

EK17: İnebahtı Deniz Savaşı, 1571 (Bibliothèque nationale de France)

EK18: İnebahtı Deniz Savaşı, 1571 (Biblioteca Nacional de España)

EK19: İnebahtı Deniz Savaşı, 1571 (Biblioteca Nacional de España)

EK20: Don Juan de Austria (Museo del Prado, Madrid)

EK21: Muezzinzade Ali Paşa Das Flugblatt berichtet vom Sieg der christlichen Flotte der "Heiligen Liga" in der Seeschlacht von Lepanto 1571 gegen die Türken und vom Tod des türkischen Oberbefehlshabers Müessinade Ali Pascha und der Befreiung tausender christlicher Rudersklaven, 1571, Hauptbibliothek der Universität Zürich)

EK22: Tunus, 1574 (Braun and Hogenberg, Civitates Orbis Terrarum, II, 1575)

ÖZGEÇMİŞ

Hüseyin Serdar TABAKOĞLU, 1985 yılında İstanbul’da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini İstanbul’da bitirdi. Yeditepe Üniversitesi Tarih (2007) ve Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (2008) bölümlerini yüksek onur dereceleri ile bitirdi. İstanbul Cervantes Enstitüsü’nün desteği ile İspanyolca eğitimi aldı. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Akdeniz Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı’nda Prof. Dr. Feridun Emecen danışmanlığında “XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri” adlı tez ile yüksek lisans çalışmalarını tamamladı. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi programında doktora çalışmalarına başladı. 2015 yılında TÜBİTAK desteği ile İspanya’da Simancas Arşivi ve Madrid Deniz Müzesi Arşivi’nde Osmanlı-İspanya ilişkileri üzerine araştırmalarda bulundu. Halen Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalında görev yapmaktadır.